

২০১৬
১৮৯৭

विज्ञापनम् ।

छन्दोगाना यज्ञविधिप्रसिद्धय लाक्षाद्याषाष्टौण अष्टौ ऋषि
 ब्राह्मणग्रन्थः प्रौढ ब्राह्मणमादिमम । षड्विंशत्यस्य द्वितीय
 स्यात्तत सामविधिर्भवेत् । सहितोपनिषद्ग्रन्थो अष्टावित्ती-
 रिता इत्येतेनोक्तेषु सामवेदीयेषु सर्वेषु ब्राह्मणेषु विहितानां
 मन्त्राणां परस्परविरोधादिदोषपरिहारार्थञ्चैतानि सूत्राणि विर-
 चितानि । एतान्येव श्रौतसूत्राणि कल्पसूत्राणीति च कथ्यन्ते ।
 अग्निस्वामिन्प्राथम्येतेषां सूत्राणां भाव्य विरचितम् । अस्मिन्
 ग्रन्थे दशसंख्याका प्रपाठकाभिधेया परिच्छेदा वर्तन्ते, प्रपाठकास्तु
 पुन कण्डिकाभिर्विभक्ता, तेनेतेषां प्रपाठकानामध्ये प्रथम द्वितीय
 तृतीय चतुर्थ पञ्चम षष्ठाष्टम नवमेषु द्वादशश्च कण्डिका सन्ति
 संसर्गं तु तयोदशसंख्याका दशमे विश्रुतिसंख्याकास्तु दृश्यन्ते,
 तेनाथ ग्रन्थ एकोनत्रिंशदधिकशतसंख्याकैः कण्डिकाभिरन्वितो
 वर्तते ।

तत्र प्रथमप्रपाठके तावत् परिभाषाया ऊर्ध्वं सूत्रिणः

अभिधानानन्तर इतप्रतिश्रुत्यादि पूतय
 द्वितीये
 त्रितीये
 चतुर्थे
 पञ्चमे
 षष्ठे
 सप्तमे
 अष्टमे
 नवमे
 दशमे

अभिधानानन्तर इतप्रतिश्रुत्यादि पूतय
 द्वितीये
 त्रितीये
 चतुर्थे
 पञ्चमे
 षष्ठे
 सप्तमे
 अष्टमे
 नवमे
 दशमे

चमसोर्भङ्गणान्त । षष्ठे सन्तानिन सामविधानादि द्वाचरप्रति
 हारान्त । सप्तमे चतुरचरप्रतिहारादि हीतुराज्ये गायत्रीगा-
 नान्त । अष्टमे एकाह अहो न सत्वाख्य काण्डत्रितयान्वितयज्ञस्य
 प्रतिकारण्डे पृथग्विधिविधानादि वाजपेयविधानान्त । नवमे
 गजुस्यविधानादि अहो न विधिविधानान्त । दशमे सत्वाधिकारे
 तत्परिभाषाविधानादि सवत्सरविधानान्त प्रस्तावी निरू-
 पितोऽस्ति ।

कस्मिन् काले लौक्यायणाचार्य प्रादुर्भूत कदा वा एतानि
 सत्वाणि तेन विरचितानि तानि कुत्रापि न दृश्यते किन्तु
 केचिद्विद्विभिर्विक्रमदित्यै राद्दृशतवर्षप्रवाहविस्तरचनकाल
 इत्यनभीयते तदनुमानस्यापि समीचीनत्वेन प्रमाण नास्ति ।
 पूर्वास्मिन् काले यदा अक्षरचन लिपिकार्यं वा नाभूत तदा
 गुरुमुखात् अरण्ये शिष्यपरम्पराणां कारणेभ्यस्तो वेद आसीत्,
 तदानीमन्याभ्यामेन श्रुतवत्प्रविषयमनापामेन शिष्याणां स्मरणार्थं
 प्राचार्या सत्तेपतन्नदर्थं सङ्कलय्य अन्यात्तरेण वङ्गर्थप्रतिपाद-
 नि सत्वाणि विरचितान्त तेन विनोपदेश तेषां तात्पर्यार्थ-
 मभवतीति । अत आचार्यपरम्परया उपदेश प्राप्त-
 मर्पमन गच्छति । ये चान्ये व्यत्यक्तिवले
 दावन्ति ।

विरचि
 प्रायश्च

पाठार्थादे सोसादृश्यो दृश्यते, यत्र कुत्रचित् किञ्चिन्मात्रविशेषो विद्यते तत्र तत्र तज्ज्ञापनार्थं मया सवेषा सूत्राणां निम्नदेशे पृथक्तथा द्राह्यायणमतमुद्धृतम् । तेन लाञ्छायणाचार्यविरचितश्रौतसूत्रेभ्यो द्राह्यायणाचार्यकृतश्रौतसूत्रेषु कियान् विशेषो वक्तव्यो तदवगम सुकरो भविष्यतीति । धन्विक्तया लाञ्छायणश्रौतसूत्रवृत्त्या चेतसा श्रौतसूत्राणामवयवाक्षरशोधनञ्च मया कृतमित्यलमतिपल्लवितेन ।

आदिब्राह्मणसमाज
कलिकाशा

}

श्रीआनन्दचन्द्रवेदान्तवागीशस्य ।

एतदग्रन्यसशोधनाथ पाठभेदप्रदर्शनार्थञ्च यानि पुस्तकानि
मया संगृहीतानि तथा विवरणान्यत्र निर्दिश्यन्ते ।

आस्यातिकसभापुस्तकगृहादानीत मूलपुस्तक	१
पण्डितवामनाचार्यसकाशादानीत मूलपुस्तक	१
काशीस्थसंस्कृतपाठगृहादानीत मूलपुस्तक	१
आस्यातिकसभापुस्तकगृहादानीतमग्निस्वामिकृतभाष्यपुस्तक	१
पण्डितवामनाचार्यसकाशादानीतमग्निस्वामिकृतभाष्यपुस्तक	१
कलिकातासंस्कृतपाठगृहादानीतमग्निस्वामिकृतभाष्यपुस्तक	१
कलिकातासंस्कृतपाठगृहादानीत धन्विकृतवर्तिपुस्तक	१
कलिकातासंस्कृतपाठगृहादानीत द्राघ्यायणसूत्रपुस्तक	१

नाट्यायणश्रौतसूत्राणां प्रतीकसूचि

अकारगन्त	७	अग्निहोत्र	७४४
अक्रतलक्षणा	५३४	अग्निहात्र	७७३
अक्षस्त्रेदपहन्य	८८	अग्निहोत्र	१४६
अक्षन्नमीमन्त	३६६	अग्नि प्रणयन्त	६३
अक्षाश्चेत	३४१	अग्नि प्रणीयमान	३६३
अग्निचित्याया	३८१	अग्नि विक्रक्ष्यत	३६३
अग्निरिन्द्राय	३१०	अग्ना प्रणीय	३५६
अग्निष्टपतीति	१६०	अग्नीषामीय	३१
अग्निष्टतखन	५८६	अग्नीषामीय	४
अग्निष्टतस्वाधेय	३४	अग्नीषामीयप्रभृति	२७
अग्निष्टोम	६१६	अग्नीषामो	६३
अग्निष्टोमसाम	१७६	अग्नीषामो	३६६
अग्निष्टोमसाम्ना	२४६	अग्नेर्व्वहोत्र	६८२
अग्निष्टोमसस्य	२६८	अग्नेन्तृणानि	२१५
अग्निष्टोमा	६६६	अग्नौ चीयमाने	४७
अग्निष्टोमा	७५१	अग्न्याधेयान्तान्	३५५
अग्निष्टोमौ	६६७	अग्न्याधेये	२३१
अग्निहोत्र	७४४	अग्न्याधेयेषु	३५४

अयस्तमव्यस्त	४७५	अथ धानञ्जय	२४
अङ्गान्यङ्ग	१६४	अथ धिष्णाग्नान	१५४
अङ्गन्तु स्यात्	६६८	अथ यतपरा	२१०
अङ्गुष्ठेनाना	३४६	अथ यद्वहि	५५
अचघालोगप्र	५७१	अथ राजान	२६३
अच्छन्दसावा	२ ७	अथ विध्यव्यपदप्रो	३
अज आजिग	६५	अथ समस्तेन	२६६
अज इति	१२६	अथ साममस्था	३७६
अङ्गन्ति धम्म	६	अथातागवामयन	२८५
अतिचिम्	७६३	अथापम्	३५
अतिरात्र	८५	अथावर्षा	३२
अतिरात्र	७२७	अथास्ते वम्	२६४
अतिरात्रमभय	२६७	अथे तरव	२७३
अतिरात्रयो	६६६	अथोक्ति	६५८
अतिरात्रौ	७५२	अदप्ररात्रेष	४७
अतीताया	५६१	अदरगामा	६६१
अत्रतु वहिष्यत्	८८	अद्विखेत	२३७
अत्र पितर	२१३	अद्यसूत्या	३६
अत्र अथम	३३४	अद्यति समानाहनि	२६
अत्र वाच यच्छेय	६६	अध आसाना	२६१
अत्र वा गो	२६६	अधस्ताद्विशाखस्य	७१
अत्सरूपै	७४६	अध्यज्ञानु	५२६
अथ कारस्थान	६६४	अध्वय निष्कामन्त	१
अथ जपेय	२५४	अध्वय गाभिज्जतायां	७
अथ तथैव	११	अध्वय गाङ्गते	१ १

अध्वय्य गीता	४३	अनयाहागिषीत	११८
अध्वय्य मन्वावत्त	१४	अनष्टपक्कन्दसा	२५
अध्वय्य वङ्गचै	३३५	अनष्टपक्कन्दसा	२६
अध्वय्य खेत	३५६	अनष्टपक्कन्दमा	२७
अध्वय्य सम्प्रथ	२६	अनष्टपक्कन्दसेति	२६
अनध्यासाचत	४३४	अनष्टवत्तरा	५३८
अनपचितता	६७१	अनमकथ	५६५
अनभ्याम	१८२	अनसवनन्त	१२२
अनाचार	६६१	अनस्यात्त	३५
अनादिष्टचक	४३८	अनचाना	६५१
अनाङ्गियमानगो	१४४	अनच्यमाने	४१
अनाङ्गान	३६	अनपविशता	१३५
अनियमात	६६४	अनवन्धवपाया	२६३
अनियोग	५४६	अनवन्धप्रथ	५६२
अनिरुक्तप्रात	३५	अन्तर्वेद	२६२
अनजपयथरन्धेन	६२	अन्तर्वेद्येवति	७५
अनुपस्थान	१५४	अन्तरीक्षी वयासि	७१
अनपर्धन्धान	५२३	अन्तरेण	५६५
अनपपथ	७२७	अन्तरेण	७२६
अनपर्व	८५८	अन्तरेण	७५४
अनपेतखेत	५५६	अन्तरेण चात्ताल	४७
अनुप्रवृत्तेष	१८६	अन्तरेणात्त	८६
अनब्राह्मण	१८४	अन्तरेणेषे	८५
अनरूपेष	२४७	अन्त प्रतिहर	४७७
अनप्रजेत्	३७२	अन्त सवर्षा	१४४

अन्न करिष्यामीति	१८	अपरणाद्वादन	१६
अन्नमकरमिति	१११	अपाशक	७५
अन्नस्येति	१६७	अपिनद्धे	२५६
अन्यतरा वा	७	अपिह एलु	६६३
अन्यतरेश	२३८	अएलुनाम	७६८
अन्यत्र चैतस्मिन्	२३६	अभोय्यामि	६४६
अन्यतस्थान	१८३	अप्यनदका	७६४
अन्येन चेत	३६८	अप्यहभाजि	४५
अन्वाषाद्यावि	४३३	अप्रतिभा	२४६
अन्यान्य प्र	१६	अप्रतिहारा	४६३
अन्वध्याय	४६७	अप्रतिहारे	४८६
अन्ववेत्य	७२८	अप्राणञ्च	१५८
अन्वहन्त	६५	अप्त सोमा	१६
अन्वाहाय्य	३५	अभिकारान्त	३३८
अप आचम्य	३४८	अभिगरा	७८०
अप आचम्य	३४६	अभिचरणीया	४२६
अप उप	६७३	अभिजित	५४६
अप उपस्पश्य	१८६	अभिजित	५५
अप उपस्पश्य	३८६	अभिजितोरथ	३१०
अप सावका	२३२	अभिजिद्विष्व	३६
अपरपक्षे	७५३	अभिदक्षिण	४१४
अपरया द्वारा	२७	अभिदेवा	५३०
अपररात्रे	४०२	अभिदेवा	५३४
अपरस्या	२१	अभिभव	७८
अपरस्मा इतरं	२६६	अभिभव	७३८

अभिप्लव	२६८	अयजमाना	१६३
अभिप्लवपृष्ठज्ञान	३१५	अयजगृकि	४४४
अभिप्लवयो	३२३	अयत त्वस्य	६३६
अभिप्लवस्य	२२३	अयतमेका	६४६
अभिप्लवेष	७१५	अरण्ये गेय	५
अभिवातासु	५७	अरण्य तिस्र	५५२
अभिघते राजनि	८८	अरण्या सन्धान	२३१
अभिषेचनीम्	२६	अरण्योरग्नीम्	२२२
अभिङ्गतउत्तरेणा	३८२	अरात स्याग्ति	४८३
अभीन्धत्ते	६	अद्रतामेवति	५७
अभोजने	५८७	अद्रपद	५११
अभ्यभिसे मा	६ ७	अद्रमाम	६३६
अभ्यस्तेन	४७३	अर्द्रमाम	६७८
अभ्यासश्च	७ ६	अलाववीणा	२७६
अभ्यासादि	४७५	अलाववीणापि	२८
अभ्यासे वा	४६३	अलोप प्राण्डिल्य	४०५
अभ्यासोर्गर्हस्य	४८५	अवच्छाद्यमानाया	७२
अभ्यासो वा	६५८	अवधाय जपेत	६८
अभ्युक्षणा	२६२	अवधय पवित्र	६६
अभ्युक्षणाप्रभृति	३७३	अवभृथन्यङ्ग	३६१
अमात्रालोपेन	४७७	अवभृथन्यङ्ग	३६२
अमावास्या	७५५	अवभृथादुदेत्य	४११
अमावास्या	७८१	अवभृथेष्टौ	१६४
अमावास्याया	३४७	अवयवेन	६६८
अमावास्याया	६०६	अवराघना	६७७

अवहन्य सङ्गत	१६५	अश्वचिरात्रे	१६३
अवधु कस्विति	४२४	अश्वद्वादशा	५८८
अवलानस्य	६२१	अश्वमास्ता	६७
अवसर्पति	२ २	अश्वरथञ्चेदद्यात्	१६
अवसान	४७१	अश्वानाञ्च	६२८
अवसृज्य ऋद्र	२८५	अश्विनोग्रहस्य	३७५
अवस्वरेदिति	५३३	अश्वमै स्तोभे	५१२
अवाप्यते	७२८	अश्वम स्तोभे	५१३
अधिकारेण	५३४	अश्याक्षर पद	४७८
अधिकारेण	६ ३	अश्याक्षरमिति	५३१
अविद्विषाणमात्रात्	१ ३	अश्याक्षरण	५२८
अविद्यमा	७६७	अश्याचक्षा	६७७
अविद्यमाने	६३२	अश्याचत्वारिंशस्य	४२६
अविद्यमानेषु	६३८	अश्यादश	७४१
अविधान	३४	अश्यादशति	६८६
अविप्रतिषेधेन	५७२	अश्यादश	४५७
अविभक्तश्चेत्	८५	अश्याै प्रति	६२
अविभाग्या	५११	अश्याै वा दास	४६७
अविभाग्याना	५१५	अश्याै वा वाच	४८६
अविशेष	६५५	अश्याैवतोरवका	२३३
अवेलाया	३४६	असमाप्तसु	४२८
अथवायोऽथ्याऽऽत्त	२५	असृक्षतेति	३२२
अश्ववशात्	७४१	अस्तमितश्चेत्	१८७
अश्व हाषा	२	अस्तमितश्चेत्	१६४
अश्व श्वेत	५६१	अस्तमिते	२ ३

अस्तोत्रस्थान	६६८	अभगनीध्रीय	१६१
अस्तोभस्त	४८१	आगनीध्रीय	४ १
अस्तोभावत्तम	४८८	आग्रयण गृह्णन्	६८
अस्मरन्तश्च	१०५	आज्यश्चेत्प्राश्चित्त	३६५
अहनिच्छन्न	२ ३	आज्यप्रतिपदा	३ ३
अहनीवा	३२३	आज्यभागयो	३६५
अहरह	६०८	आज्यस्य पवान	०११
अहरह	७४५	आज्यञ्चैव	४०३
अहरहरेतत	७१	आञ्जनाभ्य	७५
अहरहरेतत	७१४	आतयोद्दोमात	४०४
अहृगणव	४११	आतिथ्यामिष्टि	२८५
अहृगणेष्वह	३६	आतिथ्याया	२०
अहिङ्गारेतु	१८४	आतिथ्याया	५६
अहिङ्गता	११	आतोषादीये	५१६
अहीनन्याय	१०१	आटितीयश्च	६६४
अहीनवहिष्यमाने	११८	आतेष प्रादत	४ ३
अहीनेतु	४११	आदित्यमप	१६४
अहीनेकाह	४७१	आदित्यस्य	७४६
आकार तु	५३३	आदित्यानामिति	१६३
आकूपारकौञ्च	४८८	आदिष्टादूर्ध्व	६०१
आगच्छ मघवन	२६	आदिष्टादक्षिणा	६०४
आगच्छेति पूर्व	२६	आद्यन्तशेष	१२०
आगनीध्रीया	७४२	आद्यन्तस्रुञ्जे	५०३
आगनीध्रीये	१६८	आद्यन्तस्रुञ्जेषु	२५६
आगनीध्रीये	१६८	आद्येनेक	१५०

आधास्यमानस्य	३६२	आवापस्थान	२८६
आनन्तर्थाणां	४ ८	आवापस्थान	४४२
आनपगो	५२३	आवावहि	४ ४
आनपोपक्रमा	३०६	आवासत्रान्तात्	२२
आन्धीगवात	३ ५	आवृत्ताना	७०४
आत्रज्याग्नीध्रीय	११८	आवृत्तेभि	७१२
आभिजिदह	७४६	आवोपासु	४ ३
आभिरूप्यात्	५८	आम्बरथ	४८७
आभीवर्त्त	३ ८	आम्नावित	२८६
आभोवत्तस्तोत्रीयाम	२४	आम्कारनिधनात्	३ ५
आमावास्ये	७४५	आम्हादस्यु	५१६
आर्यवातेन	६७८	आम्हादस्युया	५४७
आयोरिति	६६	आमद्या व्याख्यात्	२७५
आराज्ञोऽव	३८४	आसिञ्चन्ति	६२
आरुह्य जपेत्	१६५	आसीताग्नी	३६६
आरुह्य जपेत्	२७४	आसीतेतरेशा	३६८
आर्भवे चेत	४३६	आसीतैवेति	३६४
आर्भवेण	१७८	आम्कन्दन्त	४५४
आर्भवे पव	५६	आस्ताव	६२५
आथ्याभावे	२८४	आस्ताव प्राप्य	४०५
आर्षभेनोत्तर	२६८	आस्तोत्रान्तात्	२८८
आवत्तिन्याय	१४६	आस्येहिरण्य	५६४
आवत्तिष ढणे	१४३	आहतदुन्दुभीन	२७६
आवसथ ससोम	१५	आहवनीय	१२८
आवापरि	४०३	आहवनीय	२५०

आहवनीय	३४२	इदमैहममिति	६३
आहवनीयश्च	३६२	इद्घ्रात स्तोत्राणि	४ ८
आहवनीयात्	५६६	इन्द्र शक्रेति	३५
आहवनीयात्	७४२	इन्द्रप्रभृति	२६२
आहिनाग्नि	२ ८	इन्द्रमिद्धेति	२ ५
आहित पश्चिमेन	३८३	इलान्दमग्नि	७३१
आहूय	३	इलान्दस्य	५१२
आहृत परोडाश	२७२	इलान्दानु	५१६
आङ्गिप्रमाणे	२६	इष ऊर्ज इति	८४
इकारादि	५२	इषणाभि	६४१
इकाराद्यन्ता	४६४	इष सैभ्य	६२१
इकारान्त	५२	इषोव्यव्यास	४६४
इडाचानादेशे	५२५	इषोवृधीय	२२५
इडाश्च प्रतिगृह्य	३६६	इष्ट यजुष	२ ६
इडति धान	५२	इष्टाहोत्रीय	५५
इत्त् धान	१७३	इष्टाहोत्रीय	१६२
इतर	७५२	इष्टिरेव	७६६
इतरच्छाण्ड	५५८	इष्ट्यादिषु	३४१
इतरद्येतर्गै	१३३	इहकार इडा	५१७
इतरया	६२६	इहकारान्त	४८६
इतराण्यन	५ ७	इहवद्दाम	५१६
इतराण्यपि	५४६	इक्षणाक्रमणे	३८०
इतरेभ्यश्च	६०१	उकारादि	४६५
इतरेष्वपि	२४१	उकार त्वन्यासु	५२
इदमन्नमय	२२	उक्त कालान्तर	५६८

उक्त प्रयाग	४२८	उत्तर वेद्यन्तु	१
उक्तकाल	७१५	उत्तरत	२५४
उक्तमानपद्य	७१	उत्तरमपि	२६
उक्तो पूवेशन	१३४	उत्तरमुत्तर	१४५
उक्तोऽवभृथो	७६८	उत्तरयो	४२१
उक्त्योत्तमे	४६६	उत्तरयो	४७
उक्ताचेदनवन्थ	६४	उत्तरयो	४१६
उक्किताया	३६६	उत्तरवेदि	३६१
उत्तम	७५२	उत्तरादि पवान्त	१
उत्तम पाद	६१	उत्तराद्भिविद्धानात्	८६
उत्तम सम्भाष्य	३१६	उत्तराथा	३६
उत्तमया	६६५	उत्तरावा	६५७
उत्तमथारिति	३६	उत्तरेण चेत	३८२
उत्तमा प्रस्तुत्य	१५१	उत्तरेण चेतु	३८८
उत्तमा प्रस्तुत्य	२५२	उत्तरेण यद्यन्यत	६८
उत्तमातु	५	उत्तरेण रथजङ्घा	६६
उत्तमानि	४८६	उत्तरेण सद	१२६
उत्तमानि वा	५७	उत्तरेणाग्नीन्धीय	३६६
उत्तमा परिचरा	४४१	उत्तरेणाहवनीय	३८५
उत्तमाया	१८२	उत्तरेणोति	७२
उत्तमाया	२६०	उत्तरेणोति	५१५
उत्तमाद्भि	५३७	उत्तरेणोत्तरेण	६२
उत्तमाद्भि	५३८	उत्तरे पक्षसि	३१५
उत्तमौ ढक्षौ	४३२	उत्तरे वा	४३
उत्तर इति	५२६	उत्तरे वोप	५२

उत्तरोत्तमि	२८७	उक्तामे दद्यात्	२ ४
उत्तमोद्यधि	४४८	उदजङ्गीरन	८६२
उत्सजनानि	३२१	उद्धरत्त	७१६
उत्सजतगा	२४	उद्धरत्त	७२५
उदकान्त	७७६	उद्भिदबलभित	६३५
उदगग्र प्रथम	१५	उद्भिद्यनरूप	४३२
उदगयन पञ्च	५४३	उद्यतोपथ्याय	४५५
उदङ्ग एवराह	४१४	उद्यत्या वा	४५५
उदङ्गे ऽनु	१८	उनते त्रेककुक्षु	६७
उदङ्ग ख	१ ५	उनेतथ्य प	१८६
उ श्वमश्व	६७	उञ्जनीता	६२७
उद्यनीयाया	५६	उपक्रम्य समापयेत	७६५
उद्यनीये	२८१	उपग्रहप्रभृतीनि	५४
उदयास्तमयो	२२१	उपमल	२८१
उदरे पात्री	५६४	उपरिष्टात	७६८
उद्वसानीयाया	६५	उपवमथ	७४२
उदुम्बराभावे	५५२	उपवसथान्त	५६६
उदेत्य गृह	२६२	उपवसथ्य प्रभृति	२१८
उद्गाता	६७२	उपवसथ्योद्घनि	१४७
उद्गाता	६७४	उपवाजयमाना	२२६
उद्गातानिधन	२ २	उपसद	६६५
उद्गाता प्रथम	१३६	उपसदन्त	७४१
उद्गातार	१०	उपसदिष्टिरत	३८७
उद्गातति यथा	३३६	उपस्थानिषु	५२५
उद्गात्रेचावि	३३६	उपस्थाय	२७०

उपस्थे कृष्णा	१६५	उभाभ्या वा	३५७
उपहृष्टे	५६६	उभाविति शान्त्यायनक	२७
उपहृत इति	३	उभे वा पूव	६३१
उपहृत्यमानाया	१३६	उभो वा	२५४
उपहृत्य यथाथ	३१	उभौ वा	७३६
उपाशु सवन	६४	उभौ बृहत्या	४३५
उपायवन्त	५०५	उभो वक्	४८८
उपास्त्रेगायत	५२६	उरसि भ्रवाम	५६४
उपेक्षणा	२	उवरा वेदि	५६०
उपोत्तम	३५	उलूखल	७५६
उपात्तम	३६	उष्णिक् ककुभो	४३६
उप त्तमस्य	४८३	उष्णोषस्त्र	५७६
उपोत्तमो वा	४६३	ऊदलत्याष्ट्री	३११
उपोत्तमश्च	७५६	ऊध स्त्रेवेति	६८४
उभयत	६३६	ऊनाक्षरघ	५२३
उभयत क्षण त	५५३	ऊगित्थर सु	१८१
उभयतः स्ताभा	५१	ऊङ्ग इति मुग्व्यान	१४०
उभयत्र सर्वे	१५६	ऊङ्ग प्रथमात	४०६
उभयतामा	७४६	ऊङ्ग रेतस्य	५३१
उभयान् यथा	४४६	ऊङ्ग होमात	७१
उभयोजाति	४५७	ऊङ्ग च त्रिष	२२३
उभयोव्व।	३३	ऊङ्ग क्षातिरात्रात	४१
उभयोविचा	६३	ऊङ्ग क्षाच्चिका	४७८
उभयोस्त्व	७७६	ऊङ्गन्तु प्रथमात	५०४
उभाभ्या वा	२३६	ऊङ्ग मतिरात्रात	३८

ऊरु मतिरात्रात्	४	एकदीक्ष	५७४
ऋकसामानि	७३४	एकप्रतिहार	४८२
ऋङ्गयो यजम्मय	६३	एकमेवाच्च	४२३
ऋच सामेति	१०२	एकरात्रीण	२६५
ऋचश्चादिस्रह्णोन	१२	एकचस्थाने	४३८
ऋधामेति	१२५	एकचर्षे च	४१६
ऋतपेये	६०१	एकविशति	३६
ऋतपेये च	४१५	एकविशे	६४४
ऋतमत्ना	६२	एकश्रुतिविधानान	१०
ऋतमत्न एतत्	६१	एकस्तोमेष	६५७
ऋतसन्ने वा	६६	एकाङ्गुल्या	६०२
ऋतस्य द्वारो	१३	एकादश	५१२
ऋतस्य दामो	१३३	एकादश	५८८
ऋतुष्ठा यज्ञा	५१	एकान्तरेण	१०७
ऋतनान्धा	३५७	एकाश्रुति	४५८
ऋत्विक्पद्येन	१३४	एकाभ्यारोह	६२
ऋत्विगार्धेय	१९	एकावैव	७७६
ऋत्विगभि	६२५	एकाष्टकादीक्षिण	३२४
ऋत्विज	७४६	एकिन्यावर्ति	४५२
ऋत्विजायाज	५६१	एकिप्रभृतय	४४४
ऋषभ आषभ	६४	एकैकमुपस्थाय	१२७
ऋषभाना	६३८	एकैकस्मिन्	७५२
ऋषभेऽश्वति	३६३	एकैकाधिप्रयेषु	४४३
एकत्रिकास्ता	५६०	एकैक मनसा	१७४
एकत्रिके	५७४	एकानत्रिभूत	७१७

एतएवावृत्ता	२२६	एतेनैव प्रवचन	२३
एत परिक्रम	१९६	एतनवो	७६९
एत मृत	५९१	एतेनैवोत्तर	५६४
एततसव कुथ्यात	११२	एतेनोक्त	६५५
एतदन्त	२९९	एतेनोक्त	७४७
एतद्यथाधीत	१७४	एतेमाक्त	७७१
एतन्मृगतीथ	१५३	एतत्कम	३६
एतस्य चैव	६१७	एततसर्वेष्टीना	३५२
एतस्या एवेति	५३९	एतेनोक्तोविश्व	५६७
एतस्या वेलाया	१२२	एतेनोक्त	७१३
एतस्या वेलाया	१३१	एतेनोक्त	७१५
एतस्या वेलाया	२५३	एते विष्टावा	४४७
एतस्थान्यतरस्मिन	२३८	एतेषामेक	९५
एतानि गौतम	५१	एतेषामकैकेन	९६
एतानि व्रतानि	२७	एता त्वेव	३९८
एतानि मद्वा	७२१	एवमावृत्तीय	२८५
एतान्येव	६७८	एवमावृत्तीय	६६४
एतान्येव प्रद	५१	एवमितरेषा	६२४
एतान्येवाश्वान्श्व	१६२	एवमितरौ	१८१
एतान्येवोष्ट	७४	एवमेव	३५४
एताभ्यामुक्ते	२२४	एवमेव गृहीत्वा	२११
एतावन्ति	६०५	एवमेव निष्कृम्य	१५५
एते घमा सव	५५५	एवमेव प्रात	२०
एतेजानुपूर्वेण	१३६	एवमेव वेदि	३६५
एतेमायु	७६२	एवमेवापर	४००

एवमेवापर	५२२	आर्दुम्बरीमुक्कयिष्यन	६७
एवमेवात्तर	५२८	आप्यावयो	५२७
एव चि	३	आर्वेभ्य काव्येभ्य	२१३
एव परोत्य	३६६	कसस्थाले	६१४
एव मध्य	५५	कसेचमसे	२१०
एव पदा	३६	ककुबयत्र	४३८
एव मदा	३६४	ककुभाविति	५७३
एव मवस्तोत्रे	१५	कच्चिदथ	५८६
एव सवेध	३१	कम्प्रमिश्रा	५८०
एव सर्वेध	६७	कयानश्चित्र	३६७
एवमितरेो	१४०	कमयागाच्च	३३८
एव ऋन्य काभ्यानां	६२	कमादिधु	३३
एव न्याय	४५२	कमान्त्य	७६१
एव न्याय	४७६	कान्यव्याहारी	६६१
एव प्रत्ना	७६	वन्यस्रप्रायाणि	४६६
एव विपय्यास	७२१	कव्यइति	१२६
एवैवावृत	५६७	काम त्वयमाभ्या	५५
एकादश	५१	कामन्तुनाना	५२७
एकाहिकेन	६३७	कामन्तुपृथक्	६४०
एन्द्र सह इति	२६	काममने	७७४
ओकारात्	४६	कामेत्यभ्यात्म	१६१
ओङ्कारादिस्तु	४८१	काम्यानानिध	५३३
ओङ्कारेण	५१७	कान्यानुकथ	५४७
ओमिति वा	२७०	काणश्रवस	४७२
ओत्पत्तिक	५२६	काणश्रवस	४६१

क्रात्तयशे	५२७	क्रीत्वा राजा	२६७
कालेयस्य	६४७	क्रोथान्ते	२२
कावाइति	५४	क्रौञ्चे परि	५१८
काश्रमयेप्रस्तरे	३८७	खमित्रेण जीवति	५५२
क्षाताइवा	५३२	खले वाली	५६१
क्षातो आइति	५३३	खान्याभावे	५५३
क्षातो वा इति	५३३	गण समानि	५७
कुम्भन्तु तत्र	११३	गवारेव	७५०
कुरुतेति गवि	२४	गवामयन	७२
कुयु रेव	५६३	गातिविकार	५३५
कुल दक्षिण	६४	गायत्रच्छन्दमा	२७
कुलायिनीञ्चेत्	४२८	गायत्रस्य	५२८
क्षतश्चेत	६६३	गायत्री मैत्रा	५४२
क्षतास्वरन्त	५३४	गायत्री त्रिष्टु	५४१
क्षत्वेतरे	९५६	गायत्रीसम्पन्ना	६४
क्षनोतिसव्यान	१६५	गायत्री सामसु	५०५
क्ष्यामित्येव	५८१	गायत्रुत्तरा	५३६
क्ष्याशवास	५८	गायत्रैवानुसवन	१४२
क्ष्याभावे	२०१	गायेतिचेदेव	७५
क्षृप्तेषु यच्च	५६६	गीत्वा यथाथ	७८
कौप्रकल्या	३७८	गूर्ह सौमेध	४८५
कौण्डपायि	७६३	गृहपति	२६४
कौण्डपायिन	४०	गृहपति	७४७
क्रीते प्राडत्	३८२	गृहपति वानु	४४
क्रीते खजनि	२५	गृहपतेहास्य	२८६

गात्रायषी च	३१६	चतुऋचाणा	४३६
गात्रायषो	५४६	चतुशा प्रथमाया	४३४
गोषु गा अयि	२१५	चतुथमेव	७३२
गोष्ठे पशुकाम	२३४	चतुथषष्ठयो	४६७
गौतमीय	७२	चतुथस्त्वभि	७१२
गौवाजो वा	२ १	चतुथस्य	५११
गौवातेन	६७८	चतुभिरिति	२३
गौष्टङ्गहारा	४६	चतुर्भिरिति	२७३
भास्वाकृत	१६८	चतुर्विंश	२६७
ग्रामान्येभ्य	६२२	चतुर्विंशे	४६२
यीश्वउपक्रमेति	६६६	चतुर्विंशेन	२८६
ग्लायेच्चेत	१३६	चतुष्टोमयो	४६०
ग्लायेच्चेत	१६६	चतुष्टोमयो	६३५
घमशेषस्य	३६	चतुर्होतार	२५३
घोषाश्च	२८७	चत्वारि वा	४६६
घतत्रैत	६ १	चत्वारि सुब्रह्मण्य	६२१०
चक्रीवता	७५८	चत्वारो ज्योतिष्टोमा	७४८
चक्रीवन्ति	७१४	चत्वार्यभिषेचनीये	६३२
चतु शत	७१६	चन्द्रप्रमाणा	७६४
चतुरक्षर	४७२	चमस प्रतिगृह्य	१३८
चतुरवराद्भान	१०६	चातुर्मास्येषु	३५८
चतुरक्षर	५७५	चातुर्मास्येषु	३५४
चतुरक्षर	७२२	चात्वालदेश	१०४
चतुरक्षरै	७१६	चात्वालमुपस्थाय	२६०
चतुरो नाना	४३५	चात्वाले तु मार्जन	१२३

चैत्रवेशाखयो	६६६	ज्योतिष्टोम	७४८
कन्दोगेभ्य	६४६	ज्योतिष्टोमविधि	६५२
कन्दोदैवत	४६४	ज्योतिष्टोमस्य	५४६
कन्दोमदश	७३३	ज्योतिष्टोमे	६४८
जमती गायत्री	५४१	ज्योतिष्टोमेन	६४३
जगत्कीतु	७२	ज्योतिष्टोमेन	७३८
जगत्पुत्रा	५३८	ज्योतिष्टोमेन	७५०
जनिष्यमाना	१८६	तयव गभा	६४८
जनिष्यमाणाना	३२	तयव गभा	६४८
अने तिष्ठो	५५४	तच्चानशस	५५७
जपेदेव	२८२	तच्चैतरैषा	५८४
जागतस्य सोम	५२७	तच्चैदृत्विग्भि	३३२
जातिकन्य	६८६	तज्जुञ्जयात्	६६२
जातिसद्धार	४५३	तज्जुञ्जयादिमा	२११
जातेरथन्तर	३३४	तच्चैदुद्रातरि	२२१
ज्ञातेष्वजातेषु	१८६	तत उद्राता	-६
जातेस्तुवीरन	२३१	तत ऊर्ध्व	७४
जीवेच्छेत्	५६७	क्षतयव	२६०
व्यायसिच्छन्दसि	२४६	ततयव	५६०
व्यायसिच्छन्दसि	५३	तत यवेक्षमाणा	२६१
ज्योतिर्गौरायु	७ ६	ततयवेक्षमाणा	३६६
ज्योतिषश्च	४६६	ततो दक्षिणा	७४२
ज्योतिष्कामयन	३१६	तत प्रतिहर्ता	८६
ज्योतिष्टोम	६१६	तत्प्रतिपत्नी	५४६
ज्योतिष्टोम	६७८	तत्प्रभृतीना	४६७

सत प्रभृतीना	६४५	तत्रैव तिष्ठन्त	१२७
तत प्रभृतीनि	१४६	तत्रैव यजमान	३५१
तत्र गौतमीय	३४	तत्रैवान् प्रहरेत्	६६३
तत्र चतुष्के	४६०	तत्रैवोदपात्र	११७
तत्र तथैव	७२४	तत्रोत्तमस्य	५१२
तत्र तेनाक्षरेण	१०६	तत्रोपसतसु	६८१
तत्र तृतीयाय	५४	तत्राहापादीनि	१५६
तत्रत्वा विश्रम्भयेय	२६७	ततसत्रे पथ्यायेण	४११
तत्र देवताभ्य	५०६	ततसामात्	४५०
तत्र द्वावधी	३७५	तथा कुयात	४२६
तत्र धानप्लुपेन	७६३	तथा कुञ्चन	२०५
तत्र पत्नी	७२०	तथा कुञ्चन	४२७
तत्र पञ्चम	५७२	तथा गाष्टङ्ग	४७३
तत्र पोष्कल	६६१	तथाग्नि चिन्वते	५५७
तत्र ब्रह्मणे	५५७	तथाग्निहोत्रमासे	४१
तत्र ब्रह्मा	३६६	तथा चातुथिकस्य	५१५
तत्रभक्षावृता	६०७	तथा चान्यानि	४१७
तत्र यदादित	३१६	तथाज्य राजान	१०१
तत्र यजा	४४८	तथातिरिक्तस्त्रीषु	१४६
तत्र विद्यावा	४५३	तथा तिलम्भान्	१६६
तत्र श्रम्याप्रासन	७७४	तथा तृतीय	५११
तत्राग्नेये	७६६	तथात्रिके	४४३
तत्रास्येन	४१४	तथा दधिमस्य	२३
तत्रैतदाहरन्ति	२१	तथादानेषु	१६७
तत्रैव तिष्ठन्त	१२५	तथानुपद	५०३

तथा पथ्याय	४५०	तदभावे	४३८
तथा पुराण	५२८	तदभावे ङ च	४४२
तथा प्रष्टी	१६१	तदभावे ङि	२४
तथा नाजभृति	४७२	तदभावे महात् च	१७
तथा ङक्त्वा	५६४	तदभावे य	२१
तथा ष्टष्ठा	५२	तदभावे यत	४१३
तथा छिनि	४६१	तदहरेता	६६६
तथा सता	३१	तदा चतुष	२६६
तथा सति	६१६	तदाप्राण	४७
तथा सति	७३६	तदुदस्येत्	१६८
तथा सति गो	३१८	तदुद्धरिष्यत्	३३१
तथा सति पूर्व	३१६	तदुभय	४५०
तथा सत्यमी	३६	तदेष श्लोक	१६६
तथा सत्यमे	४२२	तदुद्धपते	५८२
तथा सत्येका	३२४	तद्दीक्षित एव	६२३
तथा साहस्रोत्तमे	४३२	तद्देवत्वे	२४४
तथा स्वराश्च	४८८	तद्यथेत	१३८
तथेतद	१७८	तद्यदानु	१८३
तथेतदा	१८८	तद्वैकत्रिक	३२२
तथैकाम्न	४५६	तन्न कुर्व्यात्	२८६
तथैव जङ्घा	१४४	तन्न कुर्व्यात्	४६६
तथैव प्रतिपरीय	३७०	तन्न जङ्घात्	१५
तथोत्तरयो	३५५	तमनावत्तयन्त	६६६
तथोद्गाढ	७४७	तमनुमन्वयेत्	६५६
तदभावे	३४७	तमन्तरेण	३४२

तमभिमृशेत्	२७७	तस्मिन्नारोहति	२७४
तमभीन्धिष्यत्सु	३७८	तस्मिन्नेव	६३१
तमाङ्गयमाथ	१७६	तस्मिन् श्याथ्य	४७८
तमिष्टौ सस्थिताया	३५	तस्मिन् प्रथमा	४५८
तमत्तरेण	१२४	तस्मिन् बालू	४१३
तमुत्तरेण	१८१	तस्मिन् श्वत	६५५
तमुद्गाता	१००	तस्मिन् सस्थिते	२६३
तमेवेति धान	६५	तस्मिन् सञ्चित	३६२
तमेवोपतिष्ठे रज	१६५	तस्मिन् समिध	१६६
तयेनमव्	५६२	तस्य छतान्न	५६८
तयो पूञ्वा	४२५	तस्य क्रयप्रभृति	५६५
तयो पृथक्	५५०	तस्य गायत्र	५६४
तयो पृथक्	६३२	तस्य गायत्रीष	४६२
तयो पृथक्	६३६	तस्य चतुयुग	५८७
तयो पृथक्	६३७	तस्य चतुर्वि	६३४
तयो दक्षिणत	३७५	तस्य च विश्रमा	६४
तयो दक्षिणेन	५१३	तस्य तथैव	६१६
तयो दक्षिण	५२१	तस्य तदेव	६०८
तयो यस्मिन्	७७	तस्य तिष्ठ	७७६
तयो विकल्प	६८३	तस्य दक्षिणा	५६७
तरणिरित	७२४	तस्य दक्षिणा	६१२
तस्मिन् दशनात	६५३	तस्य दक्षिणा	६२०
तस्मात् अन्तरेण	१०७	तस्य दक्षिणा	६३६
तस्माद्गत	३१८	तस्य दक्षिणा	६७५
तस्मिन् फुट	१८८	तस्य दधिभक्षान्त	११७

तस्य दशसु	२७६	तस्य घटपृष्ठ	५७६
तस्य देव	६६८	तस्य समूहात्	३ ४
तस्य देवताये	६१	तस्य सर्वे	५५
तस्य द्वादश	६३४	तस्य सङ्ख्य	६२६
तस्य द्वादश	६६६	तस्य क्लोत्रात्	४२०
तस्य द्वादश	६ ६	तस्य स्थाने	४१३
तस्य द्वादशो	६८५	तस्य स्थाने	६४६
तस्य द्वावरा	२६३	तस्य स्थाने	६४७
तस्य निदशन	५२८	तस्या उत्तम पद	१५७
तस्य पदान्ता	५१४	तस्या ऊर्ध्व	११
तस्य पिवेत्	२२	तस्या सख्यताया	३८१
तस्य पौण	६ ६	तस्या सख्यताया	३८६
तस्य पौणमास्या	६२६	तस्या सम्भ्रिय	३६२
तस्य प्रक्लोत्रा	४०५	तस्या प्रभ	७७५
तस्य प्रात	५८७	तस्या घम्म	३८८
तस्य ब्राह्मण	६२३	तस्यात्मा क्लोभविभाग्य	५०६
तस्य पाथा	७८	तस्या द्वितीय	५४
तस्य ररास्या	८४	तस्या द्वे द्वे	५४
तस्य विश्रति	६८१	तस्यादौ वा	४८७
तस्य विकल्पा	६१५	तस्यानतिरात्रस्य	५४८
तस्य विकल्पा	६७८	तस्यानुपद	५०८
तस्य दृष्टत्	६१६	तस्यानष्टुभ	५४८
तस्य दृष्टत्वां	२४३	तस्यान्ते अ	३८
तस्य वैष सन्त	३७०	तस्याष्टस्य	१७५
तस्य ऋतानि	६१४	तस्याभीवर्त्त	६१६

तस्यामश्राञ्च	७६८	ता यदाभिक्रन्देत	६७
तस्यामादुम्बर	४१२	ता श्रोभूते	१४६
तस्यायनविकन्य	७५४	ता स्त यव	६२१
तस्यायनविचारा	७३७	ता पथ्या सवा	४२४
तस्यायनविचारा	७४८	ता प्रतिमन्त्रयेत	२८१
तस्यावभृथात्	५५१	ता सम	६९३
तस्यावभृथात्	६२७	ता सम	६४५
तस्यावभृथात्	६८२	ताश्चेदनवहते	३८५
तस्यावृद्ध्यथा	१६२	तानपोभ्यवहारयेत	५६०
तस्याश्च एकविंश	५६५	तानभिभृथ्य	६१
तस्याश्च एकशततम	५६६	तानि नान्यत्र	८०
तस्या हवीषि	३६४	तानि मुखानि	६०
तस्यैका	६१८	तानि यथा	७५८
तस्यैव पश्चात्	२६२	तानि सवत्र	५३५
तस्योत्तम	२६	तामुक्तेता	२६२
तस्योद्विसानीययेद्वा	६३	तान निनीयात्	६२१
तस्योपसद	७४०	तान दभान	२१४
तस्योपायो	६६५	ताम दीक्षयेत्	२१६
तस्योपास्त्रै	६१६	ताम विखजेत्	६६
तस्यौष्णिह	६६१	तामि विश्य	७५८
ता अपघाटिला	२८१	तान पृथक्लोम	७०५
ता अर्द्धिन्य	६२०	तान प्रति	६७५
ता उभयो	५८८	तान्यप्येका	५८८
ता तृतीयसवने	१४१	तान्युक्तात्कार्म	३३७
ता मुखेनोरसा	२७२	तामन्यथा	६५२

तामत्तरेयोद्राता	२७१	तूष्णीं पाकयञ्चै	३२६
तामेवात्रैषा	३८३	तूष्णीं पैटयञ्चिकाया	३६४
ता यत्र	७६५	तूष्णीं वा	१ ६
तादुभौ	६३५	तूष्णीमत ऊर्द्धं	३६७
तासा नाना	५०५	तूष्णीमयञ्चै	१६६
तासा पथ्याय	४५६	टचस्रक्तागा	४३१
तासा प्रथम	४६६	टचापत्तीनि	४६
तासा ह्रविषञ्च	३७८	टचेन धास	४५२
तासामपि	५७४	टचेसु तु	५२१
तासु पृथक्	७७६	टचोत्तमावा	४३१
तासु सर्वासु	४१६	टतीयाया	१८२
तासु सह	७६५	टतीयाया सव	४३६
ताखेत एव	६८२	टतीयिनीना	६५०
ताखेव प्रणीय	३४४	टतीये	६८५
तिष्ठेदिति	३६८	टतीयेन पदेन	४८२
तिष्ठेदिति	३६६	टतीयेन पदेन	५ ६
तिष्ठेद्द्वा	७७१	टतीयेन विध्वा	२६६
तिष्ठभिरद्राता	७३	टतीय वा	४८८
तिष्ठध्वाचाय्या	४१८	टतीय यथा	५२४
तिष्ठ इष्टय	६६७	टतीयपञ्चतमाभ्या	४६७
तिष्ठ उपसद	५४५	टतीयसवने	१८४
तिष्ठ उपसद	५५६	तेतमापूर्यमाण	७६१
तीप्रसृति	६०६	तेतमापूर्यमाण	७६२
तुथ उग्निगन्धारि	१२५	ते चयेस्त्रिंशत्	५८४
तूष्णीं चात्वाल	१ ६	ते दशमाट्ट	६२४

तेन क इदमिति	१५६	तेषीं यत्र	७२६
तेन दक्षिणा	१८	तेषा यथास्तोम	७५३
तेन न भूय	१५३	तेषा यमध्वय	३६८
तेन पक्षया	७७	तेषा यावन्त	६८४
तेन यजेत	६६	तेषा वित्तस्य	६२२
तेनास्य समुपह्वव	१३६	तेषा वृष्टत्	७१७
तेनेष्टा न साक्षात्	६२२	तेषा स्तोमघोदनैव	६७६
तेनैव प्रत्याव्रज्य	२५६	तेषा स्थाने	४६
तेभ्यो नाना	११	तेषा होष्यत्यु	३२६
तेभ्योऽन्यान्य	४६८	तेषाश्चेत	२२२
तेभ्योयमिगदवृत्त्य	५१८	तेषाश्चेदेना	२२१
ते विषमा	४४४	तेषामनवेक्ष्य	१४२
तेषा काम	५५४	तेषामत्तो न्याय	५४१
तेषा तत ऊर्द्ध	५८५	तेषामेकस्य	६८७
तेषा त्रीणि	४६१	तेषामेका	५४५
तेषा दीक्षा	२१७	तेषामेकैक	७१७
तेषा द्वादश	६४३	तेष ऊतेष	३६१
तेषा द्वादश	६८८	तेष्वामिषु	७१८
तेषा निधमेज्विन	५७	ते स्व चमस	१६
तेषां पूर्वयो	४८३	ते पृथगनुपूर्व	४०५
तेषा पौर्णमास्या	७६०	ते सार्द्ध	३६३
तेषा प्रतिशोम	२२६	ते सुत्यासु	७१०
तेषा प्रश्नस्य	१६३	तैद्यु ते यथार्थ	३४१
तेषा प्रथमे	४५७	तौ श्वेत परिमण्डक	२८४
तेषा ब्रह्मैक	३७०	त तेनैवावच्छिद्ययात	२८६

स दक्षिणा	५६३	त्रयोदश	४५६
त दक्षिणा	६०४	त्रयोदश्या	६८१
त दशमे	१८०	त्रिंशत्	६५०
त पश्चिमेन मध्यदेशेन	१५	त्रिंशिन सुत्या	७३५
त पश्चिमेनोदाय	१५	त्रिक वहिष्यवमान	५७५
त पूतभृत्	११३	त्रिकद्रुकेषु	७१५
त प्रति	६७४	त्रिणिघने	५१६
त प्रति	६७४	त्रिनेकटचे	४३४
त प्रतिगृह्णीयात्	४१५	त्रिभिरिति	२३१
त प्रतिदधान	२६५	त्रिभिरिति	२७४
त ब्रह्मा	१	त्रिभिस्त्रेदद्धानि	१६२
त ब्रूयात्	२६६	त्रिभ्य एव	५११
त मध्यन्दिने	६०३	त्रिभ्य प्रथमेभ्य	५१
त यदाध्वय्यु	३४३	त्रिरात्राणा	६४६
त यदाध्वय्यु	२८१	त्रिरुक्त स्तोभान्	५६
त रेतस्याया	५३१	त्रिवत्स	५६२
त स आप्याययेत्	१४१	त्रिवर्षो वैव	५६२
त सद्य परित्रीयेति	५६६	त्रिरुतस्त्रोद्यत्या	४४३
त सर्वत्र	१११	त्रिरुत पञ्चदश	६१०
त द्विरख्येन	३८६	त्रिषु त्रिषु पदेषु	७७
त क्रियमाण	३८८	त्रिषु वा त्रिषु	४१७
त्रयस्त्रय ऊच्य सु	४६८	त्रिषूत्यान	६८८
त्रयस्त्रिंशत्	७०४	त्रिरुप कन्दसा	२३६
त्रयस्त्रिंशत्	७२६	त्रिरुद् कन्दसा	४१५
त्रयस्त्रिंशौ	७३६	त्रिरुवत्तरा	५३७

त्रिष्टुभ उत्तरा	५४२	दक्षिणेनाभि	५२
त्रिष्टुभा षष्ठ	७२	दक्षिणेनाभीप्रीय	२५८
त्रिष्वध्यास्या क्षुप्यत	४३५	दक्षिणेनोत्तरयो	१२४
त्रिष्वभाव इषोऽध्रीय	२२७	दक्षिणेनौदुम्बरीं	१३०
त्रिष्विति प्राणिल्य	२७७	दक्षिणेनौदुम्बरीं	२७१
त्रोन यतरस्या	४३४	दक्षिणे पाणौ	८८
त्रैध विभजेत	४ ७	दक्षिणे पाणौ	५६४
त्रैयम्बका	३६७	दक्षिणै पाणिभि	१८५
त्रुत्तरी भावेन	४४४	दक्षिण पूर्व	१६१
त्व वागसि	२६८	दधिभक्षान्त	१६५
त्वष्ट्रीसाम्न	४६६	दधिषोष	२१२
दक्षिणमध्यधिकुम्भ्या	३७५	दशपूणमासाभ्या	७७३
दक्षिणमनडवाह	२७	दशकुला	६५२
दक्षिणमन वाङ्	१४०	दशदशार्धे	६५१
दक्षिणस्य	५६५	दशपेये	६२२
दक्षिणस्य हविःक्षानस्य	८६	दशपेयेन	६२६
दक्षिणाङ्ग	१३४	दशमप्रते	२४६
दक्षिणाङ्गपूर्वाङ्ग	६१	दशमस्य	२४५
दक्षिणे तीरे	७५५	दशमस्याङ्ग	६६६
दक्षिणेन परियायु	२६३	दशरात्र	७०२
दक्षिणेन माजालीयम	२८३	दशरात्रमेकं	३१८
दक्षिणेन माजालीयम	४१२	दशरात्रसमीपे	२२७
दक्षिणेन रथ	१६४	दशरात्रात्	४६६
दक्षिणेन रथपथ	२६५	दशप्रतं	६५१
दक्षिणेन श्रम्भान	७२	दशसदस्याय	६५१

दशाक्षरेषु	५३१	दृषद्वया	७६४
दशनि चतुष्क	४५५	दृषद्वया	७७५
दामतृषाणि	५८२	दृष्टश्च दशमाद्य	७ ३
दाषद्वत	७७१	दृष्टज्ञानेन	३३६
दार्षद्वते	७७२	दृष्ट्वा वा नक्षत्रयोगम्	५४५
दाश्ररात्रिका	७१२	देवतापद	५ १
दाश्ररात्रिकेभ्य	४५१	देवतासु	५ ५
दाश्ररात्रिकेभ्य	४५४	देवयजनमात्रश्च	१७
दाश्रेति दक्षिणान्	१६५	देवशब्द	६०
दीक्षणीयाया	५८	देवाना स्थाने	३४
दीक्षाक्रय	६८७	देवा ब्राह्मण	२६
दीक्षानपूर्वेण	३८	देशेनैवान्तहित	११२
दीक्षानपूर्वेण	२२१	दैक्ष प्रथममह	५६७
दीक्षितश्चेत्	४०१	दैवोदास	५२६
दीक्षितश्चेत्	४ २	द्वयाद्वयोवा	४६३
दीक्षित्वा	६६५	द्वात्रिंशे तिष्ठ	४५६
दीक्षिष्यमाना	२१७	द्वादशरात्र	२६४
दीक्षिष्यमानान्	२१६	द्वादशत्र	७३२
दीक्षोपसत्सु	२२	द्वादशाक्षराणि	५३२
दीक्षोपसदा	७४२	द्वादशाह	६६
दीघतमसोऽक	२४४	द्वादशे दृषभाग	४५५
दूर त्रिजिता	१६	द्वादशे दृष्ट्या	४३५
दृतिवात्	७३५	द्वादशे व्याख्यातौ	४६१
दृश्यते च	७३७	द्वादश शत	५६६
दृश्यते ध्यान्यत्र	५४७	द्वादशा उपव्यथ	६६२

द्वाभ्या पूर्वयो	४६	हं ह्ये० सवर्षा	४६८
द्वारवाङ्गसम्माजन	१३२	हे पुरस्तात	५३८
द्विकप्रभृतय	४४५	हे वा	४०
द्वितीयचतुथे	४३०	द्वेष्यप्रियकल्पयो	६४
द्वितीयश्चेत	४३८	हे मौत्रामण्यौ	३७७
द्वितीयमिति	३३४	हैगते पदान्त	४८३
द्वितीयां चिहृत	४२४	हैध जङ्गयात	१७१
द्वितीया सवनेष	१४२	द्वौ तस्याच्च	४३५
द्वितीये प्रागिह्य	४५७	द्वौ तस्यामेव	४३३
द्वितीयेत्तमौ	५११	द्वौ द्यधिप्रये	४४६
द्वित्रयस्त्रिभूतं	५८२	द्वहापवग	७४५
द्विपदाकार	५१३	द्वहीनत्वात्	५६६
द्विपदाम्	५०	धनुष्कोश	५६६
द्विपदे म्याता	४२२	धानझप्य	४२६
द्विप्रभृतीन	४३६	धानझप्य	४५४
द्विरात्रप्रभृतिष	४७	धानझप्येन	४२१
द्विरात्रीणस्त्रप्रहीन	५६७	धान्यपात्रा	५६२
द्विविधमभिभव	३ ३	धावेत दन्तान	६२७
द्विष द्वितानि	५८३	धिकत्वा जास्मि	२८५
द्वीपखेद्र्म	५५	धुर्य्यौ प्रथम	१६१
द्वे इति	६१६	धूम उदिते	३३६
द्वे एकमिति	४६६	धूम उदिते	५६७
द्वे द्वे उपानहौ	५८३	दृष्टमपश्रयेत	१४६
द्वे द्वे तु घस्या	४६६	धेनुमनड्वाह	३५५
द्वे द्वे दामनी	५७३	धेनू उपसजन्ति	६१

न कञ्चनाभिवादयेरन्	२१८	नवोद्भवे	६५०
नक्षत्राणामिति	१६३	न व्यभिचरेतेति	११६
न ग्राम	७७६	न शूद्रेण	२१६
न च सगावयव	६६६	न सङ्गत	७४५
न चान्यत्र	८	न सङ्गत	७६६
न चास्य स्थानतर	१७	न सवनीयस्य	३७३
न चेत् प्राप्रयु	८५	नात्रिरात्र	६६
न तु प्रक्रमत	७७४	नादित्यमपतिष्ठेरन	३७४
न तूर्द्धं वहिष्यवमानात्	५४१	नाधिष्ठात्र	२१६
न तेजनी	६२८	नानर्त्विज	५५०
न दन्ताम	२१६	नानादेश	७३०
नदत्त ओदतीनाम	४६२	नाना पृष्ठे	३ ४
न प्रतीच्या	२१६	नानाप्रकरण	६५३
न प्रवृत्तीरन्	६८	नानाहोभि	२६६
न प्रखवणानि	६२८	ननुग्राम	६२८
न बज्ज वदेयु	२१६	नाराशसी	४४०
नमो गन्धवाय	१११	नार्मेघान्त	३८
न राजानमालभ्य	१ १	नासिकयो	५६४
नव नव	६४६	नास्यात्राक्षणा	६२८
नव नव दक्षिणा	५७३	नाज्जतस्य	२१६
नवमदशमाभ्या	५ २	नि सर्पतस्य	४०४
नवमस्य	२४२	निहन्तयेत	६२७
नव सातो वार्हत	७२०	निष्वाभ्याहित	६६१
न वा कुर्व्यात्	५८	निष्वा च शशकर्मो	३०७
नवाह्वयोमात्	७०३	निष्पन्न प्रति	१८१

निधनभूता	४२	नोपरिवान्	७५६
निधनमितरौ	२५८	नोर्द्ध प्रतिहारात्	५१६
निधनानि	५०४	न्यायविहित	४५८
निधनानि	५१	न्याय्यप्रतिहाराणा	४७६
निधनान्यपयन्त	३७६	न्यायो वा	४६२
निधनायैव	५४	न्यायो वा	४६५
निधीयमानस्य	३३४	पक्लिखतरा	५४
निधीयमानस्य	३६५	पञ्चतौरश्रवसयो	४६१
निधीयमानस्य	४ २	पञ्चदश	४५३
निधीयमानाना	३६३	पञ्चदश	४५८
निधीयमानाना	३६३	पञ्चदश	६११
निधीयमाने	३३६	पञ्चदशपथ्यायौ	४६४
नियमार्थै	७ १	पञ्चदशना	७३६
निरुक्ताश्च	५३६	पञ्च धानञ्जय	६३२
निरुप्ते यथाथ	३३९	पञ्चमस्य	७१८
निषादेषु	५५३	पञ्चमे यत्	२२५
निषेधे चोभौ	५१६	पञ्चमेहनि	२६५
नेति धानञ्जय	३०८	पञ्चमैश्च	३५१
नैकिनीपथ्याया	४४३	पञ्चविंश	६१७
नैतन्धवा	७७२	पञ्चविंशे	२८८
नैतानि परासु	२१६	पञ्च शारदीये	६८३
नैतेषा	६१७	पञ्चसु मा सु	७१६
नैनमन्य	६६१	पञ्चाक्षरश	५१३
नैनानन्यो	२२०	पञ्चानां वा	४६३
नोत्तरयो	४२०	पञ्चाशत्	६५०

पञ्चाशदितरेषा	५६६	परिषिचमानं	३६५
पञ्चाह्वेष	७०५	परिहिते प्रात	७६
पत्नी च	५४	परिहृतासु	२२२
पत्नी यजमानौ	३	परेण वा तत	४ ८
पथ्याभिर्होतृषामाणि	४२७	पर्याय पत्यवरोहन्त	४५१
पथ्यामन्यत्र	४२६	पथ्याय विष्टावान	१५१
पद वाजिग	४७२	पथ्यायादि	५०८
पदादि प्रतिहार	४७७	पथ्यायादिष	१५१
पदादौ वा	५१४	पथ्यायान्ते	६६५
पदानिर्देशे	४७७	पथ्यायेभ्यस्त	१५५
पदान्तमविशेषेण	४०८	पवणि त्वेव	७६१
पदान्तश्चतुभि	४८२	पवणोरिन्द्रकुक्षी	७७
पदान्ते त्रीणि	५१४	पवण्यत्तम	५६६
पय आह्वरन्ति	६१	पवमानयोक्तृरयो	१५६
पयस्याया स्वर	६५	पवमानाश्च	५७५
पराकत्वञ्च	६५८	पवमाने रथन्तर	५७१
परास्त्रेवेति	५३१	पवित्रेण त्रैणकलप्र	६५
परिघर्म सम्राट	६३	पशुरेव पशो	३३०
परिचरा त्वच	४४२	पशूना यूपोक्तति	३७१
परिधोव्वा	३४२	पश्चाच्छालामे	२१५
परिव्रत्तयम्	४१४	पश्चात् दक्षिणत	६२
परिवर्तिन्या	४५२	पश्चात प्रत्यङ्मुख	१६४
परिवार्यमानयो	३६६	पश्चाद्गार्हपत्य	५६३
परिषिक्तैर्ध्वर्युणा	३६६	पश्चादाभीप्रीयस्य	२६८
परिषिच्यमाने	५५	पश्चादितरेषा	२६१

पश्चिमेन गाहृ पथ	२१	पुरस्ताच्चोप	८६
पश्चिमेन चेत	४ २	पुरस्ताञ्जपात्	१६७
पश्चिमेन पक्षौ	४८	परस्ताञ्जपाद्वा	१६७
पश्चिमेन परि	२६४	परस्तात यजमान	७७
पश्चिमेन पच्छ	५	परस्तात स्तोभा	४६३
पश्चिमेनाग्नी	२८६	परस्तात स्तोम	४८१
पश्चिमेनाहवनीय	७७८	पुरस्तात स्तोम	४६१
पश्चिमेनोत्तर	३६७	पुरस्तादेक	२७७
पश्चिमेनोद्गाता	१०५	परारात्रे	७५७
पश्चिमेनेप	२८१	पुरीषेव्याञ्चिक	५१८
पाकयज्ञा इति	३२८	पुरोजित्या	५७४
पाङ्गस्यान	५२३	पुरोडाशेन	३७२
पाणिभिस्तु	२६१	पुरोडाशेन	४०१
पादयो सूष	५६५	पुष्करपलाशे	४८
पार्थस्यैश	६४७	पयमघोयमाश	७३
पाथ रश्म	६६६	पूणाऊतौ	३७४
पाष्टिकान	६ ६	पूव चमसेभ्य	२३६
पावमानाय	५२६	पूव नारा	१७०
पिठभिरिति	१४२	पूर्वपक्ष	७५७
पुङ्गवै	७६५	पूवयाव	३३०
पुवन्मिथनानि	१५८	पूर्वया द्वारा	५६
पन सक्तते	६३५	पूवये पूर्व	४६१
पनरस्मासु	१७६	पूर्वयो प्रणवयो	२६
पनरास्ना	६५३	पूर्वयोद्धितीय	४६१
परस्ताच्चास्य	१६	पवश्रोत्राय	४३६

पूर्वयोश्च	४८६	पूर्ववयमि	६३४
पूर्वस्मिस्त्रय	७१	पूर्ववोक्तरेण	४६७
पूर्वस्मिन	२२६	पूर्वघाञ्च	४६
पूर्वस्या सदस	१२५	पूर्वव्यभिन्नवेध	३२१
पवस्याभि	७७	पूर्वा वृहत्	२६७
पर्धस्यैक	४४६	पूर्वा यज	३४२
पवावावर्गौ	५३	पूर्वा सदस	६८
पवाङ्गे दक्षिणेन	३३२	पृथकचतु	६३६
पवाङ्गे ष्ठरायु	३६३	पृथकत्चेभ्य	२६
पूर्व कल्प	३३५	पृथकत्चेध	४६२
पवण त्वेव	१८०	पृथक्मावित्री	२०
पवण दक्षिणा	६३१	पृथक्स्तोत्रीया	४६७
पूर्वेण देव	२६३	पृथगिष्टिष	३५३
पूर्वेण पत्नी	१५७	पृथगजनपदे	१३
पूर्वेण पत्नी	२६४	पृथगभक्त	२७
पूर्वेण पत्नीशाला	२६	पृथगयजते	३०
पूर्वेण प्रन्तोतार	१३१	पृथग्वा	७५२
पूर्वेण वा	२५	पृथिव्या मध्य	७१
पूर्वेण सद	२३५	पृष्ठानामन्ते	६५
पूर्वेण हवि	२६१	पृष्ठस्त्रेद्द्यात	१६६
पूर्वेणाग्नीधीय	२८४	पृष्ठस्योत्तरयो	२४४
पूर्वेणाग्नीधीय	४१२	पृष्ठाना वाष्टा	२६८
पूर्वेणति	४००	पृष्ठे च वृहत्	३०७
पूर्वेणन हृत्वा	३८३	पृष्ठेन च	५५७
पूर्वेणोप	४८	पृष्ठेभ्य रथ	५७२

पृथ इति	७११	प्रज्वलितेऽदग्नि	३३६
पृथस्वरसाम्नाश्च	२२६	प्रणवश्च	६८७
पृथस्तोमेन	७३८	प्रणीतासु	३४३
पृथाभिज्ञवान	३१६	प्रतिगृह्य	२५७
पृथाङ्गेक	७३८	प्रतिघत्स्वेति	२६५
पृथे रथ	२२८	प्रतिलोमै	६२
पौरुमदगे	४६	प्रतिहत्ता	१८१
पारुमीढे	५१६	प्रतिहत्ता पश्चात्	१४१
पौणमासी	६४२	प्रनिहारवेलाया	२५२
पौणमासी	७३६	प्रतिहारारणि	४६६
पौर्णमासी	७८०	प्रतीवेशो जन	५५४
पौणमास्या	६३	प्रत्नवच्चाद्य	७०३
पौष्णत्रामिष्टो	६६७	प्रत्यक्षपरोक्ष	४७६
प्रकाशौ	६२६	प्रत्यक्षमन्त्र	६००
प्रकृष्य इति	७५६	प्रत्यक्षवि	७८
प्रक्षाल्य	६६३	प्रत्यक्षविका	७३४
प्रक्षाल्यप्राशित्र	३४६	प्रत्यङ्मुख	१४
प्रक्षाल्यसुच	२१२	प्रत्यभिमुख्ये	१४३
प्रणव प्र	५५६	प्रत्यवरोह	६११
प्रणयकार वा	७८	प्रत्यवरोह	६१४
प्रणथेष	५२१	प्रत्यवरोह	६१५
प्रजापतये स्वाहा	७	प्रत्यवेतस्वराणा	५१६
प्रजापते	३५०	प्रत्यात्रव्य ग्राह्य	६
प्रजापते	७५४	प्रत्यात्रव्य यज्ञा	५०
प्रज्वलितेऽग्ने	५६७	प्रत्यात्रव्यरथ	५

प्रथमश्चाभि	३२३	प्रविशतेषु	३९९
प्रथमतश्चेत	६६४	प्रवेशितेषु	४०३
प्रथमतृतीय	४८९	प्रवेश्यमान	३८४
प्रथमद्वितीयौ	१४३	प्रव्रजिष्य	७७६
प्रथमनवमाभ्या	४८२	प्रस्तर प्रतिगृह्य	१८
प्रथम वा	५१२	प्रस्तावप्रति	५२२
प्रथमाक्षर	४७५	प्रस्तोता तु कुशा	१४७
प्रथमाणि वा	४८७	प्रस्ताता प्रथम	८५
प्रथमाभि	४२३	प्रस्तोतुश्च	३३७
प्रथमाया	५२२	प्रद्विष्ययात्	१५
प्रथमायैव	५७	प्राकृत एव	६१५
प्रथमाया	५४४	प्राकृतस्य	६७९
प्रथमाया	४५१	प्राकृतीत्वेव	६५५
प्रथमास्यावाप	२८९	प्राक् चतुथात्	५०४
प्रथमेन वाजपेय	१४५	प्राक् प्रतिहारात्	१७५
प्रथमे पञ्च	६८९	प्राक् शिशु	५१
प्रथमेऽह्नि	६९१	प्राक् सुत्या देशात्	३१
प्रथमोत्तमयो	३३५	प्रागुदक प्रवण	१६
प्रथमोत्तमौ	८८१	प्रागदथनीयात्	१९५
प्रमाणाद्य तवे	४१९	प्रागेव स्तोत्र	२५८
प्रवर्त्तन्ति निवृत्तन्ति	११२	प्रागोवाया	४९०
प्रवग्यवति	५३	प्रागौकारात्	४८९
प्रवामश्चन्ति	४४	प्राग्धिष्णप्रविहरणात्	१२१
प्रवृत्तीश्चेवेति	९८	प्रागवाभ्यासात्	४८६
प्रवेशनसम्भारजने	९१३	प्राक्खकारण	२५

प्राङ् वंदड वा	६६३	फालगुण्या	५६८
प्राची होत्रे	६७६	बलक्षामति	७८१
प्राचीमन	५७५	ब्रह्मभागमाहृत	३५०
प्राजापत्येन	१६६	ब्रह्मसामेव	६१६
प्राश्च होतार	५६२	ब्रह्मसामि	१७८
प्राश्चमदक्ष	२१६	ब्रह्मण यजमान	१०१
प्राणायत्वेति	२७८	ब्रह्मायतनी	४५०
प्राणे भक्त	५६	ब्रह्मायतनीया	४५४
प्राणे सामेति	१६१	ब्रह्मोद्य	२५३
प्रात सवन	६५६	ब्राह्मणमाज्य	६५६
प्रातिहारिक	५१६	ब्राह्मणमुक्ता	२६७
प्रादुभावा	७६६	ब्राह्मणमक्ता	२७६
प्रादेशमात्रा	६७१	ब्राह्मणवि	७३५
प्राप्य च	५५	ब्राह्मणाय	४१५
प्रायश्चित्तश्चेत	३४५	ब्राह्मणान्त	६२८
प्रायणीयन्त	७११	ब्राह्मणेन	५७८
प्रायणीयाया	५६	ब्राह्मणेनैव	६२६
प्रायणीयाया	३८१	ब्राह्मणोऽभि	२८२
प्राश्चिमाहृत	३६५	भग पूवस्मिन्	२२४
प्राश्चिमाहृतय	३४८	भस्त्रासोभा •	४२६
प्रोक्ते नक्षत्रे	२५५	भावस्त्राचाथाणा	२२६
प्रोह्य स्फुट	३६०	भास निधने	५ ८
प्रक्षप्रा	७६७	भासमात्रे	६११
प्रव ब्रह्मसाम	५७३	भासवैरूपयो	४८२
फालगुणी	६१८	भासुनेोक्त	५ ०

भक्ताभीधीय	७१	मध्यमावाप	४४१
भङ्गीत जिजी	५६८	मध्यमे मध्यमे	४३
भमिदुन्दभि	२६७	मध्यमेऽहनि	६६६
भूयिष्ठ तन्त्र	४७०	मध्यमेऽहनि	६७५
भभु व ख	१३५	मध्यादेका	३६०
भूभ व ख	१६६	मध्येन वोभयो	१२२
भभु व ख	४ ७	मश्रिय्यतसु	३३५
मथ्यमानेऽभि	३३६	मन्त्र प्रात	१२१
मथ्यमाने स्तोम	२३१	मन्त्रविधिश्चादियहृष्टेन	७
मधमन्तमिति	१६	मश्रको गाग्यो	५२५
मधुश्चत्रिनिधानात्	३ ६	महन्मेवोच	१५
मर्धान्दनीयान	४७	महागिरि मधा	१०३
मध्यन्दिनेन स्तत्वा	१५६	महा दिवा	५ ६
मध्यमइतरै	६४६	महानाम्ना	६६२
मध्यम वचन	४८६	महावीणापि	२८
मध्यम वचन	४६६	महावीरान्	३८१
मध्यम वचन	५१४	महावेदे	३६१
मध्यममेव	५१४	महाव्रतस्य	२५६
मध्यमयो	४६४	महेंद्रस्य	७५
मध्यमस्य	२२३	माध्यन्दिने चेत	४३४
मध्यमस्य	४६२	मानवात् पव	३०६
मध्यमान्यतरै	४८६	मानस दश	७४४
मध्यमाया	४३१	मानसवदा	४०६
मध्यमाया	४६	मास साक	७४५
मध्यमायां	५३०	मासमेवेति	७४०

मासि मासि	३१९	यज्ञोपवीती	२१४
मिथुनौ दक्षिणा	३५६	यखवन्त स्यात	७१३
मिथो न्यत्र	१३२	यत यत स्तोत्र	४ ९
मुञ्जाभावे	२७१	यत्र क्वच	७७५
मृते मृह	७६६	यत्र तिमृन्त	७४
मेने ब्रुवाणयो	२९	यत्र तु क्वच	७१४
मेघ आणायव	६५	यत्र वाध्वथ	३४४
मौक्षसोमसामनी	२४१	यत्र क्तम्बा वृक्षा	५७
यङ्ग्या पापी	६०६	यत्राब्राह्मणी	६२४
य एन पर	५८८	यत्रेनानध्वथ	३७
यजनीये	७५३	यथाकालयस्य	५१७
यजनीयेटहनि	५९८	यथागीत	५२
यजमान ब्रयात्	३६३	यथाचात्वानि	३६१
यजमानवचनात	१८५	यथा जाति तु	५५६
यजमानश्चेत	३७६	यथा जातिमृगान्	१५८
यजमानसञ्चरण	२५१	यथाधीत	२४८
यजमानस्यामात्या	३६९	यथाधीत	४१३
यजमानो निधन	५६	यथाधीत	५ ९
यजरन्तये	१९	यथान्त एव	३२१
यजुषाहरह	८३	यथान्यान	३३२
यज्ञायज्ञीय	३१२	यथान्यानि	४१८
यज्ञायज्ञीयत्त	४६३	यथाप्रकृत्य	७४३
यज्ञायज्ञीयस्य	१८१	यथाभिप्रेत	२८६
यज्ञियस्य	२७१	यथाभूयश्च	७३४
यज्ञोपवीत	३६४	यथाभूयश्च	७८१

यथासा	४०७	यदा सव	७६६
यथासाय	५१७	यदि चोत्तरयो	२
यथामान	५७६	यदेतानि	७२८
यथीवयस	६१५	यदेनात्	७६७
यथाविह्व्य	३३७	यदापाकुष्यु	२ ३
यथावैक	४४३	यद्देवत्यासु	४६६
यथाश्रिष वा	४२३	यत्रथ्य स्यात्	१६३
यथाश्रत्रिरात्र	२५३	यत्रथ्य स्यात्	१६७
यथासनमुप	१५५	यद्वा उविश्यति	१६३
यथास्थान	४४६	यद्वा विदाहि	५७
यथा हवि	२६२	यनन्यदग्नि	१८३
यथा हृत	३५	यन्मेय	१८
यद्येतन्निष्कामेत	७३	यन्मेरेत	३५६
यथेवार्घ्येय	६४८	यमध्वथ्य भक्त	२५२
यथेवाघेय	७३६	यशोभग	२२४
• यथेवार्घ्येय	७५१	यस्यात्र पत्नी	२६२
यदवसान'	४५	यस्याच्चिक	५२०
यदस्यच्छनो	६६४	या काश्चेति	५८३
यदा अध्वथ्य	२५१	या का चेति	५५३
यदाग्निघ्नोय	१२६	याग्नीषोमीय	३३
यदा चात्वाल	१२८	याजमानब्रह्मत्वे	१३२
यदा दक्षिण	१२६	याज्यश्च प्रथमै	१४
यदा स्रक्ष	७६७	याथाकामी	७ १
यदा ब्रह्मण	१२६	ग्ला देवता	६०३
यदा श्रामिन्	४२८	यानि परस्तात्	५ ८

यस्मिन्नक्त	५७८	येनेतो गच्छेत्	२६३
यानि वैन	३३७	येषा कोषा	६३६
यान्त सुनय	७१४	येनौ यानि	५२४
या पत्नीना	६७१	यो भूयोजिग	१५३
याभ्या काभ्या	५८	योग सामाङ्ग	२ २
या वद्वाक्रामेय	८३	योय सामाङ्ग	२३२
यावद्यजु	११	यो वा तिस्र	५६२
यावहचन	३४	य ब्राह्मणा	५८७
यावद्वा	६७७	य ब्राह्मणा	६ ८
यावद्वा सुनय	२६४	य कश्च	६६
यावन्तिक	७७६	य कश्चाप	६३७
यावन्यहानि	१६६	य सोम पीत्वा	६ ७
यावभित	४४६	ऋजतजातरूपे	६
यावविकौ	५८५	रजतोनिष्क	५८१
याश्चोद्धमष	३१	रथन्तर	७५३
युक्ता स्तोम	१७३	रथन्तर एवर्च	५७२
युगपत कमसु	८१	रथन्तर	६४६
युगपदिति	५४६	रथन्तरएष्ट	२६८
युग्ममासेष	३२०	रथन्तरप्रभृतीनि	४६
युग्मायुक्ता	४४४	रथन्तरवर्णाया	५३३
यग्मायुग्म	४४७	रथन्तरवर्णा	११०
युञ्जे वाच	७७	रथन्तरात	३०७
ये ऊर्द्धं हि	५३७	रथन्तरे प्रस्तूय	१७३
ये केच प्रात्या	५७७	रथेष्वानि	४१३
येन रथेन	६१३	रथिरीरसीति	४०५

रक्ष्मी धारय	२६	ललाटे प्रमि	५६४
रसो सि वानस्प य	२७	लिङ्गग्रहण	६५४
राजन्यास्ते	६२२	लोक एगामु	३६४
राजपुरो	६४	लोहितोष्णाघा	५७८
राजसूय	६१	वक्राकपिष्ठी	२८
राजान	६४२	वचनञ्च	७३७
राजान हरति	३८८	वचनात्	६८
राजानमभि	६४२	वचनात् त्	७३७
राजाराज	६१८	वगमहा असि	३१२
राजाश्व	६६५	वत्सतरो	६८४
राज्ञो राज्याय	६७	वद्वा नामामि	१६
राज्ये कवि	६३३	वपाया ऊता	४८
राज्येताभ्या	६३७	वपाया ऊताया	१२३
रात्रिकारि	६८५	त्रपाया ऊताया	३७१
रक्षितो घम्म	३८८	वरवरण वाक	२५५
रक्षित प्राहे	६	वरासान्यु	६२६
रुक्मो हीतु	६५	वरुण प्रघास	२७८
रुढ पथ्याया	४५७	वरुण न्वेतियथा	१५८
रेतस्याया	५३६	वग् सप्तम	३५५
रेतस्येकत्रिकस्य	४३१	वर्द्धमानेष	४४१
रेवतीष वार	१७१	वलूकान्तानि	५८२
रेवत्यश्च वार	१७१	वशाया वास	६५
रेरहितेनानडहन	२७६	वषट कर्त्तु रनुभक्ष	१३६
रोरुक्षीणि	१२७	वषट्कारि	७४६
रोहिण्याभ्या	० ६२	वषट्कृते	१८७

वषट्कृत	४११	वात आव तु	३१२
वसतीवरीष	४१	वान्त चम्म	६१३
वसनमय	६१३	वामदेव्य	५१
वसन्त इति	६६	वामदेव्य	४८८
वसन्ते	६६१	वामदेव्यमसि	१६४
वसिष्ठस्य	६८३	वामदेव्ययज्ञा	४३३
वस्त्रागीतम्	२६०	वामदेव्यस्त	४३७
वहिरस्याके	३११	वामदेव्येन	१७७
वह्निर्वेद्यदक्ष	११७	वायाग्भिक्रन्द	४६२
वह्निवेद्यतत	८२	वायोवे	७४६
वह्निष्ववमान	५३५	वारवन्तीयस्य	२३५
वह्निष्ववमान	५३५	वारवन्तीयस्य	४६५
वाक्त पव	६५६	वाराहीभ्या	६२३
वाक् सव मना	२७७	वाहदिगर	६६६
वाग् बज्ज बज्ज मे	२२	वास पोत्	६२६
वाग्वाभ्र	४७३	वासिष्ठमध्या	२४३
वाग्यता अपि	२५४	विप्रतिशत	७०४
वाच यच्छय	१५३	विप्रतिशत	७२५
वर्चयित्वा	२३	विघनाभ्या	६४१
वाचयित्वा यज	२२१	विचक्ष्णान्ता	२१८
वाचयित्वा यज	२३३	विच्छन्दसस्त	४६६
वाचयित्वा यज	२३६	विजितस्य	६७६
वाजपेय	६२०	विडायतनी	४५१
वाजपेये	४१२	विपथस्य	५८
वाजिनाश्विन	३५६	विपरीत	४३६

विपरीतमेतत्	२२७	विश्वेदेवा	२६
विपथ्य	४४८	विश्वेषा	७५०
विपथ्यस्य तु तस्मिन्	८३	विषमा सम	४४५
विपथ्यस्याभि	१८	विषिते द्वितीय	२३
विभाग्य वा	५०६	विषुवत ऊर्ध्व	२२५
विभाग्य वा	५१४	विषवत् समीपे	२२७
विभाग्यानि	५१२	विषवतो दिवैके	३११
विभृरसीति	१२४	विषवद्रुतयोश्च	२३६
विभुक्तासु	३५२	विस्स्थिते	१३८
विमक्ते चान्तरेण	३८४	विहार धानञ्जय	११५
विराजि दश	६३३	वीभर्त्यायाता	१३६
विराटसु	३४	वृत्तिर्ह्येतस्मिन्	५७३
विराट खनु	६६३	वृत्तिस्त्वनष्टभा	५४७
विलिखिते	३५६	वृत्त्यपेक्षा	६५८
विलिखिते	३६१	वृषकोसि	११६
विषकनमालभ्य	२७२	वृषलोपगरो	२८३
विवाह्यो जन	५५४	वृहत पूर्वे	३०७
विशो विशीय	४८३	वृहतारथन्तरंण	१७२
विश्वजित	३१८	वृहतीक्षया	७१६
विश्वजिति	२४०	वृहतीक्षया	७२३
विश्वजिति	३१४	वृहतीसम्पन्ना	६४१
विश्वजिदभि	५४६	वृहतो दुन्दुभि	२२६
विश्वजिदभि	६७६	वृहत्पृष्ठ	७४६
विश्वरूपाणा	७५	वृहत्पृष्ठक्षेत्र	३१३
विश्वरूपाक्षेत्र	७०	वृहत्पृष्ठक्षेत्र	३१४

वृहत्या चव	७२१	व्यत्यास वा	३२४
वृहत्या धानप्लप्य	४२२	व्यवस्तोभेत्	५०६
वृहत्या शाशिडल्य	४२२	व्यथकाया	६३१
वृहदसीति	१६४	व्यानायात्वा	२७६
वृहदत्तम	३५	व्यावर्त्तते	७७६
वृहदार	६४६	व्यष्टिच्छत्रे	६११
वृहस्पति	६११	व्यठ नानकन्ययेत	३०८
वेदि वाक्रामन्त	६६	व्यठ पृथ	३४
वेदे पाश्रुन	७५८	व्यहसमाधे	७२
वेदतत्त्वात्	७५	व्यून्त्र ढगानि	३४८
वेदानस	४६३	व्रतपक्षयो	२५६
वैदत्रिरात्रे	१२१	व्रतवतसु	५५५
वैदन्वते	४८७	व्रातीनाना	५६६
वेयश्च प्राक	२४१	व्रात्यस्तोमै	५७६
वेयात्रे चर्मणि	६२७	व्रात्यस्तोमै	५८५
वैराजपञ्चमै	२७३	व्रात्येभ्यो व्रात्य	५८४
वैराजस्य	२३०	शङ्खाहतश्च	२६६
वैशाखजौ	७१५	शत हेत्रे	६६८
वैश्व य विश	६३८	शतमस्या	६७२
वैश्वस्तोमे	६०५	शतमस्या	६७३
वैश्वजिता	६४८	शतमाशिर	६०८
वैश्वदेवेन	६३४	शतमेकैक	६५०
वैश्वानर इति	१६५	शतरात्रेभि	७१३
व्यत्यास	७४६	शतस्यौका	७१७
व्यत्यास वा	२६६	शतस्यौका स्य	६३६

शते गोष	७६५	शमशानेऽभि	२३४
शकाभ्या परि	६२	शमश्रणि वापर्यत	६२७
शमद्वय इति	१९	श्यावानवत्रेशो	४८१
शर्कीरीणा	६६३	श्येनेनेष	५८६
शकरीभि	६६५	श्येनोऽसीति	१११
शकरीष	६६२	श्यतान्तानि	५७
शवनभ्य च्चधि	५७	श्यत प्रत्यात्रज	६५
शान्त्यसाम	४६४	श्रवस स्थान	३७७
शागिडल्यश्च	४५७	श्रायन्तीय	४८३
शागिरल्यायन	४५८	श्रायन्तोय	४८४
शागिरल्यायन	४२६	श्रतो वा ह्यमाना	२५५
शान्तिर्वाम	६६४	श्रध्यस्य च	५८२
शिशिलास्तन्त	२७८	श्रुतो वा	६१३
शिरसि कपा	५६३	श्रात्र इति	१२५
शिरसि च गीत्वा	५२	षट्कृत्य प्रतीचि	२६
शुक्ल कृष्ण	५८१	षट्त्रिंश	४७४
शुक्ल दृष्ण	६५२	षट्त्रिंशानि	२६८
श्रद्ध धव	२८४	षड् वाद्वादश	५५७
श्रुत्वावे च	३२६	षड् वापञ्च	४८७
शेष तेभ्य	६२२	षड वा शाक्ल	४६८
शेष ब्राह्मणाय	२३	षडिति धान	६४३
शेषमद्राता	५२६	षडचे सव	७३१
शेषविधे	६५४	षणो जारे च	३०
शौक्लनानिधे	४८२	षष्ठ मध्यासे	४६६
शौचिष्टत्वे	३२५	षष्ठस्थाङ्क	४२८

षष्ठादभिन्नव	३१७	सवत्सरा	७०३
षष्ठादौ त्रिक्रम	३२	सषत्सरात	६१६
षष्ठाद्यस्य	३२	सवत्सरात्	६२६
षष्ठिरिति	७८१	सवत्सरात	६६८
षष्ठेन च	५१३	सवत्सरात	७०३
षष्ठे हनि	२३०	सवत्सरात	७७६
षष्ठा चत्रा	७७७	सवच्चमेति	१११
षष्ठा वा	७१५	समुत्सोमे	१०७
षष्ठा शरदि	६८५	सस्थितमाघर्भ	४८
षाधा इति	५३७	सस्थित	७६२
षोडश	६२	सस्थितेऽहनि	५६२
षोडशरात्र	६६	सस्थिते हनि	६४
षोडशरहती	४६२	सहत्या तिष्ठेति	२६५
षोडशाक्षर	४७३	सहारश्रिर	४२४
षोडशि साम्ना	१६८	सहिता चेदुभो	८६
षोडशं चत्वार	४६२	सकृत् क्रताविति	८३
स आस्कन्द	२८६	सकृत् द्विब्वा	२२४
सख्यामात्र च	५४४	सकृत सवा	४२७
सख्याविषये	४७८	सकृदेव सवाणि	१६
सञ्जप्रघ	६७१	सकृद्विहृत्य	१६
समाजनप्रभृति	१६६	सक्तहामान्	३७४
सवत्सर	७११	सक्षोरदत	५६३
सवत्सर	७७७	सखाय	६३६
सवत्सर	२६४	सगरा इति	१२६
सवत्सर	६०६	सञ्चन्दाम	७०२

सञ्चितकम्पाणि	३६४	सन्नो देवैरिति	३७१
सञ्चितमग्नि	४६	स पुरस्तात्	४६६
सत्र एव ग्रहस्य	२ ४	सप्तदश	६०६
सत्रञ्चेत् स्यात्	३६	सप्तदश	६१२
सत्रेषु दशरात्रे	२२५	सप्तदश वा	३२४
सत्रे सत्रस्य	६४	सप्तभिर्वेक	४६५
सत्रेषु सवान	२१६	सप्तमाष्टम	५ १
सदस्य एवमेव	१३६	सप्तमेऽहनि	२४१
सदस्य सप्त	३११	सप्तम्या स	७५६
सदिति रेत	५४१	सप्तरात्राणा	६८६
सदृशगीतिषु	५ २	सप्तवारवन्तारि	४६१
सनिवत्तेत्	१३७	सप्तहवित्यञ्च	३७८
सन्त गायति	४१६	सप्तेव त्वेषु	२४४
सन्त गायति	४२०	सञ्चुयान्नारात्	२८३
सन्तताया	६७	सभाया यश्च	२३४
• सन्तनि चोद्यमान	४१६	सम तस्य	६४७
सन्तनि पूष	७१३	समन्यायन्ति	२३३
सन्तनीति	४१७	समवाये तु	४४
सन्तानाञ्च	४१६	समस्तब्राह्मण	५३६
सन्वा रिगवन्तीति	५६२	समस्तान् ब्रीहि	१६८
सन्वाग्निशन्ति	५६२	समस्येति	१६३
सन्वाह्विन्वन्ति	३७७	समाधय	७५६
सन्द्र श्वसौ	६४१	समाधिस्तु	५१५
सन्धिवद्वा	२०८	समानदेवतौ	६८२
सन्धिवेषयो	३१८	समानदेशे	७१४

समानाहनि	३७३	सपसत्र	७८
समानप	६४५	सपतसु	६६८
समापयेय	५६१	सपतसु न ग्रन्थ	१३७
समापयेय	५८१	सपिभुभ्यः	२३८
समाभासता	४७७	सपिषव	२३८
समाप्ते वा	१५६	सपि पाणिभि	१०४
समास्तक	४४१	सपिष्टत्विज	१६२
समास्तेते	७७	सपिष्ट	७४४
समिध प्रस्थानीय	३५	सपिष्टाति	२६५
समिधस्त्वा	७४४	सपिष्टास्त्र	८८
समोक्षण	७२	सपिष्टास्त्र	५३२
समञ्चयस्त	६५६	सपिष्टास्त्र	२४६
समुद्र इति	२८	सपिष्टास्त्र	४७५
समद्र व	२३३	सपिष्टास्त्र	७७
समदमेके	३४	सपिष्टास्त्र	४२
समेन वा प्रात	१७	सपिष्टास्त्र	३२५
समघु सम	४४३	सपिष्टास्त्र	२४८
समोत्त धान	५६३	सपिष्टास्त्र	४१४
समा पक्षा	३२७	सपिष्टास्त्र	५५६
सम्भवति	४३७	सपिष्टास्त्र	४२६
सम्भाडसीति	१२३	सपिष्टास्त्र	४०
सम्भाडासन्दी	३६४	सपिष्टास्त्र	४२
सम्भाधश्चेत	३८५	सपिष्टास्त्र	१७७
स यथैव	७२७	सपिष्टास्त्र	२४०
सरस्वती	७७४	सपिष्टास्त्र	७२२

सवन्त लघीयसा	४७६	सर्वथैव	५०६
सवमनवोत्र	२८२	सवभ्य सह	५५८
सवमव्यवे	५११	सर्वे यज	६५५
सर्वमेतस्मिन	२५२	सव यजमान	१३२
सवदे ना	१५८	राव वाभि	२०२
सर्वदेवानि	५६६	रव वता	१४
सवस्ताम	७	स घा कर्माणि	२८५
सवस्तार च	२३३	सघा त्वय	१६८
सर्वम्पारण	५८	सववा यत्न	२४
सवा इति	२३	सगघा सवनाना	२०
सवा प्राक्	४	सवयागा	४४
सवा णि राजने	१ -	न ण्यति	२८
सवाणि वा निगां	२६८	सव सत्रघ	१११
सवानमन्तान	२१	सव सत्र	७२६
सवानमन्तान	४	सव तद्विना	५५८
सवाननामजो	२२	स सवघ	२
सवारणाहाज	४७	सर्व स्वाहाकारान्ता	२२
सवाण्यत्तानानि	५३	सवस्वाभिधानात्	३३८
सवार्यद्राता	२१८	सवरेकेक	११६
सवाण्येकस्मिन	१६०	सवरेकेक	१४६
सव गोककस्मिन	१६१	सर्ववा	२३३
सवासान्देवस्य	१५७	सर्वा वा	४६०
सवासु सर्वाङ्ग	२८७	सन्नमलेष च	८३
सवेतिरात्रा	६४४	सवर्नविध	३२२
सवयेति	६५४	सवर्नविधेन	३२५

सवनमस्थासु	१५२	मातोवाहत	७२३
सवनममीषन्ता	४२६	सात्सानपस्थाय	१६३
सवनोयस्य	७१	साद्यक्रण	५५६
सर्वलप्रसूता	६	साध्यास्या	४३५
सत्प्रति	६२८	सान्नायन	७५७
सद्य उप	३८४	साप्रसिक्त	२४३
सत्याधरान	१	सामायत	७२३
सप्तदशत	३१	साममिप्रतिमा	१०६
सन्धम	२३८	सान्यातश्च	२८५
सहवान्ता	४६	सामचक्राम	४१८
सप्तगुणाभि	२५५	सान्नसाम	११६
सप्तमाइति	२३	सायघात	७७४
सफ्रतवीरन	८७८	सुत्याभ्यक्षय	६४४
सहन्ताभ	०७६	सुत्यामगच्छ	४१
सहस्र	१५४	सयायाव्रक्षण	३७६
सहस्रवा	५६८	सुत्यायायज्ञ	६३
सहस्रतमो	६५१	सुब्रण्य	६२३
सहस्रपोष	६६	सुब्रह्मण्यमिति	२६
सहस्रमभि	५५१	सुभ्रमोति	१८७
सहस्रमिन्द्र	६४०	सुरूपकोशे	२४२
सहस्राणि	६१२	सुसमिद्ध इति	४४०
सवत्सरि	६८८	सूथ्यस्य	७५०
साकमन्वेडाना	२४२	सूर्यस्येति	१६३
साकमेधेष	३६२	साठभ्यारोह	६३२
सातोवाहत	३१६	सोमन्नमस	६०३

सोममद्भि	५६०	स्फग्दभगुष्टी	२१०
से मप्रवाक	१४	खगद्गतु	६०५
सोमयान्यपि	२८	खगद्गतु	६२५
सोमसाम	६४१	खचि य	६६३
सोमस्य राह	६०	खतदेवेन	४८
स मस्ययेव	६०	खतप्रस्त्रया	४१०
से मा पुका	५२-	खते वहिष्यव	४६
सोत्रान्या	३०४	खवेनोपसत	३८८
से मेध्यस्यागा	४०६	ख काशीते	५२६
सोम्यमाहत	१६	ख पृष्ठे च	५२६
स्ततस्य रूप	१५२	खतन्त्रस्य	५४८
स्तुते वहिष्यवमान	६	खतन्त्रास्त्रव	६८०
स्तवा वर	१३	खय व्रजत्	१८
स्तुत्वा वहि	६०५	खयनिति	७१
स्तुत्वा वहिष्यव	६२६	खयोनिनो	३१
स्तुत्रवत	३४	खगपृष्ठाश्चेत	३१०
स्तोत्रवेला	६५६	खरसाम्नो	७२४
स्तोत्रीय	४३२	खराशिष्टा	४६८
स्तोत्रीयासु	१३६	खरादिषु	४०५
स्तोमयोगेष्टि	८१५	खराणादेशे	५२५
स्तोमा एव	१७६	खर्ग लोक	७७६
स्तोमान्त व्याभी	४७३	खस्थानश्च	७५६
स्तोम्यमागाना	१४६	खादासनात्	७४७
स्थपतिरिति	५८६	खामिनो हि	७६८
स्थाविरादपे	५७८	खाहाकारेय	१७०

खाहाकारेण	२३२	हिरण्यस्याज	६१३
खाहाकारेण	२५	ऊ इति हि	५३२
खाहाकारेण	६६२	ऊत आदित्यग्रह	१५६
खाहाकृतिभि	६७३	ऊताया पण	३४१
खवा यज्ञे	५८	ऊताया प्रात	२१
हविद्वान प्रवेश्य	८४	ऊताया यथार्थ	३७१
हविद्वानश्चेत्	४ ४	ऊते तिष्ठन्त	३६८
हविद्वाने	३६५	ऊते यजमान	३६
हवीष्यव	७४३	ऊतेऽश्विनोर्वते	६२
हाइकाशान्त	४८४	ऊतेष्विष्टकृते	३६५
हाउकार	४७३	ऊत्वा जपेय	१०३
हारियोजन्य	१८८	ऊत्वा ब्रूयात्	३४६
हिङ्गारमन	२८८	हृदयग्रल	३७३
हिङ्गारात	४८६	होता देव	६०
हिङ्गाराद्विवा	४८१	होताप्रातरन	८२
हिङ्गता परा	११०	होतार प्रात	७६
हिरण्यकशि	६६८	होत्कष्टेभ्य	१७१
हिरण्यकशि	६७	होत्राध्वयु	६७३
हिरण्यञ्च	१६३	होत्रा समा	७४६
हिरण्यमल्पीय	१६८	होत्रे विधे	३३६
हिरण्यमिति	५४४	अपरेद्यु त्रयणात्	५६६

अकारादिवर्णक्रमेण

तात्पर्यसूची ।

अक्षर—सङ्कोक्ति	५२	४	ककृप्स पदान्ते	४६७	५
षोडशाक्षरप्रस्ताव	४७३	१२	दशाक्षरपदान्त	४८३	६
उद्गीथाक्षरध्यान	१८४	१२	त्र्यक्षरप्रस्ताव	५२	२
तस्य विधि	१७४	१३	अक्षरसङ्केत तथा	५२१	३
चतुरक्षरवीक्षण	१७५	१४	दशाक्षरप्रतिहार	४८३	६
अधिकाक्षरलोप	२४६	७	द्वैकाक्षर तथा	४८८	१६
द्वितीयादौ विशेष	५२२	५	अक्षरद्वयप्रतिहार	४८	४
पञ्चाक्षर आम्नादौ	४८७	१२	चतुरक्षर	४६, २६। ४७८, २७	
उत्तमपदद्व्यक्षर	४८३	११	षोडशाक्षर	४६२	७
उत्तरचतुरक्षर	४६३	१६	अक्षरस्यर्श—प्रोहण	८८	२२
	४६६	१३	अभि—द्वयप्रणयण	३७५	१२
उत्तरयोद्धत्रक्षर	४६६	११	अतिप्रणयण	७७५	१२
एकाक्षरद्विद्वार	५३२	७	निधान	५६३	१६
एकादशप्रतिहार	५१	१७	प्रज्वालन	६६६	१५
एकत्रक्षरनिधन	६६१	१४	प्रणयनविधि	३३३	१७
अक्षरप्रतिहार	४६१	३	प्रदक्षिण	३६६	६
अष्टाक्षराणि पदान्ते	४६१	४	जपे मतभेदकार्यं	३६६	७

मन्थनात्पर्वे गान	३५	१
मन्थने गानविधि	३६	२
धूमे उदिते गान	३-६	३
प्रज्वलिते गान	६	४
मन्थन स्तोत्रयोजन	२१	६
उत्तापनिषेध	२१६	१७
चीयमाने काम	४०	८
व्रतगानविधि	६२	५८
अभेरक	२४२	२३
अष्टमभवमयो	२४२	२४
निधीयमाने गान	३३	५
अमराधाते शाखिल्य	७७३	१
धानस्रप्यमत	७७३	२
अमत्रानयन	६५६	१४
अग्न्यनुगमन	४२	६
अमत्रनुमन्त्रण	८५६	१६
अमत्रुत्पत्तौ जप	२३१	१
आहितस्य द्वाहिनियम	७४	८
प्रज्वलिते गान	५६७	३७
अमत्राधेय	३५५	१२
तस्यान्तविधान	२५५	१३
अमत्राधेयेष्टिप्रवृत्ति	४१	२४
प्रदेशनियम	३४२	२५
आह्ववनीयाभिमुखे	३४२	२६
परिष्यदादौ वा	३४२	२७

सञ्वाहिताना क्रिया	५६७	३८
सञ्वाभिप्रणयण काम	६	७
आधिक सामगान	४८-५२	
गानविधि	४८	८
सात्रिकोविधि	४६	९
रथन्तरादि विकल्पन	४६	१
तत्र मुखनिरूपण	५	१२
सञ्चितगानविधि	४६	११
वृहद्गान	४६	१२
यज्ञायज्ञीयगान	५१५११५	
प्रजापतिहृदयगान	५१२६	२१
श्वेतगानविधि	५२	२२
अभियुत - उच्यन्ते	५८६	१
यज्ञप्रकरण	२४	१
गोतमीयानगद	६४	२
देवतानामकथन	४	२
धानस्रप्यमत	३४	४
अनिरक्तकथन	२५	५
अनिरक्तविशेष	३५	६
नामयज्ञविशेष	३६	७
आद्यन्तयोराज्ञान	३६	८
तत्प्रकारान्तर	३६	९
अभियुत -	६१६	११
दक्षिणा	६०४	१
ज्ञानविधान	१८४	२४

धमाभवेयु	१८३	२२
अभिष्टोम मानस	६६७	२
बलुमहरमिष्टोम	२२१	१०
अभिष्टात्र—होम ७४	३१७७३	१४
गौतममत	७४	४
धानञ्जयमत	७४१	५
शाण्डिल्यमत	७४४	१
अरण्यप्रण	७२	१५
अग्नीषोम—प्रणयन	३६६	१
निषपन	७३	२१
व्रतगान	६३	३६
नाम्नामयष्टुय	८	१८
शाण्डिल्यमत	४	१८
अग्नीषोमव्रते गान	६२	३६
अग्नीधेय—	३४१	२४
विश्वध	३५५	१२
अन्तविधान	३५५	१३
अग्नोयवती प्रतिपत्	३१३	१
अथवन—करण	७२८	८
अजिन—व्याख्या	५८३	५
अतिग्राह्याणां—भक्षण	२३८	११
विश्वध	२२६	१२
तद्भक्षणमन्त्र	२३६	१३
तद्भक्षणकाण	२२६	१४
यज्ञान्तरे विश्वध	२३६	१५

गणामयनादन्यत्राप्येते	२८६	१६
तदन्यत्राप्येते धमा	२६	१७
अतिरात्र—काल	६२८	२
धानञ्जयमत	६२६	३
तस्य दक्षिणा	६२८	४
तस्य च्छन्दोयोग	५४७	१२
अतिरात्रादि पाठ	७२७	७
शक्रेण मन	७२८	८
अथा मथा - विकल्प	५२७	१०
अधिकार—ब्रह्मण	८	१२
अग्निप्रणय—	४४४	१८
एकाधिप्रया	४४४	१८
द्विधिप्रया	४४५	१९
विश्वध	४४३	१३
तेषा विश्वमसन्ना	४४४	१४
अथर्द्धडा	५२६	४
अध्यास -	५०	१०
अध्यास्यायां—वाशिशु	२४३	२६
अध्वय्यु—गृह्यण	१०	२
तेन सहोक्त्वण्य	६८	३
उक्तगान	३३७	६
दक्षिणा ५४७ २३ । ६१३ २३		
तस्य क्रिया	४३	२६
सम्प्रेषप्रतीक्षा	२४०	१८
गोप्रेषण	२६	१६

तदानयन	३३०	८
पूर्व्या द्वारा प्रवेश	३०	९
अमृत्तारोहण	५३	२१
तस्य द्विहार	९८	२५
धानझण्यमत	९८	२६
शाण्डिल्यमत	९८	२७
तस्य वाग्यमन	९९	२८
ऋतसदने तत्	९९	२९
वेद्याक्रमणे तत्	९९	३०
वाग्विसञ्जन	९९	१
तद्यग्रहणमुद्रात्रा	१०	२
अनडुह दाने	७	२३
पक्षान्तर	२७	२४
अनुसंहार—प्रकार	४५५	१
अन्नाहाथ्यालम्बन	८५	१९
अनुक्री—सञ्ज्ञा	५६६	५
धानैर्झण्यमत	५६६	६
निवचन	५६६	८
अनुगान—विभाग्या	५१२	१३
षडक्षराणि	५१२	१२
अनचरोना—प्रत्युक्ति	६७०	४
अनुपद—स्ताभ	२५९	८
	५०३	७३।५
अनुलोम—करण	३१	६६
अनुष्टुप—सञ्ज्ञा	५३८	१३

तत्र ब्राह्मण	५७९	१४
तन्मन्त्राचक्षाण	२४९	६
उपोत्तम	३५	२८
ऋच	४६६	२
अनुष्टुभा वृत्ति	५४७	१३
रुद्रदुत्तम	३५	२५
अनुसहरणमन्त्र	१४२	१८
अन्त—वज्जन	२२	२५
अनुसहार —	५७	१६
तत्प्रकार	४५५	१
अनगान—प्रथम	५१२	१४
अन्त साम—निधान	५१७	५
अन्तराल—कमनिवृत्ति	११३	२
अन्तर्कथ्य—कथन	१९९	१६
अन्तर्ज्ञान—जने	७७६	१५
अन्तर्वेदि—काम	५५०	२३
अन्वधाय—मपवादादि	४६७	५
अन्वारम्भण—	५	२१
	४०४	१८
सर्वेडाया	४१	२
तत्र दक्षिणा	३५६	१४
अप—प्रक्षेप	५९०	३
अपउपस्यभनादि	३६८	२
धानझण्यमत	२६८	३
शाण्डिल्यमत	३६८	४

अपस्यश्रनगमने	३७१	१३
अपामयन	७५	११
अपघाटिकापमन्त्रण—	२८१	८
अपचिति—क्रतु	६६	१३
अपरपक्षे—उत्थान	७१६	६
प्रसव	६८७	३। ७५३, १०
अपरिभक्षण—कम	२	८
शाण्डिल्यमत	२	६
अपवर्ग - द्वाहनेन	७४५	६
अपिकक्षदश- व्याख्या	४८	६६
अपप ग्रहणप्रतिदाने	३७	६
गृहीतान्मुत्क्षेप	३६८	८
होमजप	३६८	५
त्रैयम्बका	३६७	१
आवन्धनापस्थान	३७	१२
आज्जतौ कमसमाप्ति	७१	१८
उपालम्भन	=७	१
अष्टश्र भ्रमनीय	७६८	१६
अपोनपचीय—निवपन	७	४
धानञ्जयमत	७६४	२
अप्तेथ्याग्नि गभा	६४५	१२
अभिज्ञव—द्वैविध्य	५	३
द्वैविध्यान्तरकथन	३०३	२
त्रये मन्त्रनियम	२२३	५
अपरमन्त्रविशेष	२२४	१२

चतुर्थे मन्त्रविकल्प	२२४	१२
धानञ्जयमत	२२५	१४
पञ्चमे गेय	२२५	१५
षष्ठे इषावधोय	२२५	१६
त्रिषु प्रथमलोप	२२६	१७
आवृत्ति उत्तरपक्षे	२२६	१८
त्रिषु अभाव	२२७	२४
आचाय्याणा मत	२२८	२५
षष्ठे इषावधोय	२२५	६
पञ्चाह	३२३	१५
स्थाने त्रिकद्रूका	३१६	३
उद्धार	३१६	८
अभिज्ञवपृथ		
अनुलोमकरण	३१६	६
प्रतिलोमकरण	३१५	५
तदभाव	७	५
मन्त्रविशेष	३२४	१२
अभिमुखता—निर्देश	२५	१६
तत्र धानञ्जय	२६०	१४
चमसावुन	१६१	२०
अभिवादन—प्रतिषेध	२१६	१५
अभिषव—दश	७२४	१३
धानञ्जयशाण्डिल्यमत	७१४	१४
गौतममत	७१५	१५
एकेषा मत	७१५	१६

विशेष	७१४	१	जपमन्त्र	१८२	१८
अभिषेचन य —	६१६	४	मतभदा	१८२	१६
दीक्षा	६१६	१५	प्रतिहार	४८६	४१४२६
गौतममत	६१६	६	वचन	५१४	२५
अभिष्टोत्र -- द्वादशाक्षरस्य			स्त्रीकार	५२५	१०
	५२	८	अन्त प्रतिहार	५१२	१६
शाण्डिल्यमत	५२	८	प्राग अभ्यासादुत्तम	४६३	१६
उदाहरण	५२	१	पदान्त चतुर	५१५	२६
आचार्यमत	५३३	११	अभ्यस्तन प्रस्तावान्त	४७	३७
धानझष्यमत	५३३	१३	त्रिचतुरभ्यास	५१४	२८
गौतममत	५३	१	अभ्यास उत्तमपदस्य	१८७	११
अपरेषा ऋत	५३	१४	अभ्यास उत्तम जपमन्त्र		
अभीवत करण —	७२४	८		१८२	१८
आचार्यमत	७२४	१०	शाण्डिल्यादेमत	१८२	१६
अभीवत्तादि	७२७	६	अभ्युत्तगादि—कम्म	२६२	१६
कल्पन	६१६	१२	अमानस्या करण	७५६	५
अभ्यारोहनीया-	६१६	७	यजन	७४४	४
शाण्डिल्यमत	६२	८	गातममत	७४५	५
तस्य दक्षिणा	६२	८	शाण्डिल्यमत	७४५	६
प्रस्तात्रादे	६२०	१	धानझष्यमत	७४५	७
अभ्याराहणी—व्याख्या	६३२	१२	स्थान	७५७	६
गौतमधानझष्य मत	६३२	१४	अयन—विचार	७४८	२
गौतममत	६३२	५	धानझष्यमत	७४८	३
धानझष्यमत	६३२	६	विकल्प उत्तरपक्षे	२१५	४
अभ्यास —	६५८	१२	अकशामराजयो—विकल्प	२४४	२२

तदुभयोव्यतिक्रम	२४४	३३
अङ्गपद—निधन	५११	५
अद्विन्यसञ्जा	६२	११
अद्विनेना—दक्षिणा	६५	५
अवकानिधान—		
गोष्ठ	२३४	२१
सभाया	२३४	२२
प्रशाने	२४	२३
उपनिधान	२२	१३
अवभृथ—कथन	१८३	६
अश्वत्रिरात्रे	१८३	६
उक्त	७६८	१८
नाभ्यवेग	७२६	१
गमन	७७५	८
न्यङ्गे क्रिया	७४४	२
धानिज्ञाप्यमत	७४४	३
रूप	६२२	२३
तस्मात् सत्रिण उल्यापन		
२८२	१३	
उदयनीय अवभृथगमन		
२८१	१०	
पत्न्या सह गमन	३८	१२
अवभृथसाम—द्वितीय	१८३	८
अश्वमेधिकानां	१८३	७
निधनोक्ति	१८२	३

आदेश	१८२	१
अन्तर	१८३	५
आवृद्धि	१८२	२
सत्रिणउल्यापन	२८२	१३
उदेत्य क्रिया	५५१	१
तत्रादौगमन	३६१	८
इष्टि स्पष्टात्रिभक्षणा	१८४	८
अवयव—प्रयोग	७१२	३
अवष्टोभ—चतुरक्षर	११	११
अविदोष - भार	४४८	३०
अविशेष—चोदना	६५५	३
अश्व—केशाच्छेद	६२८	२६
दन्ताच्छेद	६२८	२७
प्रखवणाच्छेद	६२८	२८
घारण	६७८	७
अतिरात्र	६७८	८
दक्षिणा	५६६	८
नामोहन	१६२	२६
नियम	६६५	४
बन्धन	६६६	५
धानिज्ञाप्यमत	६६६	६
शाण्डिल्यमत	६६६	७
दक्षिणादि	६६६	८
मूल्य	६६६	१५
अश्वदान	१६६	१६७

पृथग्विधान	१६६	१७	द्विकत्रियुवा	४६३	१३
तत्र विकल्प	१६७	१८	पूर्वात्तरविकल्प	४२३	१४
अदान्ताश्च	१६७	१९	अघोडाशिक—विधि	७७	१४
छायाश्च	२	४	एकेषां मत	७७	१५
तत्र श्रागिल्यमत	२१	५	श्रागिल्यमत	७३८	१६
तदभावे बग्नियम	२१	६	शौचिवृत्तिमत	७३८	१७
नियमितवशाभावे	२१	७	श्रागिल्यधानञ्जयमत	७३८	१८
अश्वाभावे प्रतिनिधि	२१	८	लामकायनमत	७३८	१९
संस्कार धुरियक्तस्य	१६१	२१	द्वैरकलम्भिमतान्तर	७३९	२
दक्षिणधुरियक्तस्य	१६१	२२	अष्टाकपाल—याग	७७४	४
अश्वनामोहन	१६२	२६	अष्टीवतो स्थापन	२३३	१९
मन्त्रे नामविभाग	१६२	२७	श्रागिल्यमत	२३४	२
अश्वद्विरग्यदक्षिणा	२०४	१७	अवकानिधान	२०४	२१
अश्वा शतहा	७३७	१५	अससवप्रकार	१३	१२
धानञ्जयमत	६०७	१६	असमास —	७४७	१७
श्रागिल्यमत	६०७	१७	अह प्रतिशोम —उत्तरपक्षे	२६	२
अश्वत्सुज्जन	६६७	९	धानञ्जयमत	२२७	२१
उपस्थाने धानञ्जयमत	२	४	श्रागिल्यमत	२०७	२२
श्रागिल्यमत	२०१	५	तस्य मत विधुवत्समीपे	२२७	२३
अश्वमेध—दीक्षा	६६८	१५	अह करण	२२६	१९
विकल्प	६७८	५	अहगणा —	६४४	६
विधि	६६५	१	अहविशेष —	५९९	४६
तस्योपाय	६६५	२	अह्नीनसत्रदेश—कथन	१९	१
पतन्तक	६७८	६	अहुताशन—निषेध	२१८	२२
अश्वमेधिकावभृथसाम	१९३	७	अह्नी —समास	३२३	१६

अन्यत्र तथाकरण	३२३	१७	आतिथ्य—	५६	२२			
सोपानमन्त्र	४४५	१२	आयवणादि—चैत्वारि	४६७	१५			
सव्वानुमन्त्र	३५२	२	चत्वार्यष्टौ वा	४६७	१६			
आकूपार—	३	६	३	आदशबन्धन—	६२३	१३		
उपोत्तम	३	६	४	आदित्य—अवेक्षण	१	६	५	
आक्रोशन—	६६	१५		विकल्प	१०६	६		
आप्तीघ्नोय—				उपस्थान १२७, १।	१८७, ७			
आहुतिद्वयदान	१८८	८		१६४, १०।	१६५	१३		
अनुगमन	४	१	४	उपस्थानमन्त्र	१८७	७		
उपस्थान १२४, १३।	२६	१३		उपस्थाननिषेध	२७४	८		
उत्तरमञ्जर	१२४	१४		प्रेक्षमानस्य जप	१११	१६		
भोजनसवेक्षणै	२१८	१२		अन्तर्हिते देशे जप	११२	१७		
आग्नेयी स्रज्जाण्या	४०	२		अयन	७३	१। ४६	१	
आचमनादिक—	३४८	११		आनुपूर्वाक्ति—	७१	१३		
आजिगगान—	६५	४		अनघ्नप्यशाण्डिल्यमत	७१०	१४		
आज्य -स्पशण	१०१	८		गौतममत	७११	१५		
ग्रहण	२१०	६।	४	२	७	ग्रहोपा मत	७११°	१६
आहुतिहोम	२११	७		आपो—निनयन	२३३	१५		
मन्वान्तरेण तत्	२११	८		मन्वान्तर	२३३	१७		
ग्रहहोम	२११	९		यजुरन्तर	२३	१७		
तत्पृष्ठयो सख्या	२८८	११		सवमन्त्रैवा	२३३	१८		
आङ्गनादि—	७१	१०		आस्तावे	२३७	६		
आङ्गनकरण	७१	११		भूमौ	१६०	१६		
गौतममत	७१	१२		आप्तानेन निष्कन्धगमन—	१५३	१७		
आतमितो निधन—	२६	१५		आयतनीया भेद—	४५४	१८		

गौतममत	४५३	१८	आवृत्तानामादि	३२१	८
धानञ्जयमत *	४५४	२०	आशीर्त्तन्त्र—	४६७	१२
आयुर्व्याख्यान—	७६२	८	आश्वत्थी समिध—	३३२	१४
आश्विकानुगान—	७३१	७	आश्विनग्रहभक्ष्य—	३५५	१५
आचाक्ष्यमत	७३१	८	आष्टादश्रुयोविकल्प—	५४७	११
शाण्डिल्यमत	७३२	८	आसनग्रहण—	६७	२३
वाघगण्यमत	७३२	१	निरूपण	६६६	१६
आर्भव—ब्राह्मन्तोमादे	४३८	८	आसन्दी—स्थापण	२७१	५
तत्र कत्तव्यविधि	४३६	२५	स्यर्गजप	२७२	७
द्विप्रवृत्तय	४३६	२६	प्रवेशन	२७	१
आषभगान—	६४	४३	अवयवप्रमाण	२७१	४
आर्षेयवादिन—	६५१	११	अभिमग्न	२७१	६
आलम्बनजप—	३५०	२०	आरोहण	२४	१४
आलेखनकरण—	७५८	१७	आरोहणजप	२४	१३
आवृत्तन—	१०४	१६	आरोहणमन्त्र	२७३	८
आवृत्ति—न्याय सन्धौ	१४६	२७	गौतममत	२७३	१
गत विधान	४२०	१५	धानञ्जयमत	२७३	११
धानञ्जयमत	४२	१६	शाण्डिल्यमत	२४	१२
आवसथ—	६६	५	आरुहस्याङ्गिरस	६३	३६
आवाप—	६५८	११	अनुगमन	३८४	११
स्थानसञ्ज्ञा	४४१	२	अङ्गसमाहरण	५८२	१०
अभ्युत्त—गान	५२८	२१	प्रक्षालन	५८२	११
धानञ्जयमत	५३	२२	तक्ष्य	५८२	१२
गौतममत	५३०	२३	विवयन	५८२	१३
उदाहरण	५३०	२४	आश्विननामविधान—	२८६	५

शाखिल्यायनमत	२८६	६
आस्तावदेशोपवेशन —	४०५	२
आहवनीय —		
प्राप्तौ सामगान	५५	६
उपस्थानादि	१२३	१२।
	१६४	११। ६६, ६
उपस्थानमन्त्र	२६६	१
शकलप्रक्षेप	१८६	१४
शौचिदृष्टिमत्	१६	१५
क्षितावुपवेशन	३६२	१
आहुति —		
प्रवृत्तहोमाहुति	११	८
उत्तराहुति	६२	११
उत्तराहुतिहोम	७०	८
मन्त्र अभिचारार्थ	११८	१
तत्र धानञ्जयमत	११	६११
हयदान आग्नीध्रीये	१८८	६
अपूपाहुतौ क्रम		
समाप्ति	३७१	१३
पूजा समाप्ते पशौ	३७४	६
अधिका ससितसोमे	१२	१
शाखिल्यमत	१०२	११
सर्वहुत आहुति	५२१	८
हडा—अनादेशे	५२५	३
पात्रस्थापन	५६३	१६

चमसधारण	१३६	२
चमसभक्षण	१६३	२
प्रतिग्रह	३६६	८
निधने गौतम	५२३	१५
समाप्तौ विधान	५३४	१६
धानञ्जयमत	५४	१७
सर्वेडान्वारम्भन	४	१ २
इन्द्रकुक्षी—	७७०	४
गौतममत	७७०	५
इन्द्रस्य—अयन	८४६	६
इन्द्राभेदा—अयन	७४६	७
स्तोम	६४०	३०
इलान्द—अभिष्टोम	७३१	६
इधु—क्षेप	६२१	१६
प्रत्याहरण	६२१	१७
अवयवद्रव्यनिरूपण	२७५	१५
श्वेनेन व्याख्यात	५८६	१२
अभिचार	६४१	३६
इषोदधीय—	२२५	६१
इष्टकाप्रणयन—सव्वचितौ	३६४	६
इष्टाहोत्रीय—सामगान	५५	६
निधन	५५	८
सामकथन	१६२	४
इष्टि—याग	५८२	६
प्रवृत्ति, अमत्राभेदे	२४१	२४

प्रदेशनियम	३४०	५	उत्तर आङ्गतिहोम —	७	८
आहवनीयाभिमखे	३४२	२६		२५	८। ३३२, १२
परिध्यग्रादौ	४२	२७	मानादि	५४२	१३
सृष्टा चिरभुक्षण	१८४	८	उत्तरनाराशसभक्षण—	१७	२
प्रारम्भ आतिथ्याया	३८५	४	धानझप्यमत	१७१	३
उपसत्	८७	१	उत्तरनिवृत्ति —	७४	१
प्रथमष्टिदक्षिणा	५५	१०	निवृत्तेर्हेतु	७४	१
उत्तरेष्टिदक्षिणा	५५	११	हेत्वन्तर	७५	२
प्रथमकर्मापदेश	३४३	१	उत्तरपक्ष आरम्भ —	७७०	८
आतिथ्याया	३८५	४	विधि	७६५	६
समाप्तो जप	३८६	६	मन्त्रव्यत्यास	२२४	१०
अयने भोजन	३६३	१२	अयनविकल्प	३१५	४
धानझप्यमत	३६८	१५	अह प्रतिलोम	२२६	२०
संस्थापन	७७४	७	धानझप्यमत	२२७	२१
तिष्ठ	७७८	४	शाण्डिल्यायनमत	२२७	२२
एकैव	७७८	६	, विष्णुवत्समीपे	२२७	२३
इहकार—निधन	५१८	८	अभिप्रवावृत्ति	२२६	१८
विकल्प	५१८	१२	मन्त्रव्यत्यास	२२४	१०
ईक्षणेन—विज्ञापन	५८२	५	उत्थान	७६६	८
उक्त्यानि—	६८५	१५	उत्तरपृष्ठत्र —	६४७	१५
गौतममत	६८५	१६	उत्तरयक् संहार —	४४८	२८
संख्या	६८६	१७	उत्तरवेदि—करण	५६२	८
अन्ते विच्छन्दस	४६६	३	खले	५६	५
उच्छिष्टदाने विधि —	१८६	१६	उत्तरसाद्य क्र —	५६४	१
उत्क्रमण दाना—	११७	८	उत्तरसारसत —	७६८	१

उत्थान—	६८७	१
यव्वपक्षे	७६८	४
उत्तरपक्षे	७६६	८
उदकोद्घुषण—	२८१	१
उदक्वाना वाग्यमन—	१५३	१४
उदघाषकरण—	२३२	१४
उदपात्रनियमन चात्वाने	११७	७
उदयनीयावभ्यगमन—	२८१	१
यजन	२८३	१८
उदवसान ययजन—	२८३	१८
उदस्तगान—	५४	५
शाण्डिल्यमृत	५४	६
उदात्तादिनियम—	५२३	७
उदुम्बरवास—	५५२	२
प्रतिनिधि	५५२	३
उद्गाढ-कम	१०, ४१	७
युगपत्कामविधि	८१	१
अतिसपण	८६	१५
उपवेशन ८६ १६। १ ५, २१		
उपवेशनस्थान	८१	१
प्रतिहार	८८	१
तेन प्रस्तोढग्रहण	१००	३
तद्ग्रहण प्रतिहारा	१०	४
स्तव १ ७ २७। ६७०		२२
प्रस्तरदान	१ ८, १। १४३	१८

प्रस्तरयोजन	१ ८	२
प्रस्तरे यजमानवाचन	१११	१३
प्रश्न	६७।	८
जपमन्त्र	१०८	०३
चमसभक्षण	१३८	४
भक्षणप्रकार	१ ८	०५
महाव्याहृतिविधान	१७२	७
साम्यचरोरवक्षण	७८	६
अवेक्षण पत्रगा	१८१	१५
पत्रवेक्षण	१८४	२३
हिरण्यधारण	२ २	१
तस्य गान २५०, १। ३३८		१५
गानि कारण	३३८	११
उपह्वेच्छा	२२१	२
गोय साम	३ ७	८
तस्मै दक्षिणा	५५७	२४
	५६४, १५४	६१० १
तस्य क्रिया	४७८	२ ५ ७ १४
सञ्चार	७४७	१६
उद्गीथलक्षण -	४७४	१३
धानज्ञप्यमत	४७५	१४
शाण्डिल्यमत	४७५	१५
अक्षरध्यान	१७४	५२
उद्ग्रहण—	५३६	३
उद्ग्रहणभित्—	६३५	८

उद्यतीपथ्यायौ—	४५५	२
उद्द श्रीयगान—	६५	४६
उद्दगावगान—	५६	२१
(उदयनीये	५	२१
उम्नेतुविशेष—	६५	६
उपक्रमसमाप्तिप्रकार—	६५	५
उपगाप्रदेश निष्कृष्ट	१	६ २४
केषाच्चिन्मत	१	६ २५
उपग्रहप्रभृति—	५१६	११
उपनिधानदेश—	६५६	१३
उपभूतस्थापन—	५६४	२४
उपरिष्ठात् स्तोभ	४८६	७
उपवसथकम—	७४१	६
उपवीतनियम—	३६४	१
उपवृथकरण—	४८	७
उपसद—	५४५ ७८	६६५ ३
तिस्र	५५७	२१
द्वि	३८७	१०
उपसर्गिण क्रिया—	३२४	२१
पशुयाग	३२५	२२
उपस्थान—		
धिष्णोत्रापस्थान	१२३	१
होतु	१२५	१६
अग्रहवनीयोपस्थान	१२३	१२
मार्गानीयोपस्थान	१२५	१६

आग्नीध्रीयस्य	१२४	१३,
	२६०	१३
औदुम्बथु पस्थान	१२५	२
ब्रह्मण्य सदर्नापस्थान	१२६	२१
प्रजहितोपस्थान	१२६	२२
गाहपत्यस्य	१२६	२३ १८७ ८
तत्र धानज्जप्य	२६२	२
शाण्डिल्यमत	२२६	२१
दक्षिणाम्नेरायतनस्य	१२६	२४
तत्रैव यजुजपन	१२७	२६
तत्र शाण्डिल्यमत	१२७	२७
आदिधोपस्थान	१२७	१
तत्र मन्त्र	१८७	७
विशेषविधि	१२८	२
उत्करोपस्थान	१२८	३
निखननदेशोपस्थान	१२८	४
उपहृवेच्छा देशोपस्थान	१२६	५
सदस्य सदनीपस्थान	१२६	६
पत्नीशालाद्यपस्थान	१२६	७
ब्रह्मत्वे समस्तोपस्थान	१३४	४
अश्वोपस्थान	२०	४
तत्र मतभेदा	२०१	५
सामविशेषै	२५८	४
पुच्छोपस्थान	२५६	६
दक्षिणकक्षोपस्थान	२५६	१०

उत्तरकाक्षीपस्थान	२६	११	आनुपूर्वोपह्ववेच्छा	२२१	३
मैत्रावरुण	१२५	१७	देशोपस्थान	१२६	५
ब्राह्मणाच्छ्रिप्रभृतीना	१२५	१८	अवेक्ष्य निवपने	१८६	१२
हविद्धानोपस्थान	२६१	१६	उपाकरणास्तुति —	२०३	१५
हविद्धाने पश्चिमेन	२६१	१७	दिवसे	२	३
यामनोपस्थान	२६१	१८	उपानत्—विशेष	६२३	२४
सदस उपस्थान	२६२	१६	शागिल्य	५८३	२३
अपपावन्धनोपस्थान	३७	१२	धानञ्जय	५८३	२४
सुरासिकोपस्थान	७५	१४	उपाशुसवनकरण—	६४	१३
दक्षिणामुत्रपस्थान	३६७	१२	गौतममत	६५	१४
उपस्थाने खराणि	५२५	२	धानञ्जयमत	६५	१५
उपस्थान खशब्द	५२६	६	शागिल्यमत	६५	१६
दैवोदासादौ	५२६	७	उपोत्तम—अकूपार	३०६	४
उभयो पव ख	५२६	८	पदप्रतिहार	४९२	११
निधनानि	५२५	१	अह	७८	१२
गौतमधानञ्जयौ	५२६	६	अनुष्टुभि	३	५
उपसद —एकाहना	५४२	७	उभयाह —	६६१	६
गौतममत	५४	८	दक्षिणा	६३१	१०
धानञ्जयमत	५४६	९	उह—अभिषिञ्चन	१८१	१६
शागिल्यमत	५४६	१०	सर्वादकानिनयन	१८२	१७
हादेशोपसद	६४३	२	उलूखलस्थापन—	५६५	३०
धानञ्जयमत	६४३	३	उल्लिखन—ऊद्धाय	२७८	८
उपहव —			उष्णिक—करण	७१८	६
गृहपतौ उपह्ववेच्छा	२२१	१	गौतममत	७१६	१०
उद्गातरि उपह्ववेच्छा	२२१	२	उष्णीष —	५७६	७

वशा	५७१	८	ऋत्विक्—लक्षण	१२	७
ऊदलत्वाच्छ्रोद्धार —	११	१७	वरण	६१२	१५
ऊध सु वय —	४८८	२	नियम	७४६	१२
ऊनिःक्षरोपधान —	५२३	८	भोजन	२८	८
धानञ्जयमत	५२३	६	भोजनद्रव्यविशेष	२८	६
ऊह—स्थाननिरूपण	७४	२	तृतीयसवने विशेष	२३८	१
शाण्डिल्यमत	७४	३	भोजनकाल	१२२	८
धानञ्जयमत •	७४	४	सवनम्य पश्चात्भोजन	१२२	६
आदिकरण १५८	१६१५७६	६	तेभ्यो दान	६२२	१८
ऋक्—लक्षण	१२	६	दक्षिणा	५८४	२७
आदिग्रहण	१२	७	ऋद्धिगान—	६४	४१
जप	८६ १८ ६७३	७	ऋषभ—प्रस्ताव	४७४	१२
वह्निश्रवमान	११८	६	मिश्रण	७६५	३
धान रथन्तरे	१७२	८	एकत्रिक—कल्प	४४१	१
शाण्डिल्यमत	१७३	६	स्तोम	३२२	११
धानञ्जयमत	१७३	१	विधि	५७७	१८
आधिक्या भक्षण	२५	२२	गौतममत	५७४	१६
गौतममत	२०६	२३	एकावधारण—कल्पत्रये	४३१	४
धानञ्जयशाण्डिल्यौ	२०६	२४	शाण्डिल्यमत	४३२	५
अन्यऋचोद्धार	४३६	१	गौतमधानञ्जयौ	४२	६
द्वितीयऋचोद्धार	४४०	१२	एकादशाह कल्पन—	= ६	१२
ताननपाती	४४	१३	एकाहाना—उपसद	५४५	•
अनुष्टुभ	४६६	२	गौतममत	५४६	८
साममात्रोपदेश	७३४	३	धानञ्जयमत	५४६	६
ऋतसङ्ख्या—	६६	२६	• शाण्डिल्यमत	५४६	१

यैकाहिकस्तोम	६७	१८
तस्य दक्षिणा	६७	१९
यैकाहिके वह्न्या	३१८	१३
एकच—गानकामि वृहथा	२४३	२८
स्तोमवशेन	२७	५
वहत उत्तरे	७	७
मथन्तरादुत्तरे	३७	६८
गौतमम	३८	९
धानञ्जयमत	३८	१
शाण्डिल्यायनमत	८	११
उद्धार	४२९	१
पथमाया आदित	४३३	१२
पथमाया द्यौ	४३	१३
चतुष्पा क्रिया	५३४	१५
माध्यन्दिने	४३४	१८
त्रोन्कुथ्यात्	४३४	१७
धानञ्जयमत	४३४	१८
शाण्डिल्यमत	४३५	१९
साध्यासाया	४५	२
अध्यास्याया	४५	२१
अध्यास्यालोप त्रिषु	४३५	२२
चतुर एकचा	४३५	२३
त्रिचैकचक्रिया	४२८	२७
ओद्धार—करण	४७५	५६
विधान	४७५	१७

धानञ्जयमत	४५	१८
प्रतिहार	५८१	७
प्रत्याप्तान	६५५	४
श्रौचयोगान विधि	६४	४२
श्रौत्यक्तिक—स्वर	५२६	५
श्रौदुम्बरे प्रक्षेप समे	६९	४
अवधाय जप	६९	५
विमनाभाव	६९	६
नाम	७०	७
परिगृह्य जप	७१	११
मले परिगृह्य जप	७१	१२
धानञ्जयमत	७१	१३
गौतमशाण्डिल्ययो	७१	१४
अच्छाद्य जप	७२	१५
शाण्डिल्यमत	७२	१६
धानञ्जयमत	७२	१७
गौतममत	७२	१८
अध्वयु गा सहोच्च यरा	६८	३
उद्गात्रागमनपथा	६७	१२
निगमनपथा	७३	१९
उपस्थान	१२५	२०
गतस्योपवेशन	६३०	१०
कुशावेष्टन	१४९	२
केषाश्चिन्मत	१४९	३
आहोव हिरण्यस्य	१६८	२५

विकल्पविधि	१६८	२०	पत्नीकृतव्यता	२८१	७	
ग्रहण	२४	११	विवेचन	२६७	७	
प्रतिनिधि	२७१	२	अपरेद्यु	२२२	१६। ३५६	
उच्छ्रयण	६७	७। ३६६	१६	त्रिभि	-४	
रथचक्रमोचन	४१२	११	ककुभ	५२१	१	
औपसदे पशुयाग	६४	३	कतव्यविधान	५२२	६	
दक्षिणा	२४	४	सन्तनि कतव्यता	७१३	६	
औशायव— गानविधि	६५	४७	कत विकल्पन—	६७	१७	
औशन	६४७	१८	कम्म— टीक्ष्ण याया	३८	३	
गान आतिथे	५६	२२	मेखलादिकम	८१	४	
कन्दमूलादि भोजन	५५२	४	तदुत्तर कम	३८२	५	
अभावे धान्यादि	५५३	५	अपि-दोऽस्थितस्य	४८	८	
शाण्डिल्यमत	५५५	६	ओदात्र	६७	१-५	
धानज्ञप्यमत	५५७	७	वचनकमनियम	४	२०	
कतव्य कतव्यता—			अन्तरालकमनिवृत्ति	२१३	२	
आभिरुष्यात्	५८	१६	१८	वरुणप्रघासिक	३५८	१
लिङ्गात्	५८	१६	प्रकृतकमकरण	७४३	१४	
उत्तरपवमायो	११२	१८	तत्र पवकृत्य	११६	६	
अन्यष्टिद्वयस्य	१८१	१२	दधिभक्षस्य शेषाभाव	६५	४	
दशमेष्टिनि कतव्यता	२४५	१	अपरिभक्षण	२०८	१	
गौतममत	२४७	२	शाण्डिल्यमत	२०८	२	
धानज्ञप्यमत	२४८	३	कमसमाप्तिप्रदर्शन	२८	२२।	
शाण्डिल्यायनमत	२४८	४		२५६	१८	
शाण्डिल्यमत	२४८	५	अन्तर्वेदि	५५	२३	
यजमानस्य कतव्यता	२५५	१७	समाप्ति अपुपाङ्गतौ	३७१	१६	

अभिजिदिश्वजितो	५५	२५	कवच—द्रव्य	६३६	१४	
अभ्युक्षणादि	२६२	१	काम्यानि—सवत्र	५४५	२०	
उपवसथ ३५९	२	७४१	६	एकेर्षा मत	५५	२१
सात्य	३६२	१	कात्तयसे विकल्प	५२७	१३	
सवाग्निप्रणयन	४६०	७	काल—विकल्प	६६	११	
सात्यकमप्रवृत्ति	७३	७	कुण्डप यन	७४६	१३	
सम्पानकमकम	१७८	२२	विचार	७८	१	
सुब्रह्मण्याया ऊद्ध	३८	२	शांति ल्यमत	७४	२	
दीप्तगीगाया पव	८	३	कर्म—समाजन	११३	२	
होत्रकमविधान	७८	१६	कुलायिने प्रयाग—	४२८	१६	
दोक्षणीयाया	८	७	कुण्ड—आदिकरण प्रस्तातु	१४७	१	
तत्र मेख नादिकम	८८१	४	आवेष्टन औदुम्ब्या	१४८	२	
तदुत्तर कम	७८१	५	मत्तभेदा	१४८	३	
सुत्वान्तर	९४२	८	प्रस्थापन	१५	५	
विशेषे सामगान	४४	२१	जिन्यास	१४८	४	
कामकौयनमत	३५	२२	एकत्रेकरण	१८५	२	
धानज्जप्यमत	३५	३	कृति—प्रयोगश्च	४५८	१८	
आदो सम्प्रथ	३	८	शांतिइत्यमत	४५८	२	
समाग्नि	६६४	१८	छायाबलक्षेत्रजिने—	५८१	१५	
सम्पद्धि	६६४	१६	छायाजिन—दान	५८५	२८	
विशेषे दक्षिणा	६५	२	केशवपनीयदीक्षा	६२८	१०	
कल्प एकत्रिक	४४२	१	केशादिवापन—	२८३	१८५	
अथ कल्पा	५६७	१२		५८२, १७		
चतुर्बन्तर	७१८	१२	कौत्से—उत्तम	४८६	८	
सर्वेषु दक्षिणा	५८८	८	कौत्सेकवर्षिष	३५	२६	

क्रतु—सवक्रत्वधिकार	३१	स्तोत्राद्यन्तस्य	५८	१७		
अपचिति	६२६	१३	क्रोतसोमे—गगनादि	३८४	१	
छात्स्वक्रतुसयोग	५५	२२	क्रोञ्चे परिस्वार	५१८	८	
क्रय—	६८७	१	क्षत्रधृतियजन	१३१	११	
विधि	२८७	२	क्षत्तियवश्ययो—विश्वघ	३७७	१६	
अपरपक्षे	६१७	२	क्षीर—दृतय	५१४	१४	
क्रिया—सप्तमेऽहनि	४१	२२	मथन	५७	३	
अन्तरस्य	२४१	२३	क्षेत्र कषणोपवशने	३६३	४	
अष्टमनवमयो	२४२	२४	क्षौनो वरासो	५२६	२५	
अष्टमेऽहनि मतभेदा	२४२	२५	गणो नाम सङ्घ	५७	१५	
नवमेऽहनि विश्वघ	२४२	२६	गभा एतएव—	६४८	२०	
पथसे केषाङ्घिन्मत	४३	२७	धानङ्घ्र्यमत	६४८	२१	
हिङ्गारसमये	२६७	१८	शौचिष्टक्षिमत	६४८	२२	
हिङ्गाराण स्तोतु	२८८	२२	शाण्डिल्यमत	६४८	२३	
उपसगिण	३२४	२१	गवानुमन्त्रण	२३६	३	
उद्गातु ४७६	२।५	७	१४	मन्वान्तर	२३६	४
गृहपते	५८२	१८	उभयमन्त्रेण वा	२७२	५	
शाण्डिल्यमत	५८२	१६	गवामथन—२३६, १६।७५	१२	१२	
ब्रह्मचारिण	२८५	१२	विकल्प	२६५	१	
कुम्भवत्या स्त्रिया	२८८	२३	केषाङ्घिन्मत	२६५	२	
अपग्राचस्य	४०	१५	अहरादिविधि	२६५	३	
टचैकर्षक्रिया	४३६	२७	कत्तथविधान	२६६	४	
अथवहितस्य	४७८	२६	ब्रह्मसाम	७१६	१	
सवाहितामीना	५६७	३८	गदन—			
सवत्सरस्य	६६४	४७	सञ्चितगानकथन	४६	११	

रथन्तरगान	५	११
रथन्तरगानप्रकार	५	१२
वृहद्गानप्रकार	५०	१२
यज्ञायज्ञीयगानप्रकार	५०	१४
	५१	१५
प्रजापतिहृदयगान	५१	१६
गाने वाग्विसजन	५४	२
एकारनिधन	५४	३
पत्नीनिधन	५४	४
उक्ते विधिमध्ये काव्य	५५	५
सामगान आहवनीय		
प्राप्तौ	५५	६
वाधाहरणीसामगान	५५	७
सामगान मध्यन्दिने		
घर्मे	५५	१०
वामदेव्यगान	५६	१३
श्रैतान्तगान	५६	१४
ताक्ष्यसामगान	५८	१६
प्रवद्गागवगान	५८	२
उदद्गागवगान	५९	२१
औशनगान	५९	२०
शाङ्गगान	६	२३
शुक्रचन्द्रगान	६	२४
तन्वगान	६	२५
धमस्य रोचने	६०	२६

धुनुगान	१	२७
पयोगान	६१	२
सिन्धुसामगान	६२	२१
वसिष्ठशफगान	६२	२
व्रतपक्षगान	६२	३३
अहारात्रयोत्रते अश्विना		
व्रते च	६२	४
राजनरौहिणके	६२	५
आङ्गिरसगान	६३	६
अभिप्रतगानकाल	६३	३८
अग्नीषोमयोत्रते	६३	३९
अग्निसारथिगान	६३	४०
ऋद्धिगान	६४	४१
औत्सो गान	६४	४२
आषभगान	६४	४३
त्रैककुभगान	६४	४४
वाशगान	६५	४५
आजिगगान	६५	४६
औणायवगान	६५	४७
पयोनिधनगान	६५	४८
उदशीयगान	६५	४९
विश्वरूपगान	८	१५
	७५,	५६
गायत्रगान पैत्तौ	७७	६
गायत्रगीनविधि'	७७	१०

पगाथकारगान	७५	११	धम उदिते गान	३३६	३।
विश्वरूपगाने विधि	७८	१३		५८७	३६
ज्योतिगान	७८	१।८, १५	प्रज्वलितेऽग्नौ गान	३	६ ४
गानाना विशेषनियम	८	१५	अग्नौ निधीयमाने	३३६	५
गानाना निषेध	८०	१६	रथोद्गते	४१३	१५
ह्लाइति मन्त्रस्वरगे	१०	२६	गथागमने	४१३	१६
उद्गान ध्य नसिद्धये	१०८	३	यथाधेत	४१४	१७
विधानमग्निष्टोम	१८४	२४	गानविकल्प	४१४	१८
पथ्यायगान प्रथम			सवगानलघत्व	४७६	२
षाडशिसास	२	२ १२	गान द्विङ्कार	५३८	३
द्वितीय -	२	३ १३	गौतममत	५३१	४
तृतीय-	२	३ १४	धानञ्जयशाण्डिल्य	५३१	५ ६
एकचगानक्लृप्ति	२१७	२८	ध्यानकथन	५२८	२
उद्गाढगान	५	१	आवृतगान	५२९	२१ २४
गान होमानन्तर	३४६	५	आधिकारुगान	७३१	७ ८
परिमादगान	५५६	१	गानावपन	५०	१
गौतम शाण्डिल्य			धानञ्जयमत	५१	२
धानञ्जयमत	२५७	२	उदस्तगान	५४०	५ ६
अपरेषा केषाञ्चित	२५८	३	त्रैककुभगानविधि	६४	४४
गायत्रीषु	५२८	१८ १८	मन्त्रगान त्रिधा	५८६	५
सर्वगान उद्गावु	२५८	५	वसतिशेषसिञ्चनगान	७६	१६
एष्टिगान उद्गावु	२५८	६	गायत्रपात्र—३२२	१२।५७४, २०	
इतरगान मध्ये	२५९	७	शाण्डिल्यमत	५७४	२१
अग्निमथ्यनात्पूर्व	७	५ १२	नामकायनमत	५७५	२२
मथ्यने गानविधि	३३६	२	धानञ्जयमत	५७५	२३

गायत्रीघ गान—	५८	१८	रक्षणा ७७२	२	१७६५	४
आचाख्याणा मती	५२६	१६	सव्या		६१२	१७
गाहपत्य—उपस्थानी	१२६	२	गोसव—याग		६०८	२२
	१८७	८	गोगवित		७६३	६
धानझष्यमत	२८२	२	ग्रह—चमसादिभक्षण		२५२	६
शाखिल्यमत	२६०	१	मन्त्रण भक्षण		२५	३१
होम	२४	८	होमाथ तीक्षा		४४	१६
गोतिविधान	५२८	१५	तस्य कार्त्तनाम		४४	१७
धानझष्यमत	५८	१६	सवग—नुष्टुत्व		४७६	२
विकार	१५	१	ग्राम—ग्रामाभाव		७७६	१२
गुणाविधान घाडाघन	१६८	१	अन्तरग्रमनाभाव		६२८	२४
ग्रहपति क्रिया	५८२	१८	ग्रामदान		६२२	२१
शाखिल्यमत	५८२	१६	ग्रामन—योजन		६	१
उपह्वेच्छा	२२१	१	मुखनिगय		६	२
वामपरिधान	२६२	१४	स्थपन		६१	३
उपासन	२६४	२०	अभिष्टष्यजप		६१	४
धानझष्यमत	२	२१	तत्र धानझष्य		६१	५
कल्प	४४	१६	घम	अज्ञायो र्धजुर्मय,		
मृते क्रिया	७६	८		साममयश्च		३६ ७
गो—आयुषो व्यतिहार	३१६	७	रोचने गन		६	२६
दक्षिणा	५४६	१८	आहरण		६२	३३
धानझष्यमत	५४६	१६	प्रकारकथन		६३	२७
शाखिल्यमत	५४६	२०	घमभक्षणमन्त्र		१५६	१०
गोमिश्रण	६५२	१७	भक्षण		३८६	२
गावो मिश्रण	२१५	४	अनुगच्छन् जप		३८६	३

आश्राविते जप	३७६	४	चमस- नानात्व	१३६	१२
अङ्गतौ यजमानवाचन=६	५		आहरण	१३८	१
घमाङ्गतशेषभक्षण	३८०	६	धारण इडाया	१३९	२
पात्रसचनानगमन	३८५	१२	भक्षणविधि	१३९	३
घृत—उद्वागन	२१	३	उद्वाता षष्ठम भक्षयेत्	१३९	४
प्राशन	६१	८	भक्षणप्रकार	१४	५
धानञ्जप्यमत	६२	९	प्राणाद्यभिषेक	१४	६
शौचवृत्तिमत	६२	१	प्रस्तात्रादेभक्षण	१४	७
शागिल्यमत	६२	११	क्रमनिर्णय	१४१	८
चतुष्क विशेष	४५५	३	चमसाप्यायनमन्त्र	१४१	९
द्वौ पथ्यायौ	४	२	चमसाप्यायनक्रम	१४३	१०
चतुष्टयम—फोमा	४६	१	सवाप्यायन	१४१	१०
द्वौ पथ्याया	४६	२	द्विवचन तृतीयसवने	१४१	१२
मध्यमार्थौ द्वौ	४६	३	शागिल्यमत	४२	१२
अष्टिनि	४६१	४	आहरण प्रतिमन्त्रण	१०९	५
शागिल्यमत	४६१	५	हरितवृणाच्छादन	१९	१६
धानञ्जप्यमत	४६१	६	आवृत्तन अभिमुखे	१९१	२
मध्यमौ द्विकौ	४६१	७	भक्षणमनुष्टुभा	२५१	२
द्वादशे चत्वार	४६२	८	अवजिघ्र्णर्षे ०७१	१६३	१६
चतु षट्कादि	४६२	९	उन्नयन	६७	१२
द्वे द्वे पथ्याय	४६२	१	भक्षण	४१५	२४।६२३
षट्क्षु	४६३	१२	स्वविरगौतममत	४१५	२५
दक्षिणा	६५	८	तत्र विशेष	६२४	४
चतुरात्रादि—दक्षिणा	७४५	७	अभिगमन	६२३	२
चन्द्र—प्रमाणमास	७६४	१३	प्रमाण	६०३	१५

सोमचमसदक्षिणा ४५५	२२	चात्वानि उदपात्रावेक्षण १०८	४
मध्वादिदानग्रहण ४१५	२३	उदपात्रनियमन ११७	७
चक्र—मोचन ४१३	१२	माजनमन्त्र १२३	११
समाञ्जन १६४	८	चात्वानिष्टद्विर्वपन ३६१	११
वाङ्म्यापन ४१२	१३	चात्वानि माजन ४०	१४
चन्द्र—पमाशमास ७६४	१३	देश उपवेशन १४	१८
चतुष्क—विशेष ४५५	३	उद तु उदडमुख १५	२०
चरु धारणाद्विविमशने १८	१	प्रस्तौतु प्रत्यरमुख १४	१८
साम्यचरोरवक्षण १७६	६	उदपात्रावेक्षण १६	४
साम्यचरोराहरण १८१	१४	उदपात्रनियम ११७	७
चम—बन्धन २५	११	मार्जामन्त्र १२३	११
चमण्यरथाङ्ग १३	२	मृद्विवपन ६१	११
चमण्यवस्त्रे मन्त्र १६८	२४	चान्द्रमसी—गति २२०	६
चमणि इषुक्षेप २६६	१३	चिता—क्षयन ५८२	१५
द्वत घेषुवेध २६६	१४	चित्तेष्टकानुगमन— ३६३	५
चतुर्थेषु क्षेप २६६	१५	अवने—प्रस्तावान्त ४७३	६
चर्मताडन २८२	१५	कृन्द—सम्पत्ति ५२३	१
श्वतमण लचम्मक्षेपन २८४	७	दृष्ट ७०३	१८
चम्मक्षेपणकाल २८४	८	कृन्दोभ्य दक्षिणा ६४६	२
चातु प्राशये—गमन ३३१	११	इतरेभ्य ६४६	३
उपवेशन ३३१	१२	ज्यायकृन्द २४६	४
प्राशन ३२	१३	अनुष्टुपकृन्दसाभक्षणा २७	३०
मुन्मास्य—विधान ३५६	१५	जगती—सञ्चा ५३८	६
चातुमास्ये क्रिया ४३२	७	तत्र ब्राह्मण ५३८	१
चातुमास्यकाल ५६८	४३	गौतममत ५३८	१६

धातुस्यमत	५३८	१२
जगतीकरण	७२०	१६
गौतममत	७२०	१७
जप — दुन्दुभ्यादीक्षमानाना	२८२	६
जपमन्त्र	२८२	१
औदुम्बरीमवधाय	६६	५
ता परिगृह्य	७१	११ १२
धानस्यमत	७२	१३
गौतमशाखिल्ययो	७१	१४
ता अवच्छाद्य	७२	१५
शाखिल्यमत	७२	१६
धानस्यमत	७२	१७
गौतममत	७२	१८
ग्रावानमभिष्टथ	६१	४ ५
ऋचो जप	८६, १८१	७२, ७
वह्निष्यवमानजप	८८	१६
अन्यकृते कम्मणि	६२	७
सोमधारासन्तौ	६७	२१
तत्र विशेष	६७	२२ ३
हेतूपादान	६७	२४
सव्यङ्गते	१०२	१५
उद्गातुजपमन्त्र	१	८ ३
स्तोत्रान्तरजप	१११	१२
इक्ष्वादीक्षमानस्य	१११	१५
आदित्यप्रेक्षमानस्य	१११	१६

आदित्ये अन्तहिते	११२	१७
ऋगजप वह्निष्यवमाने	११८	६
इक्ष्वादीक्षमानस्यजपमन्त्र	१३	८
सव्यदक्षिणाजपमन्त्र	१५७	१३
अजातिरिक्तमिथुन		
प्रतिग्रहेजपमन्त्र	१५८	१८
रथशिरश्चालभ्य	१८३	१
रथमारुह्यजप	१८५	११
एकत्राशदाने	१६६	१७
विकल्प	१६७	१८
अदान्ताश्वदाने	१८७	१६
पितृभुक्तानि मत्वा	१८७	६
यज्ञोपवीतन	२१४	१
शालाश्रुतविश्व	२१५	२
अरणाप्राणजप	२३१	८
अभ्युत्पत्तौ	२२१	१
मन्त्रविकल्प	२५४	१२
विवयनस्यश्रजप	२७२	७
आसन्दीस्यश्रजप	२७२	८
आसन्दारोहणजप	१७४	१३
आलम्बनजपः	५०	२०
इष्टिसमाप्तौ	३८६	६
उपवेशनयजुजप	३६१	६
प्रसपणजप	६०२	१२
शाखिल्यमत	६०६	१३

२ घवेगे	४१३	१४	ज्योतिष्टोम—ऋग्वेद	२६८	१७
अवर्गे हजप	४१४	१६	ज्योतिष्टोमसंख्या	५४८	१६
जय—क च	६२१	१५	ज्योतिष्टोमदर्शिका	५४८	१७
जागतादि—गीति	५४१	१	ज्योतिष्टोम	६४२	७
धानञ्जयमत	५४१	११	ज्योतिष्टोमे शाखिल्य	७५१	१
जाति सहार ४४६	५४५३	१४	धानञ्जयमत	७५२	२
शाखिल्यायनमत	४५३	१५	ज्योतिष्टोमादि	७४८	४
शाखिल्यमत	४५७	११	तन्त्र—भेदकारण	४६६	११
गौतम मत	४५७	१२	आशीस्तक	४६६	१२
धानञ्जयमत	४५८	३	तन्त्रवङ्गत्व	४७०	१३
अपरोन्याग	४५८	१५	शोचिदृत्तिमत	४७	१४
प्रथमाया त्रिवचन ४५८	४५८	१५	आवाय्यमत	६७०	१५
धातञ्जयमत	५८	१६	राजायणीयपुत्रमत	४७	१६
शाखिल्यायनमत	४५८	१७	वयाभ्रपद्यमर्त	४७१	१७
जातिकल्प	६८८	६	लामिकायनमत	४७१	१८
जामि—ऋग्वेद	६८०	१५	तन्त्रभाव	६६८	५
रूपकथन	४८८	८	ताण्डिमत्युपचारः—	५२८	१७
अभाव	४६६	६	ताजनपाती ऋच	४४	१३
जुहुप्रक्षेप	५६४	२३	तापश्चित्त—दीक्षा	७४७	१
ज्याङ्गिडत्रिवचन	५७६	८	तिथ्यादि—निरूपण	६६२	६
ज्योति—स्थान	६१२	११	तोत्रसूत्र—याग	६०६	७
धानञ्जयमत	६१२	१२	शाखिल्यमत	६०६	८
शाखिल्यायनमत	६१२	१३	धानञ्जयमत	६७	६
गौतममत	६११	१४	दृच—सूक्तविधि	४१	१
ज्योतिषा गति	३१६	१	दृच प्रतिशोम	४११	२

मध्यमाया केवला	४३१	३	गौतममत	५३७	७
दृष्टेषु क्रिया	४३३	१०	धानञ्जयमत	५३७	८
दृष्टाद्वरण	७१७	६	त्रिस्तोभोक्ति —	५६	१०
दृष्टकारण	७१७	७	त्रिष्टभ — व्यत्यास	७२३	८
एकदृष्टविधि	४३४	१४	त्रैकजुभ गान्विधि	६४	४४
सवस्कारे	४३३	६	नविद्य दृष्टि	५८५	२६
सामदृष्ट	४३५	२४	दक्षिण- अमुत्रपस्थइपन	३६७	१
दृष्ट—निरसनोपवशन	१४	५	दक्षिण अयन—तार्थन	१५७	१२
दृष्टानिरशन	१४	१७	दक्षिणा—प्रकरण	५८४	२६
निरसन भिभासने	२१५	३	अश्वसस्कारे धानञ्जय		
दृतीयन्य —	६२	१२	मत	१६	२०
दृतीयमह —	६७	११	तत्रापरविधान	१६१	२१
तत्र विशेष	७८	१२	दक्षिणधुरियुक्ते	१६१	२२
तौरण—य ग	७७७	१	पाश्वर्वात्नि तथा	१६१	२२
गौतममत	७७७		तत्र शास्त्रि ल्यमत	१६१	२४
त्रिक—पश्चिनी	५७१	२५	अपरविधान	१६	२५
तस्य दक्षिणा	५७६	२६	दक्षिणाविभाग	६१३	१
त्रिकैकभेद	५७५	२४	विभागे विशेष	६१३	२१
त्रिवत्स—विकल्पन	५८	१	सोमचमसदक्षिणा	४१५	२२
त्रिवध —	५६२	११	द्वादशाह प्रभृति	६८०	११
त्रिदृष्ट—याम	५८६	२	ज्योतिष्टोमदक्षिणा	५७८	१७
तस्य दक्षिणा	५८७	३	दक्षिणाविकल्प	६१४	२५
त्रिदृष्टादिवग	५५२	४	दक्षिणापरिमाण	६१८	३
त्रिदृष्ट—सञ्जा	५३७	५	कन्दे।गेभ्य	६४६	२
तत्र ब्राह्मण	५३७	६	दक्षिणाविवरण	६७६	१

तत्र विकल्प	६७७	२	इतरेषा	६०१	६
दक्षिणादान	६६६	१२	इतरदक्षिणा	६२६	१६
तत्र विकल्प	६६८	१३	प्रथमेश्चि दक्षिणा	३५५	२
दक्षिणाविशेष	६०१	५	उत्तरेश्चिदक्षिणा	३५५	११
• दक्षिणाया धानञ्जय	६२४	६	उत्तरस्य	५६५	२
शाण्डिल्यमत	६५	७	त्रिवृतयागस्य दक्षिणा	५८७	३
दक्षिणाविशेष	६४०	३	द्वितीयानां दक्षिणा	६५	६
दक्षिणाविभाग	६४६	१	नववगदक्षिणा	५७३	१६
दक्षिणाविकल्प	६८	२	पाकयज्ञ	३२६	५
गोदक्षिणा ब्रह्मणे	५५७	२२	यथच्छ दक्षिणा	३३०	७
सर्वदक्षिणाजपमत्त	१५७	१३	सहस्रदक्षिणा	५५८	२६ २६
दक्षिणाग्रहण	१५८	१४	सर्वस्वरदक्षिणा	५६८	४२
दक्षिणाप्रतिग्रहे			सर्वस्वदक्षिणा	५५८	२७
धानञ्जय	१६६	-	शाण्डिल्यमत	५५८	२८
गौतममत	१६६	२१	अतिरात्रदक्षिणा	६२६	४
तस्य मतविकल्प	१७	३२	दण्डसादन—	४८	२२ •
त्रिकपश्चिनीदक्षिणा	५७८	२६	दधि—द्रव्यसास्थापन	२१	४
त्रिवृतयागदक्षिणा	५८७	३	दधिशेषप्राशन	२१२	१
उद्गातुदक्षिणा	६१३	२१	दधिभक्षभक्षण	१६१	१३
अनडुह दक्षिणा	३७	१३ ४	दधिभक्षणमन्त्र	१५६	१०
पशुकामस्य	६४१	२५	दधिभक्षादि		•
अभिजितादौदक्षिणा	५५१	१८	कर्मशेषाभाव	१६५	१४
अङ्घ्रिनीना	६५	५	दधिभक्षणान्ति	१६५	१५
पौण्डरीके	६४५	१	दन्त—धावन	६२७	१६
इन्द्रसोमे	६४६, २६ ६४५, १९		दभ—द्रव्यसादिप्रक्षेप	२१३	१४

दशरात्र—आवर्त्तन	३१८	१४
दशपेय—	६२३	१
दशरात्रिकेस्तोमे— सहार,		
अनादेशे	४५१	१
आदेशे	४५०	६
दश्राप्रवित्र—ग्रहण	८८	२१
तत् प्राशन	८६	२३
दशिनिकेस्तोमे अनुसंहार		
प्रकार	४५५	१
दान		
पृथग्वदान १	६१७। १६७, १८	
अदान्ताश्रदान	१६७	१६
द्वितीयभागदान	६२७	१६
दीक्षा—	६८७	१
दीक्षासु व्रतानि	२२	२६
दीक्षासु उपसत्सु च	२०	२७
यावत्सत्रसमाप्ति	२२	२८
दीक्षाकालेनियमकरण	२१७	६
पूर्वकमनिवृत्ति	२१७	१०
भोजवसवेशने	२१७	११
दीक्षणीयाया काम	३८	३
मेखलादिकर्म	३८१	४
तदुत्तर काम	३८१	५
दीक्षाया तिथि	५४४	४
दीक्षाया नक्षत्र	५४५	५

यथाजाति दीक्षा	५५६	१७
धानञ्जल्पमत	५५६	१८
शाण्डिल्यमत	५५६	१९
गातममत	५५२	२
दीक्षाकाल	७१५	१७
दीक्षापसद	६८८	५
दीक्षासख्या	६६	३
गोतममत	६६	४
धानञ्जल्पमत	६६	५
दीक्षा अनादेशे	५४५	६
निषेध मुमुक्षुणा	२१६	८
तासु व्रतानि	२२०	२६
उपसत्सु व्रतानि	२२०	२७
सप्तदशदक्षा	३२, १६।	
	७५	१६
अष्टादशदीक्षा	६८	१
केशवपनीयदीक्षा	६२६	१
त्रयोदशदीक्षा	३२४	१८
तापश्चितदीक्षा	७४७	१
पञ्चदशदीक्षा	७३६	१
आचार्यमत	७३८	११
दुन्दुभि—आहनन	२२६	२
भूमिदुन्दुभिसमीपे		
गमन	२६७	१६
भूमिदुन्दुभिस्थान	२६८	१

तस्य चर्मनिरूपण	२६८	२	द्रुपस्त—निरूपण	२१२	११	
तस्य वादनादि	२६८	३	द्वितीयस्य निरूपण	२१३	१२	
तस्योपस्थान	२६९	४	स्थापन	२१	४	
दुन्दुभिवन्धन कोणेषु	७	१९	प्रक्षेप	२१३	२४	
दुन्दुभिवादन	२८७	२१	त्रैणाकलश—निरूपण	९३	१	
दूरगमन—निषेध	६६१	८	प्रोहण	८८	२०	
देव शब्दवजन	८	३	अक्षस्यर्षे पुन	८८	२२	
देवव्रताचरण	६२७	१७	माञ्जन	९५	१७	
देवतासु स्तोभा	५५	६	धानञ्जयमत	९६	१८	
देवताविपरिहार	५६	११	शाण्डिल्यमत	९६	१९	
देवव्रतानि	६६८	१४	अपरष्टिद्वये	१८८	११	
देवयजनस्य लक्षण	१६	१४	धानास्थापन	१८८	१	
लक्षणान्तर	१६	१५	त्रैणाकलशाध्यहन	९२	६	
		१७	१८	द्वन्द्वाना—राट्यज्ञ	६३३	१
अपरलक्षण	१७	१६	द्वारबाहु - शोधनप्रवर्धने	१३०	९	
इतरलक्षण	१७	१७	द्विका—विष्टावा	४५५	४.	
अभिचरणाये विशेष	१८	१९	स्तोम विशेषविधि	४५६	५	
स्थान ५४९ २१। ५७	४७		अन्यत्रापि तथा	४५६	६	
देवयजन श्याण्डिले	५७	५	दशक्षराभिष्टोम—	५३२	८	
देश- नियम	७४	११	शाण्डिल्यमत	५३२	९	
सामाप्रप्तौ	८५	१३	तत्रोदाहरण	५३२	१०	
तत्र विशेषविधि	८९	२४	आचार्यमत	५३३	११	
तत्र इतरविशेष	८९	२६	* धानञ्जयमत	५३३	१२	
दोहदोहन—	७५७	७	गौतममत	५३३	१३	
युतप्रवृत्त—होम	२४६	२३	शक्रेषा मत	५३३	१४	

द्विपदादि—करण	४२२ २	पत्नीशालाया	१३३ १८
शाण्डिल्यमत	४२२ २१	इतरयो	१२३ १८
स्यविरगौतममत	४२२ २२	धानञ्जयमत	१३३ १
• धानञ्जयमत	४२२ २३	शाण्डिल्यमत	१२४ २
द्विपदाकार	५१३ २	प्रवेशनोपवेशने	१२४ ३
हेङ्गा—कल्प	६२ ६। ६४, ११	उत्तरयो सवनयो	१५४ १
तत्र राक्षो वैश्यादेश	६४ १२	धानञ्जयमत	१५४ २
काम्यविधोना विशेष	६३ ६	शाण्डिल्यमत	१५४ ३
द्वप्रहेनापयग —	८४५ ६	धुरि गौतममत	५ ६ १
धर्म—निरुक्ति	१८३ २१	धानञ्जयशाण्डिल्य	५३६ २
अभिष्टोमे	१८३ २७	निधनानि	५४१ ७
गवामयन दन्यत्र	२ ६ १७	धेनु—गान	६१ २७
सब्वस्मिन् विश्वजिति	२४ २	दुग्ध्वा पयोगान	६१ ३
आचाय्यमत	२४१ २१	पादाभ्यास	६१ २६
धमविधमणी	५१३ १६	सवास वारवन्ताये	२ ५ १
धान्य—पात्राभिकषण	५९१ ७	वत्समिश्रणस्थापन	२ ५ २
स्थापन	१८८ १०	धान महायाहृतिधान	१७२ ७
अपरपृष्ठिद्वयै	१८८ ११	ऋच रथन्तरे	१७२ ८
द्विषोप्रापस्थान—१५५	४।६२५, ८	शाण्डिल्यमत	१७३ ६
वपानन्तर	१०३ १०	धानञ्जयमत	१७३ १०
होतु	१२५ १६	सम्मिलनकरण	१७३ ११
मैत्रावरुणस्य	१२५ १७	उद्गीथाक्षरधान	१७४ १२
आक्षणाच्छ शिप्रभृतीना	*	धानविधि	१७४ १३
	१२५ १८	वामदेव्यस्तवे	१७७ १
यजमानोपकरण	१३२ १६	सिद्धिप्राधन	१७८ ३

देवतानाम—परोक्ष	५६६	१	भक्ष्य १७०	१२।	६०३	१४
प्रत्यक्षदेवतानाम	६	२	धानस्रप्यमत	१११	३	
फलकथन	७७६	१३	नार्मेध—निवृत्ति	७३७	१२	
ख—च्छेदन	६२७	२	कारण	७३७	१३	
नवाहस्य—भक्ति	७३	१८	स्तोत्रोप	५४८	१५	
गौतममत	७३	२०	कषाच्चिन्मत	३८	१४	
नाक्षत्र—मास	३१८	४	शाखिल्यमत	३८	१५	
सवत्सर	३२	५	धानस्रप्यमत	३८	१६	
मानद—प्रस्ताव	४७३	१	गौतममत	३८	१७	
नाभि—प्रयोग	७०८	७	निधन—परीषेषु	५१८	७	
ब्राह्मण विशेष	७८	८	तुल्यप्रस्ताव	४२	१७	
नाम—ग्रहण	१८५	६	धानस्रप्यशाखिल्यौ	४२१	१८	
यथाज्यसु	१८५	३	पदादिनिधन	५४१	८	
अजातपुत्रे विधि	१८६	४	निधनानि वैरूपे	५१	१५	
सामान्यतो विधि	१८६	५	सोममास	५२७	१२	
स्मरण	६२५	७	स्वरनिधन	५३४	१६	
निदिष्टनामविशेष	६०	४	पत्नीनिधन	५४	४	
नाराशस—सञ्ज्ञा	१४२	१३	इष्टाहोत्रीयनिधन	५५	६	
अवेक्षणादि	१४२	१४	स्वनिधन	६३	३६	
पुनराराशसभक्षणादि	१७	१	अवभृथसामनिधन	१६२	३	
उत्तरनाराशसभक्षणादि	१७०	२	आतमित	२६०	१५	
तत्र धानस्रप्य	१७१	३	प्रत्यक्षनिधन	२६२	२२	
उद्धारः	४४०	१४	अन्यानि निधनानि	५२५	१	
			अद्रपद निधन	५११	५	
			इष्टकारनिधन	५२६०	६	

एकाक्षरनिघन	६६१	१४
निघनानि	६६३	६
गोतममत	६६४	७
शौचिष्टिमत	६६४	८
कौत्समत	६६४	९
धानञ्जयमत	६६१	१
त्र्यक्षरनिघनानि	५११	८
धुरो निघनानि	५४१	७
निघनाना न्याय	५४	८
निघनानुगति	५ ७	१५
निघनवन्ति खराणि ४६८		७
नियम —		
कालहियम यज्ञस्य	५४	१
युञ्जायुञ्जनियम	४४४	१६
वासस्थाननियम	५५३	८
यागार्यम	५६७	१६
उपवेशन्नियम	१०४	१८
समनियमा	४४५	२
उदपात्रनियम	११७	७
मासनियम	६७८	९
मूत्रपुरीषत्यागस्य	२१६	१६
शवदाह्नियम	२२२	५
आहिताग्ने	२२२	६
मन्त्रनियम अभिज्ञवज्रये	२२२	६

उदवत्तादिनियम	५२३	७
अन्तनियम	६६५	१२
आदावन्ते च	३१६	२
नियमकरण दीक्षाकाले		२१७ ९
पुरे घप्रयोगनियम	६६५	१२
विधान	७७१	११
निषेध — अग्निवादाने	२१८	१५
श्रुद्रालापनिषेध	२१६	१६
अन्याभ्युत्तापनिषेध	२१६	१७
प्रतीचानिष्क्रमणे	२१६	१८
दन्तप्रकाशननिषेध	२१६	२१
अङ्गताशननिषेध	२१६	२२
आदित्योपस्थाने	३७४	८
भोजने अन्यावलोकन		
निषेध	२२०	२३
बद्धभाषणे	६६१ ७। २३७	७
	२१६	२
गीतिसङ्घरनिषेध	४७६	१६
सामनिषेध	६६३	४
निष्क निवचन	५८१	१७
नैकिनी—द्रव्याभावात्	४४३	९
न्याय — अनादिष्ट	४५२	११
शाखिल्यमत	४५२	१२
धानञ्जयमत	४५२	१३

अनादेशे	४७८	५	पथा गमन--	३७	११	
न्यायसमाज्ञा	४७८	२८	पथा -कग्ण	४२६	२४	
प्रतिहार	४८६	६४-२	विद्युतय	४२३	२	
		४-५	६	पद-स्तोभकरण	५३	३२
दिप्रतिहारो वा	४-५	७	देवतोक्ति	५०६	२४	
पक्ष-विशेषे मन्त्र	२२४	११	स्तोभप्रतिहार	५२२	११	
पक्षयो -असञ्चार	७७	६	स्तोभ निधनानि	५१०	१	
व्यत्यास	७७	७	सञ्जा	४६६	६	
पङ्क्ति-सञ्जा	५४	४	कालनिर्हण	७६१	२	
करुण	७२	१४	प्रतिहार पक्षसाभा	४-१	१४	
पञ्चधाक्ति -	५	८	२	अन्तचतुरक्षरयो	४६४	२
पतन्तक -अश्वमेध	६७८	६	इकारान्तस्तोभस्य	४१४	३	
पत्नी- कचव्यता	२८१	७	अन्तप्रतिहार	४-५	५	
उद्गात्रवेक्षण	१८२	१५	अन्तचतुरभ्यास	५१५	२६	
अवभृथगमन	२८२	१२	अन्तप्रतीति	४७८	२६	
निधन	५४	४	पदस -घातु	५२३	१०	
पत्नीशाला -प्राग्विश्व			पयो-गान	६१	३०	
जित	५४६	२२	निधनगान	६५	४८	
उपस्थान	१२६	७	गौतममत	५७३	१३	
प्रवेशे धानज्जप्य	५६	१३	पराचीषु-रथन्तर	५७२	१२	
शाण्डिल्यमत	५६	१४	परिचरा-सञ्जा	४४१	३	
धिष्णोत्रापस्थान	१३३	१८	परिभाषा-अहीना	६४२	१	
प्रवेश	५६	५७	परिवृत्ति-सञ्जा	६७१	२	
धानज्जप्यमत	५६	१३	अभिमेधन	६७२	५	
शाण्डिल्यमत	५७	१४	पथ्यज्ञ-गान	२०३	१३	

सह्यार	४४६	२१	पशु—गग	७७६	८
एकपथ्यायसह्यार	४४६	२३	औपसदे	६३४	३
द्विपथ्यायाह्यार	४४६	२४	तस्य दक्षिणा	६३४	४
पूवपथ्यायाह्यार	४४८	२७	पशुकामे—औत्पत्तिकस्वरस्याकृत		
आद्यन्तक्रिया	५८	१८	लक्षणानि	५३४	१८
समभाव	६५	२	तस्य दक्षिणा	६४१	२५
सह्यार	४५	६	पशुबन्ध—याग	७८३	१
त्रयोदशपथ्यायागा प्रथमाया			ज्ञान	६६४	१८
त्रिवचन	४५८	१५	पशुमद्—यागातिदेश	३६१	६
धानस्रप्यमत	४५८	१८	पशुवपा होम	४१०	१७
शाखिल्यायनमत	४५६	१७		३७१	१७
गौतममत	४५६	१८	पाक्यञ्ज—सञ्जा	३२८	२
पथ्यायकृति	४४३	१२	पाणि—स्थापन उरसु	१६१	२१
विनियोग	१४३	८		३४६	१४
पर्याय विष्ठावौ	१५१	६	पात्री—दान	५६४	२७
द्विभ्रुत्व स्तवन	१५१	१	पादाक्षर—	५०	१३
पर्यासे—बेषास्त्रिन्मत	२४३	२७	स्तोभा	५१	१४
पव—निर्देश	७६१	३	अथसह्यारप्रतिष्ठापने	२६	७
पवमाने—सवेश	५६०	५	पादिनौगा—दक्षिणा	६५	७
शाखिल्यमत	५६१	६	बेषा विशेष	६५०	८
धानस्रप्यमत	५६१	७	पादिन्य—	६२१	१३
शाखिल्यायनमत	५६१	८	पारिञ्जव—अवयव	६६८	११
परिवच—वितान	६६	२०	पार्थुरञ्ज—	६६६	१५
पशु—पुरोडाशक्रिया	४०१,	१	पावमानी—वृत्त्यभाव	५७३	१५
कृत्यजन	६८४	१३	पार्थु—निवपन	७५८	१३

मध्यात् पाशुक्षेप	३६	५	तस्य कालेय	६४७	१८
स्त्रोत्र पाशुपक्षेप	५६	४	पथपक्ष—दीक्षा	६३०	६
पाशुपक्षेप	७५८	१२	पुष्कर—मालादान	६२५	१०
पाशुपरिवेष्टन	७५६	१८	पृथुवुधायूप—	७५६	१४
पिटयज्ञ—विधि	७४२	१	पृथुस्य—उद्धार	२१७	१
स्थान	७४२	११	चतुस्त्रिंशानि	६१७	१४
पुष्पवेनाजन—	७२५	५	गौतममत	६१७	१५
पुरीष—निधन	५१८	७	पृथपक्षाह	७५	४
प्रयोगनियम	६६५	१२	पृथुविकन्य	६४५	१३
पुरमीढे—आनञ्चिक	५१८	१४	सख्याकथन	२८८	१३
पुरोडाशे—तूष्णोम्भाव	३७२	१	पेटयञ्चिक उपवसन	३६५	३
आहरणजप	३७२	२	पोतुवास—	६२६	१४
धानञ्जयमत	३७२	३	पौण्डरीके—दक्षिणा	६४५	१०
गौतममत	१७३	४	पोरुमद्र स्तोम	४६०	१
शाखिल्यमत	१७३	५	पौणमास—क्रिया	७६०	११
पिण्डाधान	१७८	४	गौतममत	७६२	७
पुरोडाशविधि	६८२	४	शाखिल्यमत	७६२	८
तेषां क्षेमा	६८२	५	पौणमास्या प्रसव	७८	१३
विशेष	६८२	७	पौष्कल—करण	६६१	१६
पु खल्या—क्रिया	२८४	६	प्रगाथ—सख्या	७१६	३
वाक्य	२८५	१०	नानाप्रगाथ	७१६	२
पूतभूत—इत्याख्यान	११३	२२	अन्ध्र ख्यानल	७१७	४
पूजाकृतिहोम—	३४१	२१	प्रगाथकारणानि	७८	११
पूवाह स विशेष	६४५	११	अन्ध्र	७२६	३
पूर्व—वारवन्तीय	६४७	१७	प्रजञ्चितोपख्यान—	१२६	२५

प्रणवस्य—त्रिराङ्गान	२६	२
प्रजापते -अयन	८५	१
उद्धार	७२५	१
शौचिष्टक्षिमतदूषण	७२५	१४
विधान	७२४	११
प्रभव	७१८	१३
हृदयगान	५१	१६
गौतममत	५१	१०
धानञ्जयमत	५१	१८
शाखिल्यमत	५२	१९
तस्य मतविशेष	५२	२०
तस्य मतसामान्य	५२	२१
प्रतिनिधि —		
औदुम्बरस्य	२७१	३
मुञ्जस्य	२७१	२
वैश्यस्य	२८४	६
कृष्याश्वस्य	२०१	-
नियमितवशाभावे अश्व		
प्रतिनिधि	२१	७
अश्वभावेप्रतिनिधि	२१	८
उदुम्बरवासप्रतिनिधि	५५२	३
त्रयाणांभे	-४७	८
शाखिल्यायणमत	३७८	९
प्रतिद्वय—देवा	६४४	५
तिग्रह —		

यथाजातिभ्यस्य	१५८	१५
अभाव	८६८	१७
अप्राणद्रव्यस्य	१५८	१६
अजातिरिक्तमिधनस्य	१५८	१७
तत्र जपमन्त्र	१५९	१८
चमण्यरथाङ्गस्य	१६३	२
अस्थिमयरथस्य	१६३	३
लोहरथस्य	१६३	४
द्विरण्यरथस्य	१६३	५
रथेन सह रथस्य	१६७	२
वासप्रतिग्रहमन्त्र	१६८	२३
तिलमासस्य	१६९	२८
ब्रीहियवस्य	१३८	२७
प्राजापत्येन	१६९	२९
दक्षिणाप्रतिग्रहे		
धानञ्जयमत	१६९	३०
गौतमस्य मत	१६९	३१
तस्य मतविकल्प	१७९	३२
द्विरण्यादिप्रतिग्रह	४१४	२१
प्रतिनयन—पश्चिमेन	१५६	९
प्रतिषोम—करव	३१५	५
प्रतिहार—लक्ष्य	४७७	२२
अक्षरपरिमाण	४९४	१
अष्टौ वा	४८६	५
अष्टौभा	४८१, ७। ४८९, २	

अभाव	४६६	८
खरप्रतिहार	४६८	३
सन्तनिन	४६८	१
स्तोत्रप्रतिहार	४६३	१
प्रतिहारलक्षण	४७७	२२
स्तोभनप्रतिहार	५६	२२
उद्गाढप्रतिहार	६६	१
एकादशाक्षर	५१	१७
एकप्रतिहार	४९७	१७
तृतीयपञ्चमस्य	४६७	१८
चतुर्थषष्ठयोर्द्व	४६७	१६
द्विप्रतिहार	४८२	१
द्विचतुरक्षर	४८२ ५। ४६४	१
दशाक्षर	४८३ ६। ४६२	८
द्वैकाक्षरप्रतिहार	४८८	१६
द्वैत्रक्षरप्रतिहार	४६८	५
दशमप्रतिहार	५१३	२१
मध्यमवचन	४८६	७
सवपदप्रतिहार	४८३	८
सप्ताक्षरप्रतिहार	४६१	१
त्रोनि पदान्ते स्य	४६१	२
देशस्य	७७५	१
धानञ्जयमत	७-५	१
उत्तमे पदे	४७७	२३
सप्तमे अक्षरस्य	४७७	२४

चतुरक्षरस्य	४७८ २७।
	४६६ १२
अक्षरद्वयस्य	४८ ४
उभयस्तोभस्य	४८७ १४
तृतीयाक्षरस्य	४८८ १५
द्वैत्रिकाक्षरस्य	४८८ १६
षडक्षरस्य	४८८ १
अस्तोभो	४८६ २
पदान्तस्य	४६, १३।
	४८१ ६
द्विचतुरक्षरस्य	४- १४
सप्ताक्षरस्य	४६१ १
अक्षरस्य	४६१ ३
दशाक्षरस्य	४६२ ८
चतुरक्षरस्य	४६२ ६
षोडशाक्षरस्य	४६२ ७।
अभ्यासस्य	४६२, ६।
	४८६ ४। ४८२, ३
नामैधे विशेष	४८२ ४
अभ्यासान्त	५१२ १६
तृतीयपदन प्रतिहार	
	४८२, ६। ४८८, १५
त्रक्षरप्रतिहार	५१४ २३
न्याय्यप्रतिहार	४६६, ६।
	४८६, ६। ४६२, १०। ४६५, ६

द्विप्रकार	४८५	७
मध्यमवचनस्य	५१२	१५
विभाग्यप्रतिहार	५१४	२६
सवप्रतिहार	५१६	३३
धानञ्जयमत	५१६	४
स्तोभप्रतिहार	५१३	१८
अस्तोभस्य	४८१	७
ओङ्कारस्य	४८१	८
द्विहारादे	४८१	९
द्विप्रतिहार	४८२	१
प्रथमनवमपौ	४८२	२
चतुरक्षरस्य	४७८	२७
द्विचतुरक्षरस्य	४८२	५
तृतीयपदेन	४८२	६
दशाक्षरस्य	४८२	७
सवपदस्य	४८३	८
प्रतिहारविकल्पन	४८४	१४
मध्यमवचनस्य	४८६	७
उपोत्तमपदस्य	४८२	११
स्तोत्रस्य	४८३	१३
पञ्चसाम्नापदस्य	४८३	१४
पदान्तस्य	४८५	५
द्विप्रतिहारः	४८५	७
कतुरादे	४८५	८

प्रतिहारा—

तन उद्गाटयह्य	१००	४
तद्यह्य ब्रह्मणा	१०	५
तस्य प्रस्तोतृगमन	१३१	११
तस्य हविज्जानन	१५६	७
स्तोभ ५११	४। ४८५	४।
	४८८,	४।
प्रतिहतु क्रिया	४७७,	२५।
	४७८	३
अतिसपण	८६	१६
उपवेशन	८६ १७। १४	१९
	१५	७
चमसभक्षण	१४०	७।
	१४१	८
अपानन	२५२	२
प्रत्नावाकजम्भा —	७	९
प्रत्यक्ष—विकार	७	४
प्रत्यभिमथन—	९७३	६
प्रत्यवरोह—वजन	४५१	६
प्रत्यवरोहणादि—	६१४	२
प्रत्यक्ष—कल्पन	६९३	३
प्रत्यक्षजन—	६२५	११
प्रदक्षिणानुगमन—	४	२
प्रदेशकल्पन—	७५	५
भवस्य—उपसद	३९०	८
वर्णकथन	५३	१

प्रायणीये यज्ञे	५६	२
प्रवेश — अनादेशे	३०	६
प्रष्टि—इयकत्तव्यता	१८१	१२
प्रसपण—विधि	६४	५
जप	६२	१२
शाण्डिल्यमत	६३	१३
प्रसव —	६८७	१
अपरपक्षे ६८७	३१५३	१
यजनीयेऽहनि	७१३	६
प्रस्ताव- करण	४१६	१२
लक्षणा	५	११
अक्षरकथन	४७२	२
पादिक	४७२	५
अभाव	४२	१३
सोमोक्त	४७३	६
अन्त अभ्यस्तेन	४७३	७
नानदस्य	४७३	१०
अन्त थावने	४७३	८
प्रस्तोतु — अतिसपण	८५	१४
उपवेशन	८६	१३
	१४	१६
प्रस्तरदानमद्रात्रे	१०८	१
तेन प्रस्तरयाजन	१८	२
अमसभक्ष्य	१४	७
	१४१	८

कुशावचन	१४८	२
सुनक्षय्य	१५	१३
अध्वय्यु यज्ञ्य	१०	२
यज्ञ्यमुद्रात्रा	१	३
कुशादिकरण	१४७	१
सशितुरीक्ष्य	१५१	११
हविर्दानगमन	१५५	६
प्रस्तुति	५०७	१३
स्तोभन	५१०	३
गेय साम	३३७	८
तस्य काम	३४	१७
कर्त्तव्य काम अनादेशे ४२		१
त्रिचेषु त्रिचापत्ति	४६	२
अन्तरासञ्चर	४७	३
आप्रानेन तरण	४७	४
दिङ्निधमेन गमन	४७	५
पदान्ते	५००	१२
प्रस्थानीय—अनमन्वय ३५१		१
प्रागोकारात् —स्तोभ ४६०		११
प्रागोवाया —स्तोभ ४६०		६
प्राण—भक्षभक्ष्य ५६०		२
मुखभावानामभिमशन १६१२२		
प्रात सवन—साहस्रात् ३१४		३
अवेक्ष्यविधि २००		२
कव १०४		२८

प्रकारान्तरैः	१०७	२८	यजमानवाचन	३६३	१२	
प्रातरनुवाक — ढ	११	८२	२	प्रतिवाक्य	३६३	१४
अपाकरण	३११	१८	अनुमान	३६४	१५	
तस्य स्तोत्र	५	४	२	धेनुदान	३५४	८
प्रायणीयादि—	७५२	३	शाखिल्यमत	३५४	८	
प्रगाथ	७१७	५	मामगान	३८	१४	
तत्र गान	५९	२	सञ्चर	३४२	२८	
प्रायश्चित्त—होम	३४५	४	वाग्यमन	३४४	५	
समाप्तौ क्रिया	८२	७	सवेश	४०२	६	
प्राश्न—निधान	३४९	१५	जपमन्त्र	४२	६	
आहार	३५	२६	विशेष	३३७	७	
आहारसौमन्त्र	२४८	२	प्रतिवृत्त्यहण	१	५	
प्राशन ३६५	६	७४	१३	प्रवेशन	१३६	१
उपघ्राण	२६५	७	सदनोपस्थान	१७६	२१	
आहरणस्थापन	५९४	२०	ब्रह्मभार्गनिधान	३५०	१७	
समाप्ते क्तव्यानि	७	१४	ब्रह्मभागप्राशन	५	१८	
प्रगाथकारगान	७८	११	ब्रह्मप्रस्तोत्रो क्रिया	४	५	१८
ब्रह्म—प्रजापत्यो	७४९	८	दक्षिणा	६१३	३४	६५१, १४
ब्रह्मसामकरण	५७२	१४	ब्रह्मप्रश्न	६७४	११	
	६९१	१३	ब्रह्मप्राप्ति	७७६	१४	
वृहत्ब्रह्मसाम	७५३	८	प्रवेशन	१३६	१	
आयतनीया	४१	४	ग्रहण यजमानेन	१	१	६
गतिकल्प	३९८	८	ब्रह्मण सवेश	३३७	७	
धामङ्गयमत	३८९	९	अनुमन्त्र्य	३६४	१५	
शाखिल्यमत	३९६	१०	ब्रह्मत्वकथन	४२५	१	

ब्रह्मत्व सर्वेष्टीना	२५२	४
शाण्डिल्यमत	३५३	५
गौतममत	२५३	६
धानञ्जयमत	३५३	७
साकम घेषु	२६२	१
वरुणपघासेषु	७१	१४
सैत्रामण्या	३७५	११
ब्रह्मचारी आक्रोश	२८२	१६
वाक्य	२८५	११
क्रिया	२८४ ८	२८५ १२
गुण्युक्त्या क्रिया	२८४	८
भोजनद्रव्य	५५४	८
शाण्डिल्यमत	५५४	१
धानञ्जयमत	५५४	११
शाण्डिल्यायनमते	५५४	१२
एषा घन्माणा स्थान	५५५	१३
गौतममत	५५५	१४
अनन्तस्येयान	५५५	१५
ब्रह्मोद्य—कथन	६७३	८
गायत्र्या धानञ्जय	२५३	७
गौतममत	२५३	८
शाण्डिल्यमत	२५३	९
ब्राह्मण—वाचन	२६९	१०
आच्छेदशिप्रभृतीना	१२५	१८
ब्राह्मणप्रेषण	२६७	१७

ब्राह्मणसमादेश	३८५	५
गोदक्षिणा	५५७	२२
ब्राह्मणत्वाभ्यास	६२४	६
नामस्मरण	६२५	७
विधि	६२८	२९
अधिकार	७३८	१२
भक्ति—लोप	४२	१४
सन्तनित्व	४१७	३
भक्षण भोजन		
उद्गातु चमसभ-		
क्षण	१३९	४
भक्षणप्रकार	१४	५
दाधघमभक्षण	१५६	१
पञ्चनाराणसस्य	१७	१
उत्तरनाराणसस्य	१७	२
धानञ्जयमत	१७१	३
दाधभक्षभक्षण	१३६	२३
षोडशग्रहस्य	२०४	१८
चमसभक्षण	२५	१९
तत्र मन्त्र	२०५	२०
ग्रहभक्षण	२५	२१
अधिकयाष्टा	२०५	२२
गौतममत	२०६	२३
अन्येषा मत	२०६	२४
ऋत्विजा भोजन	२३८	८

भोजनद्रव्य २३८, ६ । पू५४, ६	
मतभेदा	पू५४ १, ११
तृतीयसवने विशेष	२३८ १
भक्ष्यनिषेध अनष्टपू	
कुन्दसा रात्रौ	२ ६ -५
भक्ष्यमन्त्र सन्धौ	२ २७
गौतममत	२०७ २८
धानञ्जयमत	२ ७ २६
अनष्टपूकुन्दसा	१ ७ ३
अच्छन्दोमन्त्रेण	२ ७ २१
यथा सन्धौ तथा वा	
भक्ष्य	२०८ ३२
अपरिभक्ष्य कम्म	२ ८ १
शाण्डिल्यमत	२०६ २
भोजने अन्यावक्षोक्त	
निषेध	२०० २३
भोजन समेषु नाराश	
सेध	२२ २४
भक्ष्य अतिया-	
ह्यानां	२२८ ११
तस्य विशेष	२३६ १२
भक्ष्यमन्त्र	२३६ १३
भक्ष्यकाल	२३६ १४
यज्ञान्तरे विशेष	२३६ १५
गर्भमग्ननादन्यथाप्येते	२३६ १६

ग्रहचमसादिभक्ष्य	२५२ ६
आश्विनग्रहभक्ष्य	३७५ १५
अभोजनेन मर्तु	
मिच्छा	५६७ ४
धानञ्जयमत	५६८ ४१
भक्षाहरणं जप	२६ ८
भूयिष्ठसाम—	६६१ १५
मध्वादि—दानग्रहणे	४१५ २३
मधुपकस्य—विधि	२० १
तत्राहरणद्रव्याणि	२१ २
तस्य पान	२२ ३
तस्य पानमन्त्र	२२ ४
	२२ ५ ६
गौतममत	२० ७
विशेष	२३ ८
याथासख्य	२ ६
श्रेष्ठदान	२३ १०
विशेष	२४ ११
मध्य—स्वरेण वा क्तव	१२२ ७
मन्त्रस्य नोत्सजन	१४४ १६
तत्र धानञ्जयमत	१४४ २०
मध्यन्दिन—आदिदृष्ट	४२ ७
धर्म सामगान	५५ १०
मन्त्र—नियम अभिज्ञवचये	२२३ ६
आदिभक्ष्य	७ २

अन्तलक्षण	१	३
पाठकाले होटस्पशन	१८३	२
नामविभाग	१८२	२३
पथ्यायविभाग	४०६	३
अन्तनिर्देश	४०६	४
पवमन्वान्त	४	६
मन्त्रविकल्प	४	७
मन्त्रव्यत्याम	०	४
विशेष पक्षविशेषे	२२४	११
विशेष अर्भञ्जवे	२२४	१२
आपोनिनयनमन्त्र	२३३	१५
मन्त्रान्तर	२३३	१६
यजुरन्तर	२३३	१७
सव्यमन्त्रैवा निनयन	२३३	१८
गवानुमन्त्रण	२३६	४
असन्द्यारोहणे	२७३	६
गौतममत	२७३	१
धानझप्यमत	२७३	११
शाण्डिल्यमत	२७४	१२
आहुतिमन्त्र अग्नि		
चारार्थ	११८	१
धानझप्यमत	११६	११
मन्त्रनियम, अग्नि		
अवत्रये	२२२	६। २२४, १२
मन्त्रान्तर विधा	५६६	३५

अवेक्षण मन्त्रस्यान्त	१८०	८
कोषाच्चिन्मत	१८०	६
पूर्वमन्त्रान्तनियम	१८०	१
मन्त्रप्रयोगनियम	७	२
अनादिष्टमन्त्र	११	५
एकश्रुतिविधानमन्त्र	१०	४
विष्णाख्यग्रहणमन्त्र	७१	१
मन्त्राध्युहन	६४	११
परिवृत्तन स्तोमयोगे	११५	१
तत्र धानझप्य	११५	२
शाण्डिल्यमत	११६	३
यजमानवाचने	११६	५
माजनमन्त्र चात्काले	१२३	११
जपमन्त्र सव्वानी		
क्षमानस्य	१३०	८
उपवेशनगमनयो	१३५	६०
अमसाप्यायनस्य	१४१	८
नाराशक्ते पिठशब्दस्य		
सहरणमन्त्र	१४२	१५
मन्त्रस्य नोतृसजन	१४४	१६
तत्र धानझप्यमत	१४४	२
मन्त्रस्यानुसङ्गन	१४४	२१
दधिघर्म भक्ष्यमन्त्र	१५६	१०
सर्वदक्षिणाजपमन्त्र	१५७	१३
मन्त्रे ऊहादिकरण	१५६	१६

अजातिरिक्त मिथुन		
प्रतिग्रहे जपमन्त्र	१५८	१८
मन्त्रे अश्वनामविभाग	२६२	२७
रथादीनामप्रतिग्रहे		
मन्त्र	१७	२१
तत्र विकल्प	१६७	२२
वासप्रतिग्रहमन्त्र	१६८	२३
चमण्यवस्त्र मन्त्रोत्		
क्षोप	१६८	२४
सोम्यचरोरवेक्षणात्मन्त्रस्य		
अन्तोपदेश	१७६	७
	१८०	८
तत्र केषाद्विन्मत्	१८	६
पञ्चमन्त्रान्तस्य		
नियम	१८	१०
अभ्यासे जपमन्त्र	१८२	१८
तत्र मतभेदा	१८२	१६
मन्त्रपाठकाले होटस्य		
ग्रह	१८३	२
स्तोमविमोचनमन्त्र	१८४	१
आदित्योपस्थ नमन्त्र	१८७	७
उपवेशन स्पर्शनजप		
मन्त्र	१८	१७
षाण्ड्यपञ्चाण्यमन्त्र	१८०	१८
सन्निदाधानमन्त्र	१८४	१२

भद्रागमन्त्र सन्धौ	२६	२७
तत्र गौतममत	२७	२८
धानञ्जय श्राण्डिल्य		
मत	२०७	२६
जपमन्त्र	१५६	१८
ग्रहभक्षण	२५	२१
अनमन्त्रण यपस्य	७२	१
गवानुमन्त्रण	२६	३
तस्य मन्त्रान्तर	२३३	४
उभयमन्त्रेणवा	२३६	५
राजानुमन्त्रण	२६५	६
अन्यानमन्त्रण	८५६	१६
सन्धे स्तोत्रानमन्त्रण	४१३	७
धानञ्जयमत	४७	८
मानसस्तोत्रानमन्त्रण	४८	९
इतरस्तोत्रानमन्त्रण	४८	१०
सोमातिरेकमन्त्रण	४०८	११
अनुमन्त्रणविकल्प	४०८	१२
मानसादन्यानुमन्त्रण	४०८	१३
सवानुमन्त्रण	४६	१४
अनुमन्त्रणक्षोप	४६	१५
उपमन्त्रण —		
वीणादयोपमन्त्रण	२८०	४
अपघाटिजोपमन्त्रण	२८१	८
भासवदन्यानुमन्त्रण	४०८	१३

माससोत्रानुमन्त्रण	४	८
ग्रहस्य भक्षण	२	५ २१
मन्त्र—स्वरमाश्रित्य स्तव	१२१	६
मरुतस्तोम—याग	६३६	५
तस्य दक्षिणा	६३६	२६
धानञ्जप्यमत	६३६	२७
महानानात्वानि—	७२१	३
श्रोत्रिदक्षिमत	७२२	४
महावीर—सम्भरण	८१	६
महावीरपरिग्रहे	वशिष्ट	
शफ	६२	३२
महाव्याहृति— ध्यान	१७२	७
रथन्तरे ऋच	१७२	८
तत्र मतभेदा	१७३	९ १०
महेन्द्रायन—	७५	१६
मानस—अङ्ग	६६८	४
अनङ्ग	६६६	७
मानस—स्तवादि	२५१	१
मानसचिन्ता	६८६	१
मानसाग्निष्टोम	६६७	२
मानसावयव	६६८	३
मारुते— पञ्चमादि	४८७	११
माजालीये—प्रदक्षिण	२८६	१८
उपस्थान	१२५	१६
प्रदक्षिण	२८६	१८

मास—नियम	७१५	१८ ६७८ ९
मासान्ते सवन	३२३	१४
मिथुन—प्रतिग्रह	१५८	१७
मुञ्ज—प्रतिनिधि	२७१	३
मुमघ—परोक्षा	१६	७
तेषा दीक्षानिषेध	२१६	८
मसल स्थापण	५६५	३१
मृगतोय—	१५३	१५
मृगतीर्थेण निष्कृत्य शम्भा		
परासदेगमन	१५३	१६
आप्तानेन निष्कृत्य		
गमन	१५३	१७
मृगतीथनामकथन	१५३	१५
मृते—दाहनियम	२२२	५
मृत्तिकासम्भरण	३६२	१४
मैत्रावरुणाग्निष्ठापस्थान	११५	१७
यजन—पृथक्	५५	२७
अमावस्यायजन	७४४	४
यथाकामयजन	६४०	३२
साम्राज्येन यजन	७६३	१०
शाण्डिल्यायनमत	७६३	११
यजनीय—नियम	६३०	७
अहनि प्रसव	७५३	६
यजमान—लक्षण	१४	८
तेन ब्रह्मग्रहण	१०१	६

सोमस्यशन	१ १	७
आव्यस्यशन	१०१	८
यजमानवाचन	३५१, २२१	
३, १११, १५२	१२१२३, ४	
—प्रस्तरे	१११	१३
मन्त्रपरिवृत्तन	११२	५
आवृत्तिलोत्रेषु	१५२	१२
यजमानाङ्गान	१११	१४
यजमानापङ्गान	१ २	१५
	३६०	७
यजमानप्रेरण	१७५	१५
यजमानोपासन	१७८	२
यजमानवाचनहोम	२२१	११
तस्य क्तव्यता	२५५	१७
यजमानप्रश्न	६७५	१३
यजमानामन्त्रण	२३	४
यजमाननामग्रहण	३१	१८
अन्येषा यथा ज्येष्ठ	३२	१६
सुत्यादेशसमापन	२२	२
यजमानानिधनमनु		
ब्रूयात्	५३	१२
यजमानस्योपवेशन		
नियम	७७	८
यजमानकृतव्यता	२५५	१७
मूर्द्धाणाम्भन	३७६	१७

ब्रह्ममहान	१ १	६
सोमस्यशन	१०१	७
यजमानवाक्य	६६६	१६।
•	६७,	२१
यज—वेद्याक्रमणे	३६७	२
यजुजपन	१२७	२६
शाण्डिल्यमत	१२७	२७
यजुषो—लक्षण	११	५
उपवेशन	३६३	६। ३८ १
शाण्डिल्यमत	२६४	७
धानञ्जयमत	३६४	८
यज्ञ—पुच्छ	६४४	४
यज्ञकालनियम	५४३	१
यज्ञाङ्गसम्पत्क	२५	१५
यज्ञपात्रकल्पन	५६३	१७
यज्ञश्रेष्ठानुभव	४११	४
यज्ञसारथिगान	६३	४०
अग्निष्टुतप्रकरण	३४	१
अग्निष्टोम	६१६	११
मानस	६६७	२
घृष्टमह	३२१	१
अश्वमेध	६६५	१२
पतन्तक	६६८	६
यज्ञायज्ञीय—गान	५०	१४
तत्र मुखनिरूपण	५०	१४

तत्र प्रकारान्तर	५१	१५	तस्योपसद	६८५	१४
दृष्टीव्यतिहास	३१४	२	निधम जीवति	५६७	३६
यज्ञोपवीतिनो—जप	२१४	१	अहोन	६६	१२
यथाकाम—दीक्षा	६८८	६	विघ्नयाग	१६४३	३३
धानञ्जयमत	६८६	७	पशुयाग	७७६	८
गौतममत	६८६	८	ओपसदे	६४	३
गथाकान्ध ७ १	१७८	१४	तस्य दक्षिणा	६३४	४
शाण्डिल्यमत	७८१	१५	स्तोमयाग	६३४	५
यज्ञेवा मत्र	७८१	१८	तस्य दक्षिणा	६३४	६
यथासाधकरणा	७८१	१७	मतभेदा	२५	७
याग—पशुवन्धयाग	७८३	१	पशुमद्यग	६१	८
इष्टियाग	५८	६	गोसवयाग	६३८	२२
मरुतस्तोमयाग	६३६	२५	युग्मायुक् - सहार	४४८	२६
तस्य दक्षिणा	६३६	२६	यग्मायुग्म—नियम	४४४	१६
धानञ्जयमत	६३६	७	यूप स्थानकघन	७५६	१५
दृष्ट्याग	५८६	२	अनमन्तुग	७३	१
तस्य दक्षिणा	५८७	३	उक्रायगमन्त	७३	२
तीव्रसुतयाग	६०६	७	प्रकारान्तर	८५	७
शाण्डिल्यमत	६०	८	उद्गातुरपवेशननियम	७६	७
धानञ्जयमत	६७	६	यजमानस्योपवेशन	७६	८
तौरेण याग	७७७	१	योगक्षेम—कल्पन	५८६	१०
गौतममत	७७७	२	रथ—अश्वरथदान	१६०	२०
सवत्राद्याना	५७७	२	अश्वसस्कार	१६१, २१	२४
अष्टाकपालयाग	७७४	४	रथशिरश्चासभ्यजप	१६३	१
यागकाण	६८५	१३	अमथ्य रथाङ्क	१६३	२

अस्थिमयस्थ	१६३	३	रथन्तर-वृहती	३१	१५
लोहस्थ	१६३	४	विकल्पन	४६	१
हिरण्यस्थ	१६३	५	गाने मखनिरूपन	५	१२
दक्षिणार्धकालम्भन	१६४	६।	उत्तमरथन्तरवणा	११	१०
	६६४	६।	ऋचा ध्यान	१०२	८
अधिष्ठानालम्भन	१६५	७	धानञ्जयमत	१७३	६
उत्तरचकालम्भन	१६४	८	शाश्विल्यमत	१७३	१
चक्रयो समाञ्जन	१६४	९	धमनिवृत्ति	१७५	१६
आरोहणे चनमति	६५	१	गातममत	१७६	१७
दक्षिणपादेनाराहन	१६५	१	धानञ्जयमत	१७६	१८
आरूह्यजप	१६५	११	शाश्विल्यमत	१७	१९
सव्यरश्म्या यमन	१६५	१२	स्थविरगोतममत	१७७	२०
दक्षिणरश्म्या यमन	१६५	१३	पराचीष	५७२	१२
गौतममत	१ ५	१४	गोतममत	५७३	१३
धानञ्जयमत	१६६	१५	रथन्तरष्टक	७४८	५
रथवेगे जप	४१३	१४	सम्मिलनकरण	१७३	११
अवरोहजप	८१	१	रथन्तरष्टक समूह	३ ४	२३
तत्र सूत्राधिकार	६१७	१	उत्तरे एकचा	३ ७	६
अकरणे विधि	१६६	१६	गोतममत	३ ८	६
रथागमने गान	४१३	१६	धानञ्जयमत	३ ८	१
रथप्रतिग्रह	१६७	२	शाश्विल्यायनमत	३ ८	१०
अविप्रतिग्रहे मन्त्र	१६७	२१	वृहतीव्यत्यास	२०४	२४
तत्र विकल्प	१६७	२२	रथन्तराभाव	२८७	६
रथाद्गते गान	४१३	१५	त्रय एकचा	३०७	६
तिथिनिश्चय	६१८	६	राथन्तरीप्रतिपत्त	६१०	१४

रथन्तर ध्यावेत्	१७४	१०	राज्ञोवश्यादेश	६४	१२
ध्यानप्रकार	१४	१४	राजसमानत्व	६२२	२२
घमनिवृत्ति	१७५	१६	राजनि मन्त्राध्यहन	६४	११
गौतममत	१७६	१७	राटयञ्च द्वन्द्वाना	६३३	१
धानप्लप्यमत	१७८	२८	रुक्म मावगा	६५	३
शागिडल्यमत	१७६	१६	लक्षणा		
स्थविरगौतममत	१७	२	मन्त्रनामादिलक्षणा	७	२
रथन्तरकरण	५७१	६	वन्तलक्षणा	१	३
ररात्र्यालम्बन—	८४	६	यजमानलक्षणा	२४	८
राजा—न्तस्य सप्तहन	२६३	१	द्वयजनलक्षणा	१६	१४, १५।
रथानुगमन	२६३	२	१	१६	१८। १६ १४।
अन्यथा सप्तहन	२६३	=	यजघा लक्षणा	११	५
दक्षिणेन गमन	२६२	४	ऋचा लक्षणा	१२	६
उपवेशन	२४	५	प्रस्तावलक्षणा	५	११
वमवन्धन	२६४	६	लाङ्गलीघाद्यप	५६१	६
तस्मै वक्तव्य वाक्य	२६४	७	लिङ्ग ग्रहणमन्याथ	६५४	२२०
इधुधारण	२६५	८	लिङ्गातकत्तवता	५८	१६
अनुमन्त्रण	२६५	९	लोहितोत्पादन	४४	१७
रथारोहणेअनुमति	२६५	१	वडवा—दशन	६७	२
घमबन्धन	२६५	११	यजमानवाक्य	६७	२१
तप्रतिउद्गातुवाक्य	२६६	१२	वत्सापाकरण—	७५५	२
घमनि इधुक्षेप	२६६	१३	धानप्लप्यमत	७५६	३
द्वितीयधुवेध	२६६	१४	वत्सतथ्यालम्बन—	६८४	११
चतुर्थधुक्षेप	२६६	१५	वर—प्रार्थन	२५३	१
वर्माद्यपनयन	२६७	१६	वयण—प्रघासिक कम्म	३५८	१

वग — चतुर्विंशति	६३६	१२
वर्गोत्तमे क्रिया	५५२	५
सम्बन्धे एथक्	७५२	६
अपवग ,	७३५	८
वर्त्तन—अनुपूर्वेण	५५८	११
वर्लक्ष—निवचन	५८१	१२
वृश्चल—निवहोहन	२६०	१२
वश्चलश्चफगान—महावीर		
परिग्रहे	६२	२
वघटकारिण —	६४६	१२
वसनदशा— प्रमाण	५८२	२१
वसनदर्शामख्या	५८३	२२
वसतीवरी—परिहरण	४ १	३
वह्विर्वेदि—कम	५५०	२४
वण सम्भव	२८६	१७
स्थानासनवञ्जन	२२१	१८
वह्विर्वेदिदेश	१५२	१३
रथादिवहन	२२८	१
वह्विश्यवमान—६१६ ७।६६६	१७	
धानञ्जयमत	६१६	८
वह्विश्यवमानजप	८८	१८
ऋगजप	११८	८
वह्विश्यवमाने विशेष	१२१	३
गानममत	१२१	४
धानञ्जयमत	१२६	५

आद्यन्ताहयो लव	१२१	३
विकल्प	६१६	८
आद्यवह्विश्यवमान	७३	७
तस्य विधि	११७ ११८	८
गमन	४ ८	१६
वाक—ओङ्कारसमुच्चय	६५	५
वाक—यमन	२५४	१४
	४१०, १।६६	२८
धानञ्जयमत	२५५	१५
शागिडल्यमत	५५	१६
अकृतशौचाना		
अप उपस्यशनात्	१५३	१४
सचिना	२१८	१३
तदनन्तर विचक्षणवाक्य		
भाषण	१९	१४
अभिवादन प्रतिषेध	२१८	१५
वाग्यमनकाल	६४४	२
	४०३	१३
ब्रह्मणो वाग्यमन	४४	३।
	४०३	१२
तस्य कालान्तर	१ ३	१४
तस्यापर काल	४ ४	१५
अनुवचने वाग्यमन	४१	२
वाग्यमननिष्ठति	४११	३
वाग्यमनराजदक्षणे	४११	५

तयोः क्रम	४११	६
अक्षीने तत्कत्तव्यता	४११	७
वाक्—विसजन	८६	३१
बहुभाषणनिषेध	२३७	७
वाग्यमनादि	२५४	१४
धानज्जल्पमत	२५५	१५
तत्र शाखिल्यमत	५५	१६
वाजपेय—विधान	६०८	१
दीक्षाभेद	६६	२
वाजपेयदक्षिणा	६१२	२६
वाजपेयोत्तरविधि	६०६	६
लामकायनमत	६१	७
कुरुवाजपेय	६१२	१८
वाजपेयस्थान	६१	६
निष्क्रमण	४१२	८
सामस्तोमयोग	१४५	२३
वाजिन—भक्षण	३५६	१६
मन्त्रविकल्प	३५७	१७
उभयमन्त्रेण वा	३५७	१८
वाग्यस्य—अवयवद्रव्य निरूपण	२७५	१५
पिधानद्रव्यनिरूपण	२७६	१
तन्वीबन्धन	२७६	२
शाखिल्यमत	२७७	३
तन्त्रा उत्सोपय	२७७	४

श्रितिलतन्त्रा आद्यत्तो		
करण	२७८	७
अभिमर्शन	२७८	५
प्रोहन	२७९	८
वेतसशाखयावादन	२७८	७
वाद - मात्र	६६६	६
वापन - निषेध	६२८	२५
वामदेव्य—स्तवे ध्यान	१७७	१
गान पत्नीशालाप्रवेशे	५६	१३
वायो - अयन	७४६	८
वारवन्तीय - पृष्ठा	६४७	१६
धेनसवास	२३५	१
वात्त वया—स्ताभ	४८०	१२
वाघाहरण—सामगान	५५५	७
वाहत—आहरण	५७२	११
वाजजित	६४५	१४
वाहदगिरादि	६६५	१३
वावाता—सञ्जा	६७१	१
वाश—गान	६५	४५
वास—प्रतिग्रहमन्त्र	१६८	२३
वास—स्थाननियम	५५३	८
विघन—याग	६४६	३३
विज्ञायतनीया—वर्जन	४५१	७
वित्तानयन,—	६२१	१४
विहृदविहृदविहृद —	६५१	१७

विधि —

नियमाथविधि	७०१	११
उपवेशनविधि	३६८	४
पिष्टयज्ञविधि	७४२	१
प्रसर्पणविधि	६२४	५
सव्वस्तोत्रविधि	१५	२३
उच्छिष्टदानेविधि	१८६	१६
अवेक्षणविधि	२	२
सव्वक्रतुविधि	१९६	१८
दृचसूक्तविधि	४३१	१
उत्तरपव्वपक्षयो	६३२	१२
अनादेशो उपायनिधन		
विधि	५१८	६
सावतुसरिक सत्राणा		
विधि	७१५	२
सात्रिकोविधि	४	९
सुखाया अग्निसारथिमान		
विधि	३३	३९
गायत्रगानविधि	७७	१
विश्वरूपगाने	७८	१३
उद्गातुयुगपव कम्मविधि		
	८१	१
दशापवित्रप्राशने	८९	२४
याव्ना जोजनविधि	९०	१
याव्ना स्थपनविधि	९१	२

काश्यविधि	९२	८
सव्वस्तोत्रस्य	१५	२३
उपस्थाने	१२८	२
आसनोपवेशने	१३६	८
आशक्तौ विधि	१३६	८
वह्निष्यवमानस्य	१७	११८
चमसभक्षणो	१३८	१४२
अश्वसस्कारे	१६	२६२
रथचक्रसमाज्जनप्रभृतीना		
कमणा अकरणे	१६६	१६
द्विरण्यस्य औदुम्ब्यास्त्रेण		
विधि	१३८	२५
विकल्पविधि	१६८	२६
उद्गीथाक्षग्ध्या	१-४	१३
नामग्रहणविधि	१८५	६
यथाज्यस्य नामग्रहण	१८५	३
अजातपुत्रे विधि	१८६	४
सामान्यतेनामग्रहणे	१८६	५
उच्छिष्टदाने विधि	१९६	१६
अर्थानुवाद	१९६	१७
अवेक्षणविधि प्रात		
सवने	२०९	२
अग्निप्रणयनविधि	२३३	१७
अग्निप्राथेयस्यान्ते	२५८	१३
अपव्वविधे कारण	७००	९

अविद्यमाने	६६८	११	विपय्यास —	७०१	२
आवृत्तिगतविधि	४२	१५	विभाग्य - धम्म	५६	२३
धानञ्जयमत	४२	१६	पदस्तोभ	५११	१
श्वेनस्यविधि	५६६	१	विराजि—दशवग	६३३	२
शाण्डिल्यमत	५७	२	विराडपपत्त	६६६	८
मव्वसवनविधि	६७	११	विशाख - ग्रहणमन्त्र	७१	१
आभवे कत्तये	४३६	२५	विश्वजित—आयष	१८	१
उपवेशनविधि	२६५	४	विश्वजिच्छिल्य	५६७	१
एकत्रिकविधि	५७४	१८	शाण्डिल्यमत	५६७	११
गौतममत	५७४	१९	दक्षिणा	५६७	१३
एकषष्टिरात्रे विधान७१३	८		धानञ्जयमत	५६८	१४
पगोडाश्रविधि	६८२	४	स्ताम	४३७	१
सवस्वारविधि	५८६	१	विकारस्थान	५३७	२
सत्रविधि	६८७	१	अतिरात्र	७६	७
जघन्यविधान	६५७	७	पत्ताशाला	५४६	२२
अषोडशिकविधि ७७	१४		सव घम्मा	२४	२०
तत्र मतभेदा ७३७	१५। ७३८		आचाय्यमत	२४१	२२
	१६ १६। ७३६	२	विश्वदेव—अयन	७५०	१४
अवेक्षणविधि प्रात			विश्वरूप गान	७५	६
सवने	२०	२	प्रत्याख्यान	८५	५
विपथ -निवचन	५८	६	विषम - निरूपन	४४५	२१
शाण्डिल्यमत	५८०	१	विधुवन्त —	७५३	७
धानञ्जयमत	५८	१२	वहि स्तवन	३११	१६
गौतममत	५८१	१३	विष्टाव—सञ्जा	४४२	६
धानञ्जयमते विशेष ५८२	१४		विष्टावपर्यायस्थान	४५२	१६

अभावे पथ्याया	४४२	७	धानसङ्गम	४२७	१७
विष्टार्वाविधान			होतृवामविष्टति	४२८	१८
प्रथम	१५	६	उत्तमाविष्टति	४२८	२०
द्वितीय	१५	७	द्विप्रकार प्रयोग	४१८	२१
तृतीय	१५	८	प्रयोगयो सञ्जा	४२६	२२
विष्टाव पथ्यादयो	सल		तथाविधान	४२६	२३
मन	१५१	६	उत्तरविष्टति	४२६	२५
द्विकाविष्टावा	४५	७	वाणा अवयवकथन	२७६	१
द्रव्य भावात्	४४३	१	दुन्दुभि प्रतिमन्वण	२८०	२
विष्टुति—विधान	४२३	१	गौतमशाखिल्य धान		
पथ्याविष्टुतय	४२३	२	सङ्गम	२८	३
विष्टुतिप्रयोग	४२३	३	द्वयोरुपमन्वण	२८	४
तत्रेकेषु मत	४२४	४	पिच्छोरयोवादन	२८०	५
सहारादिव विशेष	४४	५	उपमुखवादन	२८१	६
विष्टुत्या अपवाद	४२४	६	वृक्ताग्न—	५६४	२५
विष्टुतिव्यत्यास	४२४	७	वृत्ति—अनुष्टुभा	५४७	२३
पर्वविष्टुतिकक्षयता	४२५	८	अन्यत्रात्रप्रपाया	५४७	१४
विष्टुतिप्रयोग	४२५	९	वृषलस्य—उपवेशन	२८३	२
शाखिल्यमत	४२५	१	वाचन	२८३	३
शाखिल्यायनमत	४२६	११	सन्वसारादौ	४३६	११
उभयोमत	४२६	१२	वृहती—क्षयाज्ञान	७१६	११
धानसङ्गम	४२६	१३	वृहतीविधान	७२१	१
क्षोत्रविन्यास	४२७	१४	राधन्तरी	३१०	१५
समाप्तौ क्रिया	४२७	१५	क्षोत्रविशेषविधि	४५६	५
शाखिल्यमत	४२७	१६	अन्वयापि तथा	४५६	६

घृष्टी - अनुपारम्भणा २०६	१	अहोरात्रयो अश्विनोश्चर्द्द २४			
वृहस्पति—सव	५८७	४	व्रतविकल्प	६१५	५
सवतुल्यता	६८	२३	वयो विशेषे व्रत	६१५	३
दक्षिणा ६३६	२४।५८७	५	लामकायनमत *	६१५	४
बद्याक्रमण -यजु	२८७	२	व्रपात पर मानस	३१८	१५
रूष्णा वेद्याक्रमण	३८७	३	व्रात्य—सवन		
वैदत्रिरात्राद्य —	६८१	१	इतरव्रात्यसवनानि	५८२	२
तस्य दीक्षोपसद	६८१	२	व्रात्याना याग	५७८	३
वेदन्वत—	४८७	१३	व्रात्यन्तोमादेराभव	४३६	८
वसाश्वाभीषवो	२४४	३ ३१	श्रागिडल्यमत	४२८	८
अपर कल्प	२४४	३१	व्रात्यन्तोमर्विद्वि	५७६	१
वैश्वेवादि—क्रिया	५८८	४ ५	व्रात्यधनदान	५८४	२८
दक्षिणा	५८६	४८	व्रात्येन व्यवहार	५८५	३
वैश्वस्तोम—	६५		अमावश्याया विशेष	२७७	७
दक्षिणा	६३		शकल—प्रक्षेप आहव		
व्युत्का -	६१		नीये	१८८	१४
आहृति—विधान	१७२	७	शोचिवृत्तिमत	१८	१५
बुष्टि—द्विरात्र	६३	५	शङ्गाहत—विधान	२६६	५
ब्रूढश्रुन्दोम—	७१	१२	अहविकल्पन	२६६	६
ब्रूढसमटौ—	७०२	१३	कत्तव्यविवेचन	२६७	७
दशरात्रवत	७०२	१४	श्रम्याप्राशन—	७५७	८।७७४
तत्र हेतु	७२	१५	श्राभिन्नकरण	७५८	९
हेत्वन्तर	७२	१६	शेषप्राशन	६६३	१२
ब्रूहन—द्वैध	५२३	११	श्रवलि—होम	६६०, ११ ६६१, १०	
व्रत—कथन	७७१	१०	श्रागिडल्यमत	६६	२

धानञ्जयमत	६६०	३
शक्तीविधान	६६१	४
शान्ति—क्रिया	६६४	२०
शाक्रर - वर्ष	७१२	४
श्रिपि—गिष्टवती	६१६	१
श्रुलगाव—क्रिया	३२६	४
श्रुक—स्थापन	६६३	१३
शाण्डिल्यायनमत	६६३	१४
सञ्ज्ञा		
पत्तिसञ्ज्ञा	५४	४
परिवृत्तिसञ्ज्ञा	६७१	२
आयतनीया सञ्ज्ञा	४५१	८
विष्टावुसञ्ज्ञा	४४२	६
वावातासञ्ज्ञा	६७१	१
अनुक्तीसञ्ज्ञा	५२६	५
धानञ्जयमत	५६६	६
तन्निव्वचन	५६६	७
अनुष्टुपसञ्ज्ञा	५८	१३
आर्द्धन्यसञ्ज्ञा	६२	११
आवापस्थानसञ्ज्ञा	४४१	२
परिचरासञ्ज्ञा	४४१	३
जगतीसञ्ज्ञा	४३८	६
त्रिष्टुप्सञ्ज्ञा	५३७	५
सवत्सर—सौर	३२	७
सवत्सरसम्भास	२६४	२२

सवत्सरप्रतिनिधि	२६४	२३
सवत्सरक्रिया	६४	४७
सवत्सराधिकरण	७११	१
सवत्सरामि	७७२	१३
सवत्सरसमाप्ति	७८१	१८
ससव —		
अससवप्रकार	१३	१२
अभाव स्थानविशेषे	१३	१३
तत्र कोषाञ्चिन्मत	१३	१४
सञ्चर		
अर्द्धसमाप्ते स	१७८	१६
सदक्षि सञ्चर मि	१७८	१७
सतोदहतो करण	७१८	८
	७४	१२
सतोदहत्युपपत्ति	७२६	४
सत्र—विधि	६८७	१
सर्वसत्रसामान्यविधि	२१६	५
सत्रेषु सवधामुपज्ञान	१३१	१३
सत्रादन्यत्र उपज्ञान	१३२	१४
सत्रस्यद्विगानविधि	६४	४१
सवसत्रेषु नियम	७३५	६
गौतममत	७३५	७
धानञ्जयमत	७३६	८
उभयोश्चि श्रित्व	७३६	९
'सप सत्र	७८०	११

अहरह सत्र	६४	४१
सत्रियो—निद्राकाल	२२२	४
वस्त्रपरिधान	२६२	१५
आदशादिदशन	२१६	६
उत्थापन अवग्रथात्	६२	१३
सद प्रवेश २५१	११।२७	५
	४१४, २।६	४, १७
तस्य दक्षिणा	६४	१८
सदस उपस्थान	२६२	१६
श्रुनाल्लिषध	१३७	१३
सदस्य—सदनोपस्थान	१२८	
सोमराजाभिमग्न	८५	१२
तत्र क अभिमान	८५	१२
दधिभक्षान्त	१३४	१४
दधिभक्षनोनिवृत्त	१३७	१५
सद्वहन	२६३	१
राजसद्वहन	२६३	८
तस्य रथानुगत	२६३	२
अन्यथा सद्वहन	२६३	१
सन्तनि सापविधान	४१६	१
भक्तिलोपे स तनित्व	४१७	३
सन्तनिविशेष	४१७	४
सन्तनिलोपपादन	४१६	८
उपपादनान्तर	४१६	६
सन्तनिगानविधि	४१८	१६

सन्तनिन प्रतिहारा ४-७	१
सन्तनिकतव्यता	७१३ ६
सन्दश—वच	६४१ ३७
तेनाभिचार	६४२ ३८
तयोव्यत्यास	६४२ ३६
सम—नियमा	४४५ २०
सम तसमकरण	४१० ५
सपप्रयोग	७०७ ५
सममुख—धारण	१ ५ २२
समाधि- करण	७१६ ४
समाधिकतव्यता	५१५ ३
धानजप्यमत	५१५ ३१
शाशिल्यायनमत	५१५ ३२
समाधानकरण —	
चतुर्दश्या	१४७ २८
समिध्—आधान	६२८ २३।
	३५२ ३
समिदाधानमन्त्र	१६४ १२
सम्बन्ध कारणा	६५३ २१
सरस्वत्या उद्धार	७६७ ११
गोतममत	७६७ १२
धानप्लप्यमत	७६७ १३
शाशिल्यमत	७६७ १४
सवन--	
सवुसवनविधि	६७ ११

अद्भुतसमाप्ति सञ्चर	१७८	१६	स्वरसामविवरण	३१	१२
ग्रहणाविज्ञाने	२	३	सामगान	७७८	७
पञ्चात भोजन	१२२	८	सामान्तिकनिधन	५१०	१६
घात सवन	२	२	गोतममत	५२	१७
उत्तरसवन	२ ०	३	धानञ्जयमत	५२०	१८
उपाश्रुसवनकरण	११४	१३	कुत्साना मत	५२०	१८
महस्रमाय	७५४	११	सामसमाप्ति	४१८	११
शोचिदृक्षितमत	७५४	१२	सामराजस्य चतुर		
तस्यायनविकल्प	७५४	१३	क्षर	४८८	१
साक्रमेध —	७४५	८	सारस्वतानि -	७१५	१
साक्रमेधेव ब्रह्मत्व	३१२	२६	सारस्वतविधान	७७१	८
साम विधान	४२८	३	सावित्र्य - इष्टय	६६७	१
होतृकसामविधान	४२८	२	साहस्रोत्तमे - क्रिया	४३२	८
मध्य विधान	४३	२७	सुत्यानन्तरकम -	७४२	८
दत्तये चतुथे	४३	२८	सुत्यादेश त पव कम	३१	१७
उत्तरे विधान	४३	२९	सुत्याहनि अद्यति	२८	२
गोतममत	४३	३	तत्र गोतममत	२८	३
धानञ्जयमत	४३०	३१	तत्र धानञ्जयमत	२८	४
अन्त सामनिधान	५१७	५	तत्रान्येषा मत	२८	५
सामटच	४२५	२४	सुब्रह्मण्या—गता आग्नेयी	४	२
समयपरिवर्तन	२८७	८	सुब्रह्मण्योपज्ञान	३०	१२
साश्रो निरुक्त	५७८	५	उपह्वव्याख्यान	३०	१३
सामनिषेध	६८३	४	उपज्ञानानन्तरकत्तव्य	३१	१४
भूयिष्ठसाम	६८१	१५	उपह्ववोर्द्धकत्तव्य	३१	१६
षोडशिसाम	६८२	२	सुत्यासेवोपस्थान—	३७५	१४

सूप—दान	५६५	३२
सूय्यस्य—अयन	७५	१५
सुहृत प्रवेश	६१	६
सोम—याग	७७८	८
क्रयानन्तर कभ	२५	१७
अप्राप्ता देशनियम	८५	१३
अभिषवपर्यन्त	२८४	२४
चमसदक्षिणा	४१५	२२
सोमविसम्भण	३८६	७
सोमाभिमशन	३८६	८
सोमसस्थाक्रम	३७-	४
सोमसस्थासुश्रद्धत्व	३७८	१
सामक्रयण	५५६, १६१	१६१
	७४१	७
क्रयणे ऋणीम्भाव	३८२	८
क्रयण गमन	-८२	६
क्रयणविशेष	५६२	६
आगमननियम	३८३	१
वहनाधान	३८३	११
पश्चाद्गमन	३८३	१२
तस्यानावत्तन	३८४	१३
दोक्षिते विशेष	३८४	१४
आह्वरणे गतिकल्पौ	३८४	१५
कीतसोमे गमन	३८४	१
क्रयेपवेशने	३६७	४

सामानगमन	३६८	५
गमने विशेष	३६८	६
सोमग्रहण	३६८	७
आज्यानगमन	३६८	११
गोतममत	३६८	१२
शाण्डिल्यायनमत	४०	१३
मामनिधान	४०२	५
साम्न निधनानि	५२७	१२
सोमेऽपोमिश्रण	५८०	४
शाण्डिल्यायनमत	७४२	८
सोममिश्रण	६८	१३
सामसाम	६४१	३४
अप्राप्ता देशनियम	८५	१३
धारासन्तति	८७	२१
सोमप्रवाकस्य—प्रत्याख्यान	१४	८
प्रतिमन्त्रण	१५	१०
नेत्सजन	१५	११
दधिलवणान्न भोजन	१५	१२
सोमराजाभिमशन—	८५	११
तत्र सव्वाभिमशन	८५	१२
सौत्व—कम्म	३६२	१०
सौत्वकम्मप्रवृत्ति	३७३	७
सौत्रामण्यौ—	३७७	२०
सौत्रामण्या ऋक्षत्व	३७४	११
सुगय—कथन	५७१	७

स्तव —			स्तोत्र—देवता	४२६	४	
उद्गाढस्तव	१०७	२७।	उपाकरणादो गौतम	२३०	५	
	६७	२२	तत्र धानझण्डमत	२३०	६	
प्रातः सवने	१	७	२८	तत्र शाण्डिल्यमत	२३१	७
प्रकारान्तरस्तव	१	७	२९	स्तोत्रीयशसन	२४	१८
द्विषत्यस्तव	१	९	३०	ससने विशेष	२४	१९
आद्यन्ताहयो स्तव	१२	२	३१	स्तोत्रीयाविकल्पन	३१२	१३
वह्निष्यवमाने विशेष	१२१	३	३२	स्तोत्रसख्याकथन	२९८	१४
तत्र गौतममत	१२	१४	३३	स्तोत्रानुमन्वय	४०५	१
धानझण्डमत	१२१	५	३४	अनादेशे स्तोत्रकल्पन		
मन्द्र स्वरमाश्रित्य स्तव	१२१	६		४३८	६	
मध्यस्वरेण स्तव	१२२	७	३५	स्तोत्रीयव्यव्यास	४६३	११
वैरूपसाम्ना स्तव	२२८	३	३६	स्तोत्रकल्पनान्याय	४६३	१
अवकोपभिधानस्तव	२	१३	३७	स्तोत्रीयावपन	४५४	१७
मानसस्तव	२५१	१	३८	स्तोत्रीयसाम	४७१	१
शक्यादिस्तव	६८५	११	३९	स्तोत्रीय षडक्षर	४८८	६
अनपूर्वस्तवन	७१८	३	४०	स्तोत्रीये शुद्धमत	३१२	२०
घोडशिस्तव	६९२	१	४१	माघशरावमत	३१२	२१
जघन्यस्तवन	७३	४	४२	अन्येषा मत	३१२	२२
स्तोता—			४३	स्तोत्रप्रतिहार	४९३	१३
तस्य उपवेशन	२८२	१	४४	स्तोत्राद्यन्तक्रिया	५०८	१७
स्तोत्रवाचन	२८३	४	४५	स्तोत्रानुमन्वय	४०७	७
तस्य वाक्य	२८५	१३	४६	धानझण्डमत	४०७	८
स्तोतुर्हिकारादुत्तर			४७	सवस्तोत्रविधि	१०५	२३
क्रिया	२८८	२२	४८	स्तोत्रान्तरजप	१११	१२

उषाकरणादि	२३०	५
वृहत् स्तोत्र	२२९	२
धानझष्यमत	२३	६
शाण्डिल्यमत	२३१	७
स्तोत्रीयशासन	२४	१८
तत्ससने विशेष	२४	१९
अहितस्तोत्र	२८९	४
स्तोत्र-विभाग्य	५२	२१।
	५६,	१२
उपरिष्ठात् स्तोत्र	४८९	७
सव्वस्तोत्र	४९	८
प्रागोवाया स्तोत्र		९
पौरमद्गे स्तोत्र	४९	१
प्रागोकारात् स्तोत्र	४९	१
वाक्तु वया स्तोत्र	५९०	१२
प्रतिहत्तु स्तोत्र	४९५	४
उभयत स्तोत्रौ	४८९	३
सवस्तोत्र	४८	८
स्तोत्रिकाणा मध्यम	४९९	७
स्तोत्रासहार	५०४	१
स्तोत्रविभक्ति	५४	३
स्तोत्रनिधनकथन	३७७	१८
स्तोत्रमधम्मानुसहार	५०७	१६
स्तोत्रे केषाञ्चित्तत	५९	२५
स्तोत्रे राजनयोग	५९	२६

स्तोत्रप्रतिहार	५१३,	१८।
	५९	२२
स्तोत्रा उपायवन्त	५०५	५
उद्गातु स्तोत्र	४८१	५
द्वितीयपदस्तोत्र	५४	४
त्रिस्तोत्रोक्ति	५६	१
स्तोत्रा देवतासु	५५	६
अस्तोत्रप्रतिहार	४८१	७
स्तोत्रकरण पदेभ्य	५५	७
धानझष्यमत	५५	८
शाण्डिल्यायनमत	५६	९
पदस्तोत्रे निधनानि	५१	१
पृथक् स्तोत्रकरण	५१	२
विभग्यपदस्तोत्र	५११	१०
स्तोत्राद्वरण धेनुगाने	६१	१८
अनुपदस्तोत्र	२५९	८।
	५३,	२३
स्तोत्र-विन्यास	६५३	२३
प्रयोजनजोषक्रम	१४५	२२
स्तोत्रविमोचन		
मन्त्र	१७३	११। १८४
स्तोत्रसंख्यान	४१८	५
स्तोत्रान्तप्रस्ताव	४७३	६
स्तोत्राचेदना	६७९	१३
तत्र विशेष	६८	१४

स्तोमकल्पन	६१५	६
स्तोमविकार	७११	२
स्तोमयोग	६४	५
स्तोमयोग	६१०	८
स्तोमविभाग	६११	१
योगमन्त्रपरिवर्तन	११५	१
धानझष्यमत	११५	२
शाखिल्यमत	१२६	३
प्रयोजनलोपक्रम	४१	२२
वाजपेयसामस्तोम योग	१४५	२३
रात्रौ स्तोमियोजने विशेष	१४	२४
अतिरिक्तस्तोत्रेष तथा	१४६	२५
शाखिल्यमत	१४	२६
स्तोमयोजन अग्नि मन्त्रे	२३२	६
इन्द्रस्तोम	६४०	२८
पञ्चविंशस्तोम	६१०	१३
पञ्चविंशस्तोमे गौतम	२८८	१
धानझष्यमत	२८६	२
शाखिल्यमत	२८८	३
इन्द्राग्नेया स्तोम	६४०	३०
पुरस्तात	५१४	२७

गृह्यिकस्तोम	३२२	११
एकाहिकस्तोम	६३७	१८
तस्य दक्षिणा	६३७	१६
दशनि स्तोमे अनुसंहार प्रकार	४५५	१
दशरात्रिके स्तोमे संहार आदश	४५१	१
, आदेशे	४५	६
मरुत्स्तोमयोग	६०८	२५
विश्वजिह्विल्य	४३७	१
स्तोमसम्भवे अत्य	४३७	२
द्वितीय। अग्नेये ४	८	३
तदभावे उपान्त्य	४३८	४
चतुष्टोम	४६	१
स्थपतिरित्याचक्षणा —	५८८	११
स्थणा—निगवनन	४१२	६
शाखिल्यमत	४१२	१
खग—वन्दन	६२५	८
द्रव्यविशेष	६५	४
खुच—स्थापन	५६४	२६
खव—द्वयस्थापन	५६४	२१
ख—सुत्याकथन	५६५	३
गौतममत	५२५	४
खर—प्रत्युद्यहण	५१०	२
गौतममत	५१०	३

शाण्डिल्यमत	५१७	४
स्वरनिधन	५३४	१६
हवि —	७७-	५
यज्ञिके हृदयशूल	३७३	६
यज्ञिक प्राशन	३७१	१
यज्ञमस्थाक्रम	३७८	२३
शेषनिवृत्ति	८४३	१५
हविज्ञान गमन	१२४	१५
प्रन्तो गुगमन	१५५	६
पतिहृत्त गमन	१५८	७
सर्वेषा गमन	१५६	८
हविज्ञानोपवेश	४३	१
शाण्डिल्यमत	५३	११
हविज्ञानप्रवेश	८४	८
रराशालम्भन	८४	८
प्रवशमन्त्र	८४	१
उपस्थान	२६१	१-
अनगमन	२६५	१४
हिकार —		
अथर्व्योहिकार	६८	२५
धानञ्जयमत	६८	२६
शाण्डिल्यायनमत	६८	७
हिकार त्यक्तवन	१०६	७
अहिकारता प्रथम		
रेतस्या	११	८

परीरतस्या	११०	६
प्रवरनिवृत्ति	११२	१६
प्रतिसाम्नि हिकार	११६	४
सन्धो हिकारण	२६	२६
हिकारसमये क्रिया	२६७	१८
स्तोतु उत्तरक्रिया	२८८	२-
अहिकारतस्तोत्र	२८६	४
हिकारादिप्रतिहार	४८१	६
समये क्रिया	२६७	१८
हिरण्य—दक्षिणा	५४४	३
प्रतिग्रह	४१४	२१
हिरण्यधारण	२०२	८
सामाङ्गोक्तो	२२	६
उद्गातुधारण	२२	१०
सर्वेषामभिमशन	२२	११
ओदुम्ब्याश्लेष	१६८	२५
विकल्पविधि	१६८	२६
होत नियम	७४६	१
हेतुदक्षिणा	६१३	२२
	६५, ४।५५७	२५
हेतुरालम्भान	५४२	१२
धिष्णोपस्थान	१२५	१६
वेद्याक्रमण	८२	७
धानञ्जयमत	८२	७
सम्भनमुखे विशेष	८३	४

गातममत	८३	५	आमहात्रहाम	३४०	३५
शाखिल्यमत	८३	६		२७३	१४
तत्रान्येषामत	८	७	क्षौरौदनहोम	६३	११
होत्सक्षेप	७४२	१४	द्यतप्रवृत्तहोम	३४१	१३
होत्सकृष्टसम्बन्ध	१७१	४	दीक्षितान्नहोम	७४३	१४
तत्र गीतममत	१७१	५	प्रायश्चित्तहोम	४५	४
घातज्ञप्यमत	१७१	६	पण्डितहोम	३४१	११
होत्सकसामसख्या	२६८	१२	पशुवपाहोम	३७१	१७
होत्सकसामविकल्प	२२३	७	श्वलिहोम	६६२	१
तत्र गीतममत	२२३	८	स्तम्बयजुर्होम	७६१	१
स्पर्शन मन्त्रपाठकाले	१८३	७	सायप्रार्तुर्होम	७४	७
तस्य इच्छा	२५२	३	सुवचामौ	७६६	२
इच्छाने विज्ञापन	२५२	५	शाखिल्यमत	७६६	३
होत्रकर्मविधान	३६६	१६	विभीतकफले	३४१	२२
होम -	६८१	३	स्तम्बयजुर्होम	२६१	१
औदुम्बरीहोम	७	७	अग्निचित्वाया	७८१	१२
उत्तराङ्गतिहोम	७	८	होमात्यर्व तृष्णीभाव	३२६	३
	२-२, १२।	२५०	प्रवृत्तहोमे आङ्गति	११	८
आज्ययज्ञहोम	२११		पुरोडाशाना	६८२	५
यजमानवाचनहोम	११	११	यज्ञहोमार्थप्रतीक्षा	४४	१६
गाहपत्यहोम	२४६	८	तस्य कालनियम	४०४	१७
आज्याङ्गतिहोम	२११	७	शक्नुहोमापवेशन	३४	१

श्रीगणेशाय नम ।

लाटप्रायणीये

श्रौतसूत्रे

प्रथम प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

किमिदं सूत्रं नामशास्त्रं । किमर्थमिदंमारभते । यज्ञविधिप्रसिद्धये । इह हि कान्दोग्ये द्विविधोविधिः, अनुब्राह्मणिक षट्प्रामाणिकश्च । तत्रानुब्राह्मणिक, यजुषाङ्गर्भसु सिद्धतोविधानमर्थयज्ञादित्यतश्चारभ्य, साधारणगुणविधिस्तु सर्वचेति यावत् । अपरं षड्भिः प्रमाणैर्निर्वर्त्यते । कानि पुनस्तानि षट् प्रमाणानि । ब्राह्मणे सूत्रे अर्षेयकल्पे ऋक्सामसमावायो-
होपदेशाः । तत्र ब्राह्मणे ज्योतिर्दशाक्षौ कृत्तौ । षष्ठादिषु चतुर्ध्यायेषु ज्योतिष्टोमि कृत्तं त्रिसस्य सविकल्पं सप्रायश्चित्तं, प्रजापतिरकामयत् । षड् स्यां प्रजायेयेत्यतश्चारभ्य । तथा दशमे द्वादशाहस्य समस्तं ब्राह्मणं । तथा एकादशादिषु

पञ्चसु अध्यायेषु स्तोमोयुज्यते सत्रियेभ्योहर्भ इत्यत आरभ्य दशानामङ्गा स्तोत्रविधि । तावेतौ ज्योतिषोमदशाहौ गवामय-
नादोना सहस्रसम्पत्परपर्यन्ताना प्रकृतिभूतौ । एवञ्चैवमेव समा-
न्नाय गृहीत्वा ऋग्यजुसाम्नाञ्च समान्नायपरिपठिताना लिङ्गतो-
ऽनुविधानमनारभ्यकर्मार्यताव्युत्पत्ते । तदेव सिद्धये इदमुच्यते ।

ननु यज्ञविधिप्रसिद्धये सूत्रारम्भ इत्येतदनर्थक तस्मा-
न्वारब्धव्य । अथारब्धव्य प्रयोजन वक्तव्य । उच्यते, आरब्धव्य-
मेव । कस्मात् अस्यष्टाऽनिष्टपर्युदास शेषविधेकविधिविकल्प समु-
च्चय नियमार्थं शास्त्रारम्भ । अस्यष्टानान्तावत् तस्य द्वादश
दोक्षोपसद् इति दोक्षोपसदोविभागसंशय विग्ननिष्टि तिस्र
उपसद् इति । अनिष्टपर्युदास दक्षिणासीन प्रतिहरती-
ति स विधिं पर्युदस्यते दक्षिणपूर्वमष्टमदेशमोक्षमाण प्रतिहर्त्तेति ।
शेषविधि , तन्न जह्यादप्रोक्तेऽपि करिष्यामीति विदित्वेत्यपोच्यमानेन
गम्यते । तथा एकविधिविकल्प पर्येनमत्रिंशन् ग्रामकामे यजे-
तेति श्रुति इह च कामान्तरं कल्पते कश्चिदर्थमर्हन्त्यो न
प्राप्नुयात अनृतां प्रथमेन यजेतेति । तथा समुच्चय अथ
यत्सङ्गववेलाया स आदिरित्यनेन साप्तविध्य दर्शयता ७०ङ्कार-
उद्गोथादौ नियमित आदिशब्देनोङ्कार उच्यते, रथन्तरे
वागित्यादेयमित्यनेन विकल्पे प्राप्ते आह, समुच्चयस्तु नानार्थ-
त्वादिति प्रस्तावशान्तर्या हि वागुद्गोथादेरङ्कार इति । तथा
निर्गमविधि , विश्वरूपाणा गानमनारभ्य विधानात्सर्वत्र प्राप्नो सत्या
ज्योतिष्टामे नियम्यते, षाणि नान्यत्र विश्वरूपाभ्यो न शान्यत्र

विश्वरूपा ज्योतिष्टोमा ज्योतिष्टोमादिति ज्योतिष्टोमे विश्वरूपाणां गानन्नियम्यते । तदेवमाद्यानां विधानानां अन्तरेण सूत्रारम्भात् सिद्धिः । तस्माद्यद्युच्यते आरम्भव्यं सूत्रमिति तद्युक्तम् । एव सिद्धे सूत्रारम्भे आरभ्यते ।

अथ विध्यव्यपदेशे सर्वकृत्वधिकारः ॥ १ ॥

तत्र शास्त्रादौ अथेत्यन्निपात आनन्तर्यापेक्षो मङ्गलाथ पूर्वप्रकृतापेक्षो धिकारार्थश्चेति । मङ्गलाथस्तावत् अथ प्रतिग्रहणे, नासति मङ्गलादिमध्यावसानानि हि शान्ताणि आयुष्मन्त्येव वीरपुरुषाणि भवन्ति, शिष्याचार्ययोर्दितानि प्रथन्ते मङ्गलम् । किं पुनरथशब्दे मङ्गलार्थत्वमिति चेत् । अप्रश्नस्तावत्, यावता श्रौत्यक्तिकस्य शब्दस्यार्थेन सम्बन्धः । अथायन्निपातपठितेष्वेकैर्धेषु पथते, अथ अथग्रहणप्रश्नीधिकारानन्तर्यमृष्टप्रतिवचनमङ्गलार्थपूजाचरितेष्विति उक्तं मङ्गलाथत्वं । अथ पूर्वप्रकृतापेक्षत्वे किं प्रयोजनं, कानि चास्य पूर्वप्रकृतानीति । उच्यते, अपेक्षितं हि शास्त्रेण वक्तव्यं भवति, लघुनोपायेन तस्मिद्धं भवति । कथमपेक्षत इति चेत् लोकावेदयोर्दृष्टान्ते उत्तरत्वेन प्रयोगात् । दृश्यते चायमुभयोर्लोकवेदयोरस्मिन्नर्थे प्रयुज्यमानम् । लोके तावत्, श्रौदनमपेक्ष्य तण्डुलपाकं कर्तव्यं, पर्येषणासिद्धान्त्येकं मनसि कृत्वाथ तण्डुलमात्रं प्रति वक्तव्यं क्लृप्तं श्रौदनं इति, अथ शब्देन सर्वसाधनसम्पदं क्लृप्तां दर्शयति, तथा वेदे, पर्कादिष्विमान्

* प्राच्यायनसूत्रे तु 'अथात्' इत्यस्यैव विशिष्टे

सामसमान्नायसिद्धमालोच्याह, अथ खल्वयमार्षप्रदेशो भवति, ऋषीणा पृथङनामगोत्राणां प्रकृतिरिति एव च प्रयागमाचाद्यस्मात् पूर्वस्य साधनराशे साध्यमर्थं प्रति प्रत्ययो भवति । अथोच्यते कान्यस्य पूवप्रकृतानीति, ब्राह्मण ऋग्यजु सामसमान्नायार्षेयकल्प गृह्यार्षेय धर्मशास्त्राण्यङ्गानि लोकश्चेति । ब्राह्मणन्तावत् प्राण-प्रभृतिभिरुपतिष्ठेरस्तदुक्त ब्राह्मणेन निरुक्ताञ्चानिरुक्ताञ्च गाय-तीति ब्राह्मण भवति । ऋक्समाभ्याय ऋचः सामति स्वाहाकारान्तया तृतीयामिति, उत्तरा वामदेव्य गोत्वा तस्यर्चा-नुजपेयुरिति । यजु सामान्नाय । महन्मेवोच इति करिष्यन् प्रतिमन्त्रयेतेति । सामसमान्नाय, अग्निष्टयतीत्यवभृथसाम त्यग्नाचिरिति गायेदिति, उत्तराश्चेत् प्रत्याब्रजः सूचे वैकस्या वा, तृचापत्तीनि तृचेषु चिरितराणीति । आर्षेयकल्प, अग्ने-र्थास्त्रिकृता गर्भा कल्पेन यथैवार्षेयकल्पेनाक्तमिति चौरक-सम्भि प्रत्यक्षविहितञ्चार्षेयकल्पेन तत्रानुमान न विद्यत इति । गृह्य, तस्मिन् सम्बत्सरमग्निमिन्धीत यैकाग्ने परिचर्यथा तथा सर्वेषां यज्ञोपवीतोदकाचमने नित्ये कर्मापयतामिति । आर्षेया-णि, दीक्षणीयायान्तार्ह्यसामनीगायेत्यमूषित्येते । धर्मशास्त्र, आर्षेयोनूचान साधुचरण इति । शिक्षा, अहुतमविलम्बित-मिति । व्याकरण, एतान्मेवोहस्त्रानानि अश्वाश्चतरेष्वश्व-तरीषु च यथाथमूहेदिति । निरुक्त, नैतन्धवागामार्मा-सरस्वत्यान्धेधामेकोव्यर्ष । ष्योतिष, उदगधम पूर्वपक्ष पुष्पा-द्वसन्निपाते यज्ञकालोत्तदेश इति । कन्दोविधिति, यथा

सवन क्त्वादिशब्दं गायत्र्यैवानुसवनमाप्यायनमिति । लोक
 श्रौतदुम्बरीमुच्छ्रयिष्यन् अन्वहार्यपचन प्रति यमुनामवष्टयमभ्यव-
 यन्तीति । अधिकारार्थं खल्वपि लोके तावच्छुचये शीलधते
 सम्यक्कृतपादोपसङ्गहाय अथास्मै शास्त्रमारभ्यते । तथा वेदे
 गवादीनधिकृत्याह अथैष गारथैष आयुरथैषोपचितिरिति ।
 एवमाद्यशब्दस्वार्थसम्बन्धा लोकवेदप्रत्यया । एव ज्योति-
 ष्टोमादीना सहस्रसम्बन्धरान्ताना विधिमधिकृत्याहाथेति । एव
 मर्थाऽयशब्द इति सिद्ध ।

विध्यव्यपदेशे सर्वक्रत्वधिकार । विधे अव्यपदेश इति
 षष्ठीसमास क्रियते । विधीयते विधान वेति विधि । महन्मेवोच
 इति करिष्यन् प्रतिमन्त्रयेतेत्येतदादि विधिर्विध्यते । तदाद्यस्य
 विधेरधिकारोद्द्रष्टव्य । अव्यपदेशे, नव्यपदेशोव्यपदेश । अन-
 धिकृत्य कञ्चित्कर्तुमुपदिश्यमानोविधि सर्वत्र भवति । व्यप-
 देशे, अग्निष्टुत्स्नाग्नेयोनिगद इत्येतदादि विधिर्यपदेशविषय-
 एव भवति । सवक्रतुषु सर्वशब्दे निरवशेषवाची, क्रमेण
 सर्वक्रत्वनामधिकार । अधिकारोव्यापार प्रसङ्ग इत्येकोऽर्थ ।
 एष पदाथ । अथ समुदायार्थ । एतदुक्तं भवति अनधिकृत्य
 कञ्चित्कर्तु विधिरूपदिश्यमान सर्वत्र भवतीति ।

एवञ्चेद्विधिरिति शक्यमवक्तु कस्मात् निर्देशत सिद्धे ।
 महन्मेवोच इति करिष्यन् प्रतिमन्त्रयेतेत्येतदादि निर्दिश्यत एव
 विधिः । अव्यपदेश इत्येतदपि न वक्तव्य, कस्मात्, सामान्य-
 विशेषाभ्यां विधयो भवन्ति । तत्र सामान्योविधिरौत्सर्गिक सर्वत्र

भवति अतस्तस्य विशेषोऽपवाद । तत्रापवादेनाविशेषो बाधि-
यते तस्माच्छक्यमवक्तु । सर्वकत्वधिकार इत्यत्रापि सर्वग्रहण
शक्यमवक्तु च्छतेपि सर्वग्रहणात्प्रसक्तमिदमन्यत्र विशेषग्रहणात् ।
अधिकारशब्दोप्यतिरिच्यत एव कस्मात्, उक्तमधिकारार्थत्वम
यशब्दस्येति सर्वकत्वनघिकृत्यायशब्द प्रवर्तते शास्त्रादाविति ।
अत सर्वमिदं सूत्रं नारब्धव्य । अथारभ्यते प्रयोजनं व्यक्तव्य ।
नानारब्धव्य आरब्धव्यमेव कस्मात् अनारम्भे विधिर्न सिध्येत ।
तत्र यत्तावदुच्यते विधिग्रहणं न कर्त्तव्यमित्यत्र ब्रूम । कर्त्त-
व्यमेव । किमर्थं शेषविध्युपसङ्गद्वार्थं येषि विधयेन परामृ-
श्यन्ते सूत्रकारेण तेषामपि प्रसङ्गं स्यादिति, विधिग्रहण-
न्नावत्सप्रातः सवने सर्वनमुखीयेष्वाहूतेषूपह्वमिच्छते लोकदा-
रीयोपाकरणादि सिद्ध्यर्थं । अव्यपदेश इत्येतदपि न वक्तव्यमित्यत्र
ब्रूम अव्यपदेशग्रहणं विकल्पसमुच्चयप्रत्याज्ञायप्रसङ्गप्रतिशेधार्थं
एतेषामस्मिन्निव शास्त्रे दर्शनात् । विकल्पस्त्वावत् दृश्यते
अभिप्रयायमभिषुण्णन्त्यभिक्रान्ते समानान्नाभिषुण्वन्ति प्रतिष्ठित्य
इति सविकल्पं स्यादिति । तथा रथन्तरे वागोद्गारयोः समुच्च-
यदर्शनात्, समुच्चयस्तु नानार्थत्वादिति । तथा प्रत्याज्ञायोपि
दृश्यते सूर्यायां यज्ञसारथ्यहरह सत्रे सत्रस्पृङ्गीति । तदेतेषां
प्रसङ्गोमाभूदित्यत आह अव्यपदेशे इति । यदुच्यते सर्वग्रहणं न
कर्त्तव्यमित्यत्र ब्रूम, यदि ह्ययं सर्वशब्दः न कुर्यात्तथापि
सति ये ताण्डके परिपठिता ज्योतिष्टोमादयः सहस्रसम्भारान्ता-
स्तेषामेवाधिकारो गम्येत । सोऽयमाचार्यः सर्वशब्दं करोति ।

येपि शाखान्तरे दृष्टा एकाहाहीनसत्रेषु भू सर्वमेधचतुर्थसार-
स्वत्यादयस्त्रेषामेवाधिकार स्यादिति । यद्यत्ते अधिकारग्रहण
न कर्त्तव्यमित्यत्र ब्रूम अधिकारग्रहण नियमार्थ । कथ
अयमधिकार आतिदेशिकान् सर्वान् अधिकारान् बाधित्वा आसू-
त्रसमाप्ते स्यादिति । तस्माद्यदुक्तमारब्धव्य सूत्रमिति तद्युक्त ॥१ ॥

एव सिद्धे सर्वाधिकारे वक्ष्यत्याचाय महन्मेवोच इति
करिष्यन् प्रतिप्रन्तयेतेति तत्राय सशय किमियतैव प्रतिमन्त्रण
क्रियता अथ कृत्स्नेन मन्त्रेणेति । एतस्मिन् सशये सत्याहाचार्य ,

मन्त्रविधिश्चादिग्रहणेन ॥ २ ॥

तत्र मन्त्रशब्द प्रतीतशब्दार्थ कल्पदार्थको महन्मेवोचादिषु
यजुषु वर्त्तते । विधीयते विधान वेति विधि । आदिग्रहणेन
आदीयतेऽर्थोऽनेनेति आदि । अय सूत्रार्थ, आदिग्रहणोमन्त्र
कृत्स्न प्रयोक्तव्य इति । अत्रोच्यते, यद्येवमर्थ सूत्रारम्भो
न कर्त्तव्यस्तर्हि ऋतेपि एतस्मादवगम्येत एतत् आदिग्रहीतो
मन्त्र कृत्स्न प्रयोक्तव्य इति परिपठितानामादिग्रहीतोमन्त्र
प्रयोक्तव्य इति । ननु सिद्ध गृह्यप्रामाण्यादेवैतदान्नाथार्थत्वात्,
पदार्थाभिसम्बन्धाच्छेषविशेषविधि तद्विषय इति चेत्, स्था-
स्त्रीपुलाकवत् । अन्यत्र यावद्यजुर्ग्रहणादुत्तरसूत्रारम्भाच्च, गृ-
ह्यप्रामाण्यान्तावन्मन्त्रान्तमव्यक्त परस्यादिग्रहणेन विद्यादिति,
आन्नाथार्थत्वादिति यदि ह्यादिग्रहीतोमन्त्र कृत्स्नो न प्रथु

ज्ञेतास्त्रायोनर्थक स्यात् । सार्थकेन चास्त्रायेन भवितव्य ।
 अतश्च गम्यते कृत्स्नमन्त्रप्रसङ्ग इति । पदार्थाभिसम्बन्धादवगम्य-
 ते कृत्स्नमन्त्रप्रयोग इति । इह पदानां पारस्पर्येणार्थोप्यभि-
 सम्बन्ध तन्मावत्वादिवत् । शेषविशेषविधे शेषे यस्माद्विशेषवि-
 धिरागच्छति । सत्र एव ग्रहस्य भक्षये सुरैर्द्रुम सह इत्युदस्य हरि-
 वदहरिकासु चेतुस्वीरन्निति सति कृत्स्नमन्त्रप्रयोगे एकदेशो-
 द्वार सम्भवति । शेषविशेषविधिस्तद्विषय एवेति स्थाली-
 पुलाकवत् यथैकेनोदनमिक्थेन कृत्स्ना स्थाली परोक्ष्या स्विन्ना
 नस्विन्नेति । एकदेशेन पुलाकस्थानीयेन स्थाली स्थानीयोग्यं
 कृत्स्न परिच्छिद्यत इति । अन्यत्र यावद्यजुर्ग्रहणाद्यावद्यजुर्गनादिष्टा-
 न्तान् मन्त्रानिति । यावद् यजति समर्थन्तावत् प्रयोक्तव्यमिति ।
 अर्थवादोद्धारं विदधत्वात् कृत्स्नमन्त्रप्रकरणप्रसङ्गं ज्ञापयति ।
 उत्तरसूत्रारम्भाच्च मन्यामहे कृत्स्नमन्त्रप्रकरणे प्रसङ्ग इति ।
 उत्तरादि पूर्वान्तलक्षणमिति उत्तरस्य मन्त्रस्यादिना पूर्वस्य
 मन्त्रस्यान्तोत्पद्यते, सति च कृत्स्नमन्त्रप्रयोगे तल्लक्षणं सम्भ-
 वति । तदेव सिद्धे कृत्स्नमन्त्र प्रयोगे यदुच्यते मन्त्रविधिस्त्रादि-
 ग्रहणेनेत्येतदमर्थकं, कस्मात्सूत्रारम्भ, अथारभ्यते प्रयोजनं वक्तव्यं,
 यदुच्यते सूत्रस्त्राग्भ्यमारभ्यमेवेत्यत्र ब्रूम, कस्मात् सूत्रारम्भ
 अस्य विधेरप्रसिद्धे । यन्तावदुच्यते गृह्यप्रामाण्यान्वारभ्यमभि-
 त्यत्र ब्रूम । तत्रार्थेष एव विधि कृत्स्नमन्त्रप्रयोगस्य ।
 यदुक्ते आस्त्रायार्थवत्त्वादिति पर्कादिवदेतद्गृह्य । यथा पर्कादे
 सिमान्तस्य सामसमास्त्राथस्य गवादिषु सहस्रसम्बत्सरात्मेषु न

सर्वस्य प्रयोगो दृष्ट । न च तावता तस्याऽज्ञानमनर्थकं भवति पदार्थाभिसम्बन्धादिति यदुक्तमिति तत्र ब्रूम । न ह्येकस्मात् पदार्थाभिसम्बन्धान्मन्त्रप्रयोगो भवति, रूपसम्यग्नाश्रपि हि श्रुत्या विधीयन्ते त प्रोचेद्दानस्यत्योमीतिवत्, दुर्विज्ञानत्वाच्च मन्त्राणां न ह्येषु प्रत्यक्षमस्यनृषेरतपसो वेति । शेषविशेषविधिरिति यदुच्यते तत्र ब्रूम । शेषविशेषविधिस्तद्विषयोऽपि गम्यते । स्थाली पुनाकवत् तद्विषय इति यदुक्तं, अनैकान्तिकेय दृष्टान्त व्यभिचारकत्वादिति एकैकौदनसिकथेन स्थाली न कृत्वा परीक्ष्यते पाकवैषम्यादेव व्यभिचारित्वाददृष्टान्त । अन्यत्र यावद्यजुषहणादिति यदुक्तं श्रुतेन वचनेन प्रसक्ते कृत्स्नमन्त्रप्रयाग अयजति समर्थस्योद्धारोविधीयते यदप्युक्तमुत्तरसूत्रारम्भादित्येतदपि अनेनैव प्रत्युक्तं । एवमेतानि सूत्रानारम्भकारणानि प्रत्युक्तानि । तत्र यदुक्तमारब्धव्यं सूत्रमिति तदुक्तं ।

मन्त्रविधिश्चादियहणेन । अयमथ आदिप्रदिये मन्त्र कृत्स्नप्रयोक्तव्य इति । अथ विधियहणं किमर्थमिति चेत् अघिकृत-एव विधिर्विध्यव्यपदेश इति । अत्रोच्यते, विधियहणेन तदा एतत्सुब्रह्मण्यमाह्वयं यजमानं वाचयतीति एव त्रिराह्वयेति विध्यादि गृह्यते । अथ चशब्दं किमर्थमिति अर्धादि च विधिर्भवति इदमन्त्रमथ रश् इमा गाव सहश्रियेति । अपर आह, मन्त्रविधिश्चादियहणेनेति यथा यजुसमावाये मन्त्र पठितं तथा प्रथुष्यते । सम्भार्जने संमृजन्वित्यस्य पृनन्वित्यनेन प्रत्यावा-

योमा भृदैरवदिति मद्यन्नेजसे ब्रह्मवर्चसायेति च ममायुष इत्यस्य च प्रत्यान्नायो माभृदित्यत आदिग्रहणेनेत्याह । अथ वा च शब्द समुच्चयाथ । आदिग्रहणेनाव्यपदेश इति वर्तते अववृष्ट तच्चादिवत् । एवमुक्तार्थं स च ॥ २ ॥

एव मन्त्रविधिश्चादिग्रहणेनेति मिद्धे कृत्स्नमन्त्रप्रयोगे अथ मन्त्रान्त कथं विज्ञातव्यं इत्यत्रोच्यते ।

उत्तरादि पूर्वान्तलक्षणं ॥ ३ ॥

उत्तरस्य मन्त्रस्यादिना पूर्वस्य मन्त्रस्यान्तोलक्ष्यते तल्लक्षण उत्तरादि पूर्वान्त इति । मिद्धे लक्षणग्रहणं किमथमिति चेत् अत्रोच्यते । यदि ह्यपि लक्षणग्रहणं न कुर्यात्, उत्तरस्य मन्त्रस्यादि पूर्वस्य मन्त्रस्यान्तं स्यात्, एव पूर्वस्य मन्त्रस्यान्तस्य उत्तरस्य मन्त्रस्य चादेः समगं क्रियेत एव मा भृदित्यत आह लक्षणमिति ॥ ३ ॥

इह वृत्तप्रतिमन्त्रणादीनि कर्माण्युपदेक्ष्यन्ते एक कर्त्तारमधि कृत्य, अविशेषचोदिताश्च त्रय उद्गातार । र्यालत्याङ्गवाचान्यान् त्विजो वृणते कस्माद् उद्गातारो वृता अर्लिज्य कुर्वन्तीति । तत्रेदं सशेते अविशेषचोदितानां सर्वेषां प्राप्नो कस्येमानि भवन्ति, अत आह आचार्य ।

एकश्रुतिविधानान्मन्त्रान् कर्माणि चोक्तान्तैव कुर्यादनादेशे ॥ ४ ॥

एकवचनश्रुत्या ये विधीयन्ते त एकाश्रुतिविधाना महन्ने-
 वोच इति करिष्यन् प्रतिमन्त्रयेतेत्येवमाद्या मन्त्रा । कर्माणि
 च पृथक्सावित्रोपादैर्मधुपर्कस्य पिवेदित्येवमादीनि उद्गातैव
 कुर्यादनादेश इति आदेशादन्यत्रानादेशे । आदेश, प्रस्तोता
 हविधान गच्छेत् मध्यन्दिने ऊतआदित्यग्रहे प्रतिहत्ता भवन्ति ।
 अथ वा एकाश्रुतिविधानाद्धेतो उद्गातैवोक्त एकस्य श्रुतो
 विधान उद्गाता सामवेदेनेति । अथैवशब्द किमथमिति चेत्
 अवधारणाय । सामान्यत्वादुद्गातशब्दस्य यस्यैवानन्यशब्द सयोग
 स एव मुख्य । अनादेशग्रहणस्य प्रयोजनमुक्त प्रथमसूत्रेण ॥ ४ ॥

उक्तमुत्तरादि पूर्वान्तलक्षणमिति एतल्लक्षण महदादीनां
 यजुषां उत्क्रान्तिरसीति पर्यन्ताना येषु पुनरिदं लक्षणं न सम्भवति
 तामुच्छ्रयतीत्येवमादिवत् तेषां क प्रयोग इत्यत्राह ।

यावद्यजुरनादिष्टान्तान मन्त्रान* ॥ ५ ॥

येषां मन्त्राणामन्तोनादिश्यते तान् एव यजु प्रतीयात्
 तेषु यावदेव यजति समथन्तावदेव प्रयोक्तव्यमिति । येषंवादा
 मध्ये पठितास्तेषामुद्धार इति ॥ ५ ॥

उक्त मन्त्रविधिश्चादिग्रहणेनेति तत्रोक्त महदादिषु य-
 जुषु मन्त्रशब्दोस्य वर्तते इति । अथ च्छास्त्रा को विधिरित्य-
 त्त्राह ।

* ब्राह्मणयोग्येव । मन्त्रादिति कां पु पाठ

ऋचश्चादियहणेन* ॥ ६ ॥

समान्नाये या ऋक् तस्या ऋच आदियहणेन विधिर्भवति । अवधूय पवित्रमुद्गदशमवाङ्गाभि वितनुयु पवित्र त इति । सान्न-
श्रेति च शब्द, सान्नश्चादियहणेन विधिर्भवति अध्वर्युंप्रेषितस्य-
गाधिरिति गायेदित्यादिवत् । आदिनेति सिद्धे ग्रहण किमर्थमिति
चेत्, उच्यते । आदिना च ग्रहणेन चेत्येवमर्थं ग्रहण अग्निष्ट-
थतीत्यवस्थसामदत्तवत् ॥ ६ ॥

इति परिभाषा ।

उक्त कर्माण्युद्गातैव कुर्यादनादेशे तत्रोद्गातेत्युक्ते कि लक्षण
पुनरुद्गाताः कुर्यादित्युच्यते । तदुद्गातलक्षणं विवक्षुराचार्यं सा-
धारणत्वाद्द्विगुणानां सर्ववर्जितोऽधिकृत्य लक्षणमारभते ।

ऋत्विगार्षेयोऽनूचान साधुचरणोर्वागम्यन्यूनाङ्गो- नतिरिक्ताङ्गो द्वयसतश्चानतिरुष्णोऽनतिश्चेत् * ॥ ७ ॥

ऋत्विगिति जातिशब्देन । ऋत्विक् आर्षेय अनूचान, साधु-
चरण, वाग्मी अन्युनाङ्ग, अनतिरिक्ताङ्ग, द्वयसतश्च, अनति
रुष्ण अनतिश्चेत्, दशपद सूत्र । अथेदाभीमर्थोवक्ष्यते । ऋ-
त्विक्, ऋतौ यजतीति ऋत्विक्, प्रजापतिरकामयत बभूवसां प्र-
जायेयेति स आत्मन् वृत्त्यमपश्यन्त ऋत्विजोऽसृजत यद्दृत्थासृजत
तद्दृत्विजासृत्त्विक्व । ऋत्विक् कक्षादीरिण, ऋग्यष्टा भवतीति

श्राकपूर्णि, चतुयाजो भवतीति नैरुक्ता । अर्षेय, चषेरपत्य-
 मर्षेय, चषिर्दर्शनात् सोमान्दर्शेत्यौपमन्यत्र तद्यदेनास्तप-
 स्यमानान् ब्रह्म स्वय त्वभ्यानर्ष तदृषीणामृषित्वमिति विज्ञायते,
 आदशमात् पुरुषादव्यवच्छिन्न अर्षे यस्य स अर्षेय । अनूचान,
 अनूक्तवाननूचान शिष्येभ्योविद्यासम्प्रदान य कृतवान् सोऽनूचान ।
 साधुचरण, साध्विति प्रशसा प्रशस्तकर्मैत्यर्थं बह्व ब्राह्मण-
 कर्मस्ववस्थित । वाग्मी वक्तु समथ अथ वा सस्कृतवाक् वाग्मी,
 योहि सस्कृता वाचमुच्चारयति स वाग्मी, क पुनव्वाच
 सस्कार शब्दार्थन्यायेभ्योऽवगम, यस्त्वेव लक्षणं वाचमुच्चारयति
 स वाग्मी, न यो बह्वतर वचनमनर्थक भाषते तद्धि वाक्कुला-
 थालमित्युच्यते योहि बह्वभाषण स न वाग्मी वाचालो वा-
 चाट इत्युच्यते वाचोऽग्निन्यालजारचौ बह्वभाषिणीति, सर्वथा
 य प्रतिवचनसमर्थ स वाग्मी योहि पृष्ट सन् न्यायेन
 प्रतिवचनं प्रददाति स वाग्मी मतिद्वेषे उत्पन्ने सशयच्छेन्ता,
 उदाहरणं चात्र कौषीतकिन, कस्मात्कौषीतकीना न कश्चनार्तोव
 जिह्यते यश्चावकीर्षाहीत्यप्रतिवचनदानात् । अन्यूनाङ्ग, जन-
 नेव न्यून न न्यूनाङ्ग, स अन्यूनाङ्ग । अनतिरिक्ताङ्ग अङ्गाना
 चातिरिक्ता पुरुषलक्षणे सिद्धा, तत्र चोक्त, ज्योतिष पूर्वप्रकृत
 मिति, तस्य चाङ्गं पुरुषलक्षणं, चतु षष्ठ्यङ्गत्वात् । इयसतश्च
 प्रमाणतश्च अन्यून, अनतिरिक्त, प्रमाणे प्रमाणे इय इय सम
 थस्य स इयसत । अन्येषां द्वे सतश्चेति पाठ । तेषां कारिकयार्था
 वर्णयते, अधश्चोर्द्धश्च नाभेस्तु समोयस्मान् प्रमाणत । पादाद्गुष्ठा-

ङ्गविष्टञ्च स वै द्वेसत उच्यते इति । अनतिकृष्ण न अति-
कृष्ण अनतिकृष्ण । अनतिश्वेत न अतिश्वेत अनतिश्वेत ।
अपरे वयसि निपातयन्ति कृष्णश्वेतशब्दो नातिबालो नातिवृद्ध
इति एवमुक्तार्थं सूत्र ॥ ७ ॥

ऋत्विजा लक्षणमुक्त अथ याज्य कि लक्षण स्यादिति अत-
आह ।

याज्यश्च प्रथमैस्त्रिभिर्गुणैर्व्याख्यात ॥ ८ ॥

आषेय अनूचान साधुचरण इति । अथ वा याज्यश्च एव लक्षण
धादृग्लक्षणाऋत्विज । प्रथमैर्वा त्रिभिर्गुणैर्व्याख्यात । लुप्रविभाष
सूत्र । गुणग्रहण चत्रियवैश्वयोर्यथासम्भव गुणा याच्या ॥ ८ ॥

सोमप्रवाकमकरिष्यन्नम सोमाय राज्ञ इत्युक्त्वा
प्रत्याचक्षीत* ॥ ९ ॥

साम्प्रत विधिर्विवक्षित, सोम प्रब्रूते, सोमप्रवाक, तम
करिष्यन् कर्म नम सोमाय राज्ञ इत्येतद्यजुरुक्त्वा प्रत्याख्यान कु-
र्यात् किञ्चिदेव व्याचेप कृत्वा अपरुष प्रत्याचक्षीत । अथ करिष्यत
एव, तावद्विधौ वक्तव्ये कस्मादकरिष्यत पूर्वमुच्यते प्रत्याख्यानमात्रस्य
वक्तव्यत्वादकरिष्यत पूर्वमुक्त, करिष्यतो हि वृतप्रतिमन्त्रणादि
समिदाधानाहपनोयोपख्यानान्तोविधिर्वक्तव्य स उच्यते ॥ ९ ॥

अकरिष्यतोविधिरुक्त अथ करिष्यतोविधि विवचुराह ।

महन्मे वोच इति करिष्यन् प्रतिमन्त्रयेत्* ॥ १० ॥

महन्मे वोचइत्यनेन यजुषा करिष्यन् प्रतिमन्त्रेण कृष्यात् ॥ १० ॥

तन्न जह्यादप्रोक्तेपि करिष्यामीति विदित्वा* ॥ ११ ॥

तत् वृतप्रतिमन्त्रेण यजु न जह्यात् नोत्सृजेत् अप्रोक्तेपि सोमप्रवाकेणेति करिष्यामीति विज्ञाय । कोस्य विषय सा-
द्यक्ता † ॥ ११ ॥

अथ वृतप्रतिमन्त्रेण कृत्वा अनन्तर सोमप्रवाके कि प्रतिपत्त-
व्यमित्यत्राह ।

आवथ ससोमप्रवाकाय लवणमन्त्रद्भ्राहार्येत* ॥ १२ ॥

आवमन्ति तमित्यावसथ सोम प्रब्रूते सोमप्रवाक तस्मै
सोमप्रवाकाय तादर्थ्यं चतुर्थी । लवणमन्त्र लवणेन सम्पृक्तमन्त्र
लवणमन्त्रन्तत् दभ्रा मह हाग्येत् भोजयेत् एव सूत्राय । आ-
वसथश्च सोमप्रवाकाय क्तव्य । तत्रैव चास्य भोजनत्रेय-
मिति ॥ १२ ॥

प्रहिणुयात् प्रस्तोतृसुब्रह्मण्यौ पुरस्तात् कर्मभ्य* ॥ १३ ॥

सोमप्रवाकायान्न हारयित्वाथानन्तर प्रहिणुयात् प्रस्तो-
तृसुब्रह्मण्यौ पुरस्तात् कर्मभ्य, प्रहिणुयात् भेषयेदित्यर्थ ।

* ब्राह्मणायणोप्येव । † अस्मीचोन पाठ किन्तु पुस्तकत्रयऽपि
समानत्वात् तादृश एव रक्षित ।

प्रस्रोता च सुब्रह्मण्यश्च प्रस्रोतसुब्रह्मण्यौ पूर्वं कर्मण आरम्भात्
अथ वा तादर्थ्यं चतुर्थी यानि पुरस्तात् कर्माणि ताक्ष्यसामादी-
नि तदर्थं ॥ १३ ॥

उक्तं प्रहिणुयात् प्रस्रोतसुब्रह्मण्यविति । तयो कर्मार्थं प्रा-
गामन । कर्माणि च देवयजने क्रियते । अत आचायो देव
यजनलक्षणं विवचुराह ।

प्रागुदक्प्रवणन्देवयजनं लोमशमवृक्षं समं ॥ १४ ॥

प्रागुदक्प्रवणं देवयजनं । आप प्राच्य उदीचो वा यत्र ग
च्छन्ति । अथ वा प्रागुदीचीदिशं यत्रापि प्रवर्तन्ते तत् प्रागुदक्-
प्रवणं चात्वालसारिण्योयत्रापि स्युरित्यर्थः । देवयजनं देवा
अस्मिन्नियन्ते इति देवयजनं । लोमशं अतिलोमशं तृणौषधि
वज्रलमित्यर्थः । अवृक्षं नाम्निन् वृक्षाः सन्त्यवृक्षः । समं, यत्र नवि
षमाभूमिस्तत्समं । एव लक्षणं देवयजनं स्यात् ॥ १४ ॥

किञ्च ।

पुरस्ताच्चास्याप स्युः * ॥ १५ ॥

पुरस्तादिति दिङ्मिथमं क्रियते । पूर्वप्रदेशे देवयजनस्य
आप स्युरिति च शब्दः क्रियते । पुरस्तान्मिथमं अन्यासु च
दिक्षु विप्रतिषेध इति । अस्येति समीपलक्षणा षष्ठी, स्युरिति स्मभा-
वत स्युर्न क्वचिमा इति ॥ १५ ॥

उक्तं च स्वभावात् स्थिरिति । अथ पुनरुपपत्तिं स्यात् तत
किं स्यात् । अत्रैच्यते ।

तदभावे महावृक्ष उदपानोमहापथो वा* ॥ १६ ॥

तदिति पूर्वनिर्देशे तासामभाव भवन भाव न भाव
अभाव, अपामभावे महावृक्षादयः स्युः । महाश्यामौ वृक्षश्च
महावृक्ष आन्महत समानाधिकरणजातीययोरित्याकार । अपरे
वर्णयन्ति उदुम्बर इति । प्रजापत्य उदुम्बर प्रजापतिर्वाव महा-
निति पूर्व एव तु साधीयान् । महत समानाधिकरण इति ।
उदपान कूप । देवान्तरगामी पन्था महापथ ॥ १६ ॥

न चास्य स्थलतरमदूरे स्यात्* ॥ १७ ॥

एव लक्षणं चैव स्यात् न चास्य देवयजनस्य स्थलतर समीपे
स्यात् आतिशायनिकस्तर प्रत्ययो देवयजनमपि न स्थले भव-
तोत्येतद्दर्शयति । स्थलतर पवत अस्येति संवेषु कल्पेषु स्यात्
अनन्तरस्य विधिर्माभूदिति ॥ १७ ॥

देवयजनमात्रञ्च पुरस्तात्* ॥ १८ ॥

न चास्य स्थलतरमदूरे स्यादित्युक्तं । किञ्च देवयजनप्रमाण
चास्य पूर्वे प्रदेशे स्थितं न स्यात् ॥ १८ ॥

विपर्यस्याभिचरणीयेषु, स्थलादन्यद्देवयजनमा-
चाच्च* ॥ १९ ॥

उक्तमविशेषेण देवयजनलक्षण । अथाभिचरणीयेषु विशेषवि-
वचुराह । विपर्यस्याभिचरणीयेष्विति । यदिद् देवयजनलक्षण-
मुक्त एतदभिचरणीयेषु विपर्यस्त भवति । विपर्यास प्रातिलो-
म्य । किं सर्वमेव विपर्यस्त नेत्युच्यते । किन्तर्हि स्थलादन्य-
द्देवयजनमाचाच्च । विपर्यासेऽपि सति नैव स्थलतरमदूरे स्याद्देवय-
जनमात्रञ्च पुरस्तान्नैव स्यात् ॥ १९ ॥

स्वयं ब्रजेत क्रय उपवसथ्ये व† ॥ २० ॥

उक्तं प्रहिणुयात्प्रस्तोतसुब्रह्मण्यै पुरस्तात् कर्मभ्य इति ।
अथ तस्य गमनकालं क इति । अत्रोच्यते । आत्मना गच्छेत्
क्रये उपवसथ्ये पुन स्वयं ब्रजेदनाहृतोपि ॥ २० ॥

उदङ्गे व तु गृहेभ्य प्रथमं देवो देवमेत्विति† ॥ २१ ॥

अथ तस्य गमनक्रिया उच्यते । उदङ्गे व तु गृहेभ्य प्रथमं
निष्क्रामेत् । देवो देवमेत्वित्यनेन यजुषा । अथैव शब्दं किमर्थं
उच्यते । अन्यतोपि गन्तव्ये उदङ्गे व तावत् प्रथमं प्रस्थानं कुर्यात् ।
अथ तु शब्दं किमर्थं उच्यते । अन्यतो द्वारेष्वेव ॥ २१ ॥

* ब्राह्मणयोगेऽप्येव किन्तु तेनाज्ज्ञानं कृतं । † ब्राह्मणयोगेऽप्येव ।

दूरं व्रजित्वा विहाय दौष्कृत्यमिति* ॥ २२ ॥

दूरमध्वनोगत्वान्पेवशिष्टे विहाय दौष्कृत्यमित्येतत् यजुर्जपेत् ।
विहाय दौष्कृत्यं व्रजामीत्यस्याध्याहारमपरे वणयन्ति । अपरे या-
वद्गृहणं कस्मादवचनात् ॥ २२ ॥

बद्धानामासीति पन्थानमापद्य† ॥ २३ ॥

देवयजनगामी य पन्था तमापद्य अनन्यगामिन बद्धाना-
मासीत्येतत् यजुजपेत् ॥ २३ ॥

उत्तरं वेद्यन्तमाक्रम्य दक्षिणमीक्षमाणं पितरोभू-
रिति† ॥ २४ ॥

यस्योपवसथ्येऽङ्गि आगमनं भवति स देवयजनमहावेदेरु-
त्तरमन्तमाक्रम्य दक्षिणमन्तमीक्षमाणं पितरोभूरित्येतद्यजुजपेत् ।
यस्य पुन कथ्येऽङ्गि आगमनं भवति स पत्नीसशालाया वेदिमा-
क्रमते महावेदेरभावात् ॥ २४ ॥

यजुरन्तरयेन्वाहारन्धानञ्जप्य* ॥ २५ ॥

यजुषामन्तरयेऽन्वाहारन्धानञ्जप्योमन्यते । अन्तरयस्थ्याग,
उत्सर्ग । अन्वाहरणमन्वाहार अनुत्सर्ग इत्यथ । कं पुन-
र्विषय । साङ्घिपातिकोविधि । तत्रानुजप अलोपार्थ ॥ २५ ॥

* आङ्घ्रायणाप्येव ।

† आङ्घ्रायणाप्येव किन्तु तेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

उपेक्षण शाण्डिल्य * ॥२६॥

उपेक्षण वजनमकरणमित्यर्थ । एव शाण्डिल्योमन्यते । कस्मात्
निमित्तापायात् । अपर आह । पितरोभूरिति कृत्स्न यजु
अन्तरित समाह्वये । त्रयोहनु वै पितर अवमा ऋवा काव्या इति ।
तस्यान्वाहारन्धान जथोमन्यते । कस्मादलोपात् । उपेक्षण वर्जनं
शाण्डिल्य कस्मादपाठात् ॥ २६ ॥ १ ॥

इति प्रथमस्य प्रथमा कण्डिका ॥

अथ द्वितीया कण्डिका ।

उक्त क्षय व्रजेत् क्रय उपवस्येवेति । तत्र उदङ्गे व तु गृहेभ्य
प्रथममित्युद्गाढकम प्रकृतमेतदादि । तत्रोक्तमुत्तर वेद्यन्तमाक्रम्य
दक्षिणमोक्षमाण पितरो भूरित्येतद्यजुर्जपेदिति । अस्यानन्तर
मधुपकविधि विवक्षित । त विवचुराह ।

पृथक सावित्रीपादैर्मधुपर्कस्य पिबेत्* ॥ १ ॥

पृथक नानेत्यर्थ । सावित्रीपादैः सविता देवता यस्या षेय
सावित्री तस्या पादैः पिबेत् । मधुना पृक्तन्दधिपय कृताम्
वा मधुपक । दधनि पयसि वाद्य चाकृतान्ने मधु दधान्मधुपर्क-
मेतदाह । दधिमधुशलिलेषु सक्तव पृथगेवेति विहितस्त्रयस्तु
मन्या । तस्य मधुपर्कस्य पिबेत् अस्म्येति अवयवत्वच्छणा षष्ठी ।

* माङ्गल्ययोग्येव ।

कथं पिवेद्यथा शेषं स्वीदिति । ननु सावित्रीपादैरिति सिद्धे
 किं पृथक् ग्रहणमिति । उच्यते । उक्तं सवितृदेवता सावित्री-
 ति । एव सर्वसा सवितृदेवतानां प्रसङ्गं प्राप्तं । अत आचार्य
 पृथकग्रहणं करोति । यस्य ऋक्ममास्त्राये पृथगास्त्रानन्तयेति ।
 ननु यद्येवमर्थं न तस्मान् मुख्या अद्य नो वेदेत्येता सावित्रीमुख्य
 गौणी गृह्णीयात् । तन्न इयमेव मुख्या । कथं मुख्येति चेत् । उ-
 च्यते । अथोपधीदत्यभिधीहि भो सावित्री मे भवाननुब्रवीत्सि-
 ति । अस्मिन्नेतस्या एवानुवचनं । तस्या उत्तरा ऋक्ममास्त्रायाभि-
 व्यक्तेषु सावित्री चतुर्थी भवतीत्येतस्या एव श्रुतौ विधानं । तथा
 शाखान्तरोपायामथावशिष्टाया श्रुतौ एतामेव प्रतिजानते । तस्मात्
 पृथकग्रहणं नानार्थत्वादेवमुक्तं ॥ १ ॥

तत्रैतदाहरन्ति विष्टरं पादप्रक्षालनमर्थमाचम-
 नीयं मधुपर्कमिति ॥ २ ॥

तत्र तस्मिन् मधुपर्कविधौ एतदानयन्ति । विष्टराद्याहरण-
 कर्म कर्तव्यनियमार्थं बहवचनं । दर्भासनं विष्टरं । पादप्रक्षाल-
 नार्थं उदकं पादप्रक्षालनं । अर्घ्यार्थमुदकमर्थं । आचमनार्थमु-
 दकमाचमनीयं । मधुपर्कं उक्तलक्षणं । अथ तत्र ग्रहणं किमर्थ-
 मिति चेत् । उच्यते, मधुमन्योदमन्ययोर्मधुपर्ककल्पार्थं । ते च
 वक्ष्यन्ते । तत्र तत्रैतदाहरन्ति विष्टरादि ॥ २ ॥

* ब्राह्मणायस्त्रं अहयिष्यन्त आहरन्ति विष्टरौ पादमर्थं इत्येव
 विशेषं सूचितवान् ।

तस्य पिबेत* ॥ ३ ॥

तस्य मधुपकस्य पिबेत् । कथ ॥ ३ ॥

इददन्नमय रस इमा गाव सहश्रियेति तु पुर-
स्तादेकैकस्य* ॥ ४ ॥

सावित्रीपादस्येति शेष । तुशब्दो विशेषणार्थ ॥ ४ ॥

वाग्वहु बहु मे भूयादिति प्रथमस्योपरिष्ठात प्राणो
वै वाचो भूयान बहुर्मे भूयो भूयादिति द्वितीयस्य
मनो वरव सर्व सर्व मेभूयादिति तृतीयस्य* ॥ ५ ॥

सावित्रीपादस्योपरिष्ठादिति वर्त्तते । प्रथमद्वितीयतृतीयग्रहण
चतुर्थनिषेधार्थं । तृष्णो चतुर्थमिति प्राप्ते ॥ ५ ॥

सर्वे स्वाहाकारान्ता

सर्वे भक्षमन्त्रा स्वाहाकारान्ता । स्वाहाकारान्ता इति
बहुवचनात् सिद्धे किमर्थं सर्वग्रहणमिति चेत् उच्यते । मधुमन्था-
दीनामपि भक्षमन्त्रा स्वाहाकारान्ता स्युरित्येवमर्थं सर्वग्रहण ॥ ६ ॥

*
रसोसि वानस्पत्यो रस मयि धेहीति मधुमन्थस्य
पिबेदिति गौतमो, वानस्पत्य इति प्रवचन† ॥ ७ ॥

* एतानि ब्राह्मणयोग्येऽत्र न सन्ति ।

† ब्राह्मणयोग्येष्वेव त्रिन्तु तेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

रसोऽसि वानस्पत्य इति । अनेन मन्त्रेण मधुमन्थस्य पिवेदिति
 गौतम आचार्य आह । यद्योक्त विष्टरादीनि द्रव्याण्येकैकशस्त्रि-
 स्त्रिर्वेदधेरन्निति तत्र मधुमन्थस्यावेदने प्राप्ते आह । वानस्पत्य
 इति प्रवचनमिति । वानस्पत्यो वानस्पत्य इत्यावेदनन्ति ॥ ७ ॥

तथा दधिमन्थोदमन्थयो , पयस्योपयस्य इति तु
 रसादेशः* ॥ ८ ॥

यथा मधुमन्थस्य तथा दधिमन्थोदमन्थयो पिवेत् । तेन प्रका-
 रेणेत्यर्थ । अथ तु विशेष । पयस्योपयस्य इति तु रसादेश । वा-
 नस्पत्य इत्येतस्य स्थाने स्यातामित्यथ । रसोऽसि पयस्य, रसोऽस्यो
 पयस्य , यथासङ्ग ॥ ८ ॥

एते नैव प्रवचने कालिन्द सारस्वत इति वा† ॥ ९ ॥

एते एव पूर्वोक्तप्रवचने दद्यात् । पयस्योपयस्य इति । का-
 लिन्द सारस्वत इति वा याथासङ्गेन ॥ ९ ॥

शेष ब्राह्मणाय दद्यात्† ॥ १० ॥

उक्त मधुपर्कस्येत्यवयवसंज्ञा षष्ठी क्रियते । तत्र पानमुक्त ।
 अथ शेषे का प्रतिपत्तिरिति । उच्यते । शेष ब्राह्मणाय दद्यात्
 पुत्रादे ॥ १० ॥

* द्राह्मणायर्षितेन श्रुतद्वय कृत ।

† द्राह्मणायर्षोप्येव ।

तदभावेऽङ्गि सप्रेक्ष्याब्राह्मणाय^x ॥ ११ ॥

शूद्रवर्जं । उच्छिष्टयोग्ये पुत्रशिक्ष्याभावेऽङ्गि सप्रोक्ष्य चक्षिय-
वैश्ययो ॥ ११ ॥

कुरुतेति गवि प्रोक्ताया ब्रूयात्* ॥ १२ ॥

उक्त आचान्तोदकाय गौरिति नापितस्तिर्ब्रूयात् । एव
गवि प्रोक्ताया कुरुतेति ब्रूयात् ॥ १२ ॥

उत्सृजत गा तृणानि गौरत्विति वा† ॥ १३ ॥

कुरुतेति ब्रूयादेव वा ॥ १३ ॥

सर्वेषा यज्ञोपवीतोदकाचमने नित्ये कर्मोपयता‡ ॥
॥ १४ ॥

उद्गाहकर्मोक्त । अथ सर्वेषा साधारणमुच्यते । सर्वेषामुद्गा-
हृणा यज्ञोपवीतञ्च उदकाचमनञ्च एते च नित्ये कर्म कुवतां
एव यज्ञोपवीती भवत्येवमाचान्तोदको भवतीति । यज्ञोपवीतञ्च
उदकपूर्णाञ्च कमण्डलु । आचमन्ति तस्मादित्याचमन । यज्ञो
पवीतनित्यत्वे ब्रह्मचर्यं ज्ञापयति । अथ सर्वग्रहणं किमर्थं ।
उच्यते । सुत्रद्वयं चतुर्थानां ब्रह्मपञ्चमानां यजमानषष्ठानां
सम्बन्धस्तदर्थं ग्रहणं ॥ १४ ॥

* ब्राह्मणायगोप्येव ।

† ब्राह्मणायगो विशेषेऽस्ति ।

‡ ब्राह्मणायगोप्येव किन्तु श्चेदविमये विशेषेऽस्ति ।

अव्यवायोऽव्यावृत्तिश्च यज्ञाङ्गैः ॥ १५ ॥

न व्यवाय अव्यवाय, न व्यावृत्ति अव्यावृत्ति, अन्तरा
गमन व्यवाय, अनभिमुखता व्यावृत्ति । केनाव्यवायोऽव्यावृत्तिश्च
यज्ञाङ्गैः कर्मोपयतामिति वक्तते ॥ १५ ॥

प्राङ्मुखकरणञ्चानादेशेऽङ्गैः ॥ १६ ॥

प्राङ्मुखकरणमादेशादन्यत्र स्यात् आदेश प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठ
श्चिरसि गायत्रङ्गायोदिति । चशब्द समुच्चयार्थ, अव्यवायो
ऽव्यावृत्तिश्च यज्ञाङ्गैरनादेश इति ॥ १६ ॥

क्रीते राजनि सुब्रह्मण्य उत्तरेण सोमवहन गत्वान्तरे-
णेषे शमीशाखां पलाशशाखां वा सपलाशां पाणौ कृत्वा-
ऽवतिष्ठेत ॥ १७ ॥

उक्त प्रहिणुथात् प्रस्तोतसुब्रह्मण्यौ पुरस्तात्कर्मभ्य इति । तत्र
सुब्रह्मण्य कम विवक्षुरिदं सूत्रमारभते, क्रीते राजनि सुब्रह्मण्य
इति । अथ कस्मात् कर्मभेद क्रियते, प्रस्तोत्रोच्य तावद्वन्नव्य पूर्व
तार्क्ष्यसामादीनामित्यत्राह कृताकृतत्वात् तार्क्ष्यसामादीनां क्रम
भेद इति । क्रीते राजनि क्रीते सोमे, सुब्रह्मण्य इति कर्तृनिर्देश
उत्तरेण सोमवहन गत्वा उत्तरेणेति द्विज्जियम गत्वेति
क्रियोपदेश । अन्तरेणेषे सोमवहनेषयोरन्तराले शमीशाखां पलाश
शाखा वा सपलाशा दक्षिणेन पाणिना गृहीत्वावतिष्ठेत् ॥ १७ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येव, किन्तु तत्र ईदविषये विशेषोऽस्ति ।

ब्राह्मणायणाऽप्यवम

अध्वर्युमम्रैष७ सर्वत्राकाङ्क्षेत सुब्रह्मण्यायाम्* ॥१८॥

सप्रेषण सप्रेष तम् आकाङ्क्षेत् तावत्प्रतीचेत यावत् सप्रेषण
मिति सर्वत्र ग्रहण सर्वासु सुब्रह्मण्यासु न केवल शाकत्या
मिति ॥ १८ ॥

रश्मो धारयश्चाखया१ प्रेक्ष्योद्भावो दक्षिण पूर्व ॥ १९ ॥

रश्मो अभीष्टू प्रग्रहावित्यर्थ धारयन् सव्येन पाणिना शाखया
दक्षिणेन पाणिना गृहीतया प्रस्थापयेत् गावौ सोमवहनयुक्तौ
दक्षिण पूर्वम् दक्षिणस्या धुरि यो युक्तस्त पूर्व पश्चादुत्तरमि
त्यर्थ ॥ १९ ॥

सुब्रह्मण्योमिति त्रिराङ्गयेत्प्राचि वर्त्तमाने† ॥ २० ॥

प्राङ्मुखे वर्त्तमाने सुब्रह्मण्योमिति प्रणव चिब्रूयात्, वर्त्तन्ति
गर्त्यर्थ ॥ २० ॥

षट्कृत्व प्रतीचि ॥ २१ ॥

प्रत्यङ्मुखे वर्त्तमाने षट्कृत्व प्रणव ब्रूयादिति वर्त्तन्ति ॥ २१ ॥

पूर्व्येण पत्नीशालां विमुक्ते ऋदिषि शाखामवगुह्य
नामेवैषामनूत्क्रम्य‡ यथार्थं स्यात् ॥ २२ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

१ प्रेक्षेदिति ब्राह्मणायण । तेनैतेन सूत्रद्वयं ह्यसम् ।

† ब्राह्मणायणे मध्यमया वाच्येत्यधिकमस्ति ।

‡ ब्राह्मणायणे किञ्चिदधिकमस्ति ।

पत्नीशालाया पूर्वप्रदेशे विमुक्तो अर्द्धविमुक्ते सति हृदिषि
च्छादनकृते शाखाम् अवगुह्य अवलम्ब्य तामेवेषामनूत्कम्य अवतीर्थ
ततो यथार्थं स्यादिति कर्मण समाप्तिं दर्शयति ॥ २२ ॥

दक्षिणमनद्वाह्यं सुब्रह्मण्याय दद्यात् * ॥ २३ ॥

दक्षिणस्या धुरि यो युक्तोऽनद्वाह्यं त सुब्रह्मण्याय दद्यात् यज
मान सामर्थ्यात् ॥ २३ ॥

उभाविति श्राव्यायनकं विज्ञायते कर्मसंयोगात्* ॥२४॥

उभावयनद्वाह्यौ देयाविति श्राव्यायनके श्रुति कर्मसंयोगात्
उभाभ्यां हि कर्म कृतं हेतूपादानं क्रियते कर्मसंयोगादिति यस्य
येन कर्मसंयोगः स तद्रूपं लभतइत्यर्थः ।

यस्मिन् कर्मणि यद्रूपं यस्य सन्निहितं भवेत् ।

तत्तस्यैव प्रदानव्यं हेतुर्गोत्रपटो यथा ॥ २४ ॥

इति प्रथमस्य द्वितीया कण्डिका ।

अथ तृतीया कण्डिका

आतिथ्यायाऽस्य स्थितायां दक्षिणस्य द्वारवाहो पर-
स्तात्तिष्ठन्नन्तर्वेदिदेशेऽन्वारब्धे यजमाने पत्न्याञ्च सुब्र-

* ब्राह्मणाय विभेषोऽस्ति ।

ह्यण्योमिति त्रिरुक्ता निगद ब्रूयादिन्द्रागच्छ चरिव
 आगच्छ मेधातिथेर्मेघवृषणश्वस्य मेने गौरावस्कन्दिन्नह-
 ल्यायै जारकौशिकब्राह्मणगौतमब्रुवाणैतावदहे सुत्यामिति
 यावदहे स्यात् * ॥ १ ॥

उक्ता शाकटी सुब्रह्मण्या सुब्रह्मण्योमिति त्रिराङ्कयेत् प्राचि वत
 माने षट्कृत्व प्रतीचीति प्रणवमात्रक्रियोक्ता इदानी तस्या १काल
 देशक्रियाविधयो विवक्षिता, तान् विवचुराचार्य इदं सूत्रमा
 रभते, आतिथ्याया सन्धितायामिति । आतिथ्या इष्टि तस्या सखि-
 ताया समाप्तायामित्यर्थं दक्षिणस्य द्वारवाहो पत्नीशालाया पूर्वं
 प्रदेशे तिष्ठन् । कथं गम्यते पत्नीशालाया द्वारस्येति उच्यते, सम्ब-
 न्धादातिथ्याया सखितायामिति पूर्वेण पत्नीशालाया तिष्ठन्नित्यूङ्गता
 विधीयते । अन्तर्वेदिदेशे अकृतं वेदिकरणं भवत्यतो देशइत्याह ।
 अन्वारभ्ये यजमाने पत्न्याञ्च, अन्वारम्भेण स्पर्शनम्, सप्तमी क्रियते
 यस्य च भावेन भावलक्षणमिति समास क्रमार्थः । सुब्रह्म
 ण्योमिति त्रिं प्रणवमुक्त्वा निगद ब्रूयात् । इन्द्रागच्छेत्येतदादि
 निगदग्रहणं सञ्चवहारार्थम् वक्ष्यत्यग्निष्टुतश्चाग्नेयो निगद इति ।
 एतावदहे सुत्यामिति यावदहे स्यादिति एतावदित्यत्र सुत्या
 निर्देश्या यावद्भिर्गृहेभिः सुत्या, तावद्भिः परिगणना कृत्वा निर्देशं
 काथ्य ॥ १ ॥

* ब्राह्मणयोनेतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

१ कालर्भेदक्षियेति का पु० तथा स० प० पाठः ।

अद्येति समानाहनि* ॥ २ ॥

यस्मिन्नहनि सुत्या भवति तस्मिन्नहन्यद्येति ब्रूयात्, समाना हनीति किमर्थमद्येति सुत्यामिति सिद्धे, उच्यते, कदाप्येक स्मिन्नहनि कृत्स्न कर्म क्रियते, तस्मिन्नपि अद्य सुत्येत्येव ब्रूयात् कोऽस्य विषय । साद्यक्ता ॥ २ ॥

देवा ब्राह्मण आगच्छतागच्छतागच्छतेति गौतम ॥३॥

सुत्यादेशानन्तरमेतद्ब्रूयात् इत्येव गौतम आचार्य्य आह ॥ ३ ॥

आगच्छेति पूर्व देवाङ्गानाद्धानञ्जप्य ॥ ४ ॥

एव धानञ्जप्य आचर्य्या मन्यते ॥ ४ ॥

आगच्छ मघवन्नित्येके ॥ ५ ॥

एके आचार्य्या पूर्व देवाङ्गानान्मन्यन्ते ॥ ५ ॥

पूर्वयो प्रणवयोर्विरमेत् ॥ ६ ॥

अवस्थादित्यर्थ विरामोऽवसानम् ॥ ६ ॥

मेने ब्रुवाणयो † ॥ ७ ॥

एतयोश्च पदयोर्विरमेत् ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

। ब्राह्मणायणे प्रणवान्तयोरिति विशेष ।

† ब्राह्मणायणे ब्रुवाणेति चेति विशेष ।

षणे जारे चाग्नेय्यार्म* ॥ ८ ॥

आग्नेय्या सुब्रह्मण्याया एतौ च विरामौ षणे जारे चेति ॥ ८ ॥

पृथग्यजते शब्देषु च† ॥ ९ ॥

विरमेदिति वर्तते पृथङ्ज्ञानेत्यर्थं यजते शब्देषु चेति उक्ते
किं पृथग्यहणमिति चेत् उच्यते, पितृपितामहप्रपितामहशब्दाना
च समामो माभ्रदिति ॥ ९ ॥

एव त्रि† ॥ १० ॥

अनेन प्रकारेण त्रि क्रिया सुब्रह्मण्याया ॥ १ ॥

आह्वय† ॥ ११ ॥

आह्वयेति विधिर्गृह्यते, एव त्रिराह्वय यजमान वाचयति ॥११॥

पत्नीयजमानावुपहवमिच्छमानौ सुब्रह्मण्योपह्वयस्वेति† ॥१२॥

पत्नी च यजमानश्च पत्नीयजमानौ तावुपवहव काङ्क्षमाणौ
सुब्रह्मण्योपह्वयस्वेत्येव ब्रूयाता उपह्वानमुपहव ॥ १२ ॥

उपह्वतइत्युपहव† ॥ १३ ॥

सुब्रह्मण्यो याचित उपह्व दद्यात्, क पुनरुपहव उपह्वत
इत्युपहव अयमुपहवप्रकार ॥ १३ ॥

* आह्वायणे विश्वोऽस्ति ।

† आह्वायणोऽप्येवम् ।

† आह्वायणेन सूत्रत्रयेनैकसूत्रं ज्ञातम् ।

उपह्वय यथार्थं स्यात्' ॥ १४ ॥

ऋज्वर्थ ॥ १४ ॥

एव च सर्वेषुपसन्दतेषु ॥ १५ ॥

बहुवचनसामर्थ्यात् तस्मिन्ने सर्वग्रहण निगर्थकमिति चेत् तत् कथं प्रतीष्टिषु स्यादिति उपसदग्रहणादिष्टिद्वये उपसत्प्रत्ययो माभूदिति ॥ १५ ॥

याश्चोर्द्धमुपसङ्ग उत्करे तु तत्र तिष्ठन् ॥ १६ ॥

याश्चोर्द्धमुपसदभ्यश्चादेक्ष्यन्ते सुब्रह्मण्यास्तासामप्येष एव विधिं अथन्तु विशेष, उत्करे तु तत्र तिष्ठन्निति, तिष्ठन्निति वक्तव्ये तत्र ग्रहणं किमर्थमिति चेत् उच्यते, माभूत् समीपसप्तमी प्रत्यय इति आहूते नोत्करे वक्तव्या । अपर आह उत्करे चाह तत्र तिष्ठन्निति हि ब्राह्मणं तस्मादुत्करे तिष्ठन् सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वयतीति ॥ १६ ॥

प्राक् सुत्यादेशान्नामग्राहः ॥ १७ ॥

एव चैता उत्करे भवन्ति किञ्च प्राक् सुत्यादेशान्नामग्राहो भवति एतावदहे सुत्यामिति प्रागस्मात्तद्वचनात् ॥ १७ ॥

अग्नीषोमीयवपाया च ऊतायाम् परिहृतासु षसतीवरीषु

* ब्राह्मणायणे अन्यत्रास्ति ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

§ ब्राह्मणायणोऽप्येवम् । किन्तु तत्र ह्येदविषये विशेषोऽस्ति ।

प्रातरनुवाकोपक्रमवेलायामसौ यजत इति प्रत्येकं गृह्णीयाद्-
यजमाननामधेयान्यमुष्य पुत्र पौत्रो नप्तेति पूर्वेषां ॥ १८ ॥

अग्नीषोमीयस्य पशोर्वपाया ज्ञताया वसतोवरी परिहरणे कृते
प्रातरनुवाकस्य आरम्भवेलाया यजमाननामधेयानि गृह्णीयात्
प्रत्येकम् एकमेकं प्रति प्रत्येकम् असाविति सव्वनाम्ना यजमानस्य
नामधेयानि यजमाननामधेयानीति बद्धवचनं क्रियते तत्सम्बन्धेन
सर्वाण्येतानि पितृप्रभृतीनि यजमाननामधेयानि । अपर आह नक्ष-
त्राश्च य नित्यं ततोय यत्तद्गुह्यमेव भवति । सर्वनाम्न स्थाने पितृ
पितामहप्रपितामहानां नामधेयानि गृह्णीयात् असुष्य पुत्र पौत्रो
नप्तेति यथामुष्यम् । यथासुष्य पुत्र पौत्रो नप्तेत्येतेषां पूर्वेषु सिद्धे
पूर्वेषामिति किमर्थं मन्तरभ्यते, उच्यते, एकशेषविधिप्रज्ञापनार्थं,
कथमेकशेषा गृह्यत इति पूर्वेषां च पूवासां च ॥ १८ ॥

अथावरेषां यथाज्येष्ठः स्त्रीपुंसां ये जीवेयुः ॥ १९ ॥

अथानन्तरमवरेषां नामानि गृह्णीयात् अवरे पुत्रपौत्र
प्रपौत्रा, कथमेतद्गम्यते तेषामपि त्रयाणामेवेति अथशब्दसामर्थ्यात्
यथाज्येष्ठम् यो ज्येष्ठः यथाज्येष्ठम् उत्पत्तिक्रमतः किमविशेषेण न
जीवेयुः ॥ १९ ॥

जनिष्यमाणानामित्युक्त्वा सुत्यादेशप्रभृति समापयेत् ॥ २० ॥

* द्राह्यायणोऽप्येव, किन्तु छेदविधये विशेषोऽस्ति ।

† द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

‡ द्राह्यायणे विशेषोऽस्ति ।

जनियमाणनामिति सिद्धे उक्तेति^१ किमर्थमारभ्यते, उच्यते,
पृथग्यजते शब्देषु च विरमेदित्युक्तमत्दिहापि प्राप्तं तन्नित्यर्थम्
उच्यते समासेन पितृपितामहप्रपितामहशब्दं कृत्वा यजत इति
ब्रूयात् ॥ २ ॥

याग्नीषोमीयवपायां लुप्ता सा साद्य क्तेषु* ॥ २१ ॥

याग्नीषोमीयवपा होमानन्तरकाला सुब्रह्मण्या सा साद्य क्तेषु
लुप्ता लोप क्रियते, अथ सामर्थ्यादेव लोपे प्राप्ते निमित्तापाये नैमि
त्तिकस्याप्यपायइति सूत्रं किमर्थमारभ्यते, अत्रोच्यते, तिस्रः सन्नि
योगशिष्टा सनामग्राहा तासां सन्नियोगशिष्टानां सतीर्णां पूर्वस्या
लोपे उत्तरयोरपि लोपो गम्यते । सन्नियोगशिष्टानामन्युतमापाये-
ऽपाय इति, अपर आह प्रतिनिधौ माभूदिति, साद्य क्तेश्चग्नी
षोमीयस्य पशो स्थाने अग्नीषोमीय पुरोडाशं निर्वपतीति, अथो
द्देशनिर्देशौ किमर्थमिति चेत्, अत्रोच्यते, सूत्रकारस्यायमभि-
प्रायः सैव लुप्ता । अन्यत्र निमित्तापायेऽपि नैमित्तिकानि भवन्तीति ।
यथा सन्ततिष्वप्रस्तावास्वपि कुशाविधानमिति ॥ २१ ॥

इति प्रथमस्य तृतीया कण्डिका ।

*ब्राह्मणायमे विश्वेशोऽस्ति

अथ चतुर्थी कण्डिका ॥

अग्निष्टुत्वाग्नेयो निगद * ॥ १ ॥

सुब्रह्मण्याया सार्वक्रतुको विधिरुक्त, साम्प्रत विशेषो विवक्षितस्तु विवक्षुराचार्य्य आह अग्निष्टुत्वाग्नेयो निगद इति । अग्निष्टुत्सु यज्ञेषु अग्नेयो निगदो भवति अग्निर्देवता अस्त्रेत्याग्नेय, निगदस्य उक्तलक्षण, अग्निष्टुत्वाग्नेयेति वक्तव्ये निगद इति कथं निगदस्यैव प्रत्याम्नान स्थानेतरस्येति ॥ १ ॥

तत्र गौतमीयमग्नि आगच्छ रोहिताभ्यां वृद्धज्ञानो धूम-
केतो जातवेदो विचर्षण आङ्गिरस ब्राह्मणाङ्गिरस ब्रुवाणेति
प्राक् सुत्यादेशात्* ॥ २ ॥

तत्र तस्मिन्नित्यर्थ । गौतमस्येदं गौतमीयम् । अग्नि आगच्छेत्ये-
तदादिर्निगद । प्राक् सुत्यादेशात् एतावदष्टे सुत्यामिति प्राग-
स्मात् ॥ २ ॥

देवानां स्थानेऽग्नय * ॥ ३ ॥

देवानां स्थाने अग्नय इति ब्रूयात् ॥ ३ ॥

अथ धानञ्जयोऽग्नि आगच्छ रोहितव आगच्छ भरद्वाज

स्याजसद्वस' हनो वारवस्वन्दिन्नषसौ जारेत्याङ्गिरसप्रभृति
समानम्* ॥ ४ ॥

अथशब्द आनन्तये गौतमीयो विधिरुक्त, आग्नेयी च सुब्र
ह्मण्योक्ता । तत्राय धानञ्चयोक्तो विशेष अग्न आगच्छ रोहितव
इत्येतदादि प्राक् सुत्यादेशादिति वर्तते, किञ्च ॥ ४ ॥

इन्द्र५ शक्नोति ब्रूयाद्विश्व इति देवाननिरुक्तेषु^१ ॥ ५ ॥

आग्नेयी सुब्रह्मण्योक्ता । साम्प्रत अनिरुक्त उच्यते, शक्ना
गच्छेति विश्वे ब्रह्माण इत्येव ब्रूयात्, अनिरुक्तेषु उपह्वयादिषु ।
अनिरुक्त्य देवतानामधेय पारोक्ष्यम् ॥ ५ ॥

अनिरुक्तप्रात सवनयोश्च^१ ॥ ६ ॥

एवमेव सुब्रह्मण्या स्यात् अनिरुक्त प्रात सवन यस्य सोऽग्नि
रुक्तप्रात सवन अनिरुक्तप्रात सवनश्चानिरुक्तप्रात सवनश्चानिरुक्तप्रात
सवनौ तयोरनिरुक्तप्रात सवनयो, कथ पुनर्गम्यते, यथाय बज्ज
ब्रोहि' समास । अथ पुनरय तत्पुरुष कल्पेतेति । यदि ह्यय
बज्जब्रोहिरभविष्यत् मुक्तसशयमेव सूत्रमभविष्यत् । अनिरुक्तापूर्व-
वाजपेयेष्विति । एव क्रियमाणे एव सूत्रम् अभविष्यत् । समासे च
सशयो नाभविष्यत् । येन पुनरय पृथक्सूत्रमारभ्यते, अनिरुक्तप्रात

*ब्राह्मण्ययोऽत्र नास्ति ।

१ ब्राह्मण्ययोऽप्येवम् ।

सवनयोश्चेति ज्ञापयति तत्पुरुष समास इति अनिरुक्तञ्च तत्
 प्रातः सवनं चानिरुक्तप्रातः सवनमिति । तेनापूर्ववाजपेययोः प्रातर-
 नुवाकोपक्रमणकालैव सुब्रह्मण्या निरुक्ता स्यादिति उच्यते, न क्रतु-
 सम्बन्ध एवाय गृह्यता तदुच्यते मुक्तसशय सूत्रमभविष्यत् एव
 चेत् अनिरुक्तापूर्ववाजपेयेष्विति एव क्रियमाणे सूत्र इत्यत्र ब्रूम, यद्येव
 सूत्रमभविष्यत् वाजपेयविचाराणां सर्वेषां प्रसङ्गोऽभविष्यदेव माभू-
 दित्यत आह अनिरुक्तप्रातः सवनयोश्चेति ॥ ६ ॥

अभिषेचनीयदशपेयावन्तरेण सदा नामग्राह * ॥ ७ ॥

अभिषेचनीयश्च दशपेयश्च अभिषेचनीयदशपेयौ तावन्तरेण या-
 सुब्रह्मण्या भाः सर्वाः सनामग्राहा अन्तरान्तरेण युक्त इति द्वितीया
 भवति । सदाग्रहणं सत्राद्यपेक्ष्यम्, अपरे ब्रुवते नामग्रहणमात्रमेवा-
 स्त्विति न निगद ॥ ७ ॥

अर्द्धगणेष्वर्द्धराद्यन्तयोरारुहयेत्* ॥ ८ ॥

द्विरात्रप्रभृतिष्वर्द्धगणेषु अर्द्ध आदौ चान्ते चारुहयेत् । अथ
 किमर्थमिदमारभ्यते, विद्यमाने आङ्गाननिमित्ते प्रत्यहं वसतीवरी
 परिहरणे प्रातरनुवाके च । उच्यते, वक्ष्यत्ययम एकाष्टकादीक्षिण
 उपसर्गिन्स्ते तृष्णीमेकत्रिंशमहरासीरन् सवनविधेन वा पशुना यजे-
 र्विति, अत्रापि कथं स्यादिति ॥ ८ ॥

उत्तराशां चरन्तिकी * ॥ ९ ॥

* प्राङ्गाग्रयोऽप्येवम् ।

या अङ्ग अन्ते सुब्रह्मण्या मोत्तरार्था, उत्तरार्थमहर्गणेष्वह्वरा
द्यन्तपोराङ्गयेदिति । अत्रातिरात्रान्ते प्राप्ता तत्प्रतिषेधार्थमार
भ्यते, उत्तरार्था हरन्तिकीति ॥ ६ ॥

अग्नीषोमीयप्रभृत्यहीनेषु सर्वा सनामग्राहा * ॥ १० ॥

अग्नीषोमीयादि यत्कर्म अहीनेषु तस्मिन् या सुब्रह्मण्या ता
सर्वा सनामग्राहा स्युः । ननु अग्नीषोमीयप्रभृतय सनामग्राहा एव
भवन्ति, तत् किमिदम् अग्नीषोमीयप्रभृतीत्यारभ्यते, उच्यते, वक्ष्य
त्यय सर्वा सनामग्राहा इति । यद्ययमग्नीषोमीयप्रभृतीति न
ब्रूयात्, तदा शाकत्या आरभ्य सवा सनामग्राहा स्युः सर्वा इति
वचनात् न हि तदस्ति यदवचनान्न भवति । वचनस्यातिभारो
नास्ति वचनमुपलभ्यु शक्यते । अथाहीनग्रहण किमर्थमिति चेत्,
एकाहिको विधिस्तु । सात्रिको वक्ष्यते, दीक्षानुपूर्वेण दीक्षिताना
सत्रेषु नामग्राह इत्यत आरभ्य तदेवमुभयत्रोक्ते विशेष उच्यमान
प्रत्याख्यायाहीनादन्यत्र न स्यात् । तथा च सूत्रे उक्तम्, एकाहाहीन
सत्राणीति चतुर्थी सोमजातिर्नास्ति । अतएव सिद्धेऽहीनग्रहण न
कर्तव्यम्, क्रियमाणे कारण वक्तव्यम् । उच्यते, कर्तव्यमहीनग्रहणम्,
अक्रियमाणे मुख्याहीनशब्दे गृह्यते येऽहीनकाण्डे पठितास्तएव
गृह्येरन् मुख्यत्वात् गौणमुख्ययोर्मुख्ये सम्प्रत्यय इति ज्ञत्वा सोऽय
माचार्योऽहीनग्रहण करोति । येऽय्यहीनकाण्डे न परिपठिताः । यथा
वह्णप्रघासदिदिवसाकमेधश्चहृद्युष्टिर्दिरात्र इति । द्वादशाहीनज्ञा

हीनभूत, कथम् एतेषु सर्वेषु एष विधि स्यादित्यतोऽर्थमहीन
ग्रहणम् ॥ १० ॥

दोक्षानुपूर्वेण दीक्षितानां सत्रेषु नामग्राह * ॥ ११ ॥

आहीनिको विधिरुक्त । साम्प्रत सत्रिक उच्यते, येनानु
पूर्वेण दीक्षिता सत्रिणस्तेनैव क्रमेण तेषां सुब्रह्मण्याया नामग्रहण
स्यात् । आनुपूर्वं क्रम । आनुपूर्वेणेति सिद्धे किं दोक्षानुपूर्वमिति,
उच्यते, अनेनोक्तम्, असौ यजत इति प्रत्येक गृह्णीयादिति, तत्र
प्रत्येकग्रहणे प्रयोजनमनेकयजमानताया प्रत्येक गृह्णीयादिति एका
हाहीनेषु तत्रापि दीक्षणानुपूर्वेणैव । अथ दीक्षितानामिति किमर्थम्
उच्यते नेदिष्ठिनि दीक्षते प्रेतस्यैव नामग्रहणं स्यादिति । य एव
प्रथम सत्रिलेन दीक्षित इति ॥ ११ ॥

ऊर्ध्वमतिरात्रादग्रहणम् * ॥ १२ ॥

प्रायणीयादतिरात्रादूर्ध्वमग्रहणं नाम्नाम् ॥ १२ ॥

तस्यान्ते च सुत्या गौतमस्य * ॥ १३ ॥

तस्य प्रायणीयस्थान्ते या वसतीवरी परिहरणान्तकालां सु
ब्रह्मण्या, तस्या च सुत्यामागच्छेति ब्रूयात् । तस्येति निर्देश क्रियते
अहीनद्वादशाहवैदत्रिरात्राद्यर्थ, तस्य तस्येति ॥ १३ ॥

नार्मेधाक्स एके * ॥ १४ ॥

एके आचार्या मन्यन्ते, अ सुत्या सयुक्ता नार्मेधान्ता सुब्रह्मण्या
स्यादिति । अहराद्याद्य सुत्या स्यादित्यथ ॥ १४ ॥

अद्य सुत्या शाण्डिल्यस्य* ॥ १५ ॥

प्रायणीयस्यातिरात्रस्यान्ते शाण्डिल्य आचार्य्याऽद्य सुत्येति
मन्यते ॥ १५ ॥

अनाङ्गान धानञ्जप्यस्तिष्ठषु चोत्तमासु नामग्राह ॥ १६ ॥

अतिरात्रस्यान्तेऽनाङ्गान धानञ्जप्यो मन्यत, तिष्ठषु च सत्रो-
त्तमासु नामग्राह स्यादिति ॥ १६ ॥

उत्तमयोरिति गौतम* ॥ १७ ॥

सत्रोत्तमयोर्नामग्राह स्यादिति गौतम आचार्य्या मन्यते
एतस्मिन् कल्पे ॥ १७ ॥

तथा सत्यग्नीषोमीयवपायामग्रहण धानञ्जप्याऽनाङ्गान
वा† ॥ १८ ॥

तथा सति कल्पे अग्नीषोमीयवपायामग्रहणं नाम्ना धानञ्जप्य
आचार्य्या मन्यते । समाधिप्रधानत्वाद्नाङ्गानमेव वा ॥ १८ ॥

*ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

†ब्राह्मणायथेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

‡ब्राह्मणायथे चेति विशेषः, तेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

सर्वत्र सत्रेष्वग्रहणं शण्डिल्य * ॥ १९ ॥

सर्वासु सुब्रह्मण्यासु सत्रेषु नामयाहो न स्यादित्येव शण्डिल्य
आचार्यो मन्यते ॥ १९ ॥

ऊर्द्धमतिरात्राढाग्नेय्येका द्वितीये पञ्चदशरात्रे* ॥२० ॥

प्रायणीयादतिरात्रादूर्द्धमेका सुब्रह्मण्या आग्नेयी भवेत् । द्वितीये
पञ्चदशरात्रे ॥ २ ॥

द्वे वा^१ ॥ २१ ॥

द्वे वा सुब्रह्मण्ये आग्नेय्यौ भवेयाताम् ॥ २१ ॥

सर्वा प्राक् त्रिकद्रुकेभ्यस्तृतीये* ॥ २२ ॥

तृतीये पञ्चदशरात्रे आतिथ्यामस्थानकालाया आरभ्य या सुब्र
ह्मण्या ता सर्वा आग्नेय्य स्युः । प्राक् त्रिकद्रुकेभ्यः ॥ २२ ॥

कौण्डपायिनतापस्वितयोर्द्वादशाहे सुत्येति विदित्वा
परिमाणाङ्गान धानञ्जय * ॥ २३ ॥

कौण्डपायिनामयनं कौण्डपायिनं, तापस्वितामयनं तापस्वितं,
कौण्डपायिनञ्च तापस्वितञ्च कौण्डपायिनतापस्विते तयो कौण्ड
पायिनतापस्वितयोः । द्वादशाहे सुत्येति ज्ञात्वा परिमाणाङ्गान
धानञ्जयो मन्यते । एतावदहे सुत्यामिति यावदहे स्यादित्युक्तम् ॥२३॥

*द्राघ्यायणाऽप्यवम् ।

^१द्राघ्याययो चेति विशेष

सुत्यामागच्छेतीतरा * ॥ २४ ॥

अथ या अन्या प्राक् परिमाणाङ्गानाम्नानात् तामु को विधिर
चोच्यते, सुत्यामागच्छेतीतरा इति ॥ २४ ॥

ऊर्द्धं चातिरात्रात् प्रथमस्य सारस्वतस्य प्राक् श्व
सुत्याया * ॥ २५ ॥

वक्ष्यत्ययम् कौण्डपायिनसारस्वतयोरिष्ट्ययनेषु सुत्यावदिति ।
तत्र सारस्वते ऊर्द्धमतिरात्रात् प्रायणीयाद्या सुब्रह्मण्या तामु च
सुत्यामिति ब्रूयात् । प्राक् श्व सुत्याया । तत्र प्रथमस्य सारस्वत
स्येति प्रथमग्रहणमतिरिच्यते । यावता सन्ततसुत्ये एवोत्तरे । अत्र
प्रथमग्रहणं क्रियते कौण्डपायिनार्थम् । कौण्डपायिनोऽपि तत्र
पक्षे तस्योपसदं न उपवसथकर्म कृत्वातिरात्रमुपेयुरिति । तस्मादूर्द्ध-
मतिरात्रात् सुत्यामागच्छेति ब्रूयात् प्राक् श्व सुत्याया इति ॥२५॥
कौण्डपायिनसारस्वतयोरिष्ट्ययनेषु सुत्यावच्छाण्डिल्य * ॥२६॥

शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते । अहराद्यन्तयोरङ्गयेदिति ॥ २६ ॥

तथाग्निहोत्रमासे तथाग्निहोत्रमासे* ॥ २७ ॥

कौण्डपायिनसारस्वतयोरिष्ट्ययनेषु यथाग्निहोत्रमासे कौण्ड
पायिनेन प्रकारेणेत्यर्थ ॥ २७ ॥

इति प्रथमस्य चतुर्थी कथित्वा ।

* ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

सर्वत्रानादेशे परिसामानि प्रस्तोता गायेत् स्वाध्यायवत्
स्वासु* ॥ १ ॥

उक्तं प्रहिणुयात् प्रस्तोतुमुब्रह्मण्यौ पुरस्तात् कर्मभ्य इति तत्र
सुब्रह्मणीयमुक्तम् अनन्तरं प्रस्तोत्रोय वक्तव्यम् । तत्र क्रमभेदस्य
प्रयोजनमुक्तम् सुब्रह्मण्यप्रकरणएव साम्प्रतं प्रस्तोतुकर्म विवक्षुरिदं
सूत्रमारभते, सर्वत्रानादेश इति । तत्र पदानि सर्वत्र अनादेशे परि
सामानि प्रस्तोता गायेत् स्वाध्यायवत् स्वासु । तत्र सर्वशब्दे
निरवशेषत्वात् । सर्वविधिविषयो निर्देशं सर्वक्रतुष्वित्यर्थः । अनादेश
इति आदेशादन्यत्र, आदेश यथा अथ सहोहा इति चिरुद्गाता गाये
दिति । परिसामानोति कर्मनिर्देशं, परिच्छिन्नकर्तृकाणि सामानि
परिसामानि परिगतलिङ्गानि वा सामानि परिसामान्युच्यन्ते । प्रस्तो
तेति कर्तृनिर्देशः । गायेदिति क्रिया निर्दिश्यते । स्वाध्यायवदिति
धर्मउच्यते स्वाध्यायेन तुल्या क्रिया स्वाध्यायवत् स्वासु, स्वास्वि
त्याश्रयविशेषो नियम्यते । स्वास्वस्वासु च साम्नां इयो वृत्तिर्दृश्यते
सर्वपदानामर्थः । अथ समुदायार्थः । यान्येतानि तार्क्ष्यसामादौनि
उद्गशीयान्तानि दोक्षणीयादिषूदवसानोयान्तेषु कर्मसूपदिश्यन्ते
एतानि सर्वाणि प्रस्तोतुकर्मेति । अत्रोच्यते, सर्वत्रग्रहणं तावन्न कर्तव्यम्,
किमर्थम्, अक्रियमाणेऽपि सर्वत्रग्रहणे प्रत्येक्षतएतत् यथा सर्वचेति

* वाङ्मयनीयेवम् ।

कथम् विध्यव्यपदेशे सर्वकृत्वधिकार इति वचनात् अधिकारनिवृत्त्यर्थं मिति चेत्, दीक्षानुपूर्वेण दीक्षितानामिति तन्न । कस्मात् प्रकरण-समाप्ते । न प्रकृतमतिदेशा बाधन्तइति न्यायोपदेशात् । अनादेश इत्येतदपि शक्यमवक्तुम् । कस्मात्, सामान्यविशेषाभ्यां प्रवृत्तिविधीनाम् । अत्र सामान्यो विधिरौत्सर्गिक तस्यापवादो विशेष, तत्र औत्सर्गिको विधिरपवादेन वाधिष्यते, तस्माच्छक्यमवक्तुमनादेशइति परिसामानोति च वक्तव्यम् कस्मात्, सर्वथा सव्यवहारार्थां सज्ञां शास्त्रे भवन्ति । न चानया सज्ञया शास्त्रे सव्यवहारोऽस्ति । प्रस्तोतृग्रहणमप्यतिरिच्यतएव कस्मात् प्रकृतत्वात् प्रवृत्तयुयात् प्रस्तोतृसुब्रह्मण्यौ इति, तेन मयोगादुद्गातृप्रसङ्ग इति चेत्, तन्न कस्मात् असम्भवात् स्वयं व्रजेत् क्रयं औपवसथ्येवेति । प्रतिहर्त्ता स्यादिति चेत्, तदपि न प्रकृतहानि स्यात् अप्रकृतप्रत्ययश्च । प्रकृतो हि प्रस्तोता, अप्रकृतो हि प्रतिहर्त्ता । अथ गायेदित्येतदपि अतिरिच्यतएव सामं चोद्यमानं गानादन्यत्र किं भजते । स्वाध्यायवदित्येतदपि न वक्तव्यम् । अगृह्यमाणविशेषं सामं स्वाध्यायवदेव भवति, विशेषस्तु यथा मन्द्रमिवायं आददोताथ तारतरमथ तारतममिति अनिरुक्तं गेयं बलबलानुकुवता गेयम् । अक्षरे णाक्षरेण प्रतिष्ठापयतोद्देश्यमिति । स्वास्वित्येतदपि न वक्तव्यम् कस्मात् अन्याभिरसयोगात् । अविशेषेणादिग्यमानं स्वामु उज्जित्वा कथमस्वामु क्रियते अन्याभिरसयोगं औत्पत्तिकसयोगात् विश्वेदेवा इति वसिष्ठनिवृत्तमूहेत्, तथा स्वयोनौनि सर्वचाभिरूपतराण्यस्वयोनौनि न इति । एव सर्वेषां प्रतिपदसुद्धारं उक्तं ।

अथवाच्ये, प्रयोजनमुच्यताम्, अत्राह यदुच्यते, नारब्धव्यानी
 त्थारब्धव्यानीति ब्रूम । कस्मादारम्भे विधिप्रसिद्धे । यत्तावदु
 च्यते, सर्वत्र शब्दोऽतिरिच्यतइति तन्न, न केवलमस्मिच्छास्त्रे
 अयमादेश, अन्यत्रापि यथा अध्वर्यवित्याहोद्गातेति । यत्
 सर्वत्रेति न ब्रूयाद्विश्वरूपाणा गान प्रस्तोतु स्यात् परिसामशब्द
 त्वात् अत आह सर्वत्रानादेश इति । आदेशग्रहणमुक्तार्थं प्रथम
 सूत्रएव विकल्पसमुच्चयप्रत्याम्नायप्रसङ्गो माभूदिति । यदुच्यते
 परिसामानीति न वक्तव्यम् शास्त्रे सव्यवहाराभावादित्यत्र ब्रूम ।
 अस्ति सज्ञासव्यवहार शास्त्रेण च सम्पदतिरेको यथान्यै परिसामभि
 रिति यदुच्यते । प्रकृतत्वात् प्रस्तोत्यग्रहण न कत्तव्यमित्यत्र ब्रूम ।
 कत्तव्यमेव कस्मान्नियमार्थम् । व्याहृतिसामानुगापनञ्च प्रस्तोतु स्या
 दिति व्याहृतिसामानि गापयेद् यजमानमित्येकश्रुतिविधानात्
 उद्गातुर्माभूदिति । अथ यदुक्त गायेदिति न वक्तव्यम् साम चोद्य
 मान गानक्रिया भजतइत्यत्र ब्रूम । आख्यातप्रचोदनास्ति दोष ।
 दृश्यन्ते हि वाक्यान्वभयोर्वेदलोकयो उच्यमानार्थानि गम्यमानार्थानि
 अर्थगृह्योतानि च । उच्यमानार्थाना तावद् यथाहार दीयतामिति
 यथा गम्यमानार्थद्वारमिति दीयताम् अपिधीयता वेति, यथा
 शीघ्रमिति सग्रहकारेण तथा वेदे ज्योतिष्टोमेनातिरात्रेणर्द्धि
 कामो यजेतेति । अथैष गौरथैष आयुरिति इदमाख्यातप्रयोगे न
 दोष । अथ यदुक्त गायत्ररथन्तरवदविशेषग्रहणाभावात् कथमन्य
 धर्म भजतइति तस्मात् स्वाध्यायवदिति न वक्तव्यमित्यत्र ब्रूम ।
 परिसाम्नां प्रयोगे सग्रह किमनुदृष्टितान्यननुसृष्टतस्तोभानि

क्रियन्ताम् अथोद्दृष्टान्धेवोपसहस्रसोभानि च क्रियन्ताम् केन वा स्वरेण क्रियन्तामिति एष सशय । आन्ध्राये कानिचिदनु सहस्रसोभानि पथन्ते कानिचिदाद्यन्तसुभानि केषुचित् पादं शिष्टा गीति पथते । तत्राय सशय, किं तेनैव धर्मेण युज्यता मथान्यो धर्म इति । तथोद्दृष्टं किं प्राप्नोति चतुर्थोदात्ततमात् स्वरादव्यन्तरानुदृष्टति प्रागुपायान्न चेत्समानपुरुषवचने द्वितीयप्रभृती नामुदात्ततम कश्चित् स्वरो भवति, तमुद्दृष्ट इत्याचक्षते । तथाच यज्ञे क्रियतइति च शार्ङ्गादीनामुद्दृष्टं प्राप्नोति एतस्मिन् प्राप्ते स्वाध्यायत्रदित्याह । अत्र शार्ङ्गादिषु उद्दृष्टो निवर्त्तते अनुपदञ्च स्तोभानुसहार स्यादित्येष स्वाध्यायधर्मः । ननु यद्येष स्वाध्यायधर्मः, किमर्थमुद्दृष्टसोभानि पथन्ते । उच्यते, लाघवार्थमत्राह, यदि लाघवार्थमुद्धार, किमर्थमन्यान्यनुपदसुभानोति उच्यते स्तोभ स्थानस्वरनिदर्शनार्थम् । कथं पुनरेतद्गम्यते यथा निदर्शनार्थम् न नियमार्थमिति निदर्शनार्थमेवेति गम्यताम स्मृतिरुच्यते, स्मृतिर्नाम अमूल आगम पारम्पर्यमित्यर्थः । एव विशिष्टा ऋरन्ति । पदाय पदाय स्तोभा अनुवर्त्तन्तइति लिङ्गम्, यदिहकारेण भ्यस्तमिति च, कथं पुनरेतद्गम्यते, यथा निदर्शनार्थमिदमिति । पदाय पदाय स्तोभा अनुवर्त्तन्तइति राक्षोन्न एवाय विधिरिति, नेति ब्रूमहे । नित्यानुवाटोऽयन्तस्याहावोहाव इति स्तोभास्तोभति विश्व समन्त्रिण दह विश्व समन्त्रिण दहेति । तदा अतिच्छन्दसु भवन्ति यद्द्वै सप्तपदासु भवति तस्य त्रिनिधनमिति अवगम्यते नित्यानुवाद इति । पाञ्चविधोपपत्तेस्तानुसहार कर्त्तव्य इति ।

अनुसहारे क्रियमाणे विधावसौकल्यो भवति उपासनविधानाच्च साम्नां क्रियेथ्यते । उपासनमन्त्रेषु तावन्नोकेषु पञ्चविध सामोपासीतेति । कुर्तस्त्रिदानी प्रयोगः, तथाच

सूतेर्लिङ्गाच्च रात्रोऽग्ने प्रयोगे याज्ञिको विधि ।

पाञ्चविधोपपत्तेश्च स्तोभमहार इथ्यते ।

उद्धार पुनराचार्यै स्वाध्याये लाघवार्थिभिः ।

प्रोक्तस्त्रिभिन् प्रतिष्ठा च महारस्तेन चेष्यते ॥ इति ।

एष च श्रूयत । नग्नानि ह वा एतानि सामानि भवन्ति यान्यनुभ्रान्तीति । तस्यास्तोभाननुसहरान्ते साम्नामनग्नताया इति अत आह, स्वाध्यायवदिति, एष स्वाध्यायधर्मः, ये पुनर्वर्णयन्ति नानुसहार इति तेषामेते दोषा प्रसज्यन्ते अथ यदुक्तमन्याभिरसयोगश्चात्पत्तिक संयोगादिति । अत स्वास्विति न वक्तव्यमित्यत्र ब्रूम । आभिरूथमलिङ्गम् अस्ति राणायनीयके तु शुक्लचन्द्रयो * ऋगन्तर इह च ऋगन्तर गृह्यत, नियुत्वान्वाय वागह्यत्राह, गोरमन्वतेति । अतो नियमार्थमाह, स्वास्विति एवमेतेषा पदानामारम्भकारणानि सर्वाणि, तस्माद्युक्त सूचारम्भ इति ॥ १ ॥

दृचापत्तीनि दृचेषु त्रिरितराणि ॥ २ ॥

यानि दृचापत्तीनि स्वासु तानि दृचेषु कर्त्तव्यानीति । यान्यदृचापत्तीनि तानि त्रि कर्त्तव्यानि । स्वास्वित्येतदनुवर्त्तते ॥ २ ॥

* श्रेयो श्रेयान्तरम इति स प तथा का० पु पाठः ।

† ब्राह्मण्योऽप्येवम् ।

अन्तरेण चात्तालोत्करौ सञ्चर सर्वत्रानादेशे* ॥ ६ ॥

चात्तालोत्करयोरन्तरासञ्चर सञ्चरन्ति तेनेति सञ्चर । सर्वत्र सर्वकर्मणामित्यर्थ । अनादेशे आदेशादन्यत्र सर्वत्र । ग्रहण तस्माद्देतेनैव प्रसुते प्रपद्येतेतेन निष्क्रामेदिति । सुत्यायामेव केवल मा भृदिति ॥ ३ ॥

तदापान तीर्थ* ॥ ४ ॥

य एष सञ्चर उक्त चात्तालोत्करावन्तरेण तस्यापानमिति सञ्चरहारिकी सञ्जा । आपानेन स गच्छेदिति तीर्थमिति सव्य वहारिकमेव तरन्ति तेनेति तीर्थम् सव्यवहार दक्षिण नयेयु स्तीर्थेन ॥ ४ ॥

अग्नौ चीयमाने पश्चिमेन पुच्छङ्गत्वा दक्षिणेऽपिकक्षे तिष्ठेद्यत्र धोपदध्यु* ॥ ५ ॥

अग्नौ चीयमाने अग्निचित्यायामिद कर्मोपदिश्यते । चीयमान इति वर्तमानकालोपदेश । पश्चिमेन पुच्छ गत्वा पश्चिमेनेति दिङ्गियम । गत्वेति क्रियोपदेश । उपविश्य दक्षिणेऽपि कक्षे तिष्ठेदिति । न यावदङ्गानि निवर्त्यन्ते, लक्षितश्चाग्निश्चेत् भवति तस्मिन् कालइत्यर्थ । अपिकक्षौ वक्ष्येते यत्र वोपदध्यु यस्मिन्वा

देशे अध्वर्यव उपधान कुर्यु तस्मिन् वा तिष्ठेदिति देशोपदेश ।
नोर्द्धता ॥ ५ ॥

पश्चिमेन पक्षावपिकक्षौ* ॥ ६ ॥

उक्त दक्षिणेऽपि कक्षे तिष्ठेदिति, क पुन प्रदेशोऽपिकक्षसञ्च
इति अत्राह पश्चिमेन पक्षाविति ॥ ६ ॥

पूर्वेणोपब्लयौ* ॥ ७ ॥

पूर्वेण पक्षयो उपब्लयौ वक्ष्यति, उत्तरे चोपब्लये ख हृदय
मालभ्य प्रजापतिहृदयमिति ॥ ७ ॥

पुष्करपलाशउपधीयमाने हिरण्मये पुरुषे स्वयमादृशासु
च शर्करासु व्याहृतिसामानि गायेद् यजमानः सत्य
पुरुषो भूर्भुव स्वरित्येतासु पृथक्* ॥ ८ ॥

उक्तमग्नौ धीयमाने पश्चिमेन पुष्क गत्वा दक्षिणेऽपि कक्षे तिष्ठे
दिति । अथ तस्मिन्देशेऽवस्थितस्य कि कर्मेत्यचोच्यते पुष्करपलाश
उपधीयमान इति, पुष्कर पद्म तस्य पत्र पलाश तस्मिन्नुप
धीयमाने हिरण्मये पुरुषे सुवर्णमये पुरुषे तस्मिन्नुपधीयमाने ।
स्वयमादृशासु च शर्करासु स्वभावभिन्नास्वित्यर्थ । औत्पत्तिकानि
न ह्यचिमाणि ज्ञानां शर्कराणां द्विद्राणि ता स्वयमादृशा तासु चोप-

धीयमानासु व्याहृतिसामानि व्याहृतिषु भवानि सामानि व्याहृतिसामानि तानि गापयेद् यजमानम् सत्य पुरुषो भर्भुवस्वरित्येतासु एतानि सामानि यथोद्दिष्टानि पृथङ्जानेत्यथ एकस्मिन्नेकैस्मिन्नुपधीयमाने एकमेक साम गापयेत् प्रतिद्रव्यमानुपूर्वेण ॥ ८ ॥

तेषां स्थाने स्वय चिन्वान ऋतनिधनमाज्यदोह पुरुषव्रतमेकानुगान रथन्तर वामदेव्य वृहदिति* ॥९ ॥

तेषां व्याहृतिसाम्ना स्थाने स्वयच्चिन्वान इति सात्रिको विधिरुपदिश्यते तस्मिन्नेतानि सामानि यथोद्दिष्टानि भवन्ति ॥९॥

रथन्तरप्रभृतीनि विकल्पन्ते लोकसामभिरावृत्तै* ॥१०॥

रथन्तर वामदेव्य वृहदिति विकल्पन्ते लोकसामभि प्रति लोमै सह ॥ १ ॥

सञ्चितमग्नि दक्षिणेन गत्वाग्नायूषीति प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठश्चिरसि गायत्र गायेत्रिरुक्तम्* ॥ ११ ॥

चीयमाने गानमुक्तम् इदानीं सञ्चितगानमुच्यते, सञ्चितमग्नि समस्तञ्चित सञ्चित अथाग्निग्रहण किमर्थम् अग्नौ चीयमान इति प्रकृतोऽग्नि, अत्रोच्यते, शिरश्चादीन्यङ्गानि प्रकृतानि तेषु गानमुपदिश्यते सोऽयमाचार्योऽग्निग्रहण करोति, कथम् अविश्व-

* धाङ्गायणोऽप्येवम्

मानेष्वङ्गेष्वपि गान प्रवर्त्ततएव यथा वक्रचित्तमभिचरश्चिन्वीते
 त्यादिषु विकारेषु वाजसनेयके च अनाविष्कृतचित्याग्नौ दक्षि
 णेन गत्वेति सञ्चर उपदिश्यते अग्न आयूषीत्येतस्यामृचि शिरस
 समीपे प्रत्यङ्मुख तिष्ठन् त्रिर्गायत्र गायन्निरुक्तम् प्रत्यङ्मुख इति
 प्राङ्मुखकरणञ्चानादेशइति प्रकृत निरुक्तम् एतद्वै गायत्रस्य क्रू
 र्यान्निरुक्तमिति निरुक्ता अनुपपद्यमाना मेह वचनादारभ्यते निरुक्त
 मिति आनिरुक्त्य स्तोत्रापन्नस्य भवति ॥ ११ ॥

प्रत्याब्रज्य रथन्तर दक्षिणे पक्षउदङ्मुख पश्चाद्वा
 प्राङ्मुख * ॥ १२ ॥

प्रत्याब्रज्य येनैव गतस्तेनैवाब्रज्य दक्षिणे पक्षे उदङ्मुख तिष्ठन्
 रथन्तरङ्गायेत् पश्चाद्वा पक्षस्य तिष्ठन् प्राङ्मुखो गायेत् ॥ १२ ॥

पश्चिमेन पच्छे गत्वा वृहदुत्तरे पक्षे दक्षिणामुख पश्चाद्वा
 प्राङ्मुख * ॥ १३ ॥

पश्चिमेन पुच्छेङ्गत्वा उत्तरस्य पक्षस्य समीपे दक्षिणामुखस्तिष्ठन्
 वृहदायेत् पश्चिमेन वा प्रदेशे तिष्ठन् प्राङ्मुखो गायेत् ऊर्द्धता ॥ १३ ॥

प्रत्याब्रज्य यज्ञायज्ञीय पुच्छे सवत्सरश्चेद्द्वैच सौत्यो
 वा* ॥ १४ ॥

प्रत्याब्रज्य पुच्छस्य पश्चिमे प्रदेशे तिष्ठन् यज्ञायज्ञीय गायेदिति
अत्र प्राङ्मुखता सिद्धा प्राङ्मुखकरणञ्चानादेशइति यदि सवत्सरो
दैच सौत्यो वा भवति ॥ १४ ॥

ऋतुष्ठा यज्ञायज्ञीयमन्यत्र* ॥ १५ ॥

यदि दैच सौत्यो वा सवत्सरो न भवति तत ऋतुष्ठा यज्ञा
यज्ञीय गायेत् ॥ १५ ॥

वामदेव्य दक्षिणेऽपि कक्षे तिष्ठन् गायेत् प्रजापति-
हृदयमुत्तरे* ॥ १६ ॥

प्रजापतिहृदयमुत्तरेऽपि कक्षे तिष्ठन् गायेत् ॥ १६ ॥

एतानि गौतम उत्तरेणाग्निं गत्वा* ॥ १७ ॥

एतानि यथाविहितानि तेनैव क्रमेण गायेदिति गौतम आचार्यो
मन्यते अथ तु विशेष उत्तरेणाग्निं गत्वा ॥ १७ ॥

एतान्येव प्रदक्षिणं प्रत्यन्ताद्धानञ्छप्यो यज्ञायज्ञीयं पुच्छे
प्रजापतिहृदयस्थाने च वामदेव्यम् ॥ १८ ॥

एतान्येव यथाविहितानि प्रदक्षिणं गायेत् प्रतिपत्तिस्थान

* ब्राह्मणायञ्चोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायञ्चोऽप्येवम् । किन्तु तेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

यावदन्तइति अथ तु विशेष यज्ञायज्ञीद मुञ्चे प्रजापतिहृदयस्थाने
च वामदेव्यमिति ॥ १८ ॥

दक्षिणेनाग्निं गत्वा गौतमीये व्यत्ययं ये पक्षयो शाण्डि-
ल्य * ॥ १९ ॥

शाण्डिल्यो मन्यते एष एव गौतमोक्त कल्पो भवति अथ तु
विशेष दक्षिणेनाग्निं गत्वा ये च पक्षयो सामनी विहिते ते च व्यत्य
येन भवत अन्योन्यस्थानापत्तिर्व्यत्यय ॥ १९ ॥

शिरसि च गीत्वोत्तरे पक्षे* ॥ २० ॥

अथ च विशेष शाण्डिल्यो मन्यते शिरसि च गीत्वा तत उत्तरे
पक्षे गेयमिति ॥ २ ॥

यथागीतमितराणि* ॥ २१ ॥

एव स्यु ॥ २१ ॥

उत्तरे चोपब्लये स्व१ हृदयमालभ्य प्रजापतिहृदय-
मध्वर्युपथे श्यैतम् ॥ २२ ॥

उत्तरे चोपब्लये स्व हृदयमालभ्य प्रजापतेर्हृदयम् चशब्द

* शास्त्रायनीऽप्येवम् ।

॥ शास्त्रायनीऽप्येवम् । किन्तु तेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

शाण्डिल्यमतानुकर्षणाय स्व हृदयमिति स्वशब्द क्रियते अग्नेरङ्गानि
प्रत्यङ्गानि प्रकृतानि अत स्वशब्द कर्गेति । अध्वर्युपथे श्यैतम्,
येन पथा अध्वर्युग्निमारोहति तस्मिन्प्रच्छैतम् ॥ २२ ॥

इति प्रथमस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी कण्डिका ।

प्रवर्ग्यवत्युत्तरेण सम्राडासन्दी गत्वा पञ्चात्तिष्ठन्नध्वर्यु-
प्रेषितस्त्वग्नायिरिति गायत् पदाय पदाय स्तोभेत* ॥ १ ॥

आग्निं सामगानमुक्तं पुष्करपलाशउपधीयमानइत्यत आरभ्य
अध्वर्युपथेश्यैतमित्येवमन्तम् इदानीं प्रवर्ग्यकमेच्यते तद्विवक्षुराह
प्रवर्ग्यवतीति । अत्रेच्यते, किमर्थं पुनर्गिदं भिन्नक्रमादादिश्यते
तास्यसामादीन्येव तावदादेष्टव्यानि आसन्नतमानि । अत्राह, एतानि
तावद्ववश्यम्भावित्वात् पूर्वमादिश्यन्ते, तार्क्ष्यसामादीनि पुन कामत
प्रयुज्यन्ते, तस्मादेषामवश्यम्भावित्वाद्भिन्नक्रम आदेश प्रवर्ग्योऽस्मिन्न
स्तोति प्रवर्ग्यवत्तस्मिन् प्रवर्ग्यवति कर्मणि उत्तरेण सम्राडासन्दी गत्वा
सम्राड् घम स यस्या निधीयते सा सम्राडासन्दी तस्या पश्चिमे प्रदेशे
तिष्ठन्नध्वर्युप्रेषितस्त्वग्नायिरिति गायेत् प्रेषणं नाम सस्कारार्थं सम्बो
धनं प्रेषितं सन् त्वग्नायिरिति एतत् साम गायेत् गानङ्गायनमा

*ब्राह्मणायशोऽप्येवम् । किन्तु तेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

चायप्रवृत्तिं सवत्राय प्रकरणादौ गानग्रहणं करोति । पदाय पदाय
स्तोभेत् अनुपद स्तोभमनुसहरेत् । अथेदं किमर्थमारभ्यते, यथा
सिद्धमेतत् स्वाध्यायवदिति । अत्रोच्यते, आधिकारिकमिदं सूत्रं
प्रकरणादौ प्रकारप्रदर्शनार्थं विधिः ॥ १ ॥

निधनायैव स्तोभी वाचं विस्मृजेत्* ॥ २ ॥

इह पूर्वं स्तोभं अनुपाय उत्तरं सोपायं अत्र किं पूर्वस्त्वानु-
सहार उत उत्तरस्येति, एतस्मिन् सशये सति आचार्य्यं आह,
निधनायैव स्तोभी वाचं विस्मृजेदिति । निधनायैव अर्थे सोपायं
स्तोभं काथं न पदायेत्यर्थं एवशब्दादन्येष्वप्येवमेव ॥ २ ॥

उपग्रहप्रभृतीनि स्वरयन्तुपेयुर्ये घर्मउपयुक्ता स्युः* ॥३॥

उपग्रहादीनि निधनानि स्वरयन्तु उपेयुः स्वरेण सह ब्रूयु-
एकार उपग्रहं अथ किमर्थमारभ्यते, उपायपरत्वादेकारस्य कथं
वा न निधनाङ्गस्यादेकार, उच्यते, एकादशाक्षरनिधनो भवतीति
स्रवश्रुतेरनिधनाङ्गमपि कल्पतोपग्रहं अतो नियमार्थमाहोपग्रह-
प्रभृतीनि ॥ ३ ॥

पत्नी च* ॥ ४ ॥

निधनमुपेयात् ॥ ४ ॥

*शास्त्रायबोध्यवन्म् ।

एव मध्ये* ॥ ५ ॥

द्योऽय विधिरुक्त स एवमेव मध्ये कार्यं ॥ ५ ॥

प्राप्य चाह्वनीयायतनम्* ॥ ६ ॥

प्राप्य चाह्वनीयस्याग्नेरायतन एवमेव सामगानम् अनेनैव प्रका
रेणेत्यर्थं ॥ ६ ॥

परिषिच्यमानेऽप उपसृश्य वर्षाहरम्* ॥ ७ ॥

परिषिच्यमाने घर्मे अप उपसृश्य वर्षाहर साम गायेत् ॥ ७ ॥

इष्टाहोत्रीय परिषिक्ते* ॥ ८ ॥

परिषिक्ते घर्मे इष्टाहोत्रीय साम गायेत् ॥ ८ ॥

तस्य सर्वे निधनमुपेयु* ॥ ९ ॥

तस्येष्टाहोत्रीयस्य सर्वे ऋत्विजो निधन ब्रूयु ॥ ९ ॥

द्वीप चेद्धर्मपात्राणि हरेयुर्नाकाङ्ग्रेत परिषेचनम्^१ ॥ १० ॥

द्वीपञ्चेद्धर्मपात्राणि हरेयुर्ध्वर्यव तत्र पात्रे परिषेचन न प्रती
चेत गायेदेव साम यत्परिषेचनसमनन्तरकाल द्विधा यत्राप

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

^१ ब्राह्मणायणे विभ्रेषोऽस्ति ।

प्रवत्तन्ते तद्द्वीप क पुनरस्य कर्मणो विषय यदा मध्यन्दिने घर्म
क्रिया सास्य विषय ॥ १ ॥

श्यैत प्रत्याब्रजस्तृचे वैकस्यां वा* ॥ ११ ॥

आहवनीयायतनाद् द्वीपाद्वा प्रत्याब्रजन् श्यैतद्भायेत्, तच्चे वैकस्यां
वा तच्चापत्तीनि तच्चेष्विति तचक्रियाया प्राप्ताया श्यैतस्य एकस्या वेति
विकल्पयति, अपरे च पुन विनिविष्टविषया विभाषा वणयन्ति,
द्वीपात् प्रत्याब्रजस्तृचे आहवनीयायतनादेकस्या कस्मात् द्वीपादा
गच्छत प्रकृष्टत्वाद्ध्वनस्तृचे गानस्य सम्भवोऽस्ति, आहवनीयायतनात्
तु सन्निकृष्टत्वात् पत्नीशालाया एकस्यामेव ॥ ११ ॥

यजमानो निधनमनूपेयात* ॥ १२ ॥

तच्चे वैकस्या वा गीयमानस्य प्रस्तोत्रोच्यमान निधन यजमानोऽनु
ब्रूयात्, कुन एतत् श्रुते एव हि श्रूयते प्रत्याब्रज श्यैत यजमानो
निधनमिति ॥ १२ ॥

पूर्वथा द्वारा प्रपद्योत्तरेणाग्नी गत्वा पश्चाद्गार्हपत्यस्य
तिष्ठन् मक्षरवीरायतन प्रेक्षमाणो वामदेव्य गायेदिति धान-
ञ्चप्य ॥ १३ ॥

* द्राघ्यायणे छेदविषये विशेषोऽस्ति ।

१ द्राघ्यायणाऽप्यवम् ।

पूर्वया द्वारा पत्नीशालां प्रविश्य पत्नीशालाग्नीनुत्तरेण गत्वा पश्चिमे प्रदेशे गार्हपत्यस्याग्ने तिष्ठन् महावीरायतन प्रेक्षमाण यस्मिन् देशे रोचते घर्मस्तदायतन प्रेक्षमाणो वामदेव्य गायेदिति धानञ्जय आचार्य आह ॥ १३ ॥

श्रैतान्तानीति शाण्डिल्य * ॥ १४ ॥

त्यग्नायिप्रभृतीनि श्रैतान्तानि गायेन्न वामदेव्यमित्येव शाण्डिल्य आचार्य आह केचिदेव वर्णयन्ति, श्रैतान्तानीति तिष्ठन् गायेत् वामदेव्यन्वासीन शान्थर्यं हि कर्मणोऽनुचर वामदेव्यम् तस्या गानमयुक्त श्रुतञ्चेद् वामदेव्यम् गार्हपत्यस्य पश्चादिति, अपरे च वर्णयन्ति, तिष्ठन्नेव वामदेव्य गारोत असीन न्याय ह्यन्दोग्यम् वामदेव्यस्य त्विह वाचनिक तिष्ठन् गान कथ मे पुनरेतदनुच्यमान गम्यते, यथास्य न न्यायम् ह्यन्दोग्य न तिष्ठन्न्यायमिति उच्यते, श्रुते उदङ्डासीन उद्गायति प्रत्यङ्डासीन प्रक्षैमिति दक्षिणा सीन प्रतिहरतीति ॥ १४ ॥

गण सामान्युत्तराणि* ॥ १५ ॥

अत ऊर्ध्वं यान्यादेक्ष्याम तार्क्ष्यसामादीन्युद्धशीयान्तानि दीक्षणीयादिषूद्वसानोयान्तेषु कर्मसु तानि सवाणि गण गणो नाम सङ्ग ॥ १५ ॥

आभिरूष्यात् कर्त्तव्यानीत्येके* ॥ १६ ॥

आभिरूष्य नाम लिङ्ग तस्मादाभिरूष्यात्कर्त्तव्यानि श्रुतिर्नास्ति
एवमेके आचार्या ब्रुवते ॥ १६ ॥

न वा कुर्यात्* ॥ १७ ॥

न वा कुर्यादश्रुतत्वात् अपरे ब्रुवते अगीषोमीयसवनीययोरपि
परुबन्धयोरभिरूष्यात् सामगानप्रसङ्ग इति इष्टिषु च सामिधेन्यनु
वचनीयादिषु तस्मान्न कुर्यात् ॥ १७ ॥

स्वे वा यज्ञे कुर्यादित्येके* ॥ १८ ॥

भिन्नेष्वाचायमतेषु अलोपो लोपान्यायतर इति न्यायात्कर्त्त
व्यानि, यदप्युक्तमाभिरूष्यप्रसङ्गात् भोमाङ्गभूतेषु हविर्यज्ञेषु सामगान
प्रसङ्ग इति तन्नोपपद्यते वक्ष्यति हि यावद्वचन कमयोग इति,
अपरे ब्रुवते गण सामान्युत्तराण्याभिरूष्याद्वा क्रियेरन यानि वा
विधास्यन्ते तार्क्ष्यसामादीनि ॥ १८ ॥

दीक्षणीयायां तार्क्ष्यसामनी गायेत्त्यमूष्वित्येते* ॥ १९ ॥

दीक्षणीयायाम्भिः तार्क्ष्यसामनी गायेत त्यमूष्वित्येते अत्रो
च्यते किमन्यान्यपि तार्क्ष्यसामानि सन्ति येन ऋक्यहण छतमिति
अत्रोच्यते, सन्त्यन्यान्यपि तार्क्ष्यसामानि शाखान्तरेषु तास्त्रेकं

* साङ्ख्यगीयेषु ।

ब्राह्मण ब्राह्मणानुसारी च कल्प तस्मात्सत्त्वपि अन्येषु तार्क्ष्यसामसु
 ऋक्यहण विशेषणार्थं कृतमिति तथा तार्क्ष्यं सुपर्ण इति पर्याय
 शब्दात् सौपणान्यपि गृह्येग्न एव भाभृदतो विशेषणार्थं कृतमिति
 अत्रोच्यते, यदि विशेषणार्थं ऋक्यहण कृतमिति अनिर्देशं किमर्थं
 मेते इति अत्रोच्यते, नेवाय सामनिर्देश इति किन्तर्हि, काल-
 निर्देशोऽय एते आदृते आगते आसन्ने हविषि गान स्यादिति ये
 पुन सामनिर्देशं वर्णयन्ति तेषां नियमार्थां निर्देशं तत्र ह्याग्ना
 वैष्णव हवि तार्क्ष्यसामोश्वाभिरूप्य नास्ति तदसत्यस्याभिरूप्ये अवि
 नाशनामान शब्दमालोच्य स्वस्त्यइत्येतत् ऋहैतदिति किञ्चान्यत्
 यदाप्यनेक हवि दीक्षणीयाया भवति तदाप्येते एव ॥ १८ ॥

प्रायणीयायां प्रवङ्गार्गव* ॥ २० ॥

प्रायणीयायामिष्टौ प्रवङ्गार्गव साम गायेदिति वाक्यशेष ॥ २० ॥

उदयनीयायामुद्धत्* ॥ २१ ॥

उदयनीयायामिष्टौ उद्धत्प्रवङ्गव गायेत् प्रकृतस्य भार्गवशब्दस्यानु
 कर्षणार्थं उदयनीयायामक्रमे सामोपदेशो लाघवार्थं ॥ २१ ॥

अतिथ्यायां गायत्रीसामौशनम्* ॥ २२ ॥

अतिथ्यायामिष्टौ औशनङ्गायेत् गायत्रीसाम त्रैष्टुभान्यथै
 श्नानि सन्ति अतो विशेषणार्थं गायत्रीयहण ॥ २२ ॥

अञ्जन्ति घर्म तत्र शार्ङ्गम्* ॥ २३ ॥

अञ्जन्तीत्यत्र बज्रवचन कालार्थं यस्मिन् काले महावीर आज्ये
नाध्ययुरनक्ति तत्र गायेत् त्रि शेषाणि यानि वक्ष्यन्ते तानि सवाणि
सकृत् सकृद्गायेत् आरूढवदाङ्गिरसञ्च त्रिर्गायेत् कथमेतद्गम्यते,
उच्यते, तत्र शब्दसामर्थ्यात् द्राह्यायणके हि पाठे शार्ङ्गारूढ
वदाङ्गिरसे त्रिरभ्यस्येदितराणि पराचा तथा च हेता लिङ्गोप
पत्तिश्चैवमिति तदिह तत्र शब्देनाचाथो गुरुकरणेन ज्ञापयति,
असमासगुरुक्रमभद पुनर्वचनमर्थापत्तय शेषमर्थमभिवर्त्तयन्ती
ति ॥ १३ ॥

रजतजातरूपे उपदधति तच्छुक्रचन्द्रे* ॥ २४ ॥

राजनसौवर्णयो शतमानयोरुपधान करोत्यध्वर्युर्थस्मिन् काले
तत्र शुक्रचन्द्रे गायेत्, राजते शुक्र सौवर्णे चन्द्रम् तच्छब्देनानयो
कमणोनानाकालत्वमपि ज्ञापयति ॥ २४ ॥

अभीन्धत्ते तद्वर्मस्य तन्मौ* ॥ २५ ॥

रोचनार्थं घमेन्धनैरभीन्धत्ते अध्वर्यव घर्मस्य तन्मौ गायेत् ॥ २५ ॥

रूचित प्राञ्जस्तद्वर्मस्य वा रोचनमिन्द्रस्य वा* ॥ २६ ॥

यदा रुचित घर्म प्राङ्गैरध्वर्यव रुचितो घर्म इति तद्घर्मस्य वा
रेचन गायेत् इन्द्रस्य वा तत् ॥ २६ ॥

धेनू उपसृजन्ति तद्धेनु* ॥ २७ ॥

गौर्धेनुरजा च धेनुस्तो वत्सवर्कराभ्या मिश्रयन्ति तत्र धेनु
गायेत्, सक्तदेव न प्रतिद्रव्यम् ॥ २७ ॥

तस्य देवतार्थै सोपाय स्तोभमाहरेन्न पादायेति गौ-
तम ॥ २८ ॥

तस्य सान्न देवतार्थं सोपाय स्तोभं क्लृप्यात् न पादार्थमुपायम्
एवमाह गौतम ॥ २८ ॥

उत्तम पाद पुनरभ्यस्येद्यथा पञ्च निधने वामदेव्ये† ॥ २९ ॥

धेनोरुभय पाद पुनरभ्यस्येत् कथम्, यथा पञ्च निधने वाम
देव्ये तेन प्रकारेणेत्यर्थ ॥ २९ ॥

पय आहरन्ति तत्पय* ॥ ३० ॥

धेनू दुग्ध्वा तत्पय आहरन्ति तत्र पयो गृयेत् सक्तदेव
तदग्रहणमामर्थात् ॥ ३० ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

॥ ब्राह्मणायणे विश्वेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येव, किन्तु छेदविषये विश्वेषोऽस्ति

आसिञ्चन्ति तस्मिन्सुसामात्वा विशन्विति* ॥ ३१ ॥

तप्ते घर्मे तत्पयश्चासिञ्चन्ति तत्र सिन्धुसाम गायेत् सकृदेव ॥३१॥

शफाभ्यां परिगृह्णन्ति तद्वसिष्ठस्य शफौ* ॥ ३२ ॥

शफाभ्या पग्गिटहाभ्या महावीर परिगृह्णन्ति तत्र वसिष्ठस्य
शफौ गायेत् ॥ ३२ ॥

द्वियमाणे व्रतपक्षौ* ॥ ३३ ॥

होमार्थं घर्मे द्वियमाणे व्रतपक्षौ गायेत्, अत्र तदग्रहणं न करोति
अविप्रतिपत्तिं सर्वेषामध्वयूणामेतस्मिन्नानुपूर्वे ॥ ३३ ॥

ऊतेश्विनोर्व्रते अहोरात्रयोर्वा* ॥ ३४ ॥

ऊते घर्मेऽश्विनोर्व्रते गायेत्, अहोरात्रयोर्वा व्रते गायेत्
विकल्प, अपरे विनिवेशं वर्णयन्ति, अतिरात्रे अहोरात्रयोर्व्रते
अन्यत्राश्विनोर्व्रते ॥ ३४ ॥

रौहिणाभ्यां पुरोडाशाभ्यां चरन्ति तद्वाजन रौहि-
णके* ॥ ३५ ॥

रौहिणसञ्ज्ञौ पुरोडाशावेककपालौ तयोर्ह्ययमानयोराजनरौहि-
णके गायेत् एकत्र राजनमन्यत्र रौहिणकं यथाकालम् ॥ ३५ ॥

परिघर्म^५ सम्राडासन्धा^५ समारोपयन्ति तदारूढ-
वदाङ्गिरसमित एत इति स्वर्णिधन* ॥ ३६ ॥

महावीरधचित्रशफादिद्रव्य घमोपकरण घमम् तदासन्धा
समारोपयन्ति, तदारूढवदाङ्गिरस गायेत्, इतएत तदारूढन्निति
स्वर्णिधन स्व शब्द निधन कुथ्यात्, च्या विद्यया सक्ततोऽभिष्टुतो
ऽनुशस्तश्च घर्मा भवत्यत आह ॥ ३६ ॥

ऋङ्गयो यजुर्मय साममयो घर्मा भवतीति ह्याह^१ ॥३७॥

एव ब्राह्मणमाह, ऋङ्गयो यजुमय साममयो घर्मा भवतीति ॥३७॥

अग्नि प्रणयन्ति तत्राग्नेर्व्रतम्* ॥ ३८ ॥

यस्मिन् कालेऽध्वयवोऽग्नि प्रणयन्ति, तत्राग्नेर्व्रत गायेत्, तत्र
शब्दादत्र केचिदनुब्रजनम् इच्छन्ति ॥ ३८ ॥

अग्नीषोमो तत्रोभयोर्व्रते* ॥ ३९ ॥

अग्निश्च सोमश्च अग्नीषोमौ तयो प्रणोयमानयोऽभयोर्व्रते
गायेदनुलिङ्गम् अग्निप्रणयनवत् ॥ ३९ ॥

सुत्यायां यज्ञसारथ्यद्वरह[†] ॥ ४० ॥

*द्राह्णायणोऽप्येवम् ।

^१द्राह्णायणे एतदत्र नास्ति ।

[†] द्राह्णायणे विभ्रैषोऽस्ति ।

सत्याया यज्ञसारथि गायेत् अहरहरित्यहर्गणार्थम् अहर्गणेषु
 हि मरुक्ते कृत शास्त्रार्थ इति कृत्वा प्रथमादङ्ग ऊर्द्धमुत्तरेष्वह सु
 मशय स्यात् अतोऽहरहरित्याह क पुनरस्य यज्ञसारथिनो देश
 कालश्चेति अत्रोच्यते, प्राक्प्रातरनुवाकोपाकरणादाग्नीध्रिये आग्नी
 ध्रिये सुत्यार्थमाज्येषु प्रणीयमानेषु प्रणयनाधिकारसामर्थ्यात् प्रणय
 न्तीति प्रकृत तस्य पश्चात्तिष्ठन् गायेदित्यर्थ ॥ ४० ॥

सत्रे सत्रस्यर्द्धि* ॥ ४१ ॥

अहरह सत्रे सत्रस्यर्द्धिर्गाद्येत, यज्ञसारथिन प्रत्यान्नाय ॥ ४१ ॥

उत्तम चेदनुबन्ध्य औत्तमो रन्ध्रे* ॥ ४२ ॥

यदि उत्ता अनुबन्ध्या भवति तदा औत्तमो रन्ध्रे गायेत्, उत्ता
 चेचनसमर्थो गौ ॥ ४२ ॥

ऋषभ आर्षभ* ॥ ४३ ॥

ऋषभे अनुबन्धे आर्षभ गायेत्, ऋषभ अनङ्गान् भूत्वा पुन
 र्दृषभत्वमापन्न ॥ ४३ ॥

उन्नते त्रैककुभ* ॥ ४४ ॥

उन्नतेऽनुबन्धे त्रैककुभ गायेत्, अत्यर्थं ककुभ सुमहान् भूत
 उन्नत इत्यर्थ ॥ ४४ ॥

वशायां वाश* ॥ ४५ ॥

वशा नाम बन्धा तस्यामनूबन्धाया वाश गयेत् ॥ ४५ ॥

अज आजिग* ॥ ४६ ॥

अजेऽनूबन्धे आजिग गयेत् ॥ ४६ ॥

मेघ श्रौर्णायव* ॥ ४७ ॥

मेघेऽनूबन्धे श्रौर्णायव गयेत् ॥ ४७ ॥

पयस्यायां स्वर पयोनिधन* ॥ ४८ ॥

पयस्यायामिष्टौ अनूबन्धस्थाने क्रियमाणयां स्वरमपयोनिधन
गयेत् ॥ ४८ ॥

उद्वसानीयायामुद्वशीय* ॥ ४९ ॥

उद्वसानीयायामिष्टौ उद्वशीय गयेत् ॥ ४९ ॥

उपक्रम्य समापयेदाक्रतोःपवर्गात्* ॥ ५० ॥

सामगानमुक्त गण सामान्यत्तराण्याभिरूष्यादित्यत आरभ्य एत
दुपक्रम्य समापयेत् आचक्षसमाप्तेरित्यथ, का पुनरिद्यमाशङ्का
यदारभ्य न समाप्नुयादिति अत्रोच्यते, गण सामान्यत्तराणीत्युक्तम्

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

सर्वेषां क्रिया वेति एकेषामध्वर्यूणां प्रथमयज्ञेन प्रवृञ्ज्यादित्यारभ्यते, तत्र शाङ्गादीनामसम्भवात् तार्क्ष्यसामादीनामथक्रिया प्राप्नोति, अत आचार्यो यत्नमारभते, अप्रवर्ग्येऽपि तार्क्ष्यसामादीन्यारभ्य समापयेत् कस्मात् अलोपो लोपाद्यायतर इत्येतस्मात् अन्येषु न केवलमेतदर्थं सूत्रमारभ्यते, किञ्च सर्वकर्माणि उपक्रम्य समापयेदाकृतोरपवर्गात्, यथा शास्त्रेऽस्मिन्नाचार्याणां विप्रतिपत्तयो दृश्यन्ते तस्यां ते च सुत्या गौतमस्य नामधेयान्तइत्येकेऽद्य सुत्या शाण्डिल्यस्यानाङ्गानां धानञ्जय इति एवमादिषु येनैवाचार्यमतेनोपप्रमेत तेनैव समापयेत् विधिसम्भान्न कुर्यात् तथा उद्गातारो ब्रह्मा सुब्रह्मण्याश्च उपक्रम्य स्वानि कर्माणि समापयेरन् अन्योन्यस्य कर्म न कुर्यात् तथा काम्ये कर्मणि प्रारब्धे अर्द्धसमाप्तएव यदि न फलोवाप्तिं स्यान्न च तत्फलमेवाभौ कामावाप्तिरिति कृत्वा विरमेत् लोकवत् निदानम् इह हि अवशिष्यत एवार्थं तदर्थं समापयेत् क पुनरसावर्थं नित्यं स्वर्द्धं ब्रवीति तथाप्याहुर्द्धार्थएव खल्वयम्भवति अनुखल्वर्थं श्रुत्यर्थां अन्वययन्तीति निदानं स्वर्गे नित्ये दृष्टं प्रायश्चित्तिरिति तथा यजमाननिमित्तायामापदि प्राप्तायां न तत्कालमेव विरमेत एकेषां विधिदोषितश्चेदन्तराकार्यो म्रियेत मरणान्तं कर्मेति तत्तथा सद्धि समापयेदेव उक्तं हि अतोऽन्य आहारात् गतप्राणावभृथा भवन्ति तस्मान्ते प्रेतेऽपि समापयितव्या इति तथा विश्वरूपा ब्राह्मणे असितमृगाह स वै पुरा कश्यपा उद्गायन्तोत्यधिष्ठत्याह, प्राङ्गे वा अह यज्ञं समस्थापय यथा तु वे यामस्य यातस्य शीर्षं वा भग्नं वानुसमावहेदेव वा अह' यज्ञस्यातोऽधिकरिष्यामीति

एवमर्थं गृहीत्वा नार्द्धसमाप्तौ विरमेत् समापयेदेव तथा यथै
 वोपक्रमेत् तथा समापयेत् कुत पुनरियमाशङ्का अन्यमारभ्यान्य
 समापयेदिति कापि च दर्शनात् कापि वनोनायजाभ्य चर्तु
 रात्राय जामदग्न्याय दोक्षे ब्रह्मचारिण सम्पन्न कुलीन परिहृत्य
 तस्य त्रिवृत्पञ्चदशमहरूपेत बभूवार्थतरस्त्वमर्थं साधयित्वा प्रत्याजगाम
 समापयमिदमहर्थोगन्निशोर्णमतेत्यायुरतिरात्रमुपदधौ ब्रह्मचारिणश्च
 परिहारेण यज्ञप्रत्यवहारेण च स रूक्षो बभूव यस्वेतौ दोषौ
 परिहरेन्न रूक्ष स्यादित्येतस्माद्दोषादाशङ्कमान आचार्य आह
 उपक्रम्य समापयेदाक्रतो रपवर्गादिति ॥ ५० ॥

इति प्रथमस्य षष्ठी कण्डिका ।

अथ सप्तमी कण्डिका

श्रौदुम्बरोमुच्छ्रयिष्यन् पूर्वेण देवयजन गच्छेद्दक्षिण-
 तश्चेदस्यावसथ स्यात्* ॥ १ ॥

प्राप्तोन्नोद्यमुक्त परिसामगान साम्प्रतमौद्गात्रमुच्यते तच्चेद
 प्रथममौद्गात्रम् श्रौदुम्बरीकर्म उदुम्बरस्य विकार श्रौदुम्बरी अत्र

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम

यवो वा तामौदुम्बरोमुच्छ्रियिष्यन् उद्गाता पूर्वेण देवयजनस्य
 गच्छेत् उच्छ्रियिष्यन्निति भविष्यत्कालनिर्देशं देवयजनमुक्तसक्षण
 यदि दक्षिणतो देवयजनस्यावसथ स्यादुद्गातु अत्रोच्यते कथ
 पुनरेतद्गम्यते यथौदुम्बरीमुच्छ्रयणमुद्गातुर्भवति न तस्माप्नोति
 प्रसोत्रधिष्ठतत्वात् अत्रोच्यते, परिषामगान प्रसोतुरधिष्ठत तत्परि
 समाप्तम् अनन्तरमौद्गात्र विवक्षित श्रुतिश्च प्रजापतिदेवेभ्य ऊर्ज
 व्यभजदित्येवमधिष्ठत्याह, यदुद्गातौदुम्बरी प्रथमेन कर्मणाप्वारभते
 स्वयैव तद्देवतयात्मानमालिङ्ग्याय वृणीतेतामुच्छ्रयतीति एव क्त्वा
 सूत्रकार आह, एकश्रुतिविधानान्मन्त्रात् कर्माणि चोद्गातैव
 कुर्यादनादेश इति अत औदुम्बर्युच्छ्रयणमुद्गातु सिद्धम् ॥ १ ॥

उत्तरेण यद्यन्यत * ॥ २ ॥

यदि अन्यस्यान्दिश्यावसथ स्यादुद्गातु प्राच्यामुदोर्था प्रतीच्या
 वा तत उत्तरेण देवयजनस्य गच्छेत् ॥ २ ॥

पूर्वौ सदसोद्वार्यौ श्वभ्रावन्तरेण प्रपद्याग्नेषौदुम्बरी
 गत्वोदङ्मुखस्तिष्ठन्नध्वर्युणा सद्योच्छ्रयेत् द्युतानस्वेति ॥ ३ ॥

पूर्वौ सदस द्वार्यौ द्वारार्थौ श्वभ्रौ श्वभ्र खात तयो श्वभ्रयोरन्तरा
 प्रपद्य औदुम्बरीं प्रागर्थां विन्यस्ता पूर्वेण गत्वा उदङ्मुखस्तिष्ठन् उद

* प्राच्यायशोऽप्येषम् ।

१ प्राच्याग्रणे विभ्रेषोऽस्ति ।

स्रग्ग्रहण प्राङ्मुखकरणञ्चानादेश इति परिभाषित तन्माभूदिति
तिष्ठन्नित्यूर्हता विधीयते। अध्वर्युणा सह उच्छयेत् अध्वर्युणा
सहोच्छ्रयण कुथ्यात् द्युता नस्वेत्येतदादिना मन्त्रेण ॥ ३ ॥

आयोरिति श्वभ्रेव दध्यात्* ॥ ४ ॥

आयोरित्येतदादिना मन्त्रेण श्वभ्रेव दध्यात् प्रक्षिपेत् ॥ ४ ॥

अवधाय जपेन्नम समुद्राय नम समुद्रस्य चक्षसे। मामा
यूनर्वाहासीदूर्गस्यर्ज्जादा ऊर्ज्जमे देह्यूर्ज मे देह्यन्न मे
देह्यन्न मे धेह्योति* ॥ ५ ॥

श्रौदुम्बरीमवधाय श्वभ्रे एतद्यजुजपेत् यथा सूत्रित अर्थवादेति
करणमध्यपतितमेतद्यजु तत्सूत्रकारेणोद्धृता अर्थवादेतिकरण कृत्स्न
मेव दर्शितम् ॥ ५ ॥

तान्न विसृजेदावच्छादनात्* ॥ ६ ॥

तानौदुम्बरीन् विसृजेत् आ अवच्छादनात् अवच्छादन
द्विषोऽध्वहन तामिति निर्देश श्रौदुम्ब्र्या भग्नापहतोतदग्ध
प्रकृढायामन्यामाहृत्य तथैवावृत्तोच्छ्रयेत् अत्रापि तान्न विसृ
जेदावच्छादनात् ॥ ६ ॥

अध्वर्युणाभिज्ञतायां जुञ्जयात् तस्मैवावृतान्तरेण विशाखे
घृतेन द्यावापृथिवी आप्रीणाथाऽऽ स्वाहेति पूर्वी* । ७ ।

यथाध्वर्युणाभिज्ञता स्यादौदुम्बरो तथाभिजुञ्जयात् तस्मैवा
ध्वर्योरावृता आवृत् परिक्रमस्तेनैव विधिनेत्यर्थं अन्तरेण विशाखे
तस्मैवावृतेत्युक्तं यद्यप्येतस्मिन् देशेऽध्वर्युर्न जुञ्जयात् तथाप्युद्गाता
विशाखयोरन्तराले जुञ्जयात् यथा सूत्रितेन मन्त्रेण पूर्वा ॥ ७ ॥

प्रजापतये स्वाहेत्युत्तरा* ॥ ८ ॥

अनेन मन्त्रेणोत्तरामाहुति जुञ्जयात् अनेन यथोक्तेन स्वाहा
कारान्तेन मन्त्रेणोत्तरामाहुति जुञ्जयात् ॥ ८ ॥

अन्यतरां वा स्वाहाकारद्वितीयां यथा भूमिमाज्य
प्राश्यतीति* ॥ ९ ॥

अन्योराहुत्योरन्यतरा वा जुञ्जयात् स्वाहाकारद्वितीया तथा
च जुञ्जयादस्कन्नमविच्छिद्यमानम् आज्यं यथा भूमिङ्गमिष्य
तीति ॥ ९ ॥

* साङ्ख्ययोगोऽप्येवम्, किन्तु ह्येदविषये विशेषोऽस्ति ।

अधस्ताद्विशाखस्य परिगृह्य जपेद्वि देवां दृष्ट्वा मयि
प्रजामिति* ॥ १० ॥

विशाखस्याधस्तादुभाभ्या पाणिभ्या गृहीत्वा यथासूत्रित यजु
जपेत् ॥ १० ॥

अन्तरीक्षे वयाष्टसि दृष्ट्वा मयि पशूनिति मध्ये* ॥ ११ ॥

एतद्यजुर्जपेत्, एतत् यजुर्यथा सूत्रित मध्य औदुम्बरी परिगृह्य
जपेत् ॥ ११ ॥

पृथिव्या मध्ये षधोर्दृष्ट्वा मयि सजातानिति मूले* ॥ १२ ॥

मले परिगृह्य औदुम्बरीमेतद्यजुर्जपेत् यथासूत्रितञ्च ॥ १२ ॥

ऊर्द्ध्वं होमाद्याजमान धानञ्जप्य * ॥ १३ ॥

ऊर्द्ध्वं होमात् कर्मापदिश्यते तद्याजमान धानञ्जप्य इच्छति
कस्मात् आत्मवाचकत्वात् मन्वाणा मयि प्रजा मयि पशून् मयि
सजातानिति ॥ १३ ॥

स्वयमिति गैतमशाण्डिल्यै* ॥ १४ ॥

उद्गाता स्वयमिति गैतमशाण्डिल्यावाचार्यावाहृत कस्मात्
थां वै काञ्चर्लिगाशिषमाशासते यजमानस्यैव सेति ॥ १४ ॥

अवच्छाद्यमानायां दिव्य कृद्गसि सन्ततिनाम विश्व-
जनस्य काया नमस्तोऽस्तु मामा द्विः सीरिति* ॥ १५ ॥

अवच्छाद्यमानायामौदुम्बयामेतद्यजुर्यथासृजित जपेत् ॥१५॥

दक्षिणेन श्वभ्रान् गत्वा परौ द्वार्यावन्तरेण प्रपद्येतत्
कुर्य्यादिति शाण्डिल्य * ॥ १६ ॥

अग्नेणौदुम्बरी गत्वेत्यत आरभ्य आसमाप्तेरेतत्कर्म दक्षिणेन
सदेनिमित्तान् स्थूणा श्वभ्रान् गत्वा अपरौ द्वारार्थौ यौ श्वभ्रावन्तरेण
प्रविश्य कुर्यात् इति शाण्डिल्य आचार्य्य आह ॥ १६ ॥

उत्तरेणेति धानञ्जप्य * ॥ १७ ॥

यदेतत्कमोक्त शाण्डिल्यीय एतदेव सर्वं धानञ्जप्य आचार्य्य
इच्छति अयं विशेष उत्तरेण श्वभ्रान् गत्वा ॥ १७ ॥

गौतमीयमितरत्* ॥ १८ ॥

यत्तु प्रथमं विधानमुक्तं तद्गौतमाचार्य्यसकोर्तितं किमर्थमेत
दुक्तमित्येतत् उक्तमुपक्रम्य समापयेदाक्रतोऽरपवर्गादित्येतदर्थम् ॥१८॥

यथेतन्निष्क्रामेत्* ॥ १८ ॥

यथागत यथाप्रविष्ट तथैव निष्क्रामेत् यदि पूर्वथा यद्यपरथा
तामेव निष्क्रामेत् ॥ १८ ॥

इति प्रथमस्य सप्तमी कण्डिका ।

अथ अष्टमी कण्डिका ।

यूपमुच्छ्रीयमाणमनुमन्त्रयेरनृमण ऊर्द्धभरसन्त्वेति* ॥१॥

श्रौदुम्बर्युच्छ्रयणमुक्तम् अनन्तर यूपानुमन्त्रण विवक्षित
तद्विवक्षुराचाश्रय इदं सूत्रमारभते यूपमुच्छ्रीयमाणमिति । यूप
मिति कमणि द्वितीया यूपशब्द प्रतीतपदाथक उच्छ्रीयमाणमिति
वत्तमानकालोपदेश अनुमन्त्रयेरन्निति क्रियोपदेश नृमण ऊर्द्धभर
सन्त्वेति मन्त्रोपदेश, अत्रोच्यते यूपमिति न कर्त्तव्य कस्मात्
उच्छ्रीयमाणशब्दसामर्थ्यादेव ज्ञास्यते मन्त्रलिङ्गाच्च नृमण ऊर्द्धेति
ऊर्द्धो हि यूप उच्यते कर्त्तव्य यूपग्रहण अत्रियमाणे श्रौदुम्बर्या
अनुमन्त्रण प्रतीयात् उद्गाहणामौदुम्बरीसयोगात् अतो यूप
ग्रहणमवश्य कर्त्तव्य, ननु नृमण इति सिद्धे आदेशे ऊर्द्धभर

* ब्राह्मण्यस्योऽप्येवम् ।

सन्वित्येतेषामक्षराणां किमथ गृहणमिति अत्रोच्यते वक्ष्यति हि
एतान्येवोहस्थानानोति ॥ १ ॥

एतान्येवोहस्थानानि यावन्त स्युः * ॥ २ ॥

एतान्येव पदानि ऊहस्य स्थानानि यावन्ते, यूपो स्युः ननु
एतान्येवोहस्थानानोति सिद्धे यावन्त स्युरिति किमथमारभ्यते
ब्रवीति एकैकस्मिन् यूपे अनुमन्त्रणमाभूद्दग्निष्ट एव सर्वेषां सस्कारा
यमूह स्यादिति कस्मात् भिन्नकालत्वात् यूपोच्छ्रयणस्य नृमण
ऊर्द्धभरा सन्तो युष्मानूद्धभरा दृशेय ॥ २ ॥

यत्र तिष्ठन्त उच्छ्रीयमाण पश्येयुरिति शाण्डिल्य * ॥ ३ ॥

यस्मिन्देवे स्थिता उच्छ्रीयमाण पश्येयुर्द्वातार तत्रैव स्थिता
अनुमन्त्रयेरन्निति शाण्डिल्य आचार्य आह, कस्मात् उच्छ्रीय
माणमिति वत्तमानकालनियमात् ॥ ३ ॥

अन्तर्बद्धेवेति धानञ्जयो न वह्निर्वेदि यजुरवकल्पत-
इति १ ॥ ४ ॥

* द्राक्षायणाऽप्येवम् ।

१ द्राक्षायणेनेतेन सप्तदश कृतम् ।

अन्तवेद्यव तिष्ठन्तोऽमुन्त्वद्येगन्निति धानञ्चय्य आचाय्य आह
कम्पात वह्निवेदि प्रयुज्यमान यजुन ममथ भवतीति श्रुते न
केवलमममथ भवतीति अवकल्पते च असम्यक् च कल्पते न सम्यक्
प्रयुक्त भवतीत्यर्थ ॥ ४ ॥

विश्वरूपाणा गान यजमानेनोक्त प्रत्याचक्षीत † ॥ ५ ॥

प्रस्तोत्रा गय परिमामत्वादिति चत श्रुतेऽन्त्ये नैव कुत
श्रुते आध्वयवित्याहोद्गाता माम्म मे निवेद्य होत प्रातरनुवाकमुपा
करोदिति सोऽध्वय्यु प्राह शक्यतो ब्रजति म पूव्या द्वाग हविर्द्धाने
प्रपद्यते म दक्षिणस्य हविर्द्धानस्योत्तर चक्रमभ्युपश्रयमाण उदडडा
सीनो विश्वरूपा गायतीति तदेतद्गान प्रति यजमानेनोक्त सकारण
प्रत्याचक्षीत न गाम्यमि कम्पात यद्वाभावात् शस्त्राभावात् सम्य
दतिरेकदशनादिति ॥ ५ ॥

गायेति चेदेव ब्रूयान्न मामनामन्त्य प्रातरनुवाकमुपा-
कुर्या इत्यध्वर्युं ब्रूयात † ॥ ६ ॥

यदि यजमान गायदिति ब्रूयात्पुन तदा उद्गाताध्वर्युं
ब्रूयात मामप्रष्ट्वा प्रातरनुवाकस्योपाकरण माकार्षीमिति अथैव

* द्राक्षायाणे विश्वेषोऽस्ति ।

† द्राक्षायाणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

शब्द कस्माद्गायेति चेदेवेति अवधारणार्थं, ब्रूयादेवेति यथैव
 सकारण प्रत्याख्यान कृत उद्गात्रा तथैव सकारण यजमानो ब्रूयाद्
 गायेति उक्त ग्रहाभावाच्छ्वाभावाच्च सम्पदतिरेकदर्शनान्न गास्यामी
 त्यत्र ब्रवीमि वसतोवयोग्रह प्रातरनुवाक शस्त्र न च सम्पदतिरेक
 यथान्यै परिसामभिरिति ॥ ६ ॥

एवमुक्तं सन्नुद्गाता किं कुर्व्यादित्युच्यते ।

होतार प्रातरनुवाकायोपविष्ट पूर्वणं गत्वा यजमानश्च
 पूर्वया द्वारा प्रपद्यान्तरेण हविर्द्धाने पूर्वणं चक्रे उद्ङ्मुख
 उपविशेत् तृष्णीम् * ॥ ७ ॥

होतार प्रातरनुवाकशसनाथमुपविष्ट पूर्वणं गत्वा यजमानश्च
 तेनैव गत्वा पूर्वया द्वारा हविर्द्धानं प्रविश्य हविर्द्धानयोग्नसोरन्तराले
 चक्रयोः पूर्वं प्रदेशे उद्ङ्मुख उपविशेदुद्गाता तृष्णी, ननु किं मन्त्रेणोप
 वेशनं प्रकृतं येन तृष्णीमाह, उच्यते वहिष्यवमानप्रकरणे यजुषोपवेशन
 विधायाह, एव सवस्त्रोचेष्वासीरन्निति तदिह स्त्रोत्रसम्बन्धनात् सर्व
 शब्दसामर्थ्यात्प्राप्नोति तन्निवृत्त्यर्थमाह तृष्णीमिति स्त्रोत्रसम्बन्धनन्तु
 अर्ध्वया किं स्तुत स्त्रोत्रमिति ॥ ७ ॥

प्रस्ताद् यजमानः प्रत्यङ्मुख x ॥ ८ ।

उद्गातु पृथ्व प्रदेशे यजमान प्रत्यङ्मुख उपविशेत् तृष्णीम् ॥ ८ ॥

युञ्जे वाच शतपदोद्गायेत् सहस्रवर्त्तनि गायत्र त्रेष्टुभ
जगद् विश्वा रूपाणि मन्मृता देवा ओकांसि चक्रिर इत्ये
तस्यां पङ्क्तौ त्रिर्गायत्र गायेदिति धानञ्जय स्वाध्यायस्वरेण
मनसैव यजमान उपस्वरेत ॥ ९ ॥

युञ्ज वार्चामित्येतदाद्याया यथास्रत्रिताया पङ्क्तौ त्रिर्गायत्र
गायेदिति धानञ्जय आचाय्य आह स्वाध्यायस्वरेण मन्त्रेणेति,
अपरे ब्रुवते येन स्वरेण नित्य स्वाध्याय क्रियते तेनेति मध्य
मेनेति अथैतस्यामिति किमर्थं कन्दोऽन्तरमेतस्यमेव पङ्क्तौ
स्यादिति उत्तरसूत्रोक्तमित्यथ ॥ ९ ॥

त्रिषु त्रिषु पदेषु गायेदिति गोतम पूव पूर्वमति-
सृजन * ॥ १० ॥

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम ।

११ ब्राह्मणयशेनेतेन सूत्रद्वयं स्रतम ।

एतस्यामेव पत्नौ त्रिषु त्रिषु पदेषु गायत्र गायेत पूव पूव
विष्टजन् युञ्जे वाच शतपदीङ्गायेत् सहस्रवर्त्तनि गायत्र त्रैष्टुभञ्जग
दिति प्रथमङ्गायेत्, सहस्रवर्त्तनि गायत्र त्रैष्टुभञ्जगद विश्वा रूपाणि
सम्भृतेति द्वितीय गायत्र त्रैष्टुभञ्जगत् विश्वा रूपाणि सम्भृता देवा
श्रोकासि चक्रिरदिति तृतीयम् ॥ १ ॥

प्रगाथकार वा * ॥ ११ ॥

एतस्यामेव पत्नौ प्रगाथकार वा गायत्र गायत प्रगाथकार
कृत्वा प्रयोगस्तु युञ्जे वाच शतपदीङ्गायेत् सहस्रवर्त्तनि गायत्र त्रैष्टुभ
जगदिति प्रथम गायेत गायत्र त्रैष्टुभ जगदायत्र त्रैष्टुभञ्जगद विश्वा
रूपाणि सम्भृतेति द्वितीय, विश्वा रूपाणि सम्भृता विश्वा रूपाणि
सम्भृता देवा श्रोकासि चक्रिरदिति तृतीयम् ॥ ११ ॥

गीत्वा यथार्थं स्यात् * ॥ १२ ॥

एतेषा कल्पानामन्यतमेन गीत्वा यथा प्रयोजनं गच्छेत् ॥ १२ ॥

विश्वरूपाश्चेङ्गायेत् ज्योतीष्यपि गायेत * ॥ १३ ॥

यदि विश्वरूपा गायेत् तत ज्योतीष्यपि गायेत्, ननु किमर्थं

पुनरय यद्यर्थं क्रियते चेदिति यदा विश्वरूपाणा गान यत्नेन प्रति
 षापितमिति उच्यते, अयं ह्याचार्यो वक्ष्यति एत परिक्रम सर्वक्रतुषु
 विद्यादिति, तद् विश्वरूपाणा गान सर्वक्रतुषु प्राप्नोति सोऽयमा
 चायं ज्योतिष्टोमादन्यत्र विश्वरूपाणा गान ज्ञापयति कथं एतत्
 विश्वरूपाणा गान ज्योतिष्टोम एव प्रवचते नान्यत्रेति ननु वक्ष्य
 त्याचार्यो न चान्यत्र विश्वरूपात् ज्योतिष्टोमादिति मत्यमेतत् अस्य
 तु पुनर्वचनस्य तत्रैव प्रयोजनं वक्ष्याम कं पुनर्ज्योतिर्गानस्य कालो
 गानविधिश्चेति ॥ १३ ॥

परिहिते प्रातरनुवाके यो नमनीय नाम सूक्तं पुरा तस्मा-
 द्वातारमारमयित्वाग्रयणस्य वानुहिङ्गार पवित्रं धारयन्ना-
 स्ताव वा प्राप्य स्तोमयोगाद्ग्निर्योतिर्ज्योतिरग्निरिन्द्रो ज्योति-
 र्योतिरिन्द्रं सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिं सूर्यं इत्येतेषु पदेषु त्रिस्त्रि-
 रेकैकमभ्यासं मनसा गायत्रं गायेत* ॥ १४ ॥

परिहिते समाप्ते प्रातरनुवाके परिधानीयाया शस्त्रायामित्यर्थं
 अपोनमनीयं नाम शस्त्रं तस्मात्पूर्वं पुरा विरम्यता तावदित्युक्त्वा
 आग्रयणस्य वानुहिङ्गार आग्रयणो ग्रह तस्य गृहीतस्य हिंकारस्य
 पश्चात् आग्रयणं गृह्णन्ध्वर्युर्हिकरोति पवित्रं धारयन् पवित्रं
 विगृह्णन्ति हस्तकार्यमेव तद् यज्ञस्यक्रियत इति आस्ताव वा

* द्वाभ्यायमेनेतेन सूत्रचतुष्टयं कृतम् ।

प्राप्य पुरा बह्विष्यवमानस्य स्तोमयोगात् एतत्कालत्रयमुपदिष्ट
ज्योतिर्गानस्य विकल्पेन अग्निर्ज्योतिर्गानिर्गित्येतेषु यथासूत्रितेषु
पदेषु एकैकस्मिन् पदे त्रिविधायात्र गायेत् अभ्यस्थाभ्यस्य अभ्या
सम् ॥ १४ ॥

तानि नान्यत्र विश्वरूपाभ्य * ॥ १५ ॥

यदा तावदुक्त विश्वरूपाश्लेङ्गायेत् ज्योतीष्यपि गायेदिति तत्कि
मित् पुनस्तानि नान्यत्र विश्वरूपाभ्य इति अत्रोच्यते, यत्कालत्रय
मुक्तं ज्योतिर्गानस्य तदिह पुननियम्यते विश्वरूपगानानन्तरमेव
ज्योतिर्गान स्यादिति अपरे पुनवणच्यन्ति एतद् विश्वरूपाणां गान
यणवविद्यजमानस्तस्यैव स्यात् नाविदुष इति कस्मात् अनियमाद्
विश्वरूपाश्लेङ्गायेदिति तेन विदुष एव यजमानस्य विश्वरूपाणां
गानन्नाविदुष इति उक्त एव हि यजमान उपस्ररेदिति एतद्
विदुषो यजमानस्योपस्ररणं सम्भवति तानीति तानि ज्योतीषि
लोकद्वाग्योपस्ररणादीनि चैत्र विदुष एव यजमानस्य प्रवर्त्तमानेन
विदुष इति ॥ १५ ॥

न चान्यत्र विश्वरूपात् ज्योतिष्टोमात् ज्योतिष्टोमात्* ॥ १६ ॥

* ज्ञान्यायगोऽप्येवम् ।

ज्योतिष्टोमादन्यत्र त्रिंश्वरूपाणां गानं न स्यात् ननु यदा तावत् पूर्वमेव ज्ञापित ज्योतिष्टोमएव विश्वरूपाणां गानं नान्यचेति तत् किमिदं पुनरुच्यते न चान्यत्र विश्वरूपात् ज्योतिष्टोमादिति उच्यते, ज्योतिष्टोमेपि यावदाहार न स्यादिति प्रथमाहार एव भवेदिति सहचरणानि चेतानि विश्वरूपास्य ज्योतीषि च ज्योतिष्टोमश्चेति ॥१६॥

इति प्रथमस्य अष्टमी कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका ।

युगपत्कर्मसु सर्वेषु ज्ञातुर्दर्शित्वमनु वाङ्ग प्रस्रोता सव्य प्रतिहर्त्ता* ॥ १ ॥

वक्ष्यत्ययमाचार्य्य हेता प्रातरनुवाकमनूच्याभूदुषा इति यदा ब्रूयादथ वेदिमाक्रामेयुर्ददा शिथिरेति सर्वेषामुद्गाहृणा युगपत् कर्माच्यते, तस्य को विधिरिति त विवक्षुराह, युगपत्कर्मस्त्विति युगपदिति यान्येकवेलायामेतेषु युगपत्कर्मसु सहकर्तृकेषु कर्मसु सर्वेषु सर्वशब्द निरवशेषवाची उद्गातुर्दर्शित्वं वाङ्ग अनु प्रस्रोता

*द्राक्ष्याथगोऽप्येवम् ।

भवेत् सद्य वाङ् अनु प्रतिहत्ता कमस्त्रिति बज्जवचननिर्द्देशात्सिद्धे
सर्वकर्मत्वे सर्वशब्द किमर्थमिति चेत् अत्रोच्यते, यदि ह्यय सर्वशब्द
न कुथ्याद्देशाक्रमणादिषु कमसु तद्विधान प्रतीयते सोऽयमाचार्य
सर्वग्रहण करोति पूर्वमप्याक्रमात् यत्कमोक्त यूपानुमन्त्रण तस्मिन्
ष्ये एव विधि स्यादिति ॥ १ ॥

होता प्रातरनुवाकमनूच्याभृदुषा इति यदा ब्रूयादथ-
वेदिमाक्रामेयुर्मुदाशिथिरेति* ॥ २ ॥

होता प्रातरनुवाक शस्त्रमनूच्य यदा यस्मिन् काले अभृदुषा
इत्येत शब्द ब्रूयात् अथानन्तर वेदिमाक्रामेयुर्मुदाशिथिरेत्येतदा
दिना यजुषा अत्र होत्वग्रहण किमर्थमिति चेत् यदा प्रातरनुवाको
होत्वकर्तृक एव अत्रोच्यते, होतर्थेव प्रातरनुवाककर्त्तरि कदाचिदपि
प्रातरनुवाकस्य कर्त्ता होता न भवति न तस्मिन् ऋ पुनरस्य विषय
प्रायणीयोऽतिरात्रोवेदत्रिरात्रश्चैकेषामध्वयूणामसमाप्त एवाहनि प्रात
रनुवाक उपाक्रियते न तत्राक्रमण कुर्यु होतैव यदा ब्रूयात्तदा कुर्थु
अत प्रातरनुवाकग्रहण होत्वग्रहण च करोति ॥ २ ॥

बहिर्वेद्येतज्जपित्वा मा मा द्विःसोरित्येतावतवेति
धानज्जाप्य* ॥ ३ ॥

बहिर्वेद्येतज्जर्जपित्वा मुदाशिथिरेत्येतदादि वेदिरसीति यावत्

*द्राह्याययोऽप्येवम् ।

मामाहिसोरित्येतावतैवाक्रमणं कुय्युरिति धानञ्जय आचार्य्य
आह ॥ ३ ॥

सवनमुखेषु च^x ॥ ४ ॥

सवनमुखे पवमानमुखे यदाक्रमणं तदेव प्रकारं सवेषु सवन
मुखेषु स्यात् अमृदुषाकाले आज्यानामन्ते निमृष्य पृष्टानामन्ते च
निमष्य चशब्दे धानञ्जयमतानुकषणार्थं ॥ ४ ॥

यजुषाह्वरह्वरिति गोतम^१ ॥ ५ ॥

गौतम आचार्य्य आह आक्रमणं अह्वरह्वयजुषा स्यादिति अह्व
ग्रहणं चाह्वग्रहणार्थं अह्वर्गणे सकृत्कृते कृतं शास्त्राथ इति कृत्वा उक्तं
रेष्वह स्वक्रिया माभूदिति ॥ ५ ॥

सकृत्कृताविति शाण्डिल्य^{*} ॥ ६ ॥

एकाहेषु चाह्वर्गणेषु च सकृदेव स्यादिति शाण्डिल्य आचार्य्य
आह ॥ ६ ॥

यावद्वाक्रामेयुरित्येके^{*} ॥ ७ ॥

*ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

^१ ब्राह्मणायणोऽप्येवम्, किन्तु ऋद्विषये विशेषोऽस्ति

एके आचार्या ब्रुवते यावत्कृत्वा वैदिमाक्रामेयु तावत्कृत्वा
यजुषेति अपरे पुनर्विनिवेश वर्षयन्ति अनुसवनमेकाहेषु यजुषाह
रहरिति अहीनेषु सक्तकृताविति सत्रेषु यावद्भाक्रामेयुरिति
श्रीसोमेषु ॥ ७ ॥

हविर्द्धान प्रवेश्यमाना वसतीवरीरनुप्रविशेयु * ॥ ८ ॥

हविर्द्धान प्रवेश्यमाना अध्वथ्व वसतीवरीमज्ञा आप ता
अनुप्रविशेयु तासा पश्चात्प्रविशेयु ॥ ८ ॥

तस्य रराध्यामालभ्य विष्णो शिर इति* ॥ ९ ॥

तस्य हविधानस्य रराध्यामालभ्य विष्णो शिर इत्येतद् यजुर्जपेयु
रराध्यानाम द्वारस्थोपरिस्थित मण्डल ललाटस्थानीय तस्येति तस्य
नात्मन ॥ ९ ॥

इष ऊर्ज इति प्रविशन्त ॥ १० ॥

इष ऊर्ज इत्येतदादि यजुर्हविर्द्धान प्रविशन्तो जपेयु अपरे
साकाङ्क्षमिदं यजुर्वर्षयन्ति इष ऊर्ज आयुषे वर्चसे च प्रविशाम
इति ॥ १० ॥

* ब्राह्मण्यगोऽप्येवम् ।

॥ ब्राह्मण्यगोऽप्येवम् परस्मैपदान् सहेकस्मैपदान् ह्यतम

अन्तरणेषे बाह्वनवज्जत्य पाष्णीरनुद्यच्छन्तो युनयमीति
राजानमभिमृशेयुर्य प्रात सवनाय* ॥ ११ ॥

द्रषा च द्रषा च तयोऽरिषथोरन्तरेण बाह्वन् प्रसाय पाष्णीरक्षिपन्त
युनयमीत्येतेन यजुषा सोम राजानमभिमृशयु य प्रात सवनार्थ
मुपकृत ॥ ११ ॥

अविभक्तश्चेत्सर्वम् ॥ १२ ॥

यद्यविभक्त स्यात् सवमभिमृशेयु ॥ १२ ॥

नचेत्प्राप्नुयुर्देशेनैव ॥ १३ ॥

यदि न प्राप्नुयु सोमन्देशेनैव प्रसार्य बाह्वनवमृष्ट मन्येयु अथैव
शब्द किमथ, उच्यते, अन्यस्मिन्नप्यभिमर्शने देशेनैव यथा तदयदानु-
शसन् छातापोद्दिष्टीया ब्रूयात् तदेनमन्वालभेरक्षपाट्टण्वाना
इति ॥ १३ ॥

प्रस्रोता प्रथमोऽतिसर्पेत् ॥ १४ ॥

साम्प्रतन्तेषा दक्षिणस्य हविर्द्वानस्य पश्चिमे प्रदेशे कर्म वक्ष्यते
तदर्थं प्रस्रोता प्रथमोऽतिसर्पेत् ॥ १४ ॥

*द्राह्वायणेन पूर्वसूत्रेण सर्वसूत्रं कृतम्

१।द्राह्वायणोऽप्येवम् ।

तत उद्गाता* ॥ १५ ॥

ततोऽनन्तर उद्गाता अतिसर्पेत् ॥ १५ ॥

तत प्रतिहत्ता* ॥ १६ ॥

ततोऽनन्तर प्रतिहत्ता अतिसर्पेत् ततस्तत इत्येष गतिक्रम सर्वत्र
सद प्रवेशननिर्गमनादिषु कमसु ॥ १६ ॥

दक्षिणस्य हविर्द्धानस्य पश्चात् सव्यावृत उपविशेयुर्कृतस्य
सदन इति^१ ॥ १७ ॥

द्वे हविर्द्धानसङ्गके अनसौ तयोदक्षिणस्य पश्चिमे प्रदेशे सव्या
वृत उपविशेयुश्चतस्य सदने इत्येतेन यजुषा युगपत्कर्मन्यायेन
प्राङ्मुखः ॥ १७ ॥

पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्चर्च सर्वत्र जपेयुर्यासु करिष्यन्त
स्यु^१ ॥ १८ ॥

पुरस्ताच्च उपरिष्टाच्च च्च सर्वत्र जपेयु सर्वत्र स्तोत्रेषु न केवलं

* ब्राह्मण्यनीयेनाभ्यामेवास्त्वर्च इत्यम् ।

^१ ब्राह्मण्यनीयेवम् ।

बहिष्यवमाने यासु यासु स्तोत्र करिष्यन्त स्यु अथ पुरस्ताच्चिति कस्मादुच्यते उपरिष्ठाच्चेति वक्तव्ये सर्वथा उपरिष्ठाच्छब्द पुरस्तात् क्रियामपेक्षते सम्बन्धिशब्दादत्रोच्यते स्तोत्रसम्बन्धात्पुरस्ताज्जपोपरिष्ठाज्जपशो सामकल्पितकृन्दोविकार प्राप्नोति अतोऽयमाचाय्य पुरस्ताच्चेति ब्रवीति तेन किं नैवञ्च सामिक धममपेक्षन्ते य एवौ त्यक्तिक स्वाध्यायधर्मस्तेनैव प्रयुज्येरन्निति कथं पुनरेतदनुक्तं गम्यते यथर्चं सामिक कृन्दोविकारं गृह्णन्तीति उच्यते श्रुते श्रुतिर्हि न किञ्च कर्मणा नशदिति बृहत्स्य सत्योभ्यारम्भेण जगत्य एषोऽस्य धारया सुत इति ककुभ सत्योभ्यारम्भेण त्रिष्टुभ इति च अत्र न किञ्च कमणा नशदित्येकैव बृहती तथा एषोऽस्य धारयासुत इत्येकैव ककुप् तत्र सत्या जगत्यो विकारे बृहत्स्य ककुभ सत्य इति बह्ववचनस्यासम्भव तदेव दृष्ट्वा सूत्रकारो यत्प्रमारभते, कथं पुरस्ताज्जपोपरिष्ठाज्जपयोरविकार स्यादिति अत्रोच्यते यद्येव बृहत्स्य सत्य ककुभ सत्य इति अस्य बह्ववचनस्य कथंमर्थवत्त्वमिति उच्यते, प्रगाथधर्मं गृहीत्वा ब्रवीति ब्राह्मण एष प्रगाथानां धर्मं प्रथमश्चन्द क्रिया तथा प्रगाथेषु प्रथमश्चन्द क्रिया तत्रोदितत्वादिति एवमेतं सामान्यं प्रगाथधर्मं गृहीत्वा ब्राह्मणमाह बृहत्स्य सत्य इत्यादि एवमेतद् ब्राह्मणमर्थवद्भवतीति अथ पुरस्तादुपरिष्ठाच्चेति वक्तव्ये पुरस्ताच्छब्दे चशब्दं किमर्थं क्रियते, उच्यते नियमार्थं यद्यपि प्रमादात् कथञ्चित् पुरस्ताज्जपो न क्रियेत उपरिष्ठाज्जप क्रियेतैव न सर्वाभियोग शिष्टावेताविति कृत्वा उपरिष्ठाज्जपो निवर्त्तते, सर्वाभियोगशिष्टानामन्य तमापाये उभयोरप्यपाय इति ॥ १८ ॥

अत्र तु बहिष्यवमानस्य* ॥ १९ ॥

अस्मिन् ऋतसदनदेशे बहिष्यवमानसो जपेयु अथ अत्रशब्द
किमर्थमिति चेत् उच्यते, अस्मिन्नेव काले उपवेशनानन्तर जपेयु
न क्षणमपि तिष्ठेयुरिति ॥ १९ ॥

अभिषुते राजन्यृतपात्रमसीति द्रोणकलशमालभ्य वान-
स्यत्य इति प्रोक्षेयु ॥ २० ॥

अभिषुते सोमे राजनि अध्वर्युभि ऋतपात्रमसीत्यनेन यजुषा
द्रोणकलशमालभ्योद्गातार वानस्यत्य इत्यनेन यजुषा प्रोक्षेयु अधो
ऽधोत्त द्रोणकलश प्रोहन्तीति ॥ २ ॥

दक्षिणे पाणावुद्गाता दशापवित्र कुर्वीत ॥ २१ ॥

प्राग्द्रोणकलशप्रतिपत्ते अध्वर्युणा दीयमाण दशापवित्रमुद्गाता
दक्षिणेन पाणौ गृह्णीयात् ॥ २१ ॥

अक्षत्रेदुपहन्यु पुन प्रोक्षेयु ॥ २२ ॥

यदि द्रोणकलश प्रोहन्त कदाचित् प्रमादादक्ष स्पृशेयु तेनैव
विधिना पुन प्रोक्षेयु ॥ २२ ॥

* ब्राह्मणायनोऽप्येव किन्तु तत्र तुशब्दो नास्ति ।

† ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

अन्तरेणाक्षविष्कम्भौ दशापवित्रं प्रास्येदनुपपन्नम्* ॥ २३ ॥

अक्षोपाक्षकयोरन्तरेण दशापवित्रं प्रास्येत् अनुपपन्नं अस्यु-
न्नं कम् अक्षमुपाक्ष वा उपाक्षो विष्कम्भ ॥ २३ ॥

सहितौ चेदुभावुपरिण ॥ २४ ॥

सहितौ चेदक्षविष्कम्भौ एकलग्नौ उभयोःपरिष्ठात् प्रास्येत्
दशापवित्रम् ॥ २४ ॥

सर्वं रथोपस्थमुपर्युपरि ॥ २५ ॥

यदि तद्भुविर्द्धानं सर्वमेव रथोपस्थं स्यात् अक्षविष्कम्भाधिष्ठा-
नानि सर्वाण्येव लग्नानि स्युः सर्वेषामुपरिष्ठाद् दशापवित्रं समीपेन
प्रास्येत् ॥ २५ ॥

उत्तरेण रथजङ्घां रथश्चेत् ॥ २६ ॥

यदि रथं स्यात् हविर्द्धानं उत्तरेण रथजङ्घायां दशापवित्रं

* द्राष्ट्यायणे विशेषोऽस्ति ।

† द्राष्ट्यायणोऽप्येवम् ।

‡ द्राष्ट्यायणे नैताभ्यामेकसूत्रं कृतम्

प्राखेत् सर्वेषु कल्पेषु अनुपपन्नं रथौ हविर्हूताने भवत इति श्लेना
दिव्यभिचरणीयेष्वस्य विषय ॥ २६ ॥

इति प्रथमस्य नवमी कण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

प्रत्याब्रज्य यावनो युञ्ज्यात् प्रदक्षिणमष्टमदेशेषु स्थवीया-
स्यभ्यन्तराणि कृत्वा* ॥ १ ॥

सप्तसदनाद्यथागत प्रत्याब्रज्योद्गातार अभिषेकस्थान उपविशेद्यु
तत उद्गातायावनो युञ्ज्यात् यावन इति द्वितीयावज्जवचन युञ्ज्या
दिति क्रियोपदेश प्रदक्षिणमिति योजनानुपूर्वम् अष्टमदेशेष्वष्टमेषु
दिङ्गागषु स्थवीयास्यभ्यन्तराणि कृत्वा यानि स्थवीयासि तानि
अभ्यन्तराणि कृत्वा यानि अस्थीयासि तानि वाह्यानि ॥ १ ॥

तानि मुखानि[॥] ॥ २ ॥

*ब्राह्म्यायणोऽप्येवम् किन्तु तेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

[॥]ब्राह्म्यायणोऽप्येवम् ।

यानि स्यवोयासि तानि मुखानि, ननु उक्तं भवता सर्वे उद्गा
तार प्रत्याब्रजेयुरिति अथ च समानकर्तृक आदेशे एकमधिष्ठत्यो
च्यते प्रत्याब्रज्य याव्नो युञ्ज्यादिति तत्कथं बह्वत्वाभावात् सर्वेषां
मुद्गादृणामधिकार इति उच्यते, अथात् अथ हि याव्ना योजनमुक्त्वा
वक्ष्यति तानभिमृश्य जपेयुरिति ॥ २ ॥

दक्षिणाद्द्वर्षपूर्वाद्द्वयं प्रथमम्* ॥ ३ ॥

दक्षिणपूर्वस्यान्दिशि प्रथमं यावान् स्थापयेत् उक्तं क्रमानुपूर्वं
दक्षिणमिति ॥ ३ ॥

तानभिमृश्य जपेयुर्मरुत इति* ॥ ४ ॥

तान् यावन् यथास्थानं स्थापितानभिमृश्य मरुत इत्येतद् यजु
र्जपेयु दक्षिणाद्द्वर्षपूर्वाद्द्वयमित्येतत् प्रकृतम् अत आह तानिति ॥ ४ ॥

चतसदन एतज्जपित्वा युक्तास्य वहतेत्येतावतैवेति धान-
ञ्जप्य* ॥ ५ ॥

चतसदनस्थान एव मरुत इत्येतदादि घोषणामीवाञ्जातयध्वमि
त्येवमन्तञ्जपित्वा युक्तास्य वहतेत्येतावतैवाभिमृशेयुरिति धानञ्जप्य
आचार्यो मन्यते ॥ ५ ॥

पश्चात् दक्षिणतो वा द्रोणकलशमधूहेयुरिदमहमिम-
मिति यजमानशब्द सर्वत्र यथार्थं कुर्यु* ॥ ६ ॥

अधिसवनचर्मणि ग्राव्ना पश्चिमे प्रदेशे दक्षिणे वा द्रोणकलश
मधूहेयु इदमहमिममित्यनेन यजुषा यश्चास्मिन् यजुषि यजमान
शब्द तमेकद्विलवङ्गलेषु यथायमूहेयु सवशब्द अन्येष्वपि यजुषु
यो यजमानशब्दस्तमपि यथाय कुयु धारानुमन्त्रेण पृष्ठहोमा
दिषु ॥ ६ ॥

अनुजपेयुरन्येन कृते मन्त्रौ ब्राह्मणविहितादन्यत्र^१ ॥७॥

अन्यत्र कृत योजनाधूहने अनुजपेयुर्योजनाधूहनमन्त्रौ ब्राह्मण
विहितादन्यत्रेति ये ब्राह्मणविहिता कल्पा य द्विव्यादित्येवमादय न
तेष्वनुजपोऽस्ति स्वयमेव ते कर्त्तव्या, नन्वयमपि प्रथम कल्पो
ब्राह्मणविहित एव ग्राव्न् ससाद्य द्रोणकलशमधूहन्तीति तत् किमि
दमारभ्यते ब्राह्मणविहितादन्यत्रेति उच्यते, सत्यमेतदेव किन्तु
ससादनाधूहने श्रुते न तु योजनाधूहनमन्त्रौ नियुक्तौ ब्राह्मणेन
सूत्रकारेण लिङ्गत कल्पितौ अत आह ब्राह्मणविहितादन्यत्रेति ॥७॥

एष कल्प कास्यानां द्वेष्यकल्पादन्यत्र^१ ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

^१ ब्राह्मणायणोऽप्येव, पिन्तु छेदविषये विशेषेऽस्ति

योऽय प्रथम कल्प उक्तं प्रत्याब्रज्य गाव्ना युञ्ज्यादित्यत आरभ्य
एष एव विधि काम्याना कि सर्वेषा न कि तर्हि द्वेष्यकल्पादन्यत्र ॥८॥

विपर्यस्य तु तस्मिंस्तूष्णीञ्च योजनाध्वूहने* ॥ ९ ॥

य एष प्रथमकल्पे विधिरुक्त एष द्वेष्यकल्पे विपर्यस्त सर्वो
भवति प्रदक्षिणमष्टमदेशेऽध्वेतत्तावदप्रदक्षिण स्थवीयास्यभ्यन्तराणि
इति तानन्वीयास्यभ्यन्तराणि स्थवीयासि वाह्यानि दक्षिणाङ्घ्रि-
पूर्वाङ्घ्रि प्रथममिति तद्वेष्यकल्पे पश्चात् स्यात् किञ्चान्यत तूष्णी
च याजनाध्वूहने गाव्ना योजन द्रोणकलशस्य चाध्वूहन ते तूष्णी
भवेयाताम् एते कमणी द्वेष्यकल्पे ॥ ९ ॥

इदमहममुमिति दक्षिणापरमष्टमदेश निरूहेत् ॥ १० ॥

उक्तं य द्विव्याह्विमुखान् गावन् हत्वेदमहममुममुध्यायणममुध्या
पुत्रममुध्या विभोऽमुध्यादन्नाद्यानिरूहामिति निरूहेदिति ब्राह्मणे
द्रोणकलशस्य निरूहण श्रूयते तत्कतमस्या दिशि अमौ द्रोणकलशो
निरूहयितव्य इत्यत आह, इदमहममुमिति दक्षिणपश्चिममष्टम
दिग्भाग प्रति द्रोणकलश निरूहेत् इदमह कुवीनहश्चलथ
शलभिकाहृत्या पुत्रम् उदीच्या दिशि यवाद्यन्नाद्यां निरूहामिति
अथ प्रथमकल्पे इदमह कुमारगुप्त द्रव्यस्यापि न्यायपुत्र प्राच्यान्दिशि
शाखाद्यन्नाद्येऽध्वूहामि इति प्रयोग ॥ १० ॥

*ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

१। ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

द्वेष्यप्रियकल्पयोर्मन्त्रौ राजन्यूहेत* ॥ ११ ॥

द्वेष्यकल्पस्य च प्रियकल्पस्य च मन्त्रौ राजन्यधिकरणभूते
ऽध्युहेत ॥ ११ ॥

तस्य च विशमादिशेत्ताञ्चैवान्नाद्येन ॥ १२ ॥

तस्य च राज्ञ विशमादिशेत् अमुष्या विशोऽमुष्या विशीति प्रयोग
तामेव च विशामन्नाद्येनाविशेत्, अमुष्मादन्नाद्यादमुष्मिन्नन्नाद्ये इति
प्रयोग ॥ १२ ॥

उपांशुसवनो नाम यावा पञ्चमसूमुपरिष्ठाद्द्रोणकल-
शस्य कुर्यात् राष्ट्रजिघांसु प्रतीवेशां बलवती विशमादि-
शन* ॥ १३ ॥

अथो तदुभयमनादृत्येदमहन्मान्तेजसि ब्रह्मवर्चसेऽधूहामीत्य
धूहेत्तेजसे च ब्रह्मवर्चस आत्मानमधूहतीति तृतीय काम्य गतार्थ
मिति कृत्वा सूत्रकारेण न परामृष्ट य कामयेत विशा राष्ट्र हन्या
मिति ब्यूह याव्नोऽधोद्रोणकलश सादयित्वोपांशुसवनमुपरिष्ठादभि
निदध्यादिदमहममुष्या विशाऽदा राष्ट्र हन्मीति अत्र सन्देह क
उपांशुसवन इत्यत्राह सूत्रकार उपांशुसवनो नाम यावा पञ्च

* ब्राह्म्यायणोऽप्येवम् ।

ब्राह्म्यायणेनैतेन सूत्रेण कृतम् ।

मस्तमुपरिष्टात् द्रोणकलशस्य कुर्यात् राष्ट्रजिघांसुरिति हन्तु
मिच्छन् जिघासु प्रतीवेशां प्रबला या विट् ता बलवतीमादिशान
इदमहमुदीच्या विशामु राष्ट्र हन्तीति प्रयोग ॥ १३ ॥

एतेषामेक कृत्वा पथ्य कुर्यादिति गौतम* ॥ १४ ॥

एतेषा काम्याना कल्पाना यो यस्य चिकीर्षतस्त कृत्वा पथ्य कुर्या
दिति गौतम आचार्यो मन्यते पथेनोपेत पथ्य प्रथम इत्यर्थ ॥१४॥

तमेवेति धानञ्जप्य ॥ १५ ॥

तमेव कल्प कृत्वा अथान्यत्कम प्रतिपद्येत नैव पथ्य कुर्यादिति
धानञ्जप्य आचार्यो मन्यते ॥ १५ ॥

पृष्ठानामन्ते' पूर्वया द्वारा निष्क्रम्य काम्य ५ शा-
ण्डिल्य * ॥ १६ ॥

* पृष्ठेषु समाप्तेषु पूर्वया द्वारा सदसो निष्क्रम्य काम्य कुर्यादिति
एव शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते ॥ १६ ॥

पवित्रेण द्रोणकलश ५ समृज्यादसवस्वेति बुध्न रुद्रा-
स्वेति मध्यमादित्यास्वेति बिलम* ॥ १७ ॥

*द्राह्म्यायणोऽप्येवम् ।

॥ द्राह्म्यायणे तदेवेति विशेष

नित्ये योजनाध्यहनप्रकरणे काम्यार्ना प्रकल्पाना प्रसङ्गाद्धिहित
साम्प्रतमनन्तरा कर्मप्रतिपत्ति विवचुराह, पवित्रेण द्रोणकलश
समृज्यादिति पुनन्ति तेनति पवित्र दशापवित्रेण द्रोणकलश समृ
ज्यादुद्गाता वसवस्वेत्यनेन यजुषा द्रोणकलशस्य बुध समृज्यादिति
रुद्रास्वेति मध्यमादित्यास्वेति बिल समृज्यादिति वर्त्तते ॥ १७ ॥

एतेषामेकैकेन त्रिस्त्रिरनुसवनं समृज्यादिति धान-
ञ्जय * ॥ १८ ॥

एतेषा यजुषां वसवस्वेत्येतदादीनाम् एकैकेन त्रिस्त्रिरनुसवन
समृज्यादिति धानञ्जय आचार्य आह, वसवस्वेति प्रातःसवने
सर्वाणि स्थानानि समृज्याद् रुद्रास्वेति मध्यन्दिने आदित्यास्वेति
तृतीयसवने सर्वाणि स्थानानि समृज्यादिति वर्त्तते ॥ १८ ॥

सर्वे सर्वेष्विति शाण्डिल्य ॥ १९ ॥

सर्वैर्यजुर्भिवसवस्वेत्येतदादिभिः सर्वेषु सवनेषु सर्वाणि स्थानानि
समृज्यात् एकैकेनैकैक स्थानं त्रिस्त्रिरित्यर्थ एव शाण्डिल्य आचार्य
आह ॥ १९ ॥

अवधूय पवित्रमुद्गद्गमवाङ्नाभि वितनुयु, पवित्रम्
इति* ॥ २० ॥

कृत्वेतेषा कल्पानामेकैकेन सम्भार्जनमवधूय पवित्रमुदग्दध
मवाङ्गाभि वितनुयु पवित्रन्त इत्येतथर्चा ॥ २० ॥

सन्ततायां धारायामुद्गाता जपेत् प्रशुक्तेत्यमुष्य राज्या-
येति प्रियं राजानमादिशेत्* ॥ २१ ॥

पूयमानस्य सोमस्य सन्तताया धाराया अविह्विन्नायामुद्गाता
जपेत्प्रशुक्तेत्येतद्यजुं अमुष्य राज्यायेत्येतस्य सर्वनाम्न स्थाने यो यस्य
प्रिय स्याद्राजानमादिशेत् ॥ २१ ॥

राज्ञो राज्यायेति वा यजमानस्यर्द्धेरां राज्ञो राज्यायेति
वा* ॥ २२ ॥

यजमानस्य राज्ञो राज्यायेति वा यजमानस्यर्द्धे यजमानस्य
राज्ञो राज्यायेति वा ॥ २२ ॥

सोमस्य राज्ञो राज्यायेति वा^१ ॥ २३ ॥

यजमानस्यर्द्धे सोमस्य राज्ञो राज्यायेति वा ॥ २३ ॥

सोमस्येत्येव ब्रूयात् सोमराजानोहि ब्राह्मणा^१ ॥ २४ ॥

* ब्राह्मणायबोऽप्येव किन्तु तेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† यजमानस्य राज्ञ इति मू पु० पाठ ।

१ ब्राह्मणायबोऽप्येवम् ।

एवमद्भोऽवधारणार्थं, सोमराजानो हि ब्राह्मणा इति हेतु
पादानमस्यैव नियमार्थम् ॥ २४ ॥

आग्रयणं गृह्णन्नध्वर्युर्हिं करोति तदा प्रवृणोरन्नग्नि
प्रस्तोताश्च मानुषो वृद्धस्यतिरुद्गाताश्च मानुषो वायु प्रति-
हर्त्ताश्च मानुष इति* ॥ २५ ॥

आग्रयणो नाम गृहस्तु गृह्णन्नध्वर्युर्हिं करोति तदा तस्मिन् काले
प्रवृणोरन् अग्निं प्रस्तोतेत्येतदादिभिर्यथास्तु त्रितैर्वृतप्रतिमन्त्रणार्थं
यदाग्रयणे त्रिंहिकरोति तेनैवास्योद्गातारो वृता भवन्ति ॥ २५ ॥

न प्रवृणोरन्निति धानञ्जय * ॥ २६ ॥

धानञ्जय आचार्य आह न प्रवृणोरन्निति सर्वत्र वृता एवेति
द्रोणकलशापसदने यद्द्रोणकलशमुपसीदन्ति तेनोद्गातारो वृता
द्रोणकलशएवैनानात्विज्याय वृणीत इति श्रुते ॥ २६ ॥

प्रवृणोरन्नेवेति शाण्डिल्य * ॥ २७ ॥

शाण्डिल्य आचार्य प्रवृणोरन्नित्येवमाह, प्रतिनिमित्तं हि नैमि
त्तिकाणि भवन्ति अपि चार्थस्यादूषको अलोपश्च लोपान्यायतर
इति ॥ २७ ॥

अत्र वाच यच्छेयु * ॥ २८ ॥

अस्मिन् काले वाग्यमन कुर्यु ॥ २८ ॥

अतसदने वा* ॥ २९ ॥

अतसदने वा वाच यच्छेयु दक्षिणस्य हविर्द्वानस्य पश्चाद्भूत
सदनम् ॥ २९ ॥

वेदि वाक्रामन्त * ॥ ३० ॥

अभूदुषाकाले यद्देद्याक्रमण उक्त तस्मिन् काले वा वाच
यच्छेयु ॥ ३० ॥

स्तुते बहिष्यवमाने विष्टजेरन्* ॥ ३१ ॥

स्तुते बहिष्यवमाने स्तोत्रे वाच विष्टजेरन् ॥ ३१ ॥

इति प्रथमस्य दशमो कण्डिका ।

अथ एकादशी कण्डिका ।

उत्तराद्द्विर्द्वानात् ध्रुवस्थालोऽ चरन्त पश्चिमेनोद्गाढृन्
हत्वा तेनैव प्रतिक्षरेयु * ॥ १ ॥

ग्रहग्रहणाधिकारो वर्त्तते, गृहीतेषु सर्वेषु ग्रहेषु ध्रुवो गृह्यते तत्रोद्गाढसम्बन्ध कञ्चिद्विवश्वराह, उत्तराङ्कविद्ध्वानादिति हविर्द्ध्वानसञ्ज्ञके द्वे अनसो दक्षिण उत्तरञ्च तत्रोत्तराङ्कविद्ध्वानादिति अपादानलक्षणा पञ्चमी हविरस्मिन्निधीयतइति हविर्द्ध्वानम् ध्रुवो नाम ग्रह स्यात्स्या गृह्यते तां ध्रुवस्थाली हगन्त उद्गाढाणा पश्चिमेन प्रदेशेन हवा गृह्यते सोमे तेनैव पुनर्नयेयु अव्यवायार्थं नित्यं पर कटकेषु बज्रवचन नैनानपरेण हरेद्युगपि ह्यकुशला अध्वर्यवो भवन्तीति ॥ १ ॥

अध्वर्यु निष्क्रामन्त प्रस्तोता सन्तनुयात्* ॥ २ ॥

हविर्धानात् निष्क्रामन्तम अध्वर्यु प्रस्तोता सन्तनुयात् उत्तरीद्वे कदेशे गृह्येयात् अविच्छेदार्थम् ॥ २ ॥

तमुद्गाता[†] ॥ ३ ॥

त प्रस्तोताग उद्गाता सन्तनुयात् ॥ ३ ॥

उद्गातार प्रतिहर्त्ता[†] ॥ ४ ॥

सन्तनुयादिति वर्त्तते ॥ ४ ॥

त ब्रह्मा[†] ॥ ५ ॥

* प्राच्यायणोऽप्येवम् ।

† प्राच्यायणोऽप्येव किन्तु तेन सूत्रचतुष्टयेनैकसूत्रं कृतम्

त प्रतिहर्त्तार ब्रह्मा सन्तनुयात् ॥ ५ ॥

ब्रह्माण यजमान* ॥ ६ ॥

सन्तनुयादिति वक्तते विच्छेदे हि प्रायश्चित्तश्रवणात्सर्वे सन्तता भवन्ति ॥ ६ ॥

न राजानमालभ्यानुपसृश्याप आज्यमालभेरन् ॥ ७ ॥

साम्प्रतमेतेषामाज्यहोमो वक्ष्यते तैश्च सोम पूयमान स्पृष्ट अत आह न राजानमालभ्यानुपसृश्याप आज्यमालभेरन्निति ॥ ७ ॥

तथाज्यं राजानं सर्वत्र ॥ ८ ॥

तथाज्यमालभ्यानुपसृश्याप सोमन्नानभेरन् सर्वशब्द ऋतेऽप्याज्यालभात अनुपसृश्यापो नैव सोममालभेरन् ॥ ८ ॥

अध्वर्युणा ऊते प्रवृत्तहोमौ जुहुयुर्गत्यानुपूर्व्येण बेकुरानामासि सूर्योमेति ॥ ९ ॥

अध्वर्युणा ऊते प्रवृत्तहोमौ जुहुयु प्रवृत्तहोमाविति सज्ञा गत्यानुपूर्व्येणापि प्रस्रोता प्रथमोऽतिषर्पेत् तत उद्गाता तत प्रतिहर्त्तेति गत्यानुपूर्व्ये बेकुरानामासोति प्रथमा सूर्योमेति द्वितीया अथ

* ब्राह्मणायणोऽप्येव किन्तु तेन सूत्रघतुष्टयनैकसूत्र इतम ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येव किन्तु तेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र इतम् ।

‡ ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

गत्यानुपूर्व्येणेति किमिदं यावता दृष्ट्यानुपूर्व्यमुक्तम् एव अर्ध्वर्यु
 निष्क्रामन्त प्रस्रोता सन्तनुयान्तमुद्गातोद्गातार प्रतिहर्त्तेति हेमनेऽप्ये
 तर्देवानुपूर्व्यं ग्रहीष्यते व्यतिक्रमहेत्वसम्भवात् अत्रोच्यते, गत्यारम्भेण
 अन्योऽपि यो हेम तत्रापि गत्यानुपूर्व्यमेव स्यात् यथा आग्निधीये हे
 आहुती जुहुयुरिति ॥ ९ ॥

सुसुतसोमे त्वधिकामुद्गाता जुहुयात् सवेशायोप-
 वेशयेति यथासवनं हन्दाऽस्त्रादिशन्* ॥ १० ॥

यदि सोमो मसुतौ स्यातामित्येवमधिकृत्याह, सुसुमिद्धे होतव्य
 मग्निर्वै सर्वा देवता सवा एव देवता पश्यन् जुहोति सवेशायोपवेशा
 येति हन्दादेवत्यास्तिस्त्र आहुतयश्च उच्यन्ते तासां कालो विव
 क्षित होता च अत आह, मसुतसोमे तु प्रवृत्तहोमौ जुह्वा अधि
 कामाहुतिसुद्गाता जुहुयात् सवेशायोपवेशयेति यथासवनं हन्दां
 स्त्रादिशन् यत्र यस्मिन् सवने यथासवनम् तुशब्दं हन्दाविशेषणार्थं
 अधिकग्रहणं प्रवृत्तहोमयो प्रत्याम्नायो भावदिति ॥ १० ॥

अत्र च सामेति स्वाहाकारान्तया तृतीयां सर्वत्र स
 एवेति शाण्डिल्य † ॥ ११ ॥

* आह्वयगांठ्येवम् ।

† आह्वयगांठ्येव किन्तु तत्रैतन्न दृष्टव्यं इत्यतम् ।

अथ सामेत्येतयर्चा स्वीहाकारान्तया तृतीयामाहुति जुहुयात्
उद्गाता सर्वत्र समुतसोमे च स एवोद्गाता जुहुयात् नेतरौ तृती
यामाहुतिम् ॥ ११ ॥

महागिरिमहानदीरथाहर्वायुव्यवायेष्वससव * ॥ १२ ॥

महागिरि महान् पर्वत महानदो महती नदी रथाह रथ
स्याङ्गागम वायुर्देवताविशेष एतैर्वावाये अससव ससवो न भवति
पूर्वपश्चिमवातैर्वायुव्यवायो गृह्यते अन्यथा सर्वदा सम्भवात् व्यवाय
शब्द प्रत्येकमभिसम्बध्यते ॥ १२ ॥

पृथग्जनपदे च* ॥ १३ ॥

पृथग्जनपदे तु पुन पुनरव्यवायेऽपि महागिर्यादिभि ससवो न
भवति पृथग्जनपद पञ्चाला कुरव मत्स्या इति ॥ १३ ॥

अविदिषाणमात्रादित्येके* ॥ १४ ॥

अविदिषाणमात्रादेवाससव इत्येके आचार्या मन्यन्ते ॥ १४ ॥

हुत्वा जपेयुर्ब्रह्माह गायत्री वाच प्राण प्रजापति प्रप-
द्येऽश्मानमाखण पर्युह इति* ॥ १५ ॥

यदा सर्वैर्हुत भवति अथ ब्रह्माह गायत्री वाचमित्येतद्यज्ञ-
पेयु ॥ १५ ॥

अध्वर्युमन्वावर्त्तेरन्सर्पन्त * ॥ १६ ॥

यथाध्वयुरावर्त्तत तथैव आवर्त्तेरन् अथवाद्योऽव्यावृत्तो
नाद्रियेरन्सर्पन्त इत्यागभ्यते, उत्तरयोरपि सवनयोरेवमेव स्या
दिति ॥ १६ ॥

सव्यै पाणिभि पृथगदक्षिणा तृणानि निरस्येयुर्योऽद्य-
सौम्य इति* ॥ १७ ॥

किञ्चिद्गत्वा सव्यैर्वामै पाणिभिर्हस्तै पृथग्नाना दक्षिणस्या
दिशि तृणानि निरस्येयु निराश प्रक्षेप योऽद्य सौम्य इत्यनेन
यजुषा ॥ १७ ॥

चात्वालदेश प्राप्याध्वर्यावुपविष्टे तस्मात् प्रत्यगुपविशे-
युर्योम आत्मेति* ॥ १८ ॥

चात्वालसन्निहृष्टो देश त प्राप्याध्वर्यावुपविष्टे तस्मादध्वर्यो
पश्चिमे देशे उपविशेयुर्योम आत्मेत्येतदादिना यजुषा ॥ १८ ॥

प्रत्यङ्मुख प्रस्रोता ॥ १९ ॥

प्रस्रोता प्रत्यङ्मुख उपविशेत् ॥ १९ ॥

* ब्राह्मण्यणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यणोऽप्येव किन्तु तेन सूत्रत्रयेनैकसूत्रं ज्ञातम् ।

उदङ्मुख उद्गाताः ॥ २० ॥

प्रस्रोतर्युपविष्टे अनन्तरमुद्गाता उदङ्मुख उपविशेत् ॥ २० ॥

पश्चिमेनोद्गातार गत्वा दक्षिणपूर्वमष्टमदेशमीक्षमाणः
प्रतिहर्त्ताः ॥ २१ ॥

उद्गातारमुपविष्ट पश्चिमेन गत्वा प्रतिहर्त्ता दक्षिणपूर्वमष्टमदिग्-
भागमीक्षमाण उपविशेत् ॥ २१ ॥

सव्याधरानुपस्थान् कृत्वा द्यावापृथिव्यो सन्धिमीक्ष-
माणा समानि मुखानि धारयन्त * ॥ २२ ॥

सव्यान् वागानुपस्थान् ऊरून् अधरान् कृत्वा द्यौश्च पृथिवी च
द्यावापृथिव्यौ तयो द्यावापृथिव्यो सन्धिमीक्षमाणा समानि मुखानि
धारयन्त मन समाध्यर्थम् ॥ २२ ॥

एव सर्वस्तोत्रेष्व्वासीरन ॥ २३ ॥

द्योऽयं विधिः प्रत्यङ्मुख प्रस्रोतेत्यत आरभ्य समानि मुखानि
धारयन्त इति यावत् नैष बहिष्यवमानमधिकृत्योक्तं अतः सर्वं
स्तोत्रेषु भवति कुत एतत् यस्मादध्यत्येतत्सर्वं कुर्यादुत्तरयोः पव

† आद्यायस्योऽप्येव किन्तु तेन सूत्रभयेनैकस्यैव ज्ञतम् ।

* आद्यायस्योऽप्येवम् ।

मानयोरिति अत आहैव सर्वस्त्रोत्रेष्वासीरन्निति, ननु यद्येव सर्वग्रहण
 न कार्य एव स्त्रोत्रेष्वासीरन्निति भिद्धे उच्यते वक्ष्यति हि एव
 परिक्रम सर्वक्रतुषु विद्यादिति पाठान्तरे चैष ज्योति सर्वे कामा
 इति एव ज्योतिष दर्शयति एव परिक्रम सर्वक्रतुषु विद्यादिति
 ज्योतिष सर्वक्रतुषु विध्यन्तर दर्शयति वक्ष्यति च तदनन्तर षोडशी
 सान्ना स्त्रोत्र्यमाण इति त्रिसम्येऽपि ज्योतिष्टोमे प्रकृतिभूते षोडशी
 नास्ति अत्र षोडशिन्येष विधिर्न प्राप्नोति अप्राकृतत्वात् विहृत
 षोडशी तथा मानसादिषु नैमित्तिकेषु च न प्राप्नोति अत आह
 सर्वस्त्रोत्रेष्वासीरन्निति ॥ २३ ॥

अपरेणोद्गातृस्त्र्यवराङ्गा उपगा * ॥ २४ ॥

उद्गाणतृणा पश्चिमे प्रदेशे अवराङ्गा उपगा स्यु अवराङ्गा
 शब्द निष्कृष्टवचन त्रयाणामप्यधो न भवन्तीत्यर्थ ॥ २४ ॥

चतुरवराङ्गानेके* ॥ २५ ॥

एके चतुरवराङ्गान्मन्यन्ते न तस्योपदेश दिग्भिरेवोद्गायन्तीति
 अथ पराङ्गा कियन्त उपगातार इति षट पराङ्गा इति ॥ २५ ॥

न एतेनाक्षरेणोपगायेयुर्द्धो इति मन्द्रस्वरेण सन्तत सृष्ट-
 वाच्येष्वात्मन्त * ॥ २६ ॥

यदि अचराद्ध्यां यदि चतुरवराद्ध्यां यदि षट्पराद्ध्यां तएते
 नाचरेणोपगायेयुर्द्वा इति मन्द्रस्वरेण सन्ततम् अविच्छिन्नं यान्युद्गाहृणां
 सहवाच्यानि तेषु विरमेयुरूपगातार सहवाच्यानि निधनानि
 अथ उपगायेयुर्द्वा इति सिद्धे एतेनाचरेणेति किमर्थमारभ्यते
 उच्यते सूत्रान्तरमारभते अपि चोपगाहृणां भक्तिमुद्गातार एव
 कुर्युरिति एतस्मिन् कल्पेऽप्येतेनैवाचरेणेति ॥ १६ ॥

तस्मात्त्रान्तरेण स्तुयु* ॥ २७ ॥

तस्मात् मन्द्रात् व्यन्तरेणोत्क्षेपेनोद्गातार स्तुयु स्वरे स्वरे षष्ठ्य
 वान्तराणीत्यन्तरपरिमाणं तस्मात् त्र्यन्तरेण स्तुयु ॥ २७ ॥

समेन वा प्रातः सवने* ॥ २८ ॥

उपगाहृस्वरतुल्येन वा प्रातः सवने स्तुयु मन्त्रेणेत्यथ ॥ २८ ॥

एकान्तरेण वा* ॥ २९ ॥

मन्द्रादेकान्तरेण वा स्तुयु ॥ २९ ॥

इति प्रथमस्य एकादशी क्रियङ्का ।

* ब्राह्मणायमे निशेषोऽस्ति ।

अथ द्वादशी कण्डिका ।

प्रस्तर प्रतिगृह्य प्रस्तोता ब्रह्मन् स्तोव्याम प्रशास्तरित्युद्-
गात्रे प्रयच्छेत्* ॥ १ ॥

उक्तमेव सर्वस्तोत्रेष्वामीरन्निति अनन्तरमध्वर्युं प्रस्तर प्रस्तोत्रे
प्रयच्छति सोम पवत इत्यनेन यजुषा तत पर अध्वर्यो सकाशात्
प्रतिगृह्य प्रस्तोता ब्रह्मन् स्तोव्याम प्रशास्तरित्यनेन यजुषा उद्गात्रे
प्रयच्छेत् प्रस्तरमिति कर्मणि द्वितीया प्रतिगृह्येति दीयमान गृहीत्वा
प्रस्तोतेति कर्तृनिर्देशं प्रयच्छेदिति क्रियोपदेशं प्रस्तरो दभमुष्टि
उक्तम् अध्वर्युं प्रस्तर हरतीति तस्मादध्वर्युणा प्रस्तरैषदिव विधूयो
विधृतमिव हि तृणमपशव उपावर्त्तन्तइति ॥ १ ॥

तेन दक्षिणां जङ्गामुपहृत्य युञ्ज्यात् स्तोममग्नेस्तेज-
सेति ॥ २ ॥

एतेन प्रस्तरेण उद्गाता दक्षिणां जङ्गा स्पृष्ट्वा युञ्ज्यात् स्तोममग्ने
स्तेजसेति एतदादिना यजुषा प्रस्तरमासाद्योद्गायेद्भुविषोऽस्कन्दाय
यजमान तु स्वर्गाम्भोकादवगृह्णातीत्युक्त्वाह अष्टीवतोऽपस्पृशतोद्ग्रेय
न्तेनास्य हविरस्कन्न भवति न यजमान स्वर्गाम्भोकादवगृह्णातीत्यत
सूत्रकार तेन दक्षिणां जङ्गामुपहृत्येत्याह ॥ २ ॥

अन्नं करिष्यामीति जपेत्* ॥ ३ ॥

* शाङ्खायनोऽप्येवम् ।

युक्त्वा स्तोममनन्तरम् अन्नं करिष्यामीत्येतदादि यजुर्जपेत् ॥ ३ ॥

तृष्णी चात्वालमुदपात्रञ्चावेक्षेरन्* ॥ ४ ॥

तृष्णी अमन्त्रकमित्यर्थं सर्वे उद्गातार तृष्णीञ्चात्वालमुदपात्र
चावेक्षेरन् ॥ ४ ॥

सामासि प्रतिमाभाहीत्यादित्यम्* ॥ ५ ॥

सामासि प्रतिमाभाहीत्यनेन यजुषा आदित्यमवेक्षेरन्निति
वर्त्तते ॥ ५ ॥

तृष्णी वा* ॥ ६ ॥

यजुषा वा आदित्यमवेक्षेरन् तृष्णी वेति विकल्पयति ॥ ६ ॥

सकृद्विकृत्य बहिष्यवमानेन स्तुवीरन्* ॥ ७ ॥

अत्रोच्यते, सकृदिति किमर्थमारभ्यते, यदा तावदुक्तं नवभिः
स्तुवन्ति हिङ्गारो दशमो दशाक्षरा विराडिति उच्यते अथ हि
त्रिवृत्स्तोमकं बहिष्यवमानमधिकृत्य विधिरारभ्यते विराट् सम्पदर्थं
यत्र पुनः स्तोमवृद्धिः स्यात् अनेकसामानेकदैवतं वा बहिष्यवमानं
स्यात् तत्र हिङ्गारं प्रति सशयं स्यात् किञ्च प्रतिसामं प्रतिदैवतं वा
स्यादिति, अतोऽयमाचर्या यत्रमारभते सकृद्विकृत्य बहिष्यवमानेन
स्तुवीरन्निति । अथ बहिष्यवमानग्रहणं किमर्थमिति चेत् अत्रोच्यते,

वक्ष्यत्यथ एतत्सव कुर्यादुत्तरयो पवमानयोरिति तत्रापि सृष्ट
देव हिङ्गार प्राप्नोति नैतत् तत्र ह्यय वक्ष्यति साम्ने साम्ने हि कुर्यु
रिति अत्रोच्यते, न ह्येकविधौ प्रत्याम्नायो गम्यते विकल्प प्रतीयते
अतोऽयमाचार्यो यन्नमारभते बहिष्पवमानेनेति ॥ ७ ॥

अहिङ्गता प्रथमा रेतस्या * ॥ ८ ॥

अहिङ्गता प्रथमा स्तोत्रोया स्याद्बहिष्पवमाने तस्या सव्यवहा
रिणीय सज्ञा रेतस्येति वन्यति हि रेतस्यैकत्रिकस्य बहिष्पवमान
मिति ॥ ८ ॥

हिङ्गता परा ॥ ९ ॥

रेतस्या या परा स्तोत्रोया तामु हिङ्गार स्यादिति ॥ ९ ॥

रथन्तरवर्षोऽन्तमाविष्टष्टहिङ्गाराः ॥ १० ॥

रथन्तरवर्षो यस्या सेय रथन्तरवर्षा सा चोत्तमा बहिष्पव-
मानस्य स्यात् अविष्टष्टहिङ्गारा च स्यात् हिङ्गारो न विष्टज्यते
आकारो विसर्ग ॥ १ ॥

तस्या ऊर्द्ध प्रस्तावाच्चत्वार्यक्षराण्यभिष्टोभेत् ॥ ११ ॥

* आख्यायगोऽप्येवम किन्तु तेन ह्यप्येवैकसूत्र इतम ।

† आख्यायगोऽप्येवम ।

तस्या रथन्तरवर्षायम् ऊर्ध्वं प्रस्तावाश्चत्वार्यक्षराणि रथन्तर
वदभिष्टोभेत् ॥ ११ ॥

अन्नमकरमिति स्तुत्वा जपेत्* ॥ १२ ॥

अन्नमकरमित्येतदादि यजुजपेदुद्गाता एकश्रुतिविधानात् ॥१२॥

श्वेनोऽसीति प्रस्तरे यजमान वाचयेत्* ॥ १३ ॥

श्वेनोऽसीत्येतदादि यजु प्रस्तरेऽधिकरणे यजमान वाचयेत्
आलम्बप्रस्तर अनुत्वारभे इति लिङ्गात् ॥ १३ ॥

त७सर्वत्र स्तुत्वोपङ्कयेरन* ॥ १४ ॥

त यजमान सवस्तोत्रेषु स्तुत्वोपङ्कयेरन् सवग्रहण न केवल बहि-
ष्यवमाने उपहव उक्तलक्षण ॥ १४ ॥

सवर्चसेतीक्षकान्महकारिणश्च प्रेक्षमाणो जपेत्* ॥ १५ ॥

सवर्चसेत्येतदादि यजु ये तत्रेक्षका ये चास्य महकारिण तान्
प्रेक्षमाणो जपेत् ॥ १५ ॥

नमो गन्धर्वायेत्यादित्यम्* ॥ १६ ॥

नमो गन्धर्वायेत्येतदादि यजुरादित्यमीक्षमाणो जपेत् ॥ १६ ॥

देशेनैवान्तर्हितश्चेत्* ॥ १७ ॥

अन्तर्हितश्चेदादित्य स्यात् देशेनैवावेक्षेत् कोऽस्य विषयः सदसि बहिष्पवमानेन स्तुवन्ति तत्प्रकरणे किमर्थमिति चेत् उच्यते, अन्य चापि देशेनैव सुभूरसीत्यादित्यमुपतिष्ठेरन् उदयन्तमसस्वरीति च एतदर्थं दर्शयति ॥ १७ ॥

एतत्सर्वं कुर्यादुत्तरयो पवमानयो* ॥ १८ ॥

वक्ष्यत्यय यथासवनमुपविश्य प्रसोता हविर्द्वान् गच्छेन्मध्यन्दिने ज्ञत आदित्यग्रहे प्रतिहर्त्ता भव इति योऽयं हविर्द्वान् गच्छेत् स एव कुर्यादुत्तरयो पवमानयो विष्णो शिर इत्यत आरभ्य सर्वग्रहणं निरवशेषवाचि एवमतिप्रसक्ते ब्रवीति ॥ १८ ॥

प्रवरास्तु निवर्त्तन्ते चात्वालावेक्षणप्रभृति च प्राग्घङ्कारात् ॥ १९ ॥

अग्निं प्रसोताह मानुष इत्येतदादयः प्रवरा निवर्त्तन्ते तूष्णीं चात्वालमुदपात्र चावेक्षेरन्निति एतदादि यत्कर्म तत् सर्वं प्राग्घङ्कारान्निवर्त्तते ॥ १९ ॥

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणयोगेनैतेन सूत्रद्वयं ज्ञतम् ।

प्रवेशनसम्भार्जने चान्तरेण तृतीयसवने* ॥ २० ॥

प्रवेशनञ्च सम्भोजनञ्च प्रवेशनसम्भोजने इष उर्ज इति प्रवेशन
वसवस्त्रेति सम्भार्जनन्तयो प्रवेशनसम्भार्जनयो अन्तराले यत्कम
तृतीयसवने तच्च सर्वन्नवर्त्तते चशब्दात् पूर्वस्रचोक्तञ्च ॥ २ ॥

कुम्भन्तु तत्र सम्भृज्यादुत्तरे हविर्धाने य पूर्वे द्रोण-
कलशावृता† ॥ २१ ॥

तत्र तृतीयसवने कुम्भस्य सम्भोजन कुर्यात् न द्रोणकलशस्य
तुशब्दे विशेषणाय उत्तरे हविर्द्धानमजकेऽनमि य पूर्वस्थापित
त सम्भृज्यात् न पश्चिम द्रोणकलशावृता यो द्रोणकलशसम्भार्जन
विधि तेन सम्भार्जनविधिना आद्यत्परिक्रमो विधिरिति समा
नाथ ॥ २१ ॥

त पूतभृदित्याचक्षते त पूतभृदित्याचक्षते* ॥ २२ ॥

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायशोऽप्येव किन्तु तेनैतेन सूत्रद्वयं द्युतम्

त कुम्भ योऽसौ पूर्वं त पृतभृदित्येवम्भचक्षते एते पूतभृदाहव
नीययोरप्यधिकार मन्यन्तदूति ॥ २२ ॥

इति प्रथमस्य द्वादशी कण्डिका ।

दूति प्रथम प्रपाठक समाप्त ।

—

द्वितीय प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

स्तोमयोगेऽग्निर्युनक्त्वित्यतस्य स्थाने वायुर्युनक्त सूर्या
युनक्त्विति नानासवनयो * ॥ १ ॥

उक्त एतत्सव कुर्यादुत्तरयो पवमानयोरिति सर्वस्मिन्विध्यन्ते
प्राप्ते प्रवरास्तु निवत्तन्तइति एतदादि यन्निवर्त्तते तदुक्त साम्प्रत
स्तोमयोगविशेष उच्यते स्तोमयोगमन्त्रे अग्नि्युनक्त्वितेतस्य पदस्य
स्थाने वायुयुनक्तु सूत्रा युनक्त्विति नानासवनयोरेते पदे स्याता नाना
पृथगित्यथ वायुयुनक्तु मनषेति माध्यन्दिने सूर्यायुनक्तु वाचेति
तृतीयसवने ॥ १ ॥ •

विहार धानञ्जयोऽग्नेस्तेजसा वृहस्पतिस्वेति प्रात सवन
इन्द्रियस्येन्द्रियेण वृहस्पतिस्वेति माध्यन्दिने सूर्यस्येति तृतीय-
सवने ॥ २ ॥

अस्मिन्नेव स्तोमयोजने मन्त्रे या समस्तास्तिस्रो देवता आस्ता

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् .

† ब्राह्मणायणोऽप्येव किन्त तेनैतेन सूत्रद्वय कृतम्

तास्तासामनुसवन विहता क्रियां धानञ्जयो मन्यते तदुच्यते, अग्रे
स्तेजसा वृहस्पतिस्त्वा युनक्त्विति प्रात सवने इन्द्रस्येन्द्रियेण वृहस्पतिस्त्वा
युनक्त्विति माध्यन्दिने सूर्यस्य वर्चसा वृहस्पतिस्त्वा युनक्त्विति तृतीय
सवने ॥ २ ॥

सर्वेरेकेक यथाम्नाय७ शाण्डिल्य * ॥ ३ ॥

सर्वेरेभिरेकैक स्तोमयोजन यथाम्नाय शाण्डिल्यो मन्यते, यथा
स्त्रायग्रहण किमर्थमिति चेत उच्यते, विहार प्रकृत तन्माभू
दिति ॥ ३ ॥

साम्ने साम्ने हिकुर्यु * ॥ ४ ॥

सामाथ सामाथ हिकुर्यु उक्त सहाङ्घ्रिङ्कृत्य बह्विष्यवमानेन
स्तुवीरन्निति तत्र सहाङ्घ्रिङ्कार इह पुन प्रतिसाम हिकार स्यात् ॥४॥

वृषकोऽसि स्वरोऽसीति यजमानवाचने* ॥ ५ ॥

वृषकोऽसि स्वरोऽसीत्येतदादियजुषो यजमानवाचने स्यात्
नानासवनयो क्रमेण श्वेनोऽसीत्येतस्य स्थाने ॥ ५ ॥

स्तुत्वा बह्विष्यवमानेन प्रस्तरादुभयतश्चतुरङ्गल परि-

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

छिद्य त्वाले चात्वाले प्रविध्यैद्यादि स्तुत यदिवाद्य सुष्टतमर्वाक्
स्तुत यदि वातिष्टुत यत्तयोरन्येन दिवमारुहेमेममन्येन जयेम
लोकमिति* ॥ ६ ॥

उत्तरयो पवमानयोरातिदेशिको विधिरुक्त माम्प्रत यदनन्तर
प्रकृत कम तदुच्यते, स्तुता बहिष्पवमानेन अनन्तर प्रस्तरात्तृण
गृहीत्वा तदुभयत परिच्छिद्य त्वाले चतुर्गुल कार्यं तच्चात्वाले प्रवि
ध्येत् प्रक्षिपेत् प्रक्षेप प्रव्याध यदि स्तुतमित्येतदादिना मन्त्रेण एक
श्रुतिविधानाद्ज्ञाता अङ्गुलिहृदनसमये येन कम कृत तस्य परि
माणम् ॥ ६ ॥

तत्रैवोदपात्र निनययु समुद्र व प्रक्षिणोमि स्वां योनि-
मभिगच्छतारिष्टास्तन्वो भूया स मापरा सेचिनो धनमिति* । ७ ।

तस्मिन्नेव चात्वाले उदपात्रनिनयेयु यत्तत् उदपात्र तस्मिन्
कर्मण्यङ्गभूत तदेव चात्वाले निनयेयु समुद्र व प्रक्षिणोमीत्येतदा
दिना यत्तुषा ॥ ७ ॥

बहिर्वेद्युदच्चोऽयुञ्जि पदान्युक्तामेयु प्राग्दशभ्य* ॥ ८ ॥

तदुदपात्र निनीय अनन्तर बह्विवेद्युदङ्गुखा अयुञ्जि पदानि
उत्क्रामेयुः गच्छेयुः प्राग्दशभ्य त्रि पञ्च सप्त नव वा ॥ ८ ॥

आब्रज्याग्नीध्रीय बह्विष्यवमानर्चाऽधीयीरन्* ॥ ९ ॥

आब्रज्य आग्नीध्रीयन्तस्मिन् बह्विष्यवमानच अधीयीरन् ननु
किमिदं बह्विष्यवमानर्चाऽधीयीरन्निति आब्रज्याग्नीध्रीयमुपरिष्ठाञ्जप
इति वाच्ये उच्यते, स्तोत्रधम प्रवृत्त प्रत्यङ्गुख प्रस्रोतोदङ्गुख
उद्गाता दक्षिणपूर्वमष्टमदेशमीक्षमाण प्रतिहर्त्तेति सोऽयमाचार्य
पुनरारभते बह्विष्यवमानच इति कथं य एव पुनस्ताञ्जपस्य धर्म
स एव धर्म स्यादिति प्रामुख्ये क्रियेति ॥ ९ ॥

अनुव्याहारिषोन्मामिति यमिति शक्तेत तस्मा आग्नीध्रीय
आहुतिवज्र प्रहरेद्यज्ञशञ्चत उपचते न्मञ्चते सत्योऽसि
सत्यसंस्कृतस्तस्य तेय ऊन योऽकृत योऽतिरिक्तमदर्शत्तस्य
प्राणेनाप्यायस्व स्वाहेति ॥ १० ॥

प्रतिपक्षतया अनुव्याहारिषोत् क्षणवाद कृतवान् अयं पूर्व
मिति उद्गायतामिति शक्तेत पुनरप्यभिव्याहरेदिति तस्मै तदर्थं आग्नी
ध्रिये आहुतिवज्र प्रहरेत् यज्ञशञ्चतइत्येतदादिना यजुषा आहुति

* ब्राह्मणयणे विशेषोऽस्ति

† ब्राह्मणयणोऽप्येवम् ।

वञ्ज अभिचारार्था आञ्जति अनुव्याहारप्रशमनार्थं अनुव्याहारो
नाम अभिद्रोहाभिसहितं प्रञ्ज ॥ १० ॥

न व्यभिचरेतेति धानञ्जप्य * ॥ ११ ॥

यदुक्तं तस्मा आग्नीध्रीय आञ्जतिवञ्जं प्रहरेदिति तन्न कुर्यात्
कस्मात् यत् यएनमनुव्याहरति स आर्त्तिमार्कतीति श्रुते अक्रिय
माणेऽप्येतस्मिन् यएनमनुव्याहरति स आर्त्तिमार्कत्येव तस्मान्न व्यभि
चरेतेति इति धानञ्जप्यस्य मतम् ॥ ११ ॥

इति द्वितीयास्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

अहीनबहिष्यवमानैः सदसि स्तुवीरन प्रथमादङ्गो
ऽन्यत्र* ॥ १ ॥

बहिष्यवमानस्य छत्सो विधिरुक्तं साम्प्रतमहीनसत्रेषु देश
विशेषो विवक्षितं स उच्यते, अहीनबहिष्यवमानैरिति अहीनस्य
बहिष्यवमानानि अहीनबहिष्यवमानानि तैरहीनबहिष्यवमानै
सदसी स्तुवीरन देशेन देशे प्रत्याम्नायते प्रथमादङ्गोऽन्यत्र प्रथमे

ऽहनि चाल्वाखदेशे स्तुत्वा शेषेषु सदसि स्तुवीरन ननु बहिष्पवमानै रिति बद्धवचनसामर्थ्यादहीनविधौ सिद्धे कस्मादहीनग्रहणं क्रियते यावता एकाहेषु बद्धत्वासम्भवात् सत्रेषु च विशेषवचनादाद्यन्तयोश्च सत्रेष्विति अतः प्रत्याख्यायाहीनात् न चान्या चतुर्थी यज्ञजाति रस्ति यस्यामिदं विधानं कल्पेत तस्मादहीनग्रहणं न कर्त्तव्यं क्रिय माणे च प्रयोजनं वक्तव्यम् उच्यते यदुच्यतेऽहीनग्रहणं न कर्त्तव्यमिति कर्त्तव्यमिति ब्रूम कस्मात् शेषविधिप्रसिद्धये द्वादशाहेऽहीनभूते एकाहमिश्रेषु चाहीनेषु वरुणप्रघासद्विदिवसाकमेधत्रिरात्रव्युष्टि द्विरात्रेषु अक्रियमानेऽहीनग्रहणे मशयं स्यात् सोऽयमाचार्यो मुक्त मशयं सूत्रमारभते, अहीनबहिष्पवमानैरिति अथ प्रथमादङ्गोऽन्य चेति अहग्रहणं न कर्त्तव्यं कस्मात् प्रथमादन्यचेति सिद्धे न चैक स्मिन्नहन्यनेकबहिष्पवमानं नास्ति उच्यते, कत्तव्यमहग्रहणं कस्मात् अक्रियमाणे प्रथमेऽहनि नैमित्तिकबहिष्पवमानादृत्तौ सदसि स्तवनं स्यात् बहिष्पवमानानन्तरे सोमापहारे सोमदाहे वा आभ्यासिक मस्कारे सति इबिषं स्तुत्यर्थत्वात् पवमानात् सस्कारादृत्तौ पव मानाभ्यासवृत्तिं प्राप्नोति पवमानाभ्यासवृत्तिश्चेति वचनात् इवि स्तुतिं पवमाने इति च तस्मादहग्रहणे क्रियमाणे नास्ति दोषः ॥ १ ॥

आद्यन्तयोश्च सत्रेषु* ॥ २ ॥

आद्यन्तयोश्च ये अहनौ सत्रेषु ताभ्यामन्यत्र सदसि स्तवनं सत्रेषु समाध्यर्थम् ॥ २ ॥

प्राग्धिष्यविहरणान्निष्क्रम्य तृणप्रासनप्रभृति समाप-
येयु * ॥ ३ ॥

सदसि बहिष्यवमानक्रियायामय विशेष प्राग्धिष्येव्यग्नीनां
विहरणात् तृणप्रक्षेपणादि कम निष्क्रम्य समाप्नुय, चतुरङ्गुल परिच्छिद्य
तृण चात्वाले प्रविध्येदित्यत आरभ्य आ उपरिष्टाञ्जपात् ॥ ३ ॥

वैदत्रिरात्रे सत्रन्याय गौतम * ॥ ४ ॥

वैदत्रिरात्रे सत्र न्याय गौतम आचार्यो मन्यते उभयतोऽति
रात्रत्वात् ॥ ४ ॥

अग्नीन्याय धानञ्जय * ॥ ५ ॥

अग्नीनेषु यो न्यायस्तु धानञ्जयो मन्यते अग्नीनत्वात् ॥ ५ ॥

मन्द्र प्रातः सवने सुवीरन्नुत्तरोत्तर्युत्तरयो † ॥ ६ ॥

मन्द्र खरस्तु अत्रिा प्रातः सवने सुवीरन् उत्तरसुत्तर अत्रिा उत्त
रयो पवमानयो सुवीरन् मन्त्रे सप्तथवान्तराणि भवन्ति अत अत्रि-
त्युक्तम् अन्यथा हि मन्त्रेण प्रातः सवन सुवीरञ्जिति स्यात् ॥ ६ ॥ *

* प्राज्ञायबोध्येषम ।

† माज्ञायबोनेतेन रूपद्वय इति ।

मध्येन बोभयो * ॥ ७ ॥

मध्येन खरेण वा उभयोरुत्तरयो सवनयो सुवीरन् ॥ ७ ॥

एतस्यां वेनायां प्राश्नीयु ॥ ८ ॥

एतस्मिन् काले इत्यथ सुत्वा बह्विष्यवमानेन चत्विजाम्भाजन काल उपदिश्यते एतस्मिन् काले भुञ्जीरन्मान्तराभोजन स्यात् आदधिभक्षणात् ॥ ८ ॥

अनुसवनन्तु सन्नेषु सवनमुखीयान् भक्षयित्वा सन्नेषु नाराशसेषु ॥ ९ ॥

अनुसवनन्तु सन्नेषु भोजन सवनशब्दे विशेषणार्थं क विशिनष्टि काल सवनमुखीयान् भक्षयित्वेति सवनमुखीयानां भक्षणमुक्तं भवति नह्यभक्षयित्वा सन्नेषु नाराशसेषु ततो भुञ्जीरन् ननु सन्नेषु नाराशसेषु इत्युक्ते सवनमुखीयानां भक्षणमुक्तं भवति नह्यभक्षितेषु सवनमुखीयेषु नाराशसानां सादनमस्ति तस्मात्सवनमुखीयान् भक्षयित्वेत्यतिरिच्यते नैतत् कुत ब्रह्मत्यय द्वितीया सवनेषु नाराशसा पूर्वयोश्च द्वितीयाविति तत्र सशय स्यात् किं पूर्वेषु नाराशसेषु सन्नेषु उन्तरोत्तरेष्विति तद्विषे च्छार्थमारभ्यते ये सवनमुखीयानन्तरं नाराशसास्तेषु सन्नेष्विति ॥ ९ ॥

* आह्यायणे विशेषोऽस्ति ।

॥ आह्यायणोऽप्येवम् ।

† आह्यायणे नैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

वपायां ऊतायां धिष्णयानुपतिष्ठेरन्* ॥ १० ॥

सवनीयस्य पशोर्वपायां ऊतायामनन्तः धिष्णयानुपतिष्ठेरन्
तद्धिष्णोपस्थानं वक्ष्यते ॥ १ ॥

चात्वाले तु मार्जनं पूर्वं सत्रेष्विदमापं प्रवक्षतावद्यञ्च
मलञ्च यद्यर्चाभिदुष्टोद्धानृतं यच्च शेषे अभोरूणमापोमा त-
स्मादेनसो दुरितात्यान्तु विश्वतोऽनिर्मा मुञ्चामि शपथान्निर्मा
वरूणादुत निर्मा यमस्य षड्विंशत्सर्वस्मादेव किलविषात्
सुमित्रियान् आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु
योऽस्मान् देष्टि यच्च वयन्द्विषम इति* ॥ ११ ॥

चात्वाले तु मार्जनं पूर्वसत्रेषु धिष्णोपस्थानाद्भवति मार्जनं
मन्त्रपताभिरङ्गिरभ्युक्षणं इदमाप इत्येतदादिना मन्त्रेण प्रकृतमधु
नोच्यते ॥ ११ ॥

सम्राडसीत्याहवनीयमुपस्थायोदञ्चो गत्वास्तावचात्वाल-
शामित्रानुदङ्गुखा स्तुतो नभोसमृष्ट इति* ॥ १२ ॥

सम्राडसीत्यनेन मन्त्रेण आहवनीयमुपस्थाय उदङ्गुखा गत्वा
आस्तावचात्वालशामित्रान् आस्तावस्य चात्वालस्य शामित्रस्य आस्ताव-
चात्वालशामित्रा तानुपतिष्ठेरन् उदङ्गुखा उदङ्गुखा इति प्राङ्गुख

करण प्रत्यान्वायते स्तुतो नभोसमृष्ट इति एतदादिभिर्मन्त्रै यथा
सख्येन ॥ १२ ॥

विभुरसीत्याग्नीध्रीयमुपतिष्ठेरन्* ॥ १३ ॥

विभुरसीत्यनेन मन्त्रेण आग्नीध्रीयस्योपस्थानं कुर्यु ननु आहव
नीयमुपस्थायेति प्रकृतमुपस्थानं कस्मादुच्यते उपतिष्ठेरन्निति उच्यते
उदङ्मुखा इति प्रकृतं तन्माभूत् अत उपतिष्ठेरन्नित्युच्यते कथं
आग्नीध्रीयं गत्वा प्राङ्मुखा उपतिष्ठेरन्निति ॥ १३ ॥

तमुत्तरंण सञ्चर सर्वत्र* ॥ १४ ॥

तमाग्नीध्रीयमुत्तरेण सञ्चर सवत्र एनपायोगे द्वितीया सर्वत्रेति
न केवलं धिष्योपस्थाने तमिति निर्द्देशं क्रियते केषाञ्चित् परिश्रिते
भवति केषाञ्चिद्दृष्टिर्भवति यदि परिश्रिते यदि बहिस्तस्मैवोत्तरेण
सञ्चर ॥ १४ ॥

दक्षिणेनोत्तरयो सवनयोर्यदा हविर्द्धानमाहवनीयञ्च
पृष्ठहोमाय* ॥ १५ ॥

दक्षिणेनाग्नीध्रीयस्य सञ्चर उत्तरयो सवनयोर्यस्मिन् काले हवि
र्द्धानगमनं भवति आहवनीयपक्षणादन्योऽपि पृष्ठाश्रितो होम आह
वनीय एव स्यात् यथा वैराजमिति ॥ १५ ॥

* ब्राह्मण्यबोध्यवन् ।

पूर्वस्थाः सदसा द्वारि प्रत्यङ्गखास्तिष्ठन्तो वङ्गिरिति
 द्योतुर्धिष्ण्यम* ॥ १६ ॥

पूर्वस्थां द्वारि कस्य सदस तिष्ठन्तो वङ्गिरित्येतदादिना यजुषा
 द्योतुर्धिष्ण्यमुपतिष्ठेरन् ॥ १६ ॥

श्वात्र इति मेत्रावरूपास्य* ॥ १७ ॥

धिष्ण्यमुपतिष्ठेरन् ॥ १७ ॥

तुथ उशिगन्धारिरवस्युरिति ब्राह्मणाक्क्षिप्रभृतीना-
 मुदञ्च ॥ १८ ॥

तुथ इत्येतदादिभिः यजुर्भि ब्राह्मणाक्क्षिपोत्तनेऽङ्गावाकानां
 उदञ्चो धिष्ण्या नानुपतिष्ठेरन् ॥ १८ ॥

तत्रैव तिष्ठन्त शुन्ध्युरिति मार्जान्नीयम† ॥ १९ ॥

तस्मिन्नेव प्रदेशे तिष्ठन्त शुन्ध्युरित्येतदादिना यजुषा मार्जाली
 यमुपतिष्ठेरन् ॥ १९ ॥

ऋतधामेत्यौदुम्बरीम* ॥ २० ॥

ऋतधामेत्यनेनौदुम्बरीमुपतिष्ठेरन् ॥ २० ॥

* ब्राह्मणायथेऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायथे विष्णोऽस्ति ।

समुद्र इति ब्रह्मण सदनम्* ॥ २१ ॥

समुद्र इत्यनेन यशुषा ब्रह्मण सदनमुपतिष्ठेरन् तत्रैव तिष्ठन्त
इत्येतदनुवक्तत एव ॥ २१ ॥

उत्तरेण सदो गत्वान्तर्वेदि प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन्तोऽहिरिति
प्रजहितम्* ॥ २२ ॥

उत्तरेण सदस गत्वा वेदेरन्त अन्तर्वेदि अन्तरित्यव्यय न बहि
र्वेदो धेतदुक्त भवति प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन्त अहिरिति प्रजहितमुपतिष्ठे
रन् पात्नीशालोऽग्नि केषाञ्चिद्गार्हपत्यादतिप्रणयनो भवति केषाञ्चि
दाहवनीयात् यस्मादतिप्रणयनो भवति स गार्हपत्य योऽन्य स
प्रजहित ॥ २२ ॥

अज इति गार्हपत्यम् ॥ २३ ॥

अज इत्यनेन मन्त्रेण गार्हपत्यमुपतिष्ठेरन् ॥ २३ ॥

सगरा इति दक्षिणाग्नेरायतनम्* ॥ २४ ॥

सगरा इत्येतदादिना यशुषा दक्षिणाग्नेरायतनमुपतिष्ठेरन् ॥ २४ ॥

कव्य इति दक्षिण वेद्यन्तम्* ॥ २५ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम

कथ्य इत्येतदादिना यजुषा महादेवेर्दक्षिणमन्तमुपतिष्ठेरन् ॥२५॥

तत्रैव तिष्ठन्त सर्वान् समन्वोक्षमाणा पातमेति* ॥ २६ ॥

एतस्मिन्नेव देशे तिष्ठन्त सर्वानाहवनीयादीन् धिष्ण्यान् सम
न्वोक्षमाणा पातमित्येतद् यजुजपेयु ॥ २६ ॥

एकैकमुपस्थायैतद्ब्रूयुरिति शाण्डिल्यो बह्वशब्दानेकवत्
कुर्वन्त † ॥ २७ ॥

आहवनीयादारभ्य एकैक धिष्ण्यमुपस्थायैतद् यजुर्जपेयुरिति
शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते तस्मिन् यजुषि यान् बह्वशब्दान्तानेक
वत्सनयन्त प्रयोगस्तु पाहि माग्नेरौद्रेणानोक्तेन पिष्टहि मा नमस्तेऽस्तु
मा मा हिमोरित्येवमादि ॥ २७ ॥

इति द्वितीयस्य द्वितीया कण्डिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

रौरुकीणि चेत कुर्युरादित्यं प्रथममुपतिष्ठेरन्नध्वना-
मिति* ॥ १ ॥

रौरुकीणे प्रवचने यानि धिष्ण्योपस्थानयजूस्थान्नातानि इति

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येव किन्तु तेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

तानि कुर्युं तत प्रागाहवनीयोपस्थानादादित्यन्तावदुपतिष्ठेरन् ऋध्व
नामध्वपत इत्यनेन मन्त्रेण ॥ १ ॥

आहवनीयमुपस्थाय तमेवापि जोऽसि जायमान इत्यपि
जोऽसि नवजात इति वा यमग्निमनुप्रह्वरन्ति तमभिप्रेत्य* ॥ २ ॥

आहवनीय पूर्वोक्तेन विधिना उपस्थाय तमेवोपतिष्ठेरन् अपि
जोऽसि जायमान इति अपि जोऽसि नवजात इति वा एतयोरन्य
तरेण यमग्निभिर्मथ्य आहवनीये प्रह्वरन्ति तमग्निमाभिसुख्येन प्रेत्य
समीपे गत्वा उपतिष्ठेरन् ॥ २ ॥

यदा चात्वालमथोत्करन्तुमुलोऽस्याक्रन्द कृत्विति* ॥ ३ ॥

यदा यस्मिन् काले चात्वालमुपतिष्ठेरन् अथानन्तरसुत्करमुप
तिष्ठेरन् तुमुलोऽस्याक्रन्द कृत्वित्यनेन मन्त्रेण ॥ ३ ॥

यदा श्नामित्रमथ यत्रोबध्यन्निखनन्धूबध्यगोहोसि पा-
र्यिव इति* ॥ ४ ॥

यस्मिन् काले श्नामित्रमुपतिष्ठेरन् अथानन्तर यस्मिन् देशे पशो
ऊबध्यन्निखनन्ति त देशमुपतिष्ठेरन् ऊबध्यगोहोऽसि पार्यिव
इत्यनेन यजुषा ॥ ४ ॥

* द्राक्ष्याय्योऽप्येवम् ।

यदाग्नीध्रीयमथ यत्राच्छावाकआसीनोद्देतर्युपह्वमिच्छ-
त्युपह्वव्योऽसि नमस्य इत्युपह्वव्योऽसि तनूपा इति वा* ॥ ५ ॥

यस्मिन् काले आग्नीध्रीयमुपतिष्ठेरन् अथानन्तर यत्र यस्मिन्
देशे अच्छावाकआसीन हेतारि उपह्वमिच्छति त देशमुपतिष्ठे
रन् उपह्वव्योऽसि नमस्य इति उपह्वव्योऽसि तनूपा इति वा एतयोरन्य
तरेण वा ॥ ५ ॥

यदा ब्रह्मण सदनमथ सदस्यस्य सदस्योऽसि मलिक्लुच
इति* ॥ ६ ॥

यस्मिन् काले ब्रह्मण सदनमुपतिष्ठेरन् अनन्तर सदस्यस्य सदन
मुपतिष्ठेरन् सदस्योऽसि मलिक्लुच इत्यनेन मन्त्रेण सीदन्त्यस्मिन्निति
सदनम् ॥ ६ ॥ •

यदा दक्षिण वेद्यन्तमथ प्राजापत्यमसीति पत्नीशाला-
मेन्द्रमसीति सदो वेष्णवमसीति चविर्द्धानमैन्द्राग्रमसीत्याग्नी-
ध्रीय वैश्वदेवमसीति वा* ॥ ७ ॥

यस्मिन् काले दक्षिण वेद्यन्तमुपतिष्ठेरन् ततोऽनन्तर पत्नी
शालादीन्याग्नीध्रीयान्तानि आगाराणुपतिष्ठेरन् यथादिष्टैर्भक्तैः,
ननु आग्नीध्रीयस्य पूर्वमेवोपस्थानं कृतं तत् किमिदं पुनरादिश्यत

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

इति अत्रोच्यते, तदाग्नीध्रीयस्य कृतम् इमानि तु पक्षीशालादीनां
परिश्रितानामुपस्थानानि प्रकृतानि तस्मादाग्नीध्रीयपरिश्रितस्त्रेद
मुपस्थानमिति ॥ ७ ॥

अथ तथैव समस्तेन सर्वे स्थ सोम्यास सर्वे सोम पिवत
सर्वे सोमस्य पीतिमानशध्वे पातमेति समान परम* ॥ ८ ॥

अथ अस्मात् कर्मणोऽनन्तर यथापूर्वं समस्तोपस्थान कृत तथैव
तेन प्रकारेण सर्वान्समन्वीक्ष्यमाण सर्वे स्थ सोम्यास इत्येतद्यु
जंपित्वा अनन्तर पातमेत्येतदादि पूर्वोक्त जपेयु ॥ ८ ॥

ऋतस्य द्वारौ स्थ इत्यपरौ द्वारबाह्वुः समृज्य मा मा
सन्ताप्रमिति प्रविशेयु ॥ ९ ॥

द्वयोर्बिधानोरन्यतरेण धिष्णानुपस्थाय अनन्तर ऋतस्य द्वारौ
स्थ इत्यनेन मन्त्रेण सदस अपरौ पश्चिमौ द्वारबाह्वुः समृज्य मा मा
सन्ताप्रमित्यनेन यजुषा सदसि प्रविशेयु सन्तार्जन शोधनम् ॥ ९ ॥

दक्षिणेनौदुम्बरी गत्वा तस्या उत्तरत उपविशेयुर्नम
सुखिभ्य इति ॥ १० ॥

* शास्त्रावलीयेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† शास्त्रावलीयेऽधिकमस्ति ।

‡ शास्त्रावलीयेऽप्येवम् ।

दक्षिणेन प्रदेशेनौदुम्बर्या गत्वा तस्या उत्तरे प्रदेशे उपविशियु
नम सखिभ्य इत्यनेन यजुषा तस्या इति निर्देशो माभूत् सदस उत्त-
रत इति ॥ १० ॥

पूर्वेण प्रस्रोतार प्रतिहर्त्ता गच्छेदेतस्याम* ॥ ११ ॥

एतस्या बेलाया धिष्णोपस्थानानन्तराया पूर्वेण प्रदेशेन प्रस्रो
तार प्रतिहर्त्ता गच्छेत् अपरे भुवते एतस्यामित्येतस्यामौदुम्बर्याम्
अथमेव नित्य सञ्चर इति ॥ ११ ॥

एतस्यां बेलायाऽसमुपङ्गयेरन्* ॥ १२ ॥

एतस्यामिति काकात्त्रिन्यायेनोभयत्र सम्बध्यते एतस्या बेलाया-
मस्मिन् काले समुपङ्गयेरन्, ननु एतस्या बेलायामिति किमर्थमार
भ्यते अथ समुपङ्गयेरन्त्रित्यानन्तर्ये सिद्धे उच्यते, अन्यदप्यस्ति पूर्वेण
प्रस्रोतार प्रतिहर्तुं गमन न तस्मिन् समुपङ्गयेरन् धिष्णोपस्थाना-
नन्तर प्रवेशनकालएव समुपङ्गयेरन् ॥ १२ ॥

सर्वे सत्रेषु* ॥ १३ ॥

यजमाना उपङ्गयध्वमित्येवोपङ्गानमिति सर्वे यजमाना सत्रेषु
समुपङ्गयेरन् ॥ १३ ॥

मिथोऽन्यत्र* ॥ १४ ॥

सत्रादन्यत्र मिथ दौ दौ समुपहृयेरन् ॥ १४ ॥

सर्वे यजमानम* ॥ १५ ॥

सत्रादन्यत्र सर्वे त्रयोऽपि उद्गातारो यजमानमुपहृयेरन् उद्गा
तार उपहृयध्वमिति प्रार्थिता सन्त उपहृत इत्यनुज्ञा कुर्युरि
त्यर्थ ॥ १५ ॥

द्वारबाहुसम्मार्जनप्रभृत्येतत् सर्वं कुर्युर्यदा धिष्णानु-
पतिष्ठेरन* ॥ १६ ॥

अतस्य द्वारौ स्य इत्येतस्मादारभ्य एतत् सर्वं कुर्युं यावद् यज
मानसमुपहृयध्वमिति यस्मिन् काले धिष्णानुपतिष्ठेरन, ननु एतत्
सर्वमिति किमर्थं द्वारबाहुसम्मार्जनप्रभृतीति सिद्धे उच्यते, उक्त
यदा धिष्णानुपतिष्ठेरन्निति वक्ष्यति च अथ धिष्णानुपतिष्ठेरन्नित्ये
तस्मिन् प्रकरणे अनुपस्थानं शाण्डिल्य इति तद्धिष्णोपस्थानानन्तर
कर्म अनुपस्थानेन प्राप्नोति सोऽयमाचार्यो नियमार्थमारभते
एतत् सर्वं कुर्यादिति कथं अनुपस्थानेऽपि स्यादिति ॥ १६ ॥

याजमानब्रह्मत्वे चेदुद्गाता कुर्यादाग्नीध्रीयमुपस्थाय पूर्वेण^{*}
परिक्रामेत* ॥ १७ ॥

* ब्राह्म्यायणोऽप्येवम् ।

यजमानस्य कम यानमान ब्रह्मण कर्म ब्रह्मत्व ते याजमानब्रह्म
ले यद्युद्गाता मूल्हेन कुर्यात् तदाग्नीध्रीयमुपस्थाय तस्य पूर्वेण गच्छेत्
किं विषय पुनरिदं कर्मोद्गातु उच्यते श्रापतकल्पे ॥ १७ ॥

सादमानुपस्थाय तत ण्वेक्षमाण पात्नीशालान्* ॥ १८ ॥

सादमान् धिष्णानुपस्थाय सदमि भवा सादमा तानुपस्थाय
तस्मिन्नेव देशेऽवस्थित ईक्षमाण पात्नीशालान् धिष्णानुपतिष्ठेत्
पत्नीशालाया भवा पात्नीशाला ॥ १८ ॥

इतरथेतरौ* ॥ १९ ॥

इतरथा इतरौ प्रथो पूर्वोक्तेन विधिना धिष्णान् उपतिष्ठे
याताम् ॥ १९ ॥

इति द्वितीयस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

ऋतस्य द्वारौ स्थ इति पूर्वा द्वारबाहू समृज्य दक्षिणस्य
पुरस्तादुदङ्मुख उपविशेदिति धानञ्जय ॥ १ ॥

* द्वाभ्यायकोऽप्येवम् ।

† द्वाभ्याययो विभोघोऽस्ति ।

सादसान् पात्रीशालांस्य धिष्णानुपस्थाय अग्निरमृतस्य
 डाग्री स्य इत्यनेन यजुषा पूर्वी द्वारबाहू सदस समृज्य दक्षिणस्य
 द्वारबाहो पूर्वे प्रदेशे उदङ्मुख उपविशेदित्येव धानञ्जय आचार्य
 आह ॥ १ ॥

पश्चात् प्रत्यङ्मुख इति शाण्डिल्य * ॥ २ ॥

पश्चिमे प्रदेशे दक्षिणस्य द्वारबाहो प्रत्यङ्मुख उपविशेदित्येव
 शाण्डिल्य आचार्य आह ॥ २ ॥

उक्ते प्रवेशनोपवेशनो ॥ ३ ॥

प्रवेशनोपवेशनार्थीये यजुषो पूर्वमेवोक्ते मा मा सन्ताप्त नम
 सखिभ्य इति च ॥ ३ ॥

ऋत्विक्पथेन गत्वा समस्तोपस्थानप्रमृति समानम् ॥ ४ ॥

याजमानमुक्त साम्प्रत ब्रह्मत्व विवक्षित तदुच्यते, ऋत्विक्पथेन
 गत्वा समस्तोपस्थानादारभ्य सर्वान् समन्वीचमाणा पातमेत्येतस्मात्
 सर्वे समानम् ॥ ४ ॥

दक्षिणाङ्गे तु सदस पूर्वमुपवेशनं प्रस्तोतु प्रत्युपवेशनं

* द्राष्ट्रायणे विशेषोक्ति

† द्राष्ट्रायणेऽप्येवम् ।

ब्रह्मोपवेशनेन निरस्त परावसुरिति दक्षिणादृण निरस्येदा-
वसो सद्ने सीदामीत्युपविशेत्* ॥ ५ ॥

अथन्तु विशेष प्रागौङ्गात्त्रादुपवेशनात् दक्षिणे प्रदेशे सदस उप-
वेशन प्रस्तोतुरूपवेशन प्रति तच्च ब्रह्मोपवेशनेन, ननु किमिदं ब्रह्मोप-
वेशनेनेति यदा वक्ष्यत्येषोपवेशनम् उच्यते, वक्ष्यत्ययं ब्रह्मण प्रकरणे
प्रतिपत्तौ धिष्णानुपस्थायोक्त सदस्युपवेशनमिति निरस्त परावसु-
रित्यनेन यजुषा दक्षिणादृणन्निरस्येत् आवसो सद्ने सीदामीत्य
नेन उपविशेत् ॥ ५ ॥

धूर्भुव स्वर्ष्वृहस्पतिर्ब्रह्माह मानुष इत्युक्त्वाऽदुम्बरो गत्वो-
पविशेत्† ॥ ६ ॥

उपविश्यानन्तरम् एतद्यजुर्जपेत् अनन्तरमौदुम्बरी गत्वा पूर्वो-
क्तेन यजुषोपविशत ॥ ६ ॥

अनूपविशेतामितरौ† ॥ ७ ॥

तमुपविष्टमनन्तरं प्रस्तोतृप्रतिहर्त्तारोऽपविशेतां पूर्वोक्तेभ्यैव
यजुषा ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायगेनेतेन सूत्रचतुष्टयं ह्यतम् ।

† ब्राह्मणायगेऽप्येवम् ।

एतेनानुपूर्वणं सव यथासनञ्चिकीर्षेत्* ॥ ८ ॥

१ यदि याजमानब्रह्मले उद्गाता कुर्यात् तदा याजमान ब्रह्मत्व-
मौद्गात्रमित्यनेनानुपूर्वेण सवे यथासन उपवेशनादि कुर्यात् ॥ ८ ॥

ग्लाये च्चेदधौदम्बर्येव* ॥ ९ ॥

यदि ग्लायेदौदम्बर्यामेवाभीन सर्वं कुर्यात् ग्लानिरशक्ति ॥ ९ ॥

सदस्य एवमेव धिष्ण्यानुपतिष्ठन ब्रह्माणमनुप्रविशेद्
ब्राह्मणाक्वसिन वा† ॥ १० ॥

सदस्य एवमेव यदिदमुद्गाट्टणा धिष्ण्योपस्थानमुक्तमनेनैव
प्रकारेण कुर्वन् ब्रह्माणमनुप्रविशेत् ॥ १० ॥

तेनास्य समुपहव स्याद्भक्षश्च समान† ॥ ११ ॥

यदि ब्रह्मणा यदि वा ब्राह्मणाक्वसिना यस्यानुप्रविष्ट तेन सह
सदस्यस्य समुपहव स्यात् न केवल समुपहवो भक्षश्च तेनैव तुल्य
स्यात् ॥ ११ ॥

बीभत्सेयाताञ्चेन्नानाचमसौ स्याताम्* ॥ १२ ॥

* ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायथेनैतेन सूक्तद्वयं कृतम् ।

यदि बीभक्षेयातां नाना चमसौ स्यातां बीभक्षा नाम घृणा
स्यातामिति एतावेव चमसौ नाना स्याताम् अन्येषा तु सत्यामपि
बीभत्सार्था नैव नाना चमस स्यात् ॥ १२ ॥

सर्पत्सु न शून्य सद कुर्यात्* ॥ १३ ॥

सवनसंख्यासु सर्पणेषु सर्पत्सु चत्विग्यजमानेषु न सदस्य शून्य
सद कुर्यात् ॥ १३ ॥

तस्य दधिभक्षान्त कर्म* ॥ १४ ॥

तस्य सदस्यस्य दधिभक्षान्त कर्म भवति नोर्द्धम् ॥ १४ ॥

स निवर्त्तेत सत्रेषु* ॥ १५ ॥

स दधिभक्षतो निवर्त्तेत सत्रेषु सदस्यस्य कथं पुनरेतद्भ्रम्यते यथा
दधिभक्षतो निवर्त्तेत सदस्यस्य न सदस्य एवेति उच्यते सदस्यो हि
सत्रोत्पादक एव आवर्त्तवा सदस्या इति, ननूक्तमशुषोमान्तमह सत्रे
ध्विति सत्रेषु दधिभक्षप्राप्तिरेव नास्ति अशुषोमान्तत्वाद्भ्राम् अत्रो-
च्यते, सविधिदग्नादृणामुक्तो न सदस्यस्य सदस्यस्य हि अविशिषे
षोक्त दधिभक्षान्त कर्म एकाहाहीनसत्रेषु सोऽविशिषवचनप्राप्ते
दधिभक्ष सत्रेषु विशिषवचनेन स निवर्त्तेत सत्रेष्विति ॥ १५ ॥

* प्राज्ञाथसोऽप्येवम् ।

विसृष्टिते सवने पूर्वया द्वारान्तरेण चोत्तुर्धिष्ण्य
मैत्रावरुणस्य च सञ्चर * ॥ १६ ॥

विसृष्टिते अर्द्धसमाप्ते सवने अन्तरेण चोत्तुर्धिष्ण्य मैत्रावरुण-
धिष्ण्यञ्च गत्वा पूर्वया द्वारा सदोनिष्कमणकर्मार्थमेव सञ्चर ॥१६॥

तद्यथेत् तद्यथेत्* ॥ १७ ॥

तद्यथा गत एव सदसि सञ्चर विद्धो भवति नान्यत्रयोजनमस्ति
अस्य सूत्रस्यारम्भे ॥ १६ ॥

इति द्वितीयस्य चतुर्थी दण्डिका ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

चमसं प्रतिगृह्य प्रस्तोता दक्षिणजरावाधाय दक्षिणेन
पाणिनापिधायासीत्* ॥ १ ॥

धिष्ण्योपस्थानमुक्तम् अनन्तर सवनमुखीयांसमवागाहरन्ति अत
उच्यते, चमसं प्रतिगृह्येति चमन्धस्मिन्निति चमस तच्चमसन्दीय

मान प्रतिगृह्य दक्षिण ऊरवाधाय दक्षिणेन पाणिनापिधायासीत्
अपिधानमाच्छादनम् ॥ १ ॥

उपहृत्यमानायामिडायामनूप धारयेदनुपपन्न* ॥ २ ॥

उपहृत्यमानायामिडायान्तश्चमस इडाङ्गानसमीपे धारयेदनुप
पन्नम् असृग्मन् । एष उपङ्गानधम प्राग्याजमानात् अग्निर्ध
इत्यादि ॥ २ ॥

वषट्कर्तुरनभक्षः सर्वत्र भक्षयेयुर्मिथ उपहृत्य † ॥ ३ ॥

वषट्कर्त्तरि भक्षितेऽस्मिन्नसमसे ततो भक्षयेयु स्त्र चमस मिथ
अन्योन्यमुपहृत्य, ननु वषट्कर्त्ता चमस भक्षित ततोऽनुभक्षयेदिति
तदयुक्तं कुत अन्विति कालापेक्षा न भक्षणप्राप्ति मिथ उपहृत्य
इत्येतस्माच्च यस्य भक्षणप्राप्ति स एवोपहृत्य चाचनीय अनुज्ञार्थत्वात्
उपङ्गानस्य सवयवणान्न केवस सवनमुखीयानां सर्वेषामस्यार्णां
एष भक्षणधर्म ॥ ३ ॥

उद्गाता प्रथम † ॥ ४ ॥

चमसं भक्षयेत् असौ चमस प्रसोत्रा प्रथम प्रतिपन्न अतोऽस्त्रैवा

* ब्राह्मण्योऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यो ह्येदक्षिणये विष्टोऽस्ति

नन्तर भक्षण प्राप्नोति अतः आहोद्गाता प्रथम इति कथं भक्षये-
दित्युच्यते ॥ ४ ॥

दक्षिणमनु बाहुन्दण्ड कृत्वा श्येन इत्यवेच्छेन्दविति द्विर-
ल्प भक्षयेद् यथासवन कृन्दाऽस्यादिशन^१ ॥ ५ ॥

दक्षिण बाहुमनु चमसस्य दण्ड कृत्वा श्येन इत्यनेन यक्षुषा
अवेक्ष्य सोमम् इन्दवित्यनेन द्विर्भक्षयेदल्प क्रियाभ्यासे सहस्रान्त्र
यद्यस्मिन्सवने कृन्दो यथासवन गायत्रकृन्दस इति प्रातः सवने त्रिष्टुप्
कृन्दस इति माध्यन्दिने जगतीकृन्दस इति तृतीयसवने एवमादि
शन ॥ ५ ॥

जङ्घ इति मुख्यान् प्राणानभिमृशेत् सोमरारन्धीति हृदयं
सोमगोर्भिरिति नाभिम^१ ॥ ६ ॥

जङ्घ इत्यनेन यक्षुषा मुख्यान् प्राणानभिमृशेत् मुखे भवा-
मुख्या प्राणा इन्द्रियाणि, सोमरारन्धीत्यनेन यक्षुषा हृदयं सोम
गोर्भिरित्यनेन नाभिम अभिमृशेतेति वर्त्तते ॥ ६ ॥

एवमितरौ कुर्याताम् † ॥ ७ ॥

शास्त्रायनीये ।

१ शास्त्रायनीयेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

† शास्त्रायनीयेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

एवमेव इतरौ प्रस्त्रोढप्रतिहर्त्तारौ कुर्यातां ॥ ७ ॥

प्रतिहर्त्ता पश्चात् ॥ ८ ॥

अथ तयो क क्रम इत्युच्यते, प्रतिहर्त्ता पश्चात् ॥ ८ ॥

त ५ स आप्याययेदभिमृश्याप्यायस्वेति ॥ ९ ॥

त चमस स प्रतिहर्त्ता आप्याययेत् अभिमृश्या आप्यायस्वेत्य
नेन मन्त्रेण अयातयामार्थम अथ सग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते,
वक्ष्यति सुब्रह्मण्यचतुर्था उद्गाढचमस भक्षयेयु षट् चान्य इति
तैरपि भक्षिते स एवाप्यार्ययेत् प्रतिहर्त्ता ॥ ९ ॥

सर्वे वैतया गायत्र्या ॥ १० ॥

सर्वे वा आप्याययेयु आप्यायस्वेत्येतया गायत्र्या अथैतया गाद्य
द्येति किमर्थमिति चेत् उच्यते, सव्यवहारार्थं वक्ष्यति गायत्री
द्विर्ब्रूयुरिति गायत्र्यैवानुसवनमाप्यायनमिति च ॥ १० ॥

तां त्वतीयसवने द्विर्ब्रूयु सन्ते पयाऽसीति माध्यन्दिने ॥ ११ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेन द्वाभ्यामेकसूत्रं कृतम् ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

ता गायत्री तृतीयसवने सोमाप्यायने द्विर्बृद्यु सन्ते पर्याप्तौत्ये
तद्यर्चा माध्यन्दिने आप्यायन कृन्द सम्पदर्थम् ॥ ११ ॥

गायत्र्यैवानुसवनमाप्यायनमिति शाण्डिल्य * ॥ १२ ॥

गायत्र्यैवाप्यायस्वेत्येतया सकृदुक्तया अनुसवनमाप्यायनमिति
शाण्डिल्य आह ॥ १२ ॥

द्वितीया सवनेषु नाराशंसो पूर्वयोश्च तृतीयौ ॥ १३ ॥

द्वितीयाश्चमसा सवनेषु त्रिष्वपि नाराशंसश्चा पूर्वयो सवनयो
प्रथमद्वितीययोस्तृतीयौ च ॥ १३ ॥

तेषामनवेक्ष्य भक्षणमवमैरिति प्रातः सवन और्बेरिति
माध्यन्दिने काव्यैरिति तृतीयसवने ॥ १४ ॥

तेषां नाराशंसानामनवेक्ष्य भक्षणं यदेतच्छेन इत्यवेक्षण एतत्तेषां
न स्यात् अवमैरित्येतदादिभिर्विद्वतैरनुसवनं भक्षयेद्युर्थथाक्रमम् ॥१४॥

पितृभिरिति सर्वत्रानुसृष्टं चरेत् ॥१५॥

* ब्राह्मण्ये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रेण कृतम्

‡ ब्राह्मण्येऽप्येवम् ।

क्षितस्येत्येतदादि सर्वत्रानुसहरेत् सर्वेषु सवनेषु सर्व
 ऋषिष्वपि ऋग्नेषु पितृशब्दमनुसहरेत् अवनैस्ते पितृभिरित्ये
 तदादि ॥ १५ ॥

प्रत्यभिमर्शने यथाकामी* ॥ १६ ॥

यदेतदूह इति मुख्यान प्राणानभिमर्शतेत्येतदीदि प्रत्यभिमर्शनम
 एतत् नाराशसे कुर्यान्न वा अपरे वर्षयन्ति पितृभिरिति सर्वत्रानु
 सहरेत् इत्यस्य पितृशब्दस्यानुसहरेत् प्रत्यभिमर्शने यथाकामी इन्द्र
 शब्दस्य न्याने पितृशब्द वा कुर्यात् यथान्नातमेवाभिमर्शनं कुर्यात्
 सर्वप्राप्तिसतत्कार्यत्वादिन्द्रस्य ॥ १६ ॥

प्रथमद्वितीयौ पूर्वयो सवनयोरप्याययेत् प्रथम तृतीय-
 सवने † ॥ १७ ॥

प्रथमद्वितीयौ चममौ पूर्वयो सवनयो प्रात सवनमाध्यन्दिनयो
 अप्याययेत् प्रथमश्चमस तृतीयसवने अप्याययेत् ॥ १७ ॥

आवर्त्तिषु तृणे प्रतिगृह्य प्रसोता प्रयच्छेद्यथा प्रस्तरम्* ॥१८॥

आवर्त्तिस्त्रोत्रेषु तृणे प्रतिगृह्य प्रसोतोद्गात्रे प्रयच्छेत् यथा

* प्राज्ञायज्ञोऽप्येवम

† प्राज्ञायज्ञेनेतेन सूत्रद्वयं ज्ञातम् ।

प्रस्तर येन प्रकारेण प्रस्तरदानं ब्रह्मन् स्तोत्राय प्रसास्तरिति प्रस्तोत-
यद्गुण किमर्थमिति चेत् यथा प्रस्तरमित्यनेनैव सिद्धे यदा प्रस्त-
रस्य प्रस्तोतैव सम्प्रदाता अत्रोच्यते, यदाप्यन्यदुपाकरणद्रव्यं तत्रापि
प्रस्तोतैव प्रयच्छेत् यथा वैरूपोपाकरणे व्यजनमरणी वैराजे
महानाञ्जीव्यवकामिभ्यां आप महाम्रते वाण इत्येतदादि ॥ १८ ॥

अनाद्वियमाणयोर्न मन्त्रं जज्ञात्* ॥ १९ ॥

अनाद्वियमाणयोस्तृणयोर्मन्त्रोत्सृजेत् यदा तृणाभ्यामुप
करणम् ॥ १९ ॥

तथैव जङ्गामुपहत्य युञ्ज्यात् स्तोमन्दीक्षाये तपसो मनसो
वाच इति नाना धानञ्जयो यत्रानन्तराणि चत्वारि † ॥ २० ॥

तथैव तेनैव प्रकारेणेत्यर्थं यथैव प्रस्तरेण बहिष्पवमाने उक्त
जङ्गामुपहत्य युञ्ज्यात् स्तोम दीक्षाये वर्षेनेत्येतदादिभिः नामा पृथ-
गित्यर्थं यत्र यस्मिन्नन्तराणि चत्वारि स्तोत्राणि एव धानञ्जय
आचार्य आह ॥ २० ॥

अन्त सर्वेषां प्रजापतिस्वेति* ॥ २१ ॥

* आद्यायवाऽप्येवम् ।

† आद्यायवेनेतेन सूत्रेण ज्ञातम् ।

यदेतत् प्रजापतिस्त्विति सर्वेषामनन्तरमाज्ञातम एतत् प्रत्येक-
मनुष्यते दीनाद्यै,वर्षेन प्रजापतिस्त्वा युनक्तु एव सर्वेषु ॥ २१ ॥ •

उत्तरमुत्तर लुप्येताऽल्पीय सु* ॥ २२ ॥

अल्पीय सु स्तोत्रेषु उत्तरमुत्तर स्तोमयोजन लुप्येत यथाग्निष्टोमे
चीष्णुत्तराणि लुप्तानि, अथ किमर्थमिदं सूत्रं आरभ्यते यदा निमि-
त्तापाये नैमित्तिकखाप्यपायो भविष्यत्येव उच्यते, सन्नियोगशिष्टान्ये-
तानि स्तोमयोजनानि यत्रानन्तराणि चत्वारोति तत्राकात्स्न्येन सशय
स्यात्, अथाल्पीय सु किमर्थमिति चेत् उच्यते प्रकारदर्शनार्थं
कथम अन्यत्रापि बहुवचनसङ्घेषु लोपप्राप्तौ उत्तरमुत्तर लुप्येत यथा
वैराजेऽग्निमन्थने आह, अभ्यात्म प्रजननं कृत्वा चि प्रदक्षिणमभिमन्थे
द्वायत्र कन्दोऽनु प्रजायस्व त्रैष्टुभ जागतमानुष्टुभ वैराजमिति गौतम
इत्युक्त्वाह चतुर्भिरिति धानञ्जप्यस्त्रिभिरिति शण्डिल्य इति तथा
महाव्रतासङ्कारोहणं कन्दोभिरुक्त्वाह वैराजपञ्चमैरिति गौतम
स्रतुर्भिरिति धानञ्जप्यस्त्रिभिरिति शण्डिल्य इति अत्राप्युत्तरमुत्तर
लुप्येताल्पीय स्थिति ॥ २२ ॥

प्रथमेन वाजपेयसाम्नो युञ्ज्यात्* ॥ २३ ॥

प्रथमेन मन्त्रेण वाजपेयसाम्नं स्तोमं युञ्ज्यात् ऐङ्गिसाम्नं

* आङ्गावद्ये विधेयोऽस्ति ।

प्रथमेन स्तोमयोजनं कृतम इहानन्तर्याद्वितीयस्य प्राप्तिं तन्मा
भृदित्यत आह प्रथमेनेति ॥ २३ ॥

ततप्रभृतीनि रात्रौ* ॥ २४ ॥

प्रथमप्रभृतीनि रात्रौ स्तोमयोजनानि भवन्ति षोडशमित्यति
रात्रे द्वितीयप्रभृतीनि रात्रौ प्राप्नुवन्ति ततप्रतिषेधार्थमाह प्रथम
प्रभृतीनि रात्राविति ॥ २४ ॥

तथातिरिक्तस्तोत्रेषु* ॥ २५ ॥

तथैवातिरिक्तस्तोत्रेषु प्रथमप्रभृतीत्येव सन्धेरनन्तरत्वात्तत्रापि
द्वितीयप्रभृतिप्राप्तौ तथेत्यक्तम् ॥ २५ ॥

सर्वरेकैक यथाम्नायश्च शाण्डिल्य* ॥ २६ ॥

सर्वेर्दीक्षायै वर्त्तनेयेतदादिभिरेकैकस्मिन् स्तोत्रे यथाम्नातै स्तोम
योजनं स्यात् यथापाठमित्यर्थं यथाम्नायग्रहणं विहृतैर्माभृदिति ॥२६॥

आवर्तिन्याय सन्धो* ॥ २७ ॥

आवर्तिस्तोत्रेषु यो न्याय स्तोमयोजनादीनां स सन्धौ स्यात् कुत
सञ्जय पराक्त्वात्सन्धे ॥ २७ ॥

* ब्राह्मण्यसोऽप्येवम् ।

उपवसथ्येऽहनि न समामनेरन्* ॥ २८ ॥

उपवसथ्येऽहनि चतुर्दश समामान न कुर्युः क्व पुन समामान प्राप्त
मुपवसथ्येऽहनि निषिध्यत इति उच्यते स्तोत्रगतस्य साम्न पाञ्चविधे
भक्तिष्वाचार्याणां अनेकधा प्रतिपत्ति तद्यथादावेक कल्पोनाङ्गीक्रि
यते तदा स्तोत्रकाले भक्ती प्रति अन्याऽन्येन विप्रतिपत्ति स्यात् स
चान्याय तदेव माभृदित्यत अदावेवोद्गातु कल्पो य इष्ट स सम्प्रति
पत्तव्य अतोऽर्थ समामानमादावेव कर्त्तव्य स्यात् तस्योपवसथ्येऽहनि
प्रतिषेध ॥ २८ ॥

इति द्वितीयस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी कण्डिका

प्रस्तोता तु कुशा कारयेद् यज्ञियस्य वृक्षस्य खदिरस्य
दीर्घसत्रेष्वेक प्रादेशमात्री कुशा पृष्ठाखत्त समामञ्जतो-
ऽङ्गुष्ठपर्वपृथुमात्री प्रज्ञाताया कारयित्वा गन्धै प्रलिष्य

* ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

सर्पिषा सत्रेध्वेके वैष्टुतेन वसनेन परिवेष्ट्य क्षौमशाणकार्पा-
शानां केनचिदुपर्यौदुम्बर्या वासयेत्* ॥ १ ॥

कर्मसूत्रमुक्त उपवसथ्येऽहनि न समामनेरन्निति किन्तु प्रस्रोता तु
कुशा कारयेत् तुशब्दे विशेषणार्थं उपवसथ्यएवाहनि प्रस्रोता कुशा
कारयेत्, कारयेदित्यन्य कुशानां कर्त्तारं ज्ञायति, यज्ञियस्य वृक्षस्य
यज्ञमर्हतीति यज्ञिय यज्ञियस्य वृक्षस्येत्यवयवलक्षणा षष्ठी खदिरस्य
दीर्घसत्रेध्वेके एके आचार्या मन्यन्ते दीघसत्रेषु खादिर्यं कुशा स्यु
रिति किं कारणं दाहप्राधान्यात् प्रादेशमात्रो प्रादेशप्रमाणा कार
येत् कुशपृष्ठास्त्वक्त आकृतिरुच्यते त्वच प्रति कुशपृष्ठा स्यु समा मज्जत
मज्जां प्रति समा स्यु अङ्गुष्ठपर्वपृथुमात्रो पृथुत्वेनाङ्गुष्ठपर्वमात्रा
स्यु प्रज्ञाताया कारयित्वा प्रज्ञातानि अयाणि यथा भवन्ति तथा
कारयेत् ननु कारयित्वेति किमर्थं यदा प्रस्रोता तु कुशा कारयेदिति
प्रकृत एव करणे उच्यते प्रणयि कुशानां भङ्गे वा पुनरन्या कार
यित्वा प्रयुञ्जीत नान्यत् प्रायश्चित्तमस्ति गन्धै प्रलिप्य कुशा सर्पिषा
सत्रेध्वेके एके आचार्या सत्रेषु सर्पिषा प्रलेप मन्यन्ते वैष्टुतेन वसनेन
परिवेष्ट्य विष्टुतीषु योजित वैष्टुत तेन वाससा सर्वतो वेष्टयित्वा
क्षौमशाणकार्पाशानां केनचित् क्षुमाया विकारं क्षौम शणस्य
विकारं शाणकापाशानां विकारं कार्पाशम् एतेषां वाससानेकेन
वेष्टयित्वा औदुम्बर्या सादस्यां शाखाया उपविष्टाद्वासयेत् ॥ १ ॥

* वाङ्मयमीयेनैतेन सूत्रपतुष्टयं कृतम्, तत्र विभ्रमेऽप्यस्ति ।

तात् शोभते कुशैर्दुर्गाद्यैर्वैद्यित्वैवजातीयैर्नैव वसनेन
प्रदक्षिणमूर्द्धदशेन परिवेष्ट्य स्पृष्टोऽनपश्रित उद्गायेत* ॥ २ ॥

तामौदम्बरी श्व एव शोभते इत्येव श्रुते तस्मिन् भूते श्लोचकाले
कुशैर्दुर्गाद्यैर्वैद्यित्वैवजातीयैर्नैव वसनेन यज्जातीय वैद्युत प्रदक्षिण
मूर्द्धदशेन परिवेष्ट्य प्रदक्षिणमिति नियम क्रियते न प्रसव्यम ऊर्ध्व
दशेन नाधोदशेन परिवेष्ट्य सर्वतो वेष्टयित्वा स्पृष्ट अनपश्रित उद्गा
येत् वक्ष्यति कारण धिष्णोऽय भवति न धिष्णमासादयेदिति ॥२ ॥

धृष्टमपश्रयेतेत्येके† ॥ ३ ॥

धृष्ट प्रगल्भ स्वल्पमित्यथ अपश्रयेत इत्येके तावता अपश्रय
णार्था इय भवतीभि सपव तदूर्जिश्रित इति ॥ ३ ॥

स्तोत्र्यमाणानां मध्ये वैद्युत वसन प्राक्समास वोदक्स-
मास वा उपरिदशमास्तीर्य प्रस्तोता कुशा विदध्यात् प्रस्ता-
वान्तेषु † ॥ ४ ॥

स्तोत्र्यमाणानामिति प्रत्युपस्थित काल ज्ञापयति स्तोत्र्यमाणानां

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणे विशेषोऽस्ति, अधिकोऽप्यस्ति ।

‡ ब्राह्मणायणेऽधिकमस्ति ।

स्तोत्रकर्तृणा मध्ये विष्टुतिप्रयोजन वसन द्विगुण कृत्वा प्राक्प्रमास वा
देशान्तपाशान्तयोः सन्नेव समास त समास प्राङ्मुखम् उदङ्मुख वा
कृत्वा उपरिदशमास्तोत्र्यं प्रस्तोता कुशाना विन्यास कुर्यात् प्रस्ता
वान्तंषु ॥ ४ ॥

आद्येऽनेकप्रस्तावेषु* ॥ ५ ॥

अनेकप्रस्तावेषु सामसु महादिवाकीर्त्यैलान्दमहानाम्नादिषु
सामसु आद्ये प्रस्तावे कुशा प्रास्थापयेत् ॥ ५ ॥

उदगय प्रथम विष्टाव प्राक्प्रत्यग्वा* ॥ ६ ॥

उदगयाभि कुशाभि प्रथम विष्टाव विदध्यात् प्रागपवर्ग प्रत्य
गपवर्ग वा ॥ ६ ॥

त पश्चिमेन मध्यदेशेनोदक्प्रत्यग्वा* ॥ ७ ॥

तस्य प्रथमस्य विष्टावस्य पश्चिमे प्रदेशे द्वितीय विष्टाव विदध्यात्
उदक्प्रत्यग्वा प्रागय प्रत्यगय वा ॥ ७ ॥

त पश्चिमेनोदगय प्रत्यक्प्रत्यग्मेव विधा पर्याया उत्त-
रोत्तरा † ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणयोऽप्येवम् सूत्रद्वयं कृतम् ।

तस्य द्वितीयस्य विष्टारवस्य पश्चिमे प्रदेशे तृतीय विष्टार विदध्यात्
एवमेक पर्यायो भवति तस्य प्रथमस्य पर्यायस्य उत्तरे प्रदेशे द्वितीय
तस्याप्युत्तरे तृतीय ननु किमिदं बद्धवचनम् एव विधा पर्याया
उत्तरोत्तरा इति यावत् यावता उक्त एकं पर्याय अन्यौ द्वौ विधेयौ
उच्यते, बद्धवचनं चतुष्टोमाथ वक्ष्यति चतुष्टोमयोश्चतुष्पर्याया इति
सन्धौ च पञ्चदशादिषु स्तोमेषु नानापर्यायविष्टावा स्य ॥ ८ ॥

पर्यायविष्टावान्मन्दध्यात्* ॥ ९ ॥

पर्यायाश्च विष्टावाञ्च मन्दध्यात् सहतान् कुर्यात् सल्लग्नान्
कुर्यात् ॥ ९ ॥

पर्यायादिषु द्विकारेण सुवीरन् † ॥ १० ॥

पर्यायस्यादौ द्विकृत्य सुवीरन् ननु तत् किमिदमारभ्यते यदा
प्रतिपर्याय द्विकार आन्नात एव ब्राह्मणेन तिसृभ्या द्विकरोतीत्येव
मादि उच्यते कृतपर्यायेषु स्तोमेषु तदान्नातम् अकृतपर्यायेषु चतु
ष्पर्यायादिषु च सन्नय स्याद्यद्येवन्नारभ्येत ॥ १० ॥

उत्तमां प्रस्तुत्यैषेति शशितारमीक्षेत* ॥ ११ ॥

स्तोत्रस्य उत्तमा स्तोत्रीयां प्रस्तुत्य प्रस्ताव दत्त्वा प्रस्तोता एषेति

* ब्राह्मण्यन्ते विधेयोऽस्ति ।

† ब्राह्मण्यन्तेऽप्येवम् ।

सुवन शसितारमोक्षते कालप्रज्ञापनार्थं होतृणाम उत्तम प्रतिहार
प्रत्याह्वयन्तीति श्रुते तत्प्रज्ञापनार्थं तद्यथैषोत्तरमेवेति ॥ ११ ॥

स्तुतस्य स्तुतमसीति यजमानवाचनम्* ॥ १२ ॥

स्तुतस्य स्तुतमसीत्येतद् यजु यजमानवाचनमावर्त्तिस्तोत्रेषु ॥१२॥

सवनसंस्थासु प्रशास्तोक्तो यथेतमपरया द्वारा निष्क्रम्य
पश्चिमेनाग्नीध्रीय बह्विर्वेदि मूत्र कुर्यु* ॥ १३ ॥

सवनसंस्थासु सवनसमाप्तिस्वित्यर्थं प्रशास्ता सर्पतेत्युक्तं यथेत
यथागतं दक्षिणेनौदुम्ब्या गत्वा अपरया द्वारा निष्क्रम्य पश्चिमया
पश्चिमेनाग्नीध्रीय बह्विर्वेदि मूत्र कुर्यु वेदे हि मूत्र कुर्यु यदि
मूत्रिता स्यु न नियम अवधिरूपदिश्यते मूत्रोच्चारयो अथ
किमर्थं बह्विर्वेदीति कुत मग्नय यथान्तर्वेदिमूत्रोच्चारयो क्रिया
स्यादिति उच्यते, बह्विर्वेदिग्रहणं देशप्रकर्षार्थं न वेदे समीपदेशे
प्रकृष्टे स्यादिति अथ बह्ववचनं किमर्थं सवनसंस्थास्विति यदा प्रातः
सवनमाध्यन्दिनयोरेव सवनयो सर्पणं भवति तृतीयसवनसमाप्तौ नि
सर्पणं तत् किमिदं बह्ववचनमिति उच्यते एतदर्थं बह्ववचनं क्रियते
सवनसमाप्तौ संस्थासु चेति कथं संस्थासमाप्तौ च सर्पणं स्यादिति
यथा अतिरात्रे अग्निष्टोमान्ते सर्पणम् उक्त्येषु तस्मिन्नेषु च समाप्तेषु
सर्पणं स्यात् षोडश्विनि स्तुते अनुश्रुते सर्पणम् अतोऽर्थोपपत्त्येवमेव ॥१३॥

* ब्राह्मण्यबोध्यवम ।

वाच यच्छेयुर्यावदुदक्या स्युः* ॥ १४ ॥

उदकमर्हतीत्युदक्या यावदकृतशौचा स्युस्तावद्वाग्यमन कुर्युः
आ उपस्यर्शनात् ॥ १४ ॥

एतन्मृगतोर्थम* ॥ १५ ॥

यदेतदुक्त पश्चिमेनाग्नीध्रीयमिति एतस्य सञ्ज्ञेय मृगतोर्थमिति
मार्गतामेतत्तीर्थं यद्यर्थिनो भवन्ति निर्गमने अन्ये लुवते मृगतोर्थ-
मिति उक्तम आगाम्यान पशून् लभन्ते आरण्यान सृजन्तीति तदार-
णाना पशूनामनेनोत्सर्जनमिति ॥ १५ ॥

तेन न भूय शम्यापरासाद्गच्छेयुः* ॥ १६ ॥

तेन मृगतोर्थेन निष्क्रम्य शम्यापरासात्परतो न गच्छेयुः ॥ १६ ॥

यो भूयो जिगमिषेदाप्नानेन स गच्छेत्* ॥ १७ ॥

शम्यापरासात् परतो य प्रकृष्टतर देश गन्तुमिच्छेत् आप्नानेन
तीर्थेन निष्क्रम्य स गच्छेत् ॥ १७ ॥

इति द्वितीयस्य षष्ठी कण्डिका ।

* ब्राह्मणायबोऽप्येवम् ।

अथ सप्तमी कण्डिका ।

अथ धिष्ण्यानुपतिष्ठेरन् समस्तेनोत्तरयो सवनयोरिति
गौतम शाण्डिल्यायनौ* ॥ १ ॥

उक्त सवनसंस्थासु प्रशास्त्रोक्ता यथेतमपरथा द्वारा निष्क्रम्य पश्चिमे
नाग्नीध्रीय वद्विर्वेदि मूत्र कुयुरिति तद्यदि तावद्विष्क्रमणानन्तर
मूत्रोच्चारे कुर्वन्ति तत कृतशौचा आचान्तोदका यदिदमादेक्ष्यते
तत् कुर्युं अथ मूत्रोच्चारे नैव कुयु तदा यथोक्तेन विधिना निष्क्रम्या
थानन्तर धिष्ण्यानुपतिष्ठेरन् समस्तेन उक्त तत्रैव तिष्ठन्त सर्वांस
मन्वोचमाणा पातमेति एतत् समस्त्रोपस्थानम् अनेनोत्तरयो
सवनयोरुपतिष्ठेरन् एव गौतम शाण्डिल्यायनावाचार्यावाहतु ॥ १ ॥

सर्वेणेति धानञ्जय † ॥ २ ॥

आहवनीयोपस्थानादारभ्य प्रत्येक सर्वेण धिष्ण्यपस्थानविधिना
उपतिष्ठेरन्निति धानञ्जय आचाय आह ॥ २ ॥

अनुपस्थान शाण्डिल्य † ॥ ३ ॥

न उपस्थानमनुपस्थान एतस्मिन्नेव काले शाण्डिल्य आचार्योऽनुप
स्थान मग्यते ॥ ३ ॥

* ब्राह्मणयोनैतेन सूत्रद्वय कृतम्

ब्राह्मणयथाऽप्यवम्

एवमेव निष्क्रम्य पृथक् स्तोत्रेभ्य समस्तेनोपतिष्ठेरन्यान्यू-
द्धमुक्तयेभ्य * ॥ ४

एवमेव निष्क्रम्य यथासवनसंस्थासु इत्युक्तम् पृथक् स्तोत्रेभ्य
पृथङ्गानेत्यर्थं तदथ समस्तेनोपतिष्ठेरन यान्यूद्धमुक्तयेभ्य कतमानि
पुनस्तानि पृथक्स्तोत्राणि यदर्थमिदमुच्यते यथा षोडश्रर्थे वाजपे
यसामार्थे वोक्तमेव सर्पण संस्थास्त्रिति वक्ष्यति च पर्यायेभ्यस्तु रात्रे
रिति उच्यते, यथा षोडश्रर्थे तथातिरिक्तस्तोत्रेषु च स्तोत्राय
स्तोत्राय सन्धर्थे सर्पण स्यादिति ॥ ४ ॥

पर्यायेभ्यस्तु रात्रे * ॥ ५

रात्रौ तु पर्यायादौ सर्पण स्यादिति न पृथक् स्तोत्रेभ्य एत
दर्थं तुशब्द ॥ ५ ॥

यथासनमुपविश्य प्रस्तोता हविर्द्धान गच्छेन्मध्य-
न्दिने* ॥ ६ ॥

धिष्णोपस्थानानन्तर द्वारबाहुसमार्जनप्रभृति सर्वं कृत्वा यदस्य
स्वमासन तस्मिन् यजुषोपविश्य प्रस्तोता हविर्द्धान गच्छेन्मध्यन्दिने
कर्मार्यमुक्तम् एतत् सर्वं कुर्यादुत्तरयो पवमानयोरिति ॥ ६ ॥

ऊत आदित्यग्रहे प्रतिदत्तार्भवे* ॥ ७ ॥

ऊते आदित्यग्रहे प्रतिदत्तां हविर्द्धानं गच्छेत् आर्भवे कर्मार्थम् ॥७॥

उभयत्र सर्वे सत्रेषु* ॥ ८ ॥

उभयो पवमानयोरुत्तरयो हविर्द्धानं गच्छेयु सत्रेषु सर्वउद्गा
तारो यजमानत्वात् ॥ ८ ॥

पवमानयोरुत्तरयोर्धिष्ण्यविहारे मार्जालीयश्च हरन्त
पश्चिमेन यजमानश्च हत्वा तेनैव प्रतिदरेयु* ॥ ९ ॥

पवमानयोरुत्तरयोर्मध्यन्दिनाभवयोर्धिष्ण्येष्वग्निविहारे मार्जाली
यमग्नि हरन्त पश्चिमेन यजमानस्य हत्वा तेनैव पुनर्नयेयु अथ
वायार्थम् उद्गातृणामनेन कर्मणा क सम्बन्ध इति चेत् उच्यते उक्त
याजमानब्रह्मले चेदुद्गाता कुर्यादिति तत्र सम्बन्ध ॥ ९ ॥

मध्यन्दिनेन स्तुत्वा सत्रेषु दधिघर्मस्य भक्षयेयु समुप
ह्वय दधिक्रावण इति ॥ १० ॥

मध्यन्दिनेन पवमानेन स्तुत्वा सत्रेषु दधिघर्मस्य एकदेशं भक्षयेयु
सर्वे समुपह्वय न मिथ दधिक्रावण इत्येतयर्चा ॥ १० ॥

तस्या उत्तम पद दशमेऽहन्यभ्यस्येयु * ॥ ११ ॥

तस्या ऋच दशमेऽहनि सात्रिके उत्तम पद अभ्यस्येयु पुनर्ब्रूयु
अनुष्टुप्पारोचाद्यम अथ तस्या इति किमथ प्रकृतैव सा उच्यते दश
मेऽहनि तार्त्तीयसवनिके दधिभक्ते तस्या ऋच उत्तमाभ्यास स्यात्
हेतुसमत्वात् तन्माभूदिति ॥ ११ ॥

पूर्वेण पत्नीशालामन्तरेणाग्नीध्रीयं सदस्य दक्षिणा नयेयु-
स्तीर्थेन * ॥ १२ ॥

पूर्वेण पत्नीशाला गमयित्वा आग्नीध्रीयसदसोरन्तरेण दक्षिणा
नयेयु आप्तानेन तीर्थेन ॥ १२ ॥

सर्वासाम्देवम्य त्वेति पुरस्ताज्जप * ॥ १३ ॥

सर्वासा दक्षिणाना देवस्यत्वेत्येतदादि मन्त्र पुरस्ताज्जप स्यात्
नतु सर्वासामिति किमथ दक्षिणानामिति बडवचनानात् सिद्धे
उच्यते, उक्त पूर्वेण पत्नीशालामन्तरेणाग्नीध्रीय सदस्य दक्षिणा नयेयु
स्तीर्थेनेति, अनुच्यमाने एतस्मिन्ननेन दक्षिणापथेन नयन यासा
न्तासामेवैष पुरस्तात् स्यात् नान्यासामिति तन्माभूदित्यत आरभ्यते
सर्वासामिति कथ यास्य न नीयन्ते सर्वासामेव पुरस्ताज्जप स्यादिति

यथा निमित्त धान्यपल्लम उदीचीमुद्गावै मुखेभ्यो ग्रामवरान्दद
तोलेतदादि ॥ १३ ॥

वरुणस्त्वेति यथादेवत प्रतिगृह्णीयात्* ॥ १४ ॥

वरुणस्त्वेत्येतदादि यजुजपित्वा यथादेवत प्रतिगृह्णीयात् यथा
दक्षिणाया देवता नाम्नाद्दिश्य यथा वरुणायाश्चमिति ॥ १४ ॥

यथाजाति मृगान* ॥ १५ ॥

प्रतिगृह्णीयादिति वर्त्तते या यस्य जातिस्तामादिश्य यथावयवे
मृगमिति ॥ १५ ॥

अप्राणञ † ॥ १६ ॥

अप्राणञ यद्द्रव्य यच्च यथाजाति प्रतिगृह्णीयात् न प्राणिति
तदप्राणम अनिन्द्रियमित्यर्थ ॥ १६ ॥

पुवन्मिथुनान्यन्यत्राजाभ्य* ॥ १७ ॥

* ब्राह्मणयनोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणयने विशेषोऽस्ति

पुवन्मिथुनानि गृहीयात् यथा अश्वश्चाश्वौ चाश्वौ पुरुषश्च पुरु-
षौ च पुरुषौ अन्यत्राजाभ्य अजांस्तु मिथुनधर्मेण न प्रतिगृहीयात्
नानादेवतात्वात् अन्यैवाजाया देवता अन्यैवाजस्य अग्नयेऽजम अग्नि
षोमाभ्यामजामिति ॥ १७ ॥

तेन क इदमित्युपरिष्ठाञ्जप * ॥ १८ ॥

षावित्रादेर्दक्षिणाप्रतिग्रहमन्त्रस्य तेनामृतत्वमशीय क इद कस्मा
अदादित्युपरिष्ठाञ्जप ॥ १८ ॥

तत्रोद्वापादीनि त्वा देवि दक्षिणेऽद इति च यत् तत्
स्यात् तेन दात्र इदमाविशैतत्त इति च भुञ्जतीति च भूया-
द्विप्सीरिति च † ॥ १९ ॥

तत्र तस्मिन् दक्षिणाप्रतिग्रहणे ऊहापादीनि ऊहमापद्यन्ते
ऊहापादीनि ऊहितव्य व्यक्तिवचनै का व्यक्ति स्त्रीपुनपुसकादि
वचनमेकत्वद्वित्वबहुत्वानि ननु अधिहते मन्त्रे तत्रेति किमर्थम्
उच्यते, ऊहनित्यतादर्शनार्थं तत्र तस्मिन् मन्त्रे सति ऊहमेतान्या-
पद्यन्ते तां देवि दक्षिणे अद इति च यत् तत् स्यात् तेन दात्रे

प्राज्ञायणाऽप्यवम

† प्राज्ञायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

इद आविञ्च एतत्ते इति च भुञ्जतीति च भूयात् द्विषीरिति च
 ऊङ्घे वक्ष्यते देवस्य त्वा देवस्य वा देवस्य व, वरुणस्त्वा नयतु देवि
 दक्षिणे, वरुणो वा नयतु देव्यौ दक्षिणे वरुणो वो नयतु देव्यो
 दक्षिण वरुणायाश्च वरुणायाश्चै वरुणायाश्चान वरुणायाश्चे वरुणा
 याश्च, तेनामृतत्वमशीय ताभ्याममृतत्वमशीय तैरमृतत्वमशीय
 तथामृतत्वमशीय ताभ्याममृतत्वमशीय ताभिरमृतत्वमशीय, वय
 शब्दस्य भूयाच्छब्देन सह सामानाधिकरण्यं तद्यद्यप्यय ऊह्यपदेषु
 न परिसंख्यात तथाप्युच्यते भूयाच्छब्देन सामानाधिकर
 ण्यात् वयोदात्रे भूयात् वयसी दात्रे भूयास्ता वयासि दात्रे
 भूयासु वयोदात्भ्या भूयात् वयसी दात्भ्या भूयास्ता वयासि
 दात्भ्या भूयासु वयोदात्भ्यो भूयात् वयसी दात्भ्यो भूयास्ता
 वयासि दात्भ्ये भूयासु, क इद कस्मा अदात् क इमे कस्मा
 अदात् क इमानि कस्मा अदात् क इम कस्मा अदात् क इमौ कस्मा
 अदात् क इमान कस्मा अदात् क इमा कस्मा अदात् क इमे कस्मा
 अदात् क इमा कस्मा अदात्, समुद्रमाविशेत् समुद्रमाविशेता
 समुद्रमाविशन द्विवचनवज्जवचनयोर्लङ् आदेशात् सूत्रविधानात्,
 कामैतत्ते कामैते ते कामैतानि त कामैष ते कामैतौ ते कामैते ते
 कामैषा ते कामैते ते कामैतास्ते, कामाय भुञ्जती भुञ्जत्यौ भुञ्जत्य
 मा मा द्विषी मा मा द्विषिष्टम मा मा द्विषिष्ट ॥ १८ ॥

अश्वरथश्चेद्दद्यात् पूर्वेणाग्नीध्रीयमवस्थाप्य पुरस्ताज्जप
 जपित्वा दर्भमृष्टिनाश्वमखानि संमृज्याद् द्वाभ्यां द्वाभ्यामश्व-

नामभ्यामेकैकस्याश्चोऽसीत्येतत्प्रभृतिभिरुदक्क्षुस्थमिति धा-
नञ्जप्य * ॥ २० ॥

यद्यश्चरथ दद्याद यजमान तमश्चरथमुद्गाता आग्नीध्रीयस्य
पूर्वे प्रदेशे समीपे स्थापयित्वा पुरस्ताज्जपञ्जपित्वा पुरस्ताज्जप उक्त
देवस्य वेति दर्भमुष्टिनाश्चमुखाना समाजन कुर्यात् द्वाभ्या द्वाभ्यामश्च
नामभ्या एकैकस्याश्चस्य अश्चोऽसीत्येतत्प्रभृतिभिरश्चनामभि उद
क्क्षस्यन्दक्षिणोपक्रमम एव धानञ्जप्य आचार्य आह ॥ २ ॥

धुर्यो प्रथममित्यपरम † ॥ २१ ॥

धुरि युक्तौ धुर्यो अश्चौ तौ प्रथम मस्कुर्यादित्यपर विधानम ॥२१॥

दक्षिण पूर्वम † ॥ २२ ॥

दक्षिणस्यान्धुरि योयुक्तस्त पूव मस्कुर्यात् पश्चादुत्तरमिति ॥२२॥

तथा प्रष्टी † ॥ २३ ॥

यथा धुर्यो तेनैव क्रमेण प्रष्टी मस्कुर्यात् पार्श्ववर्त्तिनी प्रष्टी ॥२३॥

सर्वाण्येकैकस्मिन् उदक्क्षुस्थमिति शाण्डिल्य † ॥२४॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

सर्वाण्यश्वनामानि अष्टावपि एकैर्कास्मिन्नश्वे प्रयुञ्जीत दक्षिणा
दारभ्यानन्तर्येण उदक्सस्यमिति शाण्डिल्य आचार्य आह ॥ २४ ॥

सवाण्येकस्मिन्स्तूष्णीमितराणीत्यपरम्* ॥ २५ ॥

सर्वैरष्टाभिरश्वनामभिरेकाश्वस्य दक्षिणस्य मुख समृज्यात् तूष्णी
मितराणि समृज्यात् उदक्सस्यमेव इत्यपर विधानम् ॥ २५ ॥

एतान्येवाश्वाश्वतरेष्वश्वतरीषु च यथार्थमूहेत्* ॥ २६ ॥

एतान्येवाश्वनामानि अश्वासु अश्वतरेषु च अश्वतरीषु च यथार्थ
मूहेत् यद्यश्वाभियुक्त स्यात् अश्वतरेर्वा अश्वतरीभिर्वा तत्र तत्र
यथासम्भवमूहेत ऊह उच्यते अश्वासि अन्यासि मय्यसि हयासि
वाजिन्यसि सप्तिन्यसि वृश्चसि अर्वत्यसि इति अश्वतरोऽसि शेषाण्य
श्वत् अश्वतर्यसि शेषाण्यश्वावत् ॥ २६ ॥

त्रिभिस्त्रेद्वान्येकस्मिन्नद्वानि द्वयोर्द्वैधन्वयो* ॥ २७ ॥

त्रिभिस्त्रेद्युक्तो भवति अद्वान्येकस्मिन् प्रयुञ्जीत अद्वानि द्वयो द्वे द्वे
नामनो पूर्वोक्तेनैव क्रमेण द्वैधन्वयो यदि द्वाभ्या युक्तो भवति तदा
द्विधा नामानि विभज्य युञ्जीत पूर्वोक्तेनैव क्रमेण ॥ २७ ॥

इति द्वितीयस्य सप्तमी कण्डिका ।

अथ अष्टमी कण्डिका ।

आदित्यानामिति रथशिर आलभ्य जपेत्* ॥ १ ॥

आदित्यानामित्येतद्यजु रथशिर आलभ्य जपेत् शिर प्रवृत्ती
रथकारेभ्यो ज्ञेया ॥ १ ॥

यद्रथ्यं स्याद्वायोरिति चर्मण्य प्रतिगृह्णीयात् † ॥ २ ॥

रथस्येद् रथ्य यच्छिद्रथाङ्गं चर्मण्य चमणा निवृत्तं चर्मण्य
तद्वायोद्युत्येनेन यजुषा प्रतिगृह्णीयात् ॥ २ ॥

नक्षत्राणामित्यस्थिमयम् † ॥ ३ ॥

यदस्थिमयं रथ्यं तन्नक्षत्राणामित्येनेन यजुषा प्रतिगृह्णीयात् ॥३॥

सूर्यस्येत्ययो लोहे † ॥ ४ ॥

सूर्यस्येत्येनेन यजुषा कार्णायसं यत्स्यात् रथ्यं ताम्ररजतकांस्य
रोतिकादिभ्यो लोहेभ्यो निवृत्तं तत् प्रतिगृह्णीयात् ॥ ४ ॥

द्विरण्यञ्च † ॥ ५ ॥

* प्राच्यायणोऽप्येवम् ।

† प्राच्यायणेन चतुर्भिरेकसूत्रं कृतम्

अनेनैव मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात् यद्रथ्य वक्ष्यति हिरण्यमिति
जातरूप प्रतिगृह्णीयादिति मन्त्रान्नानसामर्थ्यादेतस्मिन् क्रमेण
द्रव्यदेवतोपदेश कृत प्रतिगृह्णविधिस्तु प्रकरणे एव वक्ष्यते साम्प्रत
रथश्चिर आलभ्यानन्तरम् ॥ ५ ॥

दक्षिणेन रथ गत्वा रथन्तरमसीति दक्षिण चक्रमाल
भेत्* ॥ ६ ॥

दक्षिणेन रथस्य गत्वा रथन्तरमसोत्यनेन यजुषा दक्षिण चक्र
मालभेत् ॥ ६ ॥

वामदेव्यमसोत्यधिष्ठानम्* ॥ ७ ॥

वामदेव्यमसोत्यनेन यजुषा अधिष्ठानमालभेत् रथमारुह्य रथी
यत् स्थानमधिष्ठति तदधिष्ठानम् ॥ ७ ॥

वृहदसीत्युत्तर चक्रम्* ॥ ८ ॥

वृहदसीत्यनेन यजुषोत्तर चक्रमालभेत् ॥ ८ ॥

अङ्गान्यङ्गू इति चक्रे एव समृज्यात् ॥ ९ ॥

अङ्गान्यङ्गू इत्यनेन यजुषा चक्रयो समार्जनं कुर्यात् एवेति
प्रवृत्तावधारणं क्रियते ॥ ९ ॥

* ब्राह्मणसंगोऽप्येवम् ।

वैश्वानर इति दक्षिणेन प्रादेनारोहेत् ॥ १० ॥

वैश्वानर इत्यनेन यजुषा दक्षिणेन पादेन प्रथममारोहेत् ॥१०॥

आरुह्य जपेद्भिदैषत इति* ॥ ११ ॥

उभाभ्यामारुह्य गिदैषत इत्येतद् यजुजपेत् ॥ ११ ॥

कृशेति मव्यानभीष्टूनायक्ते* ॥ १२ ॥

कृशेत्यनेन यजुषा यो रथस्य सव्ये पार्श्वेऽश्वौ तयोरश्वीनायच्छेत्
आयतान कुर्यात् रश्वीनिति वज्रवचनमुभयतो रश्वयोभवन्थ
श्वानाम ॥ १२ ॥

दासेति दक्षिणानवगृह्णीयात्* ॥ १३ ॥

दासेत्यनेन यजुषा दक्षिणयोरश्वयोरश्वीनवगृह्णीयात् अत्र
यद्वृणमात्र नात्यन्त गच्छेत् ॥ १३ ॥

अवरुह्य सकृद्दारुणमुक्त्वा यथा देवतमादिभ्योपरिष्ठा-
ज्जप जपेदिति गौतम * ॥ १४ ॥

अवतीर्थं रथात् सकृद्दारुणं यजुरुक्त्वा यथादेवतमादिभ्य

उक्तं वायोरिति चर्मण्य प्रतिगृह्णीयादित्येतदादि द्रव्यानामश्चाना
रथस्य गौतम आचार्य आह* ॥ १४ ॥

समार्जनप्रभृत्येतत् सर्वं कृत्वा विमुच्य नाना पुरस्ताज्ज-
पोपरिष्ठाज्जपौ वारुणमश्वेभ्यो रथाय चेति धानञ्जय † ॥ १५ ॥

समाजनप्रभृत्यवरोहणान्त एतत् सर्वं कृत्वा विमुच्याश्वौ नाना
एकैकस्मिन् द्रव्ये पुरस्ताज्जपोपरिष्ठाज्जपौ भवेता वारुणन्तु यजु
अश्वार्थमेव स्याद्रथायञ्चेति एव धानञ्जय आचार्य आह ॥ १५ ॥

ग्लायेच्चेद् यथासन व तत् सर्वं जपेत् † ॥ १६ ॥

यद्येतत्कर्म नेत्सहेद्यथादेश कर्तुं तदा त्रैदुम्बर्थाभिवोपविष्ट एतत्
सर्वं जपेत् ॥ १६ ॥

पृष्ठञ्च्चेद्दद्यात् प्राग्वारुणादश्वनामानि जपेत् † ॥ १७ ॥

* पुस्तकत्रयेऽप्यत्र प्रतितमनुमीयतेऽसकप्रत्वात्, ब्राह्मण्ये तु “रथा
दवबद्ध वरुणस्त्वा नयत् देवि दक्षिण इत्येकं वारुणं मन्त्रं बद्धवचनेनोहेन
सकदुक्त्वा यथादेवतमश्वश्च रथश्च आदेश्य तेनामृतत्त्वमसीयेत्युपरिष्ठाज्जप
मूहेन सकदब्रूयात् तद् यथा वरुणोवो नयत् देव्या दक्षिणा वरुणायास्मान्
उत्तानायाङ्गिरसाय रथन्तरममृतत्त्वमसीयेतीति” धन्विस्तटीकास्ति ।

† ब्राह्मण्यगोऽप्येवम् ।

यदि पृष्ठ्यमश्वन्दद्याद यजमान' पृष्ठेन वक्षतीति पृष्ठ्य, तदा
पुरस्ताज्जप जपित्वा प्राग्वारुणात् मन्त्रादश्वनामानि जपेत ॥ १७ ॥

पुरस्ताज्जपाद्वा* ॥ १८ ॥

प्रागिति प्रकृतम् ॥ १८ ॥

तथादान्तेषु* ॥ १९ ॥

तथा अदान्तेष्वश्वेषु यथा पृष्ठ्य तेन प्रकारेणेत्यर्थ ॥ १९ ॥

यद्द्रथ्य स्यात्तेन तत् प्रतिगृह्णीयात्* ॥ २० ॥

रथमिव रथ्य चमण्यादि यद्द्रथ्य रथेन तुल्य तेन तत् प्रतिगृह्णी
यात् ॥ २० ॥

अन्नस्येति प्राग्वारुणादवे* ॥ २१ ॥

अन्नस्यान्नपतिरित्येतद्यजु प्राग्वारुणात् मन्त्रादवे प्रतिग्रहे
जपेत, ननु तत् किमिदं प्राग्वारुणादिति यदा प्रागेव वारुणात्
मन्त्रादथ मन्त्र पठित उच्यते विकल्पाय वक्ष्यति पुरस्ताज्जपा
द्वेति ॥ २१ ॥

पुरस्ताज्जपाद्वा* ॥ २२ ॥

वारुणाद्वा प्राक् पुरतस्ताञ्जपाद्वा जपेत् ॥ २२ ॥

ग्रास्त्वा कृत निति वसनस्य* ॥ २३ ॥

ग्रास्त्वा कृत नित्येतद्यज्ञं वासस प्रतिग्रहे प्राग्वारुणात् स्यात्
पुरस्ताञ्जपाद्वा ॥ २३ ॥

तदुदस्येदतान्तवे* ॥ २४ ॥

तदा ग्रास्त्वा कृतन्निति यज्ञ उत्क्षिपेत् अतान्तवे वसने यन्न
तन्तुभ्योनिवृत्त तदतान्तव नवतादि चर्मण्य कुचित्रादि ॥ २४ ॥

हिरण्यमल्पोयो भागादागच्छेदौदुम्बर्यामाश्लेषयेत्* ॥२५॥

हिरण्यमल्पोय यस्य भोगो नास्ति तदौदुम्बर्यामाश्लेषयेत् ॥२५॥

आग्नीध्रीये वा जुहुयात्* ॥ २६ ॥

आग्नीध्रीये वा तद्धिरण्यं जुहुयात् न भोगाय कल्पेत् ॥ २६ ॥

समस्तान् ब्रौह्मिचिवानेकक्रतौ प्रतिगृह्णीयात्* ॥ २७ ॥

एकस्मिन् क्रतौ ब्रौह्मिचिवान् समस्तान् प्रतिगृह्णीयात् न व्यस्तान्

* द्रव्यायणोऽप्येवम् ।

न पृथगित्यर्थ, अपरे सुवते एकक्रताविति ज्योतिष्टोमे एतत् तथ
दाङ्गरेकोयज्ञ इत्येतस्मात् ॥ २७ ॥

तथा तिलमाषान्* ॥ २८ ॥

यथा त्रीहिवान तथा तिलमाषान तेन प्रकारेणेत्यर्थ प्रति
गृह्णीयादिति वक्तते ॥ २८ ॥

प्राजापत्येनानादिष्टदेवता प्रतिगृह्णीयात्* ॥ २९ ॥

यासा दक्षिणाना देवता अनादिष्टास्ता प्राजापत्येन मन्त्रेण
गृह्णीयात् प्राजापत्ये गदभमित्येतदादिवत् ॥ २९ ॥

तृष्णीमयज्ञे दक्षिणा इति धानञ्जय * ॥ ३० ॥

या अयज्ञे दक्षिणा तासु प्रतिग्रहणमन्त्रो निवर्त्तते इत्येव धान
ञ्जय आचार्यो भन्यते क पुनरयज्ञाधिकार इति उच्यते यज्ञस्य
उद्गात्रे कश्चिद्धिरण्यादिक ददाति यथा हिरण्यमल्पीयो भोगादागच्छे
दौदुम्बर्यामास्त्रेष्येदिति यज्ञस्य चत्विजो देव इति च कन्याप्रदानादि
तत्र तृष्णी प्रतिगृह्णीयादिति ॥ ३० ॥

भूर्भुव स्वरिति गौतम * ॥ ३१ ॥

भूर्भुव स्वरित्यनेन प्रतिगृह्णीयात् एव गौतम आचार्य
आह ॥ ३१ ॥

* ब्राह्मणायष्टोऽप्येवम् ।

ओमिति वोमिति वा* ॥ ३३ ॥

ओमित्येव वा प्रतिगृह्णीयात् एव मन्यते गौतम ॥ ३२ ॥

इति द्वितीयस्य अष्टमी कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका

पूर्वं नाराशसम्भक्षयित्वाहवनीये प्रसोता पृष्ठहोम जुहु-
याद्यत्पृष्ठं स्यात्तदादिश्यात् पिबतु सोम्य मध्वायुर्द्धद्यज्ञ-
पतावविद्भुतमिम यज्ञमभिसम्बसानाहोत्रास्तृप्यन्तु सुमनस्य-
माना स्वाहेति पूर्वाम* ॥ १ ॥

दक्षिणाप्रतिग्रहविधानमुक्त साम्प्रतमनन्तर पृष्ठस्थोपाकरणतत्
सम्बद्ध प्रसोदकर्मोच्यते द्वौ नाराशसौ माध्यन्दिने तयो पूर्व भक्ष-
यित्वा आहवनीयेऽग्नौ प्रसोता पृष्ठहोम जुहुयात् तस्मिन्नहनि यत्
पृष्ठं स्यात्तदादिश्य अद् पिबतु सोम्य मध्वायुरित्येतदादिना
मन्त्रेण अद् इति सर्वनामस्थाने रथन्तर पिबन्तित्येतदादिवत् ॥ १ ॥

स्वाहाकारेणोत्तराम्* ॥ २ ॥

पूर्वा यथोक्तेन मन्त्रेण जुह्वा उत्तरां स्वाहाकारेण जुहुयात् ॥२॥

* ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

द्वैध जुहुयादिति धानञ्जयोऽद पिबतु सोम्य मध्वायुर्द-
धद्यज्ञपतावविद्भुत स्वाहेति पूर्वामिमं यज्ञमित्युत्तराम् ॥ ३ ॥

द्वैध द्विधा कृत्वा एव जुहुयादिति धानञ्जय आचार्य आह ॥ ३ ॥

होतृकपृष्ठेभ्य इति ॥ ४ ॥

होतृकपृष्ठार्थमेवमभिसम्बन्ध कृत्वा ॥ ४ ॥

रेवतीषु वारवन्तीयमिति षष्ठे पृष्ठादेशं गौतमोमहा-
व्रतमिति व्रते ॥ ५ ॥

रेवतीषु वारवन्तीय पिबतु इत्येव षष्ठेऽहनि पृष्ठादेशं गौतम
आचार्यो मन्यते महाव्रत पिबत्वित्थेव महाव्रते ॥ ५ ॥

रेवत्यश्च वारवन्तीयञ्चेति धानञ्जयो यावन्ति पृष्ठस्थानि
स्यु सर्वाण्येव प्रसञ्चक्षीत पिबतु दधदिति च यथार्थ-
मूचेत्* ॥ ६ ॥

रेवत्यश्च वारवन्तीयञ्चेत्येव षष्ठेऽहनि पृष्ठादेशं धानञ्जयो मन्यते

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम्

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

थावन्ति सामानि महाव्रते पृष्ठस्थानि भवन्ति सर्वेषामेव परि
 सध्यानं कुर्यात् पिबतु दधदिति चैते पदे यथार्थमूहेत् प्रयोगस्तु
 रेवत्यस्य वारवन्तीयञ्च पिबता सोम्य मध्वायुर्दधतीति शेषो मन्त्र
 सामान्य एव षष्ठे गायत्ररथन्तरवृहद्राजनभद्राणि पिबतु सोम्य
 मध्वायुर्दधती दधन्तीति चित्येव महाव्रते मन्त्रशेष सामान्य एव
 त्युक्तम उभयपक्षेणान्नात भद्रे पुच्छे यज्ञायज्ञीये च पुच्छे यथार्थ
 न केवलमेव षष्ठमहाव्रतयो यत्र यत्रानेकसामपृष्ठता तत्र तत्रैव
 मर्थसमत्वात् ॥ ६ ॥

वृहता रथन्तरेण वा स्तोत्र्यमाणं प्राक् स्तोमयोगाद्दश
 व्याहृतीर्मनसा ध्यायेदैरमिति* ॥ ७ ॥

वृहता रथन्तरेण वा स्तोत्र्यमाणं स्तोत्रुमिच्छन् उद्गाता स्तोम
 योगात्पूव दश व्याहृतीर्मनसा ध्यायेदैरमित्येतदाद्या यथास्मानादेव
 सिद्धे दशत्वे सख्याग्रहणं किमर्थं दशेति चेत् उच्यते अनुलिङ्ग
 विभागो माभृदिति, व्याहृतिग्रहणं सव्यवहारार्थं वक्ष्यति ऋच
 पूर्व व्याहृतिभ्य इति ॥ ७ ॥

रथन्तरएवर्चं यस्ते गोष्विति ॥ ८ ॥

रथन्तरएव केवले ऋच ध्यायेत् यस्ते गोष्वित्येता एवशब्द
 अन्यत्र प्रयुक्ते रथन्तरे माभृदिति ऋचमिति सव्यवहारार्थमेव ऋच
 पूर्व व्याहृतीभ्य इति ॥ ८ ॥

* ब्राह्मण्यगीयेषु ।

युक्त्वा स्तोममेतद् ब्रूयादिति शाण्डिल्य ऋच पूर्यं व्या-
हृतिभ्य इति* ॥ ९ ॥

यदेतदुक्तं प्राक् स्तोमयोगाद्दृश व्याहृतीर्मनसा ध्यायेद्वैरमित्येतदादि
एतद्युक्त्वा स्तोम ब्रूयादिति शाण्डिल्य आचार्य आह अयन्तु क्रम ऋच
पूर्यं व्याहृतीभ्य इति ॥ ९ ॥

इतर धानञ्जप्यम्* ॥ १० ॥

यत्पूर्वमुक्तं तत धानञ्जप्यस्य मतम् ॥ १० ॥

रथन्तरे प्रस्तूयमाने सर्वत्र समीलेत्* ॥ ११ ॥

रथन्तरे सान्नि प्रस्तूयमाने सर्वत्र समीलेत् यावत्कालं प्रस्तूयते
तावत्कालं समीलुर्न कुर्यात् अथ सर्वग्रहणं किमर्थमिति चेत् उच्यते
एव ब्राह्मणम् ईश्वरं वै रथन्तरमुद्गातुश्च ह्य प्रमथितं प्रस्तूयमाने
समीलेत्स्वर्दृशं प्रतिवीचेतेति प्रथमायामृचस्य विधेः क्रियां दर्शयति
स्वर्दृशं प्रतिवीचेतेति तेन यद्विषयमेव प्रतिवीचमाणमादिश्यते तद्वि-
षयमेव समीलनं गम्यते सोऽयमाचार्यं सवत्रेत्येवमारभते कथं
मुत्तरयोरपि सौत्रीययोः समीलनप्रतिवीचणे भवेयातामिति यावता
रथन्तरधर्मोऽयं नायमृग्धर्मं स्वर्दृशशब्दं कालमात्रज्ञापकं वक्ष्यति
प्राक् प्रतिहारं चतुरक्षरं शिष्टा तत् सर्वत्र प्रतिवीचेतेति अपरे वर्षं

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

यन्ति वक्ष्यत्यथ तस्यापृष्ठस्य सतो निवर्त्तेरन्धर्मा इति तत्कथ
निवर्त्तमानेष्वन्येषु धर्मेषु सम्बोलन स्यादिति अत सर्वत्रयदृषण-
मिति ॥ ११ ॥

एकेक मनसाक्षर स्तोभैर्वाचा सयुञ्ज्यात् प्रथमस्वरैर-
कारैर्भकारादिभिरक्रान्तैर्द्वितीयस्वरोत्तमै * ॥ १२ ॥

एकेकमुद्गीथाक्षर मनसा ध्यायेत स्तोभैर्वाचा सयुञ्ज्यात् उक्त
ब्राह्मणे बल्लला कुर्वता गेयमिति एतत् स्तोभरूप सूत्रकार श्रुत्य
न्तर दृष्ट्वा विकल्पयति प्रथमस्वरैरकारैर्भकारादिभिरक्रान्तेरिति
अक्षराणां स्तोभानाञ्च युगपत्क्रिया दर्शयति बल्लला कुर्वता गेय
मिति प्रथमस्वरैरकारै उक्तस्वरा प्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थमन्द्राति
स्वार्था इति तैरकारैर्भकारादिभिर्भकार उच्चारणार्थ भकारैस्ते
अकारा उच्चार्यन्ते अक्रान्ते अक्रान्ता तान प्रयुञ्जीत द्वितीयस्वरो
त्तमै यस्तेषामुत्तमो वर्ण स द्वितीयेन स्वरेण स्यात् ॥ १२ ॥

एतद्यथाधीतमित्याचक्षते* ॥ १३ ॥

एव प्रयुज्यमान रथन्तर यथाधीत प्रयुक्त भवतीति एवमाच
क्षते एतच्छ्रुत्यन्तर यथाधीत प्रयोक्तव्यमिति अथ एके भ्रुवते एतेषा
मेव बल्ललेति स्तोभाना अनुकरणम्भकार इति अपरा श्रुति रथ
न्तरे लक्षरम्भकारान्तरवन्ति व्यञ्जनानि यथाक्षर दर्शयेत् तद्यथा

ब्राह्म्यायणेन सूत्रत्रयेनैकसूत्र क्षतम्, तथा तेषु छेदविषये विधिर्भोऽप्यस्ति ।

स्वरेण सर्वाणि व्यञ्जनानि व्याप्तान्येव सर्वान् कामानवाप्नोति यस्मैव
 वेद यस्मैते स्वरवन्त प्रयुज्यन्ते यस्मैव विद्वान् प्रयुञ्जे यथा चाग्नि
 चन्द्रसूर्याभास्वनोऽपचततमस्कास्तद्दुद्गाढयजमानौ भवत एव ह्याह
 भात्याग्निर्भाति चन्द्रमा भाति सूर्यो भाति ज्योतीषि भाति रथन्तर
 मिति भकाराणामेव दोषि दर्शयति स्वरवता रथन्तरस्य स्तोभागा
 स्वरवन्त प्रयोक्तव्या इति यत्र तु व्यञ्जनवन्त प्रयुज्येरन्त चोधुका
 च बध्यायिनावप्रजसावुद्गाढयजमानौ स्यातान्तस्मादम्बत्तर प्रयुञ्जान
 स्वरवन्ति व्यञ्जनानि यथात्तर दशयेत् एका श्रुति तस्माद्विकल्प
 स्यात् ॥ १३ ॥

प्राक् प्रतिहाराच्चतुर्चरः शिष्टा तत् सर्वत्र प्रतिवीक्षेत* ॥१४॥

प्राक् प्रतिहाराच्चतुर्चराणि शिष्टा तच्चतुरचर प्रतिवीक्षेत
 सर्वग्रहणस्य प्रयोजन सम्मोक्षणविधावेवोक्तम् ॥ १४ ॥

स्तुत्वा वरञ्चोदयेत् ॥ १५ ॥

स्तुत्वा रथन्तरेण यजमान वर प्रति प्रेरयेत् ॥ १५ ॥

तस्यापृष्ठस्य सतो निवर्त्तेरन्धर्मा † ॥ १६ ॥

* आह्वायणेन सूत्रत्रयेनैकसूत्रं ह्यतम, तथा तेषु ह्येदविषये विभोवोऽप्यस्ति ।

† आह्वायणोऽप्येवम् ।

‡ आह्वायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं ह्यतम ।

तस्य रथन्तरस्य अपृष्ठस्य सत निवर्त्तेरन् धर्मा व्याहृत्यृग्वाचा
 दये धर्मा सर्वे निवर्त्तेरन् अतोऽस्य ग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते
 तस्येति तस्यैव न वृहद्दामदेव्योस्तु पुनरपि रथन्तर पृष्ठयो सतो
 निवर्त्तेरन्धर्मा तथा सत इति पृष्ठगतस्य तु रथन्तरस्य गुणभूतस्यापि
 सतो नैव निवर्त्तेरन्धर्मा तथा वृहत् ॥ १६ ॥

सहस्रोभेरिति गौतम * ॥ १७ ॥

सह स्रोभैर्धर्मा निवर्त्तेरन्धित्येव गौतम आचार्यो मन्यते ननु
 सर्वे एवाशेषेण धमा निवृत्ता कुतस्रोभनिवृत्तिर्येन गौतमस्रो
 भान्निवर्त्तयतीति उच्यते, वक्ष्यति स्रोभा एवान्वियुरिति धानञ्जय
 इति उक्त परमतमनुमतमप्रतिषिद्धमिति तेन गौतमस्यानिष्पृष्टा एव
 स्रोभक्रिया ॥ १७ ॥

स्रोभा एवान्वियुरिति धानञ्जय † ॥ १८ ॥

सर्वेऽन्ये धर्मा अपृष्ठस्य निवर्त्तेरन् स्रोभा एव केवला अन्वि
 युरित्येव धानञ्जयो मन्यते ॥ १८ ॥

अग्निष्टोमसामसन्धिसाम्नोरेवापृष्ट स्रोभेदिति शाण्डि-
 ल्य † ॥ १९ ॥

* ब्राह्मण्येन सूत्रद्वयेनैकसूत्र इति ।

† ब्राह्मण्योऽप्येवम्

अग्निष्टोमसाम वा यदा स्थात् सन्धिसाम वा तदा अष्टमपि
स्तोभेत् एव शाण्डिल्य आह ॥ १६ ॥

सर्वत्रास्वस्तोत्रीय न स्तोभेदिति स्थविरो गौतम * ॥२०॥

सर्वत्र पृष्ठगतश्चान्यत् स्थानगतश्चास्वस्तोत्रीय न स्तोभेदिति
स्थविरो गौतम आह ॥ २० ॥

इति द्वितीयस्य नवमी कण्डिका ।

अथभद्रमी कण्डिका ।

वामदेव्येन स्तोष्यमाणे प्राक् स्तोमयोगाद्भावो अथा अजा-
वयोत्रीहयोयव इति मनसा ध्यायेत्* ॥ १ ॥

बृहद्रथन्तरयो सामान्यविशेषधर्मास्त्रोक्ता साम्प्रत वामदेव्य
धर्मा विवक्षिता तान्विवक्षुराह । वामदेव्येन स्तोष्यमाणे इति वाम
देव्येन साक्षा स्तोष्यमाणे स्तोतुमिहन् पूर्व स्तोमयोगात् भावो अथा
अजा इत्येतदादि मनसा ध्यायेत् अन्योऽन्यधर्म उक्त यथाकुक्षीपुत्रा
निति, अथ विसमास किमर्थमिति चेत् गोऽन्वाजावित्रीहियवान्
मनसा ध्यायेत् इत्येवं वक्तव्यमासीत् उच्यते यद्येवमवच्छत् तदा

* ब्राह्मण्यबोठयेवम् ।

गवादीनां द्रव्याणा ध्यानमभविष्यत तदेव माभूदित्यत आह आचार्यो
गावो अथा इत्येतदादि तेन कि गावो अथा इत्येतदादि मग्न
मनसा ध्यायेदिति ॥ १ ॥

ब्रह्मसन्नि य कामो यजमानस्य स्यात् स सिध्यत्विति
ध्यायन्नुपासीत ॥ २ ॥

ब्रह्मसन्नि स्त्रयमाने य कामो यजमानस्य भवेत् स सिध्यत्वित्येव
ध्यायन यजमान उपासीत अत्र सन्देह कि क्रतुकामस्य ध्यान उत
यथाकाम्य कामस्य ध्यानमिति उच्यते, क्रतुकामस्य ध्यान न यथा
काम्य कथमेतद्गम्यत इति चेत् उच्यते, उद्देशनिर्देशाभ्या य स
इति य क्रतुकामस्त ध्यायेदिति अन्यथा हि ब्रह्मसन्नि यजमान
काम ध्यायेदित्येवमवच्छेत्सूत्रम् ॥ २ ॥

तथेतर उद्गायन्* ॥ ३ ॥

तथा इतर उद्गाता यजमानस्य काम सिध्यत्वित्येव ध्यायन्नु
द्गायेत् ॥ ३ ॥

आर्भवेण स्तुत्वा पुरोडाशादेकैक पिण्डन्तीष्टस्त्रीन्वाप-
रया द्वारा चविर्द्धान प्रपद्याधस्तात् स्वस्य चमसस्य कुर्यु-

र्यदासन्न स्यादत्र पितरोमादयध्व यथा भागमावृषायध्व-
मिति* ॥ ४ ॥

आर्भवेन पवमानेन स्तुत्वा तार्त्तीयसवनिकात्पुरोडाशात् एक
देश गृहीत्वा एकैक पिण्डन्त्री स्त्रीन्वा अपरया द्वारा पश्चिमया
द्वारा हविर्द्वान् प्रविश्य अधस्तात्स्य चमसस्य समीपे दर्भेषु पिण्डा
न्विदधु यस्मिन् काले आसादित स्यात् हविर्द्वान्ने चमस पिण्डा
न्निधाय जपेयु अत्र पितरोमादयध्व यथा भागमावृषायध्वमिति ॥४॥

तमाह्नियमाण प्रतिमन्त्रयेरन्नमीमदन्त पितरो यथाभाग-
मावृषायिषतेति* ॥ ५ ॥

त चमस भचार्यमाह्नियमाण प्रतिमन्त्रयेरन्नमीमदन्त पितर
इत्यनेन ॥ ५ ॥

सोम्यमाहृतमुद्गातावेक्षेतायुम प्राण इति* ॥ ६ ॥

सोम्य चहमाहृत उद्गातावेक्षेत आयुर्म प्राण इत्येतदादिना यजुषा
साध्यानां वै देवानां सत्रमासीनानामित्येतदादि ब्राह्मण सोम्य
स्यावेक्षण दर्शयति उद्गादग्रहण आचार्यशैली सर्वेषां कर्मणि प्रकृते
अवश्वमुद्गादग्रहण करोति ॥ ६ ॥

पुनरस्मात्सु दध्मसीत्यन्त * ॥ ७ ॥

अस्य सोम्यावेक्षणयुष पुनरक्षासु द्भ्रसीत्येषोऽन्त अचोच्यते
 उत्तरादि पूर्वान्तलक्षणमिति एव विज्ञायमाने मन्त्रस्थान्ते तत्
 किमिदं विज्ञापन क्रियत इति उच्यते वक्ष्यति त दशमेऽहन्यभ्यस्येयु
 रिति तच्चैतावन्मन्त्राभ्यासप्रदर्शनार्थमिति ॥ ७ ॥

त दशमेऽहन्यभ्यस्येयु * ॥ ८ ॥

तमवेक्षणमन्त्रस्थान्ते दशमेऽहनि द्विर्ब्रूयु ॥ ८ ॥

यन्मे यममित्येके* ॥ ९ ॥

आयुर्मे प्राण इत्येतस्य प्राणमन्त्रस्य स्थाने यन्मे यममित्येतमेके
 आचार्या मन्यन्ते ॥ ९ ॥

पूर्वेण त्वेवावेक्षेत* ॥ १० ॥

तुशब्दो व्यावृत्त्यर्थं यदेतत् पूर्वोक्तमवेक्षणमन्त्र तेनैवावेक्षेत न
 द्वितीयेन ॥ १० ॥

तस्मिन्नुष्ठानामिके अवधायार्त्तिणी विमाजीत येना-
 द्याजिमिति † ॥ ११ ॥

* आद्यायबोऽप्येवम् ।

† आद्यायबो विष्णोऽस्ति ।

तस्मिन्नुत्तरधृते सोम्ये चरौ अङ्गुष्ठञ्च अनामिकाङ्गुलिश्चावधाय
अक्षिणीं विमृशेत् येनाद्याजिमित्येतदादिना यशुषा तस्मिन् यर्षणं
यदि पूर्वेण यद्युत्तरेणावेजेत कुर्यादेवैतत् ॥ ११ ॥

एवमितरौ कुर्याताम्* ॥ १२ ॥

एवमनेन विधिना इतरौ प्रष्टी कुर्याताम् ॥ १२ ॥

प्रतिहर्त्ता पश्चात्* ॥ १३ ॥

एष क्रम प्रस्रोता पूर्व पश्चात् प्रतिहर्त्ता ॥ १३ ॥

तमुत्तरेण प्रतिहर्त्तारं चरेयु † ॥ १४ ॥

तमवेक्षित सोम्य प्रतिहर्त्तुरुत्तरेण हत्वा पश्चिमया द्वारा निष्काम-
येयु यदि वा ब्राह्मणोक्तेन विधिना प्राञ्चीयात् दक्षिणाङ्गं षडशो
भल्वेत सोम्यातिशेष प्राञ्चीयादिति ॥ १४ ॥

यज्ञायज्ञीयस्य द्विकारं प्रति पत्नीमुद्गातेजेत † ॥ १५ ॥

पत्नी चोद्गातारमोचेत ॥ १५ ॥

निधनं प्रति पत्नी दक्षिणमूर्ध्मभिषिञ्चेत् † ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणोक्तेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

† ब्राह्मणोक्तेनैकसूत्रेण कृतम् ।

निधने उच्यमाने पत्नी पात्रेऽञ्जलीभिरङ्घ्रि स्व दक्षिणमूढमभि
षिञ्चेत् तत् दक्षिणानूरुनभिविञ्चन्त इति हि ब्राह्मणम् ॥ १६ ॥

तृतीयायां स्तोत्रीयायां प्रस्तुतायां स्व तदुदक निन-
येत्* ॥ १७ ॥

तृतीयाया स्तोत्रीयाया प्रस्तुताया पत्नी स्वस्मिन्नूरुगै सर्वन्तदु
दक निनयेत् सर्वशब्दे निरवशेषवाची उत्पत्तिस्तोत्रीयायां कर्म
स्तोत्रीयाया प्रस्तुतायामिति विवदन्ते तृतीयाशब्देन कर्मस्तोत्रीया
या न्याय्यतरम् ॥ १७ ॥

उत्तमायां स्तोत्रीयायां भुवद्वाजायिभुवद्वाजेध्वित्यभ्यस्ये-
न्नामिति च निधनमनुष्टुभमुत्तमामक्षरेणान्त इति ह्या-
हेति* ॥ १८ ॥

स्तोत्रस्योत्तमाया स्तोत्रीयायां भुवद्वाजायि भुवद्वाजेध्विति एव
मभ्यास कुर्यात् अस्य चतुरक्षरस्वाभ्यासे सति नामिति च निधन कुर्यात्
यस्मादेव ब्राह्मणम् अनुष्टुभमुत्तमा सन्पादयतीति अक्षरेणान्त
प्रतिष्ठाप्यमिति च ॥ १८ ॥

अनभ्यासन्त्वाचार्या निधनञ्च यथाम्नायथं शाण्डिल्य † ॥१९॥

* ब्राह्मणयोगीयेवम् ।

† ब्राह्मणयोगीयेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

अनभ्यासमेवाचार्या मन्यन्ते चतुरक्षरस्य निधनञ्च यथाध्यायमेव कुर्युरित्येव शाण्डिल्य आचार्या मन्यते अनभ्यासश्चेति चशब्दं तु शब्दे हेत्वय को हेतु यस्मात्पक्षोपन्यासब्राह्मणभेदे प्रकरणादितो वा इति हि ॥ १६ ॥

तद्यदानुश्रुसन् हेतापोहिष्ठोया ब्रूयात्तदैनमन्वालभे-
रन्नपावृण्वाना * ॥ २० ॥

तद्यज्ञायज्ञीय यदा यस्मिन् काले अनुशसन हेतापोहिष्ठोया च्चचा ब्रूयात् तदा तस्मिन् काले एन हेतार अन्वालभेरन स्पृशेयु अपावृण्वाना प्रावरणान्यपास्यमाना अपावृण्वाना इति सर्वेषां पूर्व प्रावृताना क्रिया दर्शयति उक्त प्रावृतेनोद्देश्यमिति वैश्वानरेणा नभिदाहायेति तत् सूत्रकार सर्वेषां प्रावरण दर्शयति हेतुसमत्वात् किं हेतुसमत्वम् अनभिदाह ॥ २० ॥

अन्यत् स्थानगतस्य निवर्त्तेरन् धर्मा * ॥ २१ ॥

यज्ञायज्ञीयस्याग्निष्टोमसामोऽन्यस्थाने प्रयुज्यमानस्य सर्वे धर्मा निवर्त्तेरन् ॥ २१ ॥

यदन्यदग्निष्टोमसाम स्यात्तस्य स्यु * ॥ २२ ॥

यदन्यदग्निष्टोमसाम भवेत् तस्य धर्मा भवेयु ॥ २२ ॥

ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

अहिङ्कारे तु प्रतिहारवेलायां पत्नीमुद्गातेष्वेत* ॥ २३ ॥

अहिङ्कारेऽन्विष्टोमसाञ्चि प्रतिहारवेलाया पत्नीमुद्गाता ईचेत
पत्नी चोद्गातारम ॥ २३ ॥

अनुब्राह्मणमार्चिकान् सन्नामान् सर्वत्र कुर्यादप्यन्यस्मिन्
साम्नि* ॥ २४ ॥

ये ब्राह्मणे ऋच साम्नि प्रतिसन्नामा उक्ता एव ह्रस्वोद्ग्रेथ पत्नी
म्वयमिति सुम्वयमिति चैतान् सर्वेष्वन्विष्टोमसामसु दर्शयति सर्व
ग्रहणं पवमानगतेऽपि यज्ञायज्ञोये भवति न केवल यज्ञायज्ञोये
अप्यन्यस्मिन् रथन्वरेऽपि अथ साञ्चोति किमर्थ उच्यते यदा रथ
न्वरेऽन्विष्टु अन्यत्पृष्ठ क्रियते तत्तदापि अस्तुष इति सुस्तुष इति वा
सन्नामयेत् ॥ २४ ॥

इति द्वितीयस्य दशमी कण्डिका ॥

अथ एकादशी कण्डिका ।

तृतीयसवने सर्वेषु स्तोत्रेषु समाप्तिषु भक्षयित्वा स्तोत्रं
विमुञ्चेयुर्ऋतस्य त्वेति* ॥ १ ॥

* ब्राह्मणवैश्वानरे ।

तृतीयसवने सर्वेषु स्तोत्रेषु समाप्तेषु भक्षयित्वा चमस स्त्रोम विमोचन कुयु चतस्य त्वेत्यनेन यजुषा, ननु तत् किमिदं तृतीयसवनं ग्रहणं यदा सर्वेषु स्तोत्रेषु समाप्तेष्वित्युक्तम् उच्यते इदन्तावद्यजुषपरि सन्धिभक्षात्समाप्तात् तत्र विमोचनं यजुषा तस्मिन्नेव क्रमे प्राप्नोति अतः तृतीयसवनग्रहणं तावत्क्रियते कथं न केवलसुपरि सन्धिभक्षात् स्त्रोमविमोचनं स्यात् यस्या यस्या सस्याया क्रतु समाप्यते तस्या- न्तस्या सस्याया स्यादिति अथ सवग्रहणं किमर्थमिति चेत् स्तोत्रे- श्चिन्ति ब्रह्मवचनसामर्थ्यात्सिद्धे सर्वत्रे इदमुच्यते इदं स्त्रोमविमो- चनं क्रतवन्तस्तोत्रे दृष्टं प्रतिस्तोत्रञ्च स्त्रोमयोजनं भवति युक्तस्य च विमोचनं भवत्येव तस्य च युक्तस्य स्त्रोमस्य यस्मिन् काले विमो- चनमित्येष सशय अतः सर्वग्रहणं करोत्याचार्यं कथं पूर्वेष्वपि स्तोत्रेषु एकैकस्मिन् स्तोत्रे भक्षयित्वा स्त्रोम विमुञ्चेयु अत्र तु तृतीय सवने कथमिति ॥ १ ॥

दक्षिणैः पाणिभिः कुशा सलोभयेयुः * ॥ २ ॥

सलोभनं एकत्रोकरणं कुयु ॥ २ ॥

यजमानवाचनादनन्तरमत्र वा यजमानं वाचयेत्तन्तवे
मा ज्योतिषेत्यसावनुमातनुं हि ज्योतिषेति यथाज्येष्ठ
पुत्राणां नामानि वृक्षीयात् † ॥ ३ ॥

* ब्रह्मायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणैतेन सूत्रचतुष्टयं कृतम् ।

यजमानवाचनादनन्तर यदेतत् स्तुतस्य स्तुतमसीति यजमान
वाचन एतस्मादनन्तर एतत् कर्म कुर्यात् तद्वक्ष्यते अत्र वा अस्मिन्
कास्ते कृद्धानां सलोभन कृत्वा कुर्यु इति विकल्प तन्तवे मा ज्यो
तिषेत्युक्त्वा असावनुमातनुहि ज्योतिषेति यथा ज्येष्ठ पुत्राणा
नामानि गृहीयात् असाविति सर्वनामस्थाने नाम गृहीयात् यो यो
ज्येष्ठो यथा ज्येष्ठ प्रयोगस्तु तन्तवे मा ज्योतिषा यज्ञदत्त अनु
मातनुहि विष्णुमित्र अनुमातनुहि सोमभूते अनुमातनुहि ज्योतिषा
अपरे प्रत्येक पुरस्ताज्जपोपरिष्टाज्जपौ कुर्वन्ति ॥ ३ ॥

जनिष्यमाणा इत्यजातेषु* ॥ ४ ॥

अजातेषु पुत्रेषु जनिष्यमाणा इति सर्वनामस्थाने कुर्यात् प्रयोगस्तु
तन्तवे मा ज्योतिषा जनिष्यमाणा अनुमातनुत ज्योतिषा अजात
पुत्रस्यैष कल्प अपरे ब्रुवते जातपुत्रोऽपि पुत्राणा नामानि गृहीत्वा
जनिष्यमाणा इति गृहीयात् आशीर्थागत्वात् जनिष्यमाणा इत्य
जातेष्विति प्रतिपत्तिर्ग्रन्थमिति ॥ ४ ॥

जातेष्वजातेषु च पुत्रा इत्येव सत्रेषु* ॥ ५ ॥

जातेषु अजातेषु च पुत्रेषु सत्रेषु पुत्रा इत्येव नामग्रहण प्रयोग
तन्तवे मा ज्योतिषा पुत्रा अनुमातनुत ज्योतिषा यथेक कुर्यात्
तथापि ब्रह्मवचन कुर्यात् नोऽह कुर्यात् ॥ ५ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

वषट्कृते हारियोजनस्य यथेतमपरया द्वारा निष्क्रामन्तो
जपेयु सोमेहीति* ॥ ६ ॥

वषट्कृते हारियोजनस्य हविष हारियोजनस्येत्यवयवस्य लक्षणा
षष्ठी यथेत यथागतमित्यर्थं दक्षिणेनौदुम्बय्या गत्वा पश्चिमया द्वारा
निष्क्रामन्तो जपेयु सोमे हीत्येतदादि यजु अथापरया द्वारेति
किमर्थं यदा यथेतमित्युक्ते सिद्धमेवैतत् ते हि समसोपस्थान कृत्वा
अपरयैव द्वारा प्रविष्टा अत्रोच्यते विसृष्टिते सवने पूर्वथा द्वारा
सञ्चर इत्युक्तं न चात्र सवनं सन्निष्ठते तद्यद्यपरयेति न ब्रूयात्
विसृष्टिते सञ्चरेण निर्गमणं स्यात् एव माभूदित्यत आह अपरयेति
यथेतमिति चोक्ते ते पिण्डं पितृयज्ञं कृत्वा पूर्वथा द्वारा प्रविष्टा
तत्रैषोऽपि सञ्चरो गम्येतापरयेत्यनुच्यमाने ॥ ६ ॥

सुभूरसीत्यादित्यमुपतिष्ठेरन* ॥ ७ ॥

सुभूरसीत्यनेन यजुषा आदित्यमुपतिष्ठेरन ॥ ७ ॥

अस्तमितश्चार्हपत्यम्* ॥ ८ ॥

यद्यस्तमितं स्यादादित्यं ततोऽनेन यजुषा गार्हपत्यमुपतिष्ठेरन्
कोऽस्य विषयः षोडशीवाजपेयौ अन्यस्मिन् कालातिक्रमे ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येषम् ।

आग्नीध्रीये द्वे आङ्गती जुङ्गयुरपां पुष्पमिति पूर्वां स्वाहा
कारेणोत्तराम्* ॥ ९ ॥

आग्नीध्रीयेऽग्नौ द्वे आङ्गती जुङ्गयुर्गत्यानुपूर्वेण अपा पुष्यामित्यनेन
यजुषा पूर्वामाङ्गति जुङ्गयात् स्वाहाकारेणोत्तरां अथाङ्गती इति
द्विवचनेन द्वित्वे सिद्धे किमिदं सख्याग्रहणं द्वे इति उच्यते निय
माथम उक्तं ह्यनेन हिरण्यमल्पीयो भोगादागच्छेदौदुम्बर्यामाश्लेष
येदाग्नीध्रीये वा जुङ्गयादिति तस्य हिरण्यस्याथ हेमकाल यासौ
द्वितीया आङ्गतिस्तस्यामेव हिरण्यं प्रक्षिप्य जुङ्गयादिति ॥ ९ ॥

हारियोजन्यो नाम धाना द्रोणकलशे भवन्ति तासामु-
द्गाता प्रथमं आददानं समुपहृता भक्षयिष्याम इति ब्रू-
यात्* ॥ १० ॥

हारियोजन्य इति, सञ्ज्ञा धानानां द्रोणकलशे ता स्थापिता
भवन्त्यध्वर्युभिः सोममिश्रा तासां धानानामवयवमुद्गाता आददानं
समुपहृता भक्षयिष्याम इति ब्रूयात् आदानं ग्रहणम् ॥ १० ॥

तथेतरौ* ॥ ११ ॥

तथेतरौ यथोद्गाता कुर्यात् तेनैव विधिनेतरौ प्रष्टौ कुर्या-
ताम् ॥ ११ ॥

* आह्वयिष्योऽप्येवम् ।

उन्नेतर्युपह्वमिष्टा हारियोजनस्य त इति तिरोह्यस्ये-
त्यतिरात्रे यथाधीत वा सर्वत्र द्विरूपघ्नाय पश्चादाह्वनीय-
स्यान्त परिधि निवपेयु * ॥ १२ ॥

उन्नेतरि इत्याधिकरणसप्तमी उपह्वमिष्टा उपह्व याचिन्वा
हारियोजनस्य त इत्यतेन यजुषा यद्वच्छते तत् कुर्यु तिरोह्यस्ये
त्यतिरात्रे एतदधिक कुर्यु यथाधीत वा सर्वत्र अतिरात्रे चानतिरात्रे
च द्विरूपघ्नाय आह्वनीयस्य पश्चिमे प्रदेशे परिधीनमभ्यन्तरतो निव
पेयु नाग्नौ ॥ १२ ॥

अनुप्रह्वतेषु भस्मान्ते* ॥ १३ ॥

यदि परिधय अनुप्रह्वता प्रक्षिप्ता अग्नौ भवन्ति तदा भस्मान्ते
समीपे निर्वपेयु ॥ १३ ॥

अपउपस्युभ्याष्टावष्टौ शकलान्याह्वनीये प्रह्वरेयुर्देव-
ह्वतस्येत्येतत्प्रभृतिभिरिकारतै * ॥ १४ ॥

उपधानात् अनन्तर अप सृष्ट्वा एकैक अष्टौ अष्टौ शकलानि
आह्वनीये प्रक्षिपेयु देवह्वतस्येत्येतत्प्रभृतिभिर्मन्त्रै इकारान्तरिति
मन्त्रान्तज्ञापनार्थम् ॥ १४ ॥

सहदेव सर्वाण्युत्तमेनेति शौचिवृत्ति * ॥ १५ ॥

सर्वान् मन्वानुक्त्वा सहदेव सर्वाणि सकलानि उत्तमेन मन्त्रेण
प्रक्षिपेयुरिति शौचिवृत्तिराचार्य आह ॥ १५ ॥

अप्सु षोमानाम चमसाश्चात्वाल देशेऽङ्गि पूर्णास्तेषु
हरितानि तृणानि प्रास्तानि भवन्ति † ॥ १६ ॥

अप्सु षोमा इति सज्जा ते अप्सु षोमाश्चमसाश्चात्वालसन्निहृष्टे देशे
अङ्गि पूर्णा स्थापिता भवन्ति तेषु हरितानि तृणानि प्रास्तानि
भवन्त्यध्वर्युभि ॥ १६ ॥

ते स्व चमस पर्युपविश्याप्सु धौतेत्यवमृश्य जपेयु * ॥ १७ ॥

ते उद्गातार स्वकीयचमससन्निधावुपविश्य दक्षिणेन पाणिना
सृष्ट्वा अप्सु धौतेत्येतदादि यजुर्जपेयु ॥ १७ ॥

मधुमन्तमिति पाणीनुपजिघ्रेरन् * ॥ १८ ॥

मधुमन्तमित्यनेन यज्ञुषा पाणीनुपजिघ्रेरन् ॥ १८ ॥

शमद्भ्य इत्युदच्चच्चमस निनयेयु * ॥ १९ ॥

* द्राक्षायणोऽप्येवम् ।

† द्राक्षायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

शमदभ्य इत्यनेन यजुषा उदङ्मुख चमस कृत्वा ततस्था अप्य
नोचै चमसै भूमौ निनयेयु ॥ १८ ॥

कामंत्यभ्यात्ममावर्त्तयेयु * ॥ २० ॥

कामेत्यनेन यजुषा अभिमुखमात्मन चमसमावर्त्तयेयु ॥ २० ॥

ऊर्गित्युर सु पाणीन्निदधीरन् ॥ २१ ॥

ऊर्गित्यनेन यजुषा उर सु पाणीन्निदधीरन निधान स्थापनम् ॥ २१ ॥

प्राणसोमेति मुख्यान् प्राणानभिमृशेरन्* ॥ २२ ॥

प्राणसोमेत्यनेन यजुषा मुख्यान् प्राणानभिमृशेरन मुखे भवा
मुख्या प्राणा इन्द्रियाणि अक्षिणी नासिके कर्णाविति ॥ २२ ॥

आग्नीध्रीय गत्वा दधिभक्ष भक्षयेयुरसमुपह्वय दधि-
क्रावण इति* ॥ २३ ॥

आग्नीध्रीयपरिश्रित गत्वा दधिभक्ष भक्षयेयुरसमुपह्वय दधि
क्रावण इति अनया च्चचा असमुपह्वयेति समुपह्वानपूर्वका सर्वे भक्षा
विहित्वा तदिह भूयस्त्व गृहीत्वा प्रवर्त्तेत तस्य प्रतिषेध असमुप
ह्वयेति ॥ २३ ॥

इति द्वितीयस्य एकादशी कण्डिका ।

* आङ्गायणोऽप्येवम् ।

अथ द्वादशी कण्डिका ।

अग्निष्टपतीत्यवभृथ साम* ॥ १ ॥

अग्निष्टपतीति स्तोमलिङ्गेन अवभृथसामादेश उक्तो ग्रहणेन
चेति ॥ १ ॥

तस्यावृद्यथा प्रथमस्य प्रवर्ग्यसाम्न* ॥ २ ॥

तस्यावभृथसाम्न आवृद्धि यथा प्रथमस्य प्रवर्ग्यस्य साम्न येन
प्रकारेणेत्यर्थं प्रथम प्रवर्ग्यसाम त्वग्नाधिरित्येतत् अथ तस्येति
किमर्थमिति चेत् उच्यते अवभृथसामान्तराण्युपदेक्ष्यन्ते अभिषेचनी
याम् चिरात्रयो तदर्थं तस्य ग्रहणम् ॥ २ ॥

सर्वं च त्विजो निधनमुपेयु* ॥ ३ ॥

तस्यावभृथसाम्न सर्वं च त्विजो निधनं ब्रूयु सर्वग्रहणं यथा प्रथ
मस्य प्रवर्ग्यसाम्न इत्युक्तं तस्मिन् चर्म्मोपयुक्तानां निधनोपपत्तिं तन्
माभूदत सर्वग्रहणं कथमिह सर्वेषाम् त्विजाभिधनोपपत्तिं स्या
दिति ॥ ३ ॥

इष्टाष्टोत्तरीयमभिषेचनीये* ॥ ४ ॥

* ब्राह्मण्यणोऽप्येवम् ।

अभिषेचनीये क्रतौ इष्टाहोत्रीयमवभृथसाम स्यात् ॥ ४ ॥

समस्येति वा* ॥ ५ ॥

समस्येति वावभृथसाम स्यादित्यभिषेचनीये इष्टाहोत्रीय वेति विकल्पयति ॥ ५ ॥

अश्वत्थिरात्रे नानावभृथान्यहानि* ॥ ६ ॥

उक्तमहीनेषु दधिभक्षान्तान्यहानि प्रागुदयनीयादतिगात्रा-
दिति च अयमश्वत्थिरात्रे विशेष नानावभृथान्यहानीति नाना
पृथगित्यर्थ ॥ ६ ॥

तेषां प्रथमस्य सनादय इत्यवभृथसाम* ॥ ७ ॥

तेषामाश्वमेधिकानामक्ला प्रथमस्याक्ल सनादय इत्येतदवभृथ-
साम स्यात् अवभृथसामग्रहण तत्र साममात्र न क्लृप्तोऽवभृथ-
इति ॥ ७ ॥

यद्वा उविश्यतिरिति द्वितीयस्य त्यग्नायिरिति वा* ॥ ८ ॥

यद्वा उविश्यतिरित्येतत् साम द्वितीयस्याक्लोऽवभृथसामेति
प्रकृत त्यग्नायिरिति वा विकल्प्य द्वितीयस्य सिद्धं प्राकृतम् ॥ ८ ॥

* आङ्गाययोऽप्येवम् ।

अवमृथेष्टौ सखितायामवमृथनिचु पुणनिचेरुरसि निचु
 पुणावदेवैर्देवकृतमेनोयासिषमवमर्त्यैर्मर्त्यकृत पुरुराव्णो देव
 रिषस्याहीत्यप उपसृश्य चिरभ्युत्तेरन्* ॥ ९ ॥

अवमृथेष्टौ समाप्ताया अवमृथनिचु पुणेत्येतदादिना यजुषा या
 आवमृथेष्टि कुर्वन्ति ता सृष्टा स्नात्वा चिरभ्युत्तेरन् क्रियाभ्यासे
 सकृन्मन्त्र इत्युक्तम् ॥ ९ ॥

आदित्यमुपतिष्ठेरन्नद्वयन्तमसस्परिज्योति पश्यन्त उ-
 त्तर स्व पश्यन्त उत्तर देव देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्त-
 ममिति* ॥ १० ॥

अभ्युत्तणानन्तर आदित्यमुपतिष्ठेरन् उद्वयन्तमसस्परित्येतदा
 दिना मन्त्रेण ॥ १० ॥

अस्तमितश्चेदाहवनीयम्* ॥ ११ ॥

यद्यस्तमित आदित्य स्यात् तदाहवनीयमुपतिष्ठेरन् उद्वयन्तम
 सस्परित्येतयर्चा विशेष उक्तं प्रागेव अस्तमितश्चेद्गार्हपत्यमित्ये-
 तस्मिन् ॥ ११ ॥

तस्मिन् समिध आदध्यरेधोस्येधिषीमहीति प्रथमाष्ट
 समिदस्ति समेधिषी महीति द्वितीयां यदेनश्चक्रमावयं

* शास्त्रायणादप्येवम् ।

यद्वान्य कृतमारिमानया समिधा वयः सर्वन्तदपन्व्य च
इति तृतीयाम* ॥ १२ ॥

तस्मिन्नाहवनीये सवे समिधआदधु आधान प्रक्षेप एधोस्येधि
षोमहोत्येतदादिभिर्यथोद्दिष्टैर्मन्त्रै अथ तस्मिन्निति किमथमिति चेत्
यदास्तमितस्येदाहवनीयमित्यधिकृत एवाहवनीय अत्रोच्यते उप
स्थिते चानुपस्थिते च तस्मिन्समिधआदधुरेव अन्यथा तस्योपस्थाने
सति समिदाधान स्यात् ॥ १२ ॥

तमेवोपतिष्ठेरन्नपो अद्यान्वचारिष रसेन समगन्महि
पयस्वानग्न आगमन्त मा सृष्टज वर्चसेति* ॥ १३ ॥

तमेवाहवनीयमुपतिष्ठेरन अपो अद्यान्वचारिषमित्येतदादिना
मन्त्रेण अपृशब्देन षोममुपचरति षोममिष्टा भक्षयन्ति तमेवेति
प्रकृतावधारणम् आदित्यस्य समुपस्थानमुक्तम् अत तमेवाहवनीय-
मित्यवधारयन्ति ॥ १३ ॥

प्रागुदयनीयादतिरात्रादप्सु षोमान्तमह सत्रेषु* ॥ १४ ॥

सत्रेषु उदयनीयादतिरात्रात्पूर्वाणि यान्यहानि तेषु दधिभक्षादि
कर्मशीघो न भवति ॥ १४ ॥

दधिभक्षान्तमक्षीनेषु* ॥ १५ ॥

अहीनेषु दधिभक्षान्तान्यहानि भवन्ति प्रागुदयनीयादति
रात्रादिति वर्त्तते ॥ १५ ॥

यावन्यहानि राजान भक्षयेयुस्तावत् स्वब्राह्मणयोच्छिष्ट
न दद्युरङ्गिर्वा प्रोक्ष्य दद्यु * ॥ १६ ॥

यावन्यहानि राजान सोम भक्षयेयु च्छलिजस्तावत् स्वब्राह्म
णयोच्छिष्ट न दद्यु अङ्गिर्वा प्रोक्ष्य क्वादन क्त्वा दद्यु किमिदम
उच्यते, सुत्यन्तरेषु दृष्ट राजन्यवैश्ययो सोमभक्षाभावो भक्षविशेषा
ज्ञानादिति एव विधि सूत्रकार प्रकारान्तरेण दर्शयामास ॥ १६ ॥

तदेष श्लोक सोममेतत् पिवत यत् किञ्चाश्रीत ब्राह्मणा
मा ब्राह्मणयोच्छिष्ट दातमायात् सोममसोमप इति † ॥ १७ ॥

तदेष श्लोक इति एतमेवार्थमनुवदति सोममेतत् पिवतेत्येतदा
दिना श्लोकेन ॥ १७ ॥

एत परिक्रमत् सर्वक्रतुषु विद्यात् सर्वक्रषु विद्यात् ॥ १८ ॥

योऽय भन्तविधिस्त्राद्विग्रहणेनेत्येतदादिविधि परिक्रान्त एत

* ब्राह्मणयोनेतेन सूत्रद्वय क्तम् ।

† ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

॥ ब्राह्मणयोऽप्येव किन्तु तस्य ग्रन्थे एतस्मादुत्तरे अतिरिक्त सूत्रद्वय
वर्त्तते

सर्वक्रतुषु जानीयात्, ननु उक्तं सर्वक्रत्वधिकार इति तत् किमिदं पुन
 वच्यते सर्वक्रतुषु विद्यादिति उच्यते अन्तप्रज्ञापनार्थं कथं अर्थ
 विध्वयपदेशे सर्वक्रत्वधिकार इति एतदादिविधेरयमन्त इति एत
 सर्वक्रतुषु विद्यादिति अपर आह, सर्वक्रतोरधिकार सर्वक्रत्वधिकार
 इति सर्वक्रतु ज्योतिष्टोम कुत श्रुते एष वा प्रथमो यज्ञानामि
 त्युक्त्वाह यथा वा इदमग्नेर्जातादग्नयो विह्वयन्त एवमेतस्मादध्यन्ते
 यज्ञा विह्वयन्त इत्युक्त्वाह यो हि त्रिवृदन्य यज्ञक्रतुमापद्यते स तन्दी
 पयतीत्येतदाद्युक्त्वाह एतद्यदाङ्गरेको यज्ञ इत्येतद्भिः सर्वे ज्योतिष्टोमा
 भवन्तीति एतद्विधानमापद्यमाना सर्वे ज्योतिष्टोमा भवन्तीति
 सर्वक्रतुषु ज्योतिष्टोम तदादावेव सर्वक्रत्वधिकार इति ज्योतिष्टोमा
 धिकार तेषां पुनरुक्तदोषो नास्ति एव ज्योतिष्टोमविधि सर्वक्रतुषु
 विद्यात् अधिकविधेश्च प्रत्याहारं कुर्यात् ॥ १८ ॥

इति द्वितीयस्य द्वादशोऽंशः ।

इति द्वितीय प्रपाठक समाप्त ।

तृतीय प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

षोडशिसाम्ना स्तोत्र्यमाणो यथासनमुपविश्य हविर्द्धानं
गत्वा षोडशिश्रद्धमवेक्षेतोद्गाता यस्मादन्य इति* ॥ १ ॥

उक्त सावक्रतुक सामान्यविधान साम्प्रत षोडशिनो गुणविधान
मुच्यते सावक्रतुकोऽय षोडशी दशरात्रिके चतुर्थेऽहम्युतपन्न अत्रैव
चास्य हिरण्य सम्प्रदान षोडशिना न्नुवतइत्येवमादयो धर्मा पठिता
तेषां विधानं विवक्षुराह षोडशिसाम्ना स्तोत्र्यमाण इति, ननु उक्त
त्वया चतुर्थेऽहनि षोडशी उत्पन्न इति तत प्रकरणे चैव धर्मा वक्तव्या
स्यु तत् किमिदं विप्रकरणे गुणविधानं आरभ्यत इति यदा च
तस्मिन्नेव प्रकरणे यस्मादन्यो न परो अस्ति जात इत्येतदादि मन्त्रं
विधायोक्तं उद्गाता श्रद्धमवेक्षेत इति इदंश्चावेक्षणविधानं किमर्थं
मिति चेत् अत्रोच्यते तदिदं अवेक्षण प्रकरणे स्तोत्रान्ते उक्तं तत्राय
सशयं किं कालं प्रति तावत् किं तस्मिन्नेव कालेऽवेक्षणमथान्यस्मि
न्निति तथा किं हविर्द्धानस्यस्येव अथावेक्षणप्रवृत्तिं सदस्योति अवेक्षण
हि सदसि प्रवृत्तं सोमार्गां सौम्यस्य च तथा एते धर्मा हिरण्यसम्प्र
दानादयं चतुर्थोत्पादा अथञ्च षोडशी प्रकरणान्तरेऽपि श्रूयते

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

सर्वसोमातिरात्रादिषु तत् किमेते धर्मं प्रकरणस्थस्य भवन्ति उत प्रकरणान्तरेष्वपि षोडशिन भजतइति कुत पुनरय मशय उच्यते, अप्राकृतत्वात् षोडशिन तेन कि प्राकृतो हि विधिर्विकृतीर्भजत अप्राकृतम् न वचनाद्विकृतीर्भजत इति अतोऽयमाचार्य एता-
 न्नोहान परितितोषु सार्वक्रतुकानन्तर षोडशिनो विधानमारभते कथम एत सावक्रतुक विधान षोडशिन स्यादिति यदि ह्येत विधान माचार्य प्रकरण आन्नायस्य तद्विषयमेवाभविष्यत् तन्माभूदतो विप्र-
 करण आरभ्य षोडशिसान्ना स्तोत्र्यमाण यथासनमुपविश्य हविर्द्धान गत्वा षोडशियहमवेचेत उद्गाता यस्मादन्य इति एष पदानां विच्छेद अर्थो वक्ष्यते षोडशिसान्नेति कर्तृकरणलक्षणा ततोया स्तोत्र्यमाण इति भविष्यत्कालोपदेशेन यथासनमुपविश्य सस्याथासने निरूप्य समस्तोपस्थान कृत्वा कृत्स्नेन वा अकृत्वा वा स्वस्मिन्नासन उपविश्य हविर्द्धान गत्वा षोडशियहमवेचेत उद्गाता यस्मादन्य इत्यनेन मन्त्रेण, ननु षोडशिसान्नेति सामग्रहण किमर्थं यदाय षोडशिशब्द कृतेऽपि सामग्रहणात् स्तोत्रवाची भविष्यत्येव अथ हि षोडशिशब्द त्रिषु वर्तते स्तोत्रे ग्रहे सस्यायामिति स्तोत्रे तावत् योगाय त्रीषु द्विपदाषु बृहता षोडशिना स्तुत इति ग्रहे प्रातःसवने षोडशिन गृहीत तृतीयसवने प्रजनयतीति स्वश्रायतने षोडशी गृह्यतइति च सस्याथा सोऽब्रवीत् षोडशी तेऽय यज्ञक्रतुरस्त्विति सोऽय षोडशिशब्द प्रयु-
 ज्यमान स्तोत्रग्रहसस्यासु इत्यर्थात् प्रतीयते तदिह षोडशिनो स्तोत्र्यमाण इत्युक्ते च्छतेऽपि सामग्रहणात् स्ववन्सामर्थ्यात् साधेति गम्यतएव तत् किमिदं सामग्रहणमिति अत्रोच्यते अस्य षोडशिन

उक्तानन्तरविधान तस्मिन्नेव क्रमे धर्मा प्राप्नुवन्ति इदञ्च षोडशी
सामसत्थान्तरेऽपि प्रयुज्यते तदस्यान्यस्मिन् स्थाने प्रयुज्यमानस्य धर्मा
भवन्ति उत नेत्येष सशय सोऽयमाचार्य सामग्रहण करोति कथ
स्थानान्तरेऽपि प्रयुज्यमानस्य धर्मा भवेयुरिति क पुनरस्य स्थानान्तरे
प्रयोग अत्यग्निष्टोमे षोडशिन गृह्णीयादिति ॥२॥

एवमेव प्रातःसवने* ॥ २ ॥

योऽय षोडशिशुभ्रस्यावेक्षणे विधिरुक्त षोडशिसाम्ना स्तोत्रमात्रेण
इत्येतदादि तेनैव प्रातःसवनेऽप्यवेक्षेत यदि प्रातःसवनेऽपि गृह्येत
प्रातःसवने षोडशिन गृह्येत तृतीयसवने प्रजनयति ॥ २ ॥

यदि चोत्तरयोरपि गृह्णीयुः* ॥ ३ ॥

यद्युत्तरयोरपि सवनयोर्गृह्णीयु तयोरप्यनेनैव प्रकारेण
वेक्षेत ॥ ३ ॥

अथ कृष्ण पूर्वस्यां सदसोद्धारि प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठेदिति
धानञ्जय * ॥ ४ ॥

उक्त अथ कृष्ण उपतिष्ठति साम्नेच्छ्यायै तस्य स्थाननिर्देश
क्रियते अथ इति प्रतीतपदार्थक शब्द कृष्ण इति वर्षनिर्देश पूर्वस्यां
सदसो दारि प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठेदिति धानञ्जय आचार्य आह ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायनीयेवम् ।

अपरस्यां प्राङ्मुख इति शाण्डिल्य * ॥ ५ ॥

अपरस्या सदसो द्वारि प्राङ्मुखोऽश्वस्तिष्ठेदेव शाण्डिल्य आचार्य
आह ॥ ५ ॥

कृष्णाभावे श्वाव * ॥ ६ ॥

कृष्णाश्वस्याभावे श्वाव स्यात् श्वाव इत्यनिरुक्तो वर्णं न कृष्णो
न श्वेत तयोरन्तरेण वर्तते ॥ ६ ॥

तदभावे च कक्षाश्व * ॥ ७ ॥

तस्याभाव तदभाव तदिति पूर्वनिर्देशे तस्य श्वावाश्वस्या
भावे च कक्षाश्व स्यात् अथ च कक्ष इति सिद्धे कि पुनरश्वग्रहण-
मधिक क्रियतेऽश्व इति उच्यते, अन्यत्राप्यभावे च कक्षाश्व स्यात्
यथा तस्मात् अमुमादित्यमश्व श्वेत कृत्वा दक्षिणामानयन्निति तथा
अश्वश्वावो दक्षिणा सङ्घनिरुक्त सङ्घनो देय इति तत्रापि श्वेतश्वा-
वयोरभावे च कक्षाश्व स्यात् ॥ ७ ॥

गौर्वाजोवाश्वभावं * ॥ ८ ॥

यद्यश्वो न स्यात् गौर्वाजो वा भवेत् अथेहाश्वग्रहण पुन किम
र्थम् उच्यते, तदभावे च कक्षाश्व इत्युक्त श्वेतश्वावयोरप्यभावे सद्य

* ब्राह्मण्यबोध्यवन् ।

क्रोपहृद्ययो य, कश्चाश्च इति तयोरपि गौर्वाजो वाश्चाभाव इति प्राप्नोति तन्निवृत्त्यर्थमश्वग्रहण करोति, कथ, षोडशिन्येव गौर्वाजो वाश्चाभावे भवेत् न तथातयोरपीति ॥ ८ ॥

योय सामाङ्ग ब्रूयात् स हिरण्य धारयेत्* ॥ ९ ॥

उक्त हिरण्यसम्प्रदान षोडशिना स्तुवत इति तद्विवेकार्थ-
माह, यो य षोडशिसान्न अङ्ग ब्रूयात् स स हिरण्य धारयेत्
स्वस्या स्वस्या भक्तौ ॥ ९ ॥

उद्गाता निधनमुपयत्सु* ॥ १० ॥

उद्गाता निधनं ब्रुवत्सु त हिरण्य धारयेत् ॥ १० ॥

सर्वे वाभिमृशेयु* ॥ ११ ॥

सर्वे वा हिरण्यमभिमृशेयुर्निधनमुपयन्त ॥ ११ ॥

अवसर्पति प्रथम पर्याय गायेच्छन्नम्* ॥ १२ ॥

अवसर्पत्यादित्ये षोडशिसान्न प्रथम पर्याय गायेत् ह्यसम
अप्रकाशम् अत्र अधोभावे सृगतौ नन कथमेतद्गम्यते यथा अत्र
सर्पत्यादित्यइति उच्यते उपरिष्टाद्दस्यत्यस्तमिते तृतीयमावि
रिति ॥ १२ ॥

विषिते द्वितीयन्माधेन* ॥ १३ ॥

विगते सिते विंसिते विगते शुक्ले वर्णे द्वितीय पर्याय गायेत्रन्माध
मेन स्वरेण ॥ १३ ॥

अस्तमिते तृतीयमावि † ॥ १४ ॥

अस्तङ्गते आदित्ये तृतीय पर्याय गायेत प्रकाशम ॥ १४ ॥

यदोपाकुर्युस्तुवीरन्नेव † ॥ १५ ॥

इह प्रथम कालनियमं कृतं अवसर्पति प्रथम पर्यायमित्ये
तदादि षोडश विकल्पयति यदा यस्मिन् काले उपाकुर्युरध्वर्यव
तस्मिन्नेव काले तुवीरन न स्व कालमाद्रियेरन अपरे विनिवेश
वर्षयन्ति सन्धिकाले षोडशनि अत्यग्निष्टोमेऽहनि अतिरात्रे रात्रा
विति, अपरे भवते विचारित, किमर्थमिदम षोडशिन उद्गातुरिति
उच्यते अत्राचार्याणामुभयथा प्रतिपत्ति ऋषामहरन्ते तेषामह
न्युपाकरण येषा रात्रौ तेषा रात्राविति अतोऽयमाचार्य आर
भते यदोपाकुर्यु तदा अप्रकाशं तुवीरन्नेवेति अथ तत्र कं स्वर
इत्युच्यते ॥ १५ ॥

अहनि छन्नं रात्रावावि † ॥ १६ ॥

* प्राच्यायणेऽप्येवम् ।

† प्राच्यायणेन स्वयमेवैकसूत्रं कृतम् । •

यदाहन्यपाकुर्थुं तदा अप्रकाशं स्तुवीरन् रात्रौ प्रकाशम् ॥२६॥

उद्गात्रे दद्यादंश्चिह्नरूपे दक्षिणावत्सु* ॥ १७ ॥

उद्गात्रे दद्याद् यजमान अश्चिह्नरूपे अश्चश्च चिह्नरूपश्चाश्च
चिह्नरूपे दक्षिणावत्सु यज्ञेषु अथ दक्षिणावत्त्विति किमथम् अदक्षि
णेषु दानप्रसङ्ग एव नास्ति उच्यते, पश्यत्यय सत्रेष्वङ्गदक्षिणाप्रसङ्ग
तेन सत्यप्यङ्गदक्षिणाप्रसङ्गे सत्रेषु षोडशिन्यश्चिह्नरूपे निवर्त्तयति ॥१७॥

सत्र एव ग्रहस्य भक्तयेयुरैन्द्रसह इत्युदस्य हरिवद-
हरिकासु चेत् स्तुवीरन् † ॥ १८ ॥

षोडशियहस्य सत्र एव भक्तयेयु नैकाहाहीनेषु ऐन्द्र सह इत्य
नेन यजुषा उदस्य हरिवदहरिकासु स्तुवीरन् योऽस्मिन् यजुषि हरि
वद्वद् तम् उत्क्षिप्य उत्सृज्य यद्यहरिकासु चक्षु षोडशिन स्तुवीरन्
अथ पुन हरिवतीषु स्तुवीरन् नैव हरिवद्वद्मुदस्येयु हरिवत् कृत
नेव मन्त्र प्रयुञ्जीरन् अत्रैतशब्द किमर्थं सत्र एवेति उच्यते, न
केवल षोडशियहस्य अन्ये ये गृहास्तेषामपि च सत्र एव भक्तयेयु
नैकाहाहीनेषु एतस्यान्यतरस्मिन् व्यष्टे निघाङ्गाणां द्रव्याणां भक्त
येयुरित्येतदादिना ॥ १८ ॥

* प्राङ्गायत्रोऽप्येवम् ।

† प्राङ्गायत्रेनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

अनुष्टुपच्छन्दसा चमसस्य* ॥ १९ ॥

षोडशिनि स्तोत्रे यज्ञमस तस्यानुष्टुप् छन्दसा भक्षयेयु ॥१९॥

पूर्वेण वा* ॥ २० ॥

मन्त्रेण चमसस्य भक्षयेयु ऐन्द्र सह इत्यनेन उदस्य हरिवद
हरिकासु सुवीरन्नित्यनुषज्यतणव ॥ २० ॥

तथा कुर्वन्निन्द्रश्च सम्राड्वरणस्य राजातौ ते भक्ष्य चक्र-
तुरग्र एत तयोरहमनुभक्ष्य भक्षयामि वाग्जुषाणा सोमस्य
तप्यन्विति ग्रहस्य* ॥ २१ ॥

तथा कुर्वन पूर्वेण मन्त्रेण चमसस्य भक्षणम इन्द्रश्च सम्राड्वरणस्य
राजेत्येतदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ग्रहस्य भक्षयेयु ॥ २१ ॥

इन्द्रमिद्वेति वा वाग्देवी सोमस्य पिबन्वित्येतदधि-
कया* ॥ २२ ॥

इन्द्रमिद्वरिवदित्येतयर्चा वाग्देवी सोमस्य पिबन्वित्येतदधि-
कया भक्षयेदिति विकल्प ॥ २२ ॥

ऐन्द्र५ सच्च इति चमसस्य सत्रे त्रिष्टुप्च्छन्दसा वाजपेय-
साम्नि भक्षयेदिति गातम ॥ २३ ॥

वाजपेयसाम्नि त्रिष्टुप् च्छन्दसा इत्येव छन्द आदेश कृत्वा भक्षये
दिति गौतम आचार्य आह तच्छन्दस्त्वात् स्तोत्रस्य ॥ २३ ॥

अनुष्टुप्च्छन्दसेति धानञ्जप्यशाण्डिन्यौ † ॥ २४ ॥

अनुष्टुप्च्छन्दसा वाजपेयसाम्नि भक्षयेदिति धानञ्जप्यशाण्डि
व्यावाचार्यावाह तु यदूर्ध्वमुक्थेभ्य अनुष्टुभ सभाग इति अनु
ष्टुप् च्छन्दसा रात्रौ ॥ २४ ॥

अनुष्टुप्च्छन्दसा रात्रौ † ॥ २५ ॥

न भक्षयेयु अनुष्टुभत्वात् रात्रे ॥ २५ ॥ †

पृथक् त्वेभ्य सन्धौ हि कुर्यु † ॥ २६ ॥

पृथङ्नानेत्यर्थं नानात्वेषु सन्धौ हि कुर्यु नानादैवत्यत्वात्-
चानाम ॥ २६ ॥

इष्ट यजुष इति भक्ष्य † ॥ २७ ॥

† शाखायनैतेन सूत्रद्वय धृतम् ।

‡ शाखायनोऽप्येवम् ।

दृष्टयजुष इत्यनेन यजुषा सन्धौ भक्ष्य ॥ २७ ॥

गायत्रकन्दसातिरिक्तस्तोत्रेष्विति गौतम * ॥ २८ ॥

अतिरिक्तस्तोत्रेषु गायत्रकन्दसा भक्षणमिति एव गौतम
आचार्यो मन्यते समाप्तेषु भक्षकन्द सु पुनरुपक्रमे कोऽन्यो गायत्र्यात्
स्यादिति ॥ २८ ॥

पृथग्भक्षकन्दोभिरनुपूर्वमिति धानञ्जयशाण्डिल्यौ* ॥२९॥

यानि चत्वारि भक्षकन्दासि तै पृथक् पृथक् आनुपूर्वेण चतुर्वर्ण
वेक्ष्य तदानुपूर्वेण भक्षयेषुरिति धानञ्जयशाण्डिल्यावाचार्यावा
ह्तुं सूक्ष्माश्च सर्वेषा भक्षकन्दसाम अर्थाच्च, कोऽर्थ अग्न्यादीना
देवतानाञ्च कन्दोभावात् ॥ २९ ॥

अनुष्टुपकन्दसा वा ॥ ३० ॥

मन्त्रेण भक्षयेयु अनुष्टुप्भागनिमित्तत्वात् यदूर्द्धमुक्थेभ्य अनु
ष्टुभ सभाग इति ॥ ३० ॥

अकन्दसा वा* ॥ ३१ ॥

अकन्दसा वा मन्त्रेण भक्षयेयु उपयुक्त्वात् भक्ष्यकन्दसाम ॥३१॥

सन्धिवद्वा* ॥ ३२ ॥

यथा वा सन्धौ तथा वा भक्षयेयुः प्रवृत्तत्वात् मन्त्रस्य अनुप-
देशाद्दान्येषाम् ॥ ३२ ॥

इति द्वितीयस्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

आहिताग्निरसोमयाजो पर५ सोमेन याजयित्वा परि-
भक्ष कुर्वीत* ॥ १ ॥

उक्ता षोडशिनो धर्मा सोमस्य च भक्षविधानमुक्तं यावदनि-
रिक्तसोत्राणोति साम्प्रतमुपरि भक्षविधानमुच्यते आहिताग्नि आ-
हिता अग्नयो येन स आहिताग्नि असोमयाजो येन सोमेन इष्टां
स सोमयाजो न सोमयाजो असोमयाजो परम अन्य सोमेन याज-
यित्वा अपरिभक्ष कुर्वीत अपरिभक्ष इति कर्मण सञ्ज्ञा परस्त्राग्निषु
येन सोमो भक्षित तेन स्वाग्नय परिभक्षिता पितरसु तदपरि
भक्षार्थमिदं कर्मारभ्यते ननु आहिताग्निग्रहण किमर्थमिति यदा

* शास्त्रायनोऽप्येवं ।

अवच्छेदसोमयाजोति नह्यनाहिताग्ने सोमथाग स्यात् अन्यार्थे
 न वाहिताग्निव विज्ञाप्यते इह गार्हपत्यदक्षिणाग्न्याहवनीयेषु आ
 ज्याधिश्रयणद्रूपानिधानाज्यग्रहणान्यादेच्छन्ते ऊताया प्रातराहु
 तावाज्य गार्हपत्येऽधिश्रित्योद्गुद्वासयेत् कसे चमसे वा द्रूपानवधाय
 दक्षिणाग्नावुपमादयेत् स्फ्यदर्भमुष्टी च पश्चिमेन गार्हपत्य गत्वा पश्चा
 दाहवनीयथोपविश्य सूत्रेण सूच्याज्य गृह्णीयाद्यावद्गृहीती स्यादिति
 अथ च कमणो नान्तरेणाहिताग्ने प्रसिद्धि तदेवमथादाहिताग्निमे
 सिद्धे ऋच्यते आहिताग्निरित्येतदनथक तस्मादाहिताग्निग्रहण न
 कर्त्तव्य क्रियमाणे कारण वक्तव्यम उच्यते, यथाहिताग्निग्रहण न
 कुर्व्यात् अनाहिताग्नेर्याजनप्रसङ्गो न स्यात् सोऽयमाहिताग्निग्रहण
 करोति आहिताग्निरसोमयाजो पर सोमेन याजयित्वा इत्य कर्म
 कुर्यात् अनाहिताग्निर्याजयित्वापि पर न वेद कुर्यात् यावता
 तस्याग्नेयो नैव सन्ति* येषामपरिभक्तार्थनैवेद कर्म क्रियते अथा
 सोमयाजोति किमर्थं यावता वक्ष्यति सोमयाज्यपीति शाण्डिल्य
 इति असोमयाज्यग्रहण कथमुच्यते अनिष्टप्रथमस्येद कर्म स्यात्
 इति सोमयाजो हि अनाहिताग्निरपि भवति सत्रेषु तथाप्यसा
 वसोमयाज्येव अथ परग्रहण किमर्थं यदा याजयित्वा सिद्धमेतत्
 परमिति उच्यते, परग्रहण परमेव याजयित्वा न पितर वा पुत्र
 वा भ्रातर वेति निगुण स्वजन एभ्यो योऽन्य पर पर एव स ॥१॥

सोमयाज्यपीति शाण्डिल्य * ॥ २ ॥

* आह्वायवोऽप्यवम् ।

सोमयाज्ययेतत् कर्म कुर्यादिति शाण्डिल्य आचार्य आह, साम्प्र-
तमस्यापरिभक्षस्य कर्मण कर्त्तव्यतोच्यते ॥ २ ॥

ऊतायां प्रातराऊतावाज्य गाहपत्येऽधिश्रित्योद्गुदा-
सयेत् ॥ ३ ॥

ऊताया प्रातराऊतौ ऊतेऽग्निहोत्र आज्य घृत गाहपत्याग्ना
वधिश्रित्य उदक् उदासयेत् ॥ ३ ॥

कसे चमसे वा द्रक्षानवधाय दक्षिणाग्नावुपसाद-
येत्* ॥ ४ ॥

कसे वा भाजने दारवे वा चमसे दधिद्रक्षानवधाय दध्यवय
वान दक्षिणाग्ने समीपे स्थापयेत् ॥ ४ ॥

स्फ्यदर्भमुष्टी च* ॥ ५ ॥

स्फ्यश्च दर्भमुष्टिश्च स्फ्यदर्भमुष्टी दक्षिणाग्ने समीपे स्थापयेत् ॥५॥

पश्चिमेन गार्हपत्य गत्वा पश्चादाहवनीयस्योपविश्य
सुवेण सुच्याज्य गृह्णीयाद्यावद्गृहीती स्यात्* ॥ ६ ॥

द्रक्षान् स्फ्यदर्भमुष्टी च स्थापयित्वा अग्नन्तर पश्चिमेन प्रदेशेन

* ब्राह्मणस्योऽप्येवम् ।

गाहपत्यस्य गत्वा आहवनीयस्य पश्चिमे प्रदेशे उपविश्य यत्तदाज्यं
गाहपत्येऽधिश्रित्योद्गुद्वासित तस्मात् सुबेण सृचि गृहीयात् यावद्
गृहीती स्यात् यदि चतुर्गृहीती यदि पञ्चगृहीती ॥ ६ ॥

तज्जुहुयादिमामग्ने शरणि मीमृषो न इममध्वान यम-
गाम दूरमापि पिता प्रमति सोम्यानां भिमिरस्पृषि कृन्म-
त्यानां स्वाहेति* ॥ ७ ॥

यदि चतुर्गृहीत यदि पञ्चगृहीत तज्जुहुयादिमामग्ने इत्ये
तदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ ७ ॥

एवमेव गृहीत्वापां पुष्यमस्त्योषधोनां रसोमे प्रियत-
मा तनूरिन्द्रस्य प्रियतमं हवि स्वाहेति* ॥ ८ ॥

एवमेव गृहीत्वा यदि चतुर्गृहीत यदि पञ्चगृहीत अपा पुष्य
मित्येतदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण जुहुयात् ॥ ८ ॥

आज्यस्य पूर्वान् ग्रहान् गृहीत्वा दध्न उत्तमं विश्वेभ्यो
देवेभ्य स्वाहेति* ॥ ९ ॥

आज्यस्य पूर्वान् ग्रहान् गृहीत्वा यदि चतुर्गृहीत त्रीणाज्यस्य

गृहीत्वा दध्न उत्तम यदि पञ्चगृहीत चत्वार आज्यस्य गृहीत्वा दध्न
उत्तम विश्वेभ्यो देवेभ्य स्वाहेति अनेन यजुषा जुहुयात् ॥ ८ ॥

दधिशेषं सुचानोयोदडडावृत्य प्राश्रीयात्तव सोम व्रते
वय मनस्तनूषु पिप्रत प्रजावन्तो अशीमहीति* ॥ १० ॥

दधो गृहीतावदानस्य अवयव स्यात् त सुचानोय सुचि हत्वे
दडडावृत्य प्राश्रीयात् तव सोम व्रते वयमित्येतदादिना यथासूचि
तेन मन्त्रेण ॥ ९ ॥

प्रक्षान्त्य सूच यथेत प्रत्याव्रज्य प्राचीनावीती भूत्वा
दक्षिणा दक्षिणाग्ने स्थण्डिलं समुह्याद्भि सम्प्रोक्ष्य स्तयेन
सकृदुल्लिख्योल्मुकमुपनिधाय दर्भानुपस्तीर्याप उपनिनोया-
मीषां द्रक्षानान्निपृणयादवमेभ्य पितृभ्य स्वधा सह भक्षेभ्य
इति प्रथमम्* ॥ ११ ॥

प्राश दधिशेषम् आचम्य प्रक्षाल्य सूच अङ्गिसत्क्षणे सौचप्राप्ते
यथागत प्रत्याव्रज्य दक्षिणाग्ने समीप प्राचीनावीतित्वमुक्त गृह्ये
एव प्राचीनावीती भवतीति तत्कृत्वा दक्षिणाग्ने दक्षिणे प्रदेशे
स्थण्डिलं समुह्य शोधयित्वा अङ्गि सम्प्रोक्ष्य स्तयेन सकृदुल्लिख्य उल्ले-
खन कृत्वा उल्मुक उपनिधाय उल्मुक, लेखाया समीपे निधाय दर्भा-

* द्राक्षायज्ञोऽप्येवम् ।

नुपस्त्रोय अपो नितोय दभेषु अमीषा द्रक्षानान्निष्ठयात् ये ते
 ग्धिद्रष्टा कसे चमसे च कृत्वा दक्षिणाग्नें समीपे स्थापिता तेषां
 ग्ध गृहीत्वा तेषु दर्भेषु निष्ठयात् निदध्यात् अत्रमेभ्य इत्यनेन
 यथेतेन मन्त्रेण प्रथमम् ॥ ११ ॥

औषध काव्येभ्य इत्येवमेव दक्षिणा पृथक्* ॥ १२ ॥

योऽयं विधिरुक्त प्रथमस्य निपरणस्य अनेनैव विधिना तस्य
 दक्षिणाङ्गे द्वितीयस्य निपरणं कुर्यादैर्विभ्य इत्यनेन मन्त्रेण तदनन्तर
 मनेनैव विधिना ततोयं निदध्यात् काव्यस्य इत्यनेन उक्तं पिबभिरिति
 सर्वत्रानुसहरेदित्येतदादि ॥ १२ ॥

अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमित्युक्तोद्ड्डावर्त्त-
 तासित्वा यावन्मन्त्रेण तावदभिपया वर्त्तमानो जपेदमी मदन्त
 पितरो यथाभागमनन्तरिता पितर सोमपीथादिति ॥ १३ ॥

एवं सर्वेषां निधानं कृत्वा अत्र पितरो मादयध्वं यथाभाग
 मित्युक्त्वा आसित्वा यावत् मन्त्रेण तावत् यावन्त मन्त्रेण मनुष्याणां
 भोजनकालं तावन्तमासित्वा भुक्तं पिबभिरिति मत्वा तत आभि-
 मुखेन पर्यावर्त्तमानो जपेत् अमीमदन्त पितर इत्येतं यथासूचित
 मन्त्रम् ॥ १३ ॥

* आह्वयिण्याऽप्यवम ।

† आह्वयनेत्येतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

तान दर्भान द्रक्षात्श्च दक्षिणाग्नौ प्रहरेत् ॥ १४ ॥

तान दर्भान येषु निपरण कृत तासु द्रक्षान ये निहिता तान दक्षिणाग्नौ प्रहरेत् प्रक्षिपेत् ॥ १४ ॥

इति तृतीयस्य द्वितीया कण्डिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

अतोऽनन्तरं कत्तव्यमित्युच्यते ।

यज्ञोपवीती भूत्वाप उपसृश्य, गृहान् व्रजञ्जपेद्गृहामा विभीत मावेपिद्वमूर्जं विभ्रत एवमस्यूजं विभ्रद सुमना सुमेधा गृहानेमि मनसा दैवेन येषामध्नेति प्रसवसन्नेषु सौमनसो वज्रगृहानुपह्रयामहे तेनोजानन्तु जान उपह्रता इह गाव उपह्रता अजावयोऽथो अन्नस्य यो रस उपह्रतो गृहेषु न इति* ॥ १ ॥

इह प्राचीनावीतिना कर्षं कृत पैतृकमनन्तरमाह यज्ञोपवीती भूत्वेति यज्ञोपवीती भूत्वाप उपसृश्य अप सृष्ट्वा गृहान् व्रजन् जपति गृहामाविभीतेत्येतदादि यथासूत्रित मन्त्रम् अचोष्यते गृहान् व्रजन जपेदित्याह अथेदं पूर्वं कर्म कर्षिंसिद्देशे कृतमिति

* ब्राह्मणस्योऽप्येवम् ।*

येनेदानीमाह गृहान ब्रजन् जपेदिति तत्रैके तावद्वर्णयन्ति सोऽग्नि-
 होत्र एवामौ यज्ञभूमिगत अतस्तस्मिन् देशे इदं कर्म कृतमिति
 अतोऽनन्तरं गृहान ब्रजन्निदञ्जपेदिति, अपरे वर्षयन्ति चेताग्निशरण
 हविर्गृहेभ्यः पृथगेव भवति तस्मिन्निदं कर्म कृत्वा गृहान ब्रजन्नेत
 जपेदिति उभयमविरुद्धम् ॥ २ ॥

पश्चाच्छालाग्नोरुपविश्य जपेदिह गावः प्रजायध्वमिहाश्वा
 इह पुरुषा इहो सहस्रदक्षिणोऽपि पूषा निषोदत्विति* ॥२॥

गृहान प्रविश्य शालाग्नौ पश्चिमे प्रदेशे उपविश्य जपेदिह गावः
 प्रजायध्वमित्येतदादि यथासूत्रितम् ॥ २ ॥

अग्नेस्तृणानि प्रत्यक्ष्य यः सुहृत्तमभिभाषेत* ॥ ३ ॥

शालाग्नौ समीपे यानि दृणानि प्रातर्होमस्त्रणसम्बन्धीनि तानि
 प्रत्यक्ष्य योऽस्य सुहृत्तस्य पिता वा पुत्रो वा भार्य्या वा तं प्रथम-
 मभिभाषेत ॥ ३ ॥

गोषु गा अपि हजेदुपेदमुपपर्चनमासु गोषूपृथ्यता-
 मुपर्षभस्य रेतस्युपेन्द्रं तव वीर्य्यं इति* ॥ ४ ॥

गोषु गा अपिसृजेत् या अस्य स्वागावः तामु या दक्षिणा प्राप्ता
 स्तामिअयेत् उपेदमुपपर्चनमिति यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ ४ ॥

* ब्राह्मण्यबोध्यवम् ।

सत्रेषु सर्वानध्वर्युर्दीक्षयेत् ॥ ५ ॥

साम्प्रतमस्य गवामयनस्य विधि विवक्षित त विवक्षु सर्व-
सत्राणा सामान्य विधानमारभते सत्रेषु सर्वानध्वर्युर्दीक्षयेदिति सत्रे
ध्वित्यधिकरणे सप्तमी सर्वानिति निरवशेषवाची शब्द सत्रेषु सर्वान्
सत्रिण अध्वर्युर्दीक्षयेत् ॥ ५ ॥

दीक्षिष्यमाणान्दर्शयेत् स्वस्त्यात्रेयमरुन्धती ध्रुवमुदपात्र
य एषोऽक्षिणि पुरुषो दृश्यते* ॥ ६ ॥

दीक्षिष्यमाणान स्वस्त्यात्रेयादीनि दर्शयेत् दृशिरौ प्रेक्षणे स्वस्त्या
त्रेय आदर्शं च्छ्वन्यत् ॥ ६ ॥

नैतानि परासु पश्यतीति † ॥ ७ ॥

किमर्थं पुनरेषा दशनमुच्यते नैतानि परासु पश्यति येषा
पराभूता असव प्राणा मुमूर्षवस्ते स्वस्त्यात्रेयादीनि न पश्य
न्तीति ॥ ७ ॥

तान्न दीक्षयेत् † ॥ ८ ॥

तान परासून्न दीक्षयेत् कस्माद्यत असमाप्ते सत्रे तेषा मृत्यु

* ब्राह्मणसंहितायां सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणसंहितायां उपोषम् ।

भवंति एतत् विधानं सवत्सरसत्रं यावद्दृश्यं जर्घ्वं मृतस्य विधानम्
दर्शनात् ॥ ८ ॥

दीक्षिष्यमाणा सवदेरन् सद्य न साधुकृत्या नाना पाप-
कृत्या यास्मिन् सत्रे* ॥ ९ ॥

दीक्षाकाले उपस्थिते सवदेरन् एतत् समयं कुर्युं सद्य न साधु
कृत्या साधूना कर्मणा या क्रिया सा न साधारणी या पापानां सा
पृथक् अस्मिन् सत्रे ॥ ९ ॥

अथ यत् पुरा चक्राम कर्त्तास्मश्च यथोपस्थितमेव नस्त
दिति* ॥ १० ॥

अथ यत्पुरासम्ना कृतवन्त कर्त्तास्म यथोक्तं करिष्याम यथोप
स्थितमेव नस्तदिति यद्य करोति तस्यैव तदिति, ननु अनुक्तेऽप्येवमेव
नैहान्येन कृतमन्यस्मिन्नृच्छति कर्मकर्त्तारं गच्छति अत्रोच्यते, प्राक्
सत्रदीक्षायां तेषां साधारणं दृष्टकापशुभं भवति जर्घ्वं च वक्ष्यति
सवत्सरं सवसेयुर्द्वादशरात्रमहोरात्रौ वा यावद्वा सुमुख्युरिति तस्का
स्मिन्नृत्त्यर्थमारभते यास्मिन् सत्रे इति ॥ १० ॥

तेषां दीक्षाप्रभृति पत्नीशालायां भोजनसवेशने स्था-
ताम्* ॥ ११ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

तेषां सत्रिणा दीक्षामारभ्य पत्नीशालाया भोजन सवेशनञ्च भवेतां
प्रभृति शब्द आदौ ॥ १२ ॥

उपवसथ्यप्रभृत्याग्नीधीये* ॥ १२ ॥

उपवसथ्याऽऋत् आरभ्य सत्रिणा भोजनसवेशने आग्नीधीये
भवेथाताम ॥ १२ ॥

सन्धिवेलयोवाच यच्छेयु * ॥ १३ ॥

इयोरपि सन्धिवेलयोर्वाग्यमन कुर्यु आसृर्यादथादानचत्रदर्श
नाच्च ॥ १३ ॥

विचक्षणान्तां वाच भाषेरन्* ॥ १४ ॥

वाग्यमनादनन्तरं या वाच भाषेरन् ता विचक्षणान्ता विच
क्षणमन्ते यस्या सा विचक्षणान्ता, अपरे ब्रुवते विचक्षणान्तामिति
साध्वन्ता वाच ब्रूयुरिति पूर्वएव तु य श्रेयान तस्य साधुवचन
प्रसङ्गोऽस्ति ॥ १४ ॥

न कच्चनाभिवादयेरन्* ॥ १५ ॥

योऽप्यवश्मभिवादनीय तमपि नाभिवादयेरन् चनेत्यथ निपा
त नेत्यर्थं प्रतिषेध ॥ १५ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

न शूद्रेण सम्भाषेन* ॥ १६ ॥

न शूद्रेण सह सम्भाषणं कुर्यु ॥ १६ ॥

नाधिष्ठय उत्तपेरन* ॥ १७ ॥

ये परिगृहीता अग्नय तान्मुक्त्वा अन्येष्वग्निषु नोत्तपेरन ॥ १७ ॥

न प्रतीच्या द्वारा पत्नीशालाया निष्क्रामेयु* ॥ १८ ॥

चञ्चर्य ॥ १८ ॥

प्राञ्चमुदञ्च वोच्चार कुर्वीरन* ॥ १९ ॥

देवयजनस्य प्रागुदम्वा निष्क्रम्य मूत्रपुरीषे कुर्वीरन ॥ १९ ॥

न बद्ध वदेयु* ॥ २० ॥

नाप्रयोजनं बद्ध वदेयु ॥ २० ॥

न दन्तान् दर्शयेरन* ॥ २१ ॥

न कस्यचिद्दन्तान् दर्शयेरन जायते वाव दीक्षयेति ॥ २१ ॥

नाङ्गतस्याश्रीयु* ॥ २२ ॥

इविदच्छिष्टभक्षा स्यु ॥ २२ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् .

नैनानन्यो अत पश्येत्* ॥ २३ ॥

नैमान भुञ्जानानन्य पश्येत् परिवेष्टुभ्योऽन्यत्र ॥ २३ ॥

सर्वेषां सवनानां प्राश्नीयु* ॥ २४ ॥

सर्वेषां सवनानां सवनमुखीयान भक्षयित्वा सन्नेषु नाराशसेषु
भोजन कुर्यु ॥ २४ ॥

क्रोधानृते वर्जयेयु † ॥ २५ ॥

अश्वथ ॥ २५ ॥

एतानि व्रतानि दीक्षासु † ॥ २६ ॥

एतानि यथोद्दिष्टव्रतानि दीक्षासु भवन्ति ॥ २६ ॥

दीक्षोपसत्सु वा † ॥ २७ ॥

अथवा दीक्षासु चोपसत्सु च ॥ २७ ॥

आवा सन्नान्तात् † ॥ २८ ॥

यावद्वा सन्नसमाप्तिरिति एतानि चथासम्भव स्यु ॥ २८ ॥

* शास्त्रायनाटप्यवम् ।

† शास्त्रायने एतदत्र नास्ति ।

उदयास्तमयावभ्याश्रावणञ्च बहिर्वेदि प्रहते वर्जयेयु * ॥ १८१ ॥

आदित्यस्य उदयास्तमयौ अभ्याश्रावणञ्च हविष प्रहते सुत्यासु
बहिर्वेदि वर्जयेयु एतेऽ कालेषु बहिर्वेदिस्थानमासन वा वर्जयेयु ॥१८॥

इति तृतीयस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

तेषाञ्चेदेनाऽस्त्रयाणां किञ्चिदेयाद् गृहपतावुपहवमि-
च्छेरन् † ॥ १ ॥

तेषां उदयास्तमयावभ्याश्रावणाना बहिर्वेदि स्थान किञ्चिदाग-
च्छेत् गृहपतावुपहवमिच्छेरन् उपहवे गृहपतिरधिकरणभूत गृहपते
सकाशादुपहवमिच्छेयु ॥ १ ॥

तञ्चेदुद्गातरि † ॥ २ ॥

त यदि गृहपति एषां त्रयाणां किञ्चिदागच्छेत् उद्गातु सका-
शादुपहव गच्छेत् ॥ २ ॥

दोक्षानुपूर्व्येण वा सर्वेषाम † ॥ ३ ॥

* प्राज्ञायगे विशेषेऽस्ति ।

† प्राज्ञायवाऽप्येवम् ।

दीक्षानुपूर्व्येण वा यो यस्यानन्तर दीक्षित स तस्मादुपप्लवमि
च्छेत ॥ ३ ॥

परिहृतासु वसतीवरोषु सविशेष्यु * ॥ ४ ॥

वसतीवरोपरिहरणे कृते तत स्वपेयु ॥ ४ ॥

तषाञ्चेत् कश्चित प्रेयादतीर्थेन निर्हृत्याच्चाये णानाहि-
ताग्नि दक्ष्यु * ॥ ५ ॥

तेषा सत्रिणा यदि कश्चित घ्नियेत तमतोर्थेन निर्हृत्य निष्क्राम्य
आहाथ्येणाग्निना अनाहिताग्निन्दहेयु तेषा सत्रिणा आहाथ्येण
लौकिकेनेत्येतद्विधान अनाहिताग्नेरपि अत्रासन दर्शयति ॥ ५ ॥

अरण्योरग्नीं समारोप्य ते आप्नानेन निर्हृत्य निर्मन्थ्ये-
नाहिताग्निम * ॥ ६ ॥

अरण्योः अग्नेः समारोपणं कृत्वा मन्त्रवृत्ते अरण्ये आप्ना
नेन तोर्थेन निर्हृत्य निर्मन्थ्येणाग्निना आहिताग्नि दक्ष्यु ते इति
किमर्थम उच्यते, प्रेतोऽत्राधिकृत अतस्ते इत्याह, ते अरण्योतीर्थेन
निर्हरेयु नत्वाहिताग्निमपि तोर्थेन, ननु यदा तावदुक्त दीक्षिष्य
माणान् दर्शयेत् स्वस्थान्त्रेयादीनि नैतानि परासु पश्यतीति तासु
दीक्षयेदिति तददर्शिता नैव दीक्षन्ते तत् किमिदमारभ्यते तेषाञ्चेत्

* ऋग्वेदायमोऽप्येषुम् ।

कश्चित् प्रेयादित्यादि अथ पुनस्तद्दर्शितोऽपि स्त्रियन्ते तत
तद्विधानानर्थक्यम् उच्यते यान्येतानि निमित्तानि तानि परिमित
कालानि तेषां दीर्घसत्रेष्वसम्भव अतोविधान तदर्थम् ॥ ६ ॥

मध्यमस्य रात्रिपर्यायस्य दैवादास हेतुषाम स्यादौर्द्ध-
सद्गन वा* ॥ ७ ॥

इह सत्रिप्रकरणे मध्यमे पर्याये द्वे हेतुषामनी पठिते तयोश्च
इयोरेकस्मिन् क्रतौ सम्भवे नास्ति एकार्थत्वात् अतो ब्रवीति दैवो
दास हेतुषाम स्यादौर्द्धसद्गनश्चेति विकल्पयति सत्रे ॥ ७ ॥

अभिप्लवस्य द्वितीयेऽहनि भर्गायश् इति प्राग्निषुवतो
व्यत्यास स्यातामिति गौतम * ॥ ८ ॥

इह मशक पठत्याभिप्लविके द्वितीयेऽहनि परितोषिञ्च तासु त
मिति माधुकन्दसञ्च भर्गस्य यशो वेति तत् किमय विनिवेशार्थ
विभाषित अथैकत्र यद्वयमेव विकल्पयति सोऽयमाचार्यो विनिवेश
विकल्पयति अभिप्लवस्य द्वितीयेऽहनि भर्गो यश् इति प्राग्निषुवतो
व्यत्यास स्यातामिति ये प्राग्निषुवतोऽभिप्लवा तेषु भर्गस्य यशो वेति
द्वितीयेऽहनि व्यत्यास स्यातामिति प्रथमे भर्ग द्वितीये यश् इति ॥८॥

ऊर्द्धञ्च त्रिष्वभिप्लवेषु* ॥ ९ ॥

जङ्घञ्च विषुवत ये त्रयोऽभिज्ञवा तेषु च भर्गो यशो भर्ग इति ॥ ८ ॥

यशोभर्ग इति परेषु* ॥ १० ॥

तेषामप्युर्द्ध्वं येऽभिज्ञवा उत्तरस्मिन् पक्षसि † तेषु यशो भर्ग इत्येव व्यत्यास म्यात् ॥ १० ॥

सकृदद्विर्वा यश पुरस्तात्तथोपरिष्ठाङ्गर्ग इतरेष्वित्यपरम् ॥ ११ ॥

अपरमन्यद्विधान सकृद्विर्वा यश पुरस्ताद्भवेत् तथोपरिष्ठाद्विषुवत चिच्चभिज्ञवेषु सकृद्विर्वा यशो भवेत् भर्ग इतरेषु अभिज्ञवेषु स्यात् ॥ ११ ॥

भर्गं पूर्वस्मिन् पक्षसि यश उत्तरस्मिन्नित्यपरम्* ॥ १२ ॥

अपरम् अन्यन्तृतीय विधान भर्गं पूर्वस्मिन् पक्षसि स्यात् यश उत्तरस्मिन्निति अभिज्ञवेष्विति प्रकृतम् ॥ १२ ॥

एताभ्यामुक्ते वीङ्क्षुः श्रुद्वाश्रुद्वाये* ॥ १३ ॥

* इच्छायशोऽप्येवम् ।

† पक्षसीत्यसंस्कृत पाठः पृच्छे इति साधु किन्तु पक्षस्य पुरस्तादप्यनेकव सङ्गे वृत्तौ चैव दर्शनात्तथैव दक्षितः ।

आभिष्वविक एव चतुर्थेऽहनि पठति वोङ्कशुङ्काशुङ्कीयञ्चेति
तयोरप्येत एव विकल्पा स्यु ये भर्गयश्म ॥ १३ ॥

विषुवत ऊङ्क वोङ्कमेव स्यादिति धानञ्जप्य * ॥ १४ ॥

विषुवत ऊङ्क येऽभिष्ववास्तषु वोङ्कमेव स्यात् न शुङ्काशुङ्की
यम इत्येव धानञ्जप्य आचार्यो मन्यते एवशब्दोऽवधारणार्थ ॥ १४ ॥

पञ्चमे यदहर्ग्रामे गेयं सन्तति स्यान्मानवात्पूर्वञ्चाम् ५
स्यात्* ॥ १५ ॥

पञ्चमेऽभिष्ववे यस्मिन्नहनि ग्रामे गेयं सन्तति स्यात् तस्मि
न्मानवात् पूर्वञ्चाम् स्यात् बृहत्याम अजाभ्यथेन उक्तमर्षासाम द्युम
त्तम इति गायत्रञ्चु य एवञ्चापत्य सन्तति शाक्करवर्णन्तान्युत्तरे
ष्विति ॥ १५ ॥

इषोवृधीयसमन्ते पृष्ठ्यान्तये षष्ठे* ॥ १६ ॥

एव मशक पठति आभिष्वविके षष्ठेऽहनि इन्द्रायेन्दो महत्त
इति गायत्रञ्चाश्वसूक्तञ्च सकृदिषोवृधीय कुर्यात् मृच्यमान
सुहृत्पेत्येडञ्चोचोरञ्च त्रिनिधनञ्चाथ्यास्य सकृत् समन्त कुर्यात् सकृत्
सकृदित्युक्तेन वै स्पष्ट कतरस्मिन्नभिष्वव इति सोऽयमाचार्य स्पष्टी-

* प्राज्ञायगोऽप्येवम् ।

करोति पृष्ठ्यानन्तर्ये षष्ठेऽहनि दशोदधीयञ्च समन्तञ्च दशोदधीय
समन्ते यस्याभिप्लवस्थानन्तर पृष्ठ्य स्यात्तस्य षष्ठेऽहनि कुर्यात् अथ
षष्ठग्रहण किमर्थमिति चेत् यदा षष्ठे विषये एव एते उक्ते उच्यते
आवृत्तस्याप्येतस्मिन् पक्षसि नियमार्थम् ॥ १६ ॥

पूर्वस्मिन् पक्षसि त्रिषु चतुर्थोऽभिप्लवो लुप्येत* ॥ १७ ॥

पूर्वस्मिन् पक्षसि षष्ठे मासि त्रीनभिप्लवान् पठति तत्र त्रिषु
कर्त्तव्येषु प्रथमो लुप्यताम् उतान्य इति मशय सोऽयमाचार्य्य आवृ
त्रिषु कर्त्तव्येषु चतुर्थो लुप्येत शाक्करवर्ष्वानिति ॥ १७ ॥

एत एवावृत्ताज्जङ्घ विधुवताऽभिप्लवा * ॥ १८ ॥

य एते पूर्वस्मिन् पक्षसि अभिप्लवा अनुक्रान्ता एत एव सर्वे
उत्तरस्मिन् पक्षसि आवृत्ता भवेयु उत्तमादुत्तमादारभेरन नतु
प्रतिमासम् ॥ १८ ॥

तेषां प्रतिलोममहान्युपेयु ॥ १९ ॥

तेषामभिप्लवानाम आवृत्ताना सताम् अहान्यपि प्रातिलोम्येन
कुर्यु षष्ठादङ्ग आरभ्य प्रातिलोम्येन यावत् प्रथमम् ॥ १९ ॥

पृष्ठ्यस्वरसान्नाच्च* ॥ २० ॥

पृष्ठ्यञ्च स्वरसामानस्य पृष्ठ्यस्वरसामान तेषां पृष्ठ्यस्वरसामानां
उत्तरस्मिन् पक्षसि प्रातिलोम्येन अहान्युपेयु ॥ २० ॥

दशरात्रसमीपे त्रिषु चतुर्णामावृत्तानां प्रथमो लुप्येतेति
धानञ्जय उत्तम इषोवृधीयसमन्ते स्यातामिति* ॥ २१ ॥

दशरात्रस्य सन्निकर्षे ये गोआयुष पूर्वास्त्रयोऽभिज्ञवा तेषु
चतुर्णामावृत्तानां य प्रथमं स लुप्येत एव धानञ्जयो मन्यते उत्तमे
चाभिज्ञविके उत्तमे इषोवृधीयसमन्ते स्यातामिति ॥ २१ ॥

विपरीतमेतच्छाण्डिल्यायनस्य † ॥ २२ ॥

एतद्विधानं विपरीतं शाण्डिल्यायनस्य विपययं प्रातिलोम्यं
उत्तमो लुप्येत प्रथमं इषोवृधीयसमन्ते स्यातामिति ॥ २२ ॥

विषुवत्समीपे च † ॥ २३ ॥

विषुवत्समीपे च येऽभिज्ञवात्त्रयस्तेषु चैवमेव शाण्डिल्याय-
नस्य ॥ २३ ॥

त्रिष्वभाव इषोवृधीयसमन्तयो † ॥ २४ ॥

* आह्वानायोनेतेन सूत्रद्वयं शक्यम् ।

† आह्वानायोऽप्येवम् ।

त्रिष्वभिज्ञेषु कर्त्तव्येषु अभाव अक्रिया इषोवृधीयसम
न्तयो ॥ २४ ॥

भावस्वाचार्याणां भावस्वाचार्याणाम्* ॥ २५ ॥

इषोवृधीयसमन्तयो भाव आचार्याणा मतेन, तुशब्द अक्रि
यापेक्षानिवृत्त्यर्थ ॥ २५ ॥

इति तृतीयस्य चतुर्थी कण्डिका ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

पृष्ठ्यो रथमतिवहेयु पश्चात् प्राञ्च दक्षिणतो वोदञ्च
बहिर्वेदि रथन्तरस्य स्तोत्रे* ॥ १ ॥

अभिज्ञे ये सशयास्ते निर्णीता साम्प्रत पृष्ठ्यस्य धर्मा विवक्षिता
तद्विवक्षुराह पृष्ठ्ये रथमतिवहेयुरिति इह ब्राह्मण प्रजापतिर्वा एता
गायत्री योनिमपश्यत् स आदीधीतास्त्राद्योने पृष्ठानि सृजा इति
स रथन्तरमसृजत तद्दृथस्य घोषोऽन्वसृज्यतेत्येतदादि षष्ठां पृष्ठा
नां रथन्तरादीनां घोषादयो धर्मा ज्योभिष्टोमप्रकरणे आह्वाता
तेषाञ्च समुद्दितानामसभव ज्योतिष्टोमे तैश्च धर्मैः प्रतिप्रयोगमवश्य

* ब्राह्मणसंहितायाम् ।

भवितव्यं तत तत्प्रत्यनुष्ठेया यावता अनुब्राह्मणस्यान्तर्घोषा पृष्ठ
 धर्मा तत्प्रत्यनुष्ठेया इति तेषां समुद्दितानां प्रयोगविषयोऽयं विधि
 स्तमाह पृष्ठ्ये रथमतिवहेयुरिति अत्रोच्यते, तत किमिदं पृष्ठ्यग्रहण
 यावता अभिप्लवस्थानन्तरं पृष्ठ्य एव आभिप्लविकस्तु विधिरुक्तं त
 च्छेषो विधिरुच्यमानं आनन्तर्यादत्र पृष्ठ्यो भवत्येव वैरूपादीनाञ्चा
 सम्भवादभिप्लव इति उच्यते पृष्ठ्यग्रहणं क्रियते विशेषविध्यर्थं पृष्ठ्यानां
 समस्तानां धर्मार्थं पृष्ठान्यस्मिन् सन्तीति पृष्ठ्य एतद्दर्शयति यत्र
 यत्र समुद्दितानि पृष्ठानि भवेयु तत्र तत्र धर्मा भवेयुरिति यथा
 विश्वजिति विश्वजिच्छन्त्येऽप्नोर्धामीति पृष्ठ्य इत्यधिकरणे सप्तमी
 आधारेऽधिकरणं आभिच्यते रथघोषादयो धर्मा रथमतिवहेयुः शीघ्र
 वहेयुः पश्चात्प्राञ्चन्देवयजनम्य पश्चात् प्राङ्मुख वहेयुः दक्षिणतो
 वा उदञ्चम अतिवहेयुः बहिर्वेदि वेदेर्बहि रथन्तरस्य स्तोत्रे रथन्त
 रस्य साम्न स्तोत्रे स्तयमाने आस्तोत्रान्तात् ॥ १ ॥

वृद्धतो दुन्दुभिमाहन्य, * ॥ २ ॥

वृद्धत स्तोत्रे स्तयमाने दुन्दुभिमाहन्य स्तनयिन्नशब्दोऽनुकर्ष-
 णार्थं नहि शक्य स्तनयिन्नशब्दं बलादुपपादयितुम् अतो दुन्दुभि
 वादयेयु बहिर्वेदीति प्रकृतम् ॥ २ ॥

उपवाजयमाना वैरूपेण स्तुवीरन्नुपवाज्यमाना वा* ॥ ३ ॥

व्यजनेन इतरेतरम् उपवाज्यमाना सन्त वेरूपेण साक्षा स्तुवी
रन अन्यैर्वोपवाज्यमाना इतरेतरमेकेन व्यजनेन ॥ ३ ॥

वाचयित्वा यजमान स्तुतमसीत्यनेन वातआवात्विति
तृचेनानुमन्त्रयेत्* ॥ ४ ॥

कतमस्यानुमन्त्रण व्यजनस्य यो घोषवाह ॥ ४ ॥

वैराजस्य स्तोत्र उपाकृत उपर्यनूरुसकल निधाय तृणे
च तस्योपरि तिरस्त्रीमरणि निधायाम्भ्यात् सप्रजनन कृत्वा
त्रि प्रदक्षिणमभिमन्थेद्गायत्र कन्दोऽनुप्रजायस्व त्रैष्टुभ जाग-
तमानुष्टुभ वैराजमिति गौतम* ॥ ५ ॥

वैराजस्य साम स्तोत्रे उपाकृते पुरस्ताज्जप जपित्वा उरो
रुपरिष्ठात् सकलम् आनुलोम्येन निधाय प्रस्थापयित्वा तृणे च तस्य
सकलस्योपरि तिरस्त्रीमरणि स्थापयित्वा अभिसुखमात्मन अग्ने
प्रजनन कृत्वा येन प्रदेशेनाग्नि अवतार्थ्यते तदुत्तरारण्या चि प्रद
क्षिणमभिमन्थेत् गायत्र कन्दोऽनुप्रजायस्वत्येतदादिना मन्त्रेण एव
गौतम आचार्य आह ॥ ५ ॥

चतुर्भिरिति धानञ्जाप्य* ॥ ६ ॥

चतुर्भिश्चन्दोभिरिति धानञ्जय आचार्यो मन्यते गायत्र
 चन्दोऽनुप्रजायस्व त्रैष्टुभ जागतमानुष्टुभमिति ॥ ६ ॥

त्रिभिरिति शाण्डिल्य * ॥ ७ ॥

त्रिभिश्चन्दोभिरिति शाण्डिल्य आचार्य आह, गायत्र चन्दोऽ
 नुप्रजायस्व त्रैष्टुभ जागतमिति क्रियाया सर्वत्रानुवचनम् ॥ ७ ॥

अरण्यो सन्धानमालभ्योपजिघ्रेत् तेजाऽसि तेजो मयि धे-
 हीति* ॥ ८ ॥

अरण्यो सन्धानमालभ्य सृष्ट्वा उपजिघ्रेत्तेजोऽसि तेजो मयि
 धेहीत्यनेन मन्त्रेण, घ्रा गन्धोपादाने ॥ ८ ॥

मथ्यमाने स्तोम युञ्ज्यात्* ॥ ९ ॥

मथ्यमानेऽग्नौ यथाविधान स्तोमयोजनं कुर्यात् ॥ ९ ॥

जाते स्तुवीरन्* ॥ १० ॥

जातेऽग्नौ स्तुवीरन् अग्निघोषे ॥ १० ॥

वाचयित्वा यजमानं पुनरूर्जां निवत्तस्व पुनरग्नं इषायुषा
 पुनन पाञ्चदश सच्च रथ्या निवर्त्तस्वाग्नेऽपिन्वस्व धारया

विश्वस्य विश्वतस्परित्यनुमन्त्याभिजुञ्जयात् तदुक्त ब्राह्म-
णेन* ॥ ११ ॥

वाचयित्वा यजमान स्तुतस्य स्तुतमसीति पुनरूर्जा निवर्त्तस्वेत्ये
तदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण अग्निमनुमन्त्र्य प्राहरत्याहवनीये
आज्येनाभिजुञ्जयात् तदुक्त ब्राह्मणेण प्रेद्धो अग्ने दोदिहि पुरो न
इति विराजाभिजुहोतीति ॥ ११ ॥

स्वाहाकारेणोत्तराम्* ॥ १२ ॥

उत्तरामाहुति स्वाहाकारेण जुञ्जयात् आगत्योपरिष्ठा
ज्जप ॥ १२ ॥

अप सावका उपनिधाय महानाम्नीभि स्तुवीरन* ॥ १३ ॥

अप इति कर्मणि द्वितीया सह अवकाभि सावका अवका
सैवाला ॥ १३ ॥

यो य सामाङ्ग ब्रूयात् स उदघोष जनयेत्* ॥ १४ ॥

यो य स्वभक्ति ब्रूयात् स उदघोष कुर्यात् निधने तु
सर्वे ॥ १४ ॥

* ब्राह्मण्यतोऽप्येवम ।

वाचयित्वा यजमान ता निनयेदास्तावेऽनाधृष्टासि तान्वा
 सोमोराजावनुयाम पीता उपतिष्ठन्त आपोये शाक्वरा ऋषभा
 ये स्वरराजस्ते अषन्तु ते वर्षन्तु ते कृण्वन्त्विषमूर्जं५ राय-
 स्योषन्तद्विदेयेति* ॥ १५ ॥

वाचयित्वा यजमान आप अवकामिश्रा निनयेत् निक्षिपेत् आ
 स्तावे अनाधृष्टाषीत्येतदादिना यजुषा यथाम्बुचितेन आस्तावश्चा
 त्वालदिशे प्रसिद्ध ॥ १५ ॥

समन्यायन्तीति वा † ॥ १६ ॥

समन्यायन्तीति एतयर्चा वा निनयेत् ॥ १६ ॥

समुद्र व प्रक्षिणोमीति वा † ॥ १७ ॥

समुद्र व प्रक्षिणोमीत्येतदादिना यजुषा वा निनयेत् ॥ १७ ॥

सर्वैर्व्या* ॥ १८ ॥

सर्वैर्व्या निनयनमन्त्रै अनाधृष्टाषीत्येतदादिभि निनयेत् ॥ १८ ॥

अष्टीवतारवका उपोद्देरन्* ॥ १९ ॥

* प्राङ्गायत्रोऽप्येवम् ।

† प्राङ्गायत्रेण सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

सर्वैर्ध्वा अष्टीवतोरङ्गप्रदेशयो ह्यापयेयु अष्टीवतोरिति जानु
भ्यामुपरि ॥ १९ ॥

कृदिषि वर्षकामोऽध्यासयेदिति शाण्डिल्य * ॥ २० ॥

कृदिषि क्वादनस्योपरि वर्षकाम निदध्यात् एव शाण्डिल्य आ-
चार्य्य आह ॥ २० ॥

गोष्ठे पशुकाम' ॥ २१ ॥

अवका निदध्यात् ॥ २१ ॥

सभायां यशस्काम * ॥ २२ ॥

यशस्काम सभायामवका निदध्यात् ॥ २२ ॥

अशशानेऽभिचरन* ॥ २३ ॥

अभिचरन अभिचार कुर्वन अशशाने अवका निदध्यात् अश शरीर
तद्यस्मिन् श्रुते तत् अशशानम ॥ २३ ॥

इति तृतीयस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी कण्डिका ।

वारवन्तीयस्य स्तोत्रे धेनु सवासयेयुर्दक्षिणत कृत्वो-
त्तरतो वत्सान* ॥ १ ॥

उक्तं स रेवतीरसृजत तद्गवां घाषोऽम्बसृज्यतेति तासु रेवत्य
पवमाने प्रयुज्यन्ते रथन्तरादीना पञ्चाना पृष्ठाना पृष्ठस्थानेषु प्रयुज्य
मानाना सन्निधौ रथव्यतिवर्त्तनादयो धर्मा प्रयुक्ता ततसन्निधित्वात्
धर्माणा कि सन्निधौ रेवतीनां पवमान एव क्रियते धर्मा अथ
पृष्ठस्थाने इत्यत्राह, वारवन्तीयस्य स्तोत्रे धेनु सवासयेयुरिति अपा
वा एष रसो यद्रेवत्यो रेवतीनां रसो यद्वारवन्तीयमिति रेवतीनां
वारवन्तीय रस सारमिति तद्वारवन्तीयमिति सन्निधौ प्रयुज्यमाना
रेवत्य प्राप्नुवन्ति वारवन्तीयस्य साम्न स्तोत्रे धेनु सवासयेयु कथं
सवासयेयु देवयजनस्य दक्षिणे प्रदेशे कृत्वा गा उत्तरतो वत्सान
कृत्वा ॥ १ ॥

पूर्वण सद ससृज्य पश्चिमेनाग्नीध्रीयमुदीचीरत्यजेयु * ॥२॥

समाप्ते स्तोत्रे सदस पूर्वे प्रदेशे मिश्रयित्वा वत्सै समाधाय
आग्नीध्रीयस्य पश्चिमे प्रदेशे उदीचीन्दिश प्रति प्रस्थापयेयु निष्काल
येषु इदमुद्गाहकर्म तत्सयोगात् रथप्रवर्त्तनादिधेन्वन्ताः पृष्ठधर्मा

सर्वत्र भवेयु तेषामुपदिष्टत्वात् यस्य येन कर्मणा सयोग सतद्बुध्य
स्रभते प्रतिस्त्रोत्रमुद्गाचे एतत् दद्यात् ॥ २ ॥

वाचयित्वा यजमान गोनामभिरनुमन्त्रयेत् हव्ये काम्ये
चन्द्रे ज्योत इडेरन्ते जुष्टे ह्नरि मयि वोराय अयन्तामिड
एह्यदित एहि जुष्टे जुष्टिन्ते गमेयमुपहृता उपह्वव वोशी-
येति* ॥ ३ ॥

वाचयित्वा यजमानमुद्गाता गा गोनामभिरनुमन्त्रयेत् हव्ये
काम्ये इत्येतदादिभिर्यथासूचितै अत्रोच्यते गोनामभिरिति कि
मर्थं यदा सर्वाणि निर्दिष्टान्येव उच्यते गोनामग्रहणं सव्यवहारा
र्थम अन्यत्रापि यत्र गोनामानिति ब्रूयात् तत्रैतान्येव प्राप्तव्यानि
यथा दक्षिणेऽस्या कर्णे गोनामानि जपित्वेति यानि च प्रकरणान्ना
तान्येव तानि च ॥ ३ ॥

सहर्षभा इति वा* ॥ ४ ॥

सहर्षभा इत्येतयर्चा वा उपमन्त्रयेत् ॥ ४ ॥

उभाभ्यां वा* ॥ ५ ॥

सहर्षभा हव्ये काम्ये इत्येतदादिना मन्त्रेण वासुमन्त्रयेत् ॥ ५ ॥

* ब्राह्मण्योऽप्येवम् ।

अङ्गिष्वेदुपाकुर्यस्तानिनयेदास्तावे आपोद्दिष्टीयाभि * ॥६॥

यद्यङ्गिरूपाकरणं कुरुरध्वर्यव ता आप निनयेदास्तावे आपो
द्दिष्टीयाभि ऋग्नि अङ्गिरूपाकरणस्य क सम्बन्ध आपोवै रेवत्य
इति ॥ ६ ॥

षष्ठेऽहनि स० स्थितेऽबज्जवादिन स्युर्न चाधीयीरन्नोत्तर-
स्याङ्ग उपाकरणात् † ॥ ७ ॥

ब्राह्मणे च ऊज्जषी वा एतर्हि वाग्यदा षडह सन्तिष्ठते न बज्जव
देन्नान्य पृच्छेन्नान्यस्मै प्रब्रूयात् मधु वाशये घृत वा यथोऊषोवह प्रत्य
नक्ति तथा तदिति एते सस्याधर्मा श्रूयन्ते अत आह षष्ठेऽहनि
सस्थितेऽबज्जवादिन स्युरिति षष्ठेऽहनि समाप्तेऽबज्जवादिन स्यु
न चाधीयीरन् आ उत्तरस्याङ्ग उपाकरणात् उपाकरणं नाम प्रारम्भ
एतद्दर्शयति अन्येष्वह समाप्तिव्यवधानं कुर्वीतेति अथ षष्ठयहणं किमर्थं
मिति उच्यते नियमार्थमेव यदा षडह सन्तिष्ठतइति तदा वृत्तस्य
प्रथमेऽहनि सस्यान तत्र सस्याधर्मा प्रप्रवृत्तिं सोऽयमाचार्यं षष्ठ
यहणं करोति कथं आवृत्तेऽप्येतस्मिन् स्युरिति एतदावृत्तेरूपं च इह
उपक्रमधर्मास्ते आवृत्ते सस्याधर्मा ये तत्र सस्याधर्मास्ते इह उप-
क्रमधर्मा इति ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायसोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायगेनैतेन सूत्रद्वयं छतम् ।

सर्पिर्मधुभ्यामृत्विजोभोजयेदहोनेषु* ॥ ८ ॥

सर्पिषा मध्वा च यजमान ऋत्विजो भोजयेदहोनेषु सर्पिरिति
घतस्य पर्याय ॥ ८ ॥

अन्यतरेण वा* ॥ ९ ॥

सर्पिषा मध्वा वा एकेन भोजयेत् ॥ ९ ॥

सर्पिषैव तृतीयसवने सत्रेषु † ॥ १० ॥

सर्पिषैव तृतीयसवने भोजन सत्रिणाम् एवशब्दो मधु निवर्त्तयति
अथ तृतीयसवनग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते षष्ठेऽहनि सखिते
एतेनोक्तं तत् सत्रेषु यदेव तार्त्तीयसवनीकभोजनमुपदिष्टम् तदेव
सर्पिषा स्यात् तत् सखितेऽहनि भोजनमस्तु सत्रिणा न अनुसवनन्तु
सत्रेष्विति तद्यथाकाम्यादेवेति ॥ १० ॥

एतस्यान्यतरस्मिन् स्थित्येति ग्राह्याणां भक्षयेयुः सुत्वा
पृष्ठेन † ॥ ११ ॥

एतस्य पृष्ठस्य षडहस्य अन्यतरस्मिन् स्थित्येति अतिग्राह्याणां भक्षयेयुः
अतिग्राह्या गृह्या अतिरिक्ता प्रकृतेभ्यो गृह्यन्ते इत्यतिग्राह्या व्यस्मिं
स्थित्ये गृह्येरन् तस्मिन्सोषा भक्षयेयुः, कस्मिन् काले सुत्वा पृष्ठेन ॥११॥

* ग्राह्यायणेन सूत्रद्वयेनैकद्वयं कृतम् ।

† ग्राह्यायणोऽप्येवम् ।

विषुवद्गतयोश्च* ॥ १२ ॥

विषुवद्गतयोश्च अतिग्राह्याणा भक्षयेयुः ॥ १२ ॥

त्रिष्टुपच्छन्दसा † ॥ १३ ॥

त्रिष्टुपच्छन्दसा मन्त्रेण भक्षयेयुः ॥ १३ ॥

पूर्व चमसेभ्य † ॥ १४ ॥

पूर्व सवचमसेभ्यो भक्षयेयुः ॥ १४ ॥

अन्यत्र चैतस्मिन् काले यानाक्षरेयुः* ॥ १५ ॥

अन्यत्र च अन्ययज्ञेषु च एतस्मिन् काले यान ग्रहान भक्षाना
क्षरेयुस्तेषां त्रिष्टुपच्छन्दसा पूर्व चमसेभ्यो भक्षयेयुः ॥ १५ ॥

सह धर्मे सर्वत्र पृष्ठ्य स्यात्* ॥ १६ ॥

एते पृष्ठ्यस्य धर्मा गवामयनप्रकरणं आन्नाता एते यत्र यत्र
पृष्ठा प्रयुज्यन्ते तत्र तत्र स्युर्न केवलं गवामयने ॥ १६ ॥

दशमव्रते च* ॥ १७ ॥

ब्राह्मणस्योऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणस्येन सूत्रस्येनैकस्य च व्रतम् ।

दशमञ्जाहव्रतञ्च यत्र यत्र क्रियता तत्र तत्र सहधर्मैः ॥ १७ ॥

आभीवर्त्तस्तोत्रीयानाभिःपुत्रिकान् पृष्ट्ये सशयेद्ब्राह्म-
णाङ्गसिना कालेयर्चोऽच्छावाकेन सर्वत्र यदा पवमाने स्या-
ताम्* ॥ १८ ॥

ये आभीवर्त्तस्तोत्रीया आभिःपुत्रिका तान सर्वत्र पृष्ट्ये सशयेत्
ब्राह्मणाङ्गसिना यदाभोवर्त्तपवमाने स्यात् कालेयस्यर्च आच्छा
वाकेन सशयेत् यदा तत् पवमाने स्यात् न केवल पृष्ट्ये कालेयस्य
अन्यत्रापि यदा कालेय पवमाने स्यात् तत्राप्येतस्य स्तोत्रीय शसये
दच्छावाकेन यथा विश्वजितोति ॥ १८ ॥

सर्वत्रेन्द्रक्रतु ब्राह्मणाङ्गसिनोर्द्ध विषुवत प्रागति-
रात्रात्* ॥ १९ ॥

ऊर्द्धं विषुवत यान्यहानि तेषु सर्वेऽप्यिन्द्रक्रतु ब्राह्मणाङ्गसि
न शसयेत् प्रागतिरात्रात् उदयनीयम् अतिरात्र वर्जयित्वा सर्वशब्दो
निरवशेषवाचो ॥ १९ ॥

विश्वजिति वै राजे धर्मान् कुर्यात्* ॥ २० ॥

उक्त यत्र यत्र समुदितानि पृष्टानि प्रयुञ्जेरन् तत्र तत्र एषां

रथव्यतिवर्जमानादयो धर्मा स्युरिति तदिह सर्वपृष्ठविश्रजित्
तस्मिन् विश्रजिति रथन्तरादीना सर्वेषा पृष्ठ्यादीना वैराजेऽधिकरणे
धर्मान् कुर्यात् एतद्धि धर्माणा स्थान हेतापि सर्वेषा तस्मिन्नेव
यानी सगति ॥ २० ॥

इतरेष्वपि पृष्ठेष्वित्याचार्य्यमिति * ॥ २१ ॥

इतरेष्वपि पृष्ठेषु धर्मान् कुर्यात् एषा आचार्य्याणा मति सन्नि
कृष्टन्यायत्वाद्गर्माणाम् इतरेषु त्रिषु पृष्ठेषु महानास्त्रीवैहपरेवतीषु
स्वधर्मा स्यु इहद्रथन्तरवैराजाना वैराजा धर्मा स्युरिति ॥ २१ ॥

सप्तमेऽह्न्यग्नेरर्कोऽध्यङ्ङेडञ्च सोमसाम मौक्षस्य पूर्व-
यो * ॥ २२ ॥

इह ब्राह्मणे अष्टमनवमयोरङ्गो स्वाशिरामर्कदीर्घतमसोऽर्का-
वाह्नातौ अग्नेरर्कोऽन्तरित तमग्नेरर्क सप्तमेऽहनि कल्पयत्याचार्य्य
सप्तमेऽह्न्यग्नेरर्कोऽध्यङ्ङेडञ्च सोमसाम मौक्षस्य पूर्वयोरिति यस्ते मदी-
वरेषु इति गायत्र त्वचे कृत्वा एतस्मिन्नेव सामत्वञ्च स्यात् अग्ने
रर्कोऽध्यङ्ङेडञ्च सोमसाम मौक्षमिति ॥ २२ ॥

मौक्षसोमसामनी गायत्रस्योत्तरयोरग्नेरर्कस्ति सृष्ट्विति
वा* ॥ २३ ॥

अथवा गायत्रमेकैर्चे कृत्वा तस्योत्तरयोमौक्षषीमसामनी कृत्वा
तस्मिन्नेव त्वचे अग्नेरर्कस्त्रिष्टुषु कुर्यात् अग्नौ गेयमिदमपवित्र
मिति ॥ २३ ॥

साकमश्वेडानां सत्तारौ व्यतिहरन्त्येके* ॥ २४ ॥

साकमश्वस्य इडाना सत्तारस्य च अष्टमनवमयोरङ्गोर्यतिहार
मेके आचार्या कुर्वन्ति आष्टमिकी इडा विभक्तिर्नवमेऽहनि कृत्वा
अष्टम एव कल्पयति इडा सत्तारोऽष्टमस्य विभक्तिर्नवमेऽहनि क्रियत
इति व्यतिहारो नाम अन्योऽन्यस्थानोपादान इडाना सत्तारौ साक
मश्वस्य स्थाने कुर्वन्ति साकमश्वमिडाना सत्तारस्येति ॥ २४ ॥

सुरूपकौञ्चे एकर्चयोरैके* ॥ २५ ॥

अष्टमेऽहनि सुरूप गायत्र्यत्तचम्यमास्वात कौञ्च चानुष्टुभि
उष्णिक्कुभविकर्चौ कृतौ तदेके आचार्या लिङ्ग दृष्ट्वा विकल्पयन्ति
प्राणाशिष्टुर्महीनामिति प्राणवत्यो भवन्तीति अस्य च बज्रवचनस्य
उष्णिक्कुभोरैकैर्चि क्रियानर्थक्य तदेके उष्णिक्कुभौ त्वच्यो
कुर्वन्ति उष्णिक्कुभोस्तृचैकैर्चत्वमन्यथा तेनेति सुरूपकौञ्चे एक-
र्चयो ॥ २५ ॥

नवमस्य ज्योतिष्टोम पर्यासः† ॥ २६ ॥

† ब्रह्मायनोऽप्येवम् ।

† प्राच्यायनेन द्रव्यद्वयेनैकैकं कृतम् ।

नवमेऽहनि बह्विष्यवमाने एव ब्राह्मणं पठति सवा उत्तम षडृचो
भवतीत्युक्त्वाह तच्च उत्तमो भवतीति न च तस्यानन्तरस्तृषोऽ
स्ति षडृच तस्यानन्तरं नचावच्छेदं कृत्वा कल्पना युक्ता षडृते वच
नात् सोऽयमाचार्यं प्राकृतं पर्यासं विधित्सुराह नवमस्य ज्योति
ष्टोम पर्यास इति अनादेशे प्रकृतिप्रत्ययात् ॥ २६ ॥

साप्तमिक इत्येक* ॥ २७ ॥

एके आचार्या साप्तमिक पर्यासं स्यादित्येवमाहुः कस्मात्
सप्रभृतिलात् उक्तं सप्रभृतयो भवन्तीति ता श्वसनादय ॥ २७ ॥

तस्य बृहत्यामरण्यं गेयानि त्वेषु पृष्ठयञ्च † ॥ २८ ॥

तस्य ग्रहणं यदि ज्योतिष्टोम पर्यासं यदि साप्तमिकं तस्य
बृहत्यामेकादशसामानि पठितानि तेषां त्वचैर्चत्वक्लृप्ति कल्पयति
यान्यग्रन्थे गेयानि तानि त्वेषु स्युः पृष्ठयञ्च अन्याऽन्येकैर्षु ॥ २८ ॥

वासिष्ठमध्यास्यायाम् † ॥ २९ ॥

तत् किमिदमारभ्यते अनुप्राप्तमेव वासिष्ठमध्यास्यायाम् आचा
र्यैरपि प्रकरणेऽध्यास्यायामेव गीतम उच्यते नियमार्थमारभ्यते
वक्ष्यते सप्तैव त्वेषु चैरजामीत्यपरमिति न तत् कल्पे वासिष्ठं स्यात्
अध्यास्याविषयमेव वदसिष्ठमिति ॥ २९ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनेकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

वैयश्च प्राग्भर्गादाभीश्व यशस * ॥ ३० ॥

पाठक्रम विकल्पयति अजान्मर्थेन वैयश्च प्राग्भर्गाङ्गवेत् अभीश्व यशस प्रागिति वर्त्तते ॥ ३ ॥

सप्तैव त्वेषु यैरजामीत्यपरम * ॥ ३१ ॥

अपर कल्प हृहत्या सप्तैव त्वेषु स्यु यै क्रियमाणैर्जामि न भवति एतदपर आचार्यमत प्रथम कल्पो यथाम्नातानां क्रिया शेषे विकल्प ॥ ३२ ॥

दीर्घतमसोऽर्कोऽन्त्य सामराज वा * ॥ ३२ ॥

अन्ते दीर्घतमसोऽर्क सामराजश्च तृयोश्च द्वयोरेकस्मिन् सम्भवे नास्ति तस्माद् विकल्प स्यात् एकार्थत्वात् ॥ ३२ ॥

पृष्ठस्योत्तरयो दीर्घतमसोऽर्को माण्डवश्चैड सामराजेऽन्त्ये * ॥ ३३ ॥

यदा तावत् दीर्घतमसोऽर्कोऽन्त्य स्यात् तदा सामराजस्वाभाव एव यदा पुन सामराजमन्त्य स्यात् तदा पृष्ठस्योत्तरयो स्तोत्रीययो दीर्घतमसोऽर्क स्यात् माण्डव चैड दीर्घतमसोऽर्क अर्कोऽनुयहार्य माण्डव स्तोमपूर्णार्थम् ॥ ३३ ॥

इति तृतीयस्य षष्ठी कथित्वा ।

अथ सप्तमी कण्डिका ।

दशमस्य, बहिष्पवमान द्वितीयप्रभृतीनां पञ्चानामङ्गामनुरूपा प्रथमाच्च बहिष्पवमान तन्नवर्चम्* ॥ १ ॥

दशाना प्ररण दशम दशमस्येति सम्बन्धसूचना षष्ठो बहिष्पवमानमिति स्तोत्रोपदेश द्वितीयप्रभृतीनामिति निदध्नुरुपदेश प्रभृतिशब्द आद्याभिधायी पञ्चानामिति सख्या अङ्गामिति अहर्निर्देश अनुरूपा इति बहिष्पवमान तन्नवच नवर्चमिति सज्ञा बहिष्पवमानस्य आद्यद्वितीयान्त्यास्तृच प्रतिपदनुरूपपर्यास प्रथमाच्चाङ्ग बहिष्पवमानन्तन्नवर्च नवर्चमिति सज्ञा एतद्दशमस्याङ्गो बहिष्पवमानम अत्रोच्यते यदा तावदेव बहिष्पवमान दशमिक क्लृप्तमेव सर्वं ब्राह्मणे पञ्चानामङ्गामनुरूपै प्रत्यवयन्ति नवर्चो भवन्ति या एवामू प्रयच्छन् या आवदधातीति च सम्बन्धोऽस्य दर्शितं प्राथमिकस्य नवर्चस्य वारुण्येका भवति आदित्येका भवतीति च सिद्धिचोदना तत् किमिदं सिद्धे सति पुनरारभ्यते दशमस्य बहिष्पवमानमिति उच्यते, आचार्यस्येय प्रवृत्तिं यत्र हि कालो वा विशेषो वा कश्चिद्विचिन्तो भवति तत्र सिद्धस्यापि सतो विधिं पुनरुपादानं करोति यथा एकत्रिके सद्य सर्वं कुर्युरेकदीचक्षुपसत्क इति गौतमस्यस्य गायत्रपार्श्वमार्भवो या रुचेति पुरोजित्यमिति शाण्डिल्य इति एतद् विवक्षुः सिद्धमिदं गायत्रपार्श्वं पुनरामनति

* ब्राह्मण्येयोऽप्येवम् ।

एवमिह विधिषेव विवक्षु सिद्धोपादान करोति क पुनर्विधि
 शिष्यते यो वक्तव्य उच्यते, ब्राह्मण पञ्चानामङ्गामनुरूपै प्रत्यवय
 न्तीति तथा वक्तव्यम एतदर्थं सिद्धमपि सक्त पुनराददते उच्यते
 यद्येव सिद्धेऽपि सति पुनराददते दशमग्रहण तावन्न कर्त्तव्य कस्मात्
 नावमिक विधानमुक्त शेषोऽपि विधिरुच्यमान मख्यानात् दश
 मादन्यत्र क्व भवेत् तस्माद्दशमग्रहण शक्यमवक्तु बहिष्पवमानग्रहण
 शक्यमेव वक्तु बहिष्पवमानस्य ग्रहणस्य कि कारण तच्छक्यत्वात् तत्
 विवक्तव्यम अत्र हेतुराज्यादारभ्य सुसमिद्धो न आवहेत्येतस्माद्दश
 मिकानि स्तोत्राणि प्रत्यक्षशिष्टानि तस्मात् कारण न वक्तव्य द्वितीय
 प्रश्नतीनामित्येतदप्यनारभ्यमेव यस्माद्द्वितीयप्रश्नत्वह सु बहि
 ष्यवमानद्वितीयास्तृचस्तेषामनुरूपा इति मज्ञा पवखेन्दोवृषासुत
 इत्येतदादीना अङ्गामनुरूपा इत्येतच्च न वक्तव्य कस्मात् उक्त पञ्चा
 नामङ्गामनुरूपै प्रत्यवयन्तीति प्रथमाच्च बहिष्पवमानन्तन्नवर्च
 मित्येतदपि न वक्तव्य कस्मात् उक्त नवर्चो भवतीति या एवामू
 प्रयच्छन् या अवदधाति ता एता उदस्यतीति प्राथमिकेनैव
 बहिष्पवमानेन सम्बन्ध दर्शयति तस्मात् सर्वमेव सूत्र नारभ्यव्यम्
 आरम्भे वा प्रयोजन वक्तव्यमन्त्रोच्यते, यदुक्त नारभ्यमित्यारभ्य
 मिति ब्रूम शेषविध्यर्थं यत्तावदुच्यते दशमग्रहण न कर्त्तव्यमिति
 अत्र ब्रूम कर्त्तव्यमेव ह्न्दोमा इति पठति अभ्यसङ्ग पञ्चाहस्य
 त्वार ह्न्दोमा विश्वजिदतिरात्र इति तत्रेद मख्यानतो नवम तत्राय
 सशय किमत्र दशमिक बहिष्पवमान भवत्यत उत्पत्तिकत्वात्
 नावमिक माभूदिति यावता निदानकारेणापि विचारित कथ

दशमधर्मा मानसमिति कर्त्तव्या इत्येके तच्चाहर्जायत इति अक
 र्तव्य इत्यपरमदशमञ्च लुप्तञ्च दशरात्र इति सोऽयमाचार्योऽनिय
 मार्थं दशमग्रहण करोति कथ अदशमेऽप्येतस्मिन् बहिष्पवमान
 स्यादिति, अथ यदुक्त बहिष्पवमानग्रहण न कर्त्तव्यमित्यत्र ब्रूम
 बहिष्पवमानग्रहण क्रियते नियमाथ कथ एतस्मिन्नहनि न कदा
 चिदन्य बहिष्पवमान स्यादिति कुत पुनराशङ्का यथान्य बहि
 ष्यवमान स्यादिति उच्यते, मशक पठति द्वादशाहविचारेषु अपि
 वा प्रतिपदावेवान्योन्यस्या स्थान व्यतिहरेदिति न कदाचिदपि
 बहिष्पवमानस्य विकार स्यात् दशमेऽहनीति, अथ यदुक्त द्वितीय-
 प्रभृतोनामिति न वक्तव्यमित्यत्र ब्रूम अन्योन्यस्य स्थान द्वितीय
 प्रभृतोनामेव स्यु, अथ यदुक्त पञ्चानामित्यत्र ब्रूम अविद्यमाने
 ष्वपि पञ्चानामेव कुर्यु यथा कन्दो भवति दशरात्रे, अथ यदुक्त
 मङ्गामिति न वक्तव्यमित्यत्र ब्रूम अहर्षत्यासोऽप्यानुपूर्व्येण स्यात्,
 अथ यदुक्तमनुरूपा इति न वक्तव्यमित्यत्र ब्रूम अनुरूपग्रहण
 साप्तमिकप्रतिषेधार्थं कथ समूहिते द्वादशाहे एता अनुरूपा न स्तु-
 रिति येषामेवानुरूपा सञ्जा ता एवेति, अथ यदुक्त प्रथमाश्च बहि-
 ष्यवमान तन्नवर्चमित्येतदपि न वक्तव्यमित्यत्र ब्रूम अवह्निन्नबहि-
 ष्यवमान क्लृप्त कन्दोमा मति दशरात्रे तन्माभूदिति तस्मात् सूत्र
 मारब्धव्यम् ॥ १ ॥

अनुरूपेषु त्वा प्रतिलोमा ऋचो नवर्च इति गौतम* ॥२॥

* आह्वाययोऽप्येवम् ।

उक्त पञ्चानामङ्गामनुरूपै प्रत्यवयन्ति यथाभ्यारुह्य प्रत्यवरो
हेत्तथा तदिति तत्प्रत्यवरोहण कि ऋकप्रातिलोम्येन अथवा ढच
प्रातिलोम्येनेति उच्यते अनुरूपेषु ढचा प्रतिलोमा ऋचो नवर्चं षाष्टि
कादनुरूपादारभ्य प्रातिलोम्येन तावद्यावद्वितीयक इति तै प्रत्य
वरोह न ऋचामपि असृक्षत प्रत्राजिन पवमानस्य विश्ववित्पव
मानो अजीजत्तदेते असृग्रमिन्द्व पवस्वेन्दोऽष्टासुत इत्येष कर्म
क्रम तत ऋच प्रतिलोमा स्यु उपास्मै गायतानर इत्यत आरभ्य
थावदस्य प्रत्नामनुद्युतमिति एव प्रत्यवरोहण गौतम आचार्यो
मन्यते ॥ २ ॥

सर्वत्र ढचा इति धानञ्चप्य * ॥ ३ ॥

सर्वत्र सर्वस्मिन् बद्धिष्यवमाने ढचा प्रातिलोम्येन धानञ्चप्य आ
चार्यो मन्यते अनुरूपाणा यथोक्त नवर्चं तु उपशिक्षाय तस्युष एष
प्रत्नेन जन्मनास्य प्रत्नामनुद्युतमित्येवन्तृच प्रातिलोम्यम ॥ ३ ॥

यथाधीत नवर्चमिति शाण्डिल्यायन * ॥ ४ ॥

अनुरूपाणा यथोक्तमेव प्रातिलोम्य नवर्चं तु यथाधीतमेवेति
एव शाण्डिल्यायन आचार्यो मन्यते ॥ ४ ॥

सर्वत्रर्चं प्रतिलोमा इति शाण्डिल्य * ॥ ५ ॥

सर्वत्रानुरूपेषु नवर्चेभ्यश्च प्रतिलोमा स्युरित्येव शाण्डिल्य आ-
चाथो मन्यते, द्वितीयकादनुरूपादारभ्य यावत् षाष्टिक इति एते
ऋक्प्रतिलोमा स्यु अन्यथा हि यदि षाष्टिकादारभ्येरेन एवमुभय
प्रातिलोम्य स्यात् ऋक् प्रातिलोम्यन्तृचप्रातिलोम्यश्च नवर्चे तु सर्व
मृक्प्रतिलोममेव स्यात् उपास्यै गायतानर इत्यत आरभ्य याव
दस्य प्रत्नेति ॥ ५ ॥

अप्रतिभामेतस्मिन्नहन्यनुष्टुम्नात्रां कृत्वाचक्षीरन्* ॥ ६ ॥

अप्रतिभा न प्रतिभाम अनवस्थानमित्यर्थं यदेतस्मिन्नहनि
प्रतिभाया स्तोत्राङ्ग किञ्चित्तदनुष्टुम्नात्रा कृत्वाचक्षीरन् उक्तं याव
त्यनुष्टुप्तावती वाच सम्पाद्य विब्रूयुरिति अथ माचाग्रहण किमर्थं
मिति उच्यते ऋक्न्यायन्नाद्रियेर्न् डात्रि शम्नात्रा कृत्वाचक्षीरन् ॥६॥

ज्यायसि क्वन्दसि लुम्पेयुरक्षराणि कनोयस्यभ्यस्येयु † ॥७॥

ज्यायस्व नाम वृद्धि कनोयस्व ह्रास ज्यायसि क्वन्दस्याख्या
तये अनुष्टुम्नात्रा कृत्वा अधिकान्यक्षराणि लुम्पेयु कनोयसी अभ्य
स्येयु के येषामुद्गाहृणामिदं कर्म उपदिष्टम् ॥ ७ ॥

अग्निष्टोमसाम्ना स्तुत्वा प्राक् पत्नीसयाजेभ्योयदेभि प्र-
स्तुते परार्थं व्रजितः स्यात्तद्गत्वा प्रत्वाव्रज्यमनसानुम्साचे

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

ऊतेषु पत्नीसयाजेषु गार्हपत्य उद्गाता जुहुयादुपसृजन्धरुण
मात्रे मातरं धस्तुणोधयन रायष्योषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्-
स्वार्हेति पूर्वम्* ॥ ८ ॥

अग्निष्टोमसाम्ना सुत्वा प्राक् पत्नीसयाजेभ्य यदेभिरुद्गादभि
प्रसृते सोमे प्रसवादारभ्य सर्वैर्दूरङ्गत स्यात् तद्गत्वा प्रत्यात्रज्य मन
सानुत्साहे यद्युत्साहे न स्यात् गमनागमने मनसा गमनागमने
कृत्वा ऊतेषु पत्नीसयाजेषु गार्हपत्य उद्गाता जुहुयात् उपसृजन्धरुण
मात्र एतदादिना यथासृत्रितेन मन्त्रेण उद्गादग्रहण न सर्वे एव ॥८॥

स्वाहाकारेणोत्तराम* ॥ ९ ॥

उत्तरामाहुति स्वाहाकारेण जुहुयात् ॥ ९ ॥

आहवनीय गत्वा पश्चात्तिष्ठन्तोऽथ सञ्ज्ञेहा इति त्रिरु-
द्गाता गायेत् निधनमितरावनूपेयाताम् † ॥ १० ॥

गार्हपत्ये उद्गाता ऊत्वा अध्वर्युणा सम्प्रेषिते आहवनीये गत्वा तस्य
पश्चिमे प्रदेशे तिष्ठन्तो यद्वक्ष्यते तत् कुर्यु कि पुनस्तात् अथ सञ्ज्ञेहा
इत्येतस्याम् त्रिरुद्गाता गायेत् निधनमितरौ प्रस्तोत्रप्रतिहर्त्तारौ

* आह्वायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

† आह्वायणेनामेन सूत्रद्वय कृतम् ।

उद्गातारमुपयन्त अनुपेयातां गानग्रहण उक्तमतिहृन्दसाहवशीयसुप्र
तिष्ठन्त इति च्छचा माभूदिति ॥ १० ॥

यजमानसञ्चरेण गत्वा पूर्वया द्वारा सद प्रविशेयु * ॥११॥

यजमानस्य य सञ्चरस्तेन गत्वा नोद्गातसञ्चरेण पूर्वया द्वारा
सद प्रविशेयु ॥ ११ ॥

इति तृतीयस्य सप्तमी कण्डिका ।

अथ अष्टमी कण्डिका ।

यदा अध्वर्युरूपाकुर्यादथ मानसेन सुवीरन नाय गौ
पृश्निरक्रमोदिति गायत्रेण पृथक् स्तोत्रीयाभ्यो द्विकार
त्रिकेन स्तोमेनास्तोमयोगा यजमानवाचनेन † ॥ १ ॥

यस्मिन् काले अध्वर्युरूपाकरण करोति अथानन्तर मानसेन
स्तोत्रेण सुवीरन मनसा क्रियत इति मानसम उक्तं मनसोपावर्ष-
यत्येतदादि अथग्नौ पृश्निरक्रमोदित्येतस्मिन्नुच्ये गायत्रेण साक्षा
उक्त सार्पराज्ञा अग्निं सुवन्तीति एता सार्पराज्ञ्य पृथक् स्तोत्री

* ब्राह्मणायथे विप्रेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायथेनेतेन सूत्रप्रतुष्टय इत्यतः

याभ्यो हिङ्कारं पृथक् नानेत्यर्थं स्तोत्रोयाभ्यो हिङ्कारं कुर्युं त्रिकोणं
स्तोत्रेण उक्तं पराचीभिः स्तुवन्तीति एव पराङ्गमं अस्तोमयोगा यज
मानवाचनेन नात्र स्तोमयोजनं स्यात् न च यजमानवाचनम् ॥ १ ॥

प्रतिहारबेलायां प्रतिहर्त्तापान्यात्* ॥ २ ॥

प्रतिहारदेशकाले प्रतिहर्त्ता अपान्यात् उक्तं तस्माद्द्वयं प्राणेन
करोति प्राणिति चापानिति च तदपानसञ्जकवायुरन्तं प्रवेद्येत् ॥२॥

उत्तमां प्रस्तुत्यैषेति होतारमीक्षेत्* ॥ ३ ॥

उत्तमां स्तोत्रोयां प्रस्तुत्यैषेत्यनेन होतारमीक्षेत् ॥ ३ ॥

सर्वमेतस्मिन् स्तोत्रे मनसा कुर्युः* ॥ ४ ॥

समीक्षणेन विज्ञापयन्त* ॥ ५ ॥

यत्किञ्चिदस्मिन् स्तोत्रे पुरस्ताज्जपादि तत्सर्वं मानसं कुर्युं समी
क्षणेन विज्ञापयन्तं ब्रह्मस्तोत्रायाम् प्रशास्तरित्यत आरभ्य समीक्षण
मात्रेण विज्ञापनं कुर्वन्त सर्वप्रैषेषु प्रज्ञापनं मनसैव स्यादिति ॥४॥५॥

यमध्वर्युर्भक्षं प्रयच्छन् मन्येत तस्य मनसोपहृत्य कस्त्वा
कं भक्षयामीति भक्षयेयुः* ॥ ६ ॥

यमध्वर्युर्भक्ष प्रयच्छन्मन्येत यदि दह यदि चमस तस्य मनसोपहृत्य
कस्त्वा क भक्षयामीति भक्षयेयु मनसैव उक्त गृह वा गृहीत्वा चमस
वेत्नीय स्तोत्रमुपावत्तयतीति न भक्ष स्तोत्रेण सम्बध्यतेऽत पुन-
र्मनसेत्याह ॥ ६ ॥

ब्रह्मोद्य वदन्तीति गायत्री त्रिर्ब्रूयुरिति धानञ्जय * ॥७॥

उक्त ब्रह्मोद्य वदन्ति ब्रह्मवर्चस एवप्रतिष्ठन्तीति कि पुनर्ब्रह्मोद्य
मिति उच्यते गायत्री त्रिर्ब्रूयुरिति धानञ्जय इति गायत्र्यात्त्रिर्वचन
ब्रह्मोद्य सा च गायत्री परिभाषिता त स आप्याययेदभिमृश्याप्याय
स्वेत्युक्त्वाह सर्वे वैतया गायत्र्येति ॥ ७ ॥

चतुर्होतारमभिप्रेत्यैतदिति गौतम † ॥ ८ ॥

चतुर्होतार ब्रह्मोद्यमभिप्रेत्य एतद्ब्राह्मणम इति गौतम आचार्यो
मन्यते ॥ ८ ॥

यथाश्चत्रिरात्र इति शाण्डिल्य † ॥ ९ ॥

स्वाहाकृतिभिश्च चते पूर्वेण सद उपविश्य ब्रह्मोद्य वदेयुरिति
एतद्ब्रह्मोद्यमिहापि स्यादिति शाण्डिल्य आह ॥ ९ ॥

एतस्यां वेलायां वरान् वृणोिरन् मनसा यानिच्छेयु † ॥१०॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

एतस्या बेलायां वरान वृणीरन्मनसा यो यस्त्रेक्षित स त वर
वृणीते ॥ १० ॥

उत्तरत उद्गातौदुम्बरी गृह्णीयात् पश्चात् प्रतिहर्त्ता
दक्षिणतो ब्रह्मा पुरस्तादितरे सर्वे* ॥ ११ ॥

उत्तरे प्रदेशेऽवस्थित उद्गाता औदुम्बरी गृह्णीयात् अन्वारभेत्
पश्चात्प्रतिहर्त्ता पश्चिमे प्रदेशे चावस्थित प्रतिहर्त्ता अन्वारभेत् दक्षि
णतो ब्रह्मा अन्वारभेत पूर्वप्रदेशेऽवस्थिता इतरे सर्वे अन्वारभेरन ॥११॥

अथ जपेयुरिह धृतिरिह स्वधृतिरिह रन्ति रिह रमध्व,
मयि धृतिर्मयि स्वधृतिर्मयि रमो मयि रमध्वमिति वा* ॥ १२ ॥

अथशब्द आनन्तर्ये अन्वारभ्याधानन्तर जपेयु इह धृतिरित्ये
तदादि यथासूत्रित मन्त्र मयि धृतिरित्येतदादि वा ॥ १२ ॥

उभौ वा* ॥ १३ ॥

उभौ वा मन्त्रौ जपेयु ॥ १३ ॥

वाग्यता अपिधाय द्वारे आसीरन्नानक्षत्रप्रवचनात्* ॥१४॥

एव अपित्वानन्तर वाग्यता वाच यमथित्वा अपिधाय द्वारे

* प्राज्ञाथबोऽप्येवम् ।

आसीरन आकुत कालात् आ नक्षत्रप्रवचनात् यावन्नक्षत्र प्रोक्त-
मिति उक्त वाच यच्छन्ति दुग्धानीव वै तर्हि क्वन्दांसि यातथामा
न्यन्तगतानि तान्येव^१ तद्रसेनाप्याययन्त्ययोऽश्वस्तनामेवाभिसक्तव्य-
न्तोति ॥ १४ ॥

प्रोक्ते नक्षत्रे पूर्वथा द्वारा निष्क्रम्य सुब्रह्मण्याप्रणवैर्वाच
विष्टजेरन्निति धानञ्जप्य * ॥ १५ ॥

उक्तम आसीरन आनक्षत्रप्रवचनादिति ततोऽन्येन प्रोक्ते नक्षत्रे
पूर्वथा द्वारा सदसो निष्क्रम्य सुब्रह्मण्याप्रणवै सुब्रह्मण्योमित्येभि
वाग्विसर्गं कुयुरिति धानञ्जप्य आचार्या मन्यते ॥ १५ ॥

शुत्वैवाह्वयमानाया इति शाण्डिल्य * ॥ १६ ॥

वसतीवरोपरिहृणस्यान्ते सुब्रह्मण्येनाह्वयमानाया सुब्रह्मण्याया
प्रणवान शुत्वा वाच विष्टजेयुरित्येव शाण्डिल्य आचार्या मन्यते
न स्वयं प्रणव ब्रूयुरिति ॥ १६ ॥

वरवरणवाग्यमने यजमान एव कुर्यादह्नीनेषु* ॥ १७ ॥

वरवरणञ्च वाग्यमनञ्च ते वरवरणवाग्यमने यजमान एव
कुर्यादह्नीनेषु एवशब्दोऽप्रधारणार्थं सर्वकर्त्तकामद कर्मापरिष्ट तद्
यजमान कुर्यादह्नीनेषु इति सर्वाह्नीजे न कुयु ननु यदा द्वावेवा
ह्नीनौ ताण्डके ययोर्दशममह तयोश्च अह्नीनद्वादशाह्वन्दोमर्षाश्च

* ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

दशरात्र तत् किमिदं बह्वचनं अहीनेष्विति उच्यते शाखान्तराभि-
 प्रायेण अथवा पौण्डरिके चतुष्टोमे च विचारितं कथं दशमधर्मा-
 मानसमित्यकर्त्तव्या इत्येके तत्त्वेन नामधेयेनैकं हि आदिश्यते चतु-
 ष्टोमोऽग्निष्टोमे इत्याद्यापि न दाशमिकं लिङ्गं दृश्यते यथैतद् बहि-
 ष्यमानस्यावृत्तिसाम्ना विप्रच्यावनमनुष्टुभं परोक्षीचिकीर्षदिति
 शाण्डिल्य कर्त्तव्या इत्याचार्या येऽन्ये मानससयुक्तेभ्यः सस्थापनीय
 मानसं चतुष्टोमेऽग्निष्टोम इति सोऽयमाचार्य्यं अनेनैव बह्वचनेन
 एव विधिमादर्शयतीति ॥ २७ ॥

कृत्वतरं यथायं कृत्वैतरे यथायंम* ॥ १८ ॥

वरवरणवाग्यमने यजमान एव कुर्यादहीनेषु इतरे ऋत्विज-
 वरवरणवाग्यमनाभ्यां यदन्यन्कर्माक्तं तत्र कृत्वा यथार्थं स्यु इति
 कर्मणः समाप्तिं दर्शयति ॥ १८ ॥

इति तृतीयस्य ऋत्विगी कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका ।

महाव्रतस्य पृष्ठ्य उपाह्वते युक्त्वा स्तोम परिमादो गाये-
 दिति भाण्डितायन* ॥ १ ॥

* ब्राह्मण्यबोऽप्येवम् ।

इह महाव्रतप्रकरणे त्रयोदशपरिमाद पठिता ब्राह्मणेन पुरस्ता-
दाहवनीयमुपतिष्ठन्त इत्यत आरभ्य यावद्गार्हपत्योपस्थानमिति तद-
नन्तर पठति आसन्दीमारुह्योद्गायतीति परिमादगानानन्तर महा-
व्रतस्य स्तवन दशयति तेषा परिमादा क्रियाविधि विवक्षुरिद सूत्र-
मारभते महाव्रतस्य पृष्ठे उपाकृते युक्त्वा स्तोम परिमादो गायेदिति
महाव्रत इति कमणो नामधेय तस्येति सम्बन्धलक्षणा षष्ठी पृष्ठमिति
स्तोत्रसज्ञा तस्मिन् पृष्ठे उपाकृते उपाकरण नामाध्वर्यव कर्म उपा-
वत्तध्वमिति युक्त्वा स्तोम स्तोमयोजन कृत्वा यथोक्तेन मन्त्रेण परि-
माद इति सज्ञा परिमादङ्गिश्चरन्ति त्वक् च वा एतल्लोम च महाव्रतस्य
यत्परिमाद इति गायेदिति क्रियोपदेश भाण्डिताथन इत्याचार्य
मतसकौर्त्तन एष सूत्रार्थ महाव्रतस्य क्रतो होतृपृष्ठे उपाकृते
स्तोमयोजन कृत्वा तत परिमादगानमिति उच्यते, दशममह निरव-
शेषमुक्त तस्मादनन्तर महाव्रतसाम्ना त द्वादशाहस्य द्वादशाहानि
महाव्रतञ्चेति तदेवमानन्तर्यादेव प्राप्ते महाव्रतके विधौ परिमाद
सम्बन्धाच्च यावता महाव्रतादन्यत्र परिमादो न भवन्ति तत किमिदं
महाव्रतगृहण महाव्रतस्य पृष्ठे इति उच्यते नियमार्थ महाव्रतगृहण
महाव्रतस्यैव प्राप्तान्वेत्स्मिन् पृष्ठ उपाकृते नान्यत्र पृष्ठमात्रे यथा
वक्ष्यति महेन्द्रस्य महाव्रतपृष्ठ इति ॥ १ ॥

प्रतिगृह्य त्वणे अयुक्त्विति गौतमशाण्डिल्यो धानञ्ज-
प्यञ्च* ॥ २ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्यवम् ।

प्रतिगृह्य ह्ये उपाकरणिके अयुक्ता स्तोम परिमादो गायेदि
त्येव गौतम शाण्डिल्यावाचार्यावाहृतु धानञ्जयश्च ॥ २ ॥

प्रागेव स्तोत्रोपाकरणादित्ये के* ॥ ३ ॥

एके आचार्या मन्यन्ते प्रागेव स्तोत्रोपाकरणत परिमादो गाये
दिति ॥ ३ ॥

दक्षिणनाग्नीध्रीय गत्वोत्तराग्नि प्राणप्रभृतिभिरूप-
तिष्ठेरुस्तदुक्त ब्राह्मणेन* ॥ ४ ॥

आग्नीध्रीयस्य दक्षिणेन गत्वा दृष्टकाचितस्याग्ने उत्तरेण गत्वा
प्राणप्रभृतिभि चक्ष्यस्य स मान्ते आहवनीयादिगाहपत्यान्तानि
ब्राह्मणोक्तानि उपतिष्ठेरन तदुक्तमुपस्थानविधान ब्राह्मणेन प्राणेन
पुरस्तादाहवनीमुपतिष्ठन्तइत्येतदादि ॥ ४ ॥

सवाण्युद्गाता सकृत्सकृद्गायेत † ॥ ५ ॥

सर्वाण्येतानि प्राणप्रभृतीनि सकृत्सकृद्गाता गायेत् अथ कि
सकृत्सकृदिति उच्यते, उक्त अथ सहोहा इति त्रिरुद्गाता गायेदिति
तद्दर्शनमपि गम्यते अत आह सकृत्सकृदिति ॥ ५ ॥

निधनमितरावनूपयाताम् † ॥ ६ ॥

* ब्राह्मणायणाऽप्यवम् ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्ररूपेणैकसूत्रं कृतम् ।

इतरौ प्रष्टौ उद्गात्रा सह निधनमुपेयाता प्राणेन पुरस्तादाहव
 नोयमुपतिष्ठन्तइति सर्वेषामुपस्थानमुक्तन्तसूत्रकार उद्गातु प्राणा
 दीनि विधाय इतर्योर्निधनमुपेत्य बह्वचनस्यार्थवत्त्व दर्शयति ॥६॥

अपि मध्ये निधनेषु* ॥ ७ ॥

मध्ये निधनेष्वपि मामसु इतरावनूपेयातान्निधनानि ॥ ७ ॥

आद्यन्तस्रुद्धेषु पदाय पदाय स्तोभेत* ॥ ८ ॥

यान्याद्यन्तस्रुद्धानि सामानि तेष्वनुपद स्तोभ कुर्यात् तत्
 किमिदं सिद्धे सति पुनरारभ्यते उच्यते, एतेषा सत्रस्यर्द्धाद्यन्तस्रुद्ध
 पथते अयञ्चानुपसंहार आविकेषु पादेषु विहितं तत्र च दैवतानि
 तिष्ठन्ति तेष्वपि पदाय पदाय स्तोभेदित्यत आरभ्यते ॥ ८ ॥

तेनैव प्रत्याब्रज्य पुच्छम* ॥ ९ ॥

येनैव गतास्तेनैव प्रत्याब्रज्य पुच्छमुपतिष्ठेरन यथोक्तो नैव
 सान्ना प्राङ्मुखा ॥ ९ ॥

व्रतपक्षयो पूर्वेण दक्षिण पक्षम* ॥ १० ॥

उक्तं व्रतपक्षाभ्या पक्षावुपतिष्ठन्त इति तयोर्व्रतपक्षयो पूर्वेण
 दक्षिण पक्षमुपतिष्ठेरन अर्थादापन्नमुत्तरेणोत्तरमिति ॥ १० ॥

* ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

उत्तरमपि कृत्तमुपतिष्ठेरन्* ॥ ११ ॥

उक्त प्रजापतेहृदयेनापि कचे उपतिष्ठन्त इति तत्र द्वावपि
कचौ कतरस्योपस्थानमिति अत्राह उत्तरमपि कचमुपतिष्ठेर
न्निति ॥ ११ ॥

विश्वेदेवा इति वसिष्ठनिहवमूहेत* ॥ १२ ॥

ब्राह्मण वसिष्ठस्य निहवेन चात्वालमुपतिष्ठते विश्वेदेव्यामृचि
भवतीति सोऽयमाह विश्वेदेवा इत्येतस्यामृचि वसिष्ठस्य निहवमूहे
दिति अस्य हि अन्यत्रोत्पत्ति अत ऊहेदित्युक्तम् ॥ १२ ॥

चात्वालमुपस्थायोत्तरेणाग्नीध्रीय गत्वा पश्चात्तिष्ठन्त* ॥ १३ ॥

चात्वालमुपस्थायाग्नीध्रीयस्योत्तरेण प्रदेशेन गत्वा पश्चिमे प्रदेशे
तिष्ठन्त तस्योपस्थानं कुरुं उक्तं सत्रस्यर्द्यागोऽमुपतिष्ठन्त इति ॥ १३ ॥

तत एव प्रत्यङ्मुखा इति धानञ्जय* ॥ १४ ॥

चात्वालस्यापस्थानं कृत्वा तस्मिन्नेव देशेऽवस्थिता प्रत्यङ्मुखा
आग्नीध्रीयमुपतिष्ठेरन्नित्येव धानञ्जय आचार्यो मन्यते ॥ १४ ॥

तस्योत्तम निधनमातमितोरूपेयु* ॥ १५ ॥

* ब्राह्मणयोगोऽयम् ।

यदि पश्चात्तिष्ठन्त यदि चालालदेशे तस्य सत्रस्यर्द्धे उत्तम
निधनमातमितो उपेयु तावद्वर्द्धयेयुर्थावन्नान्त उक्तम आतमितो
निधनमुपयन्तीति ॥ १५ ॥

पूर्वेण हविर्द्धाने पुरस्तात् प्रत्यङ्मुखा * ॥ १६ ॥

ब्राह्मण श्लोकानुश्लोकाभ्या हविर्द्धाने उपतिष्ठन्त इति हवि
र्द्धानयो पूर्वे प्रदेशेऽवस्थिता प्रत्यङ्मुखा श्लोकानुश्लोकयो साम्नो
पूर्वेण श्लोकेनेत्यथ हविर्द्धानयोरुपस्थानं कुर्यु ॥ १६ ॥

पश्चादितरेण † ॥ १७ ॥

पश्चिमे प्रदेशे तयोरेव स्थिता प्रत्यङ्मुखा अनुश्लोकेनोपतिष्ठेरन्
त एव हविर्द्धाने ॥ १७ ॥

तत एवेक्षमाणा मार्जालीय यत् दन्द्वेषु नाके सुपर्ण-
मिति † ॥ १८ ॥

तत्रैव देशेऽवस्थिता ईक्षमाणा मार्जालीय यामेनोपतिष्ठेरन् उक्त
यामेन मार्जालीयमुपतिष्ठन्त इति तत्र सर्वेषा यामाना प्राप्ता
नियमयति यद्वन्द्वेष्विति यामानामनेकत्वान्नियमयति यन्नाके
सुपर्णमिति यामन्तत् स्यादिति ॥ १८ ॥

* ब्राह्मणायत्तन सूत्रद्वयनवासूत्र इत्यम् ।

† ब्राह्मणायत्तोऽप्येवम् ।

यथा हविर्द्धाने तथा सद * ॥ १९ ॥

यथा हविर्द्धाने उपस्थिते तनैव प्रकारेण सद उपतिष्ठेरन उक्तमायुनवस्तोभाभ्या सद उपतिष्ठन्त इति पूर्वे प्रदेशे सदस्य प्रत्यङ्गुखा अवस्थिता तमायुषा साम्नोपतिष्ठेरन पश्चादितरेण पश्चिमे प्रदेशे प्राङ्गुखा अवस्थिता नवस्तोभेन साम्नोपतिष्ठेरन ॥ १९ ॥

अन्तर्वेदे प्रत्यङ्गुखा गार्हपत्यमिति धानञ्जय * ॥ २० ॥

उक्त ऋष्यस्य साम्ना गार्हपत्यमुपतिष्ठन्त इति अन्तर्वेदेरन्तर्वेदि प्रत्यङ्गुखास्तिष्ठन्त गार्हपत्यमुपतिष्ठेरन यथोक्तेनैव साम्ना ॥ २० ॥

तस्यैव पश्चात्तिष्ठन्त इति शाण्डिल्य * ॥ २१ ॥

तस्यैव गार्हपत्यस्य पश्चिमे प्रदेशेऽवस्थिता प्राङ्गुखा उपतिष्ठे रन्नित्येव शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते ॥ २१ ॥

इन्द्रप्रभृति प्रत्यक्ष निधनमुपेयु * ॥ २२ ॥

ब्राह्मण यत्परोक्ष निधनमुपेयुर्हीतमुख प्रतिमुञ्चेरन यत्प्रत्यक्षमुपेयु इति द्वौतमुखमेवापजयन्तीति इन्द्रशब्दादारभ्य प्रत्यक्ष निधनमुपेयु लोकावत् प्रत्यक्षपरोक्षे आमन्त्रित प्रत्यक्ष निर्दिष्ट परोक्ष देवदत्त स देवदत्त इन्द्रेति प्रत्यक्षम स इन्द्र इति परोक्षम ॥ २२ ॥

* ब्रह्मायगोऽप्येवम् ।

इति ऋषीयस्य नवमी ऋषिणा ।

अथ दशमी कण्डिका ।

अथ राजानं सन्नाहयेत्* ॥ १ ॥

परिमाद गीत्वा अथानन्तर राजानं सन्नाहयेत् अथशब्द आनन्तर्ये राजानमिति क्षत्रिय सन्नाहयेत् अन्यत् उक्तं सन्नद्धा क्वचिन् परिच्यन्तीति ॥ १ ॥

तस्य द्व्यवराद्धौ रथावनुयायिनौ स्याताम* ॥ २ ॥

तस्य राज्ञ द्व्यवराद्धौ रथो अनुयायिनौ स्याता भवेयाता पश्चाद्यायिनौ सर्वे निकृष्टौ द्वौ यदि बहवो रथा न स्यु ननु तस्य द्व्यवराद्धौ रथा अनुयायिन स्युरित्येव सूत्रं कर्त्तव्यमासीत् तत्रैवमपरे वर्षयन्ति द्व्यवराद्धौ मनुष्यौ यस्मिन् रथे सोऽयं द्व्यवराद्धो रथ द्व्यवराद्धस्य द्व्यवराद्धस्य द्व्यवराद्धौ एकस्मिन्नेव एकस्मिन् रथे बहवो मनुष्या अभिप्रेता तत आह द्व्यवराद्धौ इति ॥ २ ॥

पूर्वेण देवयजनं सन्नह्यरन्नव्यं तस्मात्* ॥ ३ ॥

देवयजनस्य पूर्वे प्रदेशे सन्नह्येरेन राजानं मुक्त्वान्ये अनुयायिन ॥३॥

दक्षिणेन परियार्यु* ॥ ४ ॥

सन्नद्धा सन्त दक्षिणेन देवयजनं परिगच्छेयु ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायथोऽप्येवम

पूर्वेण पत्नीशालामुद्गाता गत्वा दक्षिणे वेद्यन्ते प्राञ्चो
दभानास्तोर्थं तेष्वेन प्राङ्मुखमुपवेशयेत्* ॥ ५ ॥

उद्गाता पत्नीशालाया पूर्वेण प्रदेशेन गत्वा महावेदेर्दक्षिणे
वेद्यन्ते दर्भान् प्रागग्रान् आस्तोय तेषु दर्भेषु एन राजान प्राङ्मुखम्
उपवेशयेत् ॥ ५ ॥

अथास्मै वर्माभिहरेदन्य वाभिहरन्तमनमन्त्रयेत् उ-
त्तिष्ठ राजन् परिवर्मास्य य युक्तो रथो विततो दैव आखणो-
विशां राजा ब्राह्मण एध गोप्तेति † ॥ ६ ॥

अथशब्द अनन्तस्य प्रागग्रेषु दभेषूपवेश्य राजानम् अनन्तरमस्मै वस्त्र
बन्नीयान् उत्तिष्ठ राजन्नित्येतदादिना यथासत्त्रितेन मन्त्रेण अन्य
वाभिहरन्तमेन मन्त्रं ब्रूयात् ॥ ६ ॥

पश्चिमन परियाहीत्युक्त्वा तेनैव प्रत्याब्रज्योत्तरएन वेद्यन्तेऽ
वस्थाप्य ब्रूयाद् हस्तत्र बध्नीष्वोज्यमायुधं कुरुष्व त्रीनिषृनुप-
करूपयस्वापस्मायान्मेव कञ्च चतुर्धमिति* ॥ ७ ॥

राजान पश्चिमेन देवयजनं परियाहीत्युक्त्वा येनैव गतस्तेनैव
पुनराब्रज्य उत्तरे वेद्यन्ते एन राजानम् अवस्थाप्य ब्रूयात् हस्तत्र

* द्राघ्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राघ्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

बधीष्व उज्यमायुध कुरुष्व त्रीनिषूनुपकल्पयस्व अनुगृह्णीष्व आयस्मा
यान कार्णायसान यमेव कञ्च चतुथमिति य कञ्चेषुचतुर्थञ्च नि
यम ॥ ७

प्रतिधत्स्वेति ब्रूयात* ॥ ८

इषु प्रतिधत्स्वेति ब्रूयात ॥ ८

त प्रतिदधानमनुमन्त्रयेत वैणावताय प्रतिधत्स्व शकुमा-
पप्रोऽष्टमो तेति पप्रद्ब्रह्मणो गुप्तैर्विधृत्यै धारयात्रेति* ॥ ९ ।

त राजान प्रतिदधानम इषु सन्दधान अनुमन्त्रयेत वैणावताय
प्रतिधत्स्व शकुमित्येतदादिनी यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ ९ ॥

सहत्यानिष्ठेति ब्रूयात* ॥ १० ॥

सहतेषु रथमारोहेति ब्रूयात राजानम ॥ १० ॥

दक्षिणेन रथपथ कृत्वोत्तरेणाग्नीध्रीय पूर्वापरे चर्मणी
विबन्धीयु* ॥ ११ ॥

दक्षिणेन प्रदेशेन रथपथ कृत्वा कस्य दक्षिणेन वक्ष्यति पूर्वापरे
चर्मणी विबन्धीयुरिति तयोश्चर्मणोर्दक्षिणेन उत्तरेणाग्नीध्रीयम एन
प्रयोगे द्वितीया आग्नीध्रीयस्य उत्तरे प्रदेशे पूर्वापरे चर्मणी विब

* प्राच्याययोऽप्येवम

धीयु पूर्वञ्च अपरञ्च पूर्वापरे चर्मप्रहारान्तर्द्धान् ते चर्मणी द्वे विष-
धीयु ॥ ११ ॥

त ब्रूयात् प्रदक्षिण देवयजन परीयात् पूर्वञ्चर्मागमनेषु
विध्वेरेकैकेनोत्तरोत्तर्यनतिपातयन्* ॥ १२ ॥

त राजान ब्रूयाद्द्राजात् प्रदक्षिण देवयजन परीयात् पूर्व चर्म
यत्तदागमनेषु विध्वे आगमनागमनेषु एकैकेनेषुणा विध्वे उक्त
त्रीनिषूनुपकल्पयस्वेति उत्तरोत्तरा वेधस्य वेधस्योपरिष्टादुत्तरोत्तरी
प्रथमस्योपरिष्टाद्वितीय द्वितीयस्योपरिष्टात् तृतीय इति अनति
पातयन् भूमावपातयन्निषु तथा विध्वेद्यथा तस्मिन्नेव चर्मणि ससक्ता
भवन्ति ॥ १२ ॥

अपरस्मा इतरे यथाभिप्रेतमस्येयु* ॥ १३ ॥

अपरस्मै चर्मणि इतरे रथिन यथाभिप्रेत यथेष्ट क्षिपेयु ॥ १३ ॥

तृतीयेन विध्वोद्दु प्रयाया* ॥ १४ ॥

एव ब्रूयाद्द्राजान तृतीयेनेषुणा विध्वा उदङ्मुख प्रयाया
गच्छेत् ॥ १४ ॥

तदा चतुर्यमिषु यान्दिश मन्थेथास्तामस्येर्गा दृष्ट्वाव-
तिष्ठेथा* ॥ १५ ॥

* प्राङ्गायणेन सूत्रपञ्चकेनैकसूत्र कृतम्

तदा तस्मिन् काले उदङ् गच्छत चतुर्थमिषुम उक्त यमेव कञ्च
चतुर्थमिति यान्दिश मन्येथा इच्छा भवेत् तामस्ये एतदुक्त भवति
उदङ्गच्छन् चतुर्थवाण यान्दिश प्रति इच्छा भवति ता दिश क्षिपेत्
यस्मिन् देशे गा पश्येयु तस्मिन्नेव देशे श्रवतिष्ठेथा श्रवस्थान
कुर्वीरन् ॥ १५ ॥

तत्र त्वा विश्रम्भयेयु * ॥ १६ ॥

तत्र यस्मिन्देशे श्रवतिष्ठेरन तस्मिन् देशे त्वा विश्रम्भयेयु वर्मादि
सन्नहनमपनयेयु ॥ १६ ॥

ब्राह्मणंमुक्त्वोमम † ॥ १७ ॥

हिङ्गारवेलायां कारयेरिति † ॥ १८ ॥

भूमिदुन्दुभिमाव्रजेत † ॥ १९ ॥

एव सम्प्रेथ्य राजान अनन्तरं ब्राह्मणं ब्रूयात् यदिदं मया राज्ञे
उपदिष्टम् एतत्सर्वं राजान हिङ्गारवेलायां कारयेरिति एवमुक्त्वा
भूमिदुन्दुभिमाव्रजेत क्व भूमिदुन्दुभिर्भवतीत्यत आह ॥१७॥१८॥१९॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रपुञ्जकेणैकसूत्रे कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्रत्रयेणैकसूत्रे कृतम् ।

इति तृतीयस्य दशमी कण्डिका ।

अथ एकादशी कण्डिका ।

पश्चादाग्नीध्रीयस्यार्द्धमन्तर्वेदि श्वभ्रस्य खातः स्यादूर्ध्वं
बहिर्वेदि* ॥ १ ॥

उक्त भूमिदुन्दुभिभवतीति स भूमिदुन्दुभिरुच्यते आग्नीध्रीयस्य
पश्चिमे प्रदेशे वेदेरन्त अन्तर्वेदि अर्द्धं श्वभ्रस्य खात स्यात् श्वभ्र गर्तं
अर्द्धं बहिर्वेदि श्वभ्रस्य खात स्यादिति ॥ १ ॥

आर्षभेणोत्तरलोम्ना चर्मणाभिविहित स्यात्* ॥ २ ॥

स श्वभ्र आर्षभेण चर्मणा ऋषभस्य अवयवमाषभ तेन आर्षभेण
उत्तरलोम्ना उपरि लोमानि यस्य चर्मणा तदिदमुत्तरलोम्ना
तेन आर्षभेन उत्तरलोम्ना चर्मणा अभिविहित स्यात् सवत् अव
नद्ध स्यात् ॥ २ ॥

त्व वागसि ये न सूत्रे अनिन्दिषु दीक्षायाः आन्त आसि-
तेराद्विन्तेभ्यो दुन्दुभेराद्विभस्मभ्यमावदेति परावदद्विषन्त
घोरां वाच परावदाथास्मभ्यः सुमित्रियां वाच दुन्दुभे
कल्याणी कीर्त्तिमावदेति, परावदद्विषतो वाद्यन्दुर्हादीं ये
विषूकुक्षोथास्मभ्य पुष्टि राद्विःश्रियमावदुन्दुभ इत्येनमेतै
पृथगाहृत्य बालधानेनान्य बाघ्नन्तमनुमन्त्याप उपसृश्य

* प्राच्यायणोऽप्येवम् ।

पश्चात्तिष्ठन्तोऽग्निमुपतिष्ठेरन नमस्ते गायत्राय यत्ते पुरो यत्ते
शिरो नमस्ते रथन्तराय यत्ते दक्षिणतो यत्ते दक्षिण पक्षो
नमस्ते वृहते यत्ते उत्तरतो यत्ते उत्तर पक्षो नमस्ते यज्ञा-
यज्ञीयाय यत्ते पश्चाद्यत्ते पुच्छ नमस्ते वामदेव्याय यत्ते
आत्मा यत्ते मध्यमित्येतै पृथगङ्गान्यन्वर्थम ॥ ३ ॥

त्व वागसीत्येतदादिभि यथासूत्रितैमन्त्रै इतिकरणप्रज्ञापि
तान्तै एतैर्भूमिदुन्दुभि प्रथगाहृत्य बालधानेन पृथक् नानेत्यर्थ
वाला अस्मिन् धीयन्ते इति बालधान पुच्छ तेन बालधानेन वाद
यित्वा अन्य वा ब्राह्मण वादयमान अनुमन्त्र्य अप सृष्ट्वा पश्चात्तिष्ठ
न्तोऽग्निमुपतिष्ठेरन पश्चिमे प्रदेशे दृष्टकाचितस्याग्ने तिष्ठन्त शिर
आदीनामङ्गानामात्मनसोपस्थान कुयु नमस्ते गायत्राय यत्ते
पुरो यत्ते शिर इत्येतदादिभियथासूत्रितैमन्त्रै पृथक् नानेत्यर्थ
अथमनु अन्वथ अर्थानुसारेण नमस्ते गायत्रायेति शिर नमस्ते
रथन्तरायेति दक्षिण पक्ष नमस्ते वृहत इत्युत्तर नमस्ते यज्ञायज्ञीया
येति पुच्छ नमस्ते वामदेव्यायेति आत्मानम ॥ ३ ॥

अथ समस्तेन तस्मै ते सुभो सुभवो भूयास्त नामासि
नाम भूयासमाविरस्याविर्माकुरु सवित प्रमासुवयां मनुष्याणां
भूतौ सम्पश्यसि तेष्वभिभूयासः प्रिय मयि धेहीति † ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रचतुष्टयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

व्यस्तानामुपस्थान कृत्वा अथानन्तरं समस्तानां सामख्येनैव मन्त्रे
णोपस्थानं कुर्युः तस्मै तद्व्येतदादिना मन्त्रेण यथासूत्रितेन ॥ ४ ॥

उपस्थाय सदं प्रविशेयुः * ॥ ५ ॥

उपस्थाय व्यस्तसमस्तैस्ततोऽनन्तरं सदं प्रविशेयुः ॥ ५ ॥

इति षडोयम्य एकादशी कण्डिका ।

अथ द्वादशी कण्डिका ।

अपरया द्वारोदुम्बरीमासन्दीमौञ्जविवानाम् अतिह-
रेयुः * ॥ १ ॥

उक्तम उपस्थाय सदं प्रविशेयुरिति साम्प्रतं पृष्ठेन स्तवनमुक्तम
आसन्दीमारुह्योद्गायतीति तस्या आसन्द्या प्रवेशनमुच्यते अपरया
द्वारा सदसः पश्चिमयेत्यर्थं औदुम्बरीमासन्दीमूदुम्बरस्य विकार
औदुम्बरो आसन्दी मञ्जा आस्यते अस्वामित्यासन्दी मौञ्जविवाना
मतिहरेयुः मौञ्ज विवान् मुञ्जेभ्यो निर्दृत्ता मौञ्जविवानामतिहरेयु
प्रविशेयुः ॥ १ ॥

यज्ञियस्य वृक्षस्यौदुम्बराभावे* ॥ २ ॥

यद्युदुम्बरो न स्यात् यस्य कस्यचित् यज्ञियस्य वृक्षस्यावयव
निष्पन्ना स्यात् आसन्दी यज्ञमर्हति यज्ञिय ॥ २ ॥

मुञ्जाभावे दार्भम* ॥ ३ ॥

यदि मुञ्जो न स्यात् दभमय विवान स्यात् अभावोऽनुपपत्ति ॥३॥

प्रादेशमात्रा पादा अरन्निमात्राणीतराण्यङ्गानि † ॥ ४ ॥

उक्त प्रादेशमात्री भवतीति तस्या आसन्त्या प्रादेशमात्रा पादा
इतराण्यङ्गानि अरन्निप्रमाणानि स्यु अङ्गुल प्रादेशोऽग्निरित्येतदा
दीनि परिमाणानि सिद्धानि ग्रन्थान्तरे ॥ ४ ॥

दक्षिणेनौदुम्बरी^{१५} हत्वा तस्या उत्तरतोनिदध्यु * ॥ ५ ॥

तामासन्दीमौदुम्बर्या दक्षिणेन प्रदेशेन हत्वा तस्या उत्तरार्द्धे
सन्निकर्षे स्थापयेयु तस्या इति किमथम् उच्यते, सदेह्यधिकृतम्
अतस्तस्या इति ब्रवीति तस्या श्रौदुम्बर्या उत्तरतो न सदस ॥ ५ ॥

सप्तपुत्ररेणोद्गाता गत्वा पश्चादुपविश्य भूमिस्पर्शोऽस्या
पादान कृत्वा कूर्चावधस्तादुपोह्याभिष्टग्नेदृक्षद्रथन्तरे ते

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

पूर्वो पादौ श्यैतनौधसे अपरौ वैरूपवैराजे अनूचो शाक्कर-
रैवतेतिरश्चो इत्येते पृथगङ्गान्यन्वर्थम* ॥ ६ ॥

तस्या आसन्द्या उत्तरेण प्रदेशेनोद्गाता गत्वा पश्चिमे प्रदेशे उप
विष्य भूमिस्थश्च अस्या आसन्द्या पादान कृत्वा कूर्चो तस्या अधस्ता
दुपोच्च तानभिमृशेत बृहद्रथन्तरे ते पूर्वो पादावित्येतदादिभि
र्यथासूत्रितैमन्त्रै पृथगासन्द्गङ्गान्यन्वर्थं पृथङ्गानेत्यर्थं अथमनु अन्वर्थं
यथालिङ्गमित्यथ ॥ ६ ॥

विवयनमालभ्यच प्राञ्च आताना यजूषितिर्यञ्च सामा-
न्यास्तारण्यं श्रीरूपवर्द्धण वाकावाक्यमतोरोका वारवन्तीयं
सन्धयोराजनमात्मा प्रतिष्ठा यज्ञायज्ञीयमिति* ॥ ७ ॥

यदि मौञ्च यदि दाभ विवानमालभ्य स्पृष्ट्वा च्च प्राञ्च इत्य
तदादिना यथासूत्रित मन्त्र जपेत ॥ ७ ॥

तां मुखेनोरसा बाङ्गभ्यामिति स्पृष्ट्वारोहेत् वसवस्त्वा
गायत्रेण कन्दसा रोहन्तु तानन्वधिरोहामि राज्याय रुद्रा-
स्त्वा त्रेष्टुभेन कन्दसा रोहन्तु तानन्वधिरोहामि वैराज्याया-
दित्यास्त्वा जागतेन कन्दसा रोहन्तु, तानन्वधिरोहामि
स्वाराज्याय, विश्वे त्वा देवा आनुष्टुभेन कन्दसा रोहन्तु
तानन्वधिरोहामि साम्राज्यायेति ॥ ८ ॥

* प्राञ्चायबोऽप्येहम् ।

तामासन्दी मुखेनोरसा बाहुभ्याञ्च स्थष्टोद्गाता आरोहेत् वषव
स्त्रेत्येतदादिभिर्यथासूत्रितेर्मन्त्रै तामिति किमर्थम् उच्यते, विवा
नमासन्भ्येति प्रकृतम् अतस्तामित्याह ॥ ८ ॥

अथैतैरेव द्रवता उदस्य राजशब्दञ्चामुना त्वा कन्दसा
रोहामीत्यारोहेत* ॥ ९ ॥

अथशब्दे विकल्पार्थं अथागमपर विकल्प एतैरेव मन्त्रैर्देवता
उत्क्षिप्य पदानामन्विष्य राजशब्दञ्च अमुनात्वा कन्दसा रोहामीत्या-
रोहेत् प्रकारमुपदिश्यते गायत्रेण त्वा कन्दसा रोहामि त्रैष्टुभेन त्वा
कन्दसा रोहामि जागतेन त्वा कन्दसा रोहामि आनुष्टुभेन त्वा
कन्दसा रोहामि इति ॥ ९ ॥

वैराजपञ्चमैरिति गौतम* ॥ १० ॥

एते उदस्य देवताराजाशब्दे वैराजपञ्चमैरारोहेत् इत्येव गौतम
आचार्यो मन्यते वैराजेन त्वा कन्दसा रोहामीत्येव पञ्चमे प्र
योग ॥ १० ॥

चतुर्भिरिति धनञ्जय † ॥ ११ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रे कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्यवम ।

एतेषामेवोदस्य देवताराजशब्दानां चतुर्भि पूर्वै स्तौमैरारोहे
दित्येव धानञ्जय आचार्यो मन्यते ॥ ११ ॥

त्रिभिरिति शाण्डिल्य * ॥ १२ ॥

एतेषामेव पूर्वैस्त्रिभिरिति शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते उक्ता
र्थानामेव, ननु आनन्तर्याथो अथशब्द कस्मान्न भवति अथानन्तर
मेतैरुदस्य देवताराजशब्दै आरोहेदिति उच्यते, उक्त कन्दोभि
रारोहतीति तदेकेनैवारोहणस्यार्थवत्त्व हत भवति अथ पुन समुच्चय
कल्प्यते तदा पूर्वेण कल्पेनारुह्य पुनरारोहणार्थमवरोहण स्यात्
तन्माभूदित्यतो विकल्पार्थोऽथशब्द कल्प्यते ॥ १२ ॥

आरुह्य जपेत् स्थोनामासदः सुखदामासद नमस्तेऽस्तु
मा मा चिःसीरिति* ॥ १३ ॥

आरुह्य आसन्दी स्थोनामासदमित्येत मन्त्र जपेत् ॥ १३ ॥

तस्मिन्नारोहति कूर्चानारोहेयु प्रष्टी ब्रह्मा गृहप-
ति * ॥ १४ ॥

तस्मिन्नुद्गातरि आरोहति आसनार्थान् पूर्वकल्पितान् कूर्चाना
रोहेयु के प्रष्टी पार्श्ववर्तिनी प्रष्टी प्रसोत्प्रतिहर्तारो ब्रह्मा गृह
पतिश्च ॥ १४ ॥

आसन्धा व्याख्यात द्रव्य वाणस्य द्रव्य वाणस्य * ॥ १५ ॥

आसन्धा व्याख्यातम उक्त निर्दिष्ट द्रव्य वाणस्य उक्त वाण वितन्व
 न्तीति तत किमथो वाणे भवति तदुच्यते आसन्धा व्याख्यात द्रव्य
 वाणस्येति औदुम्बरो वाण स्यात् उदुम्बराभावे यन्नियवृत्तस्य ॥१५॥

* द्राह्मायणोऽप्येवम ।

इति तृतीयस्य द्वादशी कण्डिका

इति तृतीय प्रपाठक समाप्त ।

चतुर्थ प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

रोहितनानडुहेनोत्तरलोम्ना चर्मणापिहित स्यात्* ॥१॥

उक्तम् औदुम्बरो बाण इति वाणो वीणा स वाण रोहितेनानडु,
हेनोत्तरलोम्ना चर्मणा पिहित स्यादिति रोहितेनेति वष्निर्देश
अनडुहेनेति अनडुहविकारमानडुहम् उपरिष्ठात्तोमानि कृत्वा
तेन उत्तरलोम्ना चर्मणा अपिहित स्यात् योवाण अपिनद्ध ॥ १ ॥

तस्य दशसु पञ्चाच्छिद्रेषु दश दश तन्व्यो बद्धा स्युर्मा-
ञ्ज्यो दार्भ्यो वा* ॥ २ ॥

तस्य वाणस्य दशसु पञ्चाच्छिद्रेषु दश दश तन्व्यो बद्धा स्यु एक
स्मिन्नेकस्मिच्छिद्रे दश दश तन्व्यो बद्धा स्यु उक्त शततन्वीको भव
तीति अथमालोक्य पञ्चाच्छब्द इह तत्त्व नाद्य स्नायुस्य
लोके प्रसिद्ध तासामत्र द्रव्यविशेषमारभते मौञ्ज्यो दार्भ्यो वेति
अन्यथा हि आसन्त्या व्याख्यात द्रव्य वाणस्येति सिद्धमेव ॥ २ ॥

* ब्राह्मणयोगोपेवम् ।

त्रिध्विति शाण्डिल्यश्चतुस्त्रिंशन्मध्यमे त्रयस्त्रिंशताव-
मित इति* ॥ ३ ॥

त्रिषु पञ्चाच्छिद्रेषु इति शाण्डिल्य आचाय्यो मन्यते त्रीणि
पञ्चाच्छिद्राणि स्युन दशति तेषा त्रयाणा पञ्चाच्छिद्राणा मध्यमे
चतुस्त्रिंशत् त्रयो बद्धा स्यु, ये मध्यमस्याभितश्छिद्रे तयो त्रयस्त्रिंश-
त्तयस्त्रिंशत्तन्व्यो बद्धा स्यु ॥ ३ ॥

पुरस्तादेकैकशस्तास्त्रैध विभज्य भूर्भुव स्वरित्येताभि
पृथगतरोत्तर्युदूहेत्* ॥ ४ ॥

तास्तन्व्य यदि दशसु पञ्चाच्छिद्रेषु यदि त्रिषु बद्धा त्रैध
विभज्य त्रिधा कृत्वा चतुस्त्रिंशन्मध्यमे त्रयस्त्रिंशतावमित इति भूर्भुव
स्वरित्येताभिव्याहृतिभि पृथक् एकैकया उत्तरोत्तर्युदूहेत् उत्
द्विपेत् मूलत आरभ्य तत उपरिष्ठादिति ॥ ४ ॥

तमभिमृशेददो वद वदा वदी वदो वदोरु पृथु सुग सुग
त्व कर्म करण कर करस्युरभीषाट्चाभीषाद्दी चाभिमा-
तिहश्चाभिमातिह्वा च सासद्दिश्च सद्दीयाश्च सद्दस्वाश्च
सद्दमानाश्चोदयाश्च वृद्धदयाश्च सवयाश्च वृद्धदयाश्चैन्द्री वाच
वृद्धतो विश्वरूपाश्च शतायुषो प्रवद देव वाणेति* ॥ ५ ॥

* प्राच्यायनोऽप्येवम् ।

त वाणमभिमृशेत् वदो वद इत्येतदादिना यथासूचितेन
मन्त्रेण ॥ ५ ॥

श्रियिला^१स्तन्तुना यक्केदेभिर्नो वाण तन्तुभि शत राड्वी
रिहावहारात्स सर्वैतार्थजीवा ज्योतिरशीमहीति* ॥ ६ ॥

श्रियिलान मन्दायन्तान आयच्छेत यो यो वाणस्य श्रियिल
स्तन्तुतन्तम आयच्छेत् आयत्त कुर्यात् बध्नीयात् एभिर्नो वाण तन्तु
भिरित्येतदादिना यथासूचितेन मन्त्रेण ॥ ६ ॥

वाक्स्व^१ मनोज्योतिर्मा नो भद्र इति जपित्वा वादयेदि-
न्द्रेण तयेषीकया वेतसशाखया च सपलाशया मूलत * ॥७॥

वाक्स्व^१ मन इत्येतदादि यजुर्जपित्वा वादयेद्वाण इन्द्रेण
तयेषीकया इषीका काश इन्द्र काल स्वभावनतया न वाणवन्ना
मितया वेतसशाखया च सपलाशया तथा इषीकाशाखयोर्मूलाभ्यां
वादयेन्नायाभ्याम ॥ ७ ॥

प्राणाय त्वेत्यूद्धुमुस्त्रिखेदपानाय त्वेत्यवाचम्* ॥ ८ ॥

प्राणाय त्वेत्यनेन मन्त्रेणो^१द्धुमुस्त्रिखन कुर्यात् अपानाय त्वेत्य
वाचम् प्रातिलोम्यम् ॥ ८ ॥

* प्राङ्गायणोऽप्येवम् ।

व्यानाय त्वा व्यानाय त्वेति त्रि सलिख्योदञ्च प्रो-
हेत्* ॥ ८ ॥

व्यानाय त्वा व्यानाय त्वेति त्रि सलिख्य वाणम उदञ्चम् उदञ्चुख
प्रोहेत् ॥ ८ ॥

ब्राह्मणमुक्त्रेममुक्लिखन्नास्वेति* ॥ १० ॥

ब्राह्मण विधिज्ञम एवमुक्त्रा इम वाणमुक्लिख नास्वेति ॥ १० ॥

आहत दुन्दुभीन प्रवदन्तु वीणा इति ब्रूयात † ॥ ११ ॥

आल्लध्व दन्दुभीन प्रवदन्तु वीणा इति एव ब्रूयात ॥ ११ ॥

इति चतुर्थस्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

अलावुवीणां वक्राकपिशोष्ठ्यै च पूर्वस्यां द्वारि बद्धि-
सदसम् † ॥ १ ॥

* ब्राह्मणयोगेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

† ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

उक्त प्रवदन्तु वीणा इति ब्रूयादिति अलावुवीणा वक्रा कपि
 शोर्ष्यौ च सदस पूर्वस्था द्वारि वह्निर्भवेयु अलावुवीणा वक्रा कपि
 शोर्ष्यौ चेति वीणाविकार अलावुवीणा प्रजाता वक्रात्यर्थं कुटिला
 कपिशोर्ष्या बभूव क ॥ १ ॥

वक्राकपिशोर्ष्यौ दुन्दुभिश्च प्रतिमन्त्रयेत या वक्रायां
 कपिशोर्ष्यां दन्दभौ यच्च वाद्य घोषो यो मद्गतो मद्वाध-
 स्तेन नोराद्धि मावदेति* ॥ २ ॥

वक्रा कपिशोर्ष्यौ दुन्दुभीश्च प्रतिमन्त्रयेत यो वक्राया कपि
 शोर्ष्यामित्येवमादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ २ ॥

महावीणापि शीलवीणे चापरस्यामन्तरिति गौतम-
 शाण्डिल्यौ वह्निरिति धानञ्जय * ॥ ३ ॥

महावीणापथापि शीलवीणा अपरे ब्रुवते शूषवीणेति अपरस्था
 द्वारि सदसोऽन्त स्थातामिति एव गौतमशाण्डिल्यावाचार्यौ मन्येते
 वह्नि स्थातामिति धानञ्जय आचार्यौ मन्येते ॥ ३ ॥

अलावुवीणापि शीलवीणे च प्रतिमन्त्रयेतालावुवीणेऽपि
 शीली च य मन्त्रमधिजग्मतुस्तेनेदमुपगायतां ते साममद्दये-
 ष्यत इति* ॥ ४ ॥

आहतदुन्दुभीन प्रवदन्तु वीणा इत्येतच्च सर्वं कुर्यात् अलावु
वीणापिशीलवीणे च प्रतिमन्त्रयेत् अलावुवीणापिशीली चेत्येतदा
दिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ ४ ॥

पश्चिमेनोपगाढृन् द्वे द्वे एकेका पत्नी काण्डवीणां पि-
च्छोराञ्च व्यत्यास वादयेत् ॥ ५ ॥

उपगाढृणा पश्चिमे प्रदेशे उपरिष्ठा द्वे द्वे वीणे एकैका पत्नी
वादयेत् व्यत्यास किं वीणे काण्डवीणा पिच्छोराञ्च वक्राया वेष
मथ्याञ्च पिच्छोरा वीणवी ॥ ५ ॥

उपमुख पिच्छोरां वादनेन काण्डमयीम्* ॥ ६ ॥

मुखस्य समीपे उपमुख काण्डमयी वादनेन वादयेत् ॥ ६ ॥

ता अपघाटिला इत्याचक्षते* ॥ ७ ॥

ता वीणा काण्डमथ पिच्छोराञ्च अपघाटिला इत्याचक्षते उक्त
त पत्न्योऽपघाटिलाभिरुपगायन्त्यार्त्विज्यमेव तत् पत्न्य कुर्वन्तीति ॥७॥

ता प्रतिमन्त्रयेत् यां पत्न्यपघाटिलां मृदुक वादयिष्यति
सारातिमपवाधतां द्विषन्त तैजनित्वगिति* ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

ता अपघाटिला प्रतिमन्त्रयेत या पथ्यपघाटिलाम् इत्येतदा
दिना मन्त्रेण ॥ ८ ॥

सर्वमनुवीक्षमाणो जपेदाक्रन्दा उलूलय प्रकोशा यवा
चष्टति सर्वा सत्रस्य सा राद्विस्तथेद^५ साम गीयत इति* ॥९॥

दुन्दुभ्यादि सर्वमनुवीक्षमाणो जपेत आक्रन्दा उलूलय प्रकोशा
इत्येतदादिमन्त्रम् ॥ ९ ॥

जपेदेव सुपर्णोऽस्मि गरुत्मान् प्रेमां वाच वदिव्यामि
बद्ध करिष्यन्ती बद्ध करिष्यन् स्वर्गमयिष्यन्ती स्वर्गमयिष्यन्
मामिमान यजमानानिति* ॥ १० ॥

इम मन्त्र जपेदेव मन्त्रा हि कर्मकारणा कम तद्धि भवति इम
मन्त्र जपेदेव किञ्चिदनेन कुर्यात ॥ १ ॥

इति चतुर्थस्य द्वितीया कण्डिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

ब्राह्मणोऽभिगर पूर्वस्था^५ सदसो द्वारि प्रत्यङ्मुख उप-
विशेत* ॥ १ ॥

अभिगृणातीत्यभिगर अभिष्टीतीत्यर्थं सदस पूर्वस्यां द्वारि
प्रत्यङ्मुख उपविशेत् ॥ १ ॥

वृषलोऽपगरोऽपरस्यां प्राङ्मुख * ॥ २ ॥

वृषल शूद्र अपगृणातीत्यपगर स अपरस्या द्वारि प्राङ्मुख
उपविशेत् ॥ २ ॥

स ब्रूयान्नारातसुरमे सत्रिण इति* ॥ ३ ॥

वृषलोऽपगरो ब्रूयात् न अरात्सुरिमे सत्रिण इति ॥ ३ ॥

अरात्सरित्यभिगर * ॥ ४ ॥

अरात्सुरित्येवमभिगरो ब्रूयात् ॥ ४ ॥

दक्षिणेन मार्जालीयमर्थोऽन्तर्वेदि दक्षिणामुखस्तिष्ठेत्
बहिर्वेदि शूद्र उदङ्मुख † ॥ ५ ॥

मार्जालीयस्य दक्षिणे प्रदेशे अर्थो, वैश्व वेदेरन्त अन्तर्वेदि
दक्षिणामुखस्तिष्ठेत् बहिर्वेदि शूद्र उदङ्मुख वेदेर्बहि बहिर्वेदि
तिष्ठेदिति च प्रकृतम् ॥ ५ ॥

* आद्याययोऽप्येवम् ।

† आद्याययोर्नैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

अर्याभावे य कश्चार्यो वर्ण * ॥ ६ ॥

यदि वैश्वो न लभ्यते य कश्चार्यो वर्ण स्यात् ब्राह्मणो वा
क्षत्रियो वा ॥ ६ ॥

तौ श्वेत परिमण्डल चर्म व्यायच्छेता † ॥ ७ ॥

उक्त शूद्रार्यो चर्म व्यायच्छेते इति तौ शूद्रार्यौ श्वेत परिम
ण्डल चर्म पृथक् आयच्छेताम् आक्षिपेताम् उक्त परिमण्डल
चर्म भवत्यादित्यस्यैव तद्रूप क्रियत इत्येव रूप आदित्य उपलभ्यते
श्वेत वर्णत परिमण्डलम् आकृतम् ॥ ७ ॥

शूद्र पूव † ॥ ८ ॥

शूद्र पूर्वआक्षिपेत् चर्म आत्माभिमुख पश्चादार्यो वर्ष इति ॥८॥

पूर्वेणाग्नीध्रीय ब्रह्मचार्यन्तर्वद्युदङ्मुखस्तिष्ठेद्वच्चिर्वेदि पुष्-
सली दक्षीणा मुखी* ॥ ९ ॥

आग्नीध्रीयस्य पूर्वे प्रदेशे वेदेरभ्यन्तरत ब्रह्मचारी उदङ्मुख
स्तिष्ठेत् ब्रह्म मैथुननिवृत्ति तश्चरतीति ब्रह्मचारी आदिष्टप्रतो
महोतनियम बच्चिर्वेदि पुष्सली दक्षिणामुखी पूर्वेणाग्नीध्रीयमित्ये

* ब्रह्मायस्योऽप्येवम् ।

† ब्राह्मायस्येन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

तत् प्रकृतम तस्मिन् देशे पुञ्चलो दक्षिणामुखी तिष्ठेत् पुमांस प्रति
चलतीति पुञ्चलो ॥ ८ ॥

सा ब्रूयाद्दुश्चरिति नवकोर्णिन्निति* ॥ १० ॥

सा पुञ्चली ब्रह्मचारिण ब्रूयात् दुश्चरितिनवकोर्णिन्निति ॥१०॥

धिक्काजाल्मिपुञ्चलो ग्रामस्य मार्जनि पुरुषस्य पुरुषस्य
शिश्नप्रणेजनीति ब्रह्मचारो* ॥ ११ ॥

ब्रह्मचारो पुञ्चलोमेव ब्रूयात् धिक्काजाल्मि पुञ्चलो ग्रामस्य
मार्जनि पुरुषस्य पुरुषस्य शिश्नप्रणेजनीति ॥ ११ ॥

एवमादृत्य व्यत्यासम* ॥ १२ ॥

एवमनेन प्रकारेण व्यत्यासधर्मेण सर्वेषान्निश्चि क्रिया स्यात् ॥१२॥

सर्वेषां कर्मणि निष्ठिते तदेवाभिगरस्त्रिब्रूयात्* ॥ १३ ॥

सर्वेषामधिकृतानां कर्मणि समाप्ते यदुक्तं पूर्वमभिगरेण तदेव
पुनस्त्रिब्रूयात् अरात्सुरिति ॥ १३ ॥ ,

अवसृज्य शूद्रं प्रद्वेत् ॥ १४ ॥

शोभं प्रयायात् दुष्प्रकर्षगतौ ॥ १४ ॥

* ब्राह्मणायबोध्यैवम् ।

त तेनैवावक्षिणुयात्* ॥ १५ ॥

त शूद्र प्रद्रावन्त आर्यस्तेनैव चर्मणा हन्यात् ॥ १५ ॥

यथाभिप्रेतमितरां ब्रह्मचार्याक्रोशेत्* ॥ १६ ॥

यो योऽस्याभिप्रेत आक्रोश तेन तेन ब्रह्मचारी पुञ्जलोमा
क्रोशेत् ॥ १६ ॥

पश्चिमेनाग्नीध्रीय बर्द्धिर्वेदि परिश्रिते मिथुनौ सम्भवेतां
यौ वर्णौ लभेरन* ॥ १७ ॥

आग्नीध्रीयस्य पश्चिमे प्रदेशे वेदेर्बर्द्धि' परिश्रिते प्रदेशे परिश्रयण
मावरण मिथुनौ स्त्रीपुमांश्च मिथुनौ सम्भवेताम् एकत्र भवेता
मिथुनधर्मेण यौ वर्णौ लभेरन यौ वर्णौ सत्रिण परिलभेरन तौ
सम्भवेता तत् किमिदं यौ वर्णौ लभेरन्निति उच्यते तुल्यवर्णासम्भवे
वर्णसङ्करो न स्यादिति वर्णध्वनियम ॥ १७ ॥

गृहपतेर्दास्यो नवानुदहरणान् पूरयित्वा प्रदक्षिण मार्जा-
लीय परियर्द्धेमद्वाशूद्र मध्विद मध्विति वदत्य पञ्चावराह्या
पञ्चशतम्यराह्या पञ्चविंशति साम्यता † ॥ १८ ॥

* आचार्यशोऽप्येवम् ।

† आचार्यशोऽनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

उक्त परिकुम्भिन्यो मार्जालीय यन्तीदम्भ्विदम्भ्विति इति गृह
पतेर्दास्यकर्मकरा नवानुदहरणान कुम्भान उदकस्य पूरयित्वा प्रद
क्षिण मार्जालीय कुर्वन्त्य परीयु हैमहा ३ इदम्भ्विद एव वदन्य
कियत्यस्तादास्य इत्युच्यते पञ्चावराद्ध्या सर्वान्कृष्टा पञ्च पराद्ध्या
कि वत्य इत्युच्यते पञ्चशत पराद्ध्या सर्वोत्तमा पञ्चविंशति साम्प्रता
पञ्चविंशतियुक्ता अनुरूपास्य कर्मण पञ्चविंश महाव्रतमिति
एवन्ता सम्प्रयुक्ता भवन्ति एव लोकेऽपि भवति साम्प्रतमनुरूप
युक्तम अनेन चेष्टितमिति ॥ १८ ॥

सर्वासु सक्तिषु दुन्दुभीनाबध्नोयु * ॥ १९ ॥

सर्वासु सक्तिषु दुन्दुभयो वदन्तीति ब्राह्मण सर्वासु सक्तिषु
सदस दुन्दुभीनाबध्नोयु सक्तय कोणा ॥ १९ ॥

उत्तरोत्तरि वाचो व्याहारयेयुयावतीरधिगच्छेयु * ॥ २० ॥

उत्तरोत्तरोति तारतरा इति अपरे ब्रूवते शास्त्राण्यधिकृत्य
कथा कारयेयुरिति परस्परत उत्तरोत्तरयुक्ता यावतीर्लभेयु-
रिति ॥ २० ॥

घोषाऽथ ॥ २१ ॥

उत्तरोत्तर कारयेयु , भेरिशङ्खपटहृददङ्गहृत्स्यन्वाश्वतरगर्दभा-
दीना यावतोऽधिगच्छेयु उक्त हि सर्वा वाचो वदन्तीति ॥ २१ ॥

द्विकारमन्वभिगर प्रभृतय कृत्वा यथार्थं स्युः * ॥ २२ ॥

स्रोत्रस्य द्विकारमनु अभिगरप्रभृतय खानि कर्माणि कृत्वा
यथार्थं स्यु यो योऽर्थो यथार्थं ॥ २२ ॥

आस्रोत्रान्तात्कुम्भिन्य सर्वे च घोषा * ॥ २३ ॥

आस्रोत्रसमाप्ते एता कुम्भिन्य सर्वे च घोषा स्युरिति ॥ २३ ॥

इति चतुर्थस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

पञ्चविंशो चतुर्विंशस्योत्तमे पर्याये परिचरायामा-
वपेदिति गौतम १ ॥ १ ॥

उक्तं यद्वा अदस्रतुर्विंश प्रायणीय तटेतदुदयनीय यत्सवत्सरं
मन्त्र सम्भरन्ति सैषा पञ्चविंशपजायतइति तच्चतुर्विंशो पञ्चविंश
श्रूयते या सा पञ्चविंशो स्रोत्रीर्योपजायते तस्या स्थान कल्पयत्या
चार्यं पञ्चविंशो स्तोत्रे कर्त्तव्ये चतुर्विंशस्य स्तोमस्य उत्तमे पर्याये
तां पञ्चविंशतिपरिचरायामावपेदिति गौतम आचार्यो मन्यते
परिचरा मध्यमे विष्टावे उत्तमे पर्याये आवापस्त्रान परिचरा तृतीया-
भागेत्युत्तमे इति ॥ १ ॥

* ब्राह्मण्यबोत्पेवम् ।

आवापस्थान इति धानञ्जय * ॥ २ ॥

चतुर्विंशस्य स्तोत्रस्योत्तमे पर्याये यदावापस्थान तस्मिन्नाव
पेदित्येव धानञ्जय आचार्या मन्यते ॥ २ ॥

प्रथमस्यावापस्थान इति शाण्डिल्य * ॥ ३ ॥

चतुर्विंशस्योत्तमे य प्रथम पर्याय तस्य यदावापस्थान तस्मिन्
नावपेदित्येव शाण्डिल्य आचार्य आह ॥ ३ ॥

चतुर्विंशशेन वा स्तुत्वा मध्यमामद्धितानां त्वस्य प्रस्तु-
यात् * ॥ ४ ॥

चतुर्विंशशेन वा स्तोत्रेण स्तुत्वा त्वस्य मध्यमां स्तोत्राणां ताम्
अद्धितानां प्रस्तुयात् ॥ ४ ॥

स आस्कन्दो नाम * ॥ ५ ॥

सविधिरास्कन्दो नाम तस्येय सज्ञा आस्कन्द इति ॥ ५ ॥

तन्न कुर्यादिति शाण्डिल्यायन * ॥ ६ ॥

तमास्कन्द न कुर्यादित्येव शाण्डिल्यायन आचार्या मन्यते
तस्मिन्निर्द्देश किमर्थमिति चेत् उच्यते, वक्ष्यात्ययम् आस्कन्दस्तु

* माझ्जावबोऽप्येवम् ।

गौतमस्त्वारिंशे धानञ्जय इतरेष्विति तत्रापि शाण्डिल्यायनस्या-
निष्ट एवास्कन्द अत आह तमिति ॥ ६ ॥

उत्तमायां स्तोत्रोयायामस्तुतायां पादाबुपावहरेत सह-
निधनेन भूमौ प्रतिष्ठापयेत् * ॥ ७ ॥

ब्राह्मण, एकस्या स्तोत्रीयाया स्तुताया पादाबुपावहरति सह
निधनेन प्रतिष्ठामुपयन्त्येव लोकेषु प्रतिष्ठन्तीति तदुच्यते,
समाप्ते स्तोत्रे आत्मन एकस्या स्तोत्रोयायामवशिष्टाया उद्गाता
आसन्त्या पादाबुपावहरेत सह निधनेन भूमौ प्रतिष्ठापयेत् निधन
ब्रुवन् भूमौ प्रतिष्ठापयेत् ॥ ७ ॥

आह्नियमाणे भक्ते प्रतिलोमेरारोहणीयैरवरुद्ध जपे-
न्महो द्यौ पृथिवी च न इम यज्ञमिमिक्षतः पिपृतान्नोभरीम-
भिरिति † ॥ ८ ॥

आह्नियमाणे भक्ते यैर्मन्त्रै आसन्दीमारूढ तै प्रतिलोमै अव-
रुद्ध अवतीर्थ जपेत् महो द्यौ पृथिवी च न इत्येतदादि मन्त्र यथा
सूत्रित प्रतिलोम्येन विश्वे त्वा देवा आनुष्टुभेन कन्दसावरोहन्तु
तानम्बवरोहामि साम्राज्याय आदित्यास्त्वा जागतेन कन्दसावरोहन्तु
तानम्बवरोहामि स्वाराजाय रुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन कन्दसावरोहन्तु

* ब्राह्मणायणेनानेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेऽप्येवम् ।

तानन्ववरोहामि वैराज्याय वसवस्त्वा गायत्रेण छन्दसावरोहन्तु तान-
न्ववरोहामि राज्यायेत्येव प्रातिलोम्य अथ यद्युद्धृतदेवताराज्य
शब्दे आरोहेत् तत्राप्येवमेव प्रातिलोम्यम आरोहणे ॥ ८ ॥

अध आसीना शेषेण सुवीरन्* ॥ ९ ॥

अवरुह्य आमन्दीकूर्चभ्यो यानि स्तोत्राणि अवशिष्टानि तै सुवी
रन् ॥ ९ ॥

उदयनीयेऽतिरात्र स१स्थितेऽवभृथमभ्यवेयुरनुपमज्ज-
न्त † ॥ १० ॥

महाव्रतस्य विधिरुक्त अनन्तरम् उदयनीयेऽतिरात्रे उदयत्येत-
स्मिन्नित्युदयनीय अस्मिन्नुदयनीयेऽतिरात्रे सस्थिते समाप्ते अवभृथ
गच्छेयु उक्त प्रागुदयनीयादतिरात्रादप्सुषोमान्तमह सत्रेषु दधि-
भक्षान्तमहीनेष्विति तत् उदयनीयेऽतिरात्रे समाप्ते अवभृथमभ्य
वेयुरनुपमज्जन्त तस्मिन्नुदकेन मज्जेयु ॥ १० ॥

पाणिभिस्तु सन्धावेरन् † ॥ ११ ॥

पाणिभिस्त्रदक महीला उद्वर्षण कुर्यु ॥ ११ ॥

* ज्ञान्नायन्नाऽप्यवम् ।

† ज्ञान्नायन्नाये छेदविषये विशेषोऽस्ति ।

यस्यात्र पत्नी स्यात् पृष्ठन्तया व्युद्धावयेत्* ॥ १२ ॥

यस्यास्मिन्नवभृथे पत्नी स्यात् पृष्ठन्तया व्युद्धावयेत् उद्धर्षयेत्
यस्यात्र पत्नी स्यादित्यपत्नीका अपि भवन्त्येतद्दृश्यति यस्यात्रेति
किम् उच्यते, विद्यमानास्वपि पत्नीषु कस्यचिदस्मिन्नेवावभृथे पत्नी
सन्निहिता न स्यात् रजतादिस्त्रीधर्मात् सोऽन्यस्या सकाशात्पृष्ठ
व्युद्धावयेत् अत आह यस्यात्रेति ॥ १२ ॥

तानुन्नेतोदानयेत्* ॥ १३ ॥

तान सन्निष तस्मादवभृथात् उन्नेता उदानयेत् उत्थाप्या
नयेत् ॥ १३ ॥

उदेत्य गृहपति सोमोपनहन परिदधीत* ॥ १४ ॥

उदेत्य तस्मादवभृथात् गृहपति सोमोपनहन वास परि
दधीत ॥ १४ ॥

वस्त्राणीतरे* ॥ १५ ॥

उदेत्यावभृथात् इतरे सन्निष अन्यानि वस्त्राणि अहतानि परि
दधीरन् ॥ १५ ॥

अभ्युक्षणाप्रमृति समापयेयु* ॥ १६ ॥

परिधीय वस्त्राण्यप उपसृत्य अभ्युक्षणादारभ्य शेष कर्म समाप
येयु यावदाहवनीयोपस्थानमिति ॥ १६ ॥

येनेतो गच्छेयुरन्येन प्रत्याव्रजेयु ॥ १७ ॥

येन मार्गेन इतो देवयजनादवमृत्य गच्छेयु तेनैव न प्रत्या-
व्रजेयु अन्येन प्रत्याव्रजेयु ॥ १७ ॥

अनूबन्ध्य वपायां ऊतायां दक्षिणे वेद्यन्ते केशशश्रूणि
वापयेरन्* ॥ १८ ॥

अनूबन्ध्य पशो वपायां ऊताया दक्षिणे प्रदेशे केशाश्च शश्रूणि
च वापयेरन् ॥ १८ ॥

तस्मिन् स० स्थिते प्राञ्च उदञ्चो वा गत्वा पृथग्द्वसानी-
याभिरिष्टिभिराहिताग्नेयो यजेरन्* ॥ १९ ॥

तस्मिन्ननूबन्धे सस्थिते संमाप्ते अरणीष्वग्निं समारोप्य प्राञ्च
उदञ्चो वा गत्वा पृथक् नानेत्यर्थं उद्वसानीयाभिरिष्टिभिराहि
ताग्नेयो यजेरन् इष्टियद्वयमतिरिक्तमिति चेत् उच्यते इयमिष्टि
प्रकृतौ यथा गृहीता विकल्पते तदिहेष्टियद्वयं नियमार्थं क्रियते
विकल्पो न स्यादिति आहिताग्नेयो यजेरन्निति अनाहिताग्नीना-
मपि सचासनं दर्शयति ॥ १९ ॥

* प्राञ्चापशोऽप्येवम् ।

गृहपति यजमानमनाहिताग्नय उपासीरन* ॥ २० ॥

ये अनाहिताग्नय ते गृहपति यजमान उदवसानीययेद्वा उपा
सीरन् यजमानगृहण तदिष्टिप्रतिषेधार्थं गृहपतिमेव यजमान न
दृष्टिनम ॥ २० ॥

तद्देवत्यै स्थालीपाकैर्यजेरन्निति धानञ्जप्य * ॥ २१ ॥

ये आहिताग्नयस्ते यद्देवत्या उदवसानीयेष्टिस्तद्देवत्यै स्थालीपाकै
र्यजेरन्निति धानञ्जप्य आचार्य्यं आह ॥ २१ ॥

सवत्सरश्च सवसेयु * ॥ २२ ॥

उदेत्य सत्रात् सवत्सर एकस्मिन् एकत्र नयेयु ॥ २२ ॥

द्वादशरात्रमहोरात्रौ वा* ॥ २३ ॥

द्वादशरात्र वा सवत्सर सवसेयु अहोरात्रौ वा अहश्च रात्रिश्च
अहोरात्रौ अहोरात्रमित्यर्थ ॥ २३ ॥

यावद्वा सुनुयुर्यावद्वा सुनुयु * ॥ २४ ॥

यावदेव वा सुनुयु तावदेव सवाक् ऊर्द्धं सचात् याथाकाम्य

मित्यपरे ह्रुवते उक्त सच सार्वक्रतुकमिदं तद्भवामयने सवत्सरे
सवसेयु द्वादशरात्रमहोरात्रौ वा अन्येषु सत्रेषु यावन्तमेव काल
सोम सुनुयु तावन्तमेव काल सवसेयुरिति ॥ २४ ॥

इति चतुर्थस्य चतुर्थी कणिका ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

अथातो गवामयनविकल्पा * ॥ १ ॥

उक्तङ्गवामयनम अनन्तर विकल्पा वक्ष्यन्ते अथ अत गवामयन
विकल्पा अथ इत्ययं निपात अनन्तर्ये उक्तङ्गवामयनम अथानन्तर
तस्यैव विकल्पा वक्ष्यन्ते इति वाक्यशेष ॥ २ ॥

सर्वं ज्योतिष्टोमेनैके* ॥ २ ॥

सर्वङ्गवामयन प्रायणीयादतिरात्रादारभ्य यावद्दृश्यनीया इति
ज्योतिष्टोमेन पक्षे आचार्या कल्पयन्ति सर्वग्रहणं किमर्थमिति
चेत् उच्यते, यावन्त्य सस्या गवामयने स्युस्तावत्सु विहृतो ज्योति
ष्टोम स्यादिति सस्याया स्थाने तत्सस्यो ज्योतिष्टोम स्यादिति ॥१॥

अतिरात्रचतुर्विंशतिरात्रावा यथास्थानं स्यु
शेषो ज्योतिष्टोमन* ॥ ३ ॥

* द्वाष्ट्यायणोऽप्येवम् ।

प्रायणीयार्तिरात्रचतुर्विंशमह प्रायणीयमेव अभिजिज्ञय स्वर-
सामानो विषुवान् आष्टत्तास्त्रय स्वरसामानो विश्वजिदित्येष न
वाह महाव्रतमुदयनीयाऽतिरात्र इत्येतान्यहानि यथास्थान स्यु
यस्य यत स्थान यथास्थान शेषो ज्योतिष्टोमेन अन्य सत्रे ह्यह
शेष सर्वो ज्योतिष्टोमेन भवेत् पुन ज्योतिष्टोमग्रहण किमर्थं
मिति चेत् उच्यते, पूर्वस्मिन्नक्त गवामयनसस्थान विकृतो ज्योति
ष्टोम सर्वत्र स्यादिति तदिह पुन ज्योतिष्टोमग्रहण क्रियते अति
रात्रादिभ्यो यथास्थानकृत्प्रभ्य योऽन्य सत्रे शेष सोऽग्निष्टोम
सस्थेन ज्योतिष्टोम स्यादिति ॥ ३ ॥

अत्र वा गोआयुषी पृष्याभिप्रवौ दशरात्रमित्युपा-
हरेत् स सवत्सरप्रवर्ह * ॥ ४ ॥

अत्र वास्मिन् कन्ये योऽयमुक्तस्तस्मिन् तस्मिन् स्थाने गोआयुषी
पृष्याभिप्रवो दशरात्रमित्येतत् कुर्यात् सकल्प सन्वत्सर प्रवर्ह इति
सवत्सरोत्पादित सवत्सर प्रवर्ह बृह उच्यते ॥ ४ ॥

शङ्खाहतञ्च* ॥ ५ ॥

शङ्खाहतमिति चैतद्विधानमुच्यते ॥ ५ ॥

नाना होभिर्वय कल्पयामो यधैतद्वाह्यणम् † ॥ ६ ॥

* आद्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† आद्यायणोऽप्येवम् ।

नाना पृथगित्यर्थं यदेतद्भवामयनस्य सखा ब्राह्मण अतिरात्र
 चतुर्विंश प्रायणीयमह इत्यत आरभ्यते एतेषामङ्गा प्रत्यहमेकैकस्य
 विकल्प करिष्याम ॥ ६ ॥

अतिरात्रमुभयसामान कुर्वन्नान्धीगवादुत्तरे उदल
 वृद्धतो षोडशिमा^१स्त्रेदौदलस्थाने नानदम्* ॥ ७ ॥

*
 यदि प्रायणीयमतिरात्रमुभयसामान कुर्यात् तदा आन्धी
 गवस्योत्तरयो स्तोत्रीययो उदलवृद्धतो कुर्यात् उदलञ्च वृद्धञ्च
 उदलवृद्धतो यदि षोडश्यन्तमतिरात्र कुर्यात् तत उदलस्य
 स्थाने नानद कुर्यात् उक्त योऽनुष्टुभि नानन्द कुर्यात् गौरीवितेन
 षोडशिना स्रुवतेजसा अत्रियमुपैति न अत्रिया अवपद्यते इति ॥ ७ ॥

पूर्वा वृद्धत सामदच † ॥ ८ ॥

वृद्धत पूव सामदच स्यात् वृद्धत्तचस्थम ॥ ८

चतुर्विंशमरथन्तरमेके † ॥ ९ ॥

चतुर्विंशमह प्रायणीय अरथन्तरमेके आचार्या इच्छन्ति नाच
 रथन्तरं स्यादिति ॥ ९ ॥

* ब्राह्मणयज्ञेनानेन सूत्रद्वयं ज्ञातम् ।

† ब्राह्मणयज्ञोऽप्येवम् ।

रथन्तरपृष्ठ वा वृद्धदनुष्टुप्कम्* ॥ १० ॥

रथन्तर वा पृष्ठ कृत्वा वृद्धदनुष्टुभि कर्त्तव्यमिति अथ रथन्तर
वा स्यादेतदिति ॥ १० ॥

अग्निष्टोमसंस्थञ्चेत्त्रिंशान्याज्यानि षट्त्रिंशानि पृ-
ष्ठानि* ॥ ११ ॥

ब्राह्मणम अथोखत्वाङ्गरग्निष्टोममेव कार्यमिति अथ तद्यद्यग्नि
ष्टोममस्य स्यात् त्रिंशस्तोमान्याज्यानि स्यु षट्त्रिंशस्तोमानि पृ
ष्ठानि ॥ ११ ॥

षट्त्रिंशानि वा द्वादकसामानि* ॥ १२ ॥

मैत्रावरुणादीना द्वादकाणा सामानि षट्त्रिंशानि स्यु हेतु
राज्यपृष्ठञ्च चतुर्विंशमेव स्यादिति वा ॥ १२ ॥

पृष्ठानां वाष्टाचत्वारिंशानि* ॥ १३ ॥

पृष्ठाना वाष्टाचत्वारिंशानि स्यु द्वादकसामानीति प्रकृत हेतु
पृष्ठञ्चतुर्विंशमेव एव वा स्यात् ॥ १३ ॥

सर्वाणि वा त्रिंशानि स्तोत्राणि* ॥ १४ ॥

* ब्राह्मण्यबोध्यैवम् ।

अथवा द्वादशसोत्राणि त्रिंशत्सोमेन स्यु ॥ १४ ॥

व्यत्यास वा त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ* ॥ १५ ॥

व्यत्यस्य व्यत्यस्य व्यत्यास त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ स्तोमौ व्यत्यास स्यातां
त्रिणव बहिष्पवमान त्रयस्त्रिंशद् हेतुराज्य एवमुत्तराणि सर्वाणि
व्यत्यासेन एव वा स्यात् ॥ १५ ॥

एतदन्तरूक्थ्यम* ॥ १६ ॥

एतत्प्रायणीय अन्तरूक्थ्यं या स्तोत्रीया सम्पत् प्रायणीये उक्त
यावत्यश्चतुविंशत्सोक्थ्यस्य स्तोत्रीयास्तावत्यं सवत्सरस्य रात्रय
इति ता सम्पत् प्रायणीये अग्निष्टोमसस्य स्तोमव्यत्यासेन उक्थ्य
सस्या सम्पद्यते अत आहैतदन्तरूक्थ्यमिति ॥ १६ ॥

* अभिप्लवः स्वरसाम्नश्च ज्योतिष्टोमतन्त्र एके कल्प-
यन्ति* ॥ १७ ॥

अभिप्लव स्वरसाम्नश्चेति कर्मणि द्वितीया अभिप्लव षड्ङ् स्वर
साम्नश्च एके आचार्या ज्योतिष्टोमस्य तन्त्र कल्पयन्ति उक्तं भूयिष्ठ
तन्त्रलक्षणमुत्तरयो सवनमुखीये गायत्र्याविति शौचिष्टस्त्रिमाध्व-
न्दिनीथाचार्याणामिति इह' तु भूयिष्ठ तन्त्रलक्षणमित्येतदेव

अस्मिन् ज्योतिष्टोमे एव कृत्स्न भवति अभिज्ञवस्वरसामसु सोम
तन्त्रविशेष स एतान् सोमानपश्यत ज्योतिर्गौरायुरित्यभिज्ञवे सप्त
दशा भवन्तीति स्वरसामसु अभीवर्त्तसुज्ञानगौरीवितानि श्रुतत्वात्
तत्र द्वितीयेऽहनि पञ्चदश बहिष्पवमानन्तृवृन्त्याज्यानि सप्तदशमाध्य
न्दिन सवन एकविंश ततोयसवन सोकथ तत्र बहिष्पवमाने आवाप
एते असृगमिन्दव राजा मेधाभिरोयत इति सुत्रक्लृप्तिषु दृष्टत्वात्
रथन्तरपृष्ठे सान्न पुनान् सोमधारयेति द्विहिङ्कारन्तिष्टुषु मेधा
तिथमेकस्या रौरव* विष्टारपङ्क्तौ योधाजयन्तिष्टुषु एष व्यत्या
सन्त्याय उष्णिककुभौ त्वस्य ज्योतिषाण्येवोकथानि एतदेव ततोय
मह बहिष्पवमानन्त्रविहृतन्त्रिवृत्सोमत्वात् चतुर्थं ततोयेनैव
व्याख्यात पञ्चमं द्वितीयेनैव षष्ठं प्रथमेनैव व्याख्यात स्वरसामसु
ज्योतिष्टोमतन्त्रे उपास्मै गायता नर उपोषु जातमप्सुरन्तत्वा
वृत्तानि बिभ्रत पवमानस्य ते वय पवमानस्य ते कवे अग्न आयाहि
वोतय इत्याज्यानि प्रसोमासो विपश्चित इति गायत्रञ्चाश्वञ्चाभि
सोमास आयव इति पौरुहन्मनञ्चद्वैगतञ्च गौगवञ्च योधाजयञ्चै
श्वनमत्य यज्जा यथा अपूर्व्यति रथन्तर स्वासु वामदेव्य त वोदस
मृतोषहमित्यभीवर्त्त स्वासु कालेय स्वादिष्टया मदिष्टयेति गायत्र
चक्षुष्मकवैष्टभञ्च या पवस्व देवस्य पवते ह्यर्धतोऽहरिति सप्तसुज्ञाने
काशीतम्बा प्रसुम्बानायाभ्यस इति गौरीवितन्तिष्टुषु गौरीवित
मेकस्या गौतममेकस्यामौदलमेकस्यामिति वा स्वरन्तिष्टुषु यत्प
योनिधनमभिप्रियाणीत्यैडु क्वावमन्थ स्वर यदि विकल्पयेद्यज्ञा

* नामइमिति पुरीषान्तरपाठ ।

यज्ञोयमग्निष्टोमसाम एतावेव द्वितीयतृतीयौ स्वरसामानौ स्वरन्तु
 वृहन्निधनयोर्यत्पूर्वं तत् स्यादुत्तरमावृते तृतीये प्रथमस्वर ज्योति-
 षाण्युक्त्यानि यद्युक्त्या अग्निष्टोममस्त्वेव ॥ १७ ॥

तथा सता५ शाव्यायनिन षडह विभक्तीरनुकल्प-
 यन्ति* ॥ १८ ॥

तथा सतान्तेषा अभिप्रवस्वरसाम्ना ज्योतिष्टोमतन्त्रे कल्पमाना
 ना सयोगाय शाव्यायनक ब्राह्मण अधीयते ये ते दशरात्रप्रकरणे
 या षडहस्य देवताविभक्तय सामान्तविभक्तयश्च पठिता ता अनु-
 कल्पयन्ति अग्न आयाहि वीतयेऽग्नि दूत वृणीमहेऽग्निनायि समि-
 ध्यतेऽग्निर्वृचाणि जह्वनदग्ने स्तोत्रम मनामहे यमग्ने पृतसु मर्त्यमित्येता
 अग्निविभक्तय एकैक प्रत्यह हेतुराज्यानि आयाहि सुषमाहित
 इन्द्रमिङ्गाधिनेो वृहदिन्द्रेण सन्दिदृक्षस इन्द्रो दधीचो अस्यभिरु
 मिष्ठन्नोऽजसा सह भिन्दि विश्वा अपदिष इत्येता इन्द्रविभक्तय
 ब्राह्मणाऋसिन आज्यानि प्रत्येकमेव अथ सामान्तविभक्तय उग्नन
 प्रथमे वासिष्ठ द्वितीये उभयतस्तोभ गौतम तृतीये आभीश्वस्यतुर्थे
 आनूप पञ्चमे इहवदामदेय षष्ठे एता स्वरविभक्तय नौधसम्पु
 थमे श्यैत द्वितीये महावैष्टम्भ तृतीये आथर्वण चतुर्थे वार्हङ्गिर पञ्चमे
 गोष्ठ षष्ठे एता निधनविभक्तय कालेय प्रथमे माधुक्कन्दस द्वितीये

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

रौरव तृतीये ष्टिंशत्तुर्थे रायोवाजीय पञ्चमे गोष्ठ एव षष्ठे एता
 इडाविभक्तय तासा कल्पना उशनन्तावत्प्रथमेऽहनि माध्यन्दिनान्ध-
 मेव स्थित द्वितीयेऽहनि इह वद्वासिष्ठ गौतम माध्यन्दिने तृतीयेऽहनि
 पुनान सोमधारयेति कालेयन्ति सृषु विष्टारपङ्क्तौ रौरव गौतम प्रथ
 माया यौधाजयन्ति सृषु चतुर्थेऽहनि पुनान सोमधारयेति कालेय
 मेकस्या आथर्वणन्ति सृषु आभीश्व प्रथमाया यौधाजयन्ति सृषु
 प्रथमेऽहनि पुनान सोमधारयेति कालेयन्ति सृषु आनूपमेकस्या
 रौरव विष्टारपङ्क्तौ यौधाजयन्ति सृषु षष्ठेऽहनि उच्चातेजातमन्धस
 इति गायत्रन्तिसव्वामहोयवमेकस्याञ्जराबोधीयमेकस्यां इह वद्वा
 मदेव्यमेकस्याम एता सामान्तविभक्तय अथ निधनविभक्तय नौध-
 सम्प्रथमेऽहनि ब्रह्मसामषिद्धु ग्नेत द्वितीये महावैष्टभ तृतीये
 चतुर्थेऽहन्याथवणम अन्यत्र विकल्पित विभक्त्यर्थेन बार्हद्गिरि पञ्चमे
 ब्रह्मसाम षष्ठेऽहनि पुनान सोमधारयेति कालेयमेकस्यान्दैर्घश्रव
 समेकस्या रौरवमेकस्यां पुनस्त्रिभिर्निवृत्यान्य उदत्ताजाप्रत्यमेकस्यां
 गोष्ठ एकस्यां स्रोमवशेन जाम्यर्थेन च सामान्तकल्पना अथ इडा
 विभक्तय कालेय प्रथमे सिद्धमच्छावाकसाम माधुक्न्दस द्वितीये
 कालेयस्य च उत्तानुयष्टो वृहत्या पुनान सोमधारयेति कालेयन्ति
 सृषु मेधातिथमेकस्या रौरव विष्टारपङ्क्तौ यौधाजयन्ति सृषु रौरव
 तृतीयेऽच्छावाकसामष्टिंशत्तुर्थे रायोवाजीय पञ्चमे षष्ठेऽहनि गोष्ठ
 उभयथा क्लृप्त खरसामान आभिज्ञधिके रौरवाद्यैस्त्रिभि सिद्धा
 एषा ज्योतिष्टोमतन्त्रे क्लृप्तानामभिज्ञवखरसाक्षा षड्विहिकानां
 विभक्तीनामनुकल्पना श्राव्यायनिकानाम् ॥ १८ ॥

द्विविधमभिज्ञवमेक उपवत्यग्निवती च व्यत्यासम्प्रति-
पदौ राथन्तरवार्हतानि चाज्यानि* ॥ १९ ॥

द्विविधमभिज्ञवमेके आचार्या कल्पयन्ति द्वि प्रकार द्विविध
कि द्विविध उपवती अग्निवती च व्यत्यासम्प्रतिपदौ व्यत्यस्य व्यत्यस्य
रथन्तरवार्हतानि चाज्यानि व्यत्यासमेवति प्रकृतम राथन्तरेषु
तस्योपास्यै गायतानर इति प्रतिपत् अग्न आयाहि वीतथ इत्येतदा
दीनि राथन्तराण्याज्यानि वार्हतेषु पवस्व वाचो अग्नि इति प्रतिपत्
अग्नि दूत वृष्णीमह इत्येतदादीनि वार्हतान्याज्यानि एतद्वै विधम ॥१९॥

आज्यप्रतिपदावौशनकावे अन्त्ये पार्थयामे वा वार्हतानां
स्वयोन्यभीवर्त्ता रथन्तरपृष्ठेषु श्यैतर्त्तुं बृहत्पृष्ठेषु † ॥ २० ॥

एव वा द्वैविध्यं स्यात् आज्यप्रतिपदौ आज्यञ्च प्रतिपञ्चाज्य
प्रतिपदौ उपवतीति प्रतिपत् अग्न आयाहि वीतथ इति हेतुराज्य
माध्यन्दिनाभवयोरौशनकावे अन्त्ये स्वयोन्यभीवर्त्त एष प्रथमद्वितीय
पञ्चमेष्वह सु आभिज्ञविकेषु अन्यत्प्रकृतितवत् अग्निवती प्रतिपत्
अग्नि दूत वृष्णीमह इति हेतुराज्य माध्यन्दिनाभवये पवमानयो
पार्थयामे अन्त्ये श्यैतर्त्तुं अभीवर्त्त एष द्वितीयचतुर्थषष्ठेषु द्रव्य-
विशेष अन्यद्यथा प्रकृति पूर्व वा यथोक्त द्वैविध्य एतद्वा ॥ २० ॥

* प्राज्ञायगेनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† प्राज्ञायगेनानेन सूत्रपञ्चक कृतम् ।

व्यूढं पृष्यमेके* ॥ २१ ॥

उक्तं मशकेन पृष्यं षड्दह मूढो वा व्यूढो वेति तमिह पृष्यमेके
आचार्या व्यूढमिच्छन्ति ॥ २२ ॥

तस्य समूढात्प्रथमस्याङ्गो बहिष्पवमानम* ॥ २२ ॥

तस्य समूढस्य सतः पृष्यस्य षड्दहस्यैव समूढात् प्रथमस्याङ्गो
बहिष्पवमानः स्यात् समूढादित्यपादानलक्षणा पञ्चमी ननु च समूढे
व्यूढे चाऽऽच्छिन्ने समूढादेव बहिष्पवमानमेकमेव पठितमधिकृतं तत्
किमिदं तस्य समूढात् प्रथमस्याङ्गो बहिष्पवमानमिति उच्यते,
दाशरात्रिकं पृष्ठं प्रकृतित्वेनाभिप्रेत्यैवमुच्यते अनादेशे प्रकृति
प्रत्ययो भवति तत्प्रकृतित्वेन बहिष्पवमानम् ॥ २२ ॥

समूढमेके रथन्तरबृहत्पृष्ठम* ॥ २३ ॥

एके आचार्या समूढमेवेच्छन्ति पृष्यं अयन्तु विशेषं रथं
न्तरबृहत्पृष्ठं भवति ॥ २३ ॥

नाना पृष्ठे चोत्तरे चतुरद्वे रथन्तरबृहत्ती व्यत्यासम्भव-
मानेषु बृहत्तीषु रथन्तरमनुष्टुप्सु बृहत्ते द्वितीये † ॥ २४ ॥

दृहद्द्रथन्तरमिति प्रकृतं अत आह नाना पृष्ठ इति नाना पृष्ठे

* शास्त्रायणोऽप्येवम् ।

† शास्त्रायणेनैतेन कृष्णचयं कृतम् ।

चास्मिन् पृष्ठे षड्हे उत्तरे चतुरहे पवमानेषु रथन्तरवृहती
 व्यत्यास कुर्यात् व्यत्यस्य व्यत्यस्य व्यत्यास वृहतीषु रथन्तर कुर्यात्
 अनुष्टुप्सु वृहत् ततीयपञ्चमयो रथन्तर वृहतीषु कुर्यात् चतुर्थ
 षष्ठयोर्बृहदनुष्टुप्सु वृहती अनुष्टुप् रथन्तर वृहतीषु षष्ठयो वृहत्सु
 इति बङ्गवचनस्य विषयस्ते द्वितीये रथन्तरवृहती द्वितीये स्याता
 रथन्तर वृहत्या द्वितीयम् अनुष्टुभि वृहद्वितीयम् ॥ २४ ॥

बृहदुत्तम ७ समूढे ॥ २५ ॥

यदि समूढ स्यात् अनुष्टुभि वृहदुत्तम स्यात् चतुर्थषष्ठयो
 रङ्गोरजान्यर्थेन अर्थादापन्न द्वितीय व्यूढ इति ॥ २५ ॥

आष्कारणिधनात् पूर्व कौलमलवर्हिषम्* ॥ २६ ॥

ततोयेऽहन्याष्कारणिधनादर्वाक् कौलमलवर्हिष स्यात् रथन्तरा
 गमे अजान्यथेन ॥ २६ ॥

आन्धीगवाच्छावाश्वम्* ॥ २७ ॥

चतुर्थेऽहन्यान्धीगवात्पूर्वं श्वावाश्व स्यात् वृहदागमे श्लोम
 वशेन ॥ २७ ॥

उपोत्तम ७ समूढे* ॥ २८ ॥

* आङ्गाययोऽप्येवम् ।

यदि समूह स्यात् अनुष्टुभि उपोत्तम स्यात् नानदशावाच्यस्य
अजान्यर्थेन ॥ २८ ॥

इति चतुर्थस्य पञ्चमी कण्डिका

अथ षष्ठी कण्डिका ।

आनूपोपक्रमा बृहतो पञ्चमे* ॥ १ ॥

आनूपारम्भेण बृहतो स्यात् पञ्चमेऽहनि गयन्तरागमे अजान्य
र्थेन ॥ १ ॥

मानवात्पूर्व^१ हारायणम^२ ॥ २ ॥

पञ्चमेऽहनि मानवात्पूर्व हारायण स्यात् स्तोमवशेन ॥ २ ॥

मधुश्च्युन्निधनादाकूपारम* ॥ ३ ॥

षष्ठेऽहनि बृहदागमे मधुश्च्युन्निधनात्पूर्व आकूपार स्यात् ॥ ३ ॥

उपोत्तम^३ समूढे* ॥ ४ ॥

यदि समूढ स्यात् तदा उपोत्तम आकूपार स्यात् ॥ ४ ॥

बृहत्त पूर्वे त्रय एकर्चा * ॥ ५ ॥

बृहत्त पूर्वे त्रय एकर्चा स्य सोमवशेन ॥ ५ ॥

रथन्तरादुत्तरे* ॥ ६ ॥

रथन्तरादुत्तरे त्रय एकर्चा स्युरिति रथन्तर प्रकृत ततोथपञ्च-
मयोरङ्गो ॥ ६ ॥

षष्ठे च बृहत्तो व्यूढे* ॥ ७ ॥

यदि व्यूढ स्यात् तत् षष्ठेऽहनि बृहत्त उत्तरे त्रय एकर्चा स्यु
समूढं तु पूर्वे एव चतुर्थे व्यूढं च समूढं च पूर्वे एव ॥ ७ ॥

नित्यौ च शशकणा तृतीये पृष्ठ्ये* ॥ ८ ॥

तृतीयेऽहनि रथन्तरादुत्तरे त्रय एकर्चा स्यु नित्यौ च शशकणौ
पौरुमङ्गाष्कारणिधने, अथ किमर्थमिदमारभ्यते नित्यौ च शशकर्चा
विति स्थितयो उच्यते नियमिते रथन्तरादुत्तरे त्रय एकर्चा इति
तद्यदि नाग्भेत सञ्चारदोष स्यात् तयो रथन्तरबृहत्तो वृत्यामनु
ष्टुषु कल्पना तृतीयेऽहन्यभिसेमास आयव इति पौरुमङ्ग प्रथमाया
रथन्तरन्तिष्ठषु गौतमान्तरिचकौल्लभर्हिषाणि सामद्वच आष्कार-
णिधनमथास्याया चतुर्थेऽहनि पुरोजिती वो अन्वस इति मानद-

मेकस्यां वृहच्छ्रावाश्वान्धीगवानि त्वेषु उष्णिक्कुभौ त्वस्ये पञ्चमेऽ
 हनि सोमउष्वाण स्तोत्रभिरिति आनूपरथन्तरे त्वयो हारायण
 मानववासाणि सामतच सामतचाग्नेस्त्रिणिधनन्तृचे षष्ठे सोमा
 पवन्त इन्द्रव इति गौरीवितवृहतीत्वयो आकूपारमधुद्रुग्निधन
 क्रौञ्चानि सामतच मध्ये निधनमैड क्रौञ्चे चतुर्थे पुरोजितो वो
 अन्धस इति नानदान्धीगवश्यावाश्वानि सामतच वृहत्तृचे एते एष
 व्यूढकल्प समूढकल्पे सोमा पवन्त इन्द्रव इति गौरीवितमधु
 द्रुग्निधने त्वयो क्रौञ्चे दे आकूपारञ्च सामतच वृहति समूढे
 पृष्ठ्ये ॥ ८ ॥

अभोवर्त्तकालेये वृहतीष्वनुकल्पयेदिति गौतम * ॥ ९ ॥

अभोवर्त्तकालेये वृहतीष्वनुकल्पयेदित्येव गौतम आचार्य आह
 नित्य सांवत्सरिक कल्पमनुवदति ॥ ९ ॥

नेति धानञ्जय * ॥ १० ॥

धानञ्जयोऽभोवर्त्तकालेये न कल्पयितव्ये इत्येवमाह ॥ १० ॥

व्यूढ नानुकल्पयेदिति शाण्डिल्यायन * ॥ ११ ॥

व्यूढ पृष्ठ प्रति अभोवर्त्तकालेये नानुकल्पयेदित्येव शाण्डिल्या
 यन आचार्य आह समूढमनुकल्पयेदिति ॥ ११ ॥

एकविंशत्यहकारिण उपरिष्ठादभिजित पृष्यमुप-
यन्ति प्राक् च विश्वजित स्वरसाम्नस्योक्थ्यान* ॥ १२ ॥

योऽयं सवत्सरस्य मध्ये नवाह पठित अभिजितस्य स्वरसा-
मानोद्दिवाकोत्थमहस्तस्य स्वरसामानो विश्वजिदिति एतस्य स्थाने
अपरे एकविंशत्यह कुर्वन्ति उपरिष्ठादभिजित प्राक् स्वरसामभ्य
पृष्यमुपयन्ति प्राग्विश्वजित स्वरसाम्न कृत्वा पृष्यमुपयन्ति स्वर
सामानस्योक्थ्यान कुर्वन्ति, विचारितमिदं ब्राह्मणेन तानाहुक्थ्या
कार्थ्याः अग्निष्टोमाः इत्येवमुक्त्वाह तदाहुर्विवोधमिव वा एत
द्यदग्निष्टोमो विषुवानग्निष्टोमौ विश्वजिदभिजितावथेतरउक्थ्या स्यु
रित्यग्निष्टोमा एव सर्वे कार्थ्या इति यदग्निष्टोमन्तमेव शब्देन निय-
मितमेव नियमिते सति किमुक्थ्यत्वं स्वरसाम्ना प्रत्याम्नातमेव अथ
विकल्प इति उच्यते न प्रत्याम्नायते न च विकल्पते ये एकविंश-
त्यहकारिण ते उक्थ्यान कुर्वन्ति ये नवाहकारिण ते अग्निष्टोमा
नेव एवञ्च कृत्वा निदानकारोऽप्याह अथैते स्वरसामानस्तानग्नि-
ष्टोमान्नवाहकारिण कुयुक्थ्यानेकविंशत्यहकारिणो योऽन्यथा कुर्या-
दकुश्लं पुरुष इति विद्यादिति ॥ १२ ॥

अभिजिद्विश्वजितौ व्यतिहरन्त्येके* ॥ १३ ॥

अभिजिच्च विश्वजिच्चाभिजिद्विश्वजितौ तावेके आचार्या व्यति-

हरन्ति व्यतिहारो नामान्योऽन्यस्य स्थानापत्ति अभिजित स्थाने
विश्वजित् विश्वजित स्थाने अभिजित् ॥ १३ ॥

अभिजितो रथन्तरपृष्ठस्य राथन्तरी प्रतिपद्दोतुराज्य-
ञ्चाभिवायुमित्यौशन ज्योतिष्टोम पर^५ सुज्ञानमुष्णिह्नि श्या-
वाश्चात् पूर्वे गौरीवितवृहती* ॥ १४ ॥

एके अभिजित रथन्तरपृष्ठ कुर्वन्ति तस्याभिजितो रथन्तरपृष्ठस्य
राथन्तरी प्रतिपत् स्यात् उपास्त्रै गायता नर इति होतुराज्यञ्च राथ
न्तर्मेव अग्न आथाहि वीतय इति अभिवायुमित्यौशन माध्यन्दिना
न्य स्यात् ज्योतिष्टोम पर ऊशनाद्यत् पर तत् सर्व द्रव्य ज्योतिष्टोम
पौष्कलस्य तु स्थाने सुज्ञान श्यावाश्चात्पूर्वे गौरीवितवृहती सोम
कल्पनाय गौरीवितसत्रत्वात् वृहदुभयसामत्वात् ॥ १४ ॥

खयोनिनी रथन्तरवृहती स्वरसामस्वेके † ॥ १५ ॥

एके आचार्या स्वरसामिकान् पृष्ठस्तोत्रीयान् व्यावर्त्य खयो
निनी रथन्तरवृहती कुर्वन्ति ॥ १५ ॥

स्वरपृष्ठास्त्रेस्वारसामिकेषु पृष्ठस्तोत्रीयेषु यथास्व^५ स्वारा-
णि चार्भवान्द्यानि द्वैगतगौतमयो स्थाने रथन्तरमन्तरिक्षस्य
गौतम^५ स्वरस्य वृहत्द्वितीये नित्यश्च सामत्त्वं † ॥ १६ ॥

* शास्त्रायनेनेतेन सूत्रपक्षक कृतम् ।

† शास्त्रायनोऽप्येवम् ।

‡ शास्त्रायनेनेतेन सूत्रपक्षक कृतम् ।

यदि स्वरपृष्ठा स्वरसामानं चिकीर्षितां स्यु स्वरसामान एते भवन्तीति सामशब्दस्य प्रकृतस्य पृष्ठगामित्वात् तत स्वरसामिकेषु पृष्ठस्रोत्रोयेषु मशकाच्चातेषु यथा स्वरसामानि स्यु पयोनिधन प्रथमे बृहन्निधनं पूव द्वितीये प्रथमं तृतीये स्वाराणि चार्भवान्धानि स्यु नेतराणि द्वैगतगौतमयो स्थाने रथन्तर स्यात् द्वैगतस्य प्रथमे गौतमस्य तृतीये अन्तरिचस्य स्थाने गौतम स्यात् तृतीयस्य स्वरस्य स्थानेऽनुष्टुभि बृहत् स्यात् द्वितीये नित्यञ्च सामद्वच गौरीवितमे कस्या क्रौञ्चमेकस्यामाशितमेकस्या बृहदनुष्टुभि द्वितीये प्रथमतृतीय चोरङ्गोरनुष्टुभ ॥ १६ ॥

ऊदलत्वाष्ट्रीसाम्नोरुद्धार * ॥ १७ ॥

गौरीवितमेव त्वचस्थमनुष्टुभि प्रथमतृतीयचोरङ्गो ऊदलत्वाष्ट्री साम्नोरुद्धार कुर्यात् ॥ १७ ॥

विषुवतोदिवैके प्रातरनुवाकमुपाकुर्वन्ति* ॥ १८ ॥

विषुवत दिवा एव एके आचार्या प्रातरनुवाकस्योपाकरणं निष्कन्ति ॥ १८ ॥

बहिरस्यैके बह्विष्यवमानेन स्तुवते* ॥ १९ ॥

सदसि सावनं प्रकृतं तदस्य विषुवत एके आचार्या बहिरिच्छन्ति

अध्वर्योऽद्भुतुञ्चाय प्रातरनुवाकवह्विष्यवमानयोरेष विधिर्दृष्ट दिवा
कोर्त्थत्वादङ्ग ॥ १९ ॥

अग्निरिन्द्रायोपास्मै पवस्व वाच इति स्तोत्रोच्य ५ शु-
ङ्गा * ॥ २० ॥

अग्निरिन्द्राय पवते उपास्मै गायता नर पवस्व वाचो अग्रिय
इत्येतास्तिस्व ष्वच सभार्यद्वच कृत्वा एतत् स्तोत्रोच्य शुङ्गा आचार्या
मन्यन्ते ॥ २० ॥

वात आवात्विति माषशरावय * ॥ २१ ॥

माषशरावय आचार्या वात आवात्वित्येव स्तोत्रोच्य कुर्वन्ति
स्तोत्रोच्यो बह्विष्यवमानाद्यस्तृच ॥ २१ ॥

यज्ञायज्ञीयभासे व्यतिहरन्त्येके* ॥ २२ ॥

एके आचार्या यज्ञायज्ञीयभासयो व्यतिहार कुर्वन्ति अन्योऽन्य
खानापत्तिव्यतिहार यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम कुर्वन्ति भासमनु-
ष्टुभि ॥ २२ ॥

बणमहां असि ह्वर्येन्द्रमिद्देवतातये आयन्तद्वय ह्वर्यमिति
महादिवाकोर्त्थस्तोत्रोच्य विकल्पते* ॥ २३ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

महादिवाकीर्त्यस्य नित्यसोचीयस्य स्थाने एतेषां यथोद्दिष्टानां
एक स्यादिकल्पेन विकल्पो नाम तुल्यार्थप्राप्ताविष्टताध्यवसाय ॥२३॥

इति चतुर्थस्य षष्ठी कण्डिका ।

अथ मन्त्रमी कण्डिका ।

बृहत्पृष्ठश्चेदग्रियवती प्रतिपत्तृतीयात् साहस्रादाज्यानि
नित्यैर्विकल्पन्त उत्सेधस्थाने रथन्तर तस्य महादिवाकीर्त्यं
मय् सोम इति पार्थमाभिजितानि पृष्ठानीन्द्रक्रतो ग्येतङ्गो
ककुबुष्णिच्चावुड्वरति पिपीलिकमध्यात् श्यावाश्वविकर्णगौरो-
वितान्धोगवोदलभीसान्यनुष्टुभ्यौदलस्थाने वा वाडनिधन
क्रौञ्चमरण्ये गोये त्वचयोर्ब्रतात्परे* ॥ २ ॥

यदि बृहत्पृष्ठो विषुवा स्यात् ततस्तस्मिन्नग्रियवती प्रतिपद्भवेत्
द्वतीयात्साहस्रादाज्यानि च स्युः अग्नि द्रुत वृणोमह इत्येतदादीनि
नित्यानि वा यानि विषुवति तानि स्युः नित्यैर्विकल्पन्त इत्येतदुक्तं
उत्सेधस्थाने रथन्तर बृहत्यान्तस्य महादिवाकीर्त्यान्तस्य रथन्तरस्य
स्थाने महादिवाकीर्त्यं भवेत् अथ सोम इति पार्थ स्यात् शिशु
अज्ञानाया स्थाने आभिजितानि पृष्ठानि, आभिजितानोति किमर्थ-

* ब्राह्मणयज्ञेनैतेन द्वादशसूत्रानि कृतानि

मारभ्यते यदा बृहत्पृष्ठस्येदिति बृहत्पृष्ठत्वात् सिद्धम् इन्द्रक्रतौ
 श्वेतमिति च वक्षति अनेनैव श्वेतेन सिद्धिर्भवति उच्यते, आभि
 जितानि पृष्ठानोत्यनेन सिद्धस्यैव स्तोत्रीयाविशेषणार्थम् अभिजितस्य
 ग्रहणम् इन्द्रक्रतौ श्वेतम् इन्द्रक्रतु न आभरेत्येतस्मिन् प्रगाथे श्वेत
 स्यात् गो ककुबुष्णिहै गोरित्यपादानलक्षणा पञ्चमी विषुवती
 ककुबुष्णिहै अपोह्य गो आहरेत् तदेतद्वाच्यमविशेषादुष्णिह कथ
 न्तर्हि वाच्यमेव गो ककुबुष्णिहाविति उच्यते, बृहत्पृष्ठदेदधि
 कृत्य कथ ज्योतिष्टोमेन बृहत्पृष्ठे गोरेव ककुबुष्णिहै स्याताम्
 उद्भरति पिपीलिकमथा पर्युष्वित्येतामनुष्टुभ पिपीलिकमध्यामुद्भ
 रति साम पुरोजित्या कल्पयत्यतस्तामुद्भरति श्यावाश्चविकर्ण गौरी
 वितान्भोगवौदलभासान्यनुष्टुभि एतानि यथासूत्रितान्यनुष्टुभि भवन्त्यु-
 दलस्थाने वाङ्मिधन क्रौञ्च भवेद्वा वा अरण्ये गेये विकर्णभासे
 ढक्षयो स्याताम् अन्यानि सर्वाण्येकैर्चानि स्यु अनुष्टुभि व्रतात्परे ये
 सामनो ते व्रतादाहरेत् स्रथवतीषु काव कुर्यात् यज्ञायज्ञीयमग्नि
 ष्टोमसाम् ॥ २ ॥

विश्वजिति यज्ञायज्ञीयवृद्धती व्यतिहरन्त्येके * ॥ २ ॥

एके आचार्या विश्वजिति यज्ञायज्ञीयवृद्धतो व्यतिहार कुर्वन्ति
 यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम तस्य स्थाने बृहदनुष्टुभि ॥ २ ॥

बृहत्पृष्ठस्येत्तृतीयात् साहस्रात् प्रातः सवन कालेयस्थाने

समन्तमाभिजितानि पृष्ठानिन्द्रक्रतौ श्यैतङ्गो ककुबुष्णि-
चावद्भरति पिपीलिकमध्या अनुष्टुपप्रमृति व्रतात्* ॥ ३ ॥

यदि विश्वजित् बृहत्पृष्ठ स्यात् ततस्तृतीयात् साहस्रात् प्राप्तं
सवनं भवति पवस्व वाचो अग्रिय इत्येवमादि कालेयस्य स्थाने
सम्मतं भवति बृहत्या आभिजितानि पृष्ठानि अत्र न भवन्ति बृह-
दादीनि इन्द्रक्रतौ श्यैतं भवति गो ककुबुष्णिचैः भवत पथ्यूध्वित्ये
तदाद्या उद्भरति अनुष्टुप्प्रमृति व्रतात् अनुष्टुभमारभ्य योऽन्यो द्रव्य
विशेष सावत्सरिकाङ्गवति ॥ ३ ॥

उत्तरे पक्षस्थयनविकल्पा † ॥ ४ ॥

यदृक् नानाहोभिर्वयं कल्पयामा यथैतद्ब्राह्मणमिति सा
विकल्पना समाप्ता साम्प्रतमुत्तरे पक्षस्थयनविकल्पना वक्ष्यन्त इति
वाक्यशेष अयनविकल्पा गतिविकल्पा इत्यर्थं अयनङ्गति ॥ ४ ॥

अभिज्ञवपृष्ठान् प्रतिलोमानुपयन्त्यहरावर्त्तकारिण † ॥ ५ ॥

अभिज्ञवाश्च पृष्ठान्च अभिज्ञवपृष्ठान् तानभिज्ञवपृष्ठान् प्रति
लोमान् कुर्वन्ति ये अहरावर्त्तकारिण आचार्या अभिज्ञवपृष्ठान्च
प्रतिलोमान् कुर्वन्ति ॥ ५ ॥

* आद्यायणेनानेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

† आद्यायणोऽप्येवम् ।

पृष्याभिष्वाननुलोमान मासावत्तकारिण * ॥ ६ ॥

ये मासावर्त्तकारिण आचार्या ते पृष्योपक्रमान अभिष्ववा
वसानान कुवन्ति अह आनुलोम्यम ॥ ६ ॥

गो आयुषी च विपरिद्धरन्ति* ॥ ७ ॥

ये मासावत्तकारिण ते गो आयुषोर्ध्वतिहार कुर्वन्ति ॥ ७ ॥

उत्तम सभ्यार्थं कुर्वन् सप्तमान्मासान् पृष्याभिष्ववा-
नुद्धरेत् पञ्चायनमासान् कृत्वा दशरात्रमिश्रादभिष्वव-
मुद्धरेत् ॥ ८ ॥

यद्युत्तम मास सभ्यार्थं कुर्यात् तत सप्तमान्मासान् पृष्य त्रीन्वा
भिष्ववानुद्धरेत् खरसामानो विश्वजितञ्च कृत्वा श्रन्यान् अयनमासान्
कुर्यात् पृष्यञ्ज्वारस्वाभिष्ववा षड्हा एषोऽयनमास पञ्चायनमासान्
कृत्वा दशरात्रमिश्रान् मासान् अभिष्ववमुद्धरेत् त्रय खरसामानो
विश्वजित् अभिष्ववौ षड्हा आयुश्च गौश्च द्वे अहनी द्वादशाहस्य
दशाहानि महाव्रतञ्चातिरात्रञ्चेत्येतत्परिसख्य सभ्यार्थं मासस्योक्त
मस्य ॥ ८ ॥

तथा सति पूर्वे पक्षसि विकल्प * ॥ ९ ॥

* ब्राह्मण्ययोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्येनैतेन ब्रह्मद्वय कृतम्

तथा सति विकल्पे उत्तमे सम्भार्ये क्रियमाणे पूर्वे पक्षसि विकल्पो
भवति पक्ष सामान्यात् ॥ ९ ॥

षष्ठादभिप्लवपृष्ठानुद्धृत्य चतुर्विंशत्तुरान कुर्यात्* ॥१०॥

षष्ठात्त्रोनभिप्लवान् पृष्ठ्यञ्चोद्धृत्य चतुर्विंशत् प्रायणीयादङ्ग
उत्तरान कुर्यात् अतिगत्र कृत्वा तत्र चतुर्विंशत् प्रायणीयमह तत्र
त्रोनभिप्लवान् प्रष्ट्यञ्च कृत्वाभिजित त्रय स्वरसामान ॥ १० ॥

समो पक्षौ चिकीर्षन पञ्चायनमासान् कृत्वा दशरात्र-
मिश्र मासमुद्धरेत् पञ्चदशौ पक्षौ व्रतस्यापरिमात्कं बृहत्त-
पृष्ठ विश्वजितम् † ॥ ११ ॥

समौ पक्षौ कर्तुमिच्छन् उत्तरस्य पक्षस्य प्रथमे मासि त्रय
स्वरसामानो विश्वजित्पृष्ठत्रोनभिप्लवान् कृत्वा तत पर पञ्चायन
मासान् कुर्यात् पञ्च कृत्वा दशरात्रमिश्र मासमुद्धरेत् पञ्चदशौ पक्षौ
व्रतस्य कुर्यात् परिमादञ्च तस्मिन् कुर्यात् एव पञ्चविंशद्ब्रतात्
पञ्चदशसोत्रोया ह्रसन्ते ततस्ते पञ्चदशचतुर्विंशत् सम्पद्यन्ते एव
प्रायणीयेन चतुर्विंशतेन समत्व भवति बृहत्पृष्ठ विश्वजित करोति
एव चार्वन्त पूर्वस्मिन् पक्षसि पृष्ठोपायास्तावन्त एवोत्तरस्मिन् भवन्ति
एतत्पक्षसामत्वमुक्तम् ॥ ११ ॥०

* ब्रह्मायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मायणेनैतेन सूत्रत्रय कृतम्

विश्वजित उपरिष्ठादायुषमेक उपयन्ति* ॥ १२ ॥

एके आचार्या विश्वजित उपरिष्ठादायुष कुर्वन्ति ॥ १२ ॥

तथा सति गो आयुषोरैकादिके बृहत्तौ* ॥ १३ ॥

तथा सति विकल्पे गो आयुषोरैकादिके बृहत्तौ भवेतां ॥ १३ ॥

दशरात्रमेक आवर्त्तयन्ति* ॥ १४ ॥

एके आचार्या दशरात्रमप्यावर्त्तयन्ति आवत्त सर्वसुत्तर पञ्च कुर्वन्ति ॥ १४ ॥

तस्माद्भूत यदा पर व्रतान्ते मानस सावर्ग्यजिता गो-
तमा* ॥ १५ ॥

तस्मादावृत्ताद्दशरात्रात्पर यदा व्रत भवति तदा तस्य परस्ता
ज्ञानसम्भवति एव सावर्ग्यजिता गोतमा आचार्या मन्यन्ते नतु तेन
समयमिति ॥ १५ ॥

---

* ब्राह्मण्यबोधयेवम् ।

इति चतुर्थस्य सप्तमी कथिष्ठा

अथ अष्टमी कण्डिका ।

ज्योतिषामयर्नविकलपाः ॥ १ ॥

इह गवामयनस्य षष्ठ्यधिक त्रिंशत् पठितान्यद्धानि ब्राह्मणेन
सवत्सरविकल्प्यास्थानेके श्रूयन्ते ज्योतिर्नक्षत्रादयस्तेषां कल्पना चिकी
षिता पुरा तदारभते ज्योतिषामयनविकल्प्या इति ज्योतीषि नक्षत्रा-
दीनि तेषां ज्योतिर्विकल्प्या वक्ष्यन्त इति वाक्यशेषः ॥ १ ॥

तत्र यदादितोऽन्ततस्तदूर्द्ध्वं विषुवतः * ॥ २ ॥

तत्र तेषु ज्योतिषां ज्योतिर्विकल्पेषु पूर्वस्मिन् पक्षे यदादितो
वक्ष्यन्ते तदूर्द्ध्वं विषुवतः अन्ततः प्रत्येतव्यम् ॥ २ ॥

मासि मास्याद्यस्याभिप्लवस्य स्थाने त्रिकद्रुकाः * ॥ ३ ॥

ये ते सावना मासा त्रिंशत् कल्पिता तेष्वेकैकस्मिन्मासि
आद्यस्याभिप्लवस्य स्थाने त्रिकद्रुका व्यहो भवन्ति आभिप्लव एवेत्यर्थं
उत्तरे पक्षस्थान्यस्य ॥ ३ ॥

स षट्त्रिंशद्दूने नाक्षत्रं सप्तविंशिनो हि मासा † ॥४॥

स एव क्रियमाणे सवत्सरे सावनात् सवत्सरात् षट्त्रिंशता-

* ब्राह्मणायस्योऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायस्ये क्तेदविषये विष्टेभ्योऽस्ति ।

होभि जनो भवति नाक्षत्र नक्षत्रसञ्चित सप्तविंशिनो मासा भवन्ति
तत्र सप्तविंशतिर्नक्षत्राणीति ॥ ४ ॥

षष्ठाद्यस्याभिप्लवस्य स्थाने ज्योतिर्गोश्व ज्योतिरेवावृत्ते
स नवोनो नाक्षत्र एव त्रयोदशी* ॥ ५ ॥

षष्ठस्य मासस्य य आद्योऽभिप्लव तस्य स्थाने ज्योतिर्गोश्व स्थातां
ज्योतिरेवावृत्त स्यात् न गो उक्त तत्र यदादितोऽन्ततस्तदूर्ध्वं विषु
वत इति स सावनात् सवत्सराक्षवभिरहोभिरून चत्वार्यहानि पूर्व
स्मिन् पक्षसि लुप्तानि पञ्चोत्तरस्मिन् स नाक्षत्र एव सवत्सरो भवति
त्रयोदशी तत्रापि सप्तविंशिन एव मासा त्रयोदश भवन्ति ॥ ५ ॥

युग्ममासेष्व्याद्यस्याभिप्लवस्य स्थाने तत्पञ्चाह स षड्-
नक्षान्द्रमस* ॥ ६ ॥

युग्ममासेषु द्वितीयचतुर्थषष्ठेषु प्रथमस्याभिप्लवस्य स्थाने तत्प
ञ्चाह अभिप्लवपञ्चाह तत्र यदादितोऽन्ततस्तदूर्ध्वं विषुवत इत्येतदनु
वर्त्तते एव सावनात् सवत्सरात् षड्भिरहोभिरूनक्षान्द्रमस एषा
क्षान्द्रमसो गति ॥ ६ ॥

षष्ठादौ त्रिकद् कानभिप्लवञ्चोपदध्यात् सोऽष्टादशाधिक
पौर्णमासी प्रसवस्तैर्यग्यनिक आदित्यस्य* ॥ ७ ॥

षष्ठस्य मासस्यादौ त्रिकद्रुकानभिभवञ्चोपदध्यात् उपधाम्
 कुर्यात् ज्योतिष दर्शावधि मासमुग्रान्ति चान्द्र सौर तथा भास्कर-
 राग्निचारात् । त्रिंशद्दिन सावनसप्तमार्थ्या नाक्षत्रमिन्द्रोर्भगणभ्र
 माच्च । बृहस्पति अभ्यदये रवेर्मासञ्चान्द्रश्च पितृकर्मणि । यज्ञे सावन-
 मियाज्जरार्च सर्वव्रतादिषु । पूर्वस्मिन् पक्षसि यदादितोऽन्ततस्तदूर्ध्व-
 मित्यनुवत्तते एव सावनात् सवत्सरादष्टादशभिरहोभिरधिक पूर्वं
 स्मिन् पक्षसि अतिरिच्यते नवोत्तरस्मिन् एवमष्टादशाधिक पौर्णमास्यां
 चास्य प्रसव स्यात् स आदित्य सवत्सर तैर्यग्यनिक कदाचिदा-
 दित्यस्यैषा गतिर्भवति तिर्यग्गति आन्तरिक्षो गति तिरश्चो ॥ ७ ॥

उत्सर्जनानि मासि मासि* ॥ ८ ॥

ब्राह्मण आ वा एते सवत्सरे ष्याययन्ति य उत्सृजन्ति यथा वै
 दृतिराध्यात एव सवत्सरोऽनुत्सृष्ट इत्येतान्युत्सर्जनान्यादर्शयति
 ततस्तदुत्सर्जनानि उच्यन्ते, उत्सर्जनानि मासि मासि भवन्ति ॥८॥

यथान्त एवमावृत्तानामादि* ॥ ९ ॥

यथा अन्त वक्ष्यते पूर्वस्मिन् पक्षसि एवमावृत्तानामादि अन्त
 रस्मिन् पक्षसि स्यात् ॥ ९ ॥

पूर्वेष्वभिज्ञवेषु षष्ठमहर्ककथ्यं कृत्वाग्निष्टोममुत्तमे* ॥१०॥

मासि मासि पूर्वेष्वभिज्ञेषु षष्ठमहरकथ्य कृत्वा उत्तमेऽभि
ज्ञे चतुर्थे षष्ठमहरग्निष्टोम कुर्यात् उक्तं यद्युत्सृजेयुरकथ्यान्युत्-
सृजेयुरिति उत्सर्गिणामेव विधि यथान्त एवमावृत्तानामादि
रित्युत्तरपात्तिको विधिरुक्तः ॥ १० ॥

तद्वैकत्रिकस्तोमम् * ॥ ११ ॥

तदा अह उत्तमस्याभिज्ञवस्य षष्ठं यदग्निष्टोमस्यमुक्तं तदेक
त्रिकस्तोमं स्यात् उक्तं अथ खन्वाङ्गरेकत्रिकं कार्यन्तदेव साक्षा
दुत्सृष्टमिति तस्यैकत्रिकस्तोमस्य द्रव्यमुच्यते ॥ ११ ॥

असृक्षतेति बहिष्पवमानं गायत्रं गायत्यामाश्वमैड
बृहत्यां गोष्ठो वायारुचेति गायत्रपार्श्वमार्भवं † ॥ १२ ॥

असृक्षतेत्यस्या बहिष्पवमानेऽवस्थिताया गायत्र्यां यथा गायत्र
स्यात् आश्वमैड बृहत्याम अवस्थितायामेव गोष्ठो वा वायारुचेत्यस्याः
सृष्टिं गायत्रपार्श्वमार्भवं अन्यत् समानमेव ॥ १२ ॥

सवनविधं पशु कुर्वन्नत्तममभिज्ञवपञ्चाह कृत्वा षष्ठ-
स्थाने सवनविधं पशु * ॥ १३ ॥

उक्तम् अभ्युक्तं षुण्वन्ति द्विदो वा, एतषां सवत्सर इत्याङ्गर्थे

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनेतेन सूत्रत्रयं ज्ञातम् ।

सोममुत्सृजन्तीति पशुमालभन्तइति प्रातः पशुमालभन्ते तस्य
वपया प्रचरन्तोद्येतदादिविधिरुक्तः सवनविधस्य पशोः तः सवनविध
पशुः कुर्वन्नुत्तममभिष्ववपञ्चाह कृत्वा षष्ठस्याऋत् स्थाने सवनविध
पशुः कुर्यात् उत्तरपात्तिको विधिरुक्तः ॥ १३ ॥

प्रथमञ्चाभिष्ववः पञ्चाह कृत्वा मासान्ते सवनविध
पशुः* ॥ १४ ॥

षष्ठमासस्याद्याभिष्ववस्य स्थाने तत्पञ्चाह कृत्वा मासान्ते सवन
विधः पशुः कुर्यात् ॥ १४ ॥

सर्वानूनानेके प्रथममभिष्ववपञ्चाह कुर्युः † ॥ १५ ॥

एके आचार्याः सर्वान्मासानूनानिच्छन्ति कन न्यायेनेत्युच्यते
प्रथममभिष्ववपञ्चाह कुर्युः मासि मासस्याद्यस्याभिष्ववस्य स्थाने तत्प
ञ्चाह कुर्युः ॥ १५ ॥

अह्नो वा समस्येयुरभिष्ववपृष्ययोः सान्निपातिके ‡ ॥ १६ ॥

अह्नोर्वा समास कुर्युः मासि मास्यभिष्ववपृष्ययोः आभिष्ववि
कञ्च षष्ठमहः षाष्ठिकञ्च प्रथमन्ते एकस्मिन्नहनि कुर्युः ॥ १६ ॥

अभिष्ववयोरुत्तमे* ॥ १७ ॥

* प्राच्यायबोऽप्येवम् ।

† प्राच्यायबोऽनानेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

उत्तमे गवामथनस्य मासि अभिस्रवयो साक्षिपातिके ऋहनी
समस्येयु' तत्र ह्यनन्तर पृथ्वो नास्ति ॥ १७ ॥

तथा सत्येकादश्यां पूर्वपक्षस्य दीक्षित्वा त्रयोदशदीक्षा
कुर्वीरन्* ॥ १८ ॥

तथा सति विकल्पे एकादश्यां पूर्वपक्षस्य दीक्षित्वा सत्रिण
त्रयोदशदीक्षां कुर्वीरन् ॥ १८ ॥

सप्तदश वा* ॥ १९ ॥

ऋज्वर्थ ॥ १९ ॥

व्यत्यास वा पूर्णा नानूनपूर्णा नावृत्ताच्छालङ्कायनिन † ॥२०॥

व्यत्यास वा व्यत्यस्य वा पूर्णम न जन पूर्णमिति एवपूर्वस्मिन्
पक्षसि मासाना क्रिया मन्यन्ते एवम जन पूर्णम जन पूर्णमित्युत्तरं
स्मिन् पक्षसि शालङ्कायनिनो मन्यन्ते ॥ २० ॥

एकाष्टकादीक्षिण उपसर्गिणस्ते तृष्णीमेकचिद्ग्रमद्-
रासीरन् † ॥ २१ ॥

उपसर्गविधानमुक्तम अन्ये उपसर्गिणो भवन्ति ये उपसर्गिणस्ते

* शास्त्रायथोऽप्येवम् ।

† शास्त्रायथेनेतेन सूत्रद्वयं ज्ञातम् ।

एकाष्टकायान्दीक्षिते ते किं कुर्युरित्युच्यते एकाष्टकादीक्षिण उप
सर्गिण मासि मासि तृष्णीमेकत्रिंशमहरासीरन ॥ २१ ॥

सवनविधेन वा पशूना यजेरन्* ॥ २२ ॥

तस्मिन् मासि मास्येकत्रिंशेऽहनि सवनविधेन वा पशूना यजेरन्
सवनविधस्य पशोर्विधानमुक्तम् ॥ २२ ॥

अध्वर्युबद्धुचै समयं कृत्वा दीक्षेरेन्नैवमविलोपो भवतीति
भवतीति* ॥ २३ ॥

अध्वर्युभिर्बद्धुचैश्च सह समयं कृत्वा विधिं प्रति ये विकल्पा तेषाम्
एकङ्कन्य सर्वेऽङ्गीकृत्य दीक्षेरेन् एव क्रियमाणे न विवादो भवति
कर्मण हेतुपादान किमर्थमिति चेत् उच्यते एतत्प्रकरणविषयमेव
केवलं विधानमाभूदिति कथं सर्वकर्मसु अध्वर्युबद्धुचै सह समयं कृत्वा
दीक्षेरेन् अलोपहेतुत्वादिति ॥ २३ ॥

इति चतुर्थस्य अष्टमी कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका ।

सर्वत्र ब्रह्मा दक्षिणात् उदङ्मुखं कुर्याद्दोमेभ्योऽन्यत् † ॥१॥

* प्राज्ञायज्ञोऽप्येवम् ।

† प्राज्ञायज्ञोऽगनेन सृचद्वयं कृतम् ।

उक्त गवामयन सविकल्प साम्प्रत ब्रह्मत्व विवक्षित इच्छो
 ह वै विश्वामित्रायोक्त्यमुवाच वसिष्ठाय ब्रह्मवागुक्तमित्येव विश्वा
 मित्राय मनो ब्रह्म वसिष्ठाय तदा एतदासिष्ठ ब्रह्मापि ह्येवविद
 वा वासिष्ठ वा ब्राह्मण कुर्वीतेति एव ब्राह्मणपरामर्श क्रियते
 उद्गात्रे तस्य ब्रह्मण कर्मोच्यते तद्विवक्षुराह सर्वत्र ब्रह्मा दक्षि
 णत उदङ्मुख कुर्यादिति सर्वत्र सर्वकर्मस्वित्यर्थ सर्वशब्दो गिरव
 शेषवाची ब्रह्मेति कर्त्ता निर्दिश्यते दक्षिणत इति दिक्परिग्रह
 क्रियते कस्य दक्षिणत उच्यते, कर्मण क्रियमाणस्य दक्षिणे प्रदेशे
 स्यात् उक्त तस्माद्ब्राह्मण दक्षिणत आसयतीति उदङ्मुख इति कर्म
 सूदङ्मुखता निर्दिश्यते ब्राह्मण कुर्यादिति क्रियोपदेश सर्वेषां
 कर्मणा क्रियमाणानां दक्षिणतो ब्रह्मा स्यादिति एष सूत्रार्थ होमे
 भ्योऽन्यत्कर्म उदङ्मुख कुर्यात् होमस्तु प्राङ्मुख एव प्राङ्मुखकरण
 ज्ञानादेश इति अत्रोच्यते, सर्वग्रहणन्तावन्न कर्त्तव्य कि कारणम्
 अधिष्ठतत्वात् सर्वकर्मणां विध्यपदेशे सर्वब्रह्मधिकार इति सेऽय
 विधिरथपदेशे आदिश्यमान सार्वक्रतुको भविष्यत्येव तस्मात् सर्वग्रहणं
 शक्यमवक्तुम्, अथ पुन क्रियते कारण वक्तव्यम उच्यते, अत्र ताव
 दय सर्वशब्दोऽधिकारनिवृत्त्यर्थ सत्रेषु सर्वानध्वर्युर्दीक्षयेदित्येषोऽधि
 कार प्रवृत्त तस्मात् सर्वशब्दो युक्तो ब्रह्मण कर्मादौ उच्यते,
 यद्येव तथापि न कर्त्तव्य सर्वशब्द कस्मात् अर्थसमाप्ते योऽसौ सत्ता-
 धिकार प्रवृत्त तस्यार्थ समाप्त 'किञ्चान्यत् न प्रवृत्तमभिदिष्टं
 बाधन्तइति च न्यायोपदेशात् न ज्ञातिदेशिको विधिः सामान्यज्ञा
 धिकारस्य प्रवृत्तस्य बाधनो भवति तस्मात् सर्वशब्दस्तदवकाश एव

उच्यते, एव तावदय सर्वशब्द शेषविध्युपसर्गार्थोऽस्तु उद्गात्र
 सोममधिकृत्योत्पन्न सर्वकत्वधिकार इति सोऽयमाचार्य सर्वशब्द
 करोति कथ एतद्ब्रह्मन् पाकहवि सोमेषु सर्वेषु स्यादिति उच्यते,
 यद्येवमर्थं सर्वग्रहण तथापि न कर्त्तव्यमेव अक्रियमाणेऽप्येतस्मिन् न
 गम्यत एवैतत् यथा सर्वत्रति कथ पाकयज्ञादोन् वक्ष्यति एकाग्नौ
 यज्ञास्त्रेषा होव्यत्सु, त्वष्णोमुपविशेत् अन्याधेये दक्षिणया द्वारा प्रपद्य
 चातुष्प्राग्निर्वस्यत्सु, त्वष्णीमुपविशेत् इक्षादिषु सर्वेषु यजुषोप-
 विशेत् मिथुनौ दक्षिणान्वारभणीयायामिष्टौ अग्नावास्यायान्दोहन-
 पवित्रे मार्जयेरन्नापोहिष्ठीयाभि चातुर्मास्येषु वरुणप्रघासानां-
 स्तन्मयजुर्हरिष्यत्सु, यजुषोपविशेत् पशूना यूपाज्जति होव्यत्सु, त्वष्णी
 मुपविशेत् सौत्रामण्या सुराकर्त्तस्त्रात्राजमासीतेति एवमेकविशति
 सखापि यज्ञे सिद्ध ब्रह्मन् सर्वग्रहण न तदवस्थमेव तस्मान्न कर्त्तव्य
 मिति उच्यते, कर्त्तव्यमेव अक्रियमाणे एतस्मिन् ये सोमाङ्गभृता
 पाकहविर्यज्ञास्तास्त्रेषु न प्रतीयेत यदाषड्रतमधिकृत्य ब्रवीति नैतन्व
 वानामामो सरस्वत्यान्तेषामेकोऽध्वर्युस्तस्मिन् भवत्सरमग्निमिन्वीत तथै-
 काग्ने परिचर्या तयेति सवत्सरादूर्द्धं परिणमनस्थालो कुश्चेत्रे तस्त्रा-
 मग्नीनाथाय यथाकालमन्वारभणीययेष्टा प्रसज्येतेति तथा कै ष्ट
 षाथिनो मासन्दोक्षिता भवन्ति ते मासि मासि सोम ग्रीष्मन्ति तेषां
 दादशीपसदसुपसङ्घि रित्वा सोमसुपनह्य मासमग्निहोत्रं शुक्रति
 मासन्दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते मास वैश्वदेवेन मासम्वरुणप्रघासै
 मासं साकमेधैर्मासं शूनाशीर्येति एवमेते पाकहविर्यज्ञा सोमाङ्ग-
 भृता इष्टा तदक्रियमाणे सर्वशब्दे एतेष्वेवैतद्ब्रह्मन् न प्रतीयेत

तस्माद्भदित्यत आह सर्वचेति उच्यते, यद्येवमर्थं तथापि न कर्त्तव्यम्
 अस्मिन्नेव पाकहविर्यज्ञप्रकरणज्ञापकानि वक्ष्यन्ते यथा गृह्यसूत्रे च
 बलीन् क्रियमाणाननुगच्छेत् इत्यादिषु सवषु यजुषोपविशेत् एतत्
 सर्वेष्टीनां ब्रह्मत्वम अङ्गभूताना वेत्येतदुक्तं भवति पशूना दूपाङ्गति
 होष्यत्सु यजुषोपविशेत् वपाया ऊतायामिदमाप इति चात्वाले
 मार्जयित्वा सर्वपशूना यथार्थं स्यात् अङ्गभूताना चानङ्गभूता
 नाञ्चेति सिद्धे एकविंशतिमस्ये यज्ञे ब्रह्मत्वे सर्वत्रग्रहणं तदवस्थमेव
 तस्माच्छ्रमकर्त्तुम् उच्यते न कर्त्तव्यं कर्त्तव्यमेव अस्य ताव
 त्सर्वशब्दस्य ब्रह्मणैव समानाधिकरणमस्तु सर्वत्र ब्रह्मा सर्वं चायत इति
 सर्वत्र सर्वत्र चासौ ब्रह्मा च सर्वत्र ब्रह्मा कथं सर्वं चायते एवविद
 ह वा एष ब्रह्माणमनुगायत्येवमघ्नित्याह ब्राह्मे वैकर्त्तिक्
 कुरुतश्चाभिरक्षति एववित् ह वै ब्रह्मा यज्ञं यजमानं सर्वाश्चर्त्विजो
 ऽभिरक्षति तस्मादेवविदमेव ब्राह्मणं कुर्वीतेभि सोऽयं सूत्रकार
 एवसत्तत्र ब्रह्माणं दर्शयति सर्वत्र ब्रह्मेति किञ्चान्यत् यत्र च ब्रह्मण
 कर्त्मास्ति सर्वेषां कर्त्मणां क्रियमाणानां सुब्रह्मण्यप्रभृतीनां ब्रह्मा हि
 दक्षिणतः स्यात् एवञ्च शाखान्तरेऽप्याह वाग्यतः कर्त्मास्ति स्वर्ग्यमाण
 आसीत् तस्या तस्या चेष्टाया दक्षिणत एव स्यात् दक्षिणायाश्च
 दिशो न श्येतेति तस्मात् सर्वत्र ब्रह्मा दक्षिणत आसथोऽपि ब्रह्मणो
 देवयजनस्य दक्षिणत एव स्यात् तस्माद्युक्तं सर्वग्रहणम् ॥ १ ॥

पाकयज्ञा इत्याचक्षत एकाग्रौ यज्ञान्* ॥ २ ॥

* प्राज्ञायगोऽप्ययम् ।

पाकयज्ञा इत्येवमाचक्षते य एकाग्रौ यज्ञा पाकयज्ञा इति स
व्यवहारार्था सज्ञा वक्ष्यति तूष्णीं पाकयज्ञे दक्षिणामोमिति वा प्रति
गृह्णीयादिति अथ धृञ्जघणं किमर्थमिति चेत् उच्यते ये एवाङ्गी
भूता पाकयज्ञास्तेषामेतद्विधानमुपदिश्यते अन्येषा गृह्णीयाक्तमेव ॥२॥

तेषां होष्यत्सु तूष्णीमुपविशेद्भूते यथार्थं* ॥ ३ ॥

तेषां पाकयज्ञानां होष्यत्सु होमकालात्पूर्वं तूष्णीमुपविशेत्
भूते यथार्थं स्यात् यथार्थं स्यादित्यपवर्गं कर्मणो दर्शयति ॥ ३ ॥

शूलगवे च बलीन् ह्ययमाणाननुगच्छेन्निधीयमानानां दक्षि
णत स्थित्वा निहितेष्वप उपस्पृश्यान्पेक्ष प्रत्याव्रजेत्* ॥ ४ ॥

शूलगवानामपशूर्भवत्यध्वर्यूणामेकाग्रौ तत्र यथाविधानमा
सित्वा बलीन्तरण्य ह्ययमाणाननुगच्छेत तेषां बलीनां निधीयमानानां
दक्षिणत स्थित्वा निहितेषु तेषु बलिषु अप उपस्पृश्य अनपेक्ष्य
प्रत्याव्रजेत् ननु दक्षिणत स्थित्वा इति किमर्थम उच्यते, आचार्यस्य
प्रवृत्तिरियं यत्र यचानुगमनं तत्र तत्र वक्ष्यति । अथ शूलगवे चेति
चशब्दं किमर्थं उच्यते, तत्र केचिद्बलीन् हरति केचिन्न तद्येषां
ह्यते तेषामनुगच्छेत् ॥ ४ ॥

तूष्णीं पाकयज्ञे दक्षिणामोमिति वा प्रतिगृह्णीयात् + ॥५॥

* प्राज्ञायगेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† प्राज्ञायगोऽप्येषम् ।

पाकयज्ञे दक्षिणा दीयमाना तृष्णी प्रतिगृहीयात् ओमिति वा, शुल्लगव प्रकृत अत पुन पाकयज्ञगृहण करोति कथ, सर्वेषु पाकयज्ञेषु तृष्णीमोमिति वा प्रतिगृहीयादिति ॥ ५ ॥

पशुरेव पशोर्दक्षिणा पूर्णपात्र स्थालीपाकस्य* ॥ ६ ॥

एकाम्री च पशु तस्य पशुरेव दक्षिणा, पूर्णपात्र स्थालीपाकस्य दक्षिणा, पूर्णपात्रस्य लक्षणमुक्त गृह्ये पशुरेवेत्येवशब्द क्रियते दक्षिणात्वे अनादेशे पशुर्दृष्ट स एव स्यात् न यज्जातीय आलभ्यत इति ॥ ६ ॥

उभयोर्वा यथोत्साहम् † ॥ ७ ॥

उभयोर्वा पशुस्थालीपाकयोर्यथोत्साह दक्षिणा दद्याद् यजमान येषा हेत्यत्सु तृष्णीमुपविशित ऊते यथार्थं स्यात् तेषा मेतद्विधानमुपदिश्यते अन्येषा गृह्योक्तमेव ॥ ७ ॥

कर्मादिषु सर्वेषु अध्वर्युसंप्रैषमागमयेत् † ॥ ८ ॥

कर्मणामादिषु सर्वेषु अध्वर्युसंप्रैषमागमयेत् क कस्मिन् कर्माणि सम्यैव इति सर्वगृहणम् इति पाकयज्ञा प्रकृता ॥ ८ ॥

पूर्वया च द्वारानादेशे प्रविशेत् ‡ ॥ ९ ॥

* आध्याय्येनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† आध्याय्योऽप्येवम् ।

आनादेशे पूर्वया द्वारा प्रविशेत् कर्मशास्त्रायां चशब्द सर्वकर्म
स्त्रिति प्रकृतानुकर्षणार्थं अनादेश इति वक्ष्यत्यग्न्याधेये दक्षिणया
द्वारा प्रतिपद्यते ॥ ९ ॥

अग्न्याधेये दक्षिणया द्वारा प्रपद्य चातुष्प्राश्या निर्व-
प्यत्सु तृष्णीमुपविशेत्* ॥ १० ॥

पाकयज्ञेषु ब्रह्मत्वमुक्त साम्प्रत हविर्यज्ञेषूप्यते, अग्न्याधेयज्ञाम
प्रथम हविर्यज्ञिक कम तस्मिन्नग्न्याधेये दक्षिणया द्वारा प्रपद्य कर्म-
शास्त्राया चतुष्प्राश्या नाम हवि चत्वार प्राश्रन्ति तमिति चातुष्प्राश्र-
न्तदर्थं द्रव्यनिर्वपण करिष्यत्सु तृष्णीमुपविशेत् ॥ १० ॥

निरुप्ते यथार्थं स्यात्* ॥ ११ ॥

निरुप्ते तस्मिञ्चातुष्प्राश्रे हविषि यथार्थं स्यात् यथार्थं
स्यादिति गच्छेदित्येतदुक्तं भवति ॥ ११ ॥

तदुद्धरिष्यत्स्वमेव* ॥ १२ ॥

तच्चातुष्प्राश्या हवि,सुतमुद्धरिष्यत्सु एवमेव दक्षिणया द्वारा
प्रपद्य तृष्णीमुपविशेदिति । उद्धरिष्यत्स्वतन्त्रं बज्रवचनम् ॥ १२ ॥

तस्चेद्विग्भि प्राशयेयुस्तन्दुलानादायापविध्येयुर्नेष्टा-
विद्वहृतानीति* ॥ १३ ॥

तथातुष्पाश्व केचिद्विग्भि प्राशयेयु, केचिदन्यैर्ब्राह्मणैस्त
स्यादि*तद्विग्भि प्राशयेयु तत्तस्मान्तन्दुलानाहोत्वा अपविध्येयु
नेष्टाविद्वहृतानीत्यनेन मन्त्रेण अपवेध अध प्रक्षेप, तन्दुलशब्द
स्त्रिंशेषु च भूतपूर्वगत्या प्रवर्त्तते ॥ १३ ॥

अथान्यान ऊतास्वाश्वत्योष्वनद्धीरन्* ॥ १४ ॥

अथान्यान तन्दुलान ऊतास्वाश्वत्योषु समित्सु प्राश्रियु अपरे
हुवते तस्त्रिंशेवाग्नौ प्रक्षिपेयुरिति ॥ १४ ॥

आधास्यमानस्यारण्यो प्रक्तयो यथार्थं स्यात्* ॥ १५ ॥

योऽग्नीनाधाययिता स आधास्यमान तस्याधास्यमानस्य अर
ण्योरर्पितयोर्यथार्थं स्यात् यो यस्यार्थं यथार्थं ॥ १५ ॥

पूर्वाह्णे दक्षिणेनाग्न्यायतनानि गत्वा यत्राग्नि मन्थिष्यन्त
स्यस्तद्दक्षिणतो निरस्त प्ररावसुरिति दक्षिणा त्वण निरस्येदा-
वसो सद्ने सीदामीत्युपविशेत् भूमवःस्वर्द्धस्यतिर्ब्रह्माहं
मानपश्रोमित्येतेनोपविशेत् यजुषोति यन्न स्यात् † ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणायसोऽप्येवम् ।

† आध्यायस्येतेन स्वर्द्धस्य क्षतम् ।

इदमपरेद्यु कर्मोपदिश्यते पूर्वाह्ने अह्न पूर्वा भाग पूर्वाह्ण
तस्मिन् पूर्वाह्ने दक्षिणेनाग्न्यायतनानि गत्वा अग्नीना स्थानानि अग्न्या
यतनानि न तावर्द्ध्यापि अग्नयो भवन्ति स्थानानि तावत् कृतानि
भवन्ति तान्यग्न्यायतनानि दक्षिणेन गत्वा यस्मिन् देशे अग्निमन्थन
करिष्यन्त स्यु तस्य दक्षिणात्प्रदेशात्तृण गृहीत्वा निरस्त परावसु
रित्यनेन दक्षिणत ढण निरस्यति निरसन प्रक्षेप आवसो सद्ने सो
दामीत्यनेनोपविशेत् यस्माद्देशात् ढण गृहीत्वा निरस्तम् एतदुपवेशन
स्थान तत भूर्भुव स्वर्द्धस्यतिर्ब्रह्माह मानुष इत्येव जपेत् एतेनोप-
विशेद्यजुषेति यत्र स्यात् अयमुपवेशन चतुष्प्रकार वक्ष्यति एकत्र
तावद्यजुषोपविशेदिति वक्ष्यति अन्यत्र उपविशेदिति वक्ष्यति अन्यत्र
दृष्णीमुपविशेदिति वक्ष्यति , आसोनेत्यन्यत्र यत्र तावद्यजुषेति
ब्रूयात् तत्र कृतम् स्यात् मन्त्रवत् ढणनिरसनम उपवेशन मन्त्रवदेव
उपरिष्टाञ्जप इति यत्रोपविशेदिति ब्रूयात् तत्र ढणनिरसनोप
वेशने मन्त्राभ्यामेव उपरिष्टाञ्जपो न स्यात् यत्र दृष्णीमुपविशेदिति
ब्रूयात् तत्र ढणनिरसन मन्त्रवत् दृष्णीमुपवेशन न चोपरिष्टाञ्जप
यत्रासोनेति ब्रूयात् तत्र ढणनिरसनादि सर्वमेव निवर्त्तेत केवलमा
सनमेव ॥ १६ ॥

अग्निं प्रणोयमान यथेतमनुगच्छेत्* ॥ १७ ॥

मन्थनविधिमतिक्रम्य अग्निप्रणयनविधिस्तावदुच्यते अग्निं प्रणी-

* ब्राह्मणयज्ञोऽप्येवम् ।

यमान यथागतमनुगच्छेत् उत्तरेणाम्नायनानामग्निं प्रणीयते अयन्तु
दक्षिणेणाम्नायतनानाङ्गत तत्तेनैवानुगच्छेत् पश्चाद्गच्छेत्तमनुग
॥ १७ ॥

निधीयमानस्य दक्षिणत स्थित्वा निहिते यजुषोपवि-
शेत्* ॥ १८ ॥

निधीयमानस्याग्नेर्दक्षिणत स्थित्वा निहिते यजुषोपविशेदिति
उक्तं यजुषोपवेशनं नित्ये ॥ १८ ॥

अत्र प्रथममिति शाण्डिल्य * ॥ १९ ॥

अस्मिन् देशे प्रथमं यजुषोपविशेदिति शाण्डिल्य आचार्यो
मन्यते यत्तु पूर्वमुक्तं यजुषोपवेशनमग्निमन्यनप्रदेशे तच्छाण्डिल्यस्य
नेष्टम ॥ १९ ॥

द्वितीयमिति धानञ्जय ॥ २० ॥

द्वितीयमेतद् यजुषोपवेशनमित्येव धानञ्जय आचार्यो मन्यते
यच्च पूर्वोक्तं यथेदमुभे यजुषोपवेशनात् ॥ २० ॥

जाते रथन्तरं गायेदामदेव्यं द्वियमाणे वृक्षनिहिते
सर्वाणि त्वेषु मनसा † ॥ २१ ॥

* ब्राह्मण्यबोध्यवम् ।

† ब्राह्मण्यबोधेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

जातेऽग्नौ रथन्तरं साम गायेत् वामदेव्यं द्वियमाणे प्रथोद्यमाणे
 वृहन्निहिते आहवनीये स्थापितेऽग्नौ वृहत्साम गायेत् सर्वाणि वृचेषु
 मनसा सर्वाण्येतानि वृचेषु गायेत् मनसा न वाचा सर्वग्रहणं किमर्थ-
 मिति चेत् उच्यते वक्ष्यति प्रथमोत्तमयो स्थाने वारवन्तीययज्ञाय-
 यज्ञीय इति अतः सर्वग्रहणं करोति कथं वामदेव्ये यज्ञायज्ञीये च
 क्रियमाणे वृचस्ये भवत इति ॥ २१ ॥

प्रथमोत्तमयो स्थाने वारवन्तीययज्ञायज्ञीय इति साम-
 कायनं ॥ २२ ॥

प्रथमोत्तमयो रथन्तरवृहतो स्थाने वारवन्तीययज्ञायज्ञीये
 गायेदित्येव सामकायनं आचार्यैर्न मन्यते अरण्ये गेयत्वात्पूर्वयो ॥२२॥

पूर्वं कल्पे भूयात्सीति धानञ्जप्यं * ॥ २३ ॥

यानि भूयासि वक्ष्यन्ते तानि पूर्वस्मिन् कल्पे स्यु रथन्तरवृहतं
 कल्पेनोत्तरस्मिन् वारवन्तीययज्ञायज्ञीयकल्पे ॥ २३ ॥

इति चतुर्थस्य नवमं कण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

मन्थिष्यत्स्वरणो आलभ्यारण्योरिति गायेत्* ॥ १ ॥

माध्यायणोऽप्येवम् ।

उक्त पूर्वे कल्पे भृषांसीति यत्र रथन्तरदृष्टतो क्रिया तत्रै
तानि भवन्ति अग्निमन्विष्यत्सु अरणौ आलभ्य स्पृष्ट्वा अरण्योरित्ये
तत् साम गायेत् ॥ १ ॥

मथ्यमानेऽग्नि नर इत्येतयोरन्यतरत्* ॥ २ ॥

मथ्यमान इति वर्त्तमानकालोपदेश मथ्यमानेऽग्नौ अग्निन्नर
इत्येतयो साक्षो अन्यतरत् एक साम गायेत् ॥ २ ॥

धूम उदिते त्वेषस्ते धूम ऋष्वतीति* ॥ ३ ॥

मथ्यमानेऽग्नौ धूमे उत्थिते त्वेषस्ते धूम ऋष्वतीति एतत् साम
गायेत् तत जाते रथन्तर गायेदित्येतत् प्रागेवोक्तम् ॥ ३ ॥

प्रज्वलितेऽदर्शिगात्विति* ॥ ४ ॥

प्रज्वलितेऽग्नौ अदर्शिगातुविस्तम इत्येतत् साम गायेत् ॥ ४ ॥

निधीयमाने गवां व्रत यदग्निमीड इति* ॥ ५ ॥

गार्हपत्ये निधीयमानेऽग्नौ गवा व्रत साम गायेत्, यदग्निमीड
इत्येतस्यामृच्युत्पन्न तत प्रणीयमाने वामदेव्य गायेत्, तत्प्रागुक्त
वामदेव्य द्विषमाण इति आहवनीये निहिते दृष्टज्ञायेदित्येतदपि
प्रागुक्तमेव ॥ ५ ॥

यानि वैमध्वर्युर्भूयात् तानि गायेत्* ॥ ६ ॥

एतानि वा यथोक्तानि गायेत् यानि वा एन ब्रह्माण अध्वर्युं
सम्प्रेष्यति तानि गायेत् ॥ ६ ॥

तान्युद्गातकर्मक उद्गाता सामवेदेनेति श्रुते † ॥ ७ ॥

तानि सामानि यथोद्दिष्टानि यानि वा अध्वर्युं सम्प्रेष्यति
तान्येऽके आचार्या उद्गातकम मन्यन्ते यस्मादिय श्रुति यानि साम
वेदेन कर्माणि तान्युद्गाता करोति ऋग्वेदेन होता करोति यजु
र्वेदेनाध्वयु उद्गाता सामवेदेनेति इय श्रुतिस्तत्रैव स्यात् । ब्रह्माण
प्रकरणे श्रूयमाणानि कथमुद्गातुर्भवन्तीति चेत् तद्वीति ॥ ७ ॥

यथा विद्वद्यसजनीयकयाशुभीयानि हेतु* ॥ ८ ॥

यथा उद्गातप्रकरणे श्रूयमाणानि विद्वद्यादीनि विद्वद्य शस्य
सजनीय शस्य अगस्त्यस्य कयाशुभीय शस्यमिति हेतुरेव भवन्त्य
सामर्थ्यादुद्गातु एवमेतानि सामानि ब्रह्मत्वेऽपि श्रूयमाणानि
उद्गातुरेव भवन्ति किञ्च ॥ ८ ॥

प्रस्तातुश्च वैराजशक्करोप्रस्तावा* ॥ ९ ॥

वैराजशक्करोषु चैव श्रुति प्रस्ताव प्रस्तुत्य विष्टम्भान विष्ट-
भ्रातीति य आभि क्षिप्र प्रस्तुत्य क्षिप्रमुद्गायति इति च समान

* ब्राह्मणायबोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायबोऽनेन सूत्रद्वय कृतम् ।

कर्त्तृकेऽपि सति आदेशे प्रस्तावमात्रमेव भवति प्रस्तोतु उद्गीथ-
मुद्गातुरेव भवति । किञ्चान्यत ॥ ९ ॥

सर्वैश्चाविधानाद् ब्रह्मत्वकारिभिः * ॥ १० ॥

न च सर्वैर्ब्रह्मत्वकारिभिरग्न्याधये सामगान ब्रह्मणो विहित
तस्माद्गुद्गातुरेव स्यात् ॥ १० ॥

कर्मयोगाच्चोद्गातुश्चत्वारो महर्त्विज प्राश्नन्तीति च
चातुष्प्राश्यप्राशनम् * ॥ ११ ॥

यस्माच्चोद्गातुस्तेन कमणा सह, मयोग श्रूयते चत्वारो महर्त्विज
प्राश्नन्तीत्येषा श्रुति एभि कारणैर्द्गातुरेव सामगान स्यात् ॥ ११ ॥

अधिकारात्तु ब्रह्मण * ॥ १२ ॥

अत्र व्याहृतं पक्ष सर्वत्र ब्रह्मा दक्षिणत उदङ्मुख कुर्यादिति
ब्रह्माधिकृतं तस्मात्तस्यैवेद सामगान स्यादधिकारात् ब्रह्मणो ह्यधि
कार सामवेदेन च्छवेदेन हेता करोति यजुर्वेदेन चाध्वर्युर्द्गाता
सामवेदेन अथ पुनर्ब्रह्मा † अनयेव त्रयेति अतस्तस्यैवाधिकार अधि
कृतो ब्रह्मा भवति सामवेदेन तस्मादाधिकाराद्ब्रह्मण स्यात् ॥ १२ ॥

* ब्राह्म्यायबोऽप्येवम् ।

† कथं केन ब्रह्मेति पुस्तकान्तरपाठ ।

उद्गात्रे चाविधानात्* ॥ १३ ॥

किञ्चान्यत् यदि चेदमग्न्याधेये सामगानमुद्गात्कर्मभिर्विष्यत्
तदा उद्गात्प्रकरणे एव विधास्यदाचार्यं सार्वकृतुके तस्मादेतद्
ब्रह्मण एव स्यात् ॥ १३ ॥

दृष्टञ्चानेन सामगान वाजपेयसोत्रामण्यो* ॥ १४ ॥

दृष्टञ्चानेन ब्रह्मण सामगान वाजपेयसोत्रामण्यो केन दृष्टम
ऋषिणा ऋषिशब्देन ब्राह्मण उच्यते वाजिना साम ब्रह्मा रथचक्रोऽभि
गायतीति वाजपेये ऐण्ड्य साम बृहत्या सामानि गायतीति सोत्रा
मण्यम् ॥ १४ ॥

उद्गातेति यथाभूयसो वाद* ॥ १५ ॥

यदुक्तं उद्गात्कर्मकं उद्गाता सामवेदेनेति श्रुतेरिति अत्र ब्रूम
यथा भूयसो वाद भूयस्त्व गृहीत्वा प्रवृत्त उद्गाता' सामवेदे
नेति ॥ १५ ॥

होत्रे विधेर्विह्वयादीनि* ॥ १६ ॥

यदुक्तमुद्गात्प्रकरणे श्रूयमाणानि विह्वयादीनि हेतुभवन्तीति
अत्र ब्रूम होत्रे विधिरस्ति अतस्तानि हेतुर्भवन्ति हेतुरेव साम
र्थान्तत्र उद्गातुरसामर्थ्यादेव न भवन्ति ब्रह्मणस्तु पुनस्तत्र चयी
कर्तृकत्वासामर्थ्यमस्ति सामगाने ॥ १६ ॥

स्तोत्रवत् प्रस्तावा * ॥ १७ ॥

अथ यदुक्तं प्रस्तोतुश्च वैराजशङ्करीप्रस्तावा इत्यत्र ब्रूम प्रस्तोतु
र्यथैवान्येषु स्तोत्रेषु प्रस्तावा भवन्ति तथैवेहापि समाख्यानविनि
युक्ता एव योऽपि समानकर्त्तृक आदेश सोऽप्यन्यार्थं वादसम्बन्धेन
प्रवृत्त ॥ १७ ॥

विराट्सु सुवन्ति पुरीषेण सुवत इति वङ्गश्रुते * ॥ १८ ॥

इयञ्च तयोरेव स्तोत्रयो श्रुति विराट्सु सुवन्ति वैराजा
विष्टम्भा शङ्करीभि श्रुत्वा पुरीषेण सुवत इति च तयोस्तोत्रयो
स्त्रिकर्त्तृकत्वमेवाभिवदति ॥ १८ ॥

अविधान विधिद्वैधात् † ॥ १९ ॥

अथ यदुक्तं सर्वैश्वर्याविधानात् ब्रह्मालकारिभिरित्यत्र ब्रूम अत्रा
विधान विधिद्वैधात् केषाञ्चिदिष्ट केषाच्चिन्नष्ट सामगान एभिरेतै
र्विहित येषामिष्टनैर्विहितम् ॥ १९ ॥

यावद्वचन कर्मयोग † ॥ २० ॥

अथ यदुक्तं कर्मयोगाद्योद्गातुरित्यत्र ब्रूम यावदेव कर्म श्रूयते

* शास्त्रायनेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं ज्ञातम्

† शास्त्रायनोऽप्येवम् ।

तावदवास्तु चातुष्प्राश्यप्राशन श्रूयत न सामगान तस्माच्चातुष्प्राश्य
प्राशनमस्तु सामगान माभृदश्रुतत्वादुद्गातु अथ वा अत्र ब्राह्मणे-
नोद्गातु कल्पित सूत्रेण विचारितम् एकपक्षेण तस्माद्विकल्प एव
स्यात् ॥ २० ॥

ऊतायां पूर्णाङ्गतौ यथार्थं स्यात्* ॥ २१ ॥

सामगान विचारित अतोऽनन्तर ब्रह्मा पूर्णाङ्गतौ ऊताया
यथार्थं स्यात् यथायमिति गतायम् ॥ २१ ॥

अक्षांश्चेदभिजुङ्गयुस्तत्र गत्वा तृष्णीमुपविशेत् २२॥

कचिदध्वर्यव अक्षाभिर्हाम कुर्वन्ति अक्षानामविभीतकफलानि
तद्यद्यक्षानभिजुङ्गयु तत्र तस्मिन् गत्वा तृष्णीमुपविशेत् सिद्धमिदं
सर्वत्र ब्रह्मेत्यत्र उपवेशनविधिविशेषणार्थमारभ्यते तृष्णीमिति तद्
क्रम ॥ २२ ॥

तेर्द्युते यथार्थं स्यात्* ॥ २३ ॥

तैरक्षाभिर्जते द्यूते प्रवृत्ते यथार्थं स्यात् ॥ २३ ॥

इष्व्यादिषु सर्वेषु यजुषोपविशेत् † ॥ २४ ॥

* ब्राह्मण्यस्योऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यस्येन सूत्रत्रयेणैकसूत्रं कृतम् ।

पूर्णाहुत्यनन्तरमग्न्याधेयेष्टयो भवन्ति तास्त्रिष्टिषु ब्रह्मत्वमुच्यते
इष्टीनामादिषु सर्वेषु यजुषोपवेशयेत् स प्रकार उक्त अथ सर्वग्रहण
किमर्थमिति चेत बह्वचनसामर्थ्यात्सिद्धमिदं इष्टिष्विति उच्यते,
अग्न्याधेयेष्टिष्वितीदं बह्वचन कृतार्थम अग्न्याधेयेष्टिष्वत्र वर्त्तते
सोऽयमाचार्य्य सर्वग्रहण करोति कथं सर्वेष्टिष्विदं स्यादिति ॥ २४ ॥

पूर्वो यजमानानां † ॥ २५ ॥

अथ कस्मिन् प्रदेशे इत्युच्यते यजमानासनस्य पूर्वो प्रदेशे ॥ २५ ॥

आहवनीय प्रति † ॥ २६ ॥

आहवनीयस्याभिमुख्येन प्रतिशब्द आभिमुख्ये वर्त्तते ननु सिद्ध
माभिमुख्येन उदङ्मुखव्यावृत्तौ चेति उच्यते, विकल्पार्थमार
भ्यते ॥ २६ ॥

परिधोवा सन्धिः सृचां वायाण्युत्कर वा † ॥ २७ ॥

परिधोवा सन्धि प्रत्याभिमुख्य स्यात् सृचा वायाण्युत्कर वा
प्रतिशब्द प्रत्येक परिसमाप्यते ॥ २७ ॥

तमन्तरेणाहवनीयञ्च यजमानसञ्चरेनान्येषाम[॥] ॥ २८ ॥

† आह्वायणेन सूत्रत्रयेणैकद्वयं कृतम् ।

‡ आह्वायणेन एतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

॥ आह्वायणोऽप्यवम् ।

त ब्रह्माणमन्तरेणाहवनीयञ्च यजमानस्य सञ्चरं स्यात् मान्येषा-
मिति नियमाथम अन्तरेण युक्त इति द्वितीया ॥ २८ ॥

त यदाध्वर्युर्ब्रूयाद् ब्रह्मन्निद करिष्यामीति सवित्-
प्रसृतोऽद् कुरु भूर्भुव स्वर्बृहस्पतिर्ब्रह्माह मानुष ओमित्येते
नानुमन्त्रयेत* ॥ २९ ॥

त ब्रह्माण यदा यस्मिन् कालेऽध्वयुर्ब्रूयात् ब्रह्मन्निद करि-
ष्यामीति तस्मिन् काले ब्रह्मा ब्रूयात् सवित्प्रसृतोऽद् कुरु अद्
इति सवनामस्थाने यत्कम करिष्यन् भवति तस्य नाम गृहीत्वा यथा
ब्रह्मन्नप प्रणेष्यामि सवित्प्रसृतोऽप प्रणीय एष प्रकार सर्वानुज्ञासु
भूर्भुव स्वर्बृहस्पतिर्ब्रह्माह मानुष ओमित्येतेनानुमन्त्रयेतेति अनु-
ज्ञानस्थोपरिष्ठादेत मन्त्र जपेत् ॥ २९ ॥

इति चतुर्थस्य दशमी कण्डिका ।

अथ एकादशी कण्डिका ।

प्रणीतासु प्रणीयमानासु वाच यच्छेदातासां विमो-
चनात्* ॥ १ ॥

उक्तम द्रव्यादिषु सवेषु यजुषोपविशेदिति ततोपविष्टस्य ब्रह्माण
इष्टिष्विद् प्रथम कर्मापदिश्यते प्रणीता इति सज्ञा वक्ष्यति विमु

* आह्वायेषोऽप्येवम् ।

क्तासु प्रणीयमानासु समिध आदध्यादिति पात्रस्था आप प्रणीयन्ते
 असु बज्जवचन प्रणीता इति न पात्रे प्रणीयमानास्त्रिति वर्त्तमान
 कालनिर्देशे वाच यच्छेत् आकुत कालात् उच्यते आतासां विमो
 चनात् यावत्तासा विमोचन कृतमिति सौमारौद्रार्थं तस्य हि
 घृतेनोदकार्थां क्रियन्ते घृत प्रणेतार्थेन प्रणीयते तत्राप्यातासां
 विमोचनात् ॥ १ ॥

तास्त्रेव प्रणीयमानास्त्राहविष्कृतस्तम्बयजुषश्चाध्यासमिध
 प्रस्थानीयाया इति वा* ॥ २ ॥

वाग्यमनस्य कालविकल्प आरभ्यते तास्त्रेव प्रणीतासु प्रणीयमा
 नासु वाच यच्छेत् आकुत कालात् आहविष्कृत यावद्द्विविष्कृदेहीत्ये
 तद्यजुं प्रयुक्तमिति तत ऊङ्घ्रि वाग्विसर्ग आकस्मात् कालात् आस्तम्ब
 यजुर्हरणात् स्तम्बयजुर्हरण यदेदि पाण्डूनुत्कीर्य उत्कर उत्करति
 ततस्तम्बयजुष अधि उपरिष्टान्तावद्वाग्यमन यावत्समित्प्रस्थानीयेति
 समिध प्रस्थानीयाया ऊङ्घ्रि वाग्विसर्ग ॥ २ ॥

यत्र वाध्वर्युर्बहुचो चेष्टेतां यत्र वा न चेष्टेतां वागयत
 प्रायस्त्रेव स्यात् † ॥ ३ ॥

उक्त यावद्वा च्छा हेता करोति हेतुश्चेव तावद्यज्ञो यावद्यज्ञुषा
 ध्वर्युर्ध्वर्युश्चेव तावद्यावत्साध्नातोद्गाद्विष्वेव तावत् ब्रह्मण्येव ताव

* आह्यायबोऽप्येवम् ।

† आह्यायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

यज्ञो यत्रोपरतस्तस्मात् तस्मिन्नन्तर्द्धौ ब्रह्मा वाचयमो बभूवेति
 सोऽयमाचार्य आह यत्र वाभ्यर्बुबङ्गचौ कर्म कुर्याता यत्र वा न
 कुर्याता वाग्यत प्रायस्त्वेव ब्रह्मा स्यादिति प्रायोवचनात्
 कुर्यादिति कदाचित् किञ्चिदिति ॥ ३ ॥

प्रायश्चित्तञ्चेत्कर्त्तव्यं म्याद भू स्वाहेति गार्हपत्ये
 जुहुयात् भुव स्वाहेति दक्षिणाग्नाग्नीध्रौ सुत्याचेत् स्व
 स्वाहेत्याहवनीये भूर्भुव स्व स्वाहेति तत्रैव* ॥ ४ ॥

इह प्रायश्चित्तेषु ब्रह्माधिकृत अतस्तत्प्रकरण आह यज्ञोऽह
 मित्यस्य कमटोऽप्रूनादाय वृक्षमापुपुवे सहारुणिराहुतिमुद्यत्योवाच
 पुनर्वैनान्निर्वपस्यस्यतो वावमृथोवपस्यस इति स होवाच कि होथ्य-
 सीति प्रायश्चित्तमिति कि प्रायश्चित्तमिति सर्वप्रायश्चित्तमिति कि
 सर्वप्रायश्चित्तमिति महाव्याहृतीरेव मघवन्निति यदि प्रायश्चित्त
 नाम कर्मदोषनिधानार्थं क्रियते दोषे उत्पन्ने प्रायश्चित्त भवति
 तद्यदि प्रायश्चित्त कर्त्तव्यं स्यात् भू स्वाहेति गार्हपत्ये जुहुयात्
 भुव स्वाहेति दक्षिणाग्ना यदि सुत्या स्यादाग्नीध्रौ स्व स्वाहे
 त्याहवनीये भूर्भुव स्व स्वाहेति तत्रैव तत्रैवेति प्रकृतावधारण
 क्रियते । ननु यदि प्रकृतावधारण भूर्भुव स्व स्वाहेत्येवमेव*
 कर्त्तव्यं स्यात् अत्रोच्यते तृक्केचिद्वर्णयन्ति एव क्रियमाणे भू
 भूर्भुव स्व स्वाहेत्येतेमेव केवलामाहुति स्यात् या अन्या व्याहृती

* ब्राह्मणायज्ञोऽप्येवम्

गार्हपत्यादिषु इष्टा ता न स्युरिति एवञ्चाह यदाहुतम
 नूचिषे तस्मादेतामेव जुहुयादिति च, ननु चेच्छब्देन यद्यर्थसिद्धे
 कर्त्तव्यं स्यादितोद किमर्थमुच्यते उच्यते एष वै ब्रह्म चा
 प्रोति य एतदनोयुक्तं सुब्रह्मण्याय ददाति ब्रह्मणा चैवास्य
 श्रिया च यज्ञं समद्भूयति य एव वेदाथो खल्वाहुयञ्चावगतं यज्ञा
 नवगतं सर्वस्यैषैव प्रायश्चित्तिरिति तद्यदि तावदनेनैव प्राय
 श्चिन्ताय हतं मन्येत नैव कुर्यात् अथ पुन प्रायश्चित्तार्थमहतं
 मन्येत तत कर्त्तव्यमिदं अथ स्याच्छब्दं किमर्थमिति चेत् उच्यते,
 नियमार्थं स्याच्छब्दं क्रियते अथ हते चाहते च प्रायश्चित्तार्थं
 स्यादेवेदं सवचेति ॥ ४ ॥

हुत्वा ब्रूयाच्चेष्टताकार्णप्रायश्चित्तमिति* ॥ ५ ॥

हुत्वा यद्येकाराहुति यदि बह्वी ब्रूयात् चेष्टताकार्णप्रायश्चित्त
 मित्येव मन्त्रम् ॥ ५ ॥

अवेलायां चेद्वाहरेदयश्चिय वापद्येतैता एव व्याहृती-
 रनुप्रेक्षेतेद विष्णुरिति वचम् ॥ ६ ॥

उक्तं यस्मात् तस्मिन्नन्तर्द्धौ ब्रह्मा वाचयमो बुभुषेदिति स यदि
 प्रयत्नो व्याहरेदेता व्याहृतीर्मनसानुद्भवेत् भूर्भुव स्वरिति वैष्णवी

* ब्राह्मणस्यैवम ।

† ब्राह्मणस्यैवमैतेन सूत्रद्वयं हतम् ।

वक्षमिद् विष्णुव्विचक्रमे इति वाग्यमनस्य काल सूत्रकारेण निय-
मित तद्यद्यवेलाया किञ्चिद्याहरेदयज्ञिय वा किञ्चित्कर्मापद्येत
यज्ञमहति यज्ञिय न यज्ञियमयज्ञियन्तद्यदि बहिस्तन्त्रिक वाच वदेत्
अनैष्टिकमयज्ञिय वाङ्मनसा आपद्येत एता एव व्याहृतीरनुप्रेचेत
याभि प्रायश्चित्त ऊतम अनुप्रेचेत मनसानुद्रवेत् वैष्णवी वा
रुच मनसा ध्यायेत् विष्णुर्देवता अस्येति वैष्णवी उक्तमिद विष्णु
रिति ॥ ६ ॥

अमावास्यायां दोहनपवित्रे मार्जयेरन्नापोद्दिष्टीयाभि *॥७

दशपौर्णमासिक विधान प्रवृत्त तत्रामावास्याया विशेष उच्यते,
अमावास्यायामिति दशमुपचरन्ति अमावास्यायामिष्टौ दोहन
पवित्रेऽधिकरणे मार्जयेरन आपोद्दिष्टीयाभिर्दग्धि अभ्युचेरन् मा
जनमभ्युक्षणम् ॥ ७ ॥

तद्भावे दार्भे* ॥ ८ ॥

तस्याभावस्तद्भाव तस्य दोहनपवित्रस्याभावे दार्भे दर्भमथे
पवित्रेऽधिकरणे मार्जयेरन यस्य सान्नाय्य न पवित्रं । तस्य दोहन
पवित्र नास्ति ॥ ८ ॥

* ब्राह्म्यायणाऽप्यवम् ।

✽

† प्रवृत्तमिति पुस्तकान्तरे समीचीन पाठ ।

सर्वेष्टिष्विति शाण्डिल्यायन * ॥ ८ ॥

सर्वेष्टिष्वेव मार्जन शाण्डिल्यायन आचार्यो मन्यते न केवल
ममावास्यायामिति ॥ ८ ॥

प्राशिचमाह्वियमाण प्रतिमन्त्रयेत मित्रस्य त्वा चक्षुषा
प्रतिपश्यामीति* ॥ १० ॥

प्राश्नन्ति तदिति प्राशिच तत्प्राशिचमाह्वियमाण प्रतिमन्त्रयेत
ब्रह्मा मित्रस्य चक्षुषा प्रतिपश्यामीत्यनेन यजुषा ॥ १० ॥

अप आचम्य प्रतिगृह्णीयाद्देवस्य त्वेति* ॥ ११ ॥

अप आचम्येति हतस्त्रमाचमनविधिं दर्शयति अप आचम्य तत्
प्रतिगृह्णीयात् प्राशिच देवस्य त्वेति प्रतिगृह्णन्मन्त्रं पुरस्ता
ज्जपेत् ॥ ११ ॥

व्यूह्य हृणानि पुरस्ताद्दण्डं सादयेत् पृथिव्यास्त्वा नाभौ
सादयामीति* ॥ १२ ॥

बर्हिषस्तस्य इतश्चेतस्य व्यूह्य हृणानि पुरस्ताद्दण्डं सादयेत्

*

* द्राक्षायजोऽप्येवम् ।

तत् प्राशित्रहरण पात्र भूमौ स्थापयेत् पृथिव्यास्त्वा नामौ साद-
यामीत्यनेन मन्त्रेण ॥ १२ ॥

अङ्गुष्ठेनानामिकया चादायाग्नेष्ट्वास्त्रेण प्राश्रामोति प्रा-
श्रीयादसखादन्निगिरेत्* ॥ १३ ॥

अङ्गुष्ठेन अनामिकया वाङ्गुल्या आदाय गृह्यत्वा अग्नेष्ट्वास्त्रेण
प्राश्रामोत्यनेन मन्त्रेण प्राश्रीयात् असखादन्दन्तैरभिमर्द्दन्निगि-
रेत् ॥ १३ ॥

अप आचम्योरसि पाणि निदधीतेन्द्रस्य त्वा जठरे साद-
यामीति† ॥ १४ ॥

अप आचम्योरसि पाणि स्थापयेत् इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामी-
त्यनेन मन्त्रेण ॥ १४ ॥

प्रक्षाल्य प्राशित्रहरण तत्र निदध्यात्† ॥ १५ ॥

प्रक्षाल्य प्राशित्रहरण यस्मिन्नेव देशे प्रथमं प्रति व्यूह्य दृष्टानि
स्थापितं तस्मिन्नेव देशे निदध्यात् स्थापयेत् ॥ १५ ॥

* आह्वायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

† आह्वायणोऽप्येवम् ।

यथाहृत वा प्रतिहारयेत * ॥ १६ ॥

येनैव वा यथा वाहृतन्तनैव पुनराहारयेत ॥ १६ ॥

ब्रह्मभागमाहृत तत्रोपनिदधीत* ॥ १७ ॥

यदि तस्मिन् त्रेणि स्थापित ततो ब्रह्मभागमाहृत तत्रोप
निदधीत ॥ १७ ॥

तमिष्टौ स०स्थितायां प्राश्नीयात् * ॥ १८ ॥

त ब्रह्मभाग इष्टौ मस्थिताया प्राश्नीयात् तमिष्टयजुष ऊ
र्द्धम ॥ १८ ॥

अन्वाहार्यमाहृत तृष्णीमालभेत* ॥ १९ ॥

दर्शपूर्णमासवत् अन्वाहार्य दक्षिणा तमाहृत ब्रह्मा तृष्णी-
मालभेत ॥ १९ ॥

प्रजापतेर्भागोऽसीति वा* ॥ २० ॥

ब्रह्मा आलभेतेति प्रकृतम ॥ २० ॥

अथापर प्रजापतेर्भागोऽस्यूर्जस्वान्ययस्वानक्षितोऽस्यक्षित्यै

त्वा प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पाह्युदानरूपे
मे पाह्यूर्गस्यूर्ज मयि धेहीति* ॥ २१ ॥

अथापरमन्वारम्भणम् । इदमन्यदिदमपर प्रजापतेर्भागोऽसौत्ये-
तदादिना यथासृत्रितन मन्त्रेण एतेषा त्रयाणा विकल्प ॥ २१ ॥

तत्रैव यजमान वाचयेत् प्रजापति त्वया समक्षादध्या-
समागम्या अन्वाहार्य्य ददानि ब्रह्मन् ब्रह्मासि ब्रह्मणे त्वा
ऊतादध्या मा मा हिःसीरज्जतो मच्छः शिवा भवेति* । २२ ।

तस्मिन्नन्वाहार्य्येऽधिकरणे यजमान वाचयेत् प्रजापति त्वया
समक्षादध्यासमित्येतदादि मन्त्रम् ॥ २२ ॥

इति चतुर्थस्यैकादशी कण्डिका ।

— — —

अथ द्वादशी कण्डिका ।

समिध प्रस्थानीयामनुमन्त्रयेत् देव सवितरेतत्ते यज्ञ
प्राङ्गर्भृहस्पतये ब्रह्मणे तेन यज्ञमव तेन यज्ञपति तेन मामव
मनो जूतिर्जुषतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिम तनोत्वरिष्ट

यज्ञं समिम दधातु विश्वे देवा स इह मादयन्तामित्ये
पाशु प्रतिष्ठेत्युच्चै ॥ १ ॥

प्रतिष्ठन्थनयेति प्रस्थानीया ब्रह्मन् प्रस्थास्यामीति तां समिध
प्रस्थानीयामनुमन्त्रयेत देव सवितरित्येतदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण
उपाशु प्रतिष्ठेत्युच्चैर्ब्रूयात् भृशुव स्वहृहस्यतिब्रह्माह मानुष इत्यु
पाश्वामित्युच्चै भृशुव स्वरित्येतदादि यशुरुपाशुङ्गातुमित्युच्चै ब्रूयात्
एष उपरिष्टाञ्जप ॥ १ ॥

सर्वानुमन्त्रणेन वा* ॥ २ ॥

समिध प्रस्थानीयामनुमन्त्रयेत तत्सर्वेषा कमणामनुमन्त्रण
सविहप्रसूत प्रतिष्ठ भृशुव स्वरित्येतदादिना उपरिष्टाञ्जप ॥ २ ॥

विमुक्तासु प्रणीतासु समिध आदध्यात् यथावभृथा
दुदेत्य* ॥ ३ ॥

प्रणीताविमोचने कृते आहवनीये तिस्र समिध आदध्यात्
यथावभृथादुदेत्य समिदाधातमुक्ता एधोस्त्रेऽधिषीमहीत्यत आरभ्य
यावदाहवनीयोपस्थानमिति ॥ ३ ॥

एतत्सर्वेष्टीनां ब्रह्मत्वम* ॥ ४ ॥

* आङ्घ्राययोऽप्येवम् ।

चदेतदुक्तमिच्छादिषु सर्वेषु यजुषोपविशेदित्यत आरभ्य दर्श-
पौर्णमासिकविधानम् एतत्सर्वेष्टीना ब्रह्मत्व यथेष्टीनामिति बह्व-
वचनात् सिद्धे सर्वेष्टिषु किमर्थं सब्देष्टीनामिति सर्वग्रहणम् उच्यते
हविर्धन्नाधिकार प्रवृत्त सोऽयमाचार्य्यं सर्वशब्द करोति कथ
सोमाङ्गभूतानामपोष्टीनामेतदेव ब्रह्मत्व स्यादिति ॥ ४ ॥

समानाह्नयेकासने न पुनर्यजुषोपविशेदिति शाण्डिल्य * । ५ ।

एकस्मिन्नहनि यद्येकहविष्का बह्व्य इष्टयो भवन्ति तस्मिन्ने-
कासने न पुनर्यजुषोपविशेत् एव शाण्डिल्य आचार्य्यो मन्यते एका
सनमिति यत्प्रथमायामिष्टौ आसन कल्पित तदेवोत्तरासु भवति
पृथगेकासनम् अथ पुन पृथगिष्टिष्वासन कल्पते न तदेका
सनम् ॥ ५ ॥

अग्न्याधेयेष्विष्टिषु प्रथमायां यजुषोपविशेत् उत्त-
मायां समिध आदध्यादिति गौतम * ॥ ६ ॥

एव गौतम आचार्य्यो मन्यते ॥ ६ ॥

पृथगिष्टिष्विति धानञ्जय * ॥ ७ ॥

पृथगेकस्वामेकस्यां यजुषोपविशेत् समिधश्चादध्यात् एव धान
ञ्जय आचार्य्य आह ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

चातुष्पाश्वच्च प्राश्रत्सु धेनु दद्याद् ब्रह्मणेऽध्वर्यवे
चाग्निपद धेनूर्हीचे वत्सतरी ब्रह्मणेऽनडुहोऽध्वर्यवे तथो-
द्गात्रे सर्वे त्रिवर्गा पष्ठौहोमग्नोभ्राय सवभ्याऽश्वरथ कुण्डले
चेति* ॥ ८ ॥

चातुष्पाश्वच्च प्राश्रत्सु धेनु दद्याद्ब्रह्मण चशब्दो धानञ्जय
मतानुकर्षणार्थं अध्वर्यवे चाग्निपद दद्यात् अग्निपदोऽश्व धेनूर्हीने
दद्याद्वत्सतरी ब्रह्मणे दद्यात् अनडुहोऽध्वर्यवे दद्यात् तथोद्गात्रे
अनडुहो दद्यात् सर्वे त्रिवर्गा यत्रेतद्धेनूर्हीचे दद्यात् इत्यत आरभ्य
बन्वचनम तस्मिन् परिमाण सर्वे त्रिवर्गा इति सवप्रहण किमर्थमिति
चेत् अत्रोच्यते अन्यत्राप्येवप्रकारत्रिवर्गा इति यथा विश्वजिष्किल्ये
वक्ष्यति धेनूरिति पष्ठौहोमग्नोभ्राय दद्यात् पष्ठौहोशब्दो वयसि
सर्वेभ्योऽश्वरथ कुण्डलेच दद्यात् यजमान कर्णयोरभरण लोक-
प्रसिद्धे ॥ ८ ॥

एवमेव धेनुमग्निपदञ्चेति शाण्डिल्य † ॥ ९ ॥

यदुक्त धेनु दद्याद्ब्रह्मणेऽध्वर्यवे चाग्निपदमिति एतद्धेनुमग्निपद वा ‡

* ब्राह्मणायनैतेन पञ्च सूत्राणि कृतानि ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

‡ यदुक्त सर्वेभ्योऽश्वरथ कुण्डले चेति एव धेनुमग्निपदश्च सर्वेभ्यो
दद्यात् इति पुस्तकान्तरपाठः ।

सर्वेभ्य एव दद्यात् तयोर्दक्षिणान्तरविधानात् एवं प्राण्डिष्य आचार्यो
मन्यते ॥ ८ ॥

धेनुमनङ्गाच्च वत्सतरी वत्सतरमज पूर्णपात्र तत्रथ-
मायामिष्टौ दद्यात् * ॥ १० ॥

यदेतद्भुत्वाद्युक्त एतत्प्रथमायामिष्टौ दद्यात् ॥ १० ॥

तथोत्तरयोरन्यत्राजपूर्णपात्रभ्यामिति* ॥ ११ ॥

तथोत्तरयोरिष्टौ प्रथमायामिष्टौ षट्क दक्षिणाजाति
उत्तरयोरपीष्टौ एवप्रकारमेव दद्यात् अन्यत्राजपूर्णपात्राभ्या-
मिति ॥ ११ ॥

वर सप्तमो दक्षिणानां त्रयोदशो वा पञ्चविंशो
वेतद्वाजसनेयकम्* ॥ १२ ॥

षड्गावो दक्षिणा तासां सप्तमो वर स्यात् त्रयोदशो वा अथवा
द्वादश गाव त्रयोदशो वर स्यात् पञ्चविंशो वा अथवा चतुर्विंश
गाव वर पञ्चविंश एतद्वाजसनेयकं विधानमग्न्याधेये दक्षिणानां
वर प्रज्ञात ॥ १२ ॥

अग्न्याधेयान्तान् कुर्वते पूर्णाङ्गतिमक्षाभिर्दोममिष्टी-
रिति* ॥ १३ ॥

* ब्राह्मण्यसोऽप्येवम् ।

अग्न्याधेयस्य अन्तान् कुर्वते अध्वर्यवे पूर्णाङ्गत्यादि केषाञ्चित्
पूर्णाङ्गत्यन्त केषाञ्चिदक्षाभिहोमान्त केषाञ्चिदिच्छन्तम् ॥ १३ ॥

मिथुनौ दक्षिणान्वारम्भणोयायामिष्टौ* ॥ १४ ॥

मिथुनौ गवौ दक्षिण स्त्रीपुमाञ्च गौरेव ॥ १४ ॥

वाजिनाश्विनघर्माणामृत्विक्षूपह्वमिष्ट्या प्राणभक्ष भक्ष
येत् प्रत्यक्षभक्षः स्वै यज्ञे † ॥ १५ ॥

अग्न्याधेये दर्शपूर्णमासयोऽश्च ब्रह्मत्वमुक्त साम्प्रत चातुर्मास्येषु
विवक्षित तद्विवक्षुग्दि सूत्रमारभते वाजिनाश्विनघर्माणामिति
वाजिनश्च आश्विनश्च घमश्च वाजिनाश्विनघर्मा तेषां वाजिनाश्विन-
घर्माणा ऋत्विक्षूपह्वमिष्ट्या प्राणभक्ष भक्षयेत् प्रत्यक्षभक्ष भक्षयेत्
मुखेन स्वे तु यज्ञे प्रत्यक्षभक्ष भक्षयेत् स्वै यज्ञे इति सचे वाजिन
चातुर्मास्येषु आश्विन सौत्रामण्या घम सोमे अत्र तु लाघवार्थ
माचार्यो वाजिनप्रकरणे सामान्यविधानमारभते सर्वेषां किं पुन
सामान्यम् ऋत्विक्षूपह्वमिष्ट्या प्राणभक्ष भक्षयेत् प्रत्यक्षभक्ष स्वै यज्ञे
इति तत्रैवाश्विनघर्मयो स्तस्मिन् प्रकरणे भक्षणमन्त्रौ वक्ष्यति
साम्प्रत वाजिनस्यैवोच्यते ॥ १५ ॥

यन्मे रेत प्रसिच्यते यद्वामेऽपि गच्छति यदा जायते

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

पुनस्तेन माशिवमाविश तेन मा वाजिन कुरु तस्य ते वाज
पीतस्यापहत उपचूतस्य भक्षयामोति वाजिनस्य* ॥ १६ ॥

यन्ने रेत प्रसिच्यत इत्येतदादिना मन्त्रेण यथापठितेन वाजि
नस्य भक्षण कार्यम् ॥ १६ ॥

चट्टनान्त्वा वाक्षिनां वाजिन भक्षयामोति वा* ॥ १७ ॥

अनेन वा मन्त्रेण भक्षयेत ॥ १७ ॥

उभाभ्यां वोभाभ्यां वा* ॥ १८ ॥

उभाभ्या वा मन्त्राभ्या भक्षयेदिति शेष ॥ १८ ॥

* माह्यायणोऽप्यवम् ।

इति चतुर्थस्य द्वादशी कण्डिका ।

इति चतुर्थ प्रपाठक समाप्त ।

पञ्चम प्रपाठक ।

• ३०३ = ३ +

अथ प्रथमा कण्डिका ।

चातुर्मास्येषु वरुणप्रघासानां स्तम्बयजुर्हरिव्यत्स, यजु-
षोपविशेत्* ॥ १ ॥

चातुर्मास्यान्यधिकृतानि वाजिनाधिकारात् चातुर्मासिके प्रथमे
पवणि वाजिन भवति तस्य भक्षणविधानमुक्तम् अन्यदैष्टिक सामान्य
विधान सिद्ध वैश्वदेवे साम्प्रत वरुणप्रघासिक ब्रह्मत्वमुच्यते चातु
र्मास्येष्विद्यमादि चतुर्षु चतुर्षु मासेषु पवणि क्रियन्त इति
चातुर्मास्यानि चातुर्मास्येष्वित्यधिकारसप्तमो वरुणप्रघासाना वरुण
प्रघासा इति पञ्चम संज्ञा साव्यवहारिकी वक्ष्यति वरुणप्रघासैर्व्याख्यात
ब्रह्मत्व हविष्येष्विति वरुणप्रघासानामिति सम्बन्धलक्षणा षष्ठी
स्तम्बयजुर्हरिव्यत्सु स्तम्बयजुरिति कर्मण संज्ञा तदुक्त दर्शपूर्णमास
प्रकरणएव वेदे पाठानुक्तोर्थ उक्तरमुत्क्रियतीति यजुषोपविशे
दिति प्रागुक्तमेव, ननु चातुर्मास्यग्रहण किमर्थं क्रियते वैश्वदेविक
विधानमुक्त वाजिनस्य भक्षयेदिति, ननु चातुर्मास्येषोऽन्यत्र वरुण
प्रघासाना प्रयोगोऽस्ति तदेव सिद्धे चातुर्मास्ये किं पुनश्चातु
र्मास्यग्रहणम् क्रियते इति उच्यते, सवत्सरप्रभृतीनि चातुर्मास्यानि

* ब्राह्मणायज्ञोऽप्येवम् ।

चतुर्षु चतुर्षु मासेषु पर्वाणि क्रियन्त इत्युक्तं तेषाञ्च बहवो विकल्पा दृष्टा सद्य आदि पञ्चाह कृत्नानि पञ्च पञ्च सावत्सरिका-
णीति सोऽयमाचार्य्यं चातुर्मास्यशब्दं करोति चातुर्मास्येष्वप्ये
तेष्वेषविधि स्यादिति ॥ १ ॥

विलिखिते चात्वान्तेऽध्वर्युणा सह प्रत्याव्रज्याहवनीय
उपविशेत्* ॥ २ ॥

दक्षिणे प्रदेशे वेदेराहवनीयमुखमभिमुखम् उपविशेत् योऽध्वर्यो
स एव सञ्चर एतदौपवसथिकं कर्म ॥ २ ॥

अग्नौ प्रणीयमाणो यथेतमनुगच्छेत्* ॥ ३ ॥

अपरेद्युरग्निप्रणयनं तत्र द्वावग्नी अति प्रणयन्ति तावग्नी प्रणीय
मानौ यथागतमनुगच्छेत् अनुगच्छेदिति प्रणयनमार्गैवानुगमन
प्राप्तं तन्माभृदित्यत आह यथेतमिति दक्षिणेनैव दर्शने वेद्योरनु
गच्छेत् ॥ ३ ॥

अध्वर्युं श्वेदं ब्रूयाद् ब्रह्मन्नेकस्फययोपसम्भिन्धीति स्फयेना
हवनीयात् पा०३७ नुपहृत्योत्तरस्था वेदेर्दक्षिणादन्तात् कर्ष
न्नियादावेदि* ॥ ४ ॥

यद्येतस्मिन् काले अध्वर्युं ब्रूयाद् ब्रह्मन्नेकस्फययोपसम्भिन्धीति

स्फोनाहवनीयात्पांशुन प्रक्षिप्य योत्तरा वेदि तस्या दक्षिणादन्तात्क
षन्त्रियादावेदि यावदैष्टिकी वेदिरिति एवमसम्भेदन कृत भवतीति
कृष विलेखने ॥ ४ ॥

मध्यादेका चेत* ॥ ५ ॥

यद्येका वेदिभवति तस्या मध्यात्कर्षन्त्रियात् यावदैष्टिकी वेदि
रिति ॥ ५ ॥

प्रोह्य स्फ्य पश्चिमेन वेदी गत्वा निधीयमानयोरग्रयो-
स्तृष्णीमुपविशेत् † ॥ ६ ॥

प्रोह्य स्फ्य यस्माद्देशात् गृहीत तस्मिन्नेव स्थापयित्वा पश्चिमेन
वेद्योर्गत्वा एनया द्वितीयया अग्र्योर्निधीयमानयोर्निधानकालमेव
तृष्णीमुपविशेत् तृष्णीमित्यस्य प्रकार उक्त ॥ ६ ॥

एतत् कर्माग्निप्रणयनेषु सर्वेषु † ॥ ७ ॥

यदेतदुक्तर्माग्निप्रणयन कर्म एतत्सर्वेष्वग्निप्रणयन एष स्यात् न केवलं
वरुणप्रघासेषु ननु सर्वग्रहण किमर्थमग्निप्रणयनेष्विति बद्धवचनात्
सिद्धमेतदुच्यते हविर्यज्ञाधिकारो वर्त्तते अत सर्वग्रहण कृत
कथ अन्येष्वग्निप्रणयनेषु सोमाङ्गभूतेषु एतत्कर्मा स्यादिति ॥ ७ ॥

* ब्राह्मण्यमीचे द्वेद्विषये विज्ञेयोऽस्ति

† ब्राह्मण्यमीचेऽप्येवम् ।

अवभृथन्यङ्ग गच्छत्सु पूर्वेणाग्नी चात्वालञ्च गच्छेत्
पश्चिमेन वेदो चालात्वञ्च स्वे यज्ञे हविर्यज्ञेष्वेष सञ्चर उत्त-
रेण विहार कर्मभ्य * ॥ ८ ॥

अवभृथन्यङ्ग गच्छत्सु अवभृथएवावभृथन्यङ्ग अथवा अव
भृथैकदेशे अकृतस्त्रोऽवभृथ तत्र तमवभृथन्यङ्ग गच्छत्सु सहकर्तृषु
पूर्वेणाग्नी चात्वालञ्च गच्छेत् अन्योश्चात्वालस्य च पूर्वेण प्रदेशेन
गच्छेत् पश्चिमेन वेदोश्चात्वालस्य च गच्छेत् स्वे यज्ञे कौण्डपायिने
विषय हविर्यज्ञेष्वेष सञ्चर उत्तरे प्रदेशे विहारस्य यानि कर्माणि
यथा इडाप्राशनमुत्तरेण दक्षिणा प्रतिग्रह केषाञ्चित्, अथ हविर्यज्ञ
ग्रहण किमथ सिद्धम एष सञ्चर उत्तरेण विहार कर्मभ्य इति यावता
वक्ष्यति वरुणप्रघासैर्व्याख्यात ब्रह्मत्व हविर्यज्ञेष्विति उच्यते एते
हविर्यज्ञा कौण्डपायिनेऽपि भवन्ति सोऽयमाचार्यो हविर्यज्ञेष्वित्याह
कथ कौण्डपायिन दीक्षितसञ्चर एवेति ॥ ८ ॥

यथा चात्वाले तथा यूपे शामित्रे च पशौ † ॥ ९ ॥

एतानि चातुर्मास्यपर्वाणि पशुमन्थपि भवन्ति तद्यदा वरुण
प्रघासेषु पशु स्यात् तदा यथा चात्वालस्य पूर्वेण सञ्चर तथा
यपस्य च शामित्रस्य च स्यात् अथ पशुग्रहण किमर्थमिति चेत्

* ब्राह्मणायणेनैतेषु सूत्रत्रय कृतम्

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

नक्षते पशोर्धूपशामिचौ भवत तस्मात्पशुग्रहणमतिरिच्यते उच्यते
पशुग्रहणमेतदर्थं न केवलं वरुणप्रघासेषु सर्वेषु पर्वस्विति ॥ ८ ॥

अवभृथन्यङ्गं प्राप्याभ्युक्षणप्रभृति सौत्यं कर्म समा-
पयेय * ॥ १० ॥

उक्तमवभृथन्यङ्गं गच्छत्सु साम्प्रत तस्मिन्नवभृथन्यङ्गे कर्मो
च्यते अवभृथन्यङ्गं प्राप्याभ्युक्षणं कर्मणि समाप्ते सौत्यादभ्युक्षणा
दारभ्य समिदाधानाहवनीयोपस्थानान्तं कम सर्वं कुर्युं अथ किं
कर्मग्रहणं अभ्युक्षणप्रभृति सौत्यं कर्म समापयेयुरिति सिद्धे उच्यते,
कर्मग्रहणं निघमाय वक्ष्यत्यग्निहोत्रोपस्थानं विष्णुक्रमां समिष्ट
यजूषीति न क्रियेरन्नवभृथन्यङ्गं इति प्राण्डिल्य इति एतद्दर्शयति
सूत्रकारो धानञ्जयपसोऽचेष्ट इति सर्वं क्रियतेति धानञ्जय
इति ॥ १ ॥

साकमेधेषु क्षौरौदनस्य यथार्थं प्राश्नीयात् * ॥ ११ ॥

उक्तं वरुणप्रघासेषु ब्रह्मत्वं साम्प्रत साकमेधेषुच्यते साक
मेधा नाम ततोय पर्वं साकमेधेष्वित्यधिकरणलक्षणा सप्तमो क्षौरेण
सक्तृन् ओदनं क्षौरौदनं तस्य यथाय प्राश्नीयात् यावता र्थी स्यात्
तावत्प्राश्नीयात् परिमाणे अनियमं यदि सौहित्येऽस्तु सौहित्य
कुर्यात् एतद्गृहमेधीये कर्मणि भवति पूर्वद्यु ॥ ११ ॥

यजमान ब्रूयात् प्रभूतमन्न कारय सुद्धिता अलङ्कृता
भवतेत्यमात्यान् ब्रूहि वत्साणश्च मादृभि सह वा-
सयेत* ॥ १२ ॥

यजमान ब्रूयाद्ब्रह्मा प्रभूतमन्न कारय प्रभूत वज्र सुद्धिताञ्चाल
ङ्कृताश्च भवतेति अमात्यान् ब्रूहि सुद्धितासृष्टा आशिला भवत
अलङ्कृताश्च गन्धमाख्यादिभिरलङ्कारैर्भूषयध्वमात्मानम् अमात्या
पुत्रपौत्रादय भृत्याश्च वत्साश्च मादृभि सह वासयेतेत्येव यजमानो
वक्तव्यो ब्रह्मणा ॥ १२ ॥

पूर्वाह्नेऽध्वर्युं क्षौरौदनमृषभस्य रवये जुहोति ब्रह्माण-
मुपवेश्य ॥ १३ ॥

अस्मिन्नहनि पूर्वाह्नेऽध्वय क्षौरौदनमृषभस्य रवये जुहोति
रवथशब्देऽ रभसि वत्तते क्षौरौदनमग्नौ जुहोति ब्रह्माण तस्याग्ने
समीपे उपवेश्य ननु उक्तं सवत्र ब्रह्मेति अधिष्ठत एव ब्रह्मा तत्
किमिदमुच्यते ब्रह्माणमुपवेश्य जुहोतीति उच्यते अस्वत्यषभे ब्रह्मैव
ऋषभतां कुर्यात् अतः पुनग्रहणम् ॥ १३ ॥

ऋषभेऽस्वति ब्रह्मैव ब्रूयाञ्जुधोति* ॥ १४ ॥

अस्वति च स्वति च ब्रह्म ब्रूयाञ्जुधोति ॥ १४ ॥

तृष्णी पैटयञ्जिकायाऽ सर्वं कुर्यादोमित्येवानुमन्त्र-
येत्* ॥ १५ ॥

पैटयञ्जिकायामिष्टौ तृष्णी सर्वं ब्रह्मा कुर्यात् ओमित्येवाऽनु-
मन्त्रयेत् ओमिति प्रणवमात्रं स्यात् अनुमन्त्रणम् ॥ १५ ॥

इति पञ्चमस्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

यज्ञोपवीतप्राचीनावीतयोरध्वर्यमनु विदधोत † ॥ १ ॥

पैटयञ्जिकायामिष्टौ कानिचित्कर्माण्यध्वर्ययज्ञोपवीतो करोति
कानिचित्प्राचीनावीतो तद्यत्राध्वर्ययज्ञोपवीतो स्यात् तत्र ब्रह्मापि
यज्ञोपवीतो भवेत् यत्र प्राचीनावीतो स्याद् ब्रह्मापि तथैव स्यात्
यज्ञोपवीतप्राचीनावीतयोरध्वर्युप्रत्तय ॥ १ ॥

तस्या हवीऽपि निर्वस्यत्सु दक्षिणया द्वारा प्रपद्य पश्चात्
प्राङ्मुख उपविशेत् † ॥ २ ॥

तस्या पैटयञ्जिकाया हविषान्निर्वपनं करिष्यत्सु वेदैः पश्चिमे
प्रदेशे प्राङ्मुख उपविशेत् निर्वस्यत्स्वित्यतन्त्रं बह्ववचनम् ॥ २ ॥

* ब्राह्मणयोगैरेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

एवमेव वेदि गत्वा स्तम्बयजुर्हरिष्यत्सु* ॥ ३ ॥

एवमेव यथा निवस्यत्सु उपविष्ट तथा वेदि गत्वा पैद्वयज्ञि
कार्यं स्तम्बयजु तत हरिष्यत्सु तस्या पश्चिमे प्रदेशे प्राङ्मुख उप
विशेदित्येतदुक्तं भवति ॥ ३ ॥

आज्यभागयोर्ऋतयोर्दक्षिणेनाग्निं गत्वा पुरस्तात् प्रत्य-
ङ्मुख उपविशेद्यजमानश्च* ॥ ४ ॥

आज्यभागयोर्ऋतयोरग्नेर्दक्षिणेन प्रदेशेन गत्वा वेदे पूर्वप्रदेशे
प्रत्यङ्मुख उपविशेत् यजमानश्च प्रत्यङ्मुख एव उपविशेत् ॥ ४ ॥

ऋते ध्विष्टकृते यथेत प्रत्याब्रज्योपविशेताम्* ॥ ५ ॥

ऋते ध्विष्टकृते यथागत प्रत्याब्रज्य तस्मिन्नेव वेदे पश्चिमे प्रदेशे
उभौ ब्रह्मयजमानौ उपविशेताम् ॥ ५ ॥

प्राशित्रमाहृतमुपघ्रायापविध्येत्* ॥ ६ ॥

प्राशित्रमाहृतमुपघ्रायापविध्येत् स्प्रपयेत् तत प्राञ्चीयात् ॥ ६ ॥

आज्यञ्चेत् प्राशित्रभागादवद्येयुस्तदुपघ्रायाप उप-
स्पृशेत्* ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायबोध्यवम्।

यद्याज्य प्राशित्र प्रतिनिधिमवद्येयु तदाज्यमुपप्रायाप उप
सृशत ॥ ७ ॥

इडाञ्च प्रतिगृह्य प्रतिप्रयच्छेत* ॥ ८ ॥

इडान्दोयमाना प्रतिगृह्य प्रति प्रयच्छेत तस्मा एव ॥ ८ ॥

परिषिक्तोऽध्वर्युणाहवनीयमुपतिष्ठेरन् दक्षिणेनाग्निं ग
त्वोऽत्तरेण दक्षिणाग्निं स्वै यज्ञे † ॥ ९ ॥

अध्वर्युणा परिषेचने कृते आहवनीयमुपतिष्ठेरन् सर्वं यस्मिन्नग्नौ
कर्म प्रवृत्त तस्य दक्षिणेन गत्वा दक्षिणाग्नेरत्तरेण गत्वा स्वै यज्ञे
कौण्डपायिने ॥ ९

अक्षन्नमीमदन्त हीति प्रथमासु सदृश त्वा वय मघवन्म
न्दिषोमहि प्रनून पूर्णवन्धुरं सुतो यासि वशां अनयो-
जान्विन्द्र ते हरी इति द्वितीयोपोऽशु ष्टणुहीगिर इति
तृतीया* ॥ १० ॥

एताभिर्यथोद्दिष्टाभिश्चग्निं आहवनीयमुपतिष्ठेरन् उक्तं च
चादियद्वेनेति ॥ १० ॥

तत एवेक्षमाणा गार्हपत्य मनोन्वाङ्गवामहे नाराशं-

* आह्वयगोऽप्यवम् ।

† आह्वयगो विभेधोऽस्ति

सेन सोमेन पितृणाञ्च मन्मभि पुनर्न पितरो मनो ददातु
 दैवो जनो जीव ब्रातः सचे मच्या न एतु मन पुन क्रत्व
 दत्ताय जीवसे ज्येक्च सूर्य दृशे यमिति* ॥ ११ ॥

तस्मिन्नेव देशेऽवस्थिता गार्हपत्यमोक्षमाणा उपतिष्ठेरन मनो
 न्वाङ्गवामह इत्येतदादिभिश्च ग्भिद्यथास्त्रिताभि ॥ ११ ॥

कयानश्चित्र आभुवदित्येकया दक्षिणाग्निम्* ॥ १२ ॥

कयानश्चित्र आभुवदित्येकयर्चा दक्षिणाग्निमुपतिष्ठेरन तत
 एवेक्षमाणा इति प्रकृत नन्वेकयेति किमर्थम एकैवादिष्टा उच्यते,
 तिसृभिस्तिसृभिराहवनीयगार्हपत्ययोरुपस्थान कृत तदिहापि द्वेचे
 नावगम्यते प्रवृत्तत्वात् तथा माभुदित्याहैकयेति ॥ १२ ॥

इति पञ्चमस्य द्वितीया वरिडिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

त्रैयम्बका नामापूपा भवन्त्येककपाला † ॥ १ ॥

त्र्यम्बको देवता येषान्ते इमे त्रैयम्बका नामापूपा भवन्ति
 अपूपा इति द्रव्यसज्ञा एकस्मिन् कपाले सञ्जाता एककपाला ॥ १ ॥

* आह्वाययोऽप्येवम् ।

† आह्वाययोगेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रे कृत

तेषां यमध्वर्युराखत्कर उपोपेत् तत्राप उपसृग्नेयु
शिवा न शन्त मा भव सुमृडीका सरस्वति मा ते व्योम
सन्दश इति* ॥ २ ॥

तेषामपूपाना यमध्वर्युराखत्कर उपोपेत् आरुर्मुषिक उत्
कीर्यत इत्युत्कर उद्वाप भूषिकोद्वापे उपवपेत् तस्मिन्सस्य
पाशुभिरवहादयेत् तस्मिन्नधिकरणे अप उपसृग्नेयु शिवा न शन्त
मा भवेत्येतदादिना मन्त्रेण ॥ २ ॥

आसीतेतरेषां ह्यमान इति धानञ्जय † ॥ ३ ॥

इतरेषामपूपानामवयवेषु ह्यमानेषु आसीतेत्येव धानञ्जय
आचार्यो मन्यते ॥ ३ ॥

तिष्ठेदिति शाण्डिल्य † ॥ ४ ॥

तिष्ठेदिति स्थान विधीयते नोद्धताम् ॥ ४ ॥

ऊते तिष्ठन्तो जपेयुरवां वरुद्रमयक्ष्मह्वदव त्यम्बक
यथा न श्रेयसस्करद्यथा नो वसीयसस्करद्यथा न पशुमत
स्करद्यथा नो व्यवसाययाज्ञेषजमसि भेषजङ्गवेऽश्वाय गुरुषाय
भेषजसुग मषाय मेघैसु भेषज यथा सदिति † ॥ ५ ॥

* शास्त्रायनीयैः सूत्रद्वयेणैवैवम् कृतम् ।

† शास्त्रायनीयैः कृतम् ।

ऊते तेषामपूपाना सवे तिष्ठन्तो जपेयु अवां वरुद्रमित्ये
तदादि मन्त्र यथापठितम् ॥ ५ ॥

यजमानस्यामात्या एकैकमपूपमादाय त्रि प्रदर्शणमग्नि
परियु * ॥ ६ ॥

यजमानस्य ये अमात्या पुत्रपौत्रादयो मृत्या एकैकमपूप
गृहीत्वा त्रिरग्नि परियु प्रदर्शणम् ॥ ६ ॥

तत्र ब्रह्मा परियञ्जपेदिति धानञ्जप्यस्तिष्ठन्निति
शाण्डिल्यव्यम्बकं यजामहे सुगन्धि पुष्टिवर्द्धनमुर्वारुकमिव
बन्धनान मृत्योर्मुक्षीयमामृतादिति । ॥ ७ ॥

तत्र तस्मिन् कर्मणि ब्रह्मा परियञ्जपेदिति धानञ्जप्य आचार्यो
मन्यते तिष्ठन्निति शाण्डिल्य अमात्या अधिष्ठाता अतो ब्रह्मायहण
करोति व्यम्बक यजामहे इत्येतदादि मन्त्र जपेत् ब्रह्मा परियन्
तिष्ठन्वा ॥ ७ ॥

एव परीत्योदस्येयु * ॥ ८ ॥

श्रवमनेन प्रकारेण परीत्य सर्वे येऽपूपा गृहीतास्तानुदस्येयु
ऊर्द्धं क्षिपेयु ॥ ८ ॥

* ब्राह्मायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

तेषां ब्रह्मैक लिप्सित्वा यस्य स स्यात्तस्मै प्रयच्छेत* ॥ ९ ॥

तेषामपूपाना ब्रह्मा लिप्सित्वा लभुमिच्छा लिप्सा यस्य सकाशा
लभ्य स्यात् तस्मा एव पुनर्दद्यात् ॥ ९ ॥

तस्य वैव सन्त पाणावानभेत* ॥ १० ॥

तस्यैव वा पाणौ अवस्थित तमपूपमालभेत ॥ १० ॥

तथैव प्रतिपरीयु* ॥ ११ ॥

यथैव प्रदक्षिण परिगमन कृत तथैव प्रसव्य परीयु तथैवेति
त्रिरित्युक्त भवति ॥ ११ ॥

यत्रैनानध्वर्युरासजेत्तत्रोपतिष्ठेरन्नेष ते रुद्र भागस्तेना-
वसेन परोमूजवतोतीहि कृत्तिवासा पिनाकश्स्तोऽवततधन्वो
मित्यातमितोरुपेयु † ॥ १२ ॥

यत्र यस्मिन् देशे एनानपूपान कलापीकृत्वा वृक्षे वा स्थानौ
वाध्वर्युरासजेत् आब्रवीयात् तत्रोपस्थान कुर्यु एष ते रुद्र भाग
इत्येतदादिना मन्त्रेण यथासूचितेन मन्त्रान्ते य ओङ्कार तम् आत
मितोरुपेयु तावद्भूयुर्थवन्नातमित ॥ १२ ॥

* ब्राह्मण्ययोऽप्येषम् ।

† ब्राह्मण्ययोनैतेन रुद्रद्वय कर्त्तव्यम् ।

शन्नो देवीरित्यप उपसृश्यानपेक्ष प्रत्याव्रजेयु* ॥ १३ ॥

शन्नो देवीरित्येत्यर्चा अपउपसृष्ट्वा येन यथा गता त पन्थान
मनपेक्ष प्रत्याव्रजेयु ॥ १३ ॥

वरुणप्रघासैर्व्याख्यात ब्रह्मत्व हविर्यज्ञेषु* ॥ १४ ॥

वरुणप्रघासैर्व्याख्यातम उक्त ब्रह्मत्व हविर्यज्ञेषु यद्ब्रह्मत्व हवि
र्यज्ञे कस्मिन्निन्नेच्यते तत् सर्वं वरुणप्रघासेषु सिद्धं द्रष्टव्यम् ॥१४ ॥

पशूनां यूपाङ्गति होष्यतसु तृष्णीमुपविशेत्* ॥ १५ ॥

चातुर्मास्यानि समाप्तानि साम्प्रत पाशुक ब्रह्मत्वमुच्यते तत्र
सर्वं वरुणप्रघासै सिद्धं विशेष उच्यते, यूपाङ्गति होष्यत्सु होतु
मिच्छत्सु तृष्णीमुपविशेत् ॥ १५ ॥

ऊतायां यथार्थं स्यात्* ॥ १६ ॥

ऊताया यूपाङ्गतौ यथाय स्यात् स्यादिति कर्मण समाप्ति
दर्शयति ॥ १६ ॥

वपायाः ऊतायामिदमाप इति चात्वाले मार्जयित्वा
सर्वपशूनां यथार्थं स्यात्* ॥ १७ ॥

पशोर्वपाया हुतायामिदमाप इत्यनेन मन्त्रेण चात्वाले-मार्ज

* ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

यित्वा सर्वपशूना यथार्थं स्वात् सर्वगृहणं क्रियते न केवलं यज्ञौ
सौत्रामण्यामपि तथा चातुर्मास्येषु सर्वेषु ॥ १७ ॥

इति पञ्चमस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

पुरोडाशेन चरिष्यत्सु तृष्णीमुपविशेत्* ॥ १ ॥

अनन्तरं पशुपुरोडाशं, पुरोडाशेनेति करणे तृतीया चरिष्य
त्विति पुरोडाशेन कर्म चरिष्यत्सु, तृष्णीमुपविशेत् ॥ १ ॥

आहृतं पुरोडाशमालभ्य ब्रूयात् प्राश्नन्तु ये प्राशिष्यन्त
इति* ॥ २ ॥

यदि पुरोडाशमाहरेयुः प्राशनकाले तमालभ्य ब्रूयात् प्राश्नन्तु
ये प्राशिष्यन्त इति येषां प्राशनं विहितं ते प्राश्नन्तु यथा होता
ध्वर्युर्ब्रह्माग्निं स्वामी चेति प्रकृतौ विहितमेतेषां प्राशनम् ॥ २ ॥

अनुब्रजेत् सर्वपशूनां पत्नीसयाजानिति धानञ्जय* ॥३॥

अनुब्रजेद् यस्मिन् देशे पत्नीसयाजा ह्वयन्ते तं देशं ब्रजन् सर्व
पशूनां पत्नीसयाजेषु ॥ ३ ॥

* ब्राह्मण्यबोधोऽप्येवम् ।

सवनीयस्यैवेति गौतम * ॥ ४ ॥

सवनीयस्यैव वशोव्रजेत नान्येषा पशूनामित्येव गौतम आचार्यो
मन्यते ॥ ४ ॥

न सवनीयस्य च नेति शाण्डिल्य * ॥ ५ ॥

सवनीयस्यापि नानुव्रजेदित्येव शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते न
चान्यत्र प्रतिषेध ॥ ५ ॥

हृदयशूलोऽत्रावभृथन्यङ्गस्थाने भवति तस्मिन्नप उप-
सृशेयुर्धाम्नो धाम्नो राजधस्ततो वरुण नोमुच्च यदापो
अध्न्या वरुणेऽतिषयामचे ततो वरुण नोमुच्च सुमित्रियान
आप उपधय सन्तु दुर्मित्रियास्तस्यै सन्तु योऽस्मान द्वेष्टि यच्च
वयन्द्वय इति* ॥ ६ ॥

अस्मिन् हविर्यज्ञिके पशौ अवभृथन्यङ्गस्थाने हृदयशूलो भवति
यस्मिन् शूले हृदय प्रोह्य पद्यते स हृदयशूल सोऽस्मिन्नधिकरण
भूत तस्मिन्नप उपसृशेयु धाम्नो धाम्न इत्येतदादिना यथास्मृति
तेन मन्त्रेण ॥ ६ ॥

अभ्युक्षणाप्रभृत्यत ऊर्ध्वम* ॥ ७ ॥

अभ्युक्षणादारभ्य अत ऊर्ध्वं सैव कर्म स्यात् यावदाहव
नीयोपस्थानमिति एव सर्वस्मिन् प्रसक्त आह ॥ ७ ॥

नादित्यमुपतिष्ठेरन* ॥ ८ ॥

अज्वर्यम् ॥ ८ ॥

पूर्णाङ्गतौ ह्यमानायामासित्वा ऊतायां यथार्थं
स्यात्* ॥ ९ ॥

समाप्ते पश्चै पूर्णाङ्गति जुह्वत्यध्वर्यव तस्या ह्यमानाया
मासित्वा हुताया यथार्थं स्यादित्युक्तार्थम् ॥ ९ ॥

सक्तुहोमांश्चेज्जुहुरासीता तेषां होमात्* ॥ १० ॥

यदि सक्तुहोमान जुहुरध्वर्यवस्ततस्तत्रासीत् आ तेषा
होमात् ॥ १० ॥

सौत्रामण्यां सुराकर्मस्वाम्राजमासीत्* ॥ ११ ॥

पश्चै ब्रह्मत्वसुक्त साम्प्रत सौत्रामण्यासुथते सौत्रामणीति इवि
र्यंशेष षष्ठी मस्या तस्यां सौत्रामण्यां सुराकर्मांस्तु क्रियमाणेषु आत्रा-
जमासीत् आत्रज्यात्रज्य सुराकर्माणि अभिषव ॥ ११ ॥

तत्र दावयी अतिप्रणयन्ति ॥ १२ ॥

तस्या सौचामण्या दावयी अतिप्रणयन्ति* ॥ १२ ॥

तयोर्दक्षिणत आसीत्* ॥ १३ ॥

तयोरन्योर्दक्षिणे प्रदेशे आसीत् वरुणप्रघासेषु सिद्धमग्नि
प्रणयन तत्किमिदं पुनरारभ्यत इति चेत् उच्यते तत्र युगपद्भूयो
रन्यो प्रणयनम् इह पुनरेकं प्रथमं प्रणीयते अपरं अन्यस्मिन्
काले अतो वैकृतत्वात् पुनरारभ्यते ॥ १३ ॥

दक्षिणमध्यधिकुम्भ्यामासक्तायाऽ सुराशेषेष्व्वासिच्यमा-
नेषूपतिष्ठेरन्यत्ते पवित्रमर्चिष्यन्ने विततमन्तरं ब्रह्म तेन
पुनोद्दि मेति* ॥ १४ ॥

अतिप्रणीतयोरन्योद्यो दक्षिण तस्योपरिष्ठात् समीपे शतदृषाया
कुम्भ्यामासक्ताया सुराशेषेष्व्वासिच्यमानेषु सुराया ऊताया ये
शेषा तेस्व्वासिच्यमानेषु उपतिष्ठेरन यत्ते पवित्रमर्चिषीत्येतदादिना
मन्त्रेण यथासूत्रितेन उपर्यधस्ताच्च समीपे द्वे कुम्भौ भवत ॥ १४ ॥

अश्विनोर्ग्रहस्य भक्षयेद्यमश्विना नमुचेरासुरादधि सर-
स्वत्यसुनोदिन्द्रियेणमन्तः प्रुक्रं मधुमन्तमिन्दः सोमः
राजानमिह भक्षयामोति भक्षयेत्* ॥ १५ ॥

उक्त वाजिनप्रकरणे ऋत्विजूपहवमिष्ट्वा प्राणभक्त भक्तये
दिति तस्याश्चिनपहणस्य भक्तयेत यमश्चिनेत्येतदादिना यथासूत्रि
तेन मन्त्रेण ॥ १५ ॥

यजमानश्चेद्वसातिशेषणाभिषिञ्चेयुरूपोत्थायान्तरेणाग्नी
गत्वाध्वयुणाक्त सृष्टानानि गायेत् पदाय पदाय स्तो-
भेत्* ॥ १६ ॥

यदि यजमान वसातिशेषेणाभिषिञ्चेयुरूपोत्थाय अतिप्रणीता
वग्नी अन्तरेण गत्वा अध्वर्युणा उक्त सम्प्रेषित सज्ञानानि सामानि
गायेत् पदाय पदाय स्तोभेत् तादर्थ्यं चतुर्थी अथ सिद्धे स्तोभानु
सहारेऽर्धयोगे किमिदं पुनरारभ्यते पदाय पदाय स्तोभेदिति उच्यते,
एतानि चत्वारि सामान्यान्नातानि तेषां त्रीणि स्तोभिकान्येकमेक
स्यामृचि गोत सोऽयमाचार्य्यं आरभते पदाय पदाय स्तोभेदिति
कथमेषां प्रयोगे सर्वेषामृचि गानं स्यादिति ॥ १६ ॥

निधनान्यपयन्तो यजमानस्य मूर्द्धानमालभेरन् † ॥ १७ ॥

सर्वे ऋत्विजो निधनान्यपयन्त सज्ञानाना यजमानस्य मूर्द्धानं
मालभेरन् निधनोपेतैश्च सर्वेषाञ्चोच्यते यजमानस्य च मूर्द्धानमभ
नम् ॥ १७ ॥

* प्राज्ञायगीषेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† प्राज्ञायगीषेऽप्येवम् ।

सन्त्वाह्विन्वन्तीत्येतेषां पूर्वं पूर्वं स्तोभ उत्तरनिधनम्*
॥ १८ ॥

उक्त पदाय पदाय स्तोभेदिनि इह च यानि स्तोभिकानि तेषां
सोपाय स्तोभ पठित ततस्तस्योत्तर निधन तत्किमनुसङ्घिय-
माणेषु स्तोभेषु सोपायोऽनुद्धियता अथान्य इति अत्राह सन्त्वाहि
न्वन्तीत्येतेषां पूर्वं पूव स्तोभोलुप्त आन्नाये सोऽनुरुहर्त्तव्य अथ य
उत्तरस्तमुक्त्वा निधन ब्रूयात् तस्योत्तर निधनमात्रातन्न पाद सन्त्वा
ह्विन्वन्तीत्येवमाद्येकेषामेतदादीनि स्तोभिकानि अपरेषां सन्त्वा-
ह्विन्वन्तीत्येतत् इति गीतम अन्यान्युत्तराणि स्तोभिकानि यथा
राणायनीयानां सन्त्वाह्विन्वन्तीत्येतस्यामृचि पक्षेणान्नातमेवम् ॥ १८ ॥

अवस स्थाने सञ्चित्यै विजित्यै सत्यजित्यै जित्या इति
क्षत्रियस्य सम्पुष्ट्यै विपुष्ट्यै सत्यपुष्ट्यै पुष्ट्या इति
वैश्यस्य* ॥ १९ ॥

ब्राह्मणस्य तावद्यथापठित एव निधनोपाय कर्त्तव्यो मूर्द्धा
लक्ष्मणे क्षत्रियस्य सञ्चित्यै इत्येतदादीनि यथोद्दिष्टानि वैश्यस्य
सम्पुष्ट्या इत्येतदादीनि यथोद्दिष्टानि ॥ १९ ॥

द्वे सौत्रामण्यौ कौकिली चरकसौत्रामणी च* ॥ २० ॥

द्वे इति सख्या कौकिली चरकसौत्रामणी चेति संज्ञा अथ द्विय

इण किमर्थं निर्द्देशत सिद्धे उच्यते इ एवैते कर्मणी द्रष्टव्ये नैतयो
रग्निहोत्रदर्शपूर्णमासवत् क्रिया द्रष्टव्या यथाग्निहोत्रे उभे साय
म्प्रातराहुतो एक कर्म तथा दर्शपूर्णमासयोर्भे इष्टो एक कर्म न
तथेह ॥ २० ॥

कौकिल्याऽ सामगान नेतरस्याम* ॥ २१ ॥

कौकिल्या सौत्रामण्या सामगान इतरस्याञ्चरकसौत्रामण्याञ्च
अथेतरस्यामिति कि उच्यते, यदेतत्सन्नानानाङ्गानमेतदेतस्या प्रति
षिध्यते यदेष्टिके विहितसौत्रान्तदप्रतिषिद्धम् ॥ २१ ॥

सप्त हविर्यज्ञसऽस्था सप्त सोमसऽस्था † ॥ २२ ॥

एतासा कर्मक्रम उच्यते ॥ २२ ॥

तासाऽ हविर्यज्ञसऽस्थानामग्न्याधेयमग्निहोत्र दर्शपूर्ण
मासौ चातुर्मास्थानि पशुबन्ध सौत्रामणी पाकयज्ञ इति ‡
॥ २३ ॥

तासामिति निर्द्देश क्रियते तासां हविर्यज्ञसस्थानामथ क्रमो यथा
सूचित पाकयज्ञग्रहण सत्याग्रहणञ्च अग्निहोत्र दर्शपूर्णमासौ च एक
मेव कर्माभिप्रेत्य ब्रवीति अनेन क्रमेण चैतेषां क्रिया ॥ २३ ॥

* सन्नानानि गायेदिति आह्यायनीये विश्वेषोऽस्ति ।

† आह्याययोऽप्येवम् ।

‡ आह्यायनीये विश्वेषोऽस्ति ।

अथ सोमसंस्था अग्निष्टोमोऽत्यग्निष्टोम उच्यते षोड-
श्यतिरात्रो वाजपेयोऽप्नोयाम इत्यप्नोर्याम इति* ॥ २४ ॥

अथशब्द आनन्तर्ये उक्ता हविर्यज्ञसंस्था अथानन्तर सोमसंस्था
ता निर्दिष्टा तासामपि निर्दिष्टेनैव क्रमेण क्रिया स्यात् ॥ २४ ॥

इति पञ्चमस्य चतुर्थी कण्डिका ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

सुत्यायां ब्रह्मण प्राक्सुब्रह्मण्याया उद्गात्रेण समान
कर्म* ॥ १ ॥

उक्त हविर्यज्ञेषु ब्रह्मत्व साम्यत सोमसंस्थासु उच्यते सुत्याया
मित्यधिकरणलक्षणा सप्तमी यदित कर्म वक्ष्यते तत् सुत्याया प्रत्ये
तथ सुत्याशब्देन सोमसुपचरन्ति ब्रह्मण इति सम्बन्धलक्षणा षष्ठी
केन सम्बन्ध कर्मणा प्राक् सुब्रह्मण्याया' यदौद्गात्रन्तेन समान तुल्य
कर्म ब्रह्मण अथाधिकृतस्य ब्रह्मण कि पुनर्गृहण ब्रह्मण इति उच्यते,
उक्तमौद्गात्रेण समान कर्मिति तत्र चोक्त प्रद्विष्टयात् प्रसूतो
सुब्रह्मण्यौ पुरस्तात् कर्मभ्य इति तदिहोद्गात्रकर्मोपदेशादुद्गात्रवत्

* ब्राह्मणयोऽप्येवम्

पुन सम्प्रेषण प्राप्त ब्रह्मण सोऽयमाचार्यो नियमार्थं ब्रह्मणो
ग्रहण करोति कथं ब्रह्मण कर्मैव केवलं विवक्षितमिति ॥ १ ॥

ईक्षणाक्रमणे वेदे सञ्चरधिष्ठण्योपस्थानदक्षिणाप्रतिग्रह-
भक्षा स्तोमविमोचनाच्चोर्द्धमन्यत् सामगानात्* ॥ २ ॥

उक्तं प्राक् सुब्रह्मण्याया इति साम्प्रत यदन्यदूर्द्धं सुब्रह्मण्याया औ-
द्गात्रेण समानं कर्म तदुच्यते ईक्षणाक्रमाणञ्च वेदे उत्तरं वेद्यन्तमा-
क्रम्य दक्षिणमीक्षमाणं पितरो भूरिति एते ईक्षणाक्रमणे कदाचिदूर्द्धं
कदाचित् प्राक् अत इदमारभते उक्तं स्वयं व्रजेत् क्रय उपवसथ्येवेति
वेदे सञ्चर सञ्चरन्ति तेनेति सञ्चर धिष्ठणानामुपस्थानं दक्षिणानां
प्रतिग्रहं सोमभक्षा स्तोमविमोचनाश्च यदूर्द्धं यन्नि सर्पणादि तत्
सर्वं अन्यत् सामगानात् उक्तं अयं सङ्गोहा इति त्रिरुद्गाता गाये
दित्येतत् सामगानं स्तोमविमोचनादूर्द्धम ॥ २ ॥

अनु स्यात्तु दीक्षणीयायाम् † ॥ ३ ॥

उक्तं प्राक् सुब्रह्मण्याया औद्गात्रेण समानं कर्मेति न च दीक्ष-
णीयायामुद्गातु कर्म विद्यते तस्मादादिष्यते अनु स्यात्तु दीक्षणीया-
यामिति ॥ ३ ॥

६

* ब्राह्मणायगेनैतेन सूत्रत्रयं प्रकृतम् ।

† ब्राह्मणायगेऽप्येवम् ।

तस्याऽसुस्थितायामासीतादीक्षणाद्यजमानस्य* ॥ ४ ॥

तस्या दीक्षणीयायामिष्टौ समाप्तायान्तावदासीत यावद्यजमानो
दीक्षित इति मेखलाबन्धनादि कर्म कृत सर्वमिति ॥ ४ ॥

त यदाध्वर्युर्वाच यमयेदथ यथार्थऽस्यात्* ॥ ५ ॥

त यजमान दीक्षित यस्मिन् कालेऽध्वर्युर्वाच यमयेदथ यथार्थ
स्यात् यदन्यदुत्तर कर्म तत् कुर्यात् ॥ ५ ॥

महावीरान् सम्भरिष्यन्सु तूष्णोमुपविशेत् सम्भृतेषु यथा-
र्थऽस्यात् † ॥ ६ ॥

ऋज्वर्थम् ॥ ६ ॥

प्रायणीयायाऽसुस्थितायां यथेतन्निष्क्रम्य पूर्वेषु पत्नी-
शालां तिष्ठेदाभिर्क्षामात् पदस्य राजक्रयण्या * ॥ ७ ॥

प्रायणीयायामिष्टौ प्रयन्थनयेति प्रायणीया तस्या प्रायणीया
या समाप्ताया यथेत यथागत निष्क्रम्य उक्त पूर्वया च द्वाराना-
देश इति तेनैव यथागत निष्क्रम्य पत्नीशालाया पूर्वे प्रदेशे तिष्ठेत्

* ब्राह्मण्ययोऽप्येदम् ।

† ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

आकुत कालात् यावत् सोमक्रयणा गोपदादिभिर्होम कृत
इति ॥ ७ ॥

अभिज्ञत उत्तरेण सोमवहन गत्वा प्राग्वा पदाभिहोमा-
दक्षिणेन यत्र राजान क्रेष्यन्त स्युस्तत्र गत्वा तूष्णीमुप-
विशेत्* ॥ ८ ॥

अभिज्ञते तस्मिन् पदे राजक्रयणा सोमवहनस्यानस उत्तरेण
सोमवहन गत्वा अथवा प्राक् पदाभिहोमात् दक्षिणेन गत्वा यस्मिन्
देशे सोम राजान क्रेष्यन्त स्युस्तत्र गत्वा तूष्णीमुपविशेत क्रेष्यन्त
इति भविष्यत्कालोपदेश ॥ ८ ॥

क्रोते प्राडुतक्रामेत् पश्चिमेनैतं हत्वा राजानमादधुरा-
हित पूर्वेण परीत्योच्चमानमनुगच्छेदक्षिणेन चेद्गत स्यात्* ॥९॥

क्रोते सोमे तस्माद्देशात् प्राडुत्क्रामेत् पश्चिमेन एन ब्रह्माण हत्वां
सोम सोमवहने अनसि आदधुरध्वर्यव आहित पूर्वेण प्रदेशेन
सोमवहनस्य प्रक्रम्य ऊह्यमानस्य पश्चाद्गच्छेत् दक्षिणा दिश प्रति द्वौ
गतिकल्पानुक्तौ अभिज्ञते पदे उत्तरेण प्राक्पदाभिहोमादक्षिणेन
गत स्यात् तत एष क्रमो विधिर्य उक्त यथोत्तरेण गत स्थगदि
दक्षिणेन यो विधि स उच्यते ॥ ९ ॥

* ऋष्यायणीयेषु ।

उत्तरेण चेत्क्रीते प्रत्यङुत्क्रामेत् * ॥ १० ॥

यद्युत्तरण सोमवहनस्य गत स्यात् तत क्रीते सोमे तस्मा
द्देशात् प्रत्यङुत्क्रामेत् ॥ १० ॥

पूर्वेणैतद् हत्वा राजानमादध्यु * ॥ ११ ॥

क्रीत सोम ब्रह्मण पूर्वेण प्रदेशेन हत्वा सोमवहने आदध्यु ॥११॥

आहित पश्चिमेन परीत्योह्यमानमनुगच्छेत् * ॥ १२ ॥

आहितम आरोपित सोमवहन पश्चिमेन प्रदेशेन परिगम्य
जह्यमानस्य पश्चाद्गच्छेत् ॥ १२ ॥

तामेवान्नेषामन्वावर्त्तेत सा ह्यस्य प्राचि-वर्त्तमानस्य दक्षि
णेषा भवतीति † ॥ १३ ॥

यामेव एषाम् अनु प्राचि वत्तमानस्य गत आवर्त्तमानस्यापि
तामेवान्वावर्त्तेत तत्किङ्कारण साह्यस्य सोमवहनस्य प्राप्नुस्व
गतस्य दक्षिणा भवतीति ॥ १३ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रत्रयेनैकसूत्रं कृतम् ॥

† ब्राह्मणायणेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ॥

विमुक्ते चान्तरेण सोमवहने पत्नीशालाञ्च दक्षिणोत्-
क्रम्य तिष्ठेद्दोक्षितश्चेत्* ॥ १४ ॥

विमुक्ते तस्मिन् सोमवहने अन्तरेण सोमवहनेस्य पत्नीशालायाञ्च
उत्क्रम्य दक्षिणाङ्गे तिष्ठेत् यदि दोक्षित स्यात् अथ दोक्षित तस्य
कर्म तत कुर्व्यात् आकुत कालात्तिष्ठेत् ॥ १४ ॥

आ राज्ञोऽवहरणात्* ॥ १५ ॥

यावत्सोमोऽवतारित इति चशब्द किमर्थमिति चेत् विमुक्ते
चेति उच्यते, द्वाविमौ गतिकल्पावुक्तौ तत्रोत्तरोऽधिकृत तत्राधि-
कृतत्वात् तस्मिन्नेव काले माभूदिति अतश्चशब्द करोति कथम उभयो-
रपि गतिकल्पयोरेष विधि स्यादिति ॥ १५ ॥

इति पञ्चमस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी कण्डिका ।

प्रवेश्यमानः राजानमनुप्रविशेदव्यवयन्मग्निना † ॥ १ ॥

* शाखायगेन सूत्रद्वयेष्वेकस्य ज्ञातम् ।

† शाखायगेऽप्येवम् ।

क्रीत सन्त सोम सोमवहनादवतार्थं पत्नीशालायां प्रवेष्टमान
अनुप्रविशेत् पश्चात्प्रविशेत्तस्य अव्यवचनग्निना सोमस्याग्नेश्चान्तरेण
न गच्छेत् ॥ १ ॥

सम्बाधञ्चेत् स्याद्दक्षिण्यापि द्वारा प्रविशेत्* ॥ २ ॥

यदि सम्बाध भवेत् अपि दक्षिण्या द्वारा प्रविशेत् न च व्यवाच
कुर्यात् ॥ २ ॥

उत्तरेणाहवनीय पश्चिमेन वेदिं संञ्चरेत् दीक्षित-
श्चेत्* ॥ ३ ॥

आहवनीयस्योत्तरेण गत्वा पश्चिमेन वेदे गार्हपत्यस्य पूर्वेण
दक्षिणाग्रेराहवनीयस्य चान्तरेण गत्वा तस्मिन्नासनउपविशेत् एष
ब्रह्मणो दीक्षितस्य सञ्चर ॥ ३ ॥

आतिथ्यामिष्टिं निर्वपन्ते* ॥ ४ ॥

अनन्तरमातिथ्यामिष्टिमारभन्ते, आतिथ्यमनया क्रियतइत्या
तिथ्या इष्टियहणमहत्क्षेयमिष्टिं तस्यामहत्क्षायामपि कथमैष्टिको
धर्मं स्यादिति ॥ ४ ॥

ताञ्चेदनुवहते राजनि निर्वपेरन् ब्राह्मणं राजनि समा-
दिश्य तत्रासीत्* ॥ ५ ॥

* आह्वयणोऽप्येवम् ।

यदितामातिथ्यामिष्टिमनवताविते सोमे अरभेरन ततो ब्राह्मण
तत्र तस्मिन् सोमे समादिश्य तस्यामातिथ्याया क्रियमाणाया-
मासीत ॥ ५ ॥

तस्याऽ सऽस्थितायां तानूनप्त्रमाज्यमवमृश्य जपेयु-
र्हविरसि वैश्वानरमनाधृष्टमनाधृष्य देवानामोजोऽनभिगस्त्य
भिगस्तिपा अनभिगस्तेन्यमञ्जसा सत्यमुपगेषऽसुवितेमाधा
इति* ५ ६ ॥

तस्यामिष्टौ समाप्ताया यद्यवहते राजन्यारब्धा यद्यनवहते तस्या
सन्धिताया तानूनप्त्रमाज्यमवमृश्य तानूनप्त्रा देवता अस्येति तानूनप्त्र
कि पुनस्तानूनप्त्रमिति उच्यते आज्यन्तदवमृश्य अथ जपेयु अत्र ब्रह्म
त्वस्त्रेषु बज्रवचनमुद्गाढृणामपि प्राप्स्यर्थं हविरसि वैश्वानर इत्ये
तदादि मन्त्र यथासूत्रितम् ॥ ६ ॥

अप उपस्पृश्याध्वर्युणोक्तो राजान विस्त्रभयेत्* ॥ ७ ॥

अप स्पृष्ट्वा यदाध्वर्युणोच्यते राजान विस्त्रभयेति ततस्त सोम
वसनेनोपनद्ध विस्त्रभयेत् सुञ्चेत् ॥ ७ ॥

तऽ हिरण्येनान्तर्ह्वयाभिमृशेयुरऽशुरऽशुष्टे देव
सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद् आ तुभ्यमिन्द्र प्यायता

माखमिन्द्राय प्यायस्वाप्याययास्मात्सखीꣳ सन्यामेधया स्वस्ति
ते देव सोम सुत्यामुट्टचमशीयेति* ॥ ८ ॥

त विस्रम्भित सोम यदि ब्रह्मणा यद्यन्येन हिरण्येनान्तर्द्धाय
हिरण्यमन्तर्द्धानं कृत्वा अभिमृशेयु न साक्षात् स्पृशेयु अश्रुरित्ये
तदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ ८ ॥

काशमये प्रस्तरे निऋवोरन्दक्षिणानुत्तानान् पाणीन्
कृत्वा सव्यान्नीच एष्टा राय एष्टा वामानिप्रेषे भगायर्त्तमृत-
वादिभ्यो नमोदिवे नम पृथिव्या इति* ॥ ९ ॥

काशमये प्रस्तरे काशो नाम त्वणजाति तन्मय काशमय प्रस्तरो
मुष्टि तस्मिन् प्रस्तरे निऋवोरन निऋवन नाम कर्म तदुच्यते एव
दक्षिणान पाणीनुत्तानान कृत्वा तस्मिन् प्रस्तरे सव्यान पाणीनी
चान कृत्वा एष्टा राय इत्येतदादि मन्त्र जपेयु एतन्निऋवनम् ॥ ९ ॥

उपसदिष्टिरत ऊर्द्धं तस्यां तथैवाभिमर्शननिऋवने सव्या
अपराङ्क उत्ताना स्युर्दक्षिणान् पञ्च † ॥ १० ॥

अस्मात्कमण ऊर्द्धमुपसदिष्टिभवति, उपसदिति सज्ञा इष्टि
ग्रहणस्य प्रयोजनमुक्तम् आतिथ्यप्रकरण एव तस्यामुपसदिष्टौ यथैवा

* ब्राह्मणायथो प्येवम्

† ब्राह्मणायथेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

तिथ्यान्ते सोमाभिमर्शनन्निष्कवने उक्ते तथैव एतस्या भवत या तु
 आपराह्निकी तस्यान्ते सव्या पाणय उक्ताना स्युर्दक्षिणान पञ्च ॥१०॥

सुवेणोपसङ्घोमे ऊते विद्यात्सुस्थितेति* ॥ ११ ॥

अकृतस्त्रेयमिष्टि अतस्तस्या सस्यान ज्ञाप्यते यदाध्वर्युणा
 सुवेणोपसङ्घोमो ऊत स्यात् तदा जानीयात् सस्थितेति ॥ ११ ॥

तस्या घर्म प्रवर्ग्यवति पूर्व † ॥ १२ ॥

तस्या उपसदिष्टे प्रवर्ग्यवति यज्ञे घमस्तावत् पूर्वी भवति प्रवर्ग्ये
 ऽस्मिन्नस्तीति प्रवर्ग्यवान् तस्मिन् प्रवर्ग्यवति प्रवर्ग्यस्यानित्यता
 दर्शयति ॥ १२ ॥

इति पञ्चमस्य षष्ठी कण्डिका ।

अथ सप्तमी कण्डिका ।

तमभीन्धिष्यत्सु, गार्हपत्य गत्वा यजुषोपविशेद्दक्षिणेन
 दक्षिणाग्निमुत्तरेण बद्धिष्येत् । ॥ १ ॥

* ब्राह्मण्यनीयेषु ।

† ब्राह्मण्यनीये क्तेद्विषये विशेषोक्तिः

तद्वमरोचनार्थं अभीन्धियत्सु गार्हपत्यमग्निं गत्वा तस्य दक्षिणे प्रदेशे यजुषोपविशेत् यदि बहिः प्रवर्ग्यं स्यात् उत्तरेणाग्नीध्रीयस्य गच्छेत् तत्र दक्षिणार्गिकर्माणि क्रियन्ते प्रस्तुते ॥ १ ॥

रुचितो घर्म इत्युक्तेऽनुवाकेन तिष्ठन्तोऽवेक्षेरन् यमध्वर्यु-
र्ब्रूयात्* ॥ २ ॥

रुचितो घर्म इत्युक्ते तस्मिन् काले घर्म सर्वेऽनुवाकेन गर्भो देवानामित्यादिनावेक्षेरन् यमध्वर्युर्ब्रूयात्, अनूच्यत इत्यनुवाक ॥ २ ॥

तद् द्वियमाणं यथेतमनुव्रजनं जपेद्विश्वा आशा दक्षिण-
धक्त्सर्वान् देवानयाडिद्धस्वाहा कृतस्य घर्मस्य मधो पिवत-
मश्विनेति ॥ ३ ॥

त घर्मं द्वियमाणमाहवनीये यथागतमनुगच्छन् जपेद्विश्वा आशा इत्येतदादि मन्त्रं यथासूत्रितम् ॥ ३ ॥

अश्रावितं उपविश्य जपेदश्विना घर्मं पातमहर्व्यानमह-
र्हिवाभिरूतिभिस्तन्त्रायणेन मोघा वा पृथिवीद्यामिति* ॥ ४ ॥

अश्राविने घर्मं उपविश्य जपेत् अश्विना घर्ममित्येतदादि मन्त्रम् ॥ ४ ॥

ऊते यजमान वाचयेदपातामश्विना घर्ममनु द्यावापृथिवी
अमत्सातामिहैव रातय सन्विति* ॥ ५ ॥

ऊते तस्मिन् घमे यजमान वाचयेत् अपातामश्विना घम
मित्येतदादि मन्त्र यथोद्दिष्टम् ॥ ५ ॥

घर्मशेषस्य भक्षयेन्मधुऊतमिन्द्रतमेऽग्रावश्यामते देव घर्म
नमस्तेऽस्तु मा मा हिंसीरिति* ॥ ६ ॥

उक्त वाजिनाश्विनघर्माणामृत्विचूपहवमिष्ट्वा प्राणभक्ष भक्षये
दिति सामान्यम् अत तस्य घर्मस्य ऊतस्य च शेष स्यात् तस्य भक्ष
येत मधुऊतमिन्द्रतम इत्येतदादिना मन्त्रेण ॥ ६ ॥

सत्रञ्चेत्स्याद्यजमाना उपह्वयध्वमित्येवोपह्वानम्* ॥७॥

यदि सत्र स्यात्तत घर्मस्य भक्षणकाले यजमाना उपह्वयध्वम्
उपसम्पादयध्वम् इत्येतदुपह्वान स्यात् अथैवशब्द किमर्थमिति चेत्
उच्यते न केवलमस्मिन् काले सर्वेषूपह्वानेष्वेव स्यात् ॥ ७ ॥

एवम् सदा प्रवर्ग्योपसद कुर्यात्* ॥ ८ ॥

एवमेतेन प्रकारेण सर्वस्मिन् काले प्रवर्ग्योपसद कुर्यात् इद
कर्मातिथ्यानन्तरमुक्त अतो ब्रवीति एव सदा प्रवर्ग्योपसद कुर्या
दिति अथ सदाग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते सदा सायञ्च
प्रातश्च ॥ ८ ॥

महावेदे स्तम्बयजुर्हरिष्यन्सु यजुषोपविशेत्* ॥ ९ ॥

महावेदेरित्यपादानलक्षणं पञ्चमी स्तम्बयजुरुक्तलक्षणं तत हरि
ष्यतसु बह्विर्वेदि यजुषोपविशेत् ॥ ९ ॥

विलिखिते चात्वाले यथार्थं स्यात्* ॥ १० ॥

हृते स्तम्बयजुषि तावत्तस्मिन्नेव देशे आसीत् यावत् चात्वाल
विलेखनं कृतमिति ततो यथाथं स्यादित्युक्तार्थम् ॥ १० ॥

उत्तरवेदिर्निर्वस्यन्सु तृष्णीमुपविशेत् न्युम्नायां यथार्थं
स्यात्* ॥ ११ ॥

उत्तरवेदिश्चात्वाले पाशुभिः क्रियते तस्मिन् मृन्निवपने करिष्य
माणे तृष्णीमुपविशेद्ब्रह्मा स्थाने कृते मृन्निवपने यथार्थं स्यात् ॥११॥

अग्निचित्यायां प्राग्दीक्षणीयाया सावित्रान् होमान्
होष्यत्सु यजुषोपविशेत्* ॥ १२ ॥

अग्निचित्याया विशेष उच्यते, अग्निचित्या अनित्या तस्यामग्नि
चित्याया पूर्वं दीक्षणीयाया सावित्रान् होमान् जुह्वति षविह
देवताकान् तान् होष्यत्सु यजुषोपविशेत् ॥ १२ ॥

तेषु ऊतेषूख्यां मृत्तिकामाह्वयमाणामनुगच्छेत्* ॥ १३ ॥

तेषु सावित्रेषु होमेषु ऊतेषु उख्या मृत्तिकामाह्वयमाणाम्

अनुगच्छेत् उखाप्रयोजना उखा उखा नाम मृण्मय पात्र क्रियते
तस्मिन्नग्निं सद्ध्यते ॥ १३ ॥

तस्याऽ५ सम्भ्रियमाणायामासित्वा सम्भृतायां यथार्थऽ५
स्यात्* ॥ १४ ॥

तस्या मृत्तिकाया सम्भ्रियमाणाया तत्रासीत् सम्भृताया यथार्थं
स्यात् ॥ १४ ॥

इति पञ्चमस्य सप्तमी कण्डिका ।

अथ अष्टमीकण्डिका ।

आहवनीयञ्चेध्यत्सु यजुषोपविशेत्* ॥ १ ॥

योऽसौ पत्नीशालायामाहवनीयं स इष्टकाभिश्चोयते तं वेद्यत्सु
यजुषोपविशेत् ॥ १ ॥

तस्मिन् सञ्चितं उख्यामासन्दी नैर्चतीश्वेष्टका अरण्यऽ५
द्वियमाणा अनुगच्छेत्* ॥ २ ॥

तस्मिन्नाहवनीये सञ्चिते समस्तचिते यस्यामासद्यामुखा स्थापि
ता आसीत् तामासन्दीनैर्चतीश्वेष्टका निर्चतिर्देवता यासां ता

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

नैर्हत्या ता अरण्य द्वियमाणा अनुगच्छेत् ननु तस्मिन्निति किमर्थं
उच्यते, केषाञ्चिदाहवनीयस्यैका चितिर्भवति केषाञ्चित् पञ्च यद्येका
यदि वा पञ्च तस्मिन् सञ्चिते ॥ २ ॥

निधीयमानानां दक्षिणत स्थित्वा निक्षिप्त्वा उपस्यश्या-
नपेक्ष प्रत्याव्रजेत्* ॥ ३ ॥

निधीयमानानाम इष्टकाना आसन्त्याश्च दक्षिणे प्रदेशे स्थित्वा
निक्षिप्त्वा स्थापित्वा अप उपस्यश्यानपेक्ष प्रत्याव्रजेत् ॥ ३ ॥

अग्निं विक्रक्ष्यतसु सर्वाषधञ्च वप्स्यत्सु तृष्णीमुपवि-
शेत्* ॥ ४ ॥

अग्निं चेत्त्र लाङ्गलेन कथ्यते तमग्निं चेत्त्र विक्रक्ष्यत्सु तृष्णीमुप
विशेत् तस्मिन्नेव च सर्वाषधम उष्यते, तच्च वप्स्यत्सु तृष्णीमुप
विशेत् ॥ ४ ॥

तै साङ्गं प्रत्याव्रज्य चितौ प्रणीयमाना अनुगच्छेत्* ॥५॥

तै कर्तृभि सह प्रत्याव्रज्य चितौ चयनार्थं प्रणीयमाना अनु
गच्छेत् याभिरिष्टकाभिरग्निञ्चीयते ताञ्चित्य इत्येवमुपचरन्ति ॥ ५ ॥

निधीयमानानां दक्षिणत स्थित्वा निक्षिप्त्वा दक्षिणस्य
पक्षस्यासन्नो यजुषोपविशेत्* ॥ ६ ॥

पक्षस्येति तस्मिन्मृत्या ब्रवीति तेनाग्निस्तेन लक्षित भवति ॥ ६ ॥

लोक पृणासूपधोयमानासु ब्राह्मण तत्र समादिश्य य-
थार्थं स्यादिति शाण्डिल्य * ॥ ७ ॥

लोक पृणा नामेष्टका अपरा यजुश्मत्य तामा यजुश्मतीना उप
धाने हते ततो लोक पृणा उपधोयन्ते तासु लोक पृणासूपधोय
मानासु ब्राह्मण तस्मिन् देशे समादिश्य यथार्थं स्यादिति शाण्डिल्य
आचार्यो मन्यते ॥ ७ ॥

आसीतैवेति धानञ्जय * ॥ ८ ॥

धानञ्जय आचार्यो मन्यते आसीतैव ॥ ८ ॥

एव ए सदा चितिषु कुर्यात् * ॥ ९ ॥

योऽयमिष्टकाप्रणयनादिविधिरुक्त एष सर्वासु चितिषु कुर्यात् ॥ ९ ॥

सञ्चितकर्माणि करिष्यतस्वाम्राजमासीत् * ॥ १० ॥

सञ्चितेऽग्नौ यानि कर्माणि तानि करिष्यत्स्वाम्राजमासीत्
यावदाब्रह्म्याब्रह्म क्रियन्ते तावदासीतेत्यर्थं ॥ १० ॥

सम्राडासन्दी ए द्वियमाणामनुगच्छेत् * ॥ ११ ॥

यस्मान्मासन्द्या घर्मपात्राणि स्थाप्यन्ते वा सम्राडासन्दी तां
घर्मोत्सादने द्वियमाणामनुगच्छेत् ॥ ११ ॥

परिषिच्यमानेऽप उपस्पृश्य तै सार्द्धं प्रत्याव्रज्याग्निं
 प्रणोयमानमनुगच्छेदप्रतिरथ जपत्सूष्णोमनग्निचित्या चेत्*
 ॥ १२ ॥

घमपात्राणामुदकेन परिषेचने क्रियमाणे अप उपस्पृश्य तैरेव
 कट्वभि सह प्रत्याव्रज्याग्निं प्रणोयमानमनुगच्छेत् अप्रतिरथञ्जपन्
 आशु शिश्नानइत्येतमध्यायञ्जपन् यद्यनग्निचित्या स्यात् तृष्णीमनु
 गच्छेत् ननूक्त एत कर्माग्निप्रणयनेषु सर्वेषु इति अथानुगच्छेदिति
 कि पुनरागम्यते उच्यते विशेषणाय पुनरारभ्यते कथम अप्रति
 रथञ्जपन्निति अन्येष्वग्निप्रणयनेषु दक्षिणेन वेदेर्गत इह पुनर्यन
 पथाग्निं प्रणोयते तेनैवानुगच्छेत् ॥ १२ ॥

निधीयमानस्य दक्षिणत स्थित्वा निहिते दक्षिणा बहि-
 र्वेदि यजुषोपविशेत् † ॥ १३ ॥

आहवनीयायतने निधीयमानस्याग्नेर्दक्षिणे प्रदेशे स्थित्वा निहि-
 तेऽग्नौ बहिर्वेदि दक्षिणाद्धै यजुषोपविशेत् ॥ १३ ॥

हविर्द्वाने प्रवर्त्यमाने अनुगच्छेत् † ॥ १४ ॥

हविर्द्वानिसङ्गके अन्सो प्रवर्त्यमाने अनुगच्छेत् ॥ १४ ॥

* आह्वायणेनैतेन सूत्रद्वयं ज्ञातम् ।

† आह्वायणोऽप्येवम् ।

परिवार्यमाणयोस्तत्रैव गत्वासीत्* ॥ १५ ॥

परिवार्यमाणयोर्हविर्द्धानयोस्तस्मिन्नेव देशे गत्वा दक्षिणाद्धै
वेदेर्बहिरासीत् ॥ १५ ॥

उच्छ्रितायामौदुम्ब्यां यथार्थं स्यात् यथार्थं स्यात्*
॥ १६ ॥

तस्मिन् देशे तावदासीत् यावदौदुम्बर्युच्छ्रयण कृतमिति तत
उच्छ्रितायामौदुम्ब्यां यथाथ स्यात् इत्युक्तार्थम् ॥ १६ ॥

इति पञ्चमस्य अष्टमो कण्डिका ।

अथ नवमो कण्डिका ।

अग्नीषोमौ प्रणेष्यत्सु वेदिमाक्रामेन्मन्त्रेण † ॥ १ ॥

उक्तमुच्छ्रितायामौदुम्ब्यां यथार्थं स्यादिति साम्प्रतमग्नीषो
मयो प्रणयण तत्र ब्रह्मत्वमुच्यते अग्निञ्च सोमश्चाग्नीषोमौ प्रणेष्यत्सु
प्रणेष्यत्स्विति भविष्यत्काल आसन्नो निद्दिश्यते तस्मिन् भविष्यत्
काले वेदिमाक्रामेत् मन्त्रेण ब्रह्मा आप्तानेन तीर्थेन गत्वा प्रविश्य
मृदाग्निधिरेत्यनेन मन्त्रेण वेदिमाक्रामेत् ॥ १ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेऽप्येवम् ।

पश्चिमेनोत्तरवेदिमुदङ्ङतिक्रम्याक्रमणयजुर्जपेच्चात्वाल
समीपे दीक्षितश्चेत्* ॥ २ ॥

यदि दीक्षित स्यात् ब्रह्मा तत अग्नीषोमप्रणयनकाले स्वस्मादा
सनादुत्याय हविर्द्धानस्योत्तरवेदेच्चान्तरेणोदङ्ङुख गत्वा चालीक्षस्य
समीपे एतदाक्रमणयजुजपेत ॥ २ ॥

तृष्णीमत ऊर्द्धं वेदेराक्रमणम्* ॥ ३ ॥

तत अग्नीषोमप्रणयनकालाक्रमणादूर्द्धं यान्यन्यानि वेद्याक्रम
णानि ब्रह्मण तानि सर्वाणि तृष्णी भवन्ति अनेनोक्त सुत्याया
ब्रह्मण प्राक् सुब्रह्मण्याया उद्गात्रेण समान कमेति ईक्षणाक्रमणे
वेदेरित्येतदादि च उद्गातु सवनमुखेषु यजुषाक्रमण विहित थावदा
क्रामेयुरित्येक इति तदेतद्ब्रह्मण प्राप्नोत्युद्गात्सामान्यात् तदेतत्
सूत्रकारो निवत्तयति तृष्णीमत ऊर्द्धं वेदेराक्रमणमिति ॥ ३ ॥

क्रीत्वा राजा येनातिहृत स्यात्तेन गत्वा तृष्णीमुप-
विशेत्* ॥ ४ ॥

क्रीत्वा सोमो राजा सोमवचनादवतार्थं पत्नीशालाया प्रवेश्य येन
पथा सस्थानुमानोत् स्यात् तेन गत्वा ब्रह्मा तृष्णीमुपविशेत् तस्मि
न्नासने ॥ ४ ॥

* प्राज्ञायगोऽप्येवम् ।

राजान् हरेत्युक्तं पूर्वेणाग्निमेकस्मा अतिप्रदाय तान्
प्रसव्यं परोत्यादायानुगच्छेदक्षिणेन चेद्गतं स्यात्* ॥ ५ ॥

राजान् हरेत्युक्तो ब्रह्मा पूर्वेणाग्निमेकस्मै अतिप्रदाय
अर्पयित्वा तानृत्विजं प्रसव्यं परोत्य आदाय गृहीत्वा सोममनु
गच्छेत् यदि दक्षिणेन गतं स्यात् ॥ ५ ॥

उत्तरेण चेद्यथेतमग्निं परोत्यादायानुगच्छेत्* ॥ ६ ॥

यद्युत्तरेण गतं स्याद्ब्रह्मा यथागतमग्निं परोत्य गृहीत्वा सोम
मनुगच्छेत् ॥ ६ ॥

अन्येन चेद्ब्रह्मा व्रजितं स्यादन्येन राजा तेनैव प्रगृह्णी-
यात्* ॥ ७ ॥

यद्यन्येन पथा ब्रह्मा गतं स्यात् अन्येन सोमो नीतं येन
सोमो नीतं स्यात् तेन एव सोमं प्रगृह्णीयात् नयेत् ननूक्तं क्रीत्वा
राजा येनातिहृतं स्यात्तेन गत्वा तृष्णोमुपविशेदिति य एव राज्ञ
सञ्चर स एव सञ्चरो ब्रह्मण तात्कालिक उपदिष्टं तत्किमिदमा
रभ्यते अन्येन चेद्ब्रह्मा व्रजितं स्यादन्येन राजेति उच्यते ब्रह्मणो
दीक्षितस्य सञ्चरन्नियमयति यदा ब्रह्मा दीक्षितं स्यात् तदा खेनैव
सञ्चरेण यायात् यद्यनेन राजा नीतं स्यात् न तेन यास्यात् ॥ ७ ॥

एतौ त्वेव ब्रह्मणो गतिकल्पावहरतोऽपि* ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

यद्यपि ब्रह्मा सोम न हरेत् अध्वयुर्यजमानो वा अन्यो वा हरेत् एतौ एव ब्रह्मणो गतिकल्पौ स्याता यौ हरत उक्तौ तुशब्दोऽवधारणार्थं ॥ ८ ॥

आसीताग्नीध्रीय आङ्ग्योर्ह्यमानयोरिति धानञ्जजष्य * ॥ ९ ॥

आग्नीध्रिये आङ्ग्योर्ह्यमायागसीतेत्येव धानञ्जष्य आचार्यी मन्यते ॥ ९ ॥

तिष्ठेदिति शाण्डिल्य * ॥ १० ॥

तिष्ठेदित्येव शाण्डिल्योऽआचार्यी मन्यते आसीतेति सिद्धे षति स्थानविकल्पनार्थमारम्भ ॥ १० ॥

उत्तरेणाग्नीध्रीय राजानमाज्यानि च द्वियमाणान्यनुगच्छेत् * ॥ ११ ॥

अग्नीध्रीयस्योत्तरेण प्रदेशेन सोम राजानमाज्यानि च नोयमानान्यनुगच्छेत् ॥ ११ ॥

प्रवेशितेषु हविर्द्वां पश्चिमेन गत्वासीतेति गौतम * ॥ १२ ॥

प्रवेशितेषु आज्येषु सोमे च हविर्द्वां तस्य हविर्द्वांस्य पश्चिमेन गत्वासीतेत्येव गौतम आचार्यी मन्यते देशउपयोगश्च वक्ष्यते ॥ १२ ॥

पूर्वेणेति शाण्डिल्यायनो दक्षिणस्य द्वारबाहो पुरस्ता-
द्यजुषेति* ॥ १३ ॥

प्रवेशितेषु आज्येषु सोमे च तस्यैव हविर्द्धानस्य पूर्वेण गत्वा
दक्षिणस्य द्वारबाहो पूर्वं प्रदेशे यजुषोपविशेदित्येव शाण्डिल्या
यन आचार्यो मन्यते एतत् स्थानमुपवेशनस्य एतयोर्गतिकल्पयो ॥१३॥

अग्नीषोमीयवपायाऽऽताया यथेतमुद्डडतिक्रम्य चा-
त्वाले मार्जयेत* ॥ १४ ॥

अग्नीषोमीयस्य पश्चोर्वपाया ऊताया यथेत यथागत यदि पूर्वेण
गत स्यात् यदि पश्चिमेन उदङ्गत्वा चात्वाले मार्जनं कुर्यात् तन्मा
र्जनमुक्तम् ॥ १४ ॥

एवमेवापररात्र आज्येषु प्रविष्टेषूपवेशनं मार्जनञ्च सव-
नीयवपायाऽऽतायाम् † ॥ १५ ॥

यथाग्नीषोमीयवपाया ऊताया एवमेव अनेनैव प्रकारेण अपर
रात्रे सौत्येष्वाज्येषु प्रविष्टेषु उपवेशनं ब्रह्मणं मार्जनञ्च सवनीयस्य
पश्चोर्वपाया ऊतायाम् ॥ १५ ॥

* ब्राह्मण्ययोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

इति पञ्चमस्य नवमी काण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

पुरोडाशेन चरिष्यत्सु तूष्णीमुपविशेत्* ॥ १ ॥

प्रसङ्गेन सामान्य कर्मोक्त साम्प्रतमनन्तरकर्मप्रतिपत्ति अग्नीषो
मोय पशुपुरोडाश प्रति तदारभ्यत्सु तूष्णीमुपविशेत् ॥ १ ॥

दीक्षितश्चेत सर्वा इडा अन्वारभेत* ॥ २ ॥

यदि दीक्षित स्याद्ब्रह्मा तत सर्वा इडा अन्वारभेत दीक्षणी
याया अन्वारभ्य ॥ २ ॥

वसतीवरीषु परिह्रियमाणसु दक्षिणोत्क्रम्य तिष्ठेददी
क्षितश्चेदा तासां परिहरणात्* ॥ ३ ॥

वसतोवरीषु परिहरणेषु क्रियमाणेषु तस्माद्देशादुत्क्रम्य दक्षि
णाङ्गे वेदेर्बहिस्तिष्ठेत् यद्यदीक्षित स्यात् यदि दीक्षित तत्रैवासीत्
बहिर्वैदि कियन्त काल तिष्ठेत् आ तासां परिहरणात् यावद्वसती
वरीपरिहरण कृतमिति ॥ ३ ॥

आग्नीध्रीयत् राजानत् द्वियमाणमनुगच्छेत्* ॥ ४ ॥

केषाञ्चिदध्वर्यूणा राजा हविर्द्धान एव वसति केषाञ्चिदाग्नी
ध्रीये तद्ये राजानमाग्नीध्रीय हरन्ति द्वियमाणमनुगच्छेत् ॥ ४ ॥

* ब्राह्मण्यशेषेऽप्येवम् ।

निधीयमानस्य दक्षिणत स्थित्वा निहिते यथार्थं
स्यात्* ॥ ५ ॥

निधीयमानस्य सोमस्य आग्नीध्रये दक्षिणे प्रदेशे स्थित्वा निहिते
स्थापिते यथार्थं स्यात् गतार्थमेतत् ॥ ५ ॥

दोक्षितश्चेत्तत्रैव सविशेत्* ॥ ६ ॥

यदि दोक्षित स्याद्ब्रह्मा ततस्तस्मिन्नेवाग्नीध्रये सविशेत् ॥ ६ ॥

अपररात्र आज्यानि ग्रहीष्यत पूर्वेण गत्वाग्निञ्च पश्चि-
मेन वा यजुषोपविशेत्* ॥ ७ ॥

रात्रेरपर काल अपररात्र तस्मिन्नपररात्रे आज्यानि गृह्णन्ति
तानि ग्रहीष्यत आज्यग्रणकाले तेषां पूर्वेण प्रदेशेन गत्वाग्नेश्च पश्चिमेन
वा गत्वा तान् सर्वानग्निञ्च यजुषोपविशेत् ॥ ७ ॥

आत्तेषु प्राडुत्क्रम्य प्रसव्य परीत्यानुगच्छेत् पूर्वेण चेद्गत
स्यात्* ॥ ८ ॥

आत्तेषु गृहीतेष्वज्येषु प्राडुत्क्रम्य तस्मिन्नेव देशे तान् सर्वानग्नी
नाज्यानि चत्विजश्च अप्रदक्षिण परीत्य अनुगच्छेत् यदि पूर्वेणाग्नि
गत स्यात् ॥ ८ ॥

पश्चिमेन चेद्यथेतमग्निं परीत्यानुगच्छेत्* ॥ ९ ॥

यदि पश्चिमेन गत स्यात् यथागतमग्निं परीत्यानुगच्छेत् ॥ ९ ॥

प्रवेशितेषूपविशेत्* ॥ १० ॥

प्रवेशितेष्व्राज्येषु हविर्द्धानमुपविशेत् तदुक्तम एवमेवापरराच-
आज्येषु प्रविष्टेषूपवेशनं मार्जनञ्चेति सिद्धमुपवेशनं विकल्पार्थमार-
भ्यते ॥ १ ॥

आज्येष्वेव ग्रहीष्यमाणेष्वत्रोपविशेदिति शाण्डिल्य *
॥ ११ ॥

आज्येष्वेव ग्रहीष्यमाणेषु अस्मिन् देशे उपविशेदिति शाण्डिल्य
आचार्या मन्वते नैवाग्नीषीयसमीपे उपविशेदिति ॥ ११ ॥

अध्वर्युणोक्तो वाच यच्छेदात्तृतीयं प्रातरनुवाकस्य प्रथ-
माया * ॥ १२ ॥

अध्वर्युणोक्तं स ब्रह्मा वाच यच्छेत् वागयमनं कुर्यात् आं
कस्मात् कालात् यावत् प्रातरनुवाकस्य प्रथमाया अक्षरिर्वचनं कृत-
मिति ॥ १२ ॥

आ वा परिधानीयाया * ॥ १३ ॥

यावदा परिधानीयाया अक्षरिर्वचनं कृतमिति ॥ १३ ॥

आ वोपाश्वन्तर्यामयोर्दोमात्* ॥ १४ ॥

आ वा उपाश्वन्तर्यामयोर्ग्रहयोर्हीमात् यावदुपाश्वन्त्यामौ
 ऊताविति ॥ १४ ॥

आ वा वह्निष्यवमानात्* ॥ १५ ॥

यावद्वा वह्निष्यवमान समाप्तमिति एते वाग्यमनस्य कालवि
 कल्पा ॥ १५ ॥

हविर्द्धानञ्चेत् पूर्वेण गत स्यादुपाश्वन्तर्यामौ होष्यत्सू-
 दड्ङतिक्रम्य तिष्ठेद्दीक्षितञ्चेत् † ॥ १६ ॥

यदि हविर्द्धानस्य पूर्वेण प्रदेशेन गत स्यात् ब्रह्मा तत् उपां
 श्वन्तर्यामौ ग्रहो होष्यत्सु उत्तरेण गत्वा तिष्ठेत् अव्यवायार्थं यद्य
 दीक्षित स्यात् अथ दीक्षितस्तत्रैवासीत् नैव तस्य व्यवयोऽस्ति आ
 कुत काल तिष्ठेत् ॥ १६ ॥

आ तयोर्हीमात् † ॥ १७ ॥

तिष्ठेदिति शेष ॥ १७ ॥

नि सर्पत्स्वन्नारभेत* ॥ १८ ॥

अभिषव कृत्वा नि सर्पत्सु अन्वारभेत प्रतिहर्त्तारम् अविच्छे
 दार्थं वाससि गृह्णीयात् ॥ १८ ॥

* ब्राह्मण्यबोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यनीये छेदविषये विशेषोऽस्ति

नस्य प्रस्तोत्रा समान कर्म प्रागुपवेशनात्* ॥ १९ ॥

तस्य ब्रह्मण प्रस्तोत्रा सह तुल्य कर्म आकुत प्रागुपवेशनात्
उपवेशनन्वाह ॥ १९ ॥

आस्ताव प्राथ्यानासन्नो यजुषोपविशेत् प्रस्तोतार प्रति*
॥ २० ॥

आस्तावदेश प्राथ्य असन्निकृष्टस्तस्यास्तावस्य यजुषोपविशेत् प्रस्तो
तार प्रति यथोदङ्मुखोपविष्टस्य प्रस्तोतुगसनमाभिसुख्येन भवति ॥२०॥

इति पञ्चमस्य दशमी कण्डिका ।

अथ एकादशी कण्डिका ।

रश्मिरसीत्येतावनुवाकौ स्तोमभागा ॥ १ ॥

साम्प्रत स्तोत्रानुमन्त्रणमुच्यते, रश्मिरसि तन्तुरसीत्येतौ द्वावगु
वाकौ एकस्मिन्ननुवाके द्वादशमन्त्रा पठिता अपरस्मिन्नेकविंशति
तेषु मन्त्रेषु बह्ववचन स्तोमभागा इति ॥ १ ॥

तै पृथगनुपूर्वत्स्तोत्राण्यनुमन्त्रयेत ब्रह्मन् स्तोष्याम
प्रशास्तरित्युक्ते* ॥ २ ॥

किमेषा स्तोमभागत्व स्तोमान भेजन्त इति स्तोमभागा तैश्चय

स्त्रिशता सोमभागै मन्त्रै पृथगेकैकमनुपूर्वम एकैक सोत्रमनुमन्त्र
 येत ब्रह्मा ब्रह्मन सोय्याम प्रशास्तरित्युक्ते प्रसोत्रा षोडशिमत्यतिरात्रे
 एकोनत्रिंशसोत्राणि अत्रोर्थांश्चि चत्वार्यतिरिक्तसोत्राणि एवमेते
 मन्त्रा एतेषा सोत्राणा प्रतिमन्त्रणे एष समुदिताना त्रयस्त्रिंशतां
 सोत्राणा प्रतिमन्त्रणविधिरुक्त । इदानी मन्त्रविवेकार्थमाह ॥ २ ॥

ऊर्द्ध प्रथमाद्रात्रिपर्यायाद्यत्र स्यादमुस्मै त्वति त जित्वेति
 तत्र ब्रूयात्* ॥ ३ ॥

विशतिभ्य ऊर्द्ध सोमभागेभ्य अकृतत्वा मन्त्रा पठिता
 द्वितीयद्वितीययो पर्याययो पठित्वा तत सन्धौ कृत्स्न पठित तत
 पुनरतिरिक्तसोत्रेषु तथैवाकृत्स्न तथैव किन्ते प्रयोक्तव्या अथान्यथा
 प्रयोग इति अत्राह ऊर्द्ध प्रथमाद्रात्रिपर्यायादिति अमुष्मा इति
 सर्वनाम्नि त्रिवृदसि त्रिवृते त्वा त्रिवृत जित्व सर्वे चैव प्रकारो
 द्वादशस्वरपि ॥ ३ ॥

सवित्प्रसूतावृहस्यतये स्रुतेत्येकैकस्यान्त* ॥ ४ ॥

एकैकस्य मन्त्रस्य सवित्प्रसूता वृहस्यतये स्रुतेत्येषान्त स्यात्
 त्रिवृदसि त्रिवृते त्वा त्रिवृत जित्व सवित्प्रसूता वृहस्यतये स्रुतेति
 उत्तरेषामथेवमेव प्रकार एव जातीयानाम् ॥ ४ ॥

पूर्वेषाञ्च* ॥ ५ ॥

* प्राच्यावनीचे ।

पूर्वेषाञ्च रश्मिरसोत्येतदादीना सवित्प्रसृता वृहस्पतये स्रुतेत्ये
कैकस्य मन्त्रान्त स्यात् ननु आम्नायसिद्धमेकैकस्मिन् कि पुनरार
भ्यते पूर्वेषाञ्चेति उच्यते विशेषविवक्षुरारभते विशेषो वक्ष्यते स
पूर्वेषाञ्चेतेषाञ्च स्यादिति ॥ ५ ॥

भूर्भुव स्वर्ष्वृद्धतिर्ब्रह्माह मानुष ओमित्येतद्वाधिक कुर्या-
दोङ्कार वा* ॥ ६ ॥

एतदा यथोद्दिष्ट यजुरधिक कुर्यादोङ्कार वेति विकल्प पूर्वेषा
ञ्चेत्युक्तम् ॥ ६ ॥

यथाम्नाय७ सन्धेरनुमन्त्रयेत* ॥ ७ ॥

यथाम्नायपरिपठितेन यजुषा सन्धे स्तोत्रमनुमन्त्रयेत वसुको
ऽसि वस्यष्टिरसि वेषश्रीरसि सवित्प्रसृता वृहस्पतये स्रुतेत्येवम् ॥ ७ ॥

त्रैध विभजेदिति धानञ्जप्यो वसुकोऽसि वस्यष्टिरसि वेष
श्रीरसि वसुकाय त्वा वस्यष्टये त्वा वेषश्रिये त्वा वसुक जिन्व
वस्यष्टि जिन्व वेषश्रिय जिन्व सवित्प्रसृता वृहस्पतये स्रु-
तेति* ॥ ८ ॥

एतदेव यजुस्त्रैध विभजते नानुमन्त्रयेतेत्येव धानञ्जप्य आचार्यो
मन्यते सन्निविधविभागप्रकारस्तेनैवाचार्येणोक्त ॥ ८ ॥

सुतदेवेन सवित्रा प्रसूता इत्यनुमन्त्रयेत मानस वाजपेये
च बृहत्* ॥ ९ ॥

सुतदेवेन सवित्रेत्येतदादिना मन्त्रेण मानस स्तोत्रमनुमन्त्रयेत
दशमेऽहनि वाजपेये च बृहत् तेनैव ॥ ९ ॥

आनन्तर्येणैतराणि* ॥ १० ॥

यथोक्तमेवानुमन्त्रयेतानन्तर्येण तत् किमिदमारभ्यते आनन्तर्ये
णैतराणीति उच्यते इदं हि मानसमग्निष्टोमसाम् ऊर्द्धम आम्नात
यथा षोडशिसाम् ऊर्द्धं वाजपेयसाम तत्राय न्याय प्राप्तं पूर्वस्य
स्तोत्रस्य यदनुमन्त्रण तेनैवानुमन्त्रण प्राप्तम उत्तरस्य वा यत् यत्
सूत्रकारेण कथितं तद्वाधिकं स्याद्विकल्पो वैतथोर्मानसवाजपेयसाम्नो
एतस्मिन् सशये आचार्यो मुक्तसशय सूत्रमारभते यदेतदानन्तर्यमुक्तं
पूर्वेषामेव यथोक्तानां स्तोत्राणां स्यात् ॥ १० ॥

इद्वात् स्तोत्राणि पूर्वेण तद्विवृद्धे * ॥ ११ ॥

इद्वादित्ययं निपात असकल्पितस्तोत्राणि नैमित्तिकान्यापद्येरन्
यथा सोमातिरेके तानि तत्पूर्वस्य स्तोत्रस्यानुमन्त्रण तेनानुमन्त्रयेत
किं कारणं तद्विवृद्धे तस्माद्धि स्तोत्रात् सोमोऽतिरिक्त ॥ ११ ॥

परेण वा तन्निकामनात्* ॥ १२ ॥

परस्य वा यत् स्तोत्रस्यानुमन्त्रण तेनानुमन्त्रयेत तस्मान्निकामय
मानोऽभ्यतिरिच्यत इत्युक्तम् ॥ १२

मानसवद्वातिरिक्तसामान्यात्* ॥ १३ ॥

यथा वा मानसे तथा वानुमन्त्रण कस्मादतिरिक्तसामा
न्यात् ॥ १३ ॥

सर्वानुमन्त्रणेन वानुक्तत्वात्* ॥ १४ ॥

यद्वा सर्वेषां स्तोत्राणामनुमन्त्रण तेन वा स्यात् कस्मादनुक्तत्वात्
यस्माद्यत्र नोच्यते तत्र यत् सामान्यं तद्भवति सविद्वत्प्रसूतं सुते
भूभुवः खर्द्वहस्यतिर्ब्रह्माह मानुष इत्येतत् ॥ १४ ॥

यद्यत् स्तोत्रं लुप्येत सच्चैव स्तोमभागेन* ॥ १५ ॥

समुदितानामनुमन्त्रणमुक्तं साम्प्रतं यद् यत् स्तोत्रं लुप्येत तस्य
यदनुमन्त्रणं तदपि लुप्येत कोऽस्य विषयं षोडशीं वीष्मा किमथ यद्
यदिति उच्यते षोडशप्रकरणे पठति अथाग्निष्टोमे गृह्णीयादिति
यदाग्निष्टोमे गृह्यते तदा तस्य पूर्वीणि त्रीणि स्तोत्राणि लुप्यन्ते
उक्त्यान्वेवमिद्यं वीष्मार्थवतो भवति ॥ १५ ॥

सुते बहिष्पवमानेन तन्नैव गृत्वासीत् † ॥ १६ ॥

* द्राघ्नायशोऽप्येवम् ।

† द्राघ्नायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम्

इद सर्वं प्रसङ्गादुक्तं साम्प्रतमनन्तरप्राप्तिं तदुच्यते स्मृते बहि
 व्यवमानेन स्तोत्रेण तस्मिन्नेव देशे गत्वासीत् यत् आगत ॥ १६ ॥

वपायाऽऽतायां मार्जयित्वा धिष्णानुपस्थायोक्तऽऽस-
 दस्यपवेशनम्* ॥ १७ ॥

सवनोपशोर्वपायाऽऽतायां माजनं कृत्वा धिष्णानुपतिष्ठेरन
 ततो धिष्णानुपस्थाय मद् प्रविशेत् तस्मिन्नुक्तमुपवेशनं याजमान
 ब्रह्मत्वे चेदुद्गाता कुर्यादित्येतस्मिन् प्रकरणे ॥ १७ ॥

इति पञ्चमस्य एकादशी कण्डिका ।

— —

अथ द्वादशी कण्डिका ।

स्मृतशस्त्रयोर्वाचं यच्छेत् † ॥ १ ॥

स्तोत्रे स्मृत्यमाने शस्त्रे च शस्यमाने वाग्यमनं कुर्यात् सर्वत्र
 ब्रह्मा ॥ १ ॥

अनूच्यमाने च सर्वत्र † ॥ २ ॥

अनुवचने च क्रियमाणे असुप्ता अनुब्रूहीत्यत आरभ्य वाग्यमनं
 कुर्यात् सर्वत्र अथ सर्वग्रहणं किमर्थमित्युच्यते न केवलं स्मृतशस्त्रयो
 अन्यस्मिन्नप्यनुच्यमाने ॥ २ ॥

* ब्राह्मणायनेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायनेऽप्येकम् ।

वषट्कृते विष्टजेत* ॥ ३ ॥

क्रियन्त काल वाग्यमनम उच्यते वषट्कृते विष्टजेत ॥ ३ ॥

अवभृथादुदत्यानुष्याद्यज्ञशषम्* ॥ ४ ॥

उक्त ब्रह्मण उद्गात्रेण समान कर्मेति तत्र अवभृथादूर्द्धं उद्गातु
कम नास्ति तत्र ब्रह्मण कमशेष उच्यते अवभृथादुदेत्य अनुष्यात्
अनुभवेद् यज्ञशेष यो यज्ञशेष तत्र सर्वत्र ब्रह्मत्व कुर्यात् ॥ ४ ॥

अहर्गणेष्वेन^१ सदातिप्रैषेण प्रशास्ता वाच यमयति
राजान^२ रक्षेति चाह तदुभय कुर्यादावसतीवरीणां परि-
हरणात्* ॥ ५ ॥

अहर्गणेषु द्विरात्रप्रभृतिषु एन ब्रह्माण सदा अहन्यहनि प्रैषेण
प्रशास्ता मैत्रावरुण वाच यमयति राजान रक्षेत्येवञ्चाह अतिक्रम्य
तार्तीयसवनिक स्वरम अतिप्रैष तद्वाग्यमनञ्च राज्ञश्च रक्षणमुभय
कुर्यात् यावदवसतीवरीपरिहरण कृतमिति ॥ ५ ॥

तत्सूत्रे पर्यायेण कुर्यु † ॥ ६ ॥

तद्वाग्यमन राज्ञश्च रक्षण सूत्रे सवे सूत्रेण क्रमेण पर्याय कुर्यु
अवसरेण ॥ ६ ॥

अद्वौने तु ब्रह्मैव † ॥ ७ ॥

* आद्यायणोऽप्येवम् ।

† आद्यायणेन सूत्रद्वयेनेकसूत्र कृतम्

अहीने ब्रह्मैव कुर्यादेतत् कर्म कुत सशय इति चेत् उच्यते
अहीनभूते द्वादशाहे यद्यपि सत्रवत् सर्वं क्रियते तस्मात् सर्वहीने
सत्रवदिति तथाप्येतत् कम ब्रह्मैव कुर्यात् ॥ ७ ।

वाजपेये पृष्ठस्य स्तात्रमनुमन्व्य सदस्य ब्रह्मासन उपवेश्य
निष्क्रामेत्* ॥ ८ ॥

वाजपेये क्रतौ पृष्ठस्तोत्रानुमन्वणं कृत्वा ब्रह्मासने सदस्यमुपवेश्य
विसंस्थितसञ्चरेण निष्क्रामेत् ॥ ८ ॥

पूर्वेणाग्नीध्रीयं स्थूणा निखाता स्यात्* ॥ ९ ॥

आग्नीध्रीयस्य पूर्वे प्रदेशे श्वभ्रे स्थूणा निखाता स्यात् ॥ ९ ॥

दक्षिणेन मार्जालीयमन्तर्वेदीति शाण्डिल्य* ॥ १० ॥

मार्जालीयस्य दक्षिणे प्रदेशे अन्तर्वेदीति श्वभ्रे स्थूणा निखाता
स्यादिति एव शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते ॥ १० ॥

तस्यामौदुम्बरं सप्तदशारं रथचक्रं प्रतिमुक्तं स्यात्*
॥ ११ ॥

यद्याग्नीध्रीयस्य पूर्वे प्रदेशे यदि मार्जालीयस्य दक्षिणे स्थूणा नि
खाता स्यात् तस्याम औदुम्बरं सप्तदशारं रथचक्रं प्रतिमुक्तं स्यात्
प्रोतं स्यात् उदुम्बरस्य विकारम औदुम्बरं सप्तदशं अरा अस्मिन्निति
सप्तदशारं रथस्य चक्रं रथचक्रम् ॥ ११ ॥

* ब्राह्मण्यशौचेष्वेवम् ।

तदभावे यत किञ्च रथचक्रम्* ॥ १२ ॥

एतल्लक्षणस्य चक्रस्याभावे यत किञ्च रथचक्र स्यात् ॥ १२ ॥

तस्मिन् बाहू आदध्याद्देवस्याह ७ मवितु प्रसवे सत्य
सवसो बृहस्पतेर्वाजिनो वाजजितो वर्षिष्ठमधिनाक ७ रूचे
यमिति* ॥ १३ ॥

तस्मिन् रथचक्रे बाहू स्थापयेत देवस्याह मवितु प्रसवे इत्येतदा
दिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ १३ ॥

रथेष्व्वाजिन्धावत्स्वाविर्मया इति गायेदाकारमुद्गीथादौ
लुप्त्वा † ॥ १४ ॥

रथेषु आजिन्धावत्सु जयाथ वेगेन धावत्सु आविर्मया इत्येतत्
साम गायेत् उद्गीथादौ य आकारस्तस्य लोप कृत्वा ॥ १४ ॥

तस्य स्थाने प्रत्याहृत्य ह्यक्षरमग्निति गतेषु † ॥ १५ ॥

योऽसावुद्गीथादावाकारो लुप्तस्तस्य स्थाने अग्निति एतत्
द्व्यक्षरमाहृत्य तस्मात् स्थानादुद्गतेषु रथेषु गायेत् ॥ १५ ॥

यथाधीतमाधावत्स्वाहृतेषु वा ‡ ॥ १६ ॥

द्राक्ष्याथ ॥ ८ ॥ प्येवम्

† द्राक्ष्याथगेन सूत्रस्येनेकसूत्र इतम।

‡ द्राक्ष्याथगीये एतदारभ्य कण्डिकाशेषपर्यन्तानि सूत्राणि न सन्ति

पुनरागच्छत्सु आगतेषु वा यथाधोत गायेत् अविहृतमित्यथ
॥ १६ ॥

सवत्र वा यथाधोतम् ॥ १७ ॥

सर्वेषु वा गानकालेषु धावितेषु गतेषु आगच्छत्सु आगतेषु
वा यथाधोतमेव गायेत् ॥ १७ ॥

परिवत्तयन गायेत् परिवर्त्य गायेद्भोत्वा वा परिवत्तये-
द्भायतोवान्य परिवर्त्तयेत् ॥ १८ ॥

परिवत्तयेत् परिवत्तयन गायेदित्येतदाद्यो विकन्या भवन्ति
॥ १८ ॥

उदङ्ङवरोह मन्येत विष्णो क्रमोऽसि विष्णो क्रान्त-
मसि विष्णोर्विक्रान्तमसीति ॥ १९ ॥

उदङ् उत्तरतो अवरोहामीत्येव मन्येत विष्णो क्रमोऽसीत्येतदा
दिना मन्त्रेण ॥ १९ ॥

अभि दक्षिणमावृत्य सद प्रविशेत् ॥ २० ॥

दक्षिण बाहुमन्वावृत्य सदसि प्रविशेत् ॥ २० ॥

तत्रासीनो हिरण्य मधु च नाना प्रतिगृह्णीयात् ॥ २१ ॥

तत्रासीनस्त्रस्मिन् सदस्यासीन' हिरण्य मधु च नाना प्रतिगृह्णी
यात् नाना पृथगित्यर्थं वक्ष्यति हिरण्यस्यार्थं मधुन पूर्णं ब्रह्मणे
दद्यादिति तत् नाना प्रतिगृह्णीयात् ॥ २१ ॥

ऋतपेये च दक्षिणाञ्चमसम् ॥ २२ ॥

ऋतपेये च एतस्मिन्नेव काले एतस्मिन्नेव स्थाने सोमचमसो दक्षिणा त प्रतिगृह्णीयात् उक्त सोमचमसो दक्षिणा सगोत्राय ब्रह्मणे देया इति ॥ २२ ॥

ब्राह्मणाय मधु दद्यान्निदधोत हिरण्यम् ॥ २३ ॥

अन्यस्मै ब्राह्मणाय मधु दद्यात् निदधोत हिरण्यं स्वयं प्रतिगृह्णीयात् ॥ २३ ॥

त्रिष्टुपकुन्दसा सर्वभक्षञ्चमसं भक्षयेत् ॥ २४ ॥

योऽसौ सोमचमसो दक्षिणा ऋतपेये तं त्रिष्टुपकुन्दसा सर्वभक्षं भक्षयेन्न शेषम् ॥ २४ ॥

त प्रतिगृह्णीयादिति स्थविरो गौतम कस्त्वा ददाति स्त्वा ददाति कस्मै त्वा ददाति तस्मै त्वा ददाति कस्त्वाकं भक्षयामोति भक्षयेद्वाग्देवो सोमस्य तृष्यत्विति वा तृष्यत्विति वा ॥ २५ ॥

त सोमचमसं कस्त्वा ददाति इत्येवमादिना मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयादित्येव स्थविरो गौतम आचार्यो मन्यते कस्त्वाकं भक्षयामोति च भक्षयेत् वाग्देवो सोमस्य तृष्यत्विति वा न त्रिष्टुपकुन्दसेति ॥२५॥

इति पञ्चमस्य द्वादशी कण्डिका ।

इति पञ्चम प्रपाठक समाप्त ।

षष्ठ प्रपाठक ।

— २२५११५ —

अथ प्रथमा कण्डिका ।

सन्तनि चोद्यमानमेकैकस्याः सर्वं स्तोमसम्भवात् * ॥१॥

उक्त ब्रह्मत्व साम्प्रत सन्तनिनो विधानमुच्यते क पुनर्ब्रह्मत्वान-
न्तर सन्तनिनोऽवसर इति उच्यते उद्गात्र प्रकृत तत्र ब्रह्मत्व प्राप्त
ङ्गिकमुक्त साम्प्रतमयमाचार्य्य सामविधान वक्ष्यति त्वचैकर्चकृत्प्रिञ्च
तत्र तस्मिन् सन्तनिनि त्वचैकर्चक्रियां प्रति मशय तत्परोक्षार्थं सन्त
निन एव तावद्विधानमारभते एतत् सन्तन्यान्नाये त्वचे गीत तत्प्रयो
गकाले त्वचएव मन्यते तदेतस्मिन्व्यते किमेतदान्नायगान प्रत्युच सर्व
क्रियता अथ यथान्नायमेवेति कुत मशय उच्यते प्रगीतेषु दर्शित
सन्तनिनस्वय प्रस्तावा प्रदर्शन्ते यद्येकस्यामृचि सर्वं गीयते तत्
स्तत्प्रस्तावना सम्भवति अथ पुनर्यथान्नाय ततोऽस्य वाक्यस्थानर्थक्य
भवति त्रय प्रस्तावसदृशा इति अत आरभ्यते सन्तनि चोद्यमान
मेकैकस्या सर्वं स्तोमसम्भवादिति सन्तनीति साम्प्रत सञ्जा चोद्यमान
आदिश्यमानम एकैकस्यामृचि सर्वं कर्त्तव्यं यदेतत् द्विपदोत्तरे तयोरेव
एतद्दानमेकैकस्यामृचि सर्वं कर्त्तव्यं कि कारण स्तोमसम्भवादेव एव हि
कृते स्तोम सम्भवति पञ्चभक्तियुक्तेन साम्ना स्तोम सख्यायते उक्तञ्च

* ब्राह्मणयोगैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

प्रस्ताबोद्धोयप्रतिहारोपद्रवनिधनानि इति तदेता भक्तय क्रियन्ते
तत स्तोम सम्भवति अथ पुनन क्रियन्ते तत उत्सृष्टैकदेश साम हत
भवति नचाय न्याय सामैकदेशै स्तोमसंख्यानमिति तस्मादेकैक
स्यामृचि सव कर्त्तव्य भवति ॥ १

तथा चान्यानि स्वच्छन्द सु* ॥ २ ॥

तथा चान्यानि सामानि स्वच्छन्द सु विच्छन्द सु च भवन्ति
तथा तेन प्रकारेणेत्यथ वारवन्तीययज्ञायज्ञीयवामदेव्यपञ्चनिधनवा
मदेव्यवत् यथा वारवन्तीयमेकस्मिन् पादे हतस्त्र पठित तथा यज्ञा
यज्ञीय जगतीषु गायत्रीषु च तथा वामदेव्य गायत्रीषु ि-सृष्टुषु च
गीत तथा पञ्चनिधन वामदेव्यम अतिच्छन्द सु च गीत तथा कातीषु
गीत रथन्तरम एवमेतद्गानमुत्तगाभ्या लुप्तभक्तिक दृष्टम ॥ २ ॥

सन्तनीति यद्वाहिष्ठीयवत्* ॥ ३ ॥

ननु यद्येतत्प्रत्युच सव गीयते तत सन्तनिलन्नोपपद्यते यदि
भक्तप्रपाय क्रियते तत सन्तनिल भवति अन्यथा सन्तनिल न
भवति अचोच्यते सन्तनीति यद्वाहिष्ठीयवत् यथा यद्वाहिष्ठीय
च्छतेऽपि यद्वाहिष्ठशब्दात् यद्वाहिष्ठीयत्व नैव जहाति एवमेतत्सन्तनि
च्छतेऽपि भक्तिलोपात् सन्तनिल न जहाति ॥ ३ ॥

त्रिषु वा त्वचेध्वेकर्त्तवत्तृचे दर्शनात्* ॥ ४ ॥

* आह्वार्यणोऽप्येवम् ।

त्रिषु वा त्वचेष्वेतत्सन्तनि क्रियताम एकञ्चवत्तृचे दर्शनात् यथा
 आय एकञ्च दृष्टानि प्रयोगे त्वचे क्रियन्ते एवमिदमपि सन्तनि त्वचे
 दृष्ट प्रयोगे त्रिषु त्वचेषु क्रियते एव पर्वणा नाथ कात्स्व्यं कृतमिति
 ॥ ४ ॥

साम्ना च स्तोमसख्यानात्* ॥ ५ ॥

कृतस्त्रेण च साम्ना स्तोम सख्यायते नाङ्गहोनेन ॥ ५ ॥

तिसृष्व्वाचार्या स्मृते † ॥ ६ ॥

तिसृषु च्छु आचार्या गान मन्यन्ते प्रयोगे कस्मात् स्मृते
 एव हि आचार्यै गीत स्मृति ऊहगीति स्मृतितस्तु पर प्रमाण
 यद्येवमाचार्या मन्यन्त अथ पूर्वविधान कस्य उच्यते स्वविरस्य गीत
 मस्येद मत सन्तनिचाद्यमानमेकैकस्या सर्वमित्येव स्वविरो गीतमो
 मन्यत इति एवमेव यत्वादीनाञ्चोद्यमानग्रहणात् ॥ ६ ॥

यथान्यानि सामानि † ॥ ७ ॥

त्रिषु भवन्ति स्मृतेरेव यथान्यानि सामानीति भूयस्त्व गृहीत्वा
 ब्रवीति भूयस्त्वामिति नियामक विधिर्भवति उभयोरपि लोक
 वेदयो भूयस्त्व प्रमाणीभवति यथा लोके मतद्वये तयोर्बहुत्व ततो
 गृह्यते तथामशक भूमास्य बृहद्रथन्तरपृष्ठान्यहानि भवन्ति प्रथ
 मश्च द्यह उत्तरश्चतुरहोभून्मोवश्वेभ्यामंदत्येतस्माद्धेतोरिति ॥ ७ ॥

* साङ्खायनोऽप्यवम ।

† साङ्खायनेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

सन्तानाञ्च सन्तनि* ॥ ८ ॥

यदुक्तं सन्तनीति यद्वाहिष्ठीयवदिति तन्न सन्तानादेव सन्तनि
यद्युत्तरे स्तोत्रोद्ये लुप्तविभक्तिके क्रियते ततः सन्तनिवमुपपद्यते ॥८॥

सन्तत गायतीति चाह* ॥ ९ ॥

एवञ्च ब्राह्मणमाह सन्तत गायतीति यज्ञस्य सन्तत्या इति ॥९॥

एकर्चेषु चोद्भूत कल्पे* ॥ १० ॥

एकर्चेषु क्रियमाणेषु पवमाने मशकेनोद्भूतं यत एकस्यामृचि
न सम्भवति यदि ह्यभविष्यत् मशकोऽपि नोद्भुरिष्यत पवमानात्
ब्यूव्वग्निष्टोमेषु पवमानादुद्भूत्य सामकृतम् ॥ १० ॥

प्रमाणार्थन्तृचे दर्शनं स्तोत्रोद्यायां सामसमाप्तिः ॥११॥

अथ यदुक्तं त्रिषु वा त्वेच्चकचवत्तृचे दर्शनादिति तदत्र ब्रूम
प्रमाणार्थन्तृचे दर्शनम् एव कुर्यात् त्वेषु गान स्यादिति स्तोत्रोद्या
यामेव सन्तनि समाप्तम् ॥ ११ ॥

तासु सर्वासु प्रस्तावा स्युर्न्यायप्रगाथधर्माभ्याम्* ॥ १२ ॥

यदेतदुक्तं तिसृष्व्वाचार्याः स्मृतेरिति एतस्मिन् कल्पे तासु सर्वासु
स्तोत्रोद्यासु प्रस्तावा स्युः ये उत्तरे स्तोत्रोद्ये लुप्तप्रस्तावे आम्ना
येते तयोरपि प्रस्ताव कर्त्तव्य कस्मात् न्यायात् एष स्तोत्रोद्याणां

* ब्राह्मणार्थोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणार्थमेतन्न सूत्रद्वयं कृतम् ।

धम पञ्चभक्तिल यानि च प्रगाथेषु गीतानि तेषामेषधर्म उत्तम
पादाभ्यासेन क्रिया ॥ १२ ॥

नोत्तरयोराचार्या स्मृते * ॥ १३ ॥

उत्तरयो स्तोत्रोययोराचार्या प्रस्ताव नेच्छन्ति कस्मात् स्यते
एव हि स्मय्यते सन्तन्यूहगीतौ ॥ १३ ॥

सन्तत गायतीति च भक्तिलोपदर्शनात्* ॥ १४ ॥

किञ्च सन्तत गायतीति च यदेतद्ब्राह्मण एतद्भक्तिलोपमेव
दृष्टवत् ॥ १४ ॥

तस्य स्तोत्रादावावर्त्तिषु प्रस्ताव पर्यायादिषु वा* ॥ १५ ॥

तस्य सन्तनिन आवत्तिगतस्य विधानमुच्यते स्तोत्रस्यादौ प्रस्ताव
स्यात् इतरा सर्वा लुप्तप्रस्तावा एव सन्तनिल सुतरामुपपद्यते
अथवा पर्यायस्य पर्यायस्यादौ प्रस्ताव स्यात् ॥ १५ ॥

सुवत्र प्रथमायामिति धानञ्जय * ॥ १६ ॥

यावत्कृत्व प्रथमा प्रयुज्यते तावत्काल प्रस्ताव स्यादिति एव
धानञ्जय आचार्यो मन्यते ॥ १६ ॥

निधनभूता प्रतिहारवत्योऽप्रस्ताव्या * ॥ १७ ॥

उक्त स्तोत्रादावावर्त्तिषु प्रस्ताव्या प्रस्ताव पर्यायादिषु चेति

* शास्त्रायणोऽप्येवम्

तद्यात्मा प्रस्तावो नास्ति तामा क प्रयोगधर्म इति उच्यते निधन
भूता स्यु उत्तरा निधनतुल्या इत्यथ यथा पितृभूतो मातृभूत
इति अथ किं निधनमिव सहवचन सर्वासामेव निधनभूता इत्युक्ते
प्रतिहारस्याप्राप्ति अत आह प्रतिहारवत्य इति प्रतिहार प्रतिहर्त्ता
ब्रूयात् अप्रस्ताव्यानामेष धम ॥ १७ ॥

धानञ्जयेन प्रथमायाः शाण्डिल्य उत्तरे तु स्तोत्रीये
विष्टावमुखेष्वेवाप्रस्ताव्य विष्टावेषु चैकिषु त्रिवृतस्तोमे च परि-
वर्त्तिनो विधानम* ॥ १८ ॥

धानञ्जयेन मतेन प्रथमायाः सवत्र प्रस्तावो भवति इत्येतस्मि
न्नेव शाण्डिल्य आह एवमस्तु सवत्र प्रथमायाः प्रस्तावोऽस्तु उत्तरयो
स्तोत्रीययोर्विष्टावमुखेष्वेव प्रस्तावो माभूत अन्यत्र भवत्विति विष्टा-
वेषु च एकषु अप्रस्ताव्ये स्याता त्रिवृतस्तोमे तु यत परिवर्त्तिन्यावि
धान तत स्यात् ॥ १८ ॥

उत्तरयो स्तोत्रीययोश्चन्दस्तो विप्रतिपत्ति † ॥ १९ ॥

उत्तरयो स्तोत्रीययोः सन्तनिन क्न्दसि विप्रतिपत्ति ऊह
गीतौ अनेकधा प्रतिपत्ति विप्रतिपत्ति बृहत्याकारेणापि गीत
ककुबुत्तराकारेणापि गीतम द्विपदेत्तराकारेणापि गीतम अत्राय
सशय किं विकल्पेन क्रियताम अथ विनिवेशेनेति उच्यते ॥ १९ ॥

* ब्राह्मणायगेनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणायगीये विशेषोऽस्ति ।

द्विपदे स्यातामप्रस्ताव्ये ककुभौ प्रस्ताव्ये* ॥ २० ॥

यत्रात्तरयो प्रस्तावो लुप्यते तस्मिन् द्विपदे स्यातामुत्तरे
स्रोत्रीये नोत्तरयोराचाय्या स्युरित्येतस्मिन् प्रस्ताव्ये कन्धे ककु
भावुत्तरे स्रोत्रीये स्याता तासु सवासु प्रस्तावा स्युरित्येतस्मिन्
कल्पे ॥ २ ॥

बृहत्यां शाण्डिल्य ककुभावप्रस्ताव्ये † ॥ २१ ॥

बृहत्यां शाण्डिल्य उत्तरे स्रोत्रीये मन्यतेऽप्रस्ताव्ये कल्पे ककु
भावुत्तरे स्रोत्रीये मन्यते ॥ २१ ॥

तथा सत्युभे ककुभौ स्थविरो गोतम † ॥ २२ ॥

तथा सति शाण्डिल्यकल्पे क्रियमाणे बृहत्यां शाण्डिल्य ककुभाव
प्रस्ताव्ये इत्येतस्मिन् ये च प्रस्तावयितव्ये स्रोत्रीय ये च न प्रस्तावयि
तव्ये उभौ ककुभौ स्यातामित्येव स्थविरो गोतम आचार्यो म
न्यते ॥ २२ ॥

बृहत्यां धानञ्जय * ॥ २३ ॥

उत्तरे स्रोत्रीये बृहत्यां धानञ्जय आचार्यो मन्यते शाण्डिल्य
कल्पे ॥ २३ ॥

* आङ्घ्रायणाटप्यवम् ।

† आङ्घ्रायणीयेऽप्येव किन्तु छेदविषये विशेषोऽस्ति ।

इति षष्ठस्य प्रथमा ऋषिः ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

प्रथमाभिर्विष्टुतिभि स्तोमविधानमनादेशे* ॥ १ ॥

इह चिष्टदादिषु स्तोमेषु एकैकस्मिन् बह्वो विष्टुतय पठिता तत्प्रयोगे तासां विष्टुतोना विकल्पा भवतु अथ नियम इति एत स्मिन् सशये आचाय्य सूत्रमारभते प्रथमाभिर्विष्टुतिभि स्तोम विधानमनादेश इति प्रथमाभि आद्याभिर्विष्टुतिभि विष्टुतय उक्ता ब्राह्मणेन उद्यतीचिष्टतोविष्टुति इत्यत आरभ्य स्तोमविधान स्तो- माना कृत्वि प्रयोग इत्यथ अनादेशे आदेशादन्यत्र आदेशे यथा उद्यत्यो विष्टुतय अभिचरणीया विष्टुतय निमग्ना सप्तदशस्य विष्टु- तिरूह्य हेतु पृष्ठात् ॥ १ ॥

ता पथ्या सर्वाभिप्रायाश्च † ॥ २ ॥

यास्ता प्रथमा विष्टुतय ता पथ्या इति सज्ञा वक्ष्यति पथ्या भिर्हीटषामाणि विदध्यद्पथ्याभिर्तराणीति सर्वाभिप्रायाश्च ता सर्वाभिप्रायसम्पादिका इत्येतदुक्तं भवति ॥ २ ॥

यथाशिष वा विदध्यात* ॥ ३ ॥

अथवा यथाशिष यत्काम क्रतु स्यात् तज्जातीया विष्टुति प्रयुञ्जीत ॥ ३ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

द्वितीया त्रिवृत पथ्यामेकेऽविष्टावा ह्याद्या * ॥ ४ ॥

एके आचार्या त्रिवृतस्त्रोमस्य द्वितीया विष्टुति पथ्या मन्यन्ते
द्विष्टुत् कारणेपदेशार्थं यस्मादविष्टावा आद्या त्वचभागावापस्थान
परिचरा त्वचभागावापस्थान आवापस्थान परिचरात्वचभागेत्येते
विष्टावा अस्या न विद्यन्ते ॥ ४ ॥

सुहृदारशिरसन्धिसन्तनिषु चानुपपन्ना † ॥ ५ ॥

किञ्चान्यत सहारादिषु अनुपपन्ना सा यदा स्त्रोमकृतौ पर्याया
सङ्घियन्ते तदासौ नोपपद्यतेऽविष्टावत्वात् तथा शिरसि नोपपद्यते
सङ्घाद्विक्रान्तेन शिरसा पराचा नुवत इति नहि तस्या पराक्लमस्ति
तथा सन्धौ नोपपद्यते पराचा हि सन्धौ स्त्रोम क्रियते एतस्यान्तु
क्रियमाणया अथथास्थान स्त्रोमाना प्रयोग स्यात् तथा सन्त
निन्येवमेवानुपपन्ना उक्तञ्च त्रिवृतस्त्रोमेच परिवृत्तिनी विधान
मिति ॥ ५ ॥

अवर्षुकस्त्विति चास्याम् † ॥ ६ ॥

तथा अपवादोऽपि श्रूयते अवर्षुकस्तु पञ्चन्यो भवतीति ॥ ६ ॥

इषोर्व्यत्यासमिषुभ्याम् † ॥ ७ ॥

इषुमन्ने द्वे विष्टुत्यौ पठिते ताभ्या व्यत्यासिन इषौ यज्ञे प्रयोग
कर्त्तव्य ॥ ७ ॥

* ब्राह्मण्यनीयेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मण्यनीयेऽप्येवम् ।

तयो पूवा श्येनस्याग्निष्टोमसाम्नि* ॥ ८ ॥

तयोर्विष्टुत्योया पूवा विष्टति सा श्येनस्याग्निष्टोमसाम्नि क
त्तव्य ॥ ८ ॥

सत्रेषु दशरात्रे सर्वा प्रयुञ्जीत † ॥ ९ ॥

इह दशरात्रे त्रिवृदादय स्तोमाश्चतुर्विशान्ता सर्वे पठिता
अनेनोक्त प्रथमाभिविष्टुतिभि स्तोमविधानमनादेश इति सोऽय
माचाय्यो दशरात्रे सर्वासा प्रयोगमादिशति सत्रेषु दशरात्रे सर्वा
प्रयुञ्जीतेति तत्राय सशय कि सत्रे दशरात्रे सर्वा प्रयुञ्जीत अथ सत्रेषु
दशरात्रेषु सत्रेषु सर्वा प्रयुञ्जीतेति यदि तावत्सत्रे दशरात्रे सर्वा
प्रयुञ्जीत इतरेष्वह सु न प्रयुञ्जीतेत्ययमभिप्राय तेन दशरात्रप्रयोजक
सर्वप्रयोगस्य न सत्रत्वम अथ पुन सत्रेषु यो दशरात्रस्तस्मिन् सर्वा
प्रयुञ्जीतेत्ययमभिप्राय तत आहीनिके दशरात्रे प्राप्नोति सर्व
प्रयोग अत्रोच्यते उभयत्र सवप्रयोग सत्रे चाहीनिके च इह हि
सर्वाग्नि प्रयोजिका सवप्रयोगस्य सा च सर्वाग्निरुभयत्र दृश्यते सत्रे
चाहीनिके च उभयत्र सर्वे स्तोमा सर्वाणि पृष्ठानि सर्वाणि कृन्दांसि
प्रयुञ्जीतेति तस्माद्विष्टुतीनामपि प्रयोग उभयोरिष्यते नतु तत्रो
च्यते युधेव सत्रग्रहण न कर्त्तव्य सत्रेषु दशरात्र इति उच्यते, यद्यय
सत्रग्रहण न कुर्यात् त्रिककुब्जदशरात्रादिष्वहीनिकेषु दशरात्रेषु सर्व

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

प्रयोग स्यात् सोऽयमाचार्य सत्रग्रहण करोति यत्रैव हेतुसमल
तत्रैव सर्वत्रयोग इतरेषु नेति कि तद्देतुसमल सर्वाप्ति सा च
सर्वाप्तिस्तुल्या सत्रे चाहोने च तस्माद्द्वादशाहादिके दशरात्रे सर्वे
चाहोनिके च विष्टुतीना सर्वप्रयोग स्यात् ॥ ८ ॥

अभिचरणीया उद्धृत्येति शाण्डिल्य ॥ १० ॥

शाण्डिल्य आह अस्तु सत्रप्रयोग किन्तु अभिचरणीया
उद्धृत्य प्रयुञ्जीतेति ॥ १० ॥

शाण्डिल्यायन कुलायिनीम् † ॥ ११ ॥

शाण्डिल्यायन एतस्मिन्नेव प्रयोगे कुलायिन्या अयुद्धार म
न्यते ॥ ११ ॥

भस्त्राच्चोभौ † ॥ १२ ॥

भस्त्राच्च विष्टुतीम् उद्धरेदित्येवमुभावाचार्यो मन्यते शाण्डिल्य
शाण्डिल्यायनश्च ॥ १२ ॥

धानञ्जप्यस्तामेव † ॥ ११ ॥

धानञ्जप्य आचार्यस्तामेव उद्धरेदिति स्पष्टार्थ ‡ ॥ १३ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

‡ धानञ्जप्यस्तु पुनर्भस्त्राया एव केषवाया उद्धार मन्यते । इति नाठा
न्तर पुस्तकान्तरे ।

पथ्याभिर्होतृषामाणि विदध्यादपथ्याभिरितराणि* ॥१४॥

एव सति सर्वप्रयोगे विष्टुतीना स्तोत्रविन्यास क्रियते सर्वस्मिन्
दशरात्रे सर्वेषा स्तोमाना या पथ्या विष्टुतयस्ताभिर्होतृषामाणि
विदध्यात् अपथ्याभिरितराणि सर्वाणि स्तोत्राणि कुर्यात् होतृषा
मभ्यो यान्यन्यानि ॥ १४ ॥

समाप्तासु ता एवादित पुन प्रयुञ्जीत* ॥ १५ ॥

समाप्तासु सर्वासु विष्टुतिषु प्रत्यहन्ता एवादित आरभ्य पुन
प्रयुञ्जीत । १५ ॥

तथा कुर्वन् प्रागाधिकानि परिवर्त्तिन्या प्रथमस्येति शा-
ण्डिल्य* ॥ १६ ॥

तथा तेन प्रकारेण कुर्वन् यानि प्रागाधिकानि सामानि
प्रथमेऽहनि भवन्ति रथन्तरनौघसकालेययज्ञायज्ञीयानि तानि
परिवर्त्तिन्या विष्टुत्या कुर्यात् इतराण्यन्याभि ॥ १६ ॥

सकृत् सर्वा समाप्य पथ्ययेव तत ऊर्द्धमिति धानञ्जय*
॥ १७ ॥

सकृत्सर्वा कृत्वा यान्यन्यानि स्तोत्राणि शिष्टानि तानि पथ्यैव
विष्टुत्या कुर्यात् इत्येवं धानञ्जय आचार्यो मन्यते किन्तु ॥ १७ ॥

असमाप्तासु त्वपि षोडशाम पथ्यथैव तथा कुर्यात्* ॥१८॥

यद्येतेन प्रकारेण कुर्यात् ततो यद्यसमाप्तासु सर्वासु षोडशामागच्छेत पथ्यथैव कुर्यात् तत शेषा समापयेत् ॥ १८ ॥

कुलायिनी चेत् प्रयुञ्जीत प्रथमस्याङ्गे द्वितीयं पृष्ठन्तया विदध्यात् ॥ १९ ॥

यदि कुलायिनी प्रयुञ्जीत ततस्तया द्वितीयं पृष्ठं विदध्यात् प्रथमग्रहणं नियमाद्यं द्वितीयमेव पृष्ठं विदध्यात् क्रमागता न कुर्यात् ॥ १९ ॥

षष्ठस्याङ्गउत्तममुक्तममुत्तमया त्रयस्त्रिंशस्य विष्टुत्या विदध्यात् † ॥ २० ॥

षष्ठस्याङ्ग उत्तममेवोक्तम उत्तमया त्रयस्त्रिंशस्य विष्टुत्या विदध्यात् अत्रापि षष्ठग्रहणं नियमाद्यम् ॥ २० ॥

उक्तं प्रयोगो ब्राह्मणेन चतुस्त्वारिंशे † ॥ २१ ॥

चतुस्त्वारिंशे सोमे ब्राह्मणेन प्रयोग उक्तं द्विप्रकारं आज्यानां प्रथमा पृष्ठानां द्वितीयोक्त्यानां तृतीयेति पूर्वं आज्यानां सा षोडश रित्यत आरम्भोत्तर ॥ २१ ॥

* ब्राह्मण्यनीयेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् तथा केद्विषये विशेषश्च कृतं ।
† ब्राह्मण्यनीयेषु ।

सवनसमीषन्ती पूर्वं प्रयोग स्तोत्रसमीषन्त्युत्तर* ॥२२॥

य पूव प्रयोग स सवनसमीषन्ती प्रयोग उच्यते एकैक सन
सवनमुपगच्छति दृषतिगत्यथ उत्तर प्रयोग स्तोत्रसमीषन्ती
प्रयोग ॥ २२ ॥

तथा कुर्याद्दहर्भाजि ॥ २३ ॥

अन्यत्रापि यद्यहभजेत चतुश्चत्वारिंश अनेन प्रकारेणास्य विधान
कुर्यात् सवनसमीषन्ती प्रयोग पथ्याया कुर्यात् स्तोत्रसमीषन्ती
प्रयोग वा ॥ २३ ॥

पथ्यामन्यत्र* ॥ २४ ॥

अन्यत्र अनहर्भाजि पथ्यामेव कुर्यात् ॥ २४ ॥

अष्टाचत्वारिंशस्योत्तरया मैत्रावरुणस्यैवाज्य विदध्यात्*
॥ २५ ॥

अष्टाचत्वारिंशस्योत्तरया विष्टुत्या मैत्रावरुणस्यैवाज्य कुर्यात्
एवमश्वेऽवधारणार्थं अन्यानि सर्वाणि स्तोत्राणि पूर्वथैव ॥ २५ ॥

सर्वत्र वा क्षेत्कसामानि* ॥ २६ ॥

सर्वस्मिन्वाहनि क्षेत्कसामानि अष्टाचत्वारिंशस्योत्तरया विष्टुत्या
विदध्यात् ॥ २६ ॥

मध्यमे मध्यमे वा सवनेषु* ॥ २७ ॥

मध्यमे मध्यमे स्तोत्रे उत्तरया विष्टुत्या कुर्यात् अथ सवन
ग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते वक्ष्यति द्वितीयचतुर्थे वोत्तरे वेति
सवनेष्विति वर्त्तते ॥ २७ ॥

द्वितीयचतुर्थे वा* ॥ २८ ॥

द्वितीयचतुर्थे वा स्तोत्रे उत्तरया विष्टुत्या कत्तथे ॥ २८ ॥

उत्तरे वा* ॥ २९ ॥

उत्तरे वा स्तोत्रे उत्तरया विष्टुत्या कत्तथे सवनेष्विति वत्तते
एव ॥ २९ ॥

अदशरात्रेषु सत्रेषु पथ्या एवेति गौतम* ॥ ३० ॥

अदशरात्राणि यानि सत्राणि तेषु पथ्या एव विष्टुतय सु इत्येव
गौतम आचार्यो मन्यते ॥ ३० ॥

सर्वा इति धानञ्जय* ॥ ३१ ॥

अदशरात्रेष्वपि सत्रेषु ये स्तोत्रा तेषु सर्वा विष्टुतय स्युरित्येव
धानञ्जय आचार्यो मन्यते ॥ ३१ ॥

* ब्राह्मण्यबोध्यवम ।

इति षष्ठस्य द्वितीया ऋषिह्वया

अथ तृतीया कण्डिका ।

तचसूक्तानामादिग्रहणेन विधिरनादेशे* ॥ १ ॥

इह मशकसूचसूक्ताना ग्रहण करिष्यति स्तोत्रविधौ तेषा प्रयोग प्रति मशय कथ प्रयोक्तव्यानीति सोऽयमाचार्यस्तेषा प्रयोग विधि विवक्षु शास्त्रभारभते तचसूक्तानामादिग्रहणेन विधिरना देशे इति तचाश्च सूक्तानि च तिस्र ऋच तच इत्युपचय्यते सूक्तानि चतुश्चप्रभृतीनि तेषामादिग्रहणे क्रियमाणे समस्तस्य तचस्य सूक्तस्य वा प्रयोग स्यात् अनादेशे यत्र त्वादेश तत्र यथादेश यथा बभवेनुखतव इति षडचस्य तच पवस्य देववीरतीति दशर्चस्य तच सुद्धरनुत्तमम उपास्मै गायतानर इत्येकया वहिष्यवमानमिति ॥१॥

तचोत्तमायां प्रतिलोम* ॥ २ ॥

तचोत्तमायामादिश्रमानाया प्रतिलोमसूच प्रत्येतव्य यथा प्रदेवोदासो अग्निरिति यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसामेति ॥ २ ॥

मध्यमायां सैव* ॥ ३ ॥

तचस्य मध्यमायामादिश्रमानाया सैव केवला प्रत्येतव्या यथासन इन्द्राय यज्यव इति गायत्रश्च छल्लकवैष्टभकश्च द्रुप्सा इन्द्राय वायव इति गायत्रश्च मार्गायवश्चेति ॥ ३ ॥

रेतस्यैकत्रिकस्य वहिष्यवमानम्* ॥ ४ ॥

* आच्छाप्रयणोऽप्येवम्

एकत्रिके पठति उपास्मै गायतानर इत्येकया बहिष्यवमान
मिति तत्राय सशय कि रेतस्या धमेण क्रियताम अथ रथन्तर
वर्णा धर्मेण उत आविहतामेव क्रियतामिति एतस्मिन् सशय आह
रेतस्यैकत्रिकस्य बहिष्यवमानमिति ॥ ४ ॥

उद्भिद्यनुरूपमेकर्चं शाण्डिल्य * ॥ ५ ॥

उद्भिदि सग्निनि स्तोमे बहिष्यवमाने एव पठति उपोषु जातमग्नुर
मित्यनुरूप इति परिभाषा भवति तच्चसक्तानामादिग्रहणेन विधि
रनादेश इति साऽय आचार्य्य आरभते उद्भिद्यनुरूपमेकर्चं शाण्डिल्य
इति ॥ ५ ॥

स्तोत्रोय गौतमधानञ्जयौ* ॥ ६ ॥

गौतमधानञ्जय्यावाचार्य्यौ स्तोत्रोयमेकचमिच्छत ॥ ६ ॥

उत्तमो त्चौ बहिष्यवमाने चातुर्मास्येषु † ॥ ७ ॥

चातुर्मास्येषु सर्वेष्वह सु त्रिवृद्बहिष्यवमानानि भवन्ति तेषु च
पञ्च प्रतीकान्यादिश्यन्ते प्रत्यह तत्र कथ प्रयोग इति उच्यते, उत्त
मावुत्तमौ त्चौ बहिष्यवमाने चातुर्मास्येषु अन्य एकर्चा ॥ ७ ॥

तथा साहस्तोत्तमे † ॥ ८ ॥

* शाङ्खायणोप्येवम् ।

† शाङ्खायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

यथा चातुर्मास्येषु तथा साहस्रोत्तमे उत्तमे उत्तमौ तृचौ अन्य
एकर्चा सर्व्वे ॥ ८ ॥

सर्व्वस्वारे च तृचा * ॥ ९ ॥

सर्व्वस्वारे बहिष्यवमाने एक सप्तर्चो द्वौ न वच्च पठति मशकः
तेषामाद्यास्तृचा स्य स्तोमवशेन ॥ ९ ॥

वामदेव्ययज्ञायज्ञीयारण्येगेयपृष्ठपूर्वाणां तृचकरणमुत्त-
रयो पवमानयो † ॥ १० ॥

वामदेव्यादीनामुत्तरयो पवमानयोविधीयमानाना माध्य
न्दिनार्भवयो तृचेषु क्रिया स्यात् ॥ १० ॥

अन्येषाञ्चाविप्रतिषेध † ॥ ११ ॥

अन्येषाञ्च साम्ना माध्यन्दिनार्भवयोरदिश्यमानाना तृचे क्रिया
स्युत् विप्रतिषेधोनास्ति अविप्रतिषेधोऽविरोध ॥ ११ ॥

एकमेकर्च कुर्वन् प्रथमायामादित कुर्यात् ‡ ॥ १२ ॥

यद्येक एकर्च कर्त्तव्यो भवति त् प्रथमायामादित कुर्यात् यदि
गायत्र यदि बार्हत यथा कृन्दोमदशाचे द्वितीयेऽहन्यष्टाविशि ॥ १२ ॥

द्वौ तस्यामिव ‡ ॥ १३ ॥

* ब्राह्मणायणीये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयनैकसूत्रं ज्ञातम् ।

‡ ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

यदि द्वावेकैर्चौ कत्तव्यौ स्याता तस्यामेव प्रथमाया कुर्यात्
यथा कन्दोमदग्नाहे एव द्वितीयेऽहनि चतुश्चत्वारिंशे ॥ १३ ॥

त्रिनेकत्वे नाना स्तोत्रीयासु* ॥ १४ ॥

त्रिनेकर्चान् कुर्वन्नेकस्मिन् त्वचे कुर्यात् नाना स्तोत्रीयासु नाना
पृथगित्यथ यथा व्यूढेष्वग्निष्टोमेषु ॥ १४ ॥

चतुर्णां प्रथमायां द्वावितरौ नानोत्तरयो* ॥ १५ ॥

यदि चतुर्णामेकर्चाना क्रिया स्यात् तदा प्रथमाया स्तोत्रीया
या द्वावेकैर्चौ कुर्यात् इतरौ द्वावेकचे पृथगुत्तरयो स्तोत्रीययो
कुर्यात् ॥ १५ ॥

माध्यन्दिने चेदेको द्वौ वा बृहत्यामेव* ॥ १६ ॥

यदि माध्यन्दिने एक एकच कत्तव्यो भवति द्वौ वा बृहत्या
मेव कुर्यात् उदाहरणमत्रोक्तम् ॥ १६ ॥

त्रिन्यतरस्यां सम्भवेयु* ॥ १७ ॥

त्रिनेकर्चान् कुर्वन् यतरस्या सम्भव स्यात् गायत्र्या बृहत्या वा
तस्या कुर्यु ॥ १७ ॥

अनध्यासा चेत द्वयोरन्यतर गायत्र्यां धानञ्जय* ॥ १८ ॥

यदि अनध्यासा बृहती स्यात् ततोद्वयोरैकश्चयोरैक गायत्र्या
कुर्यात् एक बृहत्याम एव धानञ्जय आचार्यो मन्यते ॥ १८ ॥

* ब्राह्मण्यगोऽप्येवम् ।

उभौ बृहत्याः शाण्डिल्य * ॥ १९ ॥

शाण्डिल्य आचार्य उभावेकौ बृहत्या कर्त्तव्यौ मन्यते ॥१९॥

साध्यासायाञ्चेदेकोऽध्यास्यायामेवान्त * ॥ २० ॥

यदि साध्यासाया बृहत्या एक एकच क्तव्यो भवति अध्या
स्यायामेव कुर्यात् स्र्वेषा बाह्यतानामन्ते यथा महाप्रते ॥ २ ॥

दौ तस्यां चादितश्च सा शशकण्णकृता † ॥ २१ ॥

द्वावेकौ कुवन साध्यासायाञ्च कुर्यादध्यासाया आदौ च
बृहत्या सा शशकण्णकृता तस्या इय सज्ञा शशकण्णकृतेति उक्त मशनेन
तस्य शशकण्णकृता बृहतीति ॥ २१ ॥

त्रिष्वध्यास्या लुप्यत * ॥ २२ ॥

त्रिष्वेकेषु क्रियमाणेषु अध्यास्यायालोप क्तव्य ॥ २२ ॥

चतुरो नाना स्तोत्रीयासु * ॥ २३ ॥

यदि चत्वार एकर्चा क्तव्या स्यु ततो नाना स्तोत्रीयासु
कुर्यात् त्रीन पृथक् स्तोत्रीयासु चतुथमध्यास्यायाम ॥ २३ ॥

द्वादशे बृहत्याः सामद्वच * ॥ २४ ॥

द्वादशे स्तोत्रे बृहत्या सामद्वच, स्यात् यथा पुनस्तोत्रे ॥ २४ ॥

* द्वाध्याययोऽप्येवम् ।

† द्वाध्याययोर्नैतेन मन्त्रद्वयं कृतम्

आर्भवे चेदेकोऽनुष्टुभि* ॥ २५ ॥

माध्यन्दिने विधिरुक्त साम्प्रतमाभव उच्यते यदि आर्भवे एक
एकर्च कत्तव्यो भवति तमनुष्टुभि कुर्यात् उक्तमेकर्च कुर्वन् प्रथ-
मायामादित कुर्यादिति उक्तमुदाहरणम् ॥ २५ ॥

द्विप्रभृतीन् ककुप्प्रभृत्यानन्तर्येण* ॥ २६ ॥

द्विप्रभृतीनेकर्चानाभवे कुवन ककुभमारस्य कुर्यादानन्तर्येण
यथेन्द्रस्तोत्रे ॥ २६ ॥

उष्णिक्ककुभोस्तृचैकर्चत्वमव्याघातेन* ॥ २७ ॥

उष्णिक्ककुभोस्तृचैकर्चक्रिया अव्याघातेन स्यात् यदि ककुभ
मेकचा कुर्यात् उष्णिहमप्येकच कुर्यात् यदि ककुभ त्वचस्था कुर्यात्
उष्णिहमपि त्वचस्थमेव कुर्यात् ननु किमिदमारभ्यते उक्त द्विप्रभृ
तीन् ककुप्प्रभृत्यानन्तर्येणेति उच्यते ज्योतिष्टोमप्रकरणे ब्राह्मण
माह तासु सहित तासु सफमिति त्वचस्थतामाह सोऽयमाचार्या
नियमार्थमारभते कथम् उष्णिक्ककुभौ ज्योतिष्टोमे एकैर्चौ
स्यातामिति तथाह्वा मशकोऽपि एकर्च उष्णिक्ककुभौ स्याता
मिति ज्योतिष्टोमेऽभिप्रेत्य सम्यद शास्त्रि ॥ २७ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

इति षष्ठस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

वामदेव्यन्तु त्वचे विश्वजिच्छिल्ये यज्ञायज्ञीयप्रभृतीनि च
त्रीणि* ॥ १ ॥

उक्त द्विप्रभृतीन ककुप्प्रभृत्यानन्तर्येणेति विश्वजिच्छिल्ये
आभवे अष्टादश स्तोम तत्र दश सामानि पयन्ते तस्मिञ्चतुभिसृचस्यै
कार्यं षड्भिश्चैकचै तत्राय न्याय प्राप्त द्विप्रभृतीन ककुप्प्रभृत्या
नन्तर्येणेति अत आह वामदेव्यन्तु त्वचे विश्वजिच्छिल्ये यज्ञायज्ञीय
प्रभृतीनि च त्रीणीति विश्वजिच्छिल्ये आभवे वामदेव्यन्तु त्वचे स्यात्
यज्ञायज्ञीयवारवन्तीयकावानि च अत्रोच्यते किमर्थमिदमारभ्यते
यदा प्राप्तिरेवैषान्तृचस्थले वामदेव्ययज्ञायज्ञीयारण्येगेयपृष्ठपूर्वाणा
न्तृचकरणमुत्तरयो पवमानयोरिति वामदेव्ययज्ञायज्ञीययोस्तावद्
ग्रहणादेव वारवन्तीयस्य पृष्ठपूर्वत्वात्सम्भवति स्तोमेऽन्त्य सर्वत्र त्वच इति
सिद्धे कावस्य त्वचले कि पुनरारभ्यते उच्यते, द्वयो सामान्ययो
विंधीर्विकल्प स्यात् यदि नारभेत ततो द्विप्रभृतीन ककुप्प्रभृत्या
नन्तर्येणेत्यनेन विकल्प उच्यते यद्येव यज्ञायज्ञीयप्रभृतीनि त्रीणीति
ग्रहण किमर्थं यदा त्रीणैवैतानि उच्यते विश्वजिद्विचारेषु प्रयो
जनम ॥ १ ॥

सम्भवति स्तोमेऽन्त्य सर्वत्र त्वचे* ॥ २ ॥

यत्र स्तोम सम्भवति तत्र अन्त्यन्तावदवश्नन्तृचे स्यात् सर्वग्रहण

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

किमथम उच्यते, आर्भवेऽधिकृते सर्वग्रहण क्रियते कथ माध्यन्दिने चाभवे चेति ॥ २ ॥

द्वितीयञ्चेदरण्ये गेयम्* ॥ ३ ॥

अरण्ये गेय यदि तस्मिन् स्यात् द्वितीय तत्तृचे स्यात् इत्यस्य सम्भवति स्तोम इति वक्तते ॥ ३ ॥

तदभाव यदन्त्यात् पूर्वम्* ॥ ४ ॥

तस्यारण्येगेयस्याभावे यदन्त्यात्पूर्व द्वितीयन्तृचे स्यात् ॥ ४ ॥

एकर्चस्थानेष्वनापद्यमानानि त्वेषु कुर्यात् गायत्र त्रिणि धन मध्यन्दिने मध्ये निधनमैडमार्भवे* ॥ ५ ॥

यद्येकचस्थानेषु नापद्येरन तत सति सम्भवे गायत्र तावदु भयो पवमानयोस्तृचेषु कुर्यात् त्रिणिधन मध्यन्दिने त्वचे कुर्यात् मध्ये निधनमैडमार्भवे कुर्यात् ॥ ५ ॥

अनादिष्टत्वचैकर्चान्येतेनोद्देशेन कल्पयेत्* ॥ ६ ॥

द्योऽयमादेश एकमेकच कुवन प्रथमायामादित कुर्यादित्यत आरभ्य तेन समानवचनोद्देशेन अनादिष्टत्वचैकर्चानि स्तोत्राणि कल्प येत् यानि तु मशकेनादिष्टानि तानि तथैव कुर्यात् ॥ ६ ॥

ककुव्यत्र मध्यन्दिन एकर्चस्तस्यामन्यत्रोत्तमाद्ब्राह्म्य स्तोमात्* ॥ ७ ॥

* ब्राह्म्यायणोऽप्येवम् ।

ककुब्जत्र मध्यन्दिने आस्ते ककुभ प्राचीमदृहतोत्येव तत्र एकर्च
तस्या भवेत् उत्तमे तु ब्राह्मस्तोमे त्वचे स्यात् ॥ ७ ॥

पूर्वयोर्ब्राह्मस्तोमयोरार्भवे गायत्रमेकच्चे धानञ्जप्यस्तृचे
मरुताऽ सऽस्तोभम्* ॥ ८ ॥

पूवयार्ब्राह्मस्तोमयो प्रथमद्वितीययोरार्भवे पवमाने गायत्र
मेकचे धानञ्जप्यो मन्यते मरुता मस्तोभन्तृचे ॥ ८ ॥

विपरोतऽ शाण्डिल्य * ॥ ९ ॥

एतद्विपरोत शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते त्वचे गायत्रमेकर्चे
मरुता मस्तोभ विपरोत प्रातिलोम्यम ॥ ९ ॥

चतुर्ऋचानामावृत्तिध्वन्त्यामुद्धरेत्* ॥ १० ॥

चतुश्चचानामावृत्तिस्तोत्रेष्वदिश्यमानानामन्याम ऋचमुद्धरेत्
श्चावृत्तिस्तोत्रेषु चतुर्थ्या सम्भवो नास्ति ॥ १० ॥

तृतीयाऽ सर्वस्वारस्वरसाम्नो * ॥ ११ ॥

सवस्वारस्वरसाम्नोर्यज्ञयोस्तृतीयामृचमुद्धरेत् चतुश्चचात् उपप्र
यन्तो अध्वरमित्येतस्मात् सवस्वारे तृतीयामुद्धरेत् अनाभिरूपात्
तत्र हिरण्यवत्यभिरूपता कुर्यात् स्वरसाम्नि प्रत्यसौ पिपोषत इत्ये
तस्य तृतीयामनुष्टुभमुद्धृत्य चतुर्थी तत्र बृहतीना कुर्यात् आभि
रूपात् ॥ ११ ॥

* द्राक्ष्यायणोऽप्येवम ।

प्रवामर्चन्तीति द्वितीयाम्* ॥ १२ ॥

सर्वस्वारे प्रवामर्चन्तीत्येतस्मिञ्चतुर्च्चचे द्वितीयाष्टचमुद्धरेत् अन
भिरूपा सा सर्वस्वार इति कृत्वा तस्याम च्च उद्धार एतस्मिन् ॥१२॥

सुषमिद्ध इत्यत्रिसिष्ठशूनककएवसकृतिवध्रुश्वानां तानू
नपातीम* ॥ १३ ॥

सुषमिद्ध इत्येतस्मिञ्चतुर्च्चचे अत्रिप्रभृतीनान्तानूनपातीष्टचमुद्ध
रेत् मधुमन्त तनूनपादित्येषा सा ॥ १३ ॥

नाराशुसीमन्येषाम* ॥ १४ ॥

अन्यगोत्राणा नाराशुसीमुद्धरेत् तस्माच्चातुर्च्चचात् नराशुसमिह
प्रियमित्येताम ॥ १४ ॥

समवाये तु भूयसां कल्प* ॥ १५ ॥

यत्रैव बहवो दीचेरन्नन्यगोत्रा तत्र ये भूयासो बहूतरा नेषः
य कल्पस्त कुर्यात् ॥ १५ ॥

गृहपति वानुसत्रिणोऽनुभवन्तीति भवन्तीति ६ ॥ १६ ॥

यद्वा गृहपतेर्गोत्र स्यात् त वा कन्य कुर्यात् यस्मादिय श्रुति
गृहपतिमनुसत्रिणो भवतीति ॥ १६ ॥

* द्राघ्नायणोऽप्येवम् ।

इति षष्ठस्य चतुर्थी कथिका

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

वर्द्धमानेषु स्तोत्रेषु प्रथमस्य पर्यायस्य प्रथमा त्वचभागा
तस्यास्त्रिवचनम्* ॥ १ ॥

इह त्रिवृदादिष्वष्टाचत्वारिंशान्तेषु विष्टुतय पठिता एक
प्रभृतयश्च स्तोमा श्रूयन्ते अथैक एकत्रिक सप्तिसप्तदशौ स्तोमौ
भवत सवो दशदशौ भवति द्वादशो विष्टुवान यच्चतस्रभिर्बहि
ष्पवमान भवति यदष्टाभिर्गज्यानि यद्द्वादशो माध्यन्दिन पवमान
यत षोडशभिः पृष्ठानि तद्विंश आर्भव एवमादय स्तोमा श्रुता
न च तेषां विष्टुतय पठिता आन्वाये सोऽयमाचार्य्य पर्यायकृति
विवक्षु शास्त्रमारभते वर्द्धमानेषु स्तोत्रेषु प्रथमस्य पर्यायस्य प्रथमा
त्वचभागा तस्यास्त्रिवचनमिति वर्द्धमानेष्विति ये प्राकृतेभ्य ऊर्द्ध वर्द्ध
माना तेषु प्रथमस्य पर्यायस्य या प्रथमा स्तोत्रीया तस्या
सज्ञा त्वचभागेति तस्या आदौ त्रिवचनम् ॥ १ ॥

मध्यमावापस्थानम् † ॥ २ ॥

मध्यमाया पर्यायस्य स्तोत्रीया तस्या सज्ञा आवापस्थान
मिति ॥ २ ॥

उत्तमा परिचरा † ॥ ३ ॥ ५

* द्राक्षायोनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† द्राक्षायणोऽप्येवम् ।

या उत्तमा प्रथमस्य पर्यायस्य स्तोत्रीया तस्या परिचरा
सज्ञा ॥ ३ ॥

परिचरा त्वचभागावापस्थानमिति मध्यमे ॥ ४ ॥

मध्यमस्य पर्यायस्य या प्रथममध्यमोत्तमा स्तोत्रीयास्तासा
मथेता सज्ञा ॥ ४ ॥

आवापस्थान परिचरा त्वचभागेत्युत्तमे* ॥ ५ ॥

उत्तमस्य पर्यायस्य या प्रथममध्यमोत्तमा स्तोत्रीयास्तासा
मथेता सज्ञा सव्यवहाराया सव्यवहारश्चास्मिञ्कास्ते अथ वर्द्धमाने
ध्विति किमथ किं ये अवर्द्धमानास्तेषु पर्यायकृतिनेष्टा उच्यते
न तेषु पर्यायकृति न वक्ष्यति इयन्तु पर्यायकृतिस्तृचभागादि
वर्द्धमानेषु सुतरामुपपद्यते एवञ्च कृत्वा निदानकारोऽप्याह मैषा
विष्टावकृतिरेकविशादिषु साधिष्टमुपपद्यत इति ॥ ५ ॥

एते विष्टावा * ॥ ६ ॥

उक्त पर्यायविष्टावान् सन्द्धादिति अतोऽत्र विष्टावसज्ञा करोति
॥ ६ ॥

तदभावे त्वचभागास्थानेषु पर्यायाणां पर्याया स्यु* ॥७॥

विष्टावानामभावे पर्यायाणान्तृचभागास्थानेषु पर्याया स्यु
त्वचभागास्थाने ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

यथा वैक पर्याय * ॥ ८ ॥

यथा वा एक पर्यायो भवति तथा सर्वे पर्यायाः स्युः त्वच
भागाया स्थाने प्रथम आवापस्थाने द्वितीय परिचरास्थाने
तृतीय ॥ ८ ॥

नैकिनीपर्यायाविद्यन्ते । ॥ ९ ॥

द्रव्याभावात् ॥ ९ ॥

तथा त्रिके विष्टावा । ॥ १ ॥

द्रव्याभावादेव ॥ १ ॥

त्रिवृतश्चोद्यत्याम् * ॥ ११ ॥

त्रिवृतश्च स्तोमस्य उदत्या विष्टुतौ विष्टावा न विद्यन्त आम्नाय
सामर्थ्यात् ॥ ११ ॥

समेषु सम प्रयोग स्तोत्रीयाणाम् * ॥ १२ ॥

साम्प्रत पर्यायकृतिरुच्यते ये तावत्समा स्तोमास्तेषु स्तोत्री
याणां सम प्रयोग स्यात् यावत्काल प्रथमा प्रयुज्यते तावत्कालो
द्वितीया तावत्काल एव तृतीया विन्यासन्याय उक्त ॥ १२ ॥

एकैकाधिप्रयेष्वधिका द्वे द्व्यधिप्रयेषु * ॥ १३ ॥

* आङ्गायणोऽप्येवम् ।

। आङ्गायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रे कृतम् ।

एकाधिश्येषु स्तोमेषु एकाधिका स्तोत्रीया कुर्यात् द्वे स्तोत्रीये
द्विधिश्येषु द्वे अधिके तस्याधिक्यं कृतं समेभ्य ॥ १२ ॥

ते विषमा ॥ १४ ॥

ते स्तोमा विषमा इत्युच्यन्ते ॥ १४ ॥

युग्मायुक्ताद्व्युत्तरीभावेण वर्त्तन्ते* ॥ १५ ॥

समो युग्मावस्तेषां व्युत्तरीभावेन वर्त्तन्ते ॥ १५ ॥

अयुज एकप्रभृतयो द्विकप्रभृतयो युज † ॥ १६ ॥

एकप्रभृतयः स्तोमा व्युत्तरीभावेन वर्त्तन्ते तेऽयुज द्विकप्रभृ-
तयो व्युत्तरीभावेण वर्त्तन्ते ते युग्मा ॥ १६ ॥

व्युत्तरीभावेणोभयेसां समवैषम्यम्* ॥ १७ ॥

उभयेषां युग्मायुजान्तु व्युत्तरीभावेन वर्त्तमानानां स्तोमा एक-
प्रभृतयः व्युत्तरीभावेन वर्त्तमाना एकाधिश्चया भवन्ति समवैषम्य-
कस्य समवैषम्यं युग्मायुक्तयो ॥ १७ ॥

एकप्रभृतयः एकाधिश्चया* ॥ १८ ॥

एकप्रभृतयः स्तोमा व्युत्तरीभावेन वर्त्तमाना एकाधिश्चया
भवन्ति ॥ १८ ॥

* द्राक्षायणोऽप्येवम् ।

† द्राक्षायणेनैतेन सूत्रद्वयं ह्यतम्

द्विकप्रभृतयो द्व्यधिशया * ॥ १९ ॥

द्विकप्रभृतय व्यत्तरीभावेण वत्तमानाद्यधिशया भवन्ति ॥१९॥

समास्त्रिकप्रभृतय * ॥ २० ॥

द्विकप्रभृतय व्यत्तरीभावेण वत्तमाना समा भवन्ति ॥ २० ॥

विषमा समपर्यायैर्वर्तन्ते * ॥ २१ ॥

य एते विषमा एकाधिशया द्व्यधिशया समपर्यायैर्वर्तन्ते एते
समा समानपर्यायास्तस्मात् समानवृत्तिरेतेषां यावभितोऽनन्तरौ
समौ तयो पर्यायान सहरेत् पूर्वस्यैकमेकाधिशयेषु द्वौ द्व्यधिशयेषुभ
यान्यथाजाति यस्मिन् विषमे स्तोमे पर्यायकृति कत्तव्या तस्य याव
भितोऽनन्तरौ समौ स्तोमौ स्याता तयो पर्यायसुहार कुर्यात् एक
मेकाधिशयेषु, स्तोमेषु पूर्वस्य स्तोमस्य एक पर्यायमनुसहरेत् उत्तरस्य
समस्य द्वावनुसहरेत् द्वौ द्व्यधिशयेषु, सहरेदिति वर्तते पूर्वस्य द्वौ
सचाथमुत्तरस्य पर्यायस्यैकमेकाधिशये पर्यायवचन † तदेकमिति
उभयानेतान पर्यायान यथाजातिमतामनुसहरेत् ये तु ये तत्र †
अनुसहरेत् समानजातीयान तानपसत्र एव समेभ्यो यथा सप्तिनि †
यत्रानुरूपपर्यायकृति उत्तमौ त्रिवृत्स्तथा † एकादशस्य त्रिवृत्
प्रजानां पूर्वो त्रिकौ पर्यायौ पञ्चदशस्योत्तम सप्तदश † द्वितीय
द्वितीयोर्द्वादशात् † द्वितीयषट्कात् उत्तमौ द्वादशात् विपर्ययो

* ब्राह्मणायगोऽप्येवम् ।

† पस्तकत्रयेऽपि एतेषु स्थानेषु पतितमनुमीयते असलप्रत्वात् ।

युग्मायुजामयुक्तु यथास्थान पर्यायान कुर्यात् सोऽविदोष भाष्यान्त
रमेतत् ॥ २१ ॥

यावभितोऽनन्तरो समौ तयो पर्यायान् स० हरेत्* ॥२२॥

यौ स्तोमौ यस्य स्तोमविषयस्थानन्तरो समस्तोमौ तयो सम्ब
न्धिन पर्यायानाहरेत् विषम क्लृप्त्यर्थं कथमित्याह ॥ २२ ॥

पूर्वस्यैकमेकाधिश्येषु ॥ २३ ॥

पूर्वस्य समस्य सम्बन्धिनमेक पर्यायम आहरेत् क्लृप्त्यर्थं सामर्थ्यात्
द्वावुत्तरादिति सिद्धम् ॥ २३ ॥

दो द्व्यधिश्येषु ॥ २४ ॥

द्व्यधिशया येषान्द्वे समेभ्योऽधिके तेषु कल्पप्रमानेषु पूर्वस्य
द्वौ पर्यायावाहरेत् अर्थादुत्तरस्य समस्यैकम अत्र विगेषमाह ॥२४॥

उभयान् यथाजाति* ॥ २५ ॥

उभयानेकाधिशयान द्व्यधिशयान सह्यमाणान यथाजाति
कल्पप्रमाने जात्यनतिक्रमेण सहरेत् तेनायुच्छेकाधिश्यद्व्यधिश्येषु
कर्तव्येष्वयुग्म्य एव समेभ्य पार्श्वस्थेभ्योऽनन्तरेभ्यश्च पर्यायसहार
कत्तव्य तथा युज्येकाधिश्यद्व्यधिश्येषु कर्तव्येषु समानजातीयेभ्यो

युग्म्य एव समेभ्य पाश्वस्येभ्योऽनन्तरेभ्य पर्यायसहार कर्तव्य
उदाहरण त्रयोदशी अस्यैकाधिश्चयत्न विषमत्वञ्चास्ति अथञ्च
द्वादशाहवत् समस्तोत्रीयकादेकयाधिकस्ते विषमा इति च विषम
एकिप्रभृतिवाचायुक् तेनानन्तरयोरयुजो समयो सकाशात्
पर्यायसहारे विषमा समपर्यायैरिति युक्त पूर्वस्यैकमेकाधि
शयेष्विति च तेनार्युज समस्तोत्रीयकस्थानन्तरस्य चिद्वृत्त एक
पर्यायमाहरेत् त्रयोदशानि प्रथम यथास्थान पर्यायानिति हि
वक्ष्यति पञ्चदशस्योत्तरौ च द्वौ तदनन्तरत्वादयुक्तात्मस्तोत्री
यकत्वाच्च सप्तदशो द्वाधिश्चयो विषम पञ्चदश द्वाभ्यामधिकत्वात्
तस्याकृति प्रथमै पठितै पञ्चदशादनन्तरादयुज समादेकविंश
दुत्तम अत्र च द्वौ पूर्वस्य द्वाधिश्चयत्नात् षोडश एकाधिश्चयो युक्
अतोऽस्यैक समाद्युजश्च द्वादशात् प्रथम अष्टादशादुत्तरौ च द्वौ
अत्रैक पूर्वस्यैकाधिश्चयत्नात् षडविंशो द्वाधिश्चय समो युक् तस्य
युज समादनन्तराच्चतुर्विंशत् द्वौ प्रथमौ त्रिंशच्चोत्तमो युक् सम
त्वात् तेन युग्विषमान् युक्समेभ्य अयुग्विषमानयुक्समेभ्य इति सिद्ध
तद्विषमान विषमैरित्येको जातिसहार्गकल्प सप्रपञ्च उक्त अधुना
युग्मायुक्सहारकल्प वक्तुमाह ॥ २५ ॥

युग्मायुग्मयो वा* ॥ २६ ॥

अनन्तरौ समौ तदर्थथाजात्येव कल्पप्रमाणस्य यथा युग्वि-
षमान युक्समेभ्य अयुग्विषमानयुक्समेभ्य इति अपित्वनन्तरेभ्य

* आद्यायणोऽप्येवम

समेभ्यो युग्मायुग्म्य उभयत्र अयुजि युजि च सहर कर्तव्य कथमि
त्यत आह ॥ २६ ॥

तत्र युजामेकाधिगयानामयुज पूर्वा पर्यायौ* ॥ २७ ॥

तत्र युग्मायुक्सहारकल्पे युजामेकाधिगयाना कर्तव्यानामयुजोऽ
नन्तरस्य च द्वौ पूर्वा पथ्यायावाहरेत यथा षोडशनि समानयुजोऽ
नन्तरात् पञ्चदशात् पूर्वा द्वौ पथ्यायौ अर्थादष्टादशात् युक्समाच्चो
त्तममाहरेत ॥ २७ ॥

उत्तरौ द्व्यधिगयानाम्* ॥ २८ ॥

युक्द्वाधिगयानामयुज अनन्तरस्य समस्योत्तरौ यत्र तत्रस्यस्य
अतएवोत्तरावित्याह अथवोत्तराविति वचनात् उत्तरादयुज आनेयौ
द्व्यधिगयाना समाना एकाधिगयाना पूर्वस्मात् पूर्वत्र पूर्वावित्युक्ते
यथास्थानमिति वचन वक्ष्यति तेन युजो द्व्यधिगयस्य षड्विगस्य
नन्तरादयुज उत्तरात् सप्तविंशत् समादुत्तरौ द्वावधिकात् युज
एक पूर्वात् चतुर्विंशत् समादिति ॥ २८ ॥

विपर्यया युग्मायुजामयुक्तु* ॥ २९ ॥

अयुजामेकाधिगयेषु द्व्यधिगयेषु कतञ्चेषु युग्मायुजो पूर्वाक्तात्
न्यायात् विपरीतो न्यायो ज्ञेयस्तेनायुजाधिगयाना कर्तव्याना त्रयो
दशादीना युजो द्वादशात् पूर्वा पर्यायौ अर्थात् पञ्चदशादुत्तर

द्यधिश्शयानान्तु अयुजा युज समादनन्तरादुत्तगै यथा सप्तदशिन्येवो
दाहरणमात्रन्तु सप्तदश क्लृप्तत्वात् तेनाष्टादशादुत्तगै पञ्चदशात् पूर्वं
इति सप्तदशे युग्मायुक्त्वहार ॥ २९ ॥

यथास्थान पर्यायान् कुर्यात् सोऽविदोष * ॥ ३० ॥

आह्वियमाणान् पर्यायान् यथास्थान स्वस्थानानतिक्रमेण
कुर्यात् प्रथमादानोत्तममुत्तरादुत्तरमिति तेन प्रथमं प्रथमे
स्थाने द्वितीये द्वितीयस्तृतीये, तृतीये इति एव क्रियमाणे अविदोषो
भवतीति सव्यवहारायम् । कण्डिका समाप्ता । षष्ठस्य पञ्चमी कण्डि
काया त्यक्तशिरान् भणित्वा अन्यभाष्यात्यक्तमेकमधिकाबलिद्वयमुद्धृत्य
त्रिंशदधिकार्ये चोपितं चतुष्के त्रिकान् षष्ठि युजायुग्भ्यो वा अथवा
अयुग्भ्यश्चानुशया युग्मा । तत्र युजामेकाधिश्शयाना स्तोमानामेका
धिश्शयाना अयुज पूर्वा पर्यायौ स्यातामुत्तगै द्यधिश्शयाना तत्
तस्मिन् युग्मा † स्तोमानामेकाधिश्शयानामयुजावितरैः स्तोमौ पूर्वा
पर्यायौ स्याता अर्थादापन्नं युज उत्तममिति द्यधिश्शयाना युजस्तेषा
उत्तमौ पर्यायौ न एकस्मात् उत्तरपूर्वयो स्याताम् अर्थादापन्नं युज
पूर्वा प्रथम इति यथा दशनि त्रिवृतं पूर्वो द्वादशात् उत्तमं तथा †
प्रथमयुज उत्तरं समं प्रथमद्वितीयौ षट्कात् तथोत्तमं प्रथमं
त्रिवृतं द्वितीयतृतीयौ प्रथममयुज † पर्यायौ आनन्तर्यात् पर्याय
सहार † कुर्यात् पर्यायाणां, यथास्थान † विदोषं वर्जयेदिति ॥३०॥

* ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† पुस्तकत्रयं यि एतेषु स्थानेषु पतितमनुमीयते असंभवात् ।

इति षष्ठस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी कण्डिका ।

यदवसान पूर्वं पर्यायस्तत्प्रभृतिरुत्तर * ॥ १ ॥

योविद्याव पूर्वस्य पर्यायस्यान्ते स्यात् स एवोत्तरस्य पर्याय
स्यादिर्भवति तस्यापि यदवसानन्तदेवोत्तमस्यारम्भ ॥ १ ॥

तत्सामात साम्यम् * ॥ २ ॥

तत्सामात पर्यायसामात्साम्य रमभावोऽपि भवति वक्ष्यति
तथा पर्यायरोहमसम्भवत्सु सर्वेषु समात्साममेव कुर्यात् इति ॥२॥

तदुभय कुर्यात् † ॥ ३ ॥

उक्तं यथास्थान पर्यायान कुर्यात् सोऽविदोष इति तथा
ऽविदोष कुर्यात् तत्सामात् साम्यञ्च ॥ ३ ॥

ब्रह्मायतनीयाञ्च † ॥ ४ ॥

तच्चोभय कुर्यात् यदुक्तादन्यत् ब्रह्मायतनीयाञ्च ब्रह्मायत
नीया वक्ष्यति ॥ ४ ॥

तथा पर्यायरोहमसम्भवत्सु सर्वेषु समात् साममेव
कुर्यात् ‡ ॥ ५ ॥

* ब्राह्मायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं ज्ञातम् ।

† ब्राह्मायणोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मायणेनैतेन सूत्रद्वयं ज्ञातम् ।

अविदोषादिषु सर्वेष्वसम्भवत्स सामात्साम्ये अवश्यं कुर्यात् एव
शब्दोऽवधारणार्थं ॥ ५ ॥

पर्यायप्रत्यवरोहन्तु क

यदि पुन सामात्साम्ये क्रियमाणे पर्यायप्रत्यवरोहं स्यात्
तत् वर्जयेदेव ॥ ६ ॥

विडायतनीयाञ्च* ॥ ७ ॥

विडायतनीयाञ्च विष्टुतिं वजयेत् का पुनविडायतनीयेत्यु
च्यते ॥ ७ ॥

प्रथमाया प्रयोगे भूयिष्ठे ब्रह्मायतनीया मध्यमाया
क्षत्रायतनीयोत्तमाया विडायतनीया † ॥ ८ ॥

प्रथमाया स्तोत्रायाया प्रयोगे भूयिष्ठे सा विष्टुतिर्ब्रह्मायतनीया
भवति मध्यमाया प्रयोगे भूयिष्ठे क्षत्रायतनीया भवति उत्तमाया
प्रयोगे भूयिष्ठे विडायतनीया भवति या विडायतनीया ता पर्याय
कृतौ वर्जयेत् ॥ ८ ॥

दाशरात्रिकेभ्य पर्यायकृतौ पथ्यापर्यायानेव सहरेत्*
॥ ९ ॥

उक्तं यावभितोऽनन्तरौ समौ तयो पर्यायानेव सहरेत् इति

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनेतेन सूत्रत्रयं कृतम्

स्थानेषु त्रयोऽपि विष्टावा स्युर्यथास्थान एव पर्याया नानास्तेत्रो
यासु भवन्ति ॥ १६ ॥

दाशरात्रिकेभ्य एकयाज्याय सु तस्मात् पूर्वस्थोत्तमे पर्याय
आवपेत्* ॥ १७ ॥

ये दाशरात्रिकेभ्य एकयाज्यायामस्तेषु पर्यायकृतौ तस्मात्
करिष्यमाणपर्यायात् सोमाद्य पूर्वस्तस्थोत्तमे पर्याये एका
स्तोत्रीयामावपेत् ॥ १७ ॥

ब्रह्मायतनीया तु तेषु क्षत्रायतनीया वा † ॥ १८ ॥

तत्र प्रथमे विष्टावे भूयिष्ठा आवपेत् मध्यमे वा उत्तमस्य पर्याय
स्य एव सा ब्रह्मायतनीया वा भवति क्षत्रायतनीया वा ॥ १८ ॥

आस्कन्दन्तु, गौतमश्चत्वारिंशे* ॥ १९ ॥

चत्वारिंशे स्तोमे गौतम आचार्य आस्कन्द मन्यते तुशब्दोऽ
वधारणार्थ आस्कन्द उक्तलक्षणो महाव्रतप्रकरणे चतुर्विंशति वा
स्तुत्वा मध्यमामहिकृतान्तृचस्य प्रस्तुयात्स आस्कन्दो नामेति ॥ १९ ॥

धानञ्जप्य इतरेषु* ॥ २० ॥

इतरेषु दाशरात्रिकेषु एकयाज्याय सु स्तोमेषु आस्कन्द धान
ञ्जपो मन्यते ॥ २० ॥

* ब्राह्मायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मायणेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

अथ सप्तमो कण्डिका ।

दक्षिणि चतुष्को मध्ये परिवर्त्तिनी पर्यायावभित * ॥१५

दक्षिणि स्तोमे युग्जातिमहारक्तौ प्राप्ताया अपरोऽनुमहार प्रकार आरभ्यते चतुष्कपर्याय मध्ये कृत्वा अभित परिवर्त्तिनी पर्यायौ स्याताम ॥ १ ॥

उद्यत्या वा* ॥ २ ॥

तमेव वा चतुष्क मध्ये कृत्वा उद्यतीपर्यायावभित स्याताम ॥२॥

उद्यतीपर्याययार्ब्रह्मायतनीयां कुर्वन् प्रथमायाञ्चतुष्क कुर्यात्* ॥ ३ ॥

अथ पुनस्तस्मिन्नुद्यतीपर्यायकल्पे ब्रह्मायतनीयाञ्चिकीषेत तत प्रथमायामेव चतुष्क कुर्यात् ॥ ३ ॥

द्वादशे त्वचभागास्थानेषु द्विकाविष्टावा † ॥ ४ ॥

द्वादशे स्तोमे आवापस्यानेषु स्तोत्रोद्याणा क्रिया प्रामाण्या येन तस्या प्राप्तायामाह त्वचभागास्थानेषु द्विकाविष्टावा इति द्वादशे स्तोमे पर्यायेषु यानि त्वचभागास्थानानि तेषु द्विकाविष्टावा स्यु ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणीये किञ्चिदधिकमस्ति ।

त्रयोदशत्रयोविंशयो पञ्चविंशे च मध्यम पर्यायो
ज्यायानेकज्याय सु कनोयानेककनीय सु* ॥ ५ ॥

त्रयोदशत्रयोविंशयो स्तामयो पञ्चविंशे च स्तोत्रे विशेष
आरभ्यते एकया स्तोत्रोच्यया ज्याय सु यो मध्यम पर्याय स ज्यायान
स्यात् एकया कनीय सु एकया कनीयान मध्यम पथ्याय स्यात् तत्
किमिदं बद्धवचनं यदा एक कनीयान ज्यायामौ द्वौ स्याता तत्रै
के तावद्दर्शनं पथ्यायेषु बद्धवचनमिति एकोज्यायान येषु पथ्या
येषु तदमे एकज्यायास एक कनीयान येषु तदमे एककनीयास
अपरे ब्रुवते स्तोमस्त्रेव बद्धवचनं यथा नराणां वा नराणाञ्च कथं
मासोत्समागमं अत्रिष्टुब्जगतोका अस्य स्तोत्रप्रवर्हा सवनप्रवर्हा स्यु
अथवा पर्यायकृतिरेवास्व प्राथम्येन विवक्षिता तत्र त्रयोदशे तावत्
एकयाज्यायसि प्रथमोत्तमौ पथ्यायौ द्वादशात् मध्यम पञ्चदशात्
तथा पञ्चविंशे चतुर्विंशत् प्रथमोत्तमौ पथ्यायौ मध्यमस्त्रिणवात्
त्रयोविंश एकया कनीयान तस्मिञ्चतुर्विंशत् प्रथमोत्तमा मध्यम
एकविंशत् धानञ्जयसु जातिसंहारं मन्यते उभयोरजातिसंहारं
धानञ्जय इति ॥ ५ ॥

तथैकान्त्रिंशेकत्रिंशयो * ॥ ६ ॥

तथा तेन प्रकारेण ज्याय कनीयस्व एकोनत्रिंशे प्रथमोत्तमौ
त्रिंशत् मध्यमस्त्रिणवात् तथैकत्रिंशे प्रथमोत्तमौ त्रिंशत् मध्यम
स्त्रिणवात् ॥ ६ ॥

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

रूढपर्याया वा* ॥ ७ ॥

रोहणे वा सर्वेष्वेते पर्याया स्य उत्तरोत्तरवृद्ध्या ॥ ७ ॥

तेषां प्रथमे युग्मायुक्त्वाऽह्वारऽशाण्डिल्यायन* ॥ ८ ॥

तेषां त्रयोदशाना त्रयोदशप्रभृतीनां प्रथमे त्रयोदशे युग्मायुक्त्वाह्वारशाण्डिल्यायनं आचार्या मन्यते ॥ ८ ॥

द्वितीये शाण्डिल्य* ॥ ९ ॥

द्वितीये त्रयोविंशे शाण्डिल्य आचार्यो युग्मायुक्त्वाह्वारमन्यते ॥ ९ ॥

उभयोर्जातिसह्वारं धानञ्जय* ॥ १० ॥

उभयोस्त्रयोदशत्रयोविंशयोर्जातिसह्वारं धानञ्जय आचार्यो मन्यते ॥ १० ॥

शाण्डिल्यस्य पञ्चविंशे* ॥ ११ ॥

शाण्डिल्य आचार्यं पञ्चविंशे जातिसह्वारमन्यते चशब्दसमुच्चयार्थं ॥ ११ ॥

अष्टादशसप्तदशएवावपेदिति गौतम* ॥ १२ ॥

गौतम आचार्यो मन्यते अष्टादशेनैव समप्रयोगन्यायं स्यात् सिद्धे एव सप्तदशे अष्टादशी स्तोत्रोच्यमानावपेत अविद्वान्यायेन ॥ १२ ॥

* आह्वार्योऽप्येवम् ।

न्यायविहित स्यादिति धानञ्जय * ॥ १३ ॥

धानञ्जय आचार्या मन्यते य एव न्याय समेषु सम प्रयोग
सोत्रोपाणामिति तेनैवास्व विधान स्यादिति ॥ १३ ॥

एकान्नविंशे परिवर्त्तिनी पर्यायावभितस्त्रयोदशी मध्ये
॥ १४ ॥

एकान्नविंशे सोमे अपरोन्याय आग्रभ्यते अभित परिवर्त्तिनी
पर्यायो स्याता त्रयोदशी मध्यम पर्यायो भवति ॥ १४ ॥

तस्मिन् प्रथमायास्त्रिवचन तथोत्तमाया ॥ १५ ॥

तस्मिन्त्रयोदशपर्याये प्रथमाया सोत्रोपायास्त्रिवचन स्यात्
तथोत्तमाया सोत्रोपायास्त्रिवचन मध्यमा सप्तहल उच्यते ॥ १५ ॥

पञ्चदश पर्यायावभितो नवो मध्ये त्रिकविष्टावइति धान-
ञ्जय * ॥ १६ ॥

धानञ्जय आचार्या मन्यते तस्मिन्नेकान्नविंशे पञ्चदशपर्याया
वभित स्याता नवो पर्यायो मध्ये स्यात् त्रिकैविष्टावैरिति ॥ १६ ॥

शाण्डिल्यायनस्तु जातिसंहारम् * ॥ १७ ॥

शाण्डिल्यायन आचार्या जातिसंहार मन्यते तुशब्दोऽवधा
रणार्थं जातिसंहारमेव मन्यते नेतरान् कल्याण ॥ १७ ॥

* ब्राह्मण्यथोऽथं वम

द्वात्रिंशे तिस्रो विष्टुनी कुर्यादिति गौतम ॥ १८ ॥

द्वात्रिंशे स्तोत्रे तिस्रो विष्टुतो कुर्यात् इत्येव गौतम आचार्यो
मन्यते ॥ १८ ॥

तासां पर्यायकृतिप्रयोगौ चतुश्चत्वारिंशेन व्याख्यातो*
॥ १९ ॥

तासां द्वात्रिंशप्रयोगे तिसृणां विष्टुतीनां पर्यायाणाञ्च कृति
प्रयोगश्च चतुश्चत्वारिंशेन स्तोत्रेण व्याख्यातौ पर्यायकृतिस्तावत्
प्रथमायां विष्टुत्या एकादशो प्रथम पर्याय दशो द्वितीय एकादशो
तृतीयो द्वितीयया दशो तृतीयया एकादशो दशो पूर्व एकादशिनानु
त्तरे द्वितीयायाम् एकादशिनैः पूर्वो दशो उत्तमा तृतीयाया
प्रयोग याज्यानां प्रथमा पृष्ठानां द्वितीयोक्त्यानां तृतीयेत्येव
प्रथम याज्यानां सा हेतुरित्यत आरभ्य द्वितीयो षोऽच्छावाकमिति
तृतीय ॥ १९ ॥

अप्यहर्भाजि प्रथमथैवेति शाण्डिल्य * ॥ २० ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह अहर्भाज्यपि द्वात्रिंशे प्रथमथैव विष्टुत्या
सर्वमह कुर्यात् उत्तरे विष्टुती नैव प्रसृज्जीत अन्वेषात्वाचार्याणां
यथा कुर्यादहर्भाजीति प्रकृतमेव ॥ २० ॥

* द्राष्ट्यायणोऽप्येवम् ।

इति षष्ठस्य सप्तमी कण्डिका ।

अथ अष्टमी कण्डिका ।

चतुष्टोमयोश्चतुष्पर्याया * ॥ १ ॥

चतुष्टोमश्चतुष्टोमश्चतुष्टोमौ तयोश्चतुष्पर्याया स्तोमा भवन्ति कि पुनरय स्तोमभेदेनिगद्यते इह त्रिपर्यायता स्तोमाना न्याय उच्यते ब्राह्मणम अथैष चतुष्टोम पशुकामो यजेतेत्येवमधिकृत्य चतुष्कादीन षट् चतुश्चरान स्तोमान् पठति तस्मिन् षट्स्तोमे सति चतुष्टोमशब्दो न सम्भवति सोऽय चतुष्टोमशब्दो मुखैरथैर- सम्भवन गौणे कल्पते चतुष्पर्याया स्तोमा इति उत्तरो यद्यपि चतुष्टोमो भवति तथापि तत्र चतुष्पर्यायतैव सन्निहितत्वात् स्तोमा भ्यामित्युक्तं तत् ॥ १ ॥

तत्र चतुष्के द्वौ प्रथमायां पर्यायौ स्यातां यदि ब्रह्मा- यतनोयां कुर्यात्* ॥ २ ॥

तत्र तयोश्चतुष्टोमयोश्चतुष्के स्तोमे द्वौ प्रथमाया स्तोत्रोयायां पर्यायौ स्याता यदि ब्रह्मायतनोयां विष्टुति कुर्यात् ॥ २ ॥

मध्यमायां क्षत्रायतनोयाश्चेत्* ॥ ३ ॥

यदि क्षत्रायतनोया विष्टुति कुर्यात् ततो मध्यमायां स्तोत्रो- याया द्वौ पर्यायौ स्याताम् ॥ ३ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम्

तथाष्टिनि द्विकास्तु तस्य पयाया * ॥ ४ ॥

यथा चतुष्के तथाष्टिनि यदि ब्रह्मायतनीया कुर्यात् द्वा
प्रथमाया पर्यायै स्याताम अथ चत्त्रायतनीया मध्यमाया अथ
मपि तथाष्टिनो विशेष द्विकास्तु तस्य पर्याया एषा ब्रह्मायत
नीया एषा चत्त्रायतनीया ॥ ४ ॥

पूर्वयो पूर्व उत्तरयोरुत्तर एव विहित्वावपराविति शा
ण्डिल्य † ॥ ५ ॥

पूर्वयो स्तोत्रोच्ययो पूर्व पर्याय स्यात् उत्तरयो स्तोत्रोच्य
योरुत्तर पर्याय स्यात् अपरावपि पर्यायै एव विहितौ पूर्वयो
पूर्व उत्तरयोरुत्तर इति एव शाण्डिल्य आचार्यो मन्यते एष द्वितीय
प्रकारोऽष्टिन ॥ ५ ॥

पूर्वयोर्द्वितीय पृथक्स्तोत्रोच्योस्वितर इति धानञ्जय † ॥ ६ ॥

पूर्वयो स्तोत्रोच्ययो प्रथमद्वितीययोर्द्वितीय पर्याय स्यात् इतरे
पर्याया प्रथमद्वितीयचतुर्था पृथक्स्तोत्रोच्योस्तु एव धानञ्जय
आचार्यो मन्यते एष द्वितीय प्रकारोऽष्टिन ॥ ६ ॥

द्वादशे व्याख्यातौ प्रथमोत्तमो मध्यमो द्विकौ पूर्वयो
पूर्व उत्तरयोरुत्तर ‡ ॥ ७ ॥

* ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रत्रय कृतम् ।

† ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रत्रय कृतम् ।

‡ ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रत्रय कृतम् ।

द्वादशे स्तोमे व्याख्यातौ प्रथमोत्तमौ पर्यायौ द्वादशप्रकरण
एव द्वादश त्वचभागास्थानेषु द्विका विष्टावा इति मध्यमौ पर्यायौ
द्विकौ स्याता प्रथमद्वितीययो स्तोत्रीययो मध्यमयो पर्याययो
पूर्वं स्यात् द्वितीयतृतीययोरुत्तर ॥ ७ ॥

षोडशे चत्वारो द्वादशपर्यायास्तोषा मध्यमौ सदृशौ*
॥ ८ ॥

षोडशे स्तोमे द्वादशस्तोमवचत्वार पर्याया स्यु तेषा मध्यमौ
पर्यायौ सदृशौ समानरूपौ विश स्तोम आभव एव तत्र पर्याय
कृतितोक्ता ॥ ८ ॥

चतुर्विंशे चत्वार षट्का पर्याया द्विकविष्टावा † ॥ ९ ॥

चतुर्विंशे स्तोमे चत्वार षट्का पर्याया द्विकविष्टावा स्यु
॥ ९ ॥

पृथकत्वचेषु पर्याया स्यु ‡ ॥ १० ॥

चतुर्षु त्वचेषु वारवन्तीयमग्निष्टोमसाम पठित तेषा प्रयोग
पठितो मशकैनेव विकल्पार्थं पुनरारम्भ पृथङ्नानेत्यर्थं त्वचे त्वचे
पर्याय स्यात् ॥ १० ॥

* द्वाङ्घ्रायणेनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† द्वाङ्घ्रायणोऽप्येवम् ।

‡ द्वाङ्घ्रायणीये विश्वेषोऽस्ति ।

द्वयोर्द्वयोर्वा व्यत्यासम्* ॥ ११ ॥

द्वयोर्द्वयोर्वा ढचयो पर्याय स्यात् प्रथमद्वितीययो प्रथम पर्याय तृतीयचतुर्थयो द्वितीय पर्याय पुन प्रथमद्वितीययोस्तृतीय तृतीयचतुर्थयोश्चतुर्थ अत्र यथास्थान स्तोत्रोया एष व्यत्यास ॥११॥

यज्ञायज्ञीयर्क्षु वा प्रथम प्रथमासु च यज्ञायज्ञीयप्रथ-
मायाऽसाकमश्वर्क्षु परमध्यमयोश्च द्वितीय पूर्वयोश्च मध्य-
मयोर्हारिवर्षर्क्षु तैरश्वोत्तमायाश्च तृतीय पूर्वेषाञ्चोत्त-
मासु तैरश्व्यक्षु चान्त्य † ॥ १२ ॥

अथ तृतीय प्रकारो यज्ञायज्ञीयस्य तिस्र साकमश्वहारि
वर्णतैरश्वानामाद्यास्तिस्र एष तावत् प्रथम पर्याय यज्ञायज्ञी
यस्य प्रथम साकमश्वस्य च स्तिस्र हारिवर्णतैरश्वयोर्मध्यमे द्वे एष
द्वितीय पर्याय यज्ञायज्ञीयसाकमश्वयोर्मध्यमे द्वे ऋचौ हारिवर्ण
स्य च स्तिस्र तैरश्वप्रस्योत्तमा ऋक् एष तृतीय पर्याय यज्ञायज्ञीय
साकमश्वहारिवर्णाना समुत्तमास्तिस्रस्तैरश्वर्च सर्वा एष उत्तम
पर्याय एतासु सर्वासु वारवन्तीयमेव स्यात् सर्वेष्वेतेषु द्विका विष्टा
वा ॥ १२ ॥

उपोत्तमो वा द्विकविष्टावोऽश्वमेधेऽष्टादशादितरे ‡ ॥ १३ ॥

* ब्राह्मणायणीये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायणेनेतेन सूत्रचतुष्टयं कृतम् विशेषश्च कृतः ।

‡ ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

लाघविक आचार्य प्रसङ्गेन ब्रवीति अश्वमेधेऽपि प्रथमेऽहनि चतुष्टोमा स्तोमा तत्राग्निष्टोमसाम्नि चतुर्विंशे स्तोमे चत्वार षट्का पर्याया द्विकविष्टावा स्यु अथवा उपोत्तम एवं द्विकविष्टाव स्यात् प्रथमद्वितीयचतुर्था अष्टादशात्सर्वे भवन्ति पर्यायकृतात् ॥ १३ ॥

पञ्चदशपर्यायौ पूर्वावेकविंशस्योत्तराविति वोत्तराविति वा* ॥ १४ ॥

तत्रापि आहोनिके चतुष्टामे अग्निष्टोमसाम्नि चतुर्विंशे स्तोमे चत्वार षट्का पर्याया द्विकविष्टावा स्यु अथवा पञ्चदशस्य प्रथमद्वितीयौ पर्यायौ स्याताम एकविंशस्य तृतीयचतुर्थौ इति विकल्प ॥ १४ ॥

इति षष्ठस्य अष्टमो कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका ।

कन्दो दैवतसामान्तयागान्त्राय्यान् ब्रुवते यथा षोडशिमनोऽतिरात्रस्य ज्योतिष्टोमस्य* ॥ १ ॥

अश्वमेधे उक्त स्तोमविधान साम्प्रत स्तोत्रकल्पाना न्याय उच्यते येन स्तोत्राणि कल्पयितव्यानि अत्रोच्यते किमिदं यावता मशकेन गवामयनादीना सहस्रसवत्सरान्ताना ज्योतिष्टोमषडह

* ब्राह्मणायशोषेऽवम् ।

द्वादशाहविचाराणाञ्च सर्वेषां निग्वशेषेण स्तोत्रविधि कल्पित
परं न प्रमाणं मशकं ततः किमिदं पिष्टपेषणं क्रियते स्तोत्रकल्पन
विधेर्यं आरम्भ इति उच्यते, सत्यमेतदेव किन्तु अनुब्राह्मणिकानां
अर्ह्योगं गृहीत्वा स्तोत्रविधिं कल्पितो मशकेन तत्र ये ताण्डके
प्रवचने आम्नातास्तेषां स्तोत्रविधिं कल्पितं सुद्रकृत्तिञ्च अस्य त्वाचा-
र्यस्य प्रतिज्ञा सर्वकल्पधिकार इति तद् ये शाखान्तरे दृष्टा भू सर्व
मेधचतुर्थमारस्वतादयस्तेषां स्तोत्रविधिं कल्पयितव्यं सोऽयमाचार्य
स्तत्रायाथ शास्त्रमारभते कन्दोदैवतसामान्तयोगानि कन्दासि च
दैवतानि च सामान्ताञ्च कन्दोदैवतसामान्तास्तेषां कन्दोदैवतसामा-
न्तानां योगा कन्दोदैवतसामान्तयोगा अथ योगशब्दं प्रत्येकं
सम्बध्यते कन्दोदैवतसामान्तयोगाद्याथ्यानाचार्या ब्रूवते न्यायादन
पेताद्याथ्यानं यथा षोडशिमतोऽतिरात्रस्य ज्योतिष्टोमस्य कन्दसां
तावद्योगो गायत्रं प्रातः सवनं कन्दं माध्यन्दिनं पूवमानो गायत्री
वृहतीचिष्टुविति बाहृतानि पृष्ठानि गायत्रीषु वामदेव्यम आर्भवे
पञ्च कन्दासि गायत्री ककुबुष्णिगनुष्टुब्जगतीति अग्निष्टोमसाम्नि
प्रथमा वृहती ककुभाबुत्तरे गायत्रं प्रथममुक्त्यं ककुभ द्वितीय
विच्छन्दं सु ततीयं खरानुष्टुभि षोडशी आनुष्टुभी रात्रिं बाहृतं
सम्नि ककुबुत्तरेण अथ दैवतानि सौम्या पवमाना आग्नेय प्रथम
माज्यम मैत्रावरुणं द्वितीयम ऐन्द्र ततीयम ऐन्द्राग्रं चतुर्थम्
ऐन्द्राणि सर्वाणि पृष्ठानि आग्नेयमग्निष्टोमसाम आग्नेय प्रथममुक्त्यम्
ऐन्द्रे परे उक्त्ये ऐन्द्र षोडशी ऐन्द्रो रात्रिं त्रिदेवत्यं सम्नि अग्नि
एषा अग्निनात्रिति अथ सामान्ता प्रातः सवने तावत्स्वारं गायत्रं

माध्यन्दिने स्वार गायत्र आमहीयवरौरवयौधाजयौशनानि निधन
वन्ति बहिर्णिधन इडा त्रिणिधनपदनिधनस्वराणा यथासख्येन रथ
न्तर निधनवत् वामदेव्य हाइकारस्वार नौधसम्पदनिधन कालेय
मिडानिधन आभव गायत्र स्वार सहित पदनिधन सफ हाइकार
स्वार पौष्कल पदनिधन श्यावाश्व हाइकारस्वारम आन्धीगव मध्ये
निधन ऐडञ्च काव पदानुस्वार यज्ञायज्ञीय वाङ्निधन प्रथममुक्त
साकमश्व हाइकारस्वार सौभग बहिर्णिधन नार्मेध हाइकारस्वार
रात्रिरविहृतैवेति कल्पना आहोनिक् विशेषमुक्ता एष न्याय सर्व
एव ज्योतिष्टोमस्य कन्देदैवतसामान्तयोग ॥ १ ॥

उक्तयोत्तमेऽनुष्टुभो न्याय्या * ॥ २ ॥

उक्तथानामुत्तमे सान्नि अनुष्टुभ एव च्चस्ता न्याय्या एव मशके
नोक्तथान्तेषु कल्पना कृता ॥ २ ॥

विक्कन्दसस्तु वचनात्* ॥ ३ ॥

विक्कन्दस एव भवन्तुप्रकथान्ते कस्मात् वचनात् प्रकरणेनारभ्य
विहिता अनुष्टुभो विप्रकरणे अपरे ह्यवते अनुष्टुभ सर्वत्र भवन्तु
प्रकथान्त एव विक्कन्दसस्तु यत्र वचन तत्र भवन्तीत्यर्थ ॥ ३ ॥

यद्देवत्यास्तु स्तुक्ते सा स्तोत्रदेवता' ॥ ४ ॥

यद्देवत्यास्तु स्तोत्रेण स्तुवन्ति सा स्तोत्रदेवता तत् किमिद

* ब्राह्मण्ययोऽप्येवम् ।

सुच्यते एव श्रुति अथ खन्वाग्नी सन्वद्धिरूपसरणानीत्यधिकृत्य चां
 देवतामभिष्टोष्य स्यात् ता देवतामुपधावेदिति इह च सवनदेवता
 आकुवादस्तोत्रदेवता अपि श्रूयते यथा वसूना प्रातः सवन रुद्राणा
 माध्यन्दिन सवनमादित्यानाञ्च विश्वेषाञ्च देवाना तृतीयसवनमिति
 अन्यो ज्योतिषो दैवतयोग तत्राय सशय कि सवनदेवता तेनोप
 दिश्यते अथवा स्तोत्रदेवता अथ ज्योतिष दैवतयोग गृहीत्वोपास्या
 मह इति एतस्मिन् सशय आह यद्देवत्यासु^१ भुवते सा^२ स्तोत्रदेवतेति
 भक्तिमात्र सवनदेवता ॥ ४ ॥

अन्वधायमपवादनिशामनम* ॥ ५ ॥

इहेतु क्वन्दोदैवतसामान्तयोगान न्याय्यान् भुवते यथा
 षोडशमितोऽतिरात्रस्य ज्योतिष्टोमस्येति अन्यत्राग्नेयोषु सर्वाणि
 स्तोत्राणि भुवते यथाग्निष्टुप् एन्द्रोषु भवन्तीति सर्वाणि स्तोत्राणि
 ऐन्द्रोषु भवन्ति तथा वैश्वदेवीषु भवन्तीति श्रुत्यन्तर तत्किमेषां
 स्तोत्राणामाग्नेयादिषु क्रियमाणानां या एव स्तोत्रदेवता न्याय्या
 निर्दिष्टा ज्योतिष्टोमे ता एव भवन्ति अन्यादयो गुणभृता यथेन्द्रो
 गार्हपत्यमुपतिष्ठत इति अग्निरेव भवति तत्र प्राधान्येन तत् श्रुते
 इन्द्रो गुणभृत एव तत् यथान्यादिदेवताभि तत्रायस्तोत्रदेवताम्
 प्रत्यान्नाय इति एतस्मिन् सशय आह अन्वधायमपवादनिशामन
 मिति अध्यायमनु अन्वधाय • अन्वधायमपवादेो निशामयितव्य
 अन्वधाय न्याय्यानां क्वन्दोदैवतसामान्तानामपवाद यथा^३ क्वन्दा

तावत् जगत् प्रतिपदे भवन्ति जगतोना लोके त्रिष्टुभस्त्रिष्टुभा
 गायत्र्य त्रिष्टुभ प्रतिपदे भवन्ति त्रिष्टुभा लोके जगत्यो जग
 तोना गायत्र्य इति तथा देवतानामपवाद अन्वधायमपवाद
 निशामयित्वा प्रमाणीकर्त्तव्य गीतेषु प्रत्यन्वधायमपवादनिशामनम्
 अथ यत्कवितमिव निरुदितमिव सा वाक् शवह् चिप्र मरिच्यतीति
 विद्याद्यस्तथाधोतेऽथ यदा क्रन्दितमिव निष्क्रन्दितमिव सा मित्रह्
 सर्वज्यानिञ्जगस्यतीति विद्याद्यस्तथाधोत इत्येतदादिना चापवादेन
 अन्वधायमपवादनिशामनम् ॥ ५ ॥

स्वाराणि ह्रादकारस्वारपदानुस्वाराणि* ॥ ६ ॥

इह सामान्ता उच्यन्ते वक्ष्यति सर्वेषां तुल्यसन्निपाते जामोति
 स्वरो येषां निधनं तानि स्वाराणि तानि द्विविधानि ह्रादकार
 स्वाराणि पदानुस्वाराणि च यथा वामदेव्यं ह्रादकारस्वारम् ऊशन
 पदानुस्वारम् ॥ ६ ॥

तेभ्योऽन्यान्यैडवाडनिधनेभ्यश्च निधनवन्ति ॥ ७ ॥

तेभ्यः स्वारेभ्यः ऐडवाडिधनेभ्यश्च यान्यन्यानि सामानि तानि
 निधनवन्तोऽप्युच्यते यथा नैधसादीनि ऐडानि रौरवकालेया
 दीनि ॥ ७ ॥

सर्वेषां तुल्यसन्निपाते जामि वाचोऽन्यत्र † ॥ ८ ॥

* ब्राह्मण्ययोगोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्ययोगेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

सर्वेषामेव तेषां स्वारादीनां तुल्यसन्निपाते समाननिधनसन्नि
पाते जामि भवति जान्यतिरेकनामवालिशस्य वासमानजातीयस्य
वेापजन वाङ्निधनयोरन्यत्र जामि भवति वाङ्निधनयोस्तुल्यसन्नि
पातेन जामि भवति यथानुरूपामिष्टोमसाम्नि द्वादशाहे यज्ञायज्ञो
यमार्भवान्यक्रमेव वृहदग्निष्टोमसाम ॥ ८ ॥

तन्न कुर्यादनादेशे* ॥ ९ ॥

तज्जामि न कुर्यादनादेशे, आदेशे यथादेश यथासर्वस्वारे
पृष्ठे ॥ ९ ॥

दशरात्रात् षाडहिकान्यष्टमनवमयाश्चैतान्यद्दीनतन्त्राणि*
॥ १० ॥

कल्पनान्याय कृत अथाऽहीनेषु कल्पयितव्येषु दशरात्रात् षाड
हिकानि तन्त्राणि अष्टमनवमयोश्चाङ्गो अहीनकल्पना प्रत्येतव्या
॥ १० ॥

ज्योतिषश्च गोश्वैकाहिके* ॥ ११ ॥

एकाहिकतन्त्रे ज्योतिस्तन्त्रश्च गोस्तन्त्र रथन्तरपृष्ठेष्वेकाह्येषु
कल्पयितव्येषु ज्योतिस्तन्त्र बृहत्पृष्ठेषु गोस्तन्त्रम ॥ ११ ॥

कल्पसंप्रायाण्यृक्प्रमानि यत्र समवयन्ति तदाशीस्त-
न्त्र यथाभिचरणेषु* ॥ १२ ॥

* ब्राह्मणखोटप्येवम् ।

कल्पसमानप्रायाणि द्रव्याणि यत्र यस्मिन् समवयन्ति तदा
शीस्तन्त्रमित्युच्यते यथाभिचरणेषु क्रतुषु यत्र यत्र समानकल्प
प्राय द्रव्य तदाशीस्तन्त्रमित्येव द्रष्टव्यं यथा वैश्वजित तन्त्रम उप
ह्वय तन्त्र महाव्रत तन्त्रम ॥ १२ ॥

भूयिष्ठ तन्त्रलक्षणम्* ॥ १३ ॥

किं पुनस्तन्त्रमित्युच्यते भूयिष्ठ तन्त्रलक्षणमिति यत्र ज्योति
ष्टोमे भूयिष्ठ द्रव्यं प्रयुज्यत तत ज्योतिस्तन्त्र एव गोस्तन्त्रमेव षाडहिक
न्त्रमित्युच्यते ॥ १३ ॥

उत्तरयोः सवनमुखीये गायत्र्याविति श्रौचिवृत्तिः* ॥ १४ ॥

उत्तरयोः पवमानयोर्मध्यन्दिनाभवयोः सवनमुखीयगायत्र्यां ते
तन्त्रमिति एव श्रौचिवृत्तिराचार्यो मन्यते ॥ १४ ॥

मध्यन्दिनीयान्वाचार्याणाम्* ॥ १५ ॥

मध्यन्दिने भवा मध्यन्दिनीया सा मध्यन्दिनीया गायत्री आचा
र्याणां तन्त्रमभिप्रेतम् ॥ १५ ॥

द्विरात्र प्रभृतिष्वहोनेषु प्राक् षडह्येभ्य उत्तममुत्तमैका-
हिकमिति राणायनोपुत्रः* ॥ १६ ॥

द्विरात्रप्रभृतयो ये अहोना प्राक् षडह्येभ्यस्तेषु सर्वेषु उत्तममुत्त
ममह ऐकाहिकमित्येव राणायणीपुत्र आचार्यो मन्यते ॥ १६ ॥

* शाङ्खायनोऽप्येवम् ।

सर्वाण्याहोनिकानोति वैयाम्नपद्य * ॥ १७ ॥

द्विरात्रप्रभृतिष्वहीनेषु सर्वाण्याहोनिकानोत्येव वैयाम्नपद्य आचा
र्या मन्यते ॥ १७ ॥

अहोनैकाहसमासन्तु, लामकायन ॥ १८ ॥

द्विरात्रप्रभृतिष्वहोनेषु अहोनैकाह समास लामकायन आचार्या
मन्यते मिश्रत्वाद्द्रव्यस्यी १८ ॥

इति षष्ठस्य नवमी कण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

अवसान प्रस्तावान्तलक्षणमविभाग्यानाम † ॥ १ ॥

उक्तं कन्यनान्याय साम्प्रत पञ्चविधत्वमुच्यते स्तोत्रगतस्य साह
प्रस्तावोद्गोथप्रतिहारोपद्रवनिधनानि भक्तयस्तत् पाञ्चविध्यमित्युक्तं
तत्र प्रथमा भक्ति प्रस्ताव स तावदुच्यते अवसान प्रस्तावान्तलक्षणम
विभाग्यानाम अवस्यन्ति तस्मिन्नित्यवसान विरामोऽवसान तदव
सान प्रस्तावान्तलक्षण प्रस्तूयतेऽनेनेति प्रस्ताव प्रस्तावस्यान्त प्रस्ता
वान्त* तस्य प्रस्तावान्तस्यावसान लक्षण येन लक्ष्यते तल्लक्षणम

* द्राष्ट्यायणोऽप्येवम ।

† द्राष्ट्यायणीये एतस्मात् पूर्वत्र कानिचित् सूत्राण्यधिकानि वक्तव्ये ।
तथा अत्रापि विशेषश्चास्ति ।

अविभाग्यानामेष धम विभाग्यानान्तु वक्ष्यति यथा च विभाग्यानि
भवन्ति तथा वक्ष्यति अयमर्थ आदित आरभ्य विरामान्त प्रस्ताव
इति लक्षणग्रहण न अवसानमेव प्रस्ताव अवसानेन प्रस्तावो
लक्ष्यते ॥ १ ॥

चतुरक्षर पूर्वे वारवन्तोये* ॥ २ ॥

पूर्वस्मिन् वारवन्तोये चतुरक्षर प्रस्ताव ॥ २ ॥

तथा वाजमृति* ॥ ३ ॥

यथा वारवन्तोये चतुरक्षर प्रस्ताव तथा वाजमृति प्रकार
वचन चतुरक्षरतामभिप्रेत्य तत्रापि प्राप्तमवसान तस्मिन् प्राप्ते चतु
रक्षरमेवादिशति ॥ १३ ॥

कार्णश्रवसाजिगसुरूपाणाञ्च* ॥ ४ ॥

एतेषा कार्णश्रवसाजिगसुरूपाणाञ्च चतुरक्षर एव प्रस्ताव प्रत्येक
एष अनेकधा प्राप्तत्वात् अवसाने नियम ॥ ४ ॥

पद वाजिगप्रभृतीनाम् † ॥ ५ ॥

पादिको वा प्रस्ताव आजिगप्रभृतीना त्रयाणा आजिगस्य
सुरूपयोश्च ॥ ५ ॥

* ब्राह्मण्यनीये क्तेदविषये विभ्रुषोऽस्ति ।

† ३१ आयणोऽप्येवम् ।

स्तोमान्त आभीश्रवयो * ॥ ६ ॥

आभीश्रवयो साधो स्तोमान्त प्रस्ताव कर्त्तव्य कस्मिन् प्राप्त
इदमारभते उच्यते तयोर्हि प्राक् स्तोभाद्विरत तस्मिन्नवसाने प्राप्त
आह स्तोमान्त आभीश्रवयोरिति ॥ ६ ॥

अभ्यस्तेनोत्तरस्य* ॥ ७ ॥

उत्तरस्याभीश्रवस्य अभ्यस्तेन स्तोमान्तेन प्रस्तावान्तो भवति ॥७॥

वाग्वाग्ने* ॥ ८ ॥

वाग्नेवागन्त प्रस्तावो भवति ॥ ८ ॥

ह्राउकारप्रच्यावने* ॥ ९ ॥

च्यावने ह्राउकारान्त प्रस्तावो भवति ॥ ९ ॥

षोडशाक्षरो नानदस्य* ॥ १० ॥

नानदस्य षोडशाक्षर प्रस्तावो भवति ॥ १० ॥

तथा गोष्टृङ्गसञ्जययोर्यच्च राव्यां दैवोदासम † ॥ ११ ॥

तथेति षोडशाक्षर इत्यथ गोष्टृङ्गसञ्जययोर्दैवोदासे च राधि
षाद्धि दैवोदासानां राव्यामनेकतामुपलभ्याह यच्च राव्यां दैवोदास
मिति ॥ ११ ॥

* ब्राह्मणयथाऽप्येवम

† ब्राह्मणयथेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

षट्त्रिंशदक्षरर्षभस्य रैवतस्य* ॥ १२ ॥

षभस्य रैवतस्य षट्त्रिंशदक्षर प्रस्ताव पादाभ्यासेन परि
संख्यान करोति ॥ १२ ॥

सर्वेषामोङ्कारेणोङ्गीथादानम* ॥ १३ ॥

प्रस्तावन्याय उक्त साम्प्रतमुङ्गीथलक्षण उच्यते सर्वेषा साम्नामो
ङ्कारेणोङ्गीथस्यादानम आदावोङ्कार इत्वा तत उङ्गीथमाददीत
प्रस्तुत वै सामावसीदति तदुङ्गातोङ्कारेणोत्तभ्नोतीति अथ सर्वग्रहण
किमथमिति चेत उच्यते, अविभाग्यानामिति प्रकृतम अत सर्वग्रहण
क्रियते कथ विभाग्यानाञ्चाविभाग्यानाञ्चेति ननूक्त त्वया प्रस्तुत वै
सामावसीदतीति तदुङ्गातोङ्कारेणोत्तभ्नोतीति तदेतद्विभाग्येषु चा
विभाग्येषु चतुर्थकारण तस्मात् सर्वमामसु भविष्यत्येवोङ्कारेणोङ्गीथा
दानमिति उच्यते, अत्र प्रस्तावनिमित्त ओङ्कार महाग्निषु ते खल्विमे
बहव प्रस्तावा कथमोङ्कार इति प्रस्तावनिमित्त ओङ्कार इत्येके
प्रस्ताव ओङ्कारेणाददीत स्तोत्रोयासु स ओङ्कार अप्रस्तावासु
स्तोत्रोयासु न प्राप्नोति सोऽयमाचार्य्यं सर्वशब्द करोति कथ सति च
प्रस्तावेऽसति च सर्वेषामोङ्कारेणोङ्गीथादानमिति नह्योङ्कारस्य प्रस्तावो
निमित्तम उङ्गीथएवोङ्कारस्य निमित्तमिति तथा निदानकार
प्रथम एव प्रस्तावे इत्यपर स्तोत्रोयाया एतान्यङ्गानि भवन्ति सक्त
देवतु स्तोत्रोयाया ओङ्कारो भवति उदाहरणमत्र सन्निधि ॥१३॥

* ब्राह्मण्यशाब्दव्यवम ।

प्रथमाक्षरलोपन्तु धानञ्जय्य * ॥ १४ ॥

धानञ्जय्य आचाय्य आह अस्तु सवेषा साम्नामोद्कारेणोद्गीथादान
किन्तु प्रथमस्याक्षरस्य लोपोऽस्तु एवमतिरेको न भविष्यतीति ॥ १४ ॥

अलोपथ् शाण्डिन्य * ॥ १५ ॥

शाण्डिन्य आचर्य्य अलोप मन्यते उद्गीथादावक्षरस्य रसो वा
एष साम्ना यदोद्कारो न तेनातिरेकोऽस्तीति ॥ १५ ॥

स्वरादिषु तमेव स्वरमोद्कारो कुर्यादागन्तमोद्कार व्यञ्ज
नादिषु । ॥ १६ ॥

स्वरादिषुद्गीथेषु तमेवाद्य स्वरमोद्कारो कुर्यात् अनोद्कारमोद्कार
करोति ओद्कारो करोति यथा रोरवयाधाजग्रथोर्व्यञ्जनादिषु यदा
गन्तुमोद्कार कुर्यात् यथा महीयवौशनादिषु ॥ १६ ॥

सर्वत्र त्वेवागन्तु दध्यात् * ॥ १७ ॥

सर्वोद्गीथेषु स्वरादिषु व्यञ्जनादिषु च आगन्तुमोद्कार विद
ध्यात् ॥ १७ ॥

अग्रस्तमव्यस्तमविलम्बितमनम्बूकृतमुरसि प्रतिष्ठितमद-
न्ताघातिनश्शब्दमुच्चारयन्नुद्गाथेदिति धानञ्जय्य * ॥ १८ ॥

* द्राक्षार्थेण सूत्रद्वयेनैकसूत्रं ह्यतम ।

‡ द्राक्षार्थणोऽप्येवम ।

न यस्तमयस्तम अव्यस्तमितश्चेतश्चाविवक्षितम अविलम्बित
 न विलम्बितमविलम्बित तिस्रो वृत्तय चिप्रमध्यविलम्बिता प्रयोग
 वृत्त्या मध्यमया अनम्बूकत न अम्बूकत सुखार्हप्रुष अनिर्गमयन
 उरसि प्रतिष्ठितम् उरसि कृताधारम उरसि कृतमूल सवायुकोष्ठा
 दुष्करन उरसि विस्तृत कण्ठेऽधिष्ठित आस्ये वर्षी भवति अद
 न्ताघातिन दन्तैराघातमकुर्वन् उद्गायेदित्येव अनञ्जय आचार्यो
 मन्यते ॥ १८ ॥

प्रत्यक्षपरोक्षचिप्रचिरन्यस्तोदात्तकृष्टाकृष्टानां येन स५
 खरेत् तत् कुर्यात्* ॥ १९ ॥

प्रत्यक्ष यथर्च परोक्षमयथर्च चिप्रमवृद्ध चिर वृद्ध न्यस्तमनु
 दात्तम उदात्तमुच्चैस्वर कृष्ट कर्षणयुक्त कृष्टेखेवाधिकार इति
 तद्विलक्षणयुक्त न कृष्टमकृष्ट एतेषां प्रत्यक्षादीना भावाना येन सख
 रेत् तद्गान कुर्यात् एतदुक्त भवति उद्गातार सर्वे सनियमगोतय
 स्युरिति गोतिसङ्कर न कुयुरिति भक्त्यन्तरसहितान्तर न स्यादित्ये
 तदुक्त भवति ॥ १९ ॥

सर्वन्त लघीयसा † ॥ २० ॥

सख्य लेतद्गान विधानेन लघीयसा कुर्यात् ॥ २० ॥

* ब्राह्मण्यणोऽप्येषम् ।

† ब्राह्मण्यणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

अमात्रालोपेन* ॥ २१ ॥

किन्तु लघीयसा विधानेन कुर्यात् मात्रालोप नैव कुर्यात् ॥२१॥

पदादि प्रतिहारस्थानः सर्वत्र † ॥ २२ ॥

उक्तमुद्गोथविधान साम्प्रत प्रतिहारखलक्षणमुच्यते पदस्यादि पदादि सपदादि प्रतिहारस्य स्थान सर्वेषु प्रतिहारेषु प्रतिहारा आदि स्थाने ह्यक्षरव्यक्षरचतुक्षरः इत्य तेषा सर्वेषा पदादि स्थानम् ॥ २२ ॥

पदाऽनिर्देशे चोत्तमे पदे † ॥ २३ ॥

यत्र तु पद नादिश्यते द्वितीये वा तृतीये वेत्येतदादिना तत्रोत्तमे पदे प्रतिहारस्य स्थान प्रत्येतव्यम् ॥ २३ ॥

सख्याविषये चाक्षराधिकार † ॥ २४ ॥

• यत्र तु सख्यामात्र निर्दिश्यते तेषा द्वे तेषा चत्वारि षडित्ये तदादि तस्मिन्सशये आर्चिकानामक्षराणामधिकारो द्रष्टव्य विश्वस्य ॥ २४ ॥

अन्त प्रतिहारः स्तोभाम प्रतिहर्त्ता ब्रूयात् † ॥ २५ ॥

यै स्तोभः प्रतिहारस्थानवर्त्तन्ते प्रतिहारमध्ये तान प्रतिहर्त्ता ब्रूयात् स्तोभान कुर्यात् ननु अन्त प्रतिहार स्तोभान प्रतिहर्त्तु-

* ब्राह्मण्यज्ञेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मण्यज्ञोऽप्येषम् ।

रित्येव सिद्धे किमिदं ब्रूयादिति उच्यते येऽप्यन्त प्रतिहार प्रस्तावा
स्तोभास्तान् प्रतिहर्त्ता ब्रूयादिति ॥ २५ ॥

ऊर्ध्वञ्चार्चिकाव्यवेतान* ॥ २६ ॥

ऊर्ध्वञ्च ये प्रतिहारस्य स्तोभा आचिकेन अव्यवेता अव्यवहिता
ताश्चैव ब्रूयात् ॥ २६ ॥

अष्टाक्षरपदोत्तमानां चत्वार्यन्यत्र पङ्क्तिभ्य* ॥ २७ ॥

या अष्टाक्षरपदोत्तमा ऋच तासाञ्चत्वार्यक्षराणि प्रतिहार
पङ्क्तीनामन्यत्र उक्त पदादि प्रतिहारम्याण सर्वत्र पदानिदृशे चोत्तमे
पद इति ॥ २७ ॥

तस्मिन्त्याय्यसमाज्ञा* ॥ २८ ॥

तस्मिन्नेव लक्षणे प्रतिहारे न्याय्यसमाज्ञा न मन्याय्य इत्युच्यते
वक्ष्यत्यय तत्र तत्र न्यायो न्याय्य इति अथ समाज्ञेति किमर्थमुच्यते
अचतुरक्षरेऽपि कदाचित् न्याय्यसमाज्ञा भवति यथा राणायनीये
मधुश्चुन्निधने ॥ २८ ॥

पदान्तमविशेषेणोपोत्तमात् पदात् प्रतोयात्* ॥ २९ ॥

पदान्तमविशेषेणोच्यमान पदान्त इति उपोत्तमात्पदात्

* द्राष्ट्यायणोऽप्येवम् ।

प्रतीयात् यत्र पुनर्विशेषेण तत्र यथादेश भवति उत्तमे तु पदान्त
मध्यमयो पदयो शास्त्रसाममेधातिययो पदान्त इति ॥ २६ ॥

इति षष्ठस्य दशमी कण्डिका ।

अथ एकादशी कण्डिका ।

एष न्यायोऽनादेश* ॥ १ ॥

एषन्याय प्रतिहारस्य योऽयमुक्त पदादि प्रतिहारस्थानमित्यत
आरभ्य एष प्रतिहारे विशेषेण अनादिश्यमाने न्याय यत्र तु विशे
षण आदिश्येत तत्र यथादेश स्यात् भौमेधस्यौर्षायवयोर्ऋषभस्य
पावमानस्येनिधनस्य मार्गीयवस्येतेषामुपरिष्ठात् प्रतिहारस्योद्गाता
स्तोभ ब्रूयात् ॥ १ ॥

सामेधस्यौर्षायवयोर्ऋषभस्य पावमानस्य ईनिधनस्य
मार्गीयवस्येतेषामुपरिष्ठात् प्रतिहारस्योद्गाता स्तोभ ब्रूयात्*
॥ २ ॥

एतेषा पञ्चाना मान्ना य प्रतिहारस्योपरिष्ठाद्वाय्य प्राप्त स्तोभ
प्रतिहर्तुं ऊर्द्धं चाचिकाव्यवेतानिति त उद्गाता ब्रूयात् ॥ २ ॥

*न्याय्यप्रतिहाराणामिडासत्ताराश्चत्तैडस्वरवार्षाच्चरस्वा-

* द्राह्म्यायसोऽप्येवम ।

रकौत्सानां गौराङ्गिरसस्य साम्नोऽभ्यासवतश्च क्रौञ्चस्याग्नि-
मोयामस्येतेषां पुरस्तात् प्रतिद्वर्त्ता* ॥ ३ ॥

न्याय्यप्रतिहाराणां सता इडानां सत्त्वारस्य आश्वसूक्तस्य ऐङ्
खरस्य वर्षाहरस्यारण्ये गेयस्य खारकौत्सस्य गौराङ्गिरसस्य साध
अभ्यासवतश्च क्रौञ्चस्य अग्निमोयामस्य तेषां यथोद्दिष्टानां न्याय्य
प्रतिहाराणां विभाग्यन्यायेष्वऽप्येतेषु कथञ्चित् भवति ततस्तेषां न्याय्य
प्रतिहारतां नियमयति एतेषां पुरस्तात् प्रतिहारस्थोद्गतो स्तोत्र
प्राप्तं तं प्रतिद्वर्त्ता ब्रूयात् आदेशात् ॥ ३ ॥

सङ्घितमार्षभःशकल वाजदावर्यं खारःसैमित्र पद-
निधने काण्वरोऽहितकूलोय योक्ताश्वसौवर्षानामुत्तरे यौधा-
जयन्नौधसमाष्कारनिधन काण्व योक्तश्रुचन्तिरक्षीनिधन-
मायास्यमिन्द्रस्य यशा वैश्वमुत्तरःसफ प्रमङ्घिष्ठोय
दोषं पौष्कलमान्धीगव वृहदाग्नेयःश्यावाश्वत्रैशोके तेषां
द्वे* ॥ ४ ॥

एतेषां संहितादीनां यथोद्दिष्टानां चतुर्विंशानां साम्ना द्वे द्वे
अक्षरे प्रतिहार परिभाषित पदादि प्रतिहारस्थान सर्वत्र पदा
निर्देशे चोक्तमे पदे सख्याविषये चाक्षराधिकार इति एष सामान्यो
न्याय्य अनादेशे इति ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

पुरस्तात् स्तोभो यौक्ताश्वयो पूर्वस्य* ॥ ५ ॥

य पूर्व स्तोभ उद्गातुर्न्यायप्राप्त स प्रतिहर्तुर्भवति वचनात् ॥ ५ ॥

श्यावाश्वत्रैशोकयो पदान्त* ॥ ६ ॥

श्यावाश्वस्य त्रैशोकस्य च पदान्तो ह्यक्षर प्रतिहार उक्त पदा
न्तमविशेषेणोपोत्तमात्पदात् प्रतीयादिति ॥ ६ ॥

अस्तोभस्तु श्यावाश्वस्य* ॥ ७ ॥

श्यावाश्वस्य त्वस्तोभ प्रतिहार य उपरिष्टात् स्तोभ प्रतिहारस्य
न्यायप्राप्त प्रतिहत्तु स उद्गातुर्भवेदिति वचनात् ॥ ७ ॥

ओङ्कारादिस्तृतीयचतुर्थ्याभ्यां प्राग्घङ्काराद्विशोविशी-
ये* ॥ ८ ॥

ओङ्कारादि प्रतिहार द्वितीयचतुर्थ्याभ्यामचराभ्यां प्राक्घङ्कारात्
उक्तमुत्तमे पद इति ॥ ८ ॥

द्विङ्कारादिर्वा पञ्चमषष्ठाभ्याम्* ॥ ९ ॥

द्विङ्कारादिर्वा प्रतिहार तस्मिन्नेव पदे पञ्चमषष्ठाभ्यामच
राभ्याम् इति ॥ ९ ॥

इति षष्ठस्य एकादशी कण्डिका ।

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम्

अथ द्वादशो कण्डिका ।

शौक्तनामधे द्विप्रतिहारे* ॥ १ ॥

शौक्तञ्च नामधञ्च शौक्तनामधे द्विप्रतिहारे क्तव्ये ॥ १ ॥

प्रथमनवमाभ्यां शौक्तस्य* ॥ २ ॥

उत्तमे पटे प्रथमेन चाक्षरेण नवमेन च प्रतिहारौ शौक्तस्य
साध्न ॥ २ ॥

पदान्तश्चतुर्भिर्भूवो नामधस्य चतुर्भिरेव मध्यमैरुत्तर*
॥ ३ ॥

नामधस्य चतुर्भिर्चरै पदान्त पूव प्रतिहार चतुर्भिरेव
मध्यमेरुत्तरैरुत्तमपदस्य उत्तर प्रतिहार ॥ ३ ॥

एकप्रतिहार वोत्तरेण* ॥ ४ ॥

एकप्रतिहार वा नामधे उत्तरेण यथोक्तेन चतुर्भिरेव मध्यमैरु-
त्तरइत्यनेन ॥ ४ ॥

भासवैरूपयोगायत्रीसान्त्रो पदान्तो द्वाभ्यां भासे चतु-
र्भिर्रुत्तरस्य † ॥ ५ ॥

भासस्य वैरूपस्य च गायत्रीसान्त्रो पदान्त प्रतिहारो द्वाभ्या
मक्षराभ्यां भासे चतुर्भिर्चरैर्वैरूपस्य ॥ ५ ॥

ततोयेन पदेन यज्ञायज्ञीयनिधने सौहविरे* ॥ ६ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणैस्तेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

यज्ञायज्ञीयनिधने सौहृदिषे द्वितीयेन पदेन प्रतिहार कर्तव्य ।६।

आयन्तीयवरुणसामद्वैगताञ्जसां दश* ॥ ७ ॥

आयन्तीयञ्च वरुणसाम च द्वैगतञ्च अञ्जस ते आयन्तीयवरुण
सामद्वैगताञ्जस तेषा आयन्तीयवरुणसामद्वैगताञ्जसा दशाचराणि
प्रतिहार ॥ ७ ॥

तेषां पूर्वयो सर्ष पद द्व च पुनरुक्तस्य* ॥ ८ ॥

तेषा चतुर्णां पूर्वयो आयन्तीयवरुणसाम्नोऽसुवमुत्तम पद
प्रतिहार द्वे चाद्ये अचरे पुनरुक्तस्य पदस्य ॥ ८ ॥

द्वैगते पदान्त* ॥ ९ ॥

द्वैगते दशाचर पदान्त प्रतिहार ॥ ९ ॥

उपोत्तमस्य पदस्य पदादिरञ्जस* ॥ १० ॥

अञ्जस उपोत्तमस्य पदस्य पदादिदशाचर प्रतिहार ॥ १० ॥

विशोविशोयप्रभृतीनां वा नवानामुत्तमस्य पदस्यादौ द्वे
॥ ११ ॥

विशोविशोयप्रभृतीनां वा नवानां साम्ना उत्तमस्य पदस्यादौ द्वे
द्वे अचरे प्रतिहार विशोविशोयस्य श्रौक्तनार्मेधयोर्भासवैरूपयोर्गाय
त्रोसाम्नोर्यज्ञायज्ञीयस्य निधनस्य सौहृदिषस्य आयन्तीयवरुणसाम
द्वैगताञ्जसामित्येतेषां नवानाम्, अथोत्तमस्येति सिद्धे किमर्थं पुनर्य-
ज्ञस्य, उच्यते उपोत्तमस्य पदस्य पदादिरञ्जस इत्येतत्प्रकृतम् ।११।

* ब्राह्मणायबोऽप्येवम् ।

हाइकारान्तो विशेषविशीये ॥ १२ ॥

विशेषविशीये हाइकारान्त प्रतिहार योऽन्यो हाइकारस्योप
रिष्टात् स्तोभ प्रतिहतुयथान्यायप्राप्त स उद्गातुर्भवति ॥ १२ ॥

आयन्तीयवरुणसाम्नोरभ्यासादि * ॥ १३ ॥

आयन्तीयस्य वरुणसाम्नश्च अभ्यासस्यादौ ह्यक्षर प्रतिहार ॥ १३ ॥

वामदेव्यं स्वारं शाकमश्च पाँष्ट्रैर्द्धनिधनकामं सूत्रा
साह्यैय काह्यैवत च्यावन गायत्रीसामौशन निधनवदैध्म-
वाह तेषां पञ्चमषष्ठे विकल्पेते न्याय्येन विकल्पेते न्याय्येन
॥ १४ ॥

एतेषां वामदेव्यादीनां नवानां साम्ना प्रत्येकमुत्तमे पदे पञ्चम
षष्ठे अक्षरे न्याय्येन प्रतिहारेण सह विकल्पेते न्याय्यो वा भवत्येतेषु
सर्वेषु ह्यक्षरो वा पञ्चमषष्ठाभ्यामक्षराभ्यामिति ॥ १४ ॥

इति षष्ठस्य द्वादशी कण्डिका ।

इति षष्ठ प्रपाठक समाप्त ।

* ब्राह्मण्यखोटप्येवम् ।

सप्तम प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

गूर्ह सौमेध, माधुच्छन्दसमौदल^५ सौश्रवसमुत्तर वार्त्र
तुरमृषभो रैवत कौत्समौष्णिहमातीषादोय क्रोशमोको-
निधन^५ स्वार^५ सामराज मारुतमौष्णिहमाक्षार^५ सुज्ञा-
न^५ चारिवर्ण^५ सावर्त्तञ्जागत वरुणसाममरुता धेनुस्रौ
ग्मत तेषां चत्वारि* ॥ १ ॥

उक्तावेकद्विकौ अक्षरस्तु नास्ति अथ चतुरक्षर उच्यते एतेषां
गूर्हप्रभृतीना यथानिर्दिष्टाना प्रत्येक चत्वार्यक्षराणि प्रतिहार
उक्त पदादिप्रतिहारस्थान सवत्र पदानिदेशे चोत्तमे पदे सख्याविषये
चाक्षराधिकार इति एवमर्थं तावत् सामान्यो न्यायप्राप्त सर्वत्र एव
प्राप्ते विशेषमारभते ॥ १ ॥

अभ्यासो गूर्हस्य* ॥ २ ॥

द्वितीयपदे यन्मध्यम चतुरक्षरमभ्यस्यते स प्रतिहार ॥ २ ॥

अभ्यासादिरुत्तरेषां त्रयाणाम्* ॥ ३ ॥

उत्तरेषां त्रयाणा सौमेधमाधुच्छन्दसौदलानां यद्यत्पदमभ्यस्यते
तस्य तस्याभ्यासादिचतुरक्षर प्रतिहार ॥ ३ ॥

* प्राच्यायणोऽप्येवम

उत्तमानि सोश्रवसेऽस्तोभानि* ॥ ४ ॥

सोश्रवसे उत्तरे उत्तमस्य पदस्योत्तमानि चत्वार्यक्षराणि अस्तो
भानि प्रतिहार ॥ ४ ॥

अष्टौ वा वार्त्ततुरे* ॥ ५ ॥

वार्त्ततुरे चत्वारि वा समाज्ञान्यायप्राप्तानि अक्षराणि प्रतिहार
अष्टौ वा ॥ ५ ॥

पूर्वयोश्च न्याय्य* ॥ ६ ॥

पूर्वयोश्च वार्त्ततुरस्य साम्न औदलमौश्रवसयोर्न्याय्य प्रतिहारो
भवति चशब्दे विभाषानुकषणार्थं यो वा पूर्वोक्तोऽभ्यासादिश्चतु
रक्षरमिति न्याय्यो वा ॥ ६ ॥

मध्यम वचनमृषभे* ॥ ७ ॥

मृषभे रैवते द्वितीये पदे यदुत्तम चतुरक्षरमभ्यस्यते तस्य मध्यम
वचन प्रतिहार ॥ ७ ॥

मध्यमान्युत्तरेषां पञ्चानाम् ॥ ८ ॥

कौत्समौष्णिहम इन्द्र सुतेषु आतीषादोय क्रोशमोकोनिधन
स्वार सामराजमित्येतेषा उत्तमेषु पदेषु मध्यम चतुरक्षर प्रति
हार ॥ ८ ॥

प्राग्वाभ्यासादुत्तमानि कौत्से* ॥ ९ ॥

* प्राग्वायणोऽप्येवम् ।

अथवा कौत्से पदस्योत्तमानि चत्वार्यक्षराणि प्रतिहार स्यात्
प्राग्वाभ्यासात् ॥ ८ ॥

प्रथमानि वा सामराजस्य सपुरस्तात् स्तोभ * ॥ १० ॥

सामराजस्य उत्तमे पदे प्रथमानि चत्वार्यक्षराणि प्रतिहार
स्यात् सपुरस्तात् स्तोभेन यथोद्दिष्टो वा ॥ १ ॥

षड वा पञ्चमप्रभृतीनि मारुते* ॥ ११ ॥

मारुते यथोक्तो वा स्यात् अथवा पञ्चमादिध्वारभ्य षडक्षर
प्रतिहार स्यात् ॥ ११ ॥

आश्वरथन्तरयो पञ्च* ॥ १२ ॥

आश्वे च रथन्तरे च पञ्चाक्षर प्रतिहार स्यात् पञ्चाक्षरेण
रथन्तरस्य प्रतिहरतीति सिद्धे किं पुनरभ्यते उच्यते, न्याय्येन
विकल्पो माभृदिति चक्री यदत ॥ १२ ॥

वैदन्वते चाभ्यासवत्युत्तमे तु पदान्त † ॥ १३ ॥

वैदन्वते चाभ्यासवति सर्वथा असादिति पञ्चाक्षर प्रतिहार
स्यात् अथन्तु विशेष उत्तमे पदे पदान्त ॥ १३ ॥

तस्यादौ वा द्वे उभयत स्तोभे † ॥ १४ ॥

अथवा तस्योत्तमस्य पदस्य आदौ द्वेऽक्षरे उभयत स्तोभे प्रति
हार स्यात् ॥ १४ ॥

* ब्राह्मण्योऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्योऽप्येव किन्तु क्तेदविषये विशेषोऽस्ति

तृतीय वा* ॥ १५ ॥

अथवा तस्योत्तमस्य पदस्य तृतीयमक्षर प्रतिहार स्यात् ॥ १५ ॥

उभौ वैक* ॥ १६ ॥

उभौ वा ह्यक्षरैकाक्षरौ एक प्रतिहार स्यात् एकग्रहण द्विप्रति-
हारता माभूदिति ॥ १६ ॥

इति सप्तमस्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

आकूपारक्रौञ्चे गायत्रीसामनी देवातिथ गौषूक्तः
रौरव द्विद्विङ्कार वामदेव्यमेकारान्तप्रस्ताव वैयश्वमरण्ये
गेयः शाक्करवर्णः सौभर बार्हङ्गिररायो वाजीये स्वारमैध्म-
वाह गोशृङ्गः हारायण कौलमलबर्हिषे जनित्रमुत्तर
वैतद्व्यमिद्वद्वामदेव्य प्रतीचोनेडङ्गाशीत वैष्णव पूर्वः
श्यैतः सञ्जय तेषाः षट्* ॥ २ ॥

चतुरक्षरपञ्चाक्षरौ प्रतिहारावुक्तौ साम्प्रत षडक्षर उच्यते,
आकूपारक्रौञ्चे गायत्रीसामनी सत्यनेकार्षेयाण्यनेकानि सामानि
अत आकूपारक्रौञ्चादीना विशेषमारभते गायत्रीसामनीत्येतदादि
एतेषा सर्वेषा यथोद्दिष्टाना गृह्यमाणविशेषाणां षडक्षर प्रति
हार स्यात् ॥ २ ॥

प्राच्यायणोऽप्येवम् ।

अस्तोभावत्तमयो * ॥ २ ॥

उत्तमयो सान्ने, श्वेतसञ्जययो अस्तोभौ प्रतिहारौ स्याताम
अस्तोभाविति प्राप्तप्रतिषेध ॥ २ ॥

प्रथमद्वितीययोरुभयत स्तोभौ* ॥ ३ ॥

प्रथमद्वितीययोराकृपाग्देवातिथयो सान्नेरुभयत स्तोभौ प्रति
हारौ स्याता पुग्स्तात स्तोभायमारम्भ ॥ ३ ॥

प्रागौकारात् प्रथमे* ॥ ४ ॥

प्रथमे आकृपारे उपरिष्ठात् स्तोभ प्रागौकारात्प्रतिहर्तु
स्यात् ॥ ४ ॥

द्विद्वारान्तृतीये* ॥ ५ ॥

द्वितीये देवातिथे द्विद्वारान्तृतीये प्रागुपरिष्ठात् स्तोभ प्रतिहर्तु
स्यात् ॥ ५ ॥

अप्रतिहारे पूर्वे स्तोत्रीये शाक्करवर्णस्य* ॥ ६ ॥

अरण्ये गेयस्य शाक्करवर्णस्य उत्तमाया स्तोत्रीयाया षडक्षर
प्रतिहार स्यात् पूर्वे तु स्तोत्रीये अप्रतिहारे स्याताम ॥ ६ ॥

इहकारान्तरेधवाहे स्तोभ* ॥ ७ ॥

इहकारान्तरेधवाहे प्रतिहारस्योपरिष्ठात् स्तोभ स्यात् ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

सर्वी वा* ॥ ८ ॥

सर्वी वा स्तोभ स्यात् ॥ ८ ॥

प्रागोवायास्त्रिषुत्तरेषु* ॥ ९ ॥

गौश्टङ्गहारायणकौल्ललबर्हिषेषु प्रतिहारस्योपरिष्ठात् स्तोभ
प्रागोवाया स्यात् तदेव प्रतिहतु स्यात् ॥ ९ ॥

पौरुमद्गे च* ॥ १० ॥

पौरमद्गे च प्रतिहारस्योपरिष्ठात् स्तोभ प्रागोवाया प्रति
हर्तु स्यात् ॥ १० ॥

ओकाराज्जनित्रे* ॥ ११ ॥

उत्तरे जनित्र प्रतिहारस्योपरिष्ठात् प्रागोकारात् प्रतिहतु ॥११

सह वैवया पौरुमद्गे* ॥ १२ ॥

सह वान्तुवया पौरुमद्गे स्यात् स्तोभ प्रतिहतु ॥ १२ ॥

गौश्टङ्गहारायणकौल्ललबर्हिषवैतद्व्यानां वा पदान्त*

॥ १३ ॥

एतेषा गौश्टङ्गादीनां चतुर्णा षड्चरो वा यथाप्राप्त प्रतिहार
अथवा पदान्त उक्त पदान्तमविशेषेणोत्तमात्पदात् प्रतीयादिति ॥१३॥

द्वाभ्यां पूर्वयोश्चतुर्भिरुत्तरयो* ॥ १४ ॥

स पुन पदान्तो द्वाभ्या द्वाभ्यामचराभ्या पूर्वगौश्टङ्गहाराय
णयो स्यात् चतुर्भिरचरैरुत्तरयो कौल्ललबर्हिषवैतद्व्ययो ॥ १४ ॥

* साङ्ख्यशोऽप्येवम् ।

पुरस्तात् स्तोभ कौन्मलबर्हिषस्य* ॥ १५ ॥

कौन्मलबर्हिषस्य पदान्तं सह पुरस्तात् स्तोभेन स्यात् ॥ १५ ॥

इति सप्तमस्य द्वितीया कण्डिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

सप्त वारवन्तीये पूर्वस्मिन् † ॥ १ ॥

उक्त षड्चर प्रतिहार साम्प्रत सप्ताचर उच्यते पूर्वस्मिन्वारव
न्तीये सप्ताचरो हि प्रतिहार ॥ १ ॥

तेषां त्रीणि पदान्ते † ॥ २ ॥

तेषां सप्ताचराणां त्रीणि पदान्ते स्युः अर्थादापन्नञ्चत्वार्युत्तम
पदादाविति ॥ २ ॥

कार्णश्रवसन्त्रैत पञ्चतौरश्रवसमुत्तरत् शुध्यमद्दृश-
पुत्रं शाक्करन्तेषामद्यै* ॥ ३ ॥

अष्टाचर प्रतिहार उच्यते एतेषां कार्णश्रवसादीनां यथोद्दिष्टानां
अष्टावचराणि प्रतिहार उक्त प्रतिहारस्थानमद्दृश्व विशिष्टम् ॥३॥

पञ्चतौरश्रवसयोरर्धानि पदान्ते* ॥ ४ ॥

पञ्चञ्च तौरश्रवसञ्च पञ्चतौरश्रवसे तयोः पञ्चतौरश्रवसयोरर्द्धानि
न्यचराणि पदान्ते स्युः अर्थादापन्नं अर्द्धानि पदादाविति ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

शुध्यस्य च ककुषु* ॥ ५ ॥

शुध्यस्य च ककुषु गीयमानस्य अर्द्धान्यक्षराणि पदान्ते स्तु
अर्द्धानि पदादावित्यर्थादापन्न यथा विष्टरपत्नौ ॥ ५ ॥

तस्य गायत्रीषु चत्वारि ॥ ६ ॥

तस्य शुध्यस्य गायत्रीषु गीयमानस्य चत्वार्यक्षराणि प्रतिहागे
यथा नवमेऽहनि तस्येति निदेश पञ्चतैरश्रवसयोग्यधिकार तेन
तस्येति क्रियते कथं शुध्यस्यैवेति ॥ ६ ॥

षोडशवृहतीषु* ॥ ७ ॥

वृहतीषु गीयमानस्य शुध्यस्य षोडशाक्षराणि प्रतिहारविषय
सन्धिरेव तृतीय पाद उत्तमे च चतुरक्षर प्रतिहारिकमेव गीत प्रति
हार इति वक्ष्यति ॥ ७ ॥

नदम्बत्रैदतीनामिति दश* ॥ ८ ॥

नदम्बत्रैदतीनामित्येतस्यामृचि गीयमानस्य शुध्यस्य दशा
क्षराणि प्रतिहार प्रयोजनमुक्त पूर्वस्मिन्नेव सूत्रे ॥ ८ ॥

मध्यमस्य पदस्याभ्यास शाक्करे* ॥ ९ ॥

शाक्करे मध्यमस्य पदस्य योऽष्टाक्षरोऽभ्यास स प्रतिहार ॥ ९ ॥

न्यायो वा ॥ १० ॥

न्यायो वा स्यात् शाक्करे प्रतिहार ॥ १० ॥

वायोरभिक्रन्दस्वारङ्गावमौरुक्षयमौशनश्यावाश्वे त्रैष्टु-

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

भ॒श्चौष्ट॑ जा॒गत॑ ॒ सोम॑साम॒ कार्त्त॑यश॒ ॒ खर॑ पयोनिधन-
मृष॑भ॒ शाक्नो॑ य॒ष्वाप॑त्ये॒ तेषामु॑पोत्तम॒ पद॑म* ॥ ११ ॥

एतेषा वाथोरभिक्रन्दादीना यथे द्विष्टाना उपोत्तमसुपोत्तम
पद प्रतिहार स्यात् ॥ ११ ॥

पुरस्ता॑त् स्तोभा॒ उत्त॑मानां॒ त्रया॑णाम* ॥ १२ ॥

चष॑भस्य॒ शाक्न॑रस्य॒ य॒ष्वाप॑त्ययोश्च॒ सह॑ पुरस्तात् स्तोभैरु
पोत्त॑मानि॒ पदानि॑ प्रतिहा॒ग स्यु ॥ १२ ॥

अप्र॑तिहारा प्रथ॒मा स्तो॒त्रीया॑ य॒ष्वाप॑त्ययो ॥ १३ ॥

य॒ष्वाप॑त्ययोर्त्रां॒ साम्नो॑ प्रथ॒मा स्तो॒त्रीया॑ अप्रतिहारा॒ ख्यात् ॥ १३ ॥

पञ्च॑ानां॒ वादि॑त् उत्त॒मे पद॑ चत्वारिः ॥ १४ ॥

पञ्चाना॒ साम्ना॑ या॒न्यादा॑वादिष्टानि॒ वाथो॑रभिक्रन्द॒ खार॑ काव
मैरु॑क्षयमौशन॒यावा॑स्ये॒ त्रैष्टु॑भे इति॒ एतेषा॑ उपोत्तम॒ पद॑ वा प्रति
हार॒ व्यात् उत्त॑मे॒ पदे॑ चत्वार्यक्षगणि॒ प्रतिहार॑ उत्तमग्रहण॒ किमथ॑
मिति॒ चेत् उच्य॑ते॒ तेषामु॑पोत्तम॒ पद॑मित्यधि॒कृत॑म ॥ १४ ॥

वैखान॑स॒ पौरु॑हन्मनमुद॒श्रीय॑माकारणिधनन्वाष्ट्रीसाम
तेषामु॑त्तम॒ पद॑ प्रागभ्यासात्* ॥ १५ ॥

एतेषा॑ वैखानसादीना॒ चतु॑र्णामुत्तम॒ पद॑ प्रतिहार॒ स्यात्
प्रागभ्या॑सात् ॥ १५ ॥

अभ्या॑से वा चत्वार्युत्तरयो* ॥ १६ ॥

* द्राह्म्यार्ययोऽप्येवम् ।

अभ्यासे वा उत्तरयो साम्नो उद्ग्रीयाकारणिधनयोश्चत्वारि
चत्वार्यंक्षराणि प्रतिहार स्यात् ॥ १६ ॥

इति सप्तमस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका

शाक्त्यसाम मैधातिथ वारवन्तीयमुत्तरमाभीशवे सि-
मानां निषेधस्त्रिणिधने त्वाष्टोसामायास्येदार्ढ्युतमार्यवर्ण
रेवत्य ऐटतमग्नेस्त्रिणिधनमुत्सेधनिषेधावैड५साकमश्वन्दैर्घश्र-
वसन्दासस्यत्य ग्रामे गेयश्येनस्तानि द्विप्रतिहाराणि* ॥ १ ॥

शाक्त्यसामानोनि यथोद्दिष्टानि एतानि सर्वाणि द्विप्रतिहाराणि
तेषा प्रतिहाराणा स्थानमचरपरिमाणञ्चोच्यते ॥ १ ॥

मध्यमयो पद्यो शाक्त्यसाममैधातिथयो पदान्तो
द्वाभ्याञ्चतुर्भिर्वा † ॥ २ ॥

शाक्त्यसाममैधातिथयोर्द्वितीयतृतीययो पद्यो प्रत्येकं चत्वारौ
पदान्तौ प्रतिहारौ चतुरक्षरौ वा ॥ २ ॥

इकाराद्यन्तौ स्तोभौ वारवन्तीये ‡ ॥ ३ ॥

* ब्राह्म्यायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्म्यायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

‡ ब्राह्म्यायणीये विभ्रेशोऽस्ति ।

इकाराद्यन्तौ स्तोभा प्रतिहारौ वारवन्तीय इकारो यस्तोभस्तस्य
आदावन्ते च सोऽयमिकाराद्यन्त स्तोभ ॥ ३ ॥

सप्तभिर्वैकप्रतिहार प्रागिहाहाया * ॥ ४ ॥

वारवन्तीये सप्तभिरक्षरैरुत्तमपदादिस्थैरेकप्रतिहार वा स्यात्
उपरिष्ठान इहाहाया स्तोभश्च प्रतिहत्तु स्यात् ॥ ४ ॥

उकारादिवैकेन पदान्त * ॥ ५ ॥

उकारादिर्वा एकेनाक्षरेण पदान्त प्रतिहार स्यात् ॥ ५ ॥

न्याथ्यो वा* ॥ ६ ॥ ५

न्याथ्यो वा स्यात् प्रतिहारो वारवन्तीयस्य न्याथ्यश्च उक्त
लक्षण ॥ ६ ॥

पूर्वयोश्च * ॥ ७ ॥

पूर्वयोश्च शाक्त्यसाममैधातिथयोर्न्याथ्यो वा स्यात् प्रतिहार
द्विप्रतिहारो वा पूर्वोक्त ॥ ७ ॥

वारवन्तीयस्य द्विपदासु सप्तानां स्थाने चत्वारि द्वे चतु-
र्णाम् † ॥ ८ ॥

वारवन्तीयस्य द्विपदासु गीयमानस्य द्विप्रतिहारताभावात्
सिद्धौ इकाराद्यन्तौ स्तोभाविति अथ पुनर्विकल्पयेत् तत सप्ता
नामक्षराणां स्यात् चतुरक्षर प्रतिहार स्यात् चतुरक्षरस्य न्याथ्यस्य
स्थाने चत्वार स्यात् उकारादिवैकेन पदान्त इति सिद्धम् ॥ ८ ॥

* द्राक्षायथोऽप्येवम् ।

† द्राक्षायथेनैतेन द्वयद्वय क्षतम् ।

द्वे एकमित्येकपदायाम्* ॥ ९ ॥

एकपदाया गीयमानस्य सप्ताक्षरस्य स्थाने द्वे अक्षरे स्यातां
चतुरक्षरस्यैकम अन्यत्सिद्धम् ॥ ९ ॥

उत्तरयो पदयोरुत्तरेषाम* ॥ १० ॥

वारवन्तीयादुत्तरेषा माम्नाम उत्तग्यो पदयो प्रत्येक प्रति-
हारौ स्याताम् ॥ १० ॥

द्वे द्वे तु षण्णामाभीश्वप्रभृतीनाम्* ॥ ११ ॥

द्वे द्वे तु अक्षरे उत्तग्यो पदयो स्याताम् आभीश्वप्रभृतीना
षण्णा माम्ना आभीश्वयो मिमाना निषेधस्य त्रिणिधनयोस्त्राष्ट्री
सामायास्ययोर्दाढ्युतस्येति ॥ ११ ॥

चत्वारि वा सिमानां निषेधस्य । ॥ १२ ॥

चत्वार्यक्षराणि वा सिमाना निषेधस्य उत्तरयो पदयो स्यु
द्वे वा द्वे इति प्रकृतम् ॥ १२ ॥

त्वाष्ट्रीसाम्नश्च † ॥ १३ ॥

त्वाष्ट्रीसाम्नश्च उत्तरयो पदयोश्चत्वारि चत्वार्यक्षराणि स्यु
यद्वा प्रकृतम् ॥ १३ ॥

सपुरस्तात् स्तोभावाथर्वणस्य* ॥ १४ ॥

आथर्वणस्य सह पुरस्तात् स्तोभाभ्या प्रतिहारौ स्याताम् ॥ १४ ॥

* ब्राह्मण्योऽप्येवम्

† ब्राह्मण्येन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

तत्प्रभृतीना चत्वारि* ॥ १५ ॥

अथवणप्रभृतीनाम् उत्तरयो पदयो प्रत्येक चत्वारि चत्वार्यन्त
राणि स्यु ॥ १५ ॥

अष्टौ वा दाशस्यत्ये* ॥ १६ ॥

दाशस्यत्ये चत्वारि वा अक्षराणि उत्तरयो पदयो स्यु अथवा
अष्टावष्टौ ॥ १६ ॥

पूर्वेवोत्तरेणैकप्रतिहारे* ॥ १७ ॥

पूर्वे वा सामनो दाशस्यत्यात ऐङ्साकमश्रुदैघश्रवसे उत्तरेण
प्रतिहारेण एकप्रतिहारे स्याता वाशब्दो विकल्प्याथ ॥ १७ ॥

तृतीयपञ्चमाभ्यां पदाभ्यां श्येने ॥ १८ ॥

ग्रामे गेयश्येने तृतीयपञ्चमाभ्यां पदाभ्यां प्रतिहारौ स्याताम् ॥ १८ ॥

चतुर्थषष्ठयोर्वा पदयोर्द्वे पदयोर्द्वे* ॥ १९ ॥

चतुर्थषष्ठयोर्वा पदयोर्द्वे द्वे अक्षरे प्रतिहारौ स्याताम् ॥ १९ ॥

इति सप्तमस्य चतुर्थी कण्डिका ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

पृथकस्तोत्रौयासु प्रतिहारा सन्तनिन* ॥ १ ॥

उक्तमप्रतिहारा प्रथमा स्तोत्रौया यत्नापत्यययोरिति तथा
अप्रतिहारे पूर्वे स्तोत्रौये शाकरवर्णस्येति सोऽय प्रतिहारन्याथ सन्त

* आह्वान्यन्तोऽप्येवम् ।

निनि यत्खापत्यशास्त्रवर्णेषु अतो नियमार्थमारभ्यते पृथक्स्लोत्री
यासु प्रतिहारा सन्तनिन इति उक्त निधनभूता प्रतिहारवत्यो
ऽप्रस्ताव्या इति तत्प्रतिहारा उच्यन्ते सन्तनिन पृथक्सर्वासु स्लोत्री
यास्वित्यथ अक्षरपरिमाणं वक्ष्यति तन्नानास्लोत्रीयासु प्रतिहारा
सन्तनिन ॥ १ ॥

त्रयस्त्रयऊधसु महानाम्नीनाम* ॥ २ ॥

महानाम्नीना ऊधसु पदेषु सर्वेषु प्रतिस्लोत्रीय त्रय त्रय
प्रतिहारा स्यु ऊधसि वक्ष्यन्ते ॥ २ ॥

तथा स्वराश्च नित्यवत्सातीषङ्गयो* ॥ ३ ॥

तथा स्वराश्च प्रतिहारा यत्स्वरमूध तथा स्वरानित्यवत्साती
षङ्गयो प्रतिहारा स्यु ॥ ३ ॥

द्व द्वे संवेषाम* ॥ ४ ॥

संवेषामेवैतेषा साम्ना ह्यक्षरा प्रतिहारा स्यु संवेषामिति
सन्तनिप्रभृतीनाम ॥ ४ ॥

षड् वा शाक्करोत्तमेषु महानाम्नीनाम् † ॥ ५ ॥

षडक्षरो वा प्रतिहारो भवत्येतेषा सर्वे सन्तनिवर्जनं वा भवति
नासौ पूर्वेण विकल्पेते स एव भवति न वा शाक्करोत्तमेषु महा
नाम्नीनां सोऽयमुत्तमे पदे न्यायप्राप्ते महानाम्नीषु भवेत् शाक्क
राणामुत्तमेषु पदेषु भवति शाक्कराणि वक्ष्यन्ते ॥ ५ ॥

* आद्यायणोऽप्येवम् ।

† आद्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतं तथा तत्र विशेषश्च कृतः ।

षष्ठमध्यासेषु* ॥ ६ ॥

महानाम्नीषु अध्यासेषु पदेषु षष्ठ षष्ठमक्षर प्रतिहारो भवति
अध्यासान्यपि वक्ष्यन्ते ॥ ६ ॥

मध्यम वचन^७ स्तौभिक पुरीषेषु † ॥ ७ ॥

पुरीषपदेषु स्तौभिकाना वचनाना यन्मध्यम वचन स प्रतिहार
स्यात् ॥ ७ ॥

अप्रतिहाराण्येकेऽध्यासपुरीषाणि † ॥ ८ ॥

एके आचार्या अध्यासपदानि पुरीषपदानि च अप्रतिहाराणि
मन्यन्ते एतेषु प्रतिहारा न कत्तव्या इति ॥ ८ ॥

तासां प्रथमद्वितीये पदे द्विपदास्त्रीणि शाकराणि धातु-
र्वत्स ऊधस्तच्छाकर पुरुषस्त्रीणि शाकराण्यध्यास्येति पदानि ‡
॥ ९ ॥

तासा महानाम्नीना प्रतिस्लोत्रीय पदाना सूत्रे मव्यवहारार्थं
सञ्ज्ञा प्रतिपद्यते ये तावत् प्रथमद्वितीये पदे प्रतिस्लोत्रीयान्ता द्विपदाः
ततोऽनन्तरं त्रीणि शाकराणि द्विपदानन्तराणि यानि त्रीणि तानि
शाकराण्युच्यन्ते तेषामपि शाकराणामेवानन्तराणि पदानि यानि
त्रीणि प्रदानि तेषा सञ्ज्ञा धातुवत्स ऊध प्रथम धातु द्वितीय वत्स
द्वितीयम ऊध तच्छाकर पुरुष तस्योत्तर यत्पदन्तत पुरुष तस्यापि

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणीये विशेषोऽस्ति ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन षट्संख्यकानि सूतानि कृतानि ।

यान्यन्तराणि त्रीणि तेषां सज्ञा शाङ्कराणीति तेषाम् उत्तरं यत्पदं
तस्य सज्ञा अध्यास्येति एवमुत्तरयोरपि स्तोत्रीययोरेतः सज्ञा वेदि
तया ॥ ९ ॥

उत्तमा तु द्व्यध्यासा ॥ १० ॥

उत्तमा तु स्तोत्रीया द्व्यध्यासा द्वे अध्यासपदे द्व्यध्यासा इति सेयं
द्व्यध्यासा तुशब्दो विशेषणाय एव सा चतुदशपदा ॥ १ ॥

द्विपदासु प्रस्तावशाङ्करप्रथमेष्वध्यासपुरोषेषु च* ॥ ११ ॥

स्तोत्रीयाया द्विपदाया प्रस्तावशाङ्कराणाञ्च प्रथमे पदे
अध्यास्यपदेषु च प्रतिस्तोत्रीयपुरोषपदेषु च पक्षेणोक्तप्रस्तावलक्ष-
णम् ॥ ११ ॥

भासेनोक्तपदान्तो यज्ञायज्ञीयेदेवस्थाने वैरूपेण*
॥ १२ ॥

यज्ञायज्ञीये देवस्थाने वैरूपेण यज्ञायज्ञीये भासेन पदान्तो
व्याख्यातप्रतिहारो ह्यन्तरदेवस्थाने वैरूपेण प्रतिहारो व्याख्या-
तस्यतुरन्तरद्वाभ्यां भासे चतुर्भिर्ह्यन्तरस्येति ॥ १२ ॥

अरण्ये गेयश्वेन पार्थुरश्वमच्छिद्ररयिष्ठे तेषामुत्तरेषु
पदेषु द्वे द्वे पूर्वयोश्चत्वारि चत्वार्युत्तरयो † ॥ १३ ॥

अरण्ये गेयस्य श्वेनस्य पार्थुरश्वस्य चच्छिद्ररयिष्ठयो एतेषां चतु-

* आङ्घ्रायणोऽप्येवम् ।

† आङ्घ्रायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

र्णाम उत्तरेषु सर्वेषु प्रतिहारा द्वे द्वे अचरे पादे पादे अचरे
अरण्य गेयग्येनपार्थुरश्मयो चत्वारि चत्वार्यक्षराणि उत्तरयो
रक्षिद्ररयिष्ठयो ॥ १३ ॥

उभयत स्तोभा पार्थुरश्मस्य* ॥ १४ ॥

ये उत्तरा प्रतिहारा पाथुरश्मस्योक्तास्ते सर्वे उभयत स्तोभा
स्यु ॥ १४ ॥

देवतापद देवतापदमिति वेरूपे निधनानि* ॥ १५ ॥

वेरूपे सान्नि देवतापद देवतापदमित्येव निधनानि कत्तव्यानि
विधिक्रमाद्यमारम्भ पददेवतानामन्य पाठक्रम अन्ये विधिक्रम
अतो विकल्पयत्याचार्यं तस्य प्रयोजन निदानकारणोक्त पददेवते
व्यत्यन्तेदेवमादिभिर्वाक्यै ॥ १५ ॥

प्राक् शिशुमत्या स्तोभै प्रतिहार* ॥ १६ ॥

शिशुमती या देवना तस्या प्राग्ये स्तोभा तै प्रतिहार स्याद्दे
रूपे ॥ १६ ॥

ऐकादशम'डेद्वैवोदासे* ॥ १७ ॥

ऐद्वैवोदासे पदस्य एकादशमक्षर सप्रतिहार स्यात् उक्तम्
उत्तमे पदे प्रतिहारस्थानमिति ॥ १७ ॥

सप्तमाष्टमाभ्यामभ्यसेत् त्रैककुभस्य* ॥ १८ ॥

* द्वाङ्मयणोऽप्येवम् ।

त्रैककुभस्य यत्पदमभ्यस्यते तस्याभ्यासस्य सप्तमाष्टमाभ्यामच
राभ्या प्रतिहार स्यात् ॥ १८ ॥

नवमदशमाभ्यां वैश्वमनसस्य* ॥ १९ ॥

ये नवमदशमे अक्षरे ताभ्या प्रतिहार स्यात् ॥ १९ ॥

तथा वृष्णस्त्रिरुक्ताभ्यान्तु तस्य † ॥ २० ॥

यथा नवमदशमाभ्या वैश्वमनसस्य प्रतिहार उक्त तथा वृष्णो
नवमदशमाभ्या अक्षराभ्या प्रतिहार स्यात् अथन्तु विशेष अस्य
त्रिरुक्ताभ्याम् ॥ २ ॥

सदृशगीतिषु सर्वेषु पदेषु पृथक्पदानि भजेरन् प्रत्यन्ता-
दनादेशे शेषमुद्गाता तानि विभाग्यानि ‡ ॥ २१ ॥

उक्तम् अवसानं प्रस्तावान्तलक्षणमविभाग्यानामिति तत्किं
लक्षणानि पुनविभाग्यानीति उच्यते चतुष्टयानि सामानि भवन्ति
विषमविभक्तौनि पदविभाग्यानि स्तोभविभाग्यानि पदस्तोभविभा
ग्यानि चेति तत्र विषमभक्तौनि तावदुक्तानि चतुरक्षरं पूर्वं पार
वन्तीये इत्येवमादीनि पदविभाग्यानि प्रवद्भागवो जागतवासिष्ठ
वैश्वज्योतिषाणीति स्तोभविभाग्यानि वात्सप्रादीनि पदस्तोभविभा

* ब्राह्मण्यगोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यग्नैतेन सूत्रद्वयं कृतं तथा तत्र विशेषश्च कृतः ।

‡ ब्राह्मण्यगोऽप्येव तथा तत्र यतस्माद्बृहद् कानिचित् सूत्राण्यधिकानि
वर्तन्ते ।

ग्यानि प्रतोद्गोष्ठादीनि एतानि विभाग्यानि साम्प्रतमेतेषा विभाग
उच्यते येषा पदाना सदृशा गीतय तेषा सर्वेषु पदेषु पृथक् पृथक्
पदानि भजेरन प्रप्ते चादयो ब्रूयुरिति वा वदन्त आदेशादन्यत्र
शेषमुद्गाता ब्रूयात् एतान्येत्तलक्षणानि विभाग्यान्युच्यन्ते सदृशा लक्षण
द्वितीयाथ द्वितीयेऽपि सान्नि पृथक्पदानि भजेरन यथा स्वारक्रौञ्चे
प्रो अयासीति द्वितीये ॥ २१ ॥

आद्यन्तसुब्धेषु पदाय पदाय स्तोभेद्योय पद ब्रूयात्*
॥ २२ ॥

आद्यन्तसुब्धानि यानि सामानि तेषु पदाय पदाय स्तोभेत्
तादर्थ्ये चतुर्थी यो य कर्त्ता पद ब्रूयात् सपदाय पदाय स्तोभेदित्या
रभ्यते आम्नायसिद्धे तु सहारे किमथमारभ्यते उच्यते नैव पदानु
सहार आरभ्यते कि तर्हि यो य सामाङ्ग पद ब्रूयादित्येतत्परमे
तत् ॥ २२ ॥

तथानुपदसुब्धेषु* ॥ २३ ॥

आद्यन्तसुब्धेषु पदाय पदाय स्तोभेदित्युक्त तथानुपद सुब्धेषु
को विधिरुच्यते तथानुपद सुब्धेषु तथा तेन प्रकारेणेत्यर्थ पदाय
पदाय स्तोभेदो य पद ब्रूयादिति ॥ २३ ॥

इति सर्गमस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी कण्डिका ।

ऊर्द्धन्तु, प्रथमात्पदात् सकृत्तिन* ॥ १ ॥

वक्ष्यति निधनानि पदान्युपायसदृशा स्तोभान्ता येषा तानि स्तोभविभाग्यानि इदञ्च सकृत्ति ऊर्द्ध प्रथमात्पदात् स्तोभविभाग्य कथञ्चैतद्गम्यते यथासङ्कृतिनि स्तोभा न सहत्तय इति उच्यते दश नात् ऊर्द्ध प्रथमात्पदात् स्तोभानुसहारस्य कायमानद्वितीये पुरुत्वा पञ्चमे दर्शनात् सङ्कृतिन प्रथमात्पदादूर्द्ध पदाय पदाय स्तोभेत ॥१॥

प्राक्चतुर्थीत्पदात् स्ताभे प्रतिहार* ॥ २ ॥

द्वितीयपादेऽस्त्रोद्ध ये स्तोभास्तृतीयार्था ते प्रतिहर्त्तु प्राप्ता एव तेषु प्राप्तेष्व्वाह प्राक्चतुर्थीत्पदात् स्तोभे प्रतिहार इति ये चतुर्थस्य पदस्य प्राक् स्तोभास्तै प्रतिहरेत् ॥ २ ॥

निधनानि पदान्युपायसदृशा स्तोभान्ता येषां तानि स्ताभविभाग्यानि* ॥ ३ ॥

येषा साम्ना निधनभूतानि पदानि उपायसदृशा स्तोभान्ता तानि सामानि स्तोभविभाग्यानि तेषा स्तोभा विभक्तव्या यथा प्रतोदभद्रगोष्ठसैमिच्यदीनि ॥ ३ ॥

तत्र तृतीयायैव पदाय प्रतिहर्त्ता स्तोभेत्* ॥ ४ ॥

तत्र तेषु स्तोभविभाग्येषु तृतीयायैव पदाय प्रतिहर्त्ता स्तोभेत् एवञ्चोऽवधारणार्थ उक्त ग्रन्थान्तरे तत्र पद विभजन् उपोत्तमम

* प्राच्यायणाटप्येवम् ।

मद प्रतिहर्तुं मन्याय आसन्नपदाभ्य इति तन्नितृत्त्यर्थमाचार्योऽव
धारयति द्वितीयाथैवेति ॥ ४ ॥

उपायवन्त स्तोभा एकवृषस्य ॥ ५ ॥

एकवृषस्य सान्न उपायवन्त स्तोभा भवन्ति उपाया येषु विद्यन्ते
तद्दमे उपायवन्त अथ किमथमारभ्यते उच्यते ये त्वनुपाया स्तोभा
पठितास्तेषा विधीयन्ते ॥ ५ ॥

देवतासु चर्षभस्य शाक्करस्य* ॥ ६ ॥

ऋषभस्य शाक्करस्य देवतासु उपायवन्त स्तोभा भवन्ति उभ
योहि एकवृषे ऋषभे शाक्करे च न देवतासु स्तोभा आम्नाता
ते वचनेन विधीयन्ते ॥ ६ ॥

तासां नानास्तोभेत्यदेभ्य * ॥ ७ ॥

तासां देवतानां नाना पृथक् स्तोभेत्यदेभ्य स्तोभान् कुर्यात्
पृथग्देवताभ्य तासामिति किम उच्यते उभयोरेकवृषभयोरेष
विधि एकवृषभस्य पादेषु च देवतासु चोपायवन्तो भवन्ति
ऋषभस्य पादेष्वनुपाया देवतासु उपायवन्त ॥ ७ ॥

गायत्रीसामसु विभाग्येषूत्तम व्यावर्गं† शिष्टा प्रतिह-
रेदिति धानञ्जय्य ॥ ८ ॥

यानि गायत्रीसामानि विभाग्यानि तेषूत्तम व्यावर्गं शिष्टा उपा

* द्राह्यायणीऽप्येवम् ।

† द्राह्यायणीये विशेषोऽस्ति

यार्थन्तत प्रतिहरेदित्येव धानञ्जय आचार्यो मन्यते व्यावर्म पत्रं
यथागौराङ्गीरसस्य साम्न ॥ ८ ॥

सर्वेणैव पदेनेति शाण्डिल्यायन * ॥ ९ ॥

शाण्डिल्यायन आचार्य आह सर्वेणैव पदेन प्रतिहरेदिति कि
विक्रम नेत्युच्यते विनिवेशेण येषु पदस्योपरिष्ठादौपायिक पव
नास्ति तेषूत्तम व्यावग शिष्टा गौराङ्गीरसस्यसाम्न इत्युक्त येषु तु
उत्पादिकस्य प्रतिहारस्योपरिष्ठात् औपायिक पव शिष्यते तेषु सर्वेण
पदेन प्रतिहरेदिति यथा शन्नोदेव्या द्वितीयसाम्न ॥ ९ ॥

त्रिरुक्तोऽस्तोभान् कृक्रियेषु चतुर्ब्रूयुरन्यत्र निधनेभ्य *
॥ १० ॥

शुक्रियेषु सामसु भ्राजादिषु ये त्रिरुक्ता स्तोभा आम्नातास्ता
श्वब्रूतुयु यत्र निधनभृता स्तोभास्तास्त्रिब्रूयु ॥ १० ॥

महादिवाकोर्त्यस्य प्रास्ताविके देवते विपरिहरेत्* ॥११

महादिवाकोर्त्य दशानुगान महादिवाकोर्त्येति सम्बन्धलक्षणा
षष्ठी तस्य महादिवाकोर्त्यस्य प्रास्ताविकेऽनुगाने ये देवते ते विपरि
हरेत् वक्ष्यति प्रथमायेवानुगानाय प्रस्तोता प्रस्तुयादात्मने चेति
तस्मिन् प्रास्ताविकेऽनुगाने देवता विपरिहार कुर्यात् विपरिहार
अन्योन्यस्थानापत्ति ॥ ११ ॥

तस्यात्मा स्तोभविभाग्य * ॥ १२ ॥

तस्य महादिवाकीर्त्तस्यात्मा स्तोभविभाग्य स्यात् आत्मेत्यनु
गानस्य सञ्जा तस्य यदात्मसञ्जक अनुगान तत स्तोभविभाग्य स्यात्
॥ १२ ॥

प्रथमायैवानुगानाय प्रस्तोता प्रस्तुयादात्मने च* ॥ १३ ॥

यत्प्रथममनुगान तदथ प्रथममेव प्रस्तोता प्रस्तुयादात्मा
यच्च ॥ १३ ॥

इतराप्यनुगानान्युद्गातेव ब्रूयात* ॥ १४ ॥

प्रथमानुगानादात्मनश्च यान्यनुगानानि तानि सर्वाण्युद्गातैव
ब्रूयात एवशब्दोऽवधारणाय उद्गातैव ब्रूयान्नेतरौ ॥ १४ ॥

तषां निधनेष्वेनमनूपेयाताम्* ॥ १५ ॥

तेषामेवानुगानाना निधनेष्वेनमुद्गातार अनु निधनान्युपेयाता
नेषामिति निदेश क्रियते सर्वेषा दशानाम ॥ १५ ॥

उत्तमानि वा त्रीण्यनुगानानि प्रत्याहृत्येतरै सहात्म-
पदेभ्य स्तोभधर्मणानुसहरेयु * ॥ १६ ॥

उत्तमानि वा अष्टमनवमदशमानि त्रीण्यनुगानानि प्रत्याहृत्य
इतरैरनुगानै सह आत्मपदेभ्य स्तोभधर्मणानुसहरेयु प्रतिपाद
यानि प्रागात्मनस्तानि प्राक्पदात् कुर्यु यान्युपरिष्ठादात्मनस्त्रीणि
तान्युपरिष्ठात् पादस्य एषोऽनुसहारप्रकार ॥ १६ ॥

यानि पुरस्तादात्मनस्तानि सकृत् स्तोत्रादौ यान्यूर्ध्वन्तानि
सकृत् स्तोत्रान्ते* ॥ १७ ॥

अथवा यान्यात्मन पुरस्तात् अनुगानानि तानि स्तोत्रादौ
सकृत्कृत्वा स्तोत्र समाप्य यान्युपरिष्ठादात्मनस्त्रीणि तानि सकृत्
स्तोत्रान्ते कुर्यात् ॥ १७ ॥

पयायादिपर्यायान्तयोर्वा* ॥ १८ ॥

अथवा अय विशेष पर्यायस्य पर्यायस्यादौ अन्ते च स्यात्
यानि पुरस्तादात्मनस्तानि सकृत्पर्यायादौ यान्यूर्ध्व तानि सकृत्
त्पर्यायान्ते ॥ १८ ॥

भासनिधने द्दशमस्य पदस्योपायमुद्गातैव ब्रूयात् † ॥ १९ ॥

भासनिधने यद्दशम पदन्तस्योपायमुद्गातैव ब्रूयात् नेतरौ ॥ १९ ॥

सर्वाणि राजने त्रिरुक्तानि पञ्चकृत्वो ब्रूयु † ॥ २० ॥

राजने सान्नि यावन्ति त्रिरुक्तान्यान्नातानि सर्वाणि तानि पञ्च
कृत्वो ब्रूयु अथ सर्वग्रहण किमर्थम् उच्यते उक्त त्रिरुक्तान स्तोभाञ्जु
क्रियेषु चतुर्ब्रूयुरिति प्रकृत तावत् अतः सर्वग्रहण करोति कथं राजने
स्तोभाञ्च पदानि चेति ॥ २ ॥

तस्यानुपदुस्तोभा पदेन प्रस्ताव ‡ ॥ २१ ॥

* ब्राह्मणायनीये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायनीये वम् ।

‡ ब्राह्मणायनीयेनैतेन सूत्रेणैव कृतम् ।

तस्य राजनस्यानुपद स्तोभा कत्तव्या तस्य हि आदावेव
केवल स्तोभा पठिता नोपरिष्ठात सोऽयमाचार्य अनुपद
स्तोभान कल्पयति अनुपदञ्चास्य स्तोभा भवन्ति पदेन च प्रस्ताव
देवताभ्य आरभ्योद्गोथ ॥ २१ ॥

तृतीयेन पदेन पुरस्तात स्तोभेन प्रतिहार * ॥ २२ ॥

स्यादिति वाक्यशेषः ॥ २२ ॥

विभाग्य वा* ॥ २३ ॥

विभाग्य वा स्यात् य मन्त्रेषा विभाग्याना धर्म तेन वा स्यात्
॥ २३ ॥

तत्र देवताभ्यो यद्यदनन्तर पूर्वं पदन्तेन सद्दना ब्रूयु
॥ २४* ॥

तत्र तस्मिन् राजने विभाग्ये देवताभ्यो यद्यदनन्तर पूर्वं पद
न्तेन पदेन सह एना देवता ब्रूयु यो य पद ब्रूयात् स स देवता अपि
ब्रूयात् ॥ २४ ॥

व्यवस्तोभेत्यदद्वैतमित्येके ॥ २५ ॥

एके आचार्या मन्यन्ते व्यवस्तोभेत्यदानि च देवताश्चेति पृथक्
पदेभ्य स्तोभान कुर्यात् पृथग्देवताभ्यश्चेति ॥ २५ ॥

यथाधीत वा † ॥ २६ ॥

* आह्वार्यभ्योऽप्येवम् ।

† आह्वार्यभ्योऽप्येवम् ।

अथवा यथाधीनमेव राजन पयुञ्जीत प्रादावेव केवल स्तोभ
स्यात अन्ये त्रिकारा सर्वे न स्यु ॥ २६ ॥

इति सप्तमस्य षष्ठी कण्डिका ।

अथ सप्तमी कण्डिका ।

निधनानि पदानि पदस्तोभेषु तथेडा * ॥ १ ॥

पदस्तोभेषु निधनानि पदानि भवन्ति तथा इडा ननु उक्त निध
नानि पदान्युपायसदृशा स्तोभान्ता येषा तानि स्तोभविभाग्यानीति
एतानि च सामानि पदस्तोभसंज्ञितान्येवलक्षणयुक्तानि तत्किमिद
सिद्धे विधौ सति पुनरारभ्यत इति इद सिद्धोपादान क्रियते शेष
विधर्थं वक्ष्यति तेभ्यो नानास्तोभेयुरित्येतदादिक शेषम ॥ १ ॥

तेभ्यो नानास्तोभेयु* ॥ २ ॥

तेभ्य पदेभ्यो निधनेभ्यो देताभ्यश्च नानास्तोभेयुरिति पृथक्स्तोभान्
कुर्युरित्येषोऽर्थ एते हि पदस्तोभा सर्वे डादशनिधना द्वादशनिध
नानि भवन्तीति ब्राह्मणम् ॥ २ ॥

त्रिभ्य प्रथमेभ्यः प्रस्तोता † ॥ ३ ॥

उक्त तेभ्यो नानास्तोभेयुरिति त्रिभ्य प्रथमेभ्यो निधनेभ्य
प्रस्तोता स्तोभेत् तादर्थ्ये चतुर्थी ॥ ३ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्यवम ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

त्रिभ्य एव सप्तमप्रभृतिभ्य प्रतिहर्त्ता* ॥ ४ ॥

त्रिभ्य एव निधनेभ्य सप्तमप्रभृतिभ्य प्रतिहर्त्ता स्तोभेक्षे
सुज्ञातु ॥ ४ ॥

अर्द्धपद निधनमिडाव्यवेतषु † ॥ ५ ॥

येषा पदाना इडा मध्य तेषामर्द्धपद निधनम् ॥ ५ ॥

सर्वमव्यवेतेषु ‡ ॥ ६ ॥

अव्यवेतेषु सर्व पद निधनम् ॥ ६ ॥

चतुर्थस्य प्रथम पादस्य चत्वारि चत्वारि निधनानि † ॥ ७ ॥

चतुर्थस्य पदस्तोभस्य प्रथम पादस्य चत्वारि चत्वारि निधनानि
भवन्ति ॥ ७ ॥

तथा तृतीय † ॥ ८ ॥

तथा तृतीय पादस्य चत्वारि चत्वारि निधनानि भवन्ति सिद्धे
संत्यारम्भो विकल्पाथ ॥ ८ ॥

द्वितीयोत्तमौ वा द्वैधञ्चतुरक्षरश्च इतरौ । ॥ ९ ॥

उत्तमे पदस्तोभे द्वितीयोत्तमौ पादौ द्वैध विभक्तव्यौ चतुरक्ष
रश्च इतरौ विभक्तव्यौ प्रथमतृतीयौ चतुरक्षरश्चो विभागे वाञ्छे
विकल्पार्थ ॥ ९ ॥

अविभाग्या वा ‡ ॥ १० ॥

* प्राच्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† प्राच्यायणोऽप्येवम् ।

‡ प्राच्यायणीये विशेषोऽस्ति ।

अविभाग्या वा सव एते पदस्तोभा भवन्ति न विभाग्या ॥ १० ॥

अष्टमै स्तोभै प्रथमस्य नवमैर्मध्यमयोर्दशमेरुत्तमस्य
नवमैर्वा* ॥ ११ ॥

अष्टमै स्तोभै प्रथमस्य पदस्तोभस्य प्रतिहार स्यात् मध्यमयो
पदस्ताभयो द्वितीयतृतीययो नवमै स्तोभै प्रतिहार स्यात् उत्त
मस्य पदस्ताभस्य दशमै स्तोभै प्रतिहारो नवमैवा उत्तमस्येति
वक्तते प्रस्तावोद्गोथौ सिद्धौ ॥ ११ ॥

इलान्दस्योत्तमऽनुगान षट् † ॥ १२ ॥

इलान्द पञ्चानुगान तस्योत्तमेऽनुगाने षडक्षराणि प्रतिहारा
उक्त प्रतिहारस्थानम् ॥ १२ ॥

विभाग्यानीतराणि † ॥ १३ ॥

इतगण्यनुगानानि विभाग्यानि प्रथमादीनि चत्वारि विभाग्य
न्याय उक्त ॥ १३ ॥

प्रथम वा विभाग्यम् † ॥ १४ ॥

प्रथम वानुगानम् विभाग्य स्यात् ॥ १४ ॥

तत्रोत्तमस्य स्तोभस्य मध्यमेन वचनेन † ॥ १५ ॥

तत्र तन्मिन्त्रिलान्दप्रथमेऽनुगाने अविभाग्यपक्षे उत्तमस्य स्तोभस्य
मध्यमेन वचनेन प्रतिहार ॥ १५ ॥

एकादश दैर्घतमसस्य † ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणायनीये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायनीयेऽप्येवम् ।

दैर्घतमसस्य एकादशाक्षराणि प्रतिहार अभ्यासान्त ॥ १६ ॥

अष्टमै स्तोभैर्भद्रश्रेयसो * ॥ १७ ॥

भद्रञ्च श्रेयञ्च भद्रश्रेयसी तयो भद्रश्रेयसो अष्टमै स्तोभै
प्रतिहार स्यात् ॥ १७ ॥

पञ्चमैश्च यदि द्विप्रतिहारे † ॥ १८ ॥

यदि द्विप्रतिहारे भद्रश्रेयसी स्याता तत् अष्टमै स्तोभै प्रति
हार स्यात् एकैकस्मिन् पञ्चमैश्च ॥ १८ ॥

पञ्चाक्षरश स्तोभविभाग्ये धर्मविधर्मणी † ॥ १९ ॥

यदि स्तोभविभाग्ये धर्मविधर्मणी कुर्यात् पञ्चाक्षर पञ्चाक्षर
स्तोभेत ॥ १९ ॥

द्विपदाकार वा † ॥ २० ॥

द्विपदाकार वा धर्मविधर्मणी प्रयुञ्जीत द्विपदा कृत्वा द्विपदा
कारम् ॥ २० ॥

तयोर्दशमेन स्तोभेन प्रतिहार † ॥ २१ ॥

तयो धर्मविधर्मणोर्द्विपदाकारेण प्रयुज्यमानयोर्दशमेन स्तोभेन
प्रतिहार स्यात् ॥ २१ ॥

षष्ठेन च यदि द्विप्रतिहारे † ॥ २२ ॥

* आह्वार्यणीये विशेषोऽस्ति

† आह्वार्यणीयोऽप्येवम् ।

यदि द्विप्रतिहारे धर्मविधर्मणी स्याता षष्ठेन स्तोभेन प्रतिहार
स्यात् तयोर्दशमेन चेति प्रकृतम् ॥ २२ ॥

पदान्ते त्रीणि सौहविषे* ॥ २३ ॥

सौहविषे प्रथमे पदान्ते त्रीणि अचराणि प्रतिचार स्यात् ॥ २३ ॥

पदादौ वा* ॥ २४ ॥

पदान्तपदादौ सिद्धौ ॥ २४ ॥

मध्यम वचन^७ स्वर्वन्निधने सौहविषे* ॥ २५ ॥

स्वर्वन्निधने सौहविषे यत्पदमभ्यस्यते तस्य मध्यम वचन प्रतिहार
स्यात् ॥ २५ ॥

विभाग्य वा* ॥ २६ ॥

विभाग्य वा स्यात् स्वर्वन्निधने सौहविषम् ॥ २६ ॥

मध्यममेव वचन पुरस्तात् स्तोभ वैराजस्य* ॥ २७ ॥

मध्यममेव वचन पुरस्तात् स्तोभ स्यात् प्रतिहारो वैराजस्य तस्मिन्
पदादौ प्रतिहार प्राप्त अतो मध्यम वचन नियमयति ॥ २७ ॥

तस्य पदान्ता^७श्चतुरभ्यस्येयुस्त्रिर्वा † ॥ २८ ॥

तस्य वैराजस्य पदान्ताश्चतुरभ्यस्येयुस्त्रिर्वा अथ तस्येति किमर्थ-
मुच्यते विभाग्य वेति प्रकृतम् अतस्तस्योति ब्रवीति एतत् ज्ञापयति

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येव विभोऽस्ति ।

विभाग्यपक्षेऽपि वैराज भवतीति यदि विभाग्य चक्षुर्विभाग्य तस्य
पदान्ताश्चतुरभ्यस्येयुस्त्रिर्वेति ॥ २८ ॥

तथा चातुर्थिकस्य वात्सप्रस्य* ॥ २९ ॥

तथा तेन प्रकारेणेत्यथ चातुर्थिकस्य वात्सप्रस्य पदान्ताश्चतु
रभ्यस्येयुस्त्रिर्वा ॥ २९ ॥

समाधिस्तु † ॥ ३० ॥

समाधिस्तु कर्त्तव्यं यथा वैराज प्रयुञ्जीत वात्सप्रमपि तथा
प्रयुञ्जीत अथ वैराज चतुरनुतोद कुर्यात् वात्सप्रमपि चतुरनुतोद
मेव कुर्यात् एव ब्राह्मण भवत्येतस्मिन्वै वैराज प्रतिष्ठितमिति ॥ ३० ॥

अविभाग्यानामुत्तमे पदे प्रागपायात् षट्सु व्यावर्गवत्
स्वष्टसु वा यथा वामदेव्यक्रोशे पूवेण व्यावर्गेण प्रतिहरेदिति
धानञ्जय * ॥ ३१ ॥

अविभाग्यानां सान्ना उत्तमे पदे यानि षट् व्यावर्गवन्धराणि
अष्टौ वद् यथा वामदेव्ये षट् अष्टौ क्रोशे तेषु पूवेण व्यावर्गेण प्रतिहरे
दिति धानञ्जय मन्यते गीत व्यावर्ग इत्यनर्थान्तरम् ॥ ३१ ॥

उत्तरेणेति शाण्डिल्यायन * ॥ ३२ ॥

उत्तरेण व्यावर्गेण प्रतिहरेदित्येव शाण्डिल्यायन आचार्यो
मन्यते ॥ ३२ ॥

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायशोऽप्येव तत्र त एतस्माद्दृष्टं कतिपयान्यधिकानि सुत्रानि वर्तन्ते ।

प्रातिहारिकमेव गीत प्रतिहारो वैकृन्दसेख्यपदादौ

॥ ३३ ॥

उक्त पदादि प्रतिहारस्थान सर्वत्रेति अक्षरपरिमाणञ्चोक्त
तद्यानि यानितो वैकृन्दस्थानि सामानि तेषु प्रातिहारिकमेव पर्व
प्रतिहार स्यात् अक्षरपरिमाण नाद्रियेत यथोद्देशपुत्रे उत्तरयो
सोत्रोच्यते पदादिरपि नाद्रियते यथेन्द्रमच्छायाभैडमायास्ये ॥ ३३ ॥

नोद्धं प्रतिहारादोङ्कारेणाददीतेति धानञ्जय * ॥ ३४ ॥

प्रतिहारा समाप्ता साम्प्रत उपाया उच्यन्ते प्रतिहारादूर्द्ध
मुपायस्यादानम् इह तु उद्गीथादानमोङ्कारेणोक्त तत्किमिद
मुपायस्याप्यादानमोङ्कारेण भवति अथ नेति अतो धानञ्जय आह
नोद्धं प्रतिहारादोङ्कारेणाददीतेति एतावद्दर्शितं भवति य एवौ
ङ्कारेणाददाति तस्यैवोपाय इति विशेषस्तु वक्ष्यते ॥ ३४ ॥

इति सप्तमस्य सप्तमी कण्डिका ।

अथ अष्टमी कण्डिका ।

प्रत्यवेतस्वराणान्तु प्रत्युद्गृह्णीयात् † ॥ १ ॥

उक्त नोद्धं प्रतिहारादोङ्कारेणाददीतेति किन्तु प्रतिहारा
दूर्द्धं च प्रत्यवेतस्वरा तेषां प्रत्युद्गृह्णीयात् प्रत्युद्गृहणं कुर्यात् ऊर्द्धं-
ग्रहणं प्रत्युद्गृह्ण उदाहरणम् ॥ १ ॥

* ब्राह्मण्ययोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यनीये विशेषोऽस्ति ।

यथाकालेयस्य नका३३३३रिणाम् यथा वात्सस्य मयो
३३३३वा३* ॥ २ ॥

स्वरान्तरम् एतदुदाहरणमात्रम् एव संवेषा प्रत्यवेतस्वराणा
प्रत्यङ्गहणं कुर्यात् ॥ २ ॥

ओङ्कारेण प्रत्यवेतस्वराणामाददीतेति गौतम * ॥ ३ ॥

गौतम आचार्यो मन्यते प्रत्यवेतस्वराणा नैव सामिक रूप
कुर्यात् ओङ्कारेण त्वादानं कुर्यात् एषत्वेव प्रत्यङ्गह ॥ ३ ॥

यथाम्नाय५ शाण्डिल्य † ॥ ४ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह प्रत्यवेतस्वराणा प्रति न प्रत्यङ्गहणं
कुर्यात् एषत्वेव प्रत्यङ्गह नाप्योङ्कारेणादानं यथाम्नायमेव प्रयुञ्जीत ॥४॥

इहकारइडाथकारौ गीतञ्च निधनस्वर५क्षीषोस्वरञ्च
ह्यक्षर देवताश्चारण्ये गेयेषु तान्यन्त सामनिधनानि वाक्
चेत स्तोभान्तोऽनन्तर पुरस्तात् वृद्ध ऋष्टो वा कार स्वरित
वार्चिक वा वृद्ध पूर्वेषां त्रयाणां यथा रेवत्यस्त्वाङ्घ्रीसाम
यौधाजय दार्ढ्युतमाथर्वणामान्धीगवमिह वदामदेव्यम् †५॥

उक्तमुपायलक्षणं साम्प्रत मध्ये निधनान्यच्यन्ते इहकारइडाथ
कारौ गीतञ्च निधनस्वर क्षीषोस्वरञ्च ह्यक्षर देवताश्चारण्ये गेयेषु

* ब्राह्मणायणीये विशेषोक्ति ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

एतानि सर्वाणि अन्न सामनिधनानि भवन्ति अन्तरित्येतद्व्यय मध्या
 भिधायि एतानि सर्वाणि इहकारादीनि साममध्ये निधनानि भवन्ति
 किन्तु यदि वाशब्द स्तोभस्थान्त अनन्तर एतेषा निधनाना
 पुरस्ताद्भवति वृद्ध कृष्टो वा कार स्वरित वा पर्व आर्चिक वा वृद्ध
 पूर्वेषां त्रयाणा इहकारइडाथकाराणा उदाहरणानि रेवत्यादीनि
 रेवतीषु इहकारस्य पुरस्तादार्चिक वृद्ध तथेडाया वाशब्द तथा
 त्वाप्तीसान्नि कृष्टस्वरोहोषोस्वरस्य पूव तथा यौधाजये दाढच्युते आर्चिक
 वृद्धम् इहकारात् पूव आथर्वणे देवताया पूर्वा वाशब्द आन्धीगवे
 आकार कृष्टोमध्ये निधनात् पूव तथेह्वद्दामदेव्ये ॥ ५ ॥

तेभ्यो यन्निगदवृत्यनन्तरमार्चिकन्तेन सहेपेयुरनादेशे*

॥ ६ ॥

तेभ्यो मध्ये निधनेभ्य उपायेभ्यश्च यन्निगदवृत्या वर्त्तते प्रथमोश्च
 वृत्ति प्रथमद्वितीयस्वरसयुक्त तत्तेन सहेपेयुनिधनेन अनादेशे
 आदेशादन्यत्र अनादेशे यत्र त्वादेशस्तत्र यथादेशम् ॥ ६ ॥

पुरोषेष्वार्चिक प्रस्तावात् † ॥ ७ ॥

पुरोषपदेषु सर्वेषु प्रस्तावात्पर यदार्चिक तन्मध्ये निधनम् ॥ ७ ॥

क्रौञ्चे परिस्वारं † ॥ ८ ॥

स्वारे क्रौञ्चे य परिस्वार स मध्ये निधनं भवति अनुपाद्यपूर्वत्वे
 सति ॥ ८ ॥

* आश्रायणोऽप्येवम् ।

† आश्रायणीये विशेषोऽस्ति ।

इहवद्वामदेव्ये पराविहकारौ* ॥ ९ ॥

मध्ये निधन भवत ॥ ९ ॥

निषेधे चोभौ* ॥ १० ॥

उभौ इहकारौ मध्ये निधन भवत अनेकशाखाप्रत्ययत्वादा
दिश्यते केषाञ्चित्प्राप्तिरस्ति केषाञ्चिन्नास्ति ॥ १ ॥

त्रिणिधने त्वाष्ट्री साम्न्युपग्रहादीनि* ॥ ११ ॥

त्रिणिधने त्वाष्ट्रीसान्नि उपग्रहप्रभृतीनि सर्वाणि निधनानि
भवन्ति एकार उपग्रह उच्यते ॥ १२ ॥

इलान्दानुगानतृतीय इहकारे विकल्प* ॥ १२ ॥

इलान्दस्य यान्यनुगानानि तेषा तृतीयेऽनुगाने च इहकारस्तस्मिन्
विकल्प मध्ये निधन भवति वा न वा ॥ १२ ॥

आतीषादीये च मध्ये निधने* ॥ १३ ॥

आतीषादीये च सान्नि यन्मध्ये निधन तत्र विकल्प स्यात् ॥ १३ ॥

पौरुमीढे मध्ये निधन न* ॥ १४ ॥

पुरुमीढे सान्नि मध्ये निधनलक्षण प्राप्तन्तेभ्यो यन्निगदवृत्त्यनन्तर
मार्चिकमिति तन्न भवतीत्युद्गीथादित्वात् ॥ १५ ॥

आष्टादष्टसदोविशीयार्कपृष्णेषु च* ॥ १५ ॥

एतेषु च द्वितीयाष्टादष्टसदोविशीयार्कपृष्णद्वितीयेषु मध्ये निध
नानि भवन्त्यस्मादेव कारणात् अथ विसमास किमर्थमिति चेत्

* प्राञ्जायत्रीये विशेवोऽस्ति ।

पौरुमीठाष्टादशसदो विधीयात्कपुष्पेषु मध्ये निधनानि नेत्येव कर्त्तव्य
मासोत् उच्यते असमास क्रियते एवकारेषु सर्वेषु मध्ये निधन
नस्यात अन्तरिक्षदेवस्थानादिषु ॥ १५ ॥

इकारादिमिडाऽसर्व उपेयस्तानि प्रतोचीनेडानि* ॥ १६ ॥

उक्तानि मध्ये निधनानि साम्प्रत सामान्तिकनिधनमुच्यते
सामान्तिकत्वादिडाया प्राप्तिरेव सर्वे मनमा निधनमुपयन्तोत्यन्यार्थ
दर्शनात् सर्वेषा सामान्तिकस्य निधनप्राप्तेरन्यार्थत्वादारभ्यते या
इकारादिमिडान्ता सर्वे उपेय इहकारेण तानि प्रतोचीनेडानि
येष्वेका ॥ १६ ॥

उकारन्वन्यासु गौतम † ॥ १७ ॥

यानि न प्रतोचीनेडानि सामानि तेषु उकारमात्रमुपेयुरित्येव
गौतम आचार्यो मन्यते ॥ १७ ॥

इडेनि धानञ्जप्य † ॥ १८ ॥

धानञ्जप्य आचार्य आह इडेत्येवमुपेयुरिति ॥ १८ ॥

इकारान्तञ्चैवोपायऽसंप्रगायन्ति कुत्सा एव न कृतस्त्रे-
डोपेता भविष्यतीति प्रत्यङ्गीतस्तु खल्वेषां तथोद्गाता भवति‡
॥ १९ ॥

इकारो अन्ते यस्योपायस्य स इकारान्त इकारादिषु निध-
नेषु एवञ्चैवोपाय संप्रगायन्ति कुत्सा आचार्या एव क्रियमाणेन

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेऽप्येवम् । ‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

कृत्स्नेडोपेता भविष्यतीति किन्तु तथा क्रियमाणे एषाम् उद्गाता प्रत्युद्गाता भवति यथा प्रत्युक्तोऽग्नेन गुरुरिति ॥ १६ ॥

इति सप्तमस्य अष्टमो कण्डिका ।

अथ नवमो कण्डिका ।

प्रगाथेषु बृहद्रथन्तरयोर्यज्ञायज्ञीयस्य चानादेशे ककु-
भावुक्त्तरे ॥ १ ॥

प्रगाथेषु बृहद्रथन्तरयो गीयमानयोर्यज्ञायज्ञीयस्य च उत्तरे स्तोत्रीये ककुभे कत्तव्ये अनादेशे आदेशादन्यत्र यथा वक्ष्यति रथन्तर सर्वासु बृहतोष्विति तथा यज्ञायज्ञीय सर्वास्वनुष्टुप्स्विति ॥ १ ॥

तयोर्द्वाक्षर प्रस्ताव सर्वत्र † ॥ २ ॥

तयोर्द्वन्तरयो स्तोत्रीययोर्द्वाक्षर प्रस्ताव सर्वत्र स्यात् अत्र सव ग्रहण किमर्थमिति उच्यते प्रगाथेषु बृहद्रथन्तरयोर्यज्ञायज्ञीयस्य चेत्येतन्नत सोऽयमाचार्य्यं सवग्रहण करोति कथं यज्ञायज्ञीय-
बृहद्रथन्तराणां प्रगाथेषु गीयमानानां त्वेषु उत्तरयो स्तोत्री-
ययोर्द्वाक्षर प्रस्ताव स्यात् ॥ २ ॥

त्वेषु त्वक्षरसप्तसङ्गेन † ॥ ३ ॥

त्वेषु गीयमानानां यज्ञायज्ञीयादीनां उक्तयो स्तोत्रीययो
र्द्वाक्षरप्रस्तावता अक्षरसप्तसङ्गेन स्यात् ॥ ३ ॥

* ब्राह्मणायण्ये विभेधोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायण्योऽप्येवम् ।

प्रथमाया उत्तममक्षर मध्यमायाश्च प्रथमम* ॥ ४ ॥

क पुनरक्षरसङ्ग इति उच्यते, प्रथमाया स्तोत्रीयाया उत्तम
मक्षर मध्यमायाश्च प्रथम तयो ससङ्ग कृत्वा तत प्रस्तुयात् एषोऽ
क्षरसङ्ग ॥ ४ ॥

एवमेवापरे द्वितीयोत्तमयो* ॥ ५ ॥

एवमेवापरे अक्षरे कर्त्तव्ये द्वितीयोत्तमधा^३र्ध्वो द्वितीयाया
उत्तममक्षर उत्तमाद्याश्च प्रथमम एव प्रगाथधम कृते भवति ॥ ५ ॥

प्रस्तावप्रतिहारणिधनानामक्षरपरिमाण^५ सर्वत्र यथा-
योनि चिकीर्षेद्वैकन्दसेध्वनादेशे* ॥ ६ ॥

अथ कक्ष्याना विधिरुच्यते प्रस्तावश्च प्रतिहारश्च निधनञ्च
प्रस्तावप्रतिहारणिधनानि तेषा प्रस्तावप्रतिहारणिधनानामक्षरपरि
माण सवत्र सर्वेषु सामसु वैकन्दसेषु यथायोनि चिकीर्षेत् यथा
योनि कुर्यात् इत्येतदुक्त भवति वैकन्दसेषु आदेशादन्यत्र अक्षर
परिमाण यथायोनि कुर्यात् आदेशो यथा द्विपदासु वारवन्तीयस्य
सप्ताना स्थाने चत्वारि द्वे चतुर्णा द्वे एकमित्येकपदायाम ॥ ६ ॥

यस्यार्चिकमुदान्तानुदान्तं तद्गूढमथ यस्य सामिक तत्
सामोढ यथा पौष्कलस्योत्तरयोर्यथा३३३विदे३३समा३३३स-
जो३३दिति धानञ्जप्यस्तद्गूढ यथाविदे२३११समाप्तु३जी-
२३११दिति शाण्डिल्यस्तत्सामोढम् † ॥ ७ ॥

* ब्राह्मण्योऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

यस्य साम्न आर्चिकमुदान्तानुदान्तम च्चि भव आर्चिक यद्
 चुदान्त तत्सामकालेऽप्युदान्त यद्दुच्यनुदान्त तत्सामकालेऽप्यनुदान्त
 तद्गून्मित्युच्यते यस्य सामिकमुदान्तानुदान्त सामोढ यथा पौष्कल
 स्योत्तरयोरित्युदाहरणमुक्त च्चगूढ धानञ्जयस्य सामोढ शाण्डि
 ल्यस्य ॥ ७ ॥

जनाक्षरेषु पादेष्वक्षरोपधिः शाण्डिन्यो यथाग्नेस्त्रिणि
 धनस्याङ्गुपङ्क्तङ्गोङ्गमाङ्गुगोभिराङ्गुङ्गुवाङ्गुङ्गुआङ्गुङ्गु
 चाङ्गुसोङ्गुमोङ्गुदूङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गु
 दक्षरसधातु* ॥ ८ ॥

ये जनाक्षरा पादास्तेषु सामकाले अक्षरोपधान मन्यते
 शाण्डिन्य उदाहरणमुक्त तदेतदक्षरसधालित्युच्यते ॥ ८ ॥

अनुपधिन्धानञ्जय † ॥ ९ ॥

अनुपधानमक्षरस्य धानञ्जयो मन्यते उदाहरणम् ॥ ९ ॥

आङ्गुपङ्क्तङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गु
 मोङ्गुदूङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गुङ्गु
 एतत्पदसधातु † ॥ १० ॥

एतत्पदसधालित्युच्यते ॥ १० ॥

पाङ्क्तस्यानुष्टुप् द्वितीय पद द्वैध व्यूहेद्यथर्षभस्य शाक्
 रस्य चतुरक्षर ‡ ॥ ११ ॥

* प्राच्यायणेनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† प्राच्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

‡ प्राच्यायणोऽप्येषम् ।

पङ्क्त्यक्षर पाङ्क्त तस्य पाङ्क्तस्य साम्न अनुष्टुप्सु गीयमानस्य
द्वितीय पद द्वैध व्यूहेत् द्विधा भजेत् पञ्चपदासम्पदर्थे चतुरक्षर
ञ्चतुरक्षर चतुरक्षरश्च यथा ऋषभस्य शाक्करखानुष्टुप्सु गीयमानस्य
पवस्व वाजसातय इत्येतासु ॥ ११ ॥

तृतीय यथा सङ्कृतिनो वृहतीष्वष्टाक्षर चतुरक्षरञ्च*
॥ १२ ॥

पाङ्क्तस्य साम्नो वृहतीषु गीयमानस्य तृतीय पद द्वैध व्यूहेत्
अष्टाक्षर चतुरक्षरञ्च पञ्चपदा सम्पदर्थमेव यथा सङ्कृतिन परी
तोषिञ्च तासु तमित्येतासु गीयमानस्य ॥ १२ ॥

येनौ यान्यभ्यासेनान्यकृन्द सम्पद्यते यथा गौरीवितौ-
दले कौत्स त्रैककुभवैखानसे तदापन्नेषु गौतमसार्दागवा-
वनभ्यासम् † ॥ १३ ॥

येनौ उत्पन्नावित्यर्थ येनिसामानि अभ्यासेन गीयमानानि
कृन्दोऽन्तर सम्पद्यते यथा गौरीवितौदले गायत्र्यां गीयमाने अभ्या
सेनानुष्टुभ सम्पद्यते तथा त्रैककुभे गीयमानमभ्यासेन अनुष्टुभ सम्प
द्यते त्रैककुभम् उष्णिहि गीयमानमभ्यासेन वृहतीय सम्पद्यते एतानि
गौरीवितादीनि यथा तेऽप्येव कृन्द स्वापद्यन्ते यथा गौरीवितौदले
पुरोजित्यान्त्रैककुभन्वमङ्गप्रश्नशिषाया , वैखानसेमभिप्रियायाम्नादा

* ब्राह्मण्यगीये विश्वेदेवसि ।

† ब्राह्मण्यगीयेषु ।

गौतमसार्दागवाचार्यौ अनभ्यास मन्यते अनभ्यासेन तद्वन्द्वत्रा
पत्ति ॥ १३ ॥

मशको गार्ग्योऽभ्यास मशको गार्ग्योऽभ्यासम्* ॥ १४ ॥

मशको गार्ग्योऽभ्यास मन्यते कस्मात् उत्पत्तिकोऽयमपूर्वो धर्म
श्लेषा स कथमृते वचनान्विवर्त्ततेति ॥ १४ ॥

इति सप्तमस्य नवमी कण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

उपास्थानेष्वन्यानि निधनानि* ॥ १ ॥

इह आन्नायश्रुतिभ्यामुक्त्यशास्त्राच्च आन्नाये उपा निधनानि
पद्यन्ते श्रुतिस्तु अथर्द्धेऽङ्गं तथास्त्रेतस्याङ्गोरूपमिति तथाच इडा
वचनात् भवतीत्येवमुक्त्वा अर्द्धोपासुदाहरणत्वेनापाद्यते तत्किमेष
विकल्प अथ प्रत्यान्नाय समुच्चय इति एतस्मिन् सशये अय-
माचार्य आह उपास्थानेष्वन्यानि निधनानीति आन्नायिकीनामु-
पानां स्थाने प्रयोगे अन्यानि निधनानि स्युः ॥ १ ॥

स्वरानादेशे तथा स्वराणि स्युः* ॥ २ ॥

येषां निधनानां स्वरानादिश्रुते तानि यत्स्वराणामुपानां
स्थाने आदिश्रुतेस्तथा स्वराणि स्युः ॥ २ ॥

इडा चानादेशे* ॥ ३ ॥

इडा च स्यादनादेशे आदेशे स्व काशीते चशब्द खरानुकर्षणार्थं
कथं यत्स्वरा उपा तत्स्वरा इडा भवति ॥ ३ ॥

अधर्द्धा त्वधर्द्धोपानाम्* ॥ ४ ॥

अधर्द्धोपाना स्थाने तु अधर्द्धेडा स्यात् अथ तुशब्द किमर्थम्
उच्यते, अर्द्धोपानामर्द्धेडा ॥ ४ ॥

औत्पत्तिक स्वर † ॥ ५ ॥

उक्त खराणादेशे तथा खराणि स्युरिति एव प्राप्त आह अध्र
र्द्धेडानामौत्पत्तिक स्वर स्यादिति औत्पत्तिक पाठस्वर इत्यर्थं ॥५॥

स्व काशीते † ॥ ६ ॥

उपाया स्थाने स्व शब्द स्यात् काशीते ॥ ६ ॥

दैवोदाससुज्ञानयोश्च ॥ ७ ॥

दैवोदाससुज्ञानयोश्च सान्ने उपाया स्थाने स्व शब्द स्यात् ॥७॥

स्वपृष्ठे च पूर्व* ॥ ८ ॥

स्व पृष्ठे चाङ्गिरसे द्वे उपे मध्ये पठिते तयो पूर्वस्य स्थाने स्व
शब्द स्यात् ॥ ८ ॥

उत्तर इति गौतमधानञ्जयौ* ॥ ९ ॥

गौतमधानञ्जयावाचार्थावाहृतु उत्तर स्व शब्द स्यात् स्व पृष्ठ
इति ॥ ९ ॥

* भाष्यायबोद्धव्यम् ।

† भाष्याययोगेन स्वपृष्ठेनैकस्वपृष्ठेन ज्ञातम् ।

श्रीपगवयारथामथा वा* ॥ १० ॥

श्रीपगवयो सान्नो उपाया स्थाने अथा स्यात् मथा वा ॥१०॥

कामन्तु नानाभिचरणीयेषु वा मथाथान्यत्र † ॥ ११ ॥

कामन्तु क्रतुषु नाना पृथक् स्याताम अभिचरणीयेषु क्रतुषु
मथा वा स्यात् अथवा परिभाषितम अन्यत्र अथा स्यात् अभि
चरणीयेषु वा मथेत्युक्ते सिद्ध भवत्यन्यत्राथेति तत्किमिदमारभ्यते
अन्यत्राथेति उच्यते यदि नारभ्यते ततोऽन्यत्र विकल्प स्यात् ॥ ११ ॥

जागतस्य सोमसाम्न इन्द्र इव दस्यूः रमृणा २३१११
सूर्य इव दस्यूः रमृणा २३१११ वज्रिन् सुवज्रो २३१११ निन्द्र-
इव दस्यूः रमृणा २३१११ सूर्य इव दस्यूः रमृणो वज्रि-
न् सुवज्रो २३१११ निति वेन्द्र इव दस्यूः रमृण सूर्य इव दस्यूः
रमृणा २३१११ वज्रिन् सुवज्रो २३१११ निति वेन्द्र इव दस्यूः
रमृण सूर्य इव दस्यूः वमृणो वज्रिन् सुवज्रो २३१११
निति वा ‡ ॥ १२ ॥

जागतस्य सोमसाम्न उपास्थाने एतानि यथोद्दिष्टानि निधनानि
विकल्पेन स्यु खरविशिष्टानि ॥ १२ ॥

कार्तियशे चयो विकल्पपादयिन्नवे ३३ च्छ ३३ दयिन्नवे
३३३ च्छ ३३ दयिन्नव च्छ २२१११ † ॥ १३ ॥

* प्राच्याययोऽप्येवम्।

† प्राच्याययोर्नैतेन सूत्रद्वयं कृतम्।

‡ प्राच्याययोर्नैतेन सूत्रत्रयं कृतम्।

कार्तयशे सान्नि उपाया स्थाने सान्ने मध्ये तावन्नयो विकल्प्या
स्यु एते यथान्नाता स्वरविकल्प्या ॥ १३ ॥

एवमेवोत्तरस्निन्निधने* ॥ १४ ॥

एवमेवोत्तरस्निन सान्नेऽन्तिके निधने त्रयो विकल्प्या स्यु ॥१४॥

गायत्रस्य पदेन प्रस्ताव सर्वत्र* ॥ १५ ॥

उक्तं सवसान्ना पञ्चत्वं साम्प्रतङ्गीतिविधानमुच्यते तद्विधित्पुराह
गायत्रस्य पदेनेति तत्किमिदं गायत्रस्य शास्त्रेण गीतिविधान
मुत्पद्यते उच्यते तद्वि गायत्रं सवच्छन्दस्सु उत्पन्नमविशेषेण नचेद
पर्कादौ समान्नाये पठितं तद्यथाभकारस्थो घटं विद्यमानोऽपि च्छते
प्रदीपान्नोपलभ्यते एवमिदं सामं विद्यमानमपि च्छते शास्त्रान्नोप
लभ्यते सोऽयमाचार्यो द्योतनाथं शास्त्रमारभते गायत्रस्य पदेन
प्रस्ताव सर्वत्रेति गायत्रं सामं तस्य पदेन प्रस्ताव सर्वत्र सर्वच्छन्दस्सु
गीयमानस्य ॥ १५ ॥

अष्टाक्षरेणेति धानञ्जय * ॥ १६ ॥

धानञ्जय आचार्य आह सर्वच्छन्दस्सु गीयमानस्य गायत्रस्य
अष्टाक्षरेण प्रस्ताव स्यादिति सर्वत्र प्रकृतम ॥ १६ ॥

तथा पुराणं ताण्डम* ॥ १७ ॥

यथा अष्टाक्षरेण प्रस्ताव इति एव पुराणन्ताण्डं ताण्डुकमेव
ताण्डं ये ब्राह्मणावक्केदास्तान् पुराणास्ताण्डमित्युपचरन्ति ॥ १७ ॥

तस्य निदर्शनार्थं गानं गायत्रीषु* ॥ १८ ॥

* ब्राह्मणबोऽप्येवम् ।

तस्याष्टाक्षरप्रस्तावस्य निदर्शनार्थं गायत्रीषु दृष्टं यावता देवता
ध्याये पठति अथातो गायत्रमाग्नेय भक्त्या भवति देवतानाम्वर्षिणा
वा परमेष्ठिनो वा प्राजापत्यस्य साम सावित्री गेय यत्राधीत तत्
सवितुवरेणियोग इति सिद्धे सति पादिके प्रस्तावेऽपि विकर्षणा
मनन्तीत्यष्टाक्षरप्रस्तावाना ज्ञापयति तत सूत्रमुत्सारयति ॥ १८ ॥

उपास्मै गायता नरो ३ मिति धानञ्जप्य उपास्मै गायता
नरो ३ इति शाण्डिल्य उपास्मै गायता नरा ३ इत्येके*
॥ १९ ॥

सूत्रकारोऽपि गायत्रीष्वेव निदर्शनाय गान दर्शयति तत्र प्रस्ताव
स्तावदुक्त ॥ १९ ॥

शेषमुद्गाता मनसा तु स्वभक्तिमोद्धार तथा स्वर वाचा
गायेत् † ॥ २० ॥

० प्रस्तावादूर्द्ध्वं य शेषस्तमुद्गाता ब्रूयात् मनसा तु स्वभक्ति ध्यायेत्
श्रीद्धार तथा स्वर य स्वर शेष आम्नातस्तथा स्वरमोद्धार वाचा
भायेत् ॥ २० ॥

पाश्वमानायेन्दाश्वाश्शत्येकावृदभिदेवाः इयाश्इत्यप-
राक्षा शत इत्यग्र* ॥ २१ ॥

* उक्तान्यावृद्धेयमिति ता आवृतय उच्यन्ते पाश्वमानायेन्दा

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

इवाइइइत्येकावृत् अभिदेवाम इयाइइत्यपरा द्वितीया आवृत् चाइत
इत्यपरा तृतीया एता आवृत् इति ॥ २१ ॥

पूर्वावावर्गाववनर्दाविति धानञ्जप्य * ॥ २२ ॥

द्विरवनर्देद्धि कुर्यात् तृतीयमिति तत्कस्मिन् अवनर्दसञ्चेति
उच्यते यौ पूर्वावावर्गौ ताववनर्दाविति धानञ्जप्य आचार्या मन्यते
आवृत्तो एव आवग ॥ २२ ॥

मध्यमायामावृत्ति द्वौ स्तोभौ कुर्यात्ताववनर्दाविति गौ
तम * ॥ २३ ॥

गौतम आचार्य आह या मध्यमा आवृत् तस्यामन्यौ स्तोभौ
कुर्यात्ताववनर्दाविति ॥ २३ ॥

अभिदेवाऽ इया इइइइ इति* ॥ २४ ॥

इत्युदाहरणम् ॥ २४ ॥

इति सप्तमस्य दशमी कण्डिका ।

अथ एकादशी कण्डिका ।

ज्यायसि क्न्दसि प्रथमायामावृत्त्यावपेदुत्तम पदं शिङ्गा
॥ १ ॥

उक्त तस्य निदर्शनार्थं गान गायत्रीष्विति तद्यदा ज्यायसि

* प्राङ्गायत्रोऽप्येवम् ।

हृन्दिशि गायेत्रायत्र तदा योसावावाप त प्रथमायामावृत्यावपेत्
तावदावपेद्यावदुत्तम पद शिष्टमिति ॥ १ ॥

अष्टाक्षरमिति धानञ्जय * ॥ २ ॥

धानञ्जय आचार्य आह अष्टाक्षर शिष्टा अन्यत्सव प्रथमा-
यामावृत्यावपेदिति धानञ्जयस्याष्टाक्षर प्रस्ताव यत्र पुन पदेन
प्रस्तावस्तत्रोत्तम पद शिष्टा ॥ २ ॥

ऊर्द्ध रेतस्याया झक्षर७ शिष्टा द्विङ्कार ब्रूयाद्ब्रु ३आ३३
इति* ॥ ३ ॥

उक्तमहिक्ता प्रथमा रेतसेति तस्या रेतस्याया ऊर्द्ध या अन्या
स्तोत्रीयास्तासु द्वितीयाया आवृत ऊर्द्ध झक्षर शिष्टा द्विङ्कार
ब्रूयाद्ब्रु ३ आ३३इति सकृत्छष्टमाकार कुर्यात् ॥ ३ ॥

त७ रेतस्यायां प्रतिहर्ता मनसा ध्यायेन्न परास्विति
गौतम ' ॥ ४ ॥

त द्विङ्कार रेतस्याया प्रतिहर्ता मनसा ध्यायेत् उक्त द्विङ्कारो
वै गायत्रस्य प्रतिहार स मनसा ध्येय इति परासु स्तोत्रीयासु ऊर्द्ध
रेतस्याया न मनसा ध्यायेत् एव गौतम आचार्यो मन्यते ॥ ४ ॥

परास्वेवेति धानञ्जयशाण्डिल्यौ* ॥ ५ ॥

धानञ्जयशाण्डिल्यावाचमथ्यावाहितु परास्वेव स्तोत्रीयासु द्विङ्कार
प्रतिहर्ता मनसा ध्यायेत् न रेतस्यायामेवेति एवशब्दे निधमार्थ ॥५॥

* ब्राह्मणधियोऽप्येवम् ।

रथन्तरवर्णायां चत्वार्यक्षराण्यभिष्टोभेद्भाभा इति शा-
ण्डिल्य भभ इति धानञ्जयस्त्वक्षरञ्चाभिष्टोभेत् प्रथम
क्षर लुप्तमिति* ॥ ६ ॥

उक्तं रथन्तरवर्णात्तमा विस्वव्हिङ्कारेति तस्याः रथन्तरवर्णा
याञ्चत्वार्यक्षराण्यभिष्टोभेद्भाभा इति एव शाण्डिल्य आचार्या मन्यते
भ भ इति त्यक्षरञ्चाभिष्टोभेदित्येव धानञ्जय आचार्या मन्यते प्रथम
क्षर लुप्तमिति उक्तं प्रथमाक्षरलोपन्तु धानञ्जय इति तस्योपपत्ते
त्यक्षरमभिष्टोभेत् अलोपे चतुरक्षरमिति ॥ ६ ॥

ऊ ३३ इति द्विङ्कार † ॥ ७ ॥

तस्या रथन्तरवर्णायामेवमेकाक्षरो द्विङ्कार स्यात् उक्तमविस्व
द्विङ्कारेति ॥ ७ ॥

द्वादशाक्षराण्यभिष्टोभेदनुष्टुभि † ॥ ८ ॥

यदि रथन्तरवर्णा अनुष्टुप् भवति ततो द्वादशाक्षराण्यभि-
ष्टोभेत् ॥ ८ ॥

सर्वत्र चत्वारोति शाण्डिल्योयर्थर्चं चान्तं ब्रूयात् ‡ ॥ ९ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह सर्वत्रानुष्टुभि चत्वार्यक्षराण्यभिष्टो-
भेत् यथर्चञ्चान्तं ब्रूयात् ॥ ९ ॥

क्षा ३ ता ३ इवा ३ यू ३ इति ‡ ॥ १० ॥

* प्राच्यायणेनेतेन सूत्रचतुष्टयं कृतम् ।

† प्राच्यायणोऽप्येवम् ।

‡ प्राच्यायणीये क्सेदविभ्रये विभ्रोषोऽस्ति ।

उदाहरणम् ॥ १० ॥

आकार त्वाचार्यास्त दीर्घम्* ॥ ११ ॥

आकारमाचार्या अन्त मन्यन्ते तमाकार दीर्घं त्रिमात्र मन्यन्ते
॥ ११ ॥

अवखरेदिति धानञ्जप्य चा ३ तो ३ आ ३१११ † ॥ १२ ॥

अवखरेदिति अवखरान्त कुर्यादित्येव धानञ्जप्य आचार्या
मन्यते अव अधोभावे चा३तो३आ३१११इत्येतत्खर कुर्यात् ॥ १२ ॥

चातो वा इति गौतम † ॥ १३ ॥

गौतम आचार्य आह चातो वा इत्येत कुर्यात् ॥ १३ ॥

चातो आ इत्येके † ॥ १४ ॥

एके आचार्या इत्येव मन्यन्ते चातो आ इत्येव कुर्यात् ॥ १४ ॥

काम्यानां निधनानां किञ्चिच्चिकीर्षन्नुत्तमस्य ह्यक्षरस्य
स्थाने कुर्यादिति गौतम † ॥ १५ ॥

इह काम्यानि निधनानि पाठतानि गायत्रस्य इडा पशुकामाय
निधन कुर्यादित्येवमादीनि तेषां काम्यानां निधनानां किञ्चिच्चिकी
र्षनं यदुत्तम ह्यक्षरं वाचा यस्मिन् वृद्धिं क्रियते तस्य स्थाने तत्काम्य
निधनं कुर्यादित्येष गौतम आचार्या मन्यते ॥ १५ ॥

* आद्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् तत्र विशेषश्च कृत

† आद्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

‡ आद्यायणोऽप्येवम् ।

अभिदेवाऽ ह्यक्षता ३३३३ इति वा सर्वामृच समाप्य*

॥ १६ ॥

अनेन वा प्रकारेण सर्वामृच समाप्य तत उकारस्थाने स्यु ॥१६॥

अविकारेण सर्वं गीत्वेति धानञ्जयस्तान्याकारस्थानेषु
स्युर्निधनत्वेन हि चोद्यन्ते † ॥ १७ ॥

धानञ्जय आचार्य आह अविकारेण सर्वं गायत्र गीत्वा यो
ऽसावाकारोनिधनत्वेन चोदितोऽनेकप्रकारं तस्यैव स्थानेषु स्यु
तानीडादीनि काम्यादीनि निधनत्वेन हि चोद्यन्ते हिशब्द कारणा
पदेशार्थं यस्मान्निधनत्वेन चोद्यन्ते तस्मात्तानि निधनस्यैव प्रत्या
ह्वयिकानि ॥ १७ ॥

अकृतलक्षणचोदनाञ्चैत्यक्तिकस्वराणि* ॥ १८ ॥

अकृतलक्षणानि चोद्यन्ते शब्दमात्रेण इडा पशुकामायेति
तस्माद्यो यस्य औत्पत्तिक स्वर तेन स्यु अथवा ऋचश्च लक्षणत्रोद-
नानि ॥ १८ ॥

कृतस्वरन्तु निधन तस्य चोद्यते वर्णविकारो यथा रथ-
न्तरस्य गायत्र्य † ॥ १९ ॥

तुशब्द पूर्वपक्षनिवृत्त्यय यदुक्तमौत्पत्तिकस्वराणि स्युरिति तत्र
कृतस्वर गायत्रस्य निधन तस्याय वक्ष्यविकारश्चोद्यते अक्षरविकार

* प्राञ्जायणाऽप्यवम ।

† प्राञ्जायणेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

यथा रथन्तरस्य गांधचीसामसु गीयमानस्य वर्णा विक्रीयन्ते
न स्वर ॥ १८ ॥

तानि सर्वत्र स्वरनारभ्योत्पत्तित्वाद्गायत्रस्य* ॥ २० ॥

तानि सर्वाणि काम्यानि निधनानि सवत्र यत्र यत्र प्रयुज्यन्ते
गायत्र तत्र तत्र स्य यस्मादनारभ्यवादेनोत्पन्नानि ॥ २ ॥

बहिष्पवमान इत्येके तद्धि विकारा नातिक्रामन्ति यथा
रेतस्या रथन्तरवर्णे धुराञ्च सामान्ता † ॥ २१ ॥

एके आचार्या मन्यन्ते एतानि काम्यानि निधनानि गायत्रस्य
विकारा ते बहिष्पवमान नातिक्रामन्ति यथा रेतस्या रथन्तरवर्णे
धुराञ्च सामान्ता इति ॥ २१ ॥

बहिष्पवमानसयोगस्तु तेषां न कामसयोग* ॥ २२ ॥

तुशब्द पक्षव्यावृत्त्यथ सर्वत्रत्वेव स्य काम्यानि निधनानि
यावत्प्रयोग गायत्रस्य यस्मात्तानि काम्यानि तस्माद्येते विकारा
स्तेषा बहिष्पवमानेनैव सयोग काम्यानान्तु निधनाना कृतस्त्वेन
क्रतुना सयोग तस्मात्तानि यावत्प्रयोग गायत्रस्य स्युरिति ॥ २२ ॥

इति सप्तमस्य एकादशी कण्डिका ।

अथ द्वादशी कण्डिका ।

गोतिविकारो गायत्रस्य धुर* ॥ १ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणार्थयोगेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

इह ब्राह्मणन्धुरा प्रजापतिरकामथत ब३ स्या प्रजाययेति स एतां
 रेतस्यामृच साम्ना प्रयच्छन्नाम गायदिति श्रूयते त्रिरुद्रुह्नातोत्ये
 तदादिभिर्निधनविशेषश्च सदिति प्रथमाया धुरो निधनमिति
 तत्राय सशय किमेतद्गुर्गान् सावत्रिकमथ कस्मिन्निविष्टमिति
 सोऽयमाचार्य्य शास्त्रमारभते गीतिविकारो गायत्रस्य धुर इति
 या एता धुर श्रूयन्ते ता एता प्रकृत्या गीतेविकार ॥ १ ॥

स्तोत्रोयानुरूपयोर्ज्योतिष्टोमस्याज्येषु च नान्यत्र* ॥ २ ॥

स च विकार स्तोत्रोयानुरूपयोभवति आज्येषु च ज्योतिष्टोमस्य
 अन्येषु क्रतुषु न भवति ॥ २ ॥

रेतस्यायास्त्रिरुद्रुह्नातोति ब्राह्मण भवति पा३३२ वा३३२
 मानायेन्दा ३ वा ३३२ इ* ॥ ३ ॥

रेतस्याया स्तोत्रोयायास्त्रिरुद्रुह्नातोति एतत् ब्राह्मण भवति
 यासौ प्रकृत्या गीतौ प्रथमा आवृत् पा३३२वा३३२मानायेन्दा३वा
 ३३२ इति एतस्या त्रिरुद्रुहण कृत तदनेन गीतेनोच्चारितमेव ॥ ३ ॥

गायत्रुत्तरा तस्या द्वे त्र्यक्षरे समायनी व्यतिषजतीति
 ब्राह्मण भवति मध्यमस्य च पदस्योत्तममुत्तमस्य च प्रथम-
 माथर्वाणो अग्निआदे ३३२ युर्वन्देवा यदा ३३३३३ † ॥ ४ ॥

तस्या रेतस्याया या उत्तरा तस्या गायत्रीति सञ्ज्ञा व्यावहारिकी

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणयोर्नैतेन सूत्रचतुष्टय कृत

नाय कृन्दस आदेश तस्या ब्राह्मण भवति सशयनी द्वेऽक्षरे व्यतिषज
तीति समानशयनी सशयनी क पुनस्तयोर्व्यतिषङ्ग इति समुच्चारयत्येव
मध्यमस्य पदस्य उत्तममक्षर उत्तमस्य पदस्य प्रथममक्षर एतयो
र्व्यतिषङ्ग सोऽनेनैवोच्चारित एव ॥ ४ ॥

त्रिष्टुवुत्तरा तां बलवदिवोरसेव गायन्तीति ब्राह्मण भव-
ति शा ३३२ जा ३३२ ना ३३२ य शर्मवा ३ ता ३ इशु रा ३३
जा ३३ नो ३३२३३ षा ३ धा ३३३३३* ॥ ५ ॥

तस्या गायत्र्या या उत्तरा स्तोत्रीयास्तस्यास्त्रिष्टुविति सज्ञा
सव्यवहारिकी तस्या ब्राह्मण बलवदिव उरमेव गायतीति विकार
उच्चारित एवानेन ॥ ५ ॥

उत्तमाद्धे द्वे अक्षरे द्योतयतीति ब्राह्मण भवति † ॥ ६ ॥

तस्या एव ब्राह्मण उत्तमस्य पदस्याद्धे द्वे अक्षरे द्योतय
तीति ॥ ६ ॥

ये ऊर्द्धं द्विङ्कारात्ते निर्ब्रूयादिति गौतम † ॥ ७ ॥

ये द्विङ्कारादूर्द्धं द्वेऽक्षरे ते निर्ब्रूयादित्येव गौतम आचार्यो
मन्यते ॥ ७ ॥

षाधा इति धानञ्जय † ॥ ८ ॥

षाधा इति धानञ्जय आचार्यो मन्यते षाधा इत्येते अक्षरे
निर्ब्रूयादिति एतत् द्योतन निर्वचनम् ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

जगत्युत्तरा तस्याश्चत्वारि चत्वार्यक्षराणि निक्रीडयन्निव
गायत्या द्वादशभ्योऽक्षरेभ्य इति ब्राह्मण भवति पाररिष्टेभा
२२३ न्ता३३ या कृपा३३२सो३ मा शुक्रा३३२गा ३ वा ३३-
३३३* ॥ ९ ॥

तस्या त्रिष्टुभ या उत्तरा स्तोत्रीया तस्या जगत्वेषा सञ्जा
सव्यवहारिको तस्या ब्राह्मण चत्वारि चत्वारि अक्षराणि निक्रीडयन्निव
गायत्या द्वादशभ्योऽक्षरेभ्य इति स गीतिविकारस्तेनैव पठित एव ॥९॥

उत्तमाद्धे चत्वार्यक्षराणि द्योतयतीति ब्राह्मण भवति †
॥ १० ॥

तस्या एव ब्राह्मणम उत्तमपादाद्धे चत्वार्यक्षराणि द्योतय-
तीति ॥ १ ॥

द्वे पुरस्ताद्धिङ्कारात्तयोपरिष्टादिति गौतम * ॥ ११ ॥

तत्र गौतम आचार्यो मन्यते हिङ्कारस्य पुरस्ताद्धेऽक्षरे निर्ब्रू-
यात् उपरिष्टादपि द्वे एवेति ॥ ११ ॥

सोमा शुक्रा इति धानञ्जय * ॥ १२ ॥

धानञ्जय आचार्यो मन्यते सोमा शुक्रा इत्येतानि चत्वार्यक्ष-
राणि निर्ब्रूयादिति ॥ १२ ॥

अनुष्टुबुत्तरा तान्निनर्दन्निव गायतीति ब्राह्मण भवत्या३

* ब्राह्मणायनीयेषु ।

† ब्राह्मणायनीये विशेषेण ।

वाज वाज्यक्रमी३३३३३ त् सीदन्तो वा३३३३३नुषा ३३३३३*
॥ १३ ॥

तस्या जगत्या या उत्तरा स्तोत्रोया तस्या अनुष्टुबिति सञ्जा
तस्या ब्राह्मण निनदन्निव गायतीति गोतिविकार उच्चारित अने
नैव ॥ १३ ॥

निरुक्ताञ्चनिरुक्ताञ्च गायतीति ब्राह्मण भवति † ॥ १४ ॥

तस्या एवानन्तर पठति निरुक्ताञ्चनिरुक्ताञ्च गायतीति तत्
किमिदं तस्या एवैतद्ब्राह्मणम उत अन्यस्या इति उच्यते ॥ १४ ॥

इति सप्तमस्य द्वादशी कण्डिका ।

अथ त्रयोदशी कण्डिका ।

समस्तब्राह्मण धुरां मन्य इति गातमस्त्रिष्टुब्जगत्योर्द्वा-
क्षराणि निराहेति † ॥ १ ॥

गौतम आचार्यो मन्यते सर्वासाम्भुरा समस्तानामेतद्ब्राह्मण
स्यादिति कस्मात् यस्मात् त्रिष्टुब्जगतोसञ्जयो स्तोत्रोययोरक्षराणां
निर्वचन कृतम एव समस्तानाम्भुरा निरुक्तानिरुक्ता दृष्टा ॥ १ ॥

एतस्या एवेति धानञ्चप्यशाण्डिल्यो † ॥ २ ॥

* ब्राह्मणायथीये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायथोऽप्येवम् ।

धानञ्जयशाण्डिल्यावाचार्थ्यावाहृतु येयमनुष्टुप्पञ्चा स्तोत्रीया
तस्या एवैतद्वाङ्मण निरुक्ताञ्चानिरुक्ताञ्च गायतीति कथं पुन स्यादुभ
यथा गानमिति उच्यते ॥ २ ॥

तस्या द्वितीय पद निब्रूयात् तृतीये चाक्षरे पञ्चमषष्ठे*
॥ ३ ॥

तस्या अनुष्टुप्पञ्चाया स्तोत्रीयाया द्वितीयस्य पदस्य निर्वचन
कुर्थात् तृतीये च पदे पञ्चमषष्ठेऽक्षरे निब्रूयात् एव तस्या निरुक्ता
निरुक्ताता भवति ॥ ३ ॥

पङ्क्तिरुत्तरा † ॥ ४ ॥

तस्या अनुष्टुभ या उत्तरा स्तोत्रीया तस्या पङ्क्तिरिति
सञ्ज्ञा ॥ ४ ॥

तस्या द्वे द्वे अक्षरे उदासङ्गायत्त्याषडभ्योऽक्षरेभ्य इति
ब्राह्मण भवति सजा३१ ग्मानो३ दा३ इवा३ † ॥ ५ ॥

उदस्योदस्योदास तदुदसगान पठितमेव ॥ ५ ॥

का३ वा३ इति धानञ्जय क वा३ इति शाण्डिल्य † ॥ ६ ॥

उत्तमयोरक्षरयोर्गीतिविकार धामञ्जयशाण्डिल्यावाचार्थी विक
ल्पयत ॥ ६ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणयणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

‡ ब्राह्मणयणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

सदिति रेतस्यार्थं निधनं समिति गायत्र्या स्वरिति
त्रिष्टुभ इडेति जगत्या वागित्यनुष्टुभ * ॥ ७ ॥

सदिति प्रथमाया धुरो निधनमित्येतदादि ब्राह्मण तानि निध
नानि सदित्येतदादीनि रेतस्यादिषु धूषु कृतसज्ञासु नियुज्यन्ते एतानि
रेतस्यादिषु यथासख्येन निधनानि भवन्ति ॥ ७ ॥

तेषामुक्तोन्याय काम्यै सामान्यै * ॥ ८ ॥

तेषां निधनाना सदित्येतदादीना व्याख्यातोऽन्याय काम्यै
सामान्यै इडा पशुकामायेत्येतदादिभि ॥ ८ ॥

न तद्धं बहिष्यवमानात् स्यु * ॥ ९ ॥

इडादीनि काम्यानि निधनानि यावत्प्रयोग गायत्रस्य भवन्ति
तानि सदादीनि बहिष्यवमान एव भवन्ति नोर्द्धम ॥ ९ ॥

जगतो गायत्री त्रिष्टुवनुष्टुभाविति पृथगाज्यप्रथमासु
गायेत् तत्पुराण यथाज्यगानम् † ॥ १ ॥

उक्तम् एता सज्ञा सव्यवहारार्था इति जगतो गायत्री त्रिष्टुभ
मनुष्टुभमिति पृथगेकैकामेकेकस्मिन्नाज्ये प्रथमाया प्रथमायामृचि
गायेत् यथासख्येन एतत्पुराणं यथाज्यगानमुक्तं यथाज्य गायेदिति
एतासा सर्वासाङ्गीतिरुक्ता ॥ १० ॥

गायत्रीत्रिष्टुभोर्व्यतिक्रम धानञ्जय * ॥ ११ ॥

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायशोनेन सूपद्वय कृतम् ।

गायत्र्या त्रिष्टुभश्च व्यतिक्रम धानञ्जय^१ मन्थते त्रिष्टुभ हत्वा
गायत्री कुर्यात् ॥ ११ ॥

गायत्री मैत्रावरुणस्याज्यप्रथमायां हेतुरितरा आदि
तस्तत् पुराण^२ हेतुराज्यगानम्* ॥ १२ ॥

गायत्री मैत्रावरुणस्याज्यप्रथमाया गायेत् इतरा त्रिष्टुभगत्यनु
ष्टुभ हेतुराज्ये प्रथमायामादित कुर्यात् तत्पुराण हेतुराज्य
गानम् उक्त हेतुराज्ये गायेदिति ॥ १२ ॥

त्रिष्टुभ उत्तरां गायत्री गीत्वा तस्याएव द्वितीयायामृच्य
नुष्टुभ गायेदिति धानञ्जयो गायेदिति धानञ्जय^३ † ॥ १३ ॥

एतस्मिन्नेव हेतुराज्यगाने त्रिष्टुभ गीत्वा तस्योत्तरा गायत्री
गायेत् ततस्तस्या त्रिष्टुभ उत्तरा गायत्री गीत्वा तस्या एव या द्वितीया
ष्टक तस्यामनुष्टुभ गायेदित्येवन्ता सर्वा हेतुराज्ये गीता भवन्ति
एव धानञ्जय आचार्य आह ॥ १३ ॥

* ब्राह्मणायनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

इति सप्तमस्य त्रयोदशी कण्डिका

इति सप्तम प्रपाठक समाप्तम् ।

अष्टम प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

उदगयनपूर्वपक्षपुण्याहसन्निपाते यज्ञकालोऽनादेशे ॥१॥

इह त्रिकाण्डो यज्ञ एकाहाहीनसत्राणोति तेषा सर्वेषा सवक्रत्व
। धकार इत्यत आरभ्य सामान्यो विधिरुक्त साम्प्रत प्रतिकाण्ड विधि
विवक्षित त विवक्षु सामान्या तावत्परिभाषामारभते उदगयन
पूर्वपक्षपुण्याहसन्निपाते यज्ञकालोऽनादेश इति उदगयन पूर्वपक्ष
इति सिद्ध कालज्ञाने तच्च न पूर्व प्रकृत पूर्वपक्षउदगयनमिति
कालनिर्देश आदित्यस्य सवत्सरे द्वे गतो उदीची दक्षिणा च तद्यदा
। उदीचीन्दिशमाश्रित्य गतिभवति तदुदगयनमुच्यते तच्च न पूर्व
प्रकृत पूर्वपक्षो मासस्य द्वौ पक्षौ पूर्वश्चोत्तरश्च पूर्वपक्षौ ज्यौत्स
इत्यर्थं तेन मास आरभ्यते पुण्यमह पुण्याह तद्यस्थानुकूलेन नच
त्रेण युक्त तत्तस्य पुण्यम उदगयनञ्च पूर्वपक्षश्च पुण्याहञ्च उदगयन
पूर्वपक्षपुण्याहानि तेषा सन्निपात उदगयनपूर्वपक्षपुण्याहसन्नि
पात एकत्र निपात सन्निपातः तस्मिन् उदगयनपूर्वपक्षपुण्याहसन्नि
पाते यज्ञकालं तस्मिन् काले यज्ञ प्रवर्तते अनादेशे आदेशादन्यत्र
आदेशग्रहणस्य प्रयोजनमुक्तमादिष्टं एव आदेश षष्ठ्या शरदि
कार्त्तिके मासि यजेत त्रयोदश्यामपरपक्षस्य दीक्षेत जामदग्न्याथ

प्रथमाया पूर्वपक्षस्य दीक्षेतैकाह्येभ्य एवमादय आदेशा अथ काल-
ग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते एष यस्सारभकाल सन्निपातग्रहण
यथासम्भवम् ॥ १ ॥

सख्यामात्रे च दक्षिणा गाव * ॥ २ ॥

यत्र सख्यामात्रदक्षिणामादिष्यते द्वादशशत दक्षिणा सहस्र वा
ऽयुतमिति न द्रव्य विशिष्यते तत्र दक्षिणा गाव प्रत्येतव्या अथ मात्र
ग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते, ग्रहणमात्र यस्मात् तत्रापि गाव
एव प्रत्येतव्या यथा इतरेभ्य किञ्चिद्दद्यात् कुलदक्षिणदन्द्राग्न्या
कुला यत्र इति चशब्देनादेशानुकषणार्थ ॥ २ ॥

हिरण्यमिति जातरूप प्रतीयात्* ॥ ३ ॥

हिरण्यमिति यत्र ब्रूयात् तत्र जातरूप प्रतीयात् अथ हिरण्य
शब्दस्ताम्रादिषु वक्तते सोऽयमाचार्यो विशिनष्टि यत्र यत्र हिरण्य
मिति ब्रूयात् तत्र तत्र जातरूप सुवर्ण प्रतीयात् यथा तस्य दीक्ष-
णीयायामिष्टौ द्वादशमान हिरण्य ददातीति यथोत्साह दद्यात्
तथा हिरण्यस्येति अथ प्रतीयादिति किमर्थम् उच्यते दक्षिणा इति
प्रकृतम् अत प्रतीयादिति ब्रवीति यत्र यत्र हिरण्यमिति ब्रवीति
तत्र तत्र जातरूपं प्रतीयात् न केवल दक्षिणासु यथा हिरण्यस्रज
चत्विजो भवन्तीति त हिरण्येनान्तर्द्धायाभिमृशेयु हिरण्यमन्प्योथो
भागादागच्छेदित्यादि ॥ ३ ॥

प्रथमायां पूर्वपक्षस्य दीक्षेतैकाह्येभ्य ॥ ४ ॥

* शाखायणोऽप्येवम् ।

उक्तमुदगयनादिर्षा^१न्नपातइत्येव विकल्पयत्येकाहेषु या प्रथमा
तिथि पूर्वपक्षस्य तयान्दोत्तेनैकाहेभ्य तादर्थ्यं चतुर्थी शुक्लप्रति
पदित्यथ अथ सिद्धे सति पूर्वपक्षस्येति किमथमारभ्यते उच्यते व
क्ष्यति दृष्ट्वा वा नक्षत्रयोगमिति तत्रापि पूर्वपक्ष एव ॥ ४ ॥

दृष्ट्वा वा नक्षत्रयोगम* ॥ ५ ॥

तेषामेका दोक्षति शेष यानुकूल नक्षत्रयोग स्यात् तत्र प्रथ
माया पूर्वपक्षस्यति ॥ ५ ॥

तेषामेका दीक्षानादेशे तिस्रश्चतस्रोऽपरिमिता वा* ॥ ६ ॥

तेषामेकाहानामेकादीक्षा भवेत् अनादेशे आदेशे तु यथा
देश यथा तस्य द्वादशदीक्षोपसद इति तथा एकाभ्यारोहणीयस्य
तिस्रोऽभिषेचनीयस्येति अथवा तिस्रो दीक्षा स्यश्चतस्रो वा अपरि
मिता वा अथ किमथ तिस्रश्चतस्रोऽपरिमिता वेति सिद्धे उच्यते
तिस्रश्चतस्रभ्योऽतिरिक्तमपरिमाणं स्यात् अथवा अनादेशे द्वे स्याता
मिति अथ तेषामिति किमथम् अधिकता एकाहा उच्यन्ते दृष्ट्वा
वा नक्षत्रयोगमित्येतदधिकृतमिति यदि दृष्ट्वा नक्षत्रयोग यदि
प्रथमाया तेषामेव अपरिमाणस्य को विषय सोमापहार ॥ ६ ॥

तिस्र उपसद* ॥ ७ ॥

तेषा तिस्र उपसदो भवन्ति सर्वेषामेकाहानामनादेश इति
पूर्ववत् ॥ ७ ॥

* ब्राह्मण्यस्योऽप्येवम् ।

ज्योतिष्टोमस्योक्त्यानामुत्तरे सौभरनामधे अतिरात्र
उक्त्यान्त इतराणीति गौतमो वृत्तिग्रहणात्* ॥ ८ ॥

इह ज्योतिष्टोमप्रकरणे देवा वा अग्निष्टोममभित्योक्त्यानि
नाशकुवन्नमिजेतुमित्येतदधिकृत्य साकमश्वमौभरनामधेहारिवर्णेद्व
शोयाष्टादष्टाणि षडुक्त्यानि पठन्ति तन्किन्तानि विकल्पेन भवन्ति
अथातिरात्र एव अथ विशिष्टविषयाणीति तस्मिन् सशये सूत्रमार
भते ज्योतिष्टोमस्योक्त्यानामुत्तरे सौभरनामधे अतिरात्रे स्याताम
इतराणि हारिवर्णादीनि त्रीणि उक्त्यान्ते सु साकमश्व व्यवस्थितमेव
उभयोरप्याष्टादष्टोदशोययोविकल्प स्यात् वृत्तिर्मशकेन एव दृष्ट्वा
अनाम्नानात् एव गौतम आचार्यो मन्यते कस्मात् वृत्तिग्रहणात्
मशकेनैव दृष्ट्वा सूत्रद्वयस्याथा व्याख्यानवशात् निदानेन सह विह
र्यते ॥ ८ ॥

अनियोगमितरेषां धानञ्जप्योऽविशेषाम्नानात् ॥ ९ ॥

हारिवर्णादशोयाष्टादष्टानामुक्त्यान्ते नियोग इतरेषान्तु साक
मश्वसामभरनामधेधानामविशेषाम्नानादनियोग धानञ्जप्यो मन्यते उक्-
त्यान्ते चातिरात्रे वेति तस्मात् तान्युभयत्र भवन्ति ॥ ९ ॥

इतराण्यप्यतिरात्रइति शाण्डिल्यस्तुल्यचोदनात् † ॥ १० ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह इतराण्यपि हारिवर्णादीन्यतिरात्र सु
कस्मात् सर्वेषां तुल्यचोदनात् ॥ १० ॥

* साङ्ख्ययोगोऽप्येवम ।

† साङ्ख्ययोगे विशेवोऽस्ति

आष्टादशयोर्विकल्प स्यात्* ॥ ११ ॥

तस्मिन्नेव प्रकरणे पठति आष्टादशे ऋद्धिकामाय कुर्यादिति तत्किमुभे ते कत्तव्ये एकस्मिन् स्थाने अथ विकल्प इति सोऽयमाचार्य आह आष्टादशयोर्विकल्प स्यादिति द्वयोरष्टादशयोर्द्वितयो रेकस्यैव क्रिया स्यात् समानार्थत्वात् ॥ ११ ॥

काम्यान्कथक्न्दोयोगान्तिरात्रस्य मन्यन्ते सौभरना-
मेधप्रमाणा* ॥ १२ ॥

गायत्रीषु ब्रह्मवचसकाम्यानुक्त्यानि प्रणययुरित्यत आरभ्य य एते काम्या उक्त्याना क्न्दोयोगा श्रूयन्ते तानतिरात्रस्य मन्यन्ते सौभरनामेधप्रमाणा येषा सौभरनामेध अतिरात्रविषये नोक्त्य विषये ॥ १२ ॥

वृत्तिस्वनुष्टुभां रात्र्युपायेन विद्यते* ॥ १३ ॥

यदुक्तं पूर्वसूत्रे तन्मन्त्रं नत्वेव स्यात् यस्मादनुष्टुभा रात्र्युपाये वृत्तिर्न विद्यते रात्र्युपाये हि विच्छन्दसा दृष्टा यस्मादनुष्टुभा रात्र्युपाये वृत्तिर्न विद्यते तस्मात्काम्या उक्त्यक्न्दोयोगा उक्त्या न्तस्य स्युर्नातिरात्रस्य उच्यते नामेध रात्र्युपाये दृष्टं तत्कथमुक्त्या न्ते करिष्याम इति चेत् ॥ १३ ॥

दृश्यते चान्यत्र रात्र्युपायान्नामेध यथाभिप्लवस्य पञ्चाहे*
॥ १४ ॥

अन्यत्र च रात्र्युपाया दृश्यन्ते नामधेयस्य यथाभिप्रायस्य पञ्चाङ्गे उक्-
थानि ॥ १४ ॥

तस्यानुष्टुभ स्तोत्रीय स्यादुक्त्यान्तेषु वैच्छन्दसोऽति-
रात्रेषु वृत्तिविभागात्* ॥ १५ ॥

तस्य नामधेयस्य उक्त्यान्तेषु क्रियमाणस्य अनुष्टुभ स्तोत्रीय
स्यात् अतिरात्रेषु क्रियमाणस्य वैच्छन्दस स्यात् एव वृत्तौ विभाग
कृत इन्द्र विश्वा अत्रोवृधन्निति नामधेयमुक्त्यान्तेषु स आदेश अव-
चूर्णेन विच्छन्दसु अथमयासु ऊहेत दृष्टान्तास्ता एनेसु ऊहेत
अगीतत्वादरात्रेषु ॥ १५ ॥

स्वतन्त्रस्य ज्योतिष्टोमस्य सप्तस्था विकल्पा आग्निष्टो-
म्यमुक्तयतातिरात्र्यमिति* ॥ १६ ॥

यदा स्वतन्त्रस्य ज्योतिष्टोम स्यात् तदा तस्य सप्त्याविकल्प-
स्य आग्निष्टोमता वा स्यात् उक्तयता वा अतिरात्रता वा तत् किमिद
सिद्धे सत्यारभ्यते उच्यते मशको ज्योतिष्टोमातिरात्रे विकल्पेन
षोडशिनमामनति तस्य तावदय प्रतिषेध दृश्यति स्वतन्त्रे प्रथमा
हारे सप्त्याविकल्पे सति ज्योतिष्टोमस्यातिरात्रे षोडशी न स्यात्
अकामे ज्योतिष्टोमे ज्योतिष्टोमेनातिरात्रेण द्विकामो यजेतेत्येतस्मिन्
पक्षे भवति एतच्च दर्शयति तत्राविशिष्टसप्त्यो ज्योतिष्टोमदेत्यत्र सप्त्या
विकल्प स्यादिति ॥ १६ ॥

तस्यानतिरात्रस्य द्वादशशत दक्षिणा* ॥ १७ ॥

* ब्राह्मण्यमोऽप्येवम् ।

तस्य ज्योतिष्टोमस्थानतिरात्रस्य सत द्वादश शत दक्षिणा स्यु
तत्किमिदमनतिरात्रस्येति यस्मादतिरात्रस्यादेक्ष्यन्त एव दक्षिणा
उच्यते सविकल्प स्यात् ॥ १७ ॥

गोत्रायुषोश्च* ॥ १८ ॥

गोत्रायुषोश्चानतिरात्रयोर्द्वादश शत दक्षिणा स्यु ॥ १८ ॥

विश्वजिदभिजिज्ञां यमाभ्यां यजमान पूर्वापराभ्यां यजे-
तेति धानञ्जय * ॥ १९ ॥

उक्त विश्वजिदधिकारे यो यमाभ्या यजेतेताभ्या यजेतेति
तद्यदि विश्वजिदभिजिज्ञामेव प्रयोगेण यजेत अभिजितेष्ट्या ततो
विश्वजिता यजेत एव धानञ्जय आचार्यो मन्यते पूज्यतरत्वादिश्व
जित पूर्वनिपात ॥ १९ ॥

युगपदिति शाण्डिल्य * ॥ २० ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह यमाभ्या यजमान एताभ्या युगपद्य
जेतेति कथ पुनयुगपत्क्रिया ॥ २ ॥

अभिजितो दक्षिण देवयजनः स्याद्विश्वजित उत्तरम्*
॥ २१ ॥

अभिजितो देवयजन दक्षिण स्यात् तस्योत्तरतो विश्वजितो
देवयजन स्यात् ॥ २१ ॥

तत प्रति पत्नीशाला स्यात्* ॥ २२ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

तद्विश्वजितो देवयजन प्रति पत्नीशाला भवेत् प्राग्विश्वजित
॥ २२ ॥

नानर्त्विजो यच्चान्तर्वेदि कर्म* ॥ २३ ॥

पृथगृत्विज स्यु अभिजिद्विश्वजितो यच्चान्तर्वेदि कर्म तच्च
पृथक स्यात् ॥ २३ ॥

अथ यद्वर्द्धिर्वेद्यकन्तत् † ॥ २४ ॥

अथ यद्वर्द्धिर्वेदि कम एक तद्वयोरपि ॥ २४ ॥

अभिजित पूर्व पूर्व कर्म सन्तिष्ठेत विश्वजित उत्त-
रम् † ॥ २५ ॥

अभिजित पूव पूव कम सन्तिष्ठेत तत उत्तर विश्वजित कर्म
सन्तिष्ठेत अवयवकमणे विधि ॥ २५ ॥

तयोः पृथक सहस्रे दक्षिणा † ॥ २६ ॥

तयोरभिजिद्विश्वजितो पृथङ्नानेत्यथ सहस्र दक्षिणा एक
स्मिन्नपि सहस्रमन्यस्मिन्नपि सहस्रमिति कथ पुनरेतद्गम्यते यथा न
पृथग्दे द्वे इति उच्यते आचाय्यप्रवृत्ति ज्ञापयति वक्ष्यत्यत्र तयो
पृथक्सहस्रे दक्षिणा इति गौतमधानञ्जयौ द्वे च सहस्रे केशवपनीये
तथा व्युष्टाविति ॥ २६ ॥

काम त्वयमाभ्यां यजेत † ॥ २७ ॥

* आघ्यायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† आघ्यायणोऽप्यवम् ।

कामन्तु पृथग्भृताभ्यामेव यजेत न यमाभ्याम् ॥ २७ ॥

सहस्रमभिजिति दक्षिणा शताश्व७ सहस्र७ सर्ववेदस
वा विश्वजिति* ॥ २८ ॥

अभिजिति पृथग्भृते सहस्र दक्षिणा स्यु विश्वजिति पृथग्भृते
शताश्व सहस्र सर्ववेदस वा यस्मिन् सहस्रे शतमश्वानान्तच्छताश्व
सहस्र तद्वा शताश्व सहस्र दक्षिणा स्यु विश्वजिति सर्ववेदस वा सर्व
वेदस सर्ववेदमवेद इति धननाम सतस्वमित्यर्थ ॥ २८ ॥

इति अष्टमस्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

तस्यावभृथादुदेत्य रोहिणी वत्सच्छवी परिधाय धर्मा-
न कुर्यात्त उक्ता ब्राह्मणेन* ॥ १ ॥

उक्त शताश्व सहस्र सर्ववेदस वा विश्वजिति दक्षिणा एव विश्व
जिनेष्ट्वा ततस्तस्य विश्वजिनेऽवभृथादुदेत्य रोहिणी वत्सच्छवी परि
धाय धर्मान कुर्यात् रोहिणीमिति वर्णनिर्देश वत्सच्छवीमिति
जातस्य वत्सस्य क्वी चम ता वत्सक्वी परिधाय यजमानो धर्मान्
कुर्यात् ते धर्मा उक्ता ब्राह्मणेन पशुभिना एष व्यध्यत इत्याहुर्ध
सर्व ददातीति क्वी पशुधत्ते पशुभिरेव समृध्यत इत्येतदादय
अथ तस्येति निर्देश किमर्थमिति चेत् उच्यते अभिजित् विश्वजिता

* ब्राह्मणयोगेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

वधिरुक्तौ पूर्वं विश्वजिदभिजिङ्गा यमाभ्य यजमान इति तयोश्च
सामान्यो विधिर्लुक्त तद्य एते धर्मा निद्विश्यन्ते ते सामान्यधर्मा एव
गम्येरन एव माभूदित्यत आह तस्येति अपरे ब्रुवते तस्य सववेदस
दक्षिणस्येति न शताश्वसहस्रदक्षिणस्येति पूव एवमित्यर्थ एवमप्यथम
उपरिष्ठात् ज्ञापयिष्याम इति यथा स्यादिति ॥ १ ॥

अरण्ये तिस्रो वसतोत्युदुम्बरे वसेत्* ॥ २ ॥

ब्राह्मणम अरण्ये तिस्रो वसति अरण्य ताभिरन्वाद्यमवसन्ध
उदुम्बरे वसतीति च तत्राय मशय कि या एवैता अरण्ये तिस्रो
रात्रयश्चोद्यन्ते तासामेवाय नियम क्रियते उदुम्बरे वसतीति
अथान्यास्तिस्त्र उदुम्बरे वसेदिति अत आचाय्या नियमयति या
एता अरण्ये तिस्रे रात्रय आदिश्यन्ते एतास्तिस्त्रोरात्रयोऽरण्ये
उदुम्बरस्तस्मिन् वसेत् समुच्चय स्यात् अरण्ये चादुम्बरे चेति कथ
पुनरेतद्गम्यते यथा नारण्येऽपि तिस्र उदुम्बरेऽपि तिस्र इति उच्यते
द्वादशाना रात्रोणा नियमात् वच्यति द्वादशैता रात्रयो भव
न्तीति ॥ २ ॥

उदुम्बराभावेऽप्युदुम्बरशाखां निखनेयु* ॥ ३ ॥

यदि तस्मिन्नरण्ये उदुम्बरो न स्यात् तत्र अथस्मादप्यरण्यादु
दुम्बरशाखामवहृत्य तस्मिन्नरण्ये निखनेयुस्तस्याञ्च वसेत् ॥ ३ ॥

खनित्रेण जीवतीति यत्तत्र खान्यथ स्यात्तेन जीवेत्* ॥४॥

खनित्रेण जीवतीति ब्राह्मण खनति तेनेति खनिच खनित्रेणेति

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम् ।

करणनिर्देशं तेन खनित्रेण खन्यमाने तस्मिन्नरणे यत्किञ्चित् स्यात्
कन्दोमूल वा तेन जीवेदश्रीयात् ॥ ४ ॥

खान्याभावे धान्यपात्रान्निखाय तैरुत्खान जीवेत्* ॥५॥

यदि तस्मिन्नरणे कन्दमूलादि खान्य न स्यात् ततो धान्यपात्रा
न्निखाय तैरुत्खान जीवेत् ॥ ५ ॥

उभयत द्वाणुदभिर्मवतीति वैणवी कल्माषीति शाण्डि-
ल्य † ॥ ६ ॥

उभयत द्वाणुदभिभवतीति ब्राह्मणम उभयतस्त्रीद्वाण उभयत
द्वाणुत् अभि खनित्रम उभयत खनतोत्यय सा कल्माषी वैणवी वा
स्यात् वेणुना निर्वृत्ता वैणवी कल्माषी दारवी दारुनिर्वृत्ता दारवी
इति निर्देशं यथा कल्माषो गौरिति एव शाण्डिल्य आचार्यो
मथ्यते ॥६॥

या का चेति धानञ्जप्य † ॥ ७ ॥

धानञ्जप्य आचार्य आह या काचिदभि स्यात् वैणवी आयसी
वा श्रीदुम्बरी वेति केवल न उभयत द्वाणु स्यात् ॥ ७ ॥

निषादेषु तिस्रो वसतीति पार्श्वतो निषादग्रामस्य वसेत्*
॥ ८ ॥

निषादेषु तिस्रो वसतीति ब्राह्मण निषादग्रामस्य पार्श्वं वसेत्
निषादिष्विति जनोपलक्षणं बह्ववचनम् ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायशेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं ह्यतम् ।

तेषां काममारण्य भुञ्जीत नैवारण्य श्यामाक मार्ग
मिति* ॥ ९ ॥

तेषां निषादाना यदारण्य तत्काम भुञ्जीत नैवार श्यामाक
मार्ग भुञ्जीत माग मांसमिति कामशब्द काम न भुञ्जीतेति अपरे
वणयन्ति विश्रब्ध भुञ्जीतेति अथारण्यमिति किमथ निर्दिष्टे नैवार
श्यामाक मार्गमिति उच्यते नैष दोष यदारण्य लभते नैवार श्यामाक
मार्ग वा मास भुञ्जीत न तेभ्यो गृह्णीयादिति ॥ ९ ॥

जने तिस्रो वसतीति राजन्यबन्धुर्जनो ब्राह्मण समान
जन इति शाण्डिल्य * ॥ १० ॥

उक्त जने तिस्रो वसतीति जन्यन्ताभिरन्नाद्यमवरुन्धे समानजने
तिस्र समानजन्यन्ताभि इति च तत्को जन क समानजन इति
शाण्डिल्य आह राजन्यबन्धुजन इति कर्मान्यत्वाद्दर्शान्तरत्वात् अत्र
ब्राह्मण समानजन इति स्वजातीयत्वात् ब्राह्मणपक्षेण ब्रवीति ॥१०॥

विवाहो जन सगोत्र समानजन इति धानञ्जय * ॥११॥

धानञ्जय आचार्य आह स्वस्मिन्निव वर्षे यो विवाह्य न गोत्रेण
सम्बध्यते स जन य युग सगोत्र सोऽविवाह्य स समानजन इति
॥ ११ ॥

प्रतोवेशो जनपदो जनो यत्र वसेत् ससमानजन इति
शाण्डिल्यायन * ॥ १२ ॥

* ब्राह्मण्यसोऽप्येवम् ।

शाण्डिल्यायन आचार्य आह प्रतीवेश समीपो जनपद यथा
 यौधेया अर्जुनायना इति यत्र वसेत्स समानजन ॥ १२ ॥

एते धर्मा सर्ववेदसदक्षिणानां सर्वेषाम्* ॥ १३ ॥

य एते धर्मा उक्ताः ख्यादयो विश्वजित सर्ववेदसदक्षिण प्रति
 एते धर्मा सर्वेषां सर्ववेदसदक्षिणानां भवन्ति न केवल विश्वजित
 एतच्च ज्ञापित भवति विश्वजिति सर्ववेदसदक्षिणे एते च धर्मा भव-
 न्तीति अथ सर्ववेदसदक्षिणानामिति बह्ववचनान्त्सिद्धे सर्वग्रहण किम
 यमिति चेत् उच्यते शाखान्तरदृष्टानाञ्च सर्ववेदसदक्षिणानामेष एव
 धर्म स्यादिति ॥ १३ ॥

व्रतवत्सु सर्वेष्वमावास्यायां दीक्षित्वा खामावधीत सा-
 वत्सरिकेभ्योऽन्यत्रेति गौतम* ॥ १४ ॥

व्रतमेषु विद्यत इति व्रतवन्त तेषु व्रतवत्सु सर्वेषु सर्वशब्दो
 अनिरवशेषवाची अमावास्यायान्दीक्षित्वा यजमान उखामावधीत
 उखा उक्तलक्षणा सावत्सरिकेभ्य सर्वेभ्योऽन्यत्र एतद्गौतमीयम् अथ
 सर्वग्रहण किमर्थमिति चेत् उच्यते व्रतवत्स्विति परतन्त्रता व्रतस्य
 निर्दिष्टा तद्ये व्रतवन्तस्त्वेष्वेव उखाबन्धनविधि स्वतन्त्रे व्रते न प्राप्नोति
 सोऽयमाचार्य सर्वग्रहण करोति व्रतवत्सु व्रते चेति ॥१४॥

सह सुत्याभि षडङ्गानि स्रवत्सरादधिकानि कृत्वोत्ति-
 ष्टेयु* ॥ १५ ॥

सहस्रत्याभिर्घथा षड्दहानि सवत्सरादधिकानि भवन्ति एव
हत्वा उत्तिष्ठेयु ॥ १५ ॥

समाप्ते वा सवत्सरे रात्रिसत्रेषु राजानं क्रीणीयु * ॥ १६ ॥

अथवा व्रतवत्सु ऋतुषु रात्रिसत्रेषु दीक्षाभिरेव सवत्सरे स
माप्ते राजानं क्रीणीयु ‡ ॥ १६ ॥

यथाजाति तु प्रथमे पञ्चदशरात्रे दीक्षेरन् ॥ १७ ॥

प्रथमे पञ्चदशरात्रे व्रतवत्यपि सति यथाजात्येव दीक्षेरन् या
सत्रेषु जाति सा यथाजाति तेषां द्वादशदीक्षास्तथोपसदोऽनादेश
इति ॥ १७ ॥

सर्वत्र वा यथाजात्यन्यत्र चेदुपेतमिति धानञ्जय * ॥ १८ ॥

धानञ्जय आचार्य आह सर्वेषु व्रतवत्सु यथाजाति दीक्षेरन्
यद्यन्यत्र कर्मणि व्रतमुपेत स्यात् प्रथम वाशब्दे विकल्पार्थ ॥ १८ ॥

अनुपेतञ्चेदपीति शाण्डिल्य * ॥ १९ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह यद्यन्यत्रोपेत यद्यनुपेत सर्वत्रैव यथा
जाति दीक्षेरन् इति ॥ १९ ॥

तिस्र उपसदो व्रतस्यैकाहिकस्य गौतमीयेन † ॥ २० ॥

* ब्राह्मण्यमीयेवम् ।

† ब्राह्मण्यमीयेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

‡ ब्राह्मण्यमीयेन पुस्तकत्रयेऽपि अस्य सूत्रस्य टीका न विद्यते अतो
ब्राह्मण्यमीयेन पुस्तकादेशो उद्भूता ।

ऐकाहिकस्य व्रतस्य गौतमीयेन विधानेन क्रियमाणस्य तिस्र
उपसद स्यु तत्किमिदमारभ्यते नलेवञ्चैकाहिकाना परिभाषित तिस्र
उपसद इति उच्यते विकल्पार्थमारम्भ ॥ २० ॥

षड वा द्वादश वा* ॥ २१ ॥

व्रतस्यैकाहिकस्य गौतमीयेन क्रियमाणस्य तिस्र एवोपसदे
भवन्ति अथवा षट् द्वादश वा ॥ २१ ॥

तत्र ब्रह्मणेऽश्वरथ शतञ्च दद्यात् † ॥ २२ ॥

तत्र तस्मिन्नैकाहिके व्रते ब्रह्मणेऽश्वरथ शतञ्च दद्यात् उक्त
सख्यामात्रे च दक्षिणा गाव इति ॥ २२ ॥

तथाग्नि चिन्वतेऽध्वर्यवे † ॥ २३ ॥

तथाग्निश्चिन्वतेऽध्वर्यवेऽश्वरथ शतञ्च दद्यात् अग्नि चिन्वते इति
कालनिर्देशम् ॥ २३ ॥

पृष्ठेन च स्तुवानायोद्गात्रे † ॥ २४ ॥

पृष्ठेन च स्तुवानायोद्गात्रे अश्वरथ शतञ्च दद्यात् ॥ २४ ॥

तच्चानुश्रुसते होत्रे † ॥ २५ ॥

तच्च पृष्ठमनुश्रुसते होत्रे अश्वरथ शतञ्च दद्यात् अपरे ब्रुवते
तथाग्नि चिन्वतेऽध्वर्यवे इत्येतदादीनि कर्माणि यदा कुर्वन्ति ततो
दद्यादिति पूर्वं एवत्वर्थश्चार ॥ २५ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रेण कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

सर्वेभ्य सहस्रम्* ॥ २६ ॥

सर्वेभ्य षोडशेभ्य सहस्र दद्यात् एतत् क्रतुदक्षिणा कथ पुनरेत
द्रुम्यते यथा सहस्र क्रतुदक्षिणा न सवशब्द आधिक्य इति उच्यते
वक्ष्यति सर्ववेदसदक्षिण वेति ॥ २६ ॥

सर्ववेदसदक्षिण वा* ॥ २७ ॥

सहस्रदक्षिण वा सर्ववेदसदक्षिण व्रत वा स्यात् तद्यदेव सर्वशब्द
किमर्थं सर्वेभ्य सहस्रमिति उच्यते सर्वग्रहण क्रियते यथा अश्वरथ
शतदक्षिणा ब्रह्मादिभ्यो दत्ता न तेषा सा दक्षिणा सा अधिका इति
॥ २७ ॥

इतरच्छाण्डिलम्* ॥ २८ ॥

इतरद्विधान सर्वेभ्य सवस्रमित्येतच्छाण्डिलम् ॥ २८ ॥

सर्वे साहस्रा पृथक् सहस्रदक्षिणा* ॥ २९ ॥

सर्वे साहस्रा पृथक् नाना सहस्रदक्षिणा एकैक सहस्रदक्षिण
अथ सर्वशब्द किमथमिति चेत् साहस्रप्रतिज्ञापनार्थं अथैष ज्योति
रित्यादयश्चत्वार साहस्रा ॥ २९ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

इति अष्टमस्य द्वितीया क्षण्डिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

साद्य क्रेण यक्ष्यमाणो महारात्रे प्रातराहुतिः जुत्वा
चक्षीतर्लिग्भ्य साद्य क्रोम इति* ॥ १ ॥

उक्ता सर्वे साहस्रा साम्प्रत साद्य का उच्यन्ते सद्य क्रिया
वर्त्तते इति साद्य क्र तेन साद्य क्रेण यक्ष्यमाण इति भविष्यत्काल
प्रत्युपस्थित महारात्रे रात्रेर्महति कालेऽवशिष्टे प्रातराहुति जुत्वा
प्रातराहुतिहि आदित्यस्योदयसन्निकर्षे भवत्युदिते वा सोऽयमाचा-
र्यस्त काल प्रत्यामनति साद्य क्रे क्रतौ कर्मार्थमाचक्षीत चक्षिग्भ्य
साद्य क्रोम इति तत्किमिदमाचक्षीत साद्य क्रोम इत्युक्ते साद्य क्रेण
यक्ष्यमाण इति आचक्षीतलिग्भ्य इत्येतावदेव वक्तव्यम अयमाचार्य
एतद्दर्शयति येन येन यज्ञेन यक्ष्यमाण स्यात् तन्तमाचक्षीतासौ
मे यज्ञ इति ॥ १ ॥

प्रग एव प्रक्षिणुयादिति धानञ्जयो दीक्षाप्रभृति सद्य
सर्वं कुर्युः, प्रथमद्वितीययो श्येनस्य च † ॥ २ ॥

धानञ्जय आचार्य आह प्रग एवर्लिग्भ्य प्रेषयेत् कुत येन
साद्य क्रोम इति दीक्षाप्रभृति यत्कर्म तत्सद्य सर्वं कुर्युः प्रथम
द्वितीययो साद्य क्रयो श्येनस्य च एतेषा सद्य प्रथमा सद्य द्वितीया
स्यात् ॥ २ ॥

* ब्राह्मणायणो ष्येवम् ।

† ब्राह्मणायणैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

एकत्रिकान्ता षट्साद्य क्रा इति श्रौचिष्टि * ॥ ३ ॥

श्रौचिष्टिराचार्य्य आह षट् साद्य क्रा इति प्रथमात्साद्य
क्रादारभ्य थावदेकत्रिक इति सर्वेषां सद्य क्रिया स्यादिति एकत्रि
कान्ता इति प्रागेकत्रिकात् श्येन स्यादिति सर्वेषाम्मत एकत्रिक
स्यादिति षट्ग्रहणेनासाद्य क्रियायामपि साद्य क्रमज्ञा भवति ॥ ३ ॥

उर्वरा वेदिरिति प्रथमे यवोर्वरा पक्का स्याद्ब्रीह्योर्वरा वा †
॥ ४ ॥

इह द्वितीयसाद्य क्रस्यानुवाके पठति उर्वरा वेदिरित्येतदादि
विधिविशेष सोऽयमाचार्य्यस्त विधिविशेष प्रथम कल्पयति तत् कथ
पुनरथ द्वितीयप्रकरणे पठित प्रथमे भवतीति उच्यते सामान्यात्
कि सामान्य उच्यते सर्वविधिशेष साम्ना य पठति स क्षीयदृतयो
रथा भवन्तीत्यारभ्य सद्यस्त्रायेति सद्यस्त्रसामान्यात् उवरा वेदिरिति
यदुक्त ब्राह्मणेन तत्रप्रथमे साद्य क्रे यवोर्वरा पक्का स्यात् ब्रीह्योर्वरा
वेति उर्वरेति निष्पन्नशस्त्रचेत्रस्य सज्ञा ॥ ४ ॥

तत एव समुत्कर्त्त खल उत्तरवेदि कुर्यु ‡ ॥ ५ ॥

ब्राह्मण खल उत्तरवेदिगिति तत्किमसौ खलोऽन्यस्मात् चेत्वाद्वा
न्यमाहृत्य कर्त्तव्य अथ तस्या एवोर्वगाया वेदिरिति सोऽयमाचार्य्य
आह तस्या एव वेदेर्वराया समुत्कर्त्तु खल कर्त्तव्य तत्र खल

* ब्राह्मण्यनीये विशेषोऽस्ति

† ब्राह्मण्यनीयेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

‡ ब्राह्मण्यनीयेऽप्येवम् ।

उत्तरवेदि कार्यं तत्र केचित्तावद्वर्णयन्ति यदि तावत्प्रथमा खल
उत्तरवेदिरित्युक्तेऽथ सप्तम्य किं प्रथमा अथ सप्तमीति ततस्त्वस्मिन् खले
उत्तरवेदिरिति स खल उत्तरवेदि, स्यात् अथ पुन सप्तमी तत एव
समुत्कृत्य खल तस्मिन् खले उत्तरवेदि कुयु रिति तस्मान्मृन्निवपनादथ
उत्तरवेद्यर्था सर्वे कर्त्तव्या इति एव प्रकृतिश्च न विरुध्यत अप्रदाहस्य
भवति अपरे वणयन्ति तत एव समुत्कृत्तु खलस्त खलमुत्तरवेदि
कुर्यु वचनाद्विकारो भवति ॥ ५ ॥

खल वालोयूपो भवतीति लाङ्गलेषा यूप स्यात् कलापी
चषालभागा* ॥ ६ ॥

ब्राह्मण खले वालोयूपो भवतीति खले वालीयूप इत्युक्ते लाङ्ग
लेषा यूप स्यात् लाङ्गल हलम एतया हित रसमुत्कृषन्तीति लाङ्ग
लेषा यूप स्यादिति प्रोक्षणादियूपधर्मान करोति कलापी धान्य
सुष्टि कलापीकृत चषालस्थाने कत्तव्य अथ किं भाग्यहण कलापी
चषालभागेति उच्यते चषाल भागे यस्या सा चषालभागा यावन्त
देश यूपस्य चषालो भजते तावदेव कलापो भजतीति ॥ ६ ॥

अतोतायाञ्चद्यववेलाया ब्रीहिवेलायां वा यजेत धान्य-
पात्रानुप्रवाभिष्टपेयु † ॥ ७ ॥

यद्यतोताया ब्रीहिवेलाया यजेत यवेषु लूनेषु ब्रीहिषु वा
तोतो धान्यपात्रानुप्रवाभिष्टपेयु अली त्रीजीषा वेदि स्यात् ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायणेनेतेन सूत्रद्वय कृतम्

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

धान्यपात्रा उत्तरवेदि स्यान्मूतश्चषालभागा* ॥ ८ ॥

धान्यपात्राणि विन्यस्योत्तरवेदि कार्या पात्रशब्द उभयलिङ्ग
पात्र पात्रमिति मूतश्चषालप्रतिनिधि प्रतिनिधौ सति दाचमना
स्यादिति ॥ ८ ॥

त्रिवत्स साण्ड इति बज्ज त्रिवर्षस्य जानपदो त्रिवत्स
इति* ॥ ९ ॥

ब्राह्मण त्रिवत्स साण्ड इति मोमक्रयण क पुन त्रिवत्स इति
उच्यते बज्जत्रिवर्षस्य जानपदो त्रिवत्स इति ईषदसमाप्तत्रिवर्षो
बज्जत्रिवर्ष तस्य बज्जत्रिवर्षस्य जनपदे भवो जानपदो स त्रिवत्स
इति ॥ ९ ॥

यो वा तिस्रो धयेत् † ॥ १० ॥

यो या तिस्रो गा पिबेत स वा त्रिवत्स इति तिस्रुणा वत्स
त्रिवत्स ॥ १० ॥

त्रिवर्षा वैव स्यात् † ॥ ११ ॥

सपूर्ण त्रिवर्ष एव वा त्रिवत्स त्रिवत्स इति मध्यपदलोपो
समास ॥ ११ ॥

प्राञ्च ५ चोतार बहेयुरुदञ्चमुङ्गतार प्रत्यञ्चमध्वर्यु द

* आङ्घ्रायणेनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† आङ्घ्रायणोऽप्येवम् ।

क्षिणा ब्रह्मण पुरस्तादात्र वसेयुस्तत्रैभ्य सोम प्रब्रूयुरश्वरथै-
र्यात्वा त उक्ता ब्राह्मणेनाध्वानश्च* ॥ १२ ॥

महारात्रे प्रातराहुति ऊलेयेतस्मिन् कल्प इदमारभ्यते प्राची
न्दिश होताऽ वहेय उदीची दिशमुद्गातार वहेय प्रतीचीन्दिश
मध्वर्यु वहेय दक्षिणान्दिश ब्रह्मण वहेय पुरस्तादात्र वसेयु
पूर्वगता एव वा एषु देशेषु स्यु तत्र तेषु देशेष्वभ्यो हेतुप्रभृतिभ्य
सोमप्रवाका सोम प्रब्रूयु अश्वरथैर्यात्वा उक्त सर्वादिशोऽश्वरथा
सोमप्रवाकाविधावन्तीति ते उक्ता ब्राह्मणेन ते अश्वरथा अध्वानश्च
वा ब्राह्मणेनैवोक्ता योजने चतुर्वाहिण प्राच्यान्दिशि प्राहेत्या
दिना ॥ १२ ॥

कुर्युरेवर्त्विज इति शाण्डिल्योऽन्यात्सु ब्राह्मणात्स्तान
ध्वन ऊढ्वा तत्रैभ्य सोम प्रब्रूयुरसौ सद्य क्रिया यजते तदह
प्रब्रवीमोन्द्राय विश्वेभ्यो दवेभ्या ब्राह्मणेभ्य सोम्येभ्य सोम-
पेभ्य इति* ॥ १३ ॥

शाण्डिल्य आह प्रातराहुत्यनन्तर कुर्युरेव कर्माण्वृत्विज अन्या
सु ब्राह्मणास्तानध्वन ऊढ्वा यैतैरध्वानो वाह्या ब्राह्मणे योजने चतु-
र्वाहिणेत्यादय तेस्वध्वस्त्रेभ्या ब्राह्मणेभ्य सोमप्रवाका सोम प्रब्रूयु
असौ सद्य क्रिया यजंत इत्यादिना मन्त्रेण यथोद्दिष्टेन ॥ १३ ॥

स क्षीरद्वतयोरथा भवन्तीति सद्यो दुग्धेन क्षीरेण द्वतय

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम्

पूर्णा स्युस्ततोऽयन्नवनोतमुदीयात् फेनो वा तदाज्येऽपि स्र-
जेयु * ॥ १४ ॥

ब्राह्मण स क्षीरदृतयो रथा भवन्तीत्यादि ये ते रथे दृतय ते
सद्यो दुग्धेन क्षीरेण पूर्णा स्यु तेभ्यो धावद्भ्यो यन्नतनोतमुदीयात्
फेनो वा तदाज्येऽपि स्रजेयुर्मिश्रयेयु अन्यस्मिन् घृते मिश्रयेयु सद्यो
भावाय ॥ १४ ॥

अथ श्वेत एतस्य दक्षिणा तमुद्गात्रे दद्यात् किञ्चि-
च्चेतरेभ्य * ॥ १५ ॥

उक्त तस्मा असुमादित्यमथ श्वेत कृत्वा दक्षिणाभानयन्निति
तदुच्यते अथश्वेत एतस्य दक्षिणा तमुद्गात्रे दद्यादितरेभ्यश्च किञ्चि-
दद्यात् उक्त किञ्चिच्छब्दस्येति अथ किमथमेतस्य दक्षिणेति उच्यते
अथ एव दक्षिणा एतस्य क्रतो नाथमुद्गातुर्भागविकार स्यात्
प्रकृत निवर्त्तत एव ॥ १५ ॥

इति अष्टमस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

एतेनैवोत्तरो व्याखात † ॥ १ ॥

एतेनैव प्रथमेन साद्य क्रौण उत्तरो व्याखातोऽयं विध्यन्त उक्त

* ब्राह्मण्यखनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मण्यखनेन क्वेदविशये किञ्चिन्न कृतम्

साद्यं क्रमेण यद्व्यमाण इत्यत आरभ्य एष एव सर्व उत्तरस्त्रिंशति
भवति ॥ १ ॥

तस्याश्च एकविंशो दक्षिणाणामतो वैव ॥ २ ॥

तस्योत्तरस्याश्च एकविंश स्यात् दक्षिणाणा एकविंशते पुरेण
एकविंश उक्तञ्च सख्यामात्रे च दक्षिणा गाव इति अथ एव वा
स्यात् ॥ २ ॥

एकरात्रीणो ह्यहीनोऽनुक्रीस्तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यश्च
सुत्यामिति ह्याह † ॥ ३ ॥

एकया रात्र्या निवर्त्यते एकरात्रीण द्वाभ्यामहोभ्या निवर्त्यते
अहीन तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यश्च सुत्यामिति ह्याह ब्राह्मण अहीन
इति उपदेशात् यस्मात् अ सुत्यामिति ह्याह ब्राह्मण तस्मात्
अहीन उच्यते एकरात्रीण इति किमिदं ननु अहीन इत्युक्ते रात्रि
रन्तर्भवत्येव उच्यते नियमाद्यमारभ्यते यदि द्वितीया रात्रीमापद्यते
तत कालात्यय स्यात् ॥ ३ ॥

तस्य क्रयप्रभृत्युत्तरमह स्यादिति गौतमस्त ५ सद्य परि-
क्रोयेति ह्यादित्यानाह नेतरान् ‡ ॥ ४ ॥ •

तस्यानुक्रय क्रयादारभ्योत्तरमह स्यादिति गौतम त सद्य
परिक्रोयेति हि आदित्यानुपहत्यमहैतद्ब्राह्मण नाङ्गिरस ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायणेन च्छेदविषये विशेष इति ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रय इति ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय इति ।

अपरेद्यु क्रयणाच्चानुकीरित्याख्या* ॥ ५ ॥

याचेयमाख्यानुकीरिति सा अपरेद्यु क्रयणमालोच्य ॥ ५ ॥

उपवसथान्त पूर्वमह स्यादिति धानञ्जप्य श्व सुत्यामिति
ह्याहेति श्व क्रय प्राब्रुवन्नित्यभविष्यत् † ॥ ६ ॥

धानञ्जप्य आचार्य्य आह उपवसथान्त पूर्वमह स्यादिति यस्मात्
श्व सुत्यामिति ब्राह्मण यदि हि क्रयप्रभृत्यत्तरमह अभविष्यत् श्व
क्रय प्राब्रुवन्नित्यभविष्यद्ब्राह्मण येन पुन श्व सुत्यामित्याह ज्ञाप
यति उपवसथान्त पूर्वमहरिति ॥ ६ ॥

त५ सद्य परिक्रियेति च प्रथमस्य सद्यस्तां दर्शयति* ॥७॥

यदुक्तन्त सद्य परिक्रियेति ह्यादित्यानाह नेतरानिति एतद्वा
ह्मण प्रथमस्य साद्य क्रस्य सद्योभाव दर्शयति ॥ ७ ॥

द्युहोनत्वान्तु जघन्यतरऽङ्गिरसोऽकीण५स्तस्मादनुकीरि-
त्याख्या ॥ ८ ॥

अथ यदुक्तमपरेद्यु क्रयणाच्चानुकीरित्याख्येत्यत्र ब्रूम द्युही
नत्वान्तु अनुकी जघन्यतरे अङ्गिरसोऽकीणन सोम नातिस्वरन्ति
तस्मात् ते पूर्वद्युरकीणन सोम न परेद्यु क्रयवशादनुकीरित्याख्या
जघन्यकालक्रयणादनुकीरित्याख्या ॥ ८ ॥

तस्याश्वएकशततमो दक्षिणानामश्वो वैव* ॥ ९ ॥

* द्राघ्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राघ्यायणेनेतेन सूत्रद्वय कृतम्

तस्यानुक्रिय एकोऽथ एकशततमो दक्षिणानाम एकशतस्य
पूरण एकशततम तस्येति निर्देश यदि सद्य यदि ह्यहीन इति
अथ एव वा स्यात् ॥ ९ ॥

एतेनोक्तो विश्वजिच्छित्त्य * ॥ १० ॥

एतेनानुक्रिया उक्तो व्याख्यातो विश्वजिच्छित्त्य एकरात्रीणे
ह्यहीन इति ॥ १ ॥

द्विरात्रीणस्त्यहीन इति शाण्डिल्य * ॥ ११ ॥

शाण्डिल्य आचार्य्य आह द्विगत्रीण अहीन इति त्रिभिरहे
भिनिवच्यते द्वाभ्या रात्रीभ्याम् इति रात्रिग्रहण व्याख्यातानुक्रि
येव ॥ ११

दैच प्रथममह क्रयप्रभृत्युपवसथान्त द्वितीयं सौत्तमु-
त्तमम् † ॥ १२ ॥

तस्य व्यहीनस्य सतो दैच प्रथममहर्भवति क्रयादारभ्योऽपवस-
थान्त द्वितीयम् उत्तम सौत्यमह स्यात् त्रय कल्या सद्य क्रिया वा
ह्यहीनक्रिया वा शाण्डिल्यप्रयोगात् अह क्रिया वा स्यात् ॥ १२ ॥

तस्य दक्षिणा यानानि यथोत्साह दद्यात्तस्मिन् जनपद
यान्यभिध्याततमानि स्यु † ॥ १३ ॥

तस्य विश्वजिच्छित्त्यस्य दक्षिणा यानानि यान्ति तैरिति यानानि

* ब्राह्मणायणन छेदविषये विशेष कृत

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

आरोहणानि शकटगन्धुद्वषकादीनि यथोक्ताह दद्यात् यथा
 नुक्ताहोऽस्य यथोक्ताह तस्मिन् जनपदे यान्यभिध्याततमानि स्यु
 काङ्क्षिततमानि स्युरोप्सिततमानि किमर्थं पुनरयं यानशब्दं अथा
 दिव्यपि न वक्तते उच्यते एतेषामव शकटादीनां परार्थां प्रवृत्तिर्न
 स्वार्थां नोयते च तानि न स्वयं गच्छन्ति अथादयस्तु स्वयञ्च
 गच्छन्ति तस्येति निर्देशं सर्वेषु कल्पेषु तस्यैव दक्षिणा ॥ १३ ॥

सर्ववेदसनिर्मान्दद्यादिति धानञ्जप्यो विमितः शयन-
 मारोहणमहानसे दासमिथुनौ धान्यपल्यः सीरः धेनुरिति
 धेनुरिति ॥ १४ ॥

धानञ्जप्य आचार्यं आह सर्ववेदसनिमान्दद्यादिति सर्वञ्च तद्वेदञ्च
 सर्ववेदसनिर्माणं सर्ववेदसान्त इत्यथ अयं विश्वजिच्छिल्य इत्युक्ते
 विश्वजिद्धर्माणामेतन्नाम यच्छिल्यमिति विश्वजिच्च सर्ववेदसदक्षिणं
 तस्मादिहापि तद्धर्मत्वात्सर्ववेदसनिर्माणं तस्याभिप्रेतमिति विमित
 मिति गृहसञ्ज्ञा शयन तस्मिन्कृतं तद्वयनम आरोहणञ्च महानसञ्च
 आरोहणं प्रज्ञातं जानपदं महानसमं अनसन्तान्प्रसुकादिति समा
 सान्तो भवति बृहत्प्रमाणं शकटं दासमिथुनौ दासौ च दासश्च
 धान्यपल्यं धान्यपूणं पल्यं पल्यमिति शिष्यसञ्ज्ञा सीरं युक्तं हल
 धेनु उक्तमानदेशगा इति सर्वे चिर्वर्गा इति तेनोक्तत्वात् एतत् सर्वं
 वेदसनिर्माणं एतस्मिन् सर्वं हिगण्यादि नन्तर्भवति एतच्च द्रव्यं

* शास्त्रायनीयेनैतेन सूत्रद्वये कृतम् ।

प्रकारनिर्देशेनोक्तं भवति तस्यैवप्रकारं धनस्यास्य स्वामी सर्वं
वेदसदक्षिणेन यद्युमहति नान्य इति ॥ १४ ॥

इति अष्टमस्य चतुर्थी कण्डिका ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

ब्रातोनानां यौधानां पुत्राननूचानानृत्वजो वृणीत श्ये-
नस्य* ॥ १ ॥

उक्तो विश्वजिच्छित्य साम्प्रत श्येनस्य विधिवक्तव्यं तं विवक्षुराह
ब्रातोनानामिति नानाजातीया अनियतवृत्तय उक्तेधजोविन सङ्घा-
ता ब्राता ब्रातानां कम ब्रातकमणा जीवन्ति ब्रातोना योधनात्
योध योधभवा यौध तेषां ब्रातोनाना यौधाना पुत्राननूचानान्
पुत्रशब्दं प्रतोतपदार्थकं उक्तवाननूचानं ताननूचानानं ब्रातो-
नानां पुत्रानृत्वजो वृणीत श्येनस्य अथानूचानानिति किमिदमित्या-
रभ्यते यदा ऋत्विक्प्रकरणे एवोक्तमृत्वजापेयानूचान इति उच्यते
ऋत्विक्शब्देन योऽयमृत्वजो गुणसमुदायः स कृतस्तं प्राप्तं तस्मिन्
प्राप्ते एकेनैव परिसंख्यानं करोति केवलम् अनूचानां स्यु अन्येषाम-
नियमं स्यादिति अथवा निवृत्तयत्येवान्यानेकदेशपरिसंख्यानं सिद्धे
सत्यारभो नियमार्थं निष्प्रमञ्चान् निवृत्तको भवति न परिसंख्या-
नादन्यनिवृत्तिरिति ॥ १ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

अर्हतामेवेति शाण्डिल्य ॥ २ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह अहतामेव वरण कर्तव्यम् ॥ २ ॥

अभिवातासु या अनभिवाता स्युस्तासामाज्य मन्थयेत्*
॥ ३ ॥

अभिवातासु गोषु व्याधितासु या अनभिवाता अव्याधिता
स्युस्ता दौहयित्वा तत्क्षोर मन्थयेत् ततो यदुद्गच्छेत घृत तेनाज्य
कुर्यात् ॥ ३ ॥

यत्र स्तम्बा वृक्षा वा बज्जला जाता स्युस्ताऽर्ध्चेदन देव-
यजन कुर्यु* ॥ ४ ॥

अभिचरणीयेषु देवयजनमुक्तलक्षण विपर्यस्याभिचरणीयेष्विति
वृक्षवदेव यजनमुक्त तदेव विशेषविध्यर्थमारभ्यते यत्र यस्मिन् देशे
स्तम्बा वृक्षा वा बज्जला जाता स्यु तान वृक्षस्तम्बान क्लिप्त्वा देवयजन
कुर्यु ॥ ४ ॥

यद्वा विदाहि स्थण्डिलम्* ॥ ५ ॥

यस्मिन्नाषधयो विदह्यन्ते तद्विदाहि एतस्मिन्वा विदाहनि स्थ
ण्डिले देवयजन कुर्यु ॥ ५ ॥

शवनभ्ये अधिषवणे इति येन थानेन मृत निर्वहेयुस्तस्य
नभ्ये अधिषवणफलके कुर्यु † ॥ ६ ॥

* ब्राह्मण्ययोगो प्येवम् ।

† ब्राह्मण्ययोगेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

ब्राह्मण शवनभ्ये अधिषवण इति शवनभ्ये इति किसुक्त भवति
उच्यते येन यानेन मृत निर्वहेयु शवन्तस्य यानस्य नभ्ये नाभ्या
निवृत्ते अधिषवणफलके कुयु ॥ ६ ॥

अचषालो धूपस्फाय * ॥ ७ ॥

ब्राह्मण तैल्लको वा बाधको वा धूपस्फाय इति तत्र सशय
कथ स्फाय इति कि स्फाय उपमाथोऽयमथ स्फाय एवाथे
सोऽय स्फाय इति सोऽयमाचार्य आह अचषालो धूप स्फाय इति
नास्यस्य चषालमित्यचषाल इति ॥ ७ ॥

लोहितोष्णोषा लोहितवाससो निवीता ऋत्विज प्रच-
रेयुरूपोतपरुषा उज्यधन्वान * ॥ ८ ॥

ब्राह्मण लोहितोष्णोषा इत्यादि लोहितान्युष्णोषाणि येषान्ते
लोहितोष्णोषा उष्णोषाणि शिरसा वेष्टनानि वासासि तेषाञ्च
वाससा लोहितो वण स्यात निवीता कण्ठालम्बितसूत्रा एव लच
णास्ते प्रचरेयु कर्माणि कुयु उपोतपरुषा आमन्नपरुषा परुषा इव
व्यवस्थिता अपरे ब्रुवते उपोताञ्च परुषाश्चेति उपोता कञ्चुकिन
पूर्व एवेत्यर्थ उज्यधन्वान उद्गतज्यामुज्यम उद्गतज्यान्येषा धनूषि
भवन्ति ॥ ८ ॥

पवमाने रथन्तर करोतीति बृहत्यामेकर्चानां स्थाने
स्यादेक तद्वि बार्चनानां स्थानमेवञ्च त्वचे भवति † ॥ ९ ॥

* ब्राह्मणायणाऽप्यं वम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

ब्राह्मण पवमाने रथन्तर कुर्यादिति तत् रथन्तर वृहत्या
मेकर्चाना स्थाने स्यात् वषट्कारणिधनरौरवयौधाजयानामेकमेतेषा
स्थाने स्यात् तद्धि वार्हताना साम्ना स्थान वृहतीषु तत्क्रियमाण
त्वे भवति तस्य ह्यरण्ये गेयत्वात् त्वचकरण दृष्टम एकग्रहण श्रिष्ट
कन्यावधारणाद्यम् ॥ ८ ॥

अविप्रतिषेधेनेतरेषामनुकल्पयेदित्यपरमेवमल्पीयान वि-
कार * ॥ १० ॥

अपर मतम् अवाधेनेतरेषामेकर्चाना रथन्तरमनुकल्पयेदिति
एव क्रियमाणे पूर्वस्मादन्वीयान्विकार कृतो भवतीति ॥ १० ॥

तत्र पञ्चम वार्हतमाहरेत् स्तोमवशेन तत् पौरुमङ्ग
स्यात् भ्रातृव्यवध ह्यस्मिन् ब्राह्मण दर्शयति † ॥ ११ ॥

तत्र तस्मिन् कल्पे पञ्चम साम वाहतमाहरेत् स्तोमवशेन पञ्चम
साम पौरुमङ्ग स्यात् तस्मिन् पौरुमङ्गे ब्राह्मण भ्रातृव्यवध दर्शयति
पाभानमेवैतेन भ्रातृव्य मज्जयतीति ॥ ११ ॥

पृष्ठेषु रथन्तरस्थोत्तरयोर्द्विपदे स्यातामित्याचार्या एव
सुपराच्यो भवन्तीति ‡ ॥ १२ ॥

ब्राह्मण पराचोषु रथन्तर भवतीति तत्राय सप्रथ किमयस्त्रि

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणयोर्नैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

‡ ब्राह्मणयोऽप्ये किञ्चिद्व्यनमस्ति ।

त्यानुवादखिक स्ताम दृष्ट्वा अथापूर्वा विधिरिति कि पुनरिति यदि तावन्नित्यानुवाद रथन्तर काकुवुत्तर्यैव भवितुमर्हति अथ पुन अपूर्वा विधि तत्र परत्व कल्पयितव्य सोऽयमाचार्य आह पृष्ठेषु रथन्तरस्य क्रियमाणस्य उत्तरयो स्तोत्रीययो ककुभो स्थाने द्विपदे स्यातामित्याचार्या एव क्रियमाणे ता सर्वा सुष्ठुतरा पराच्यो भवन्तीति ॥ १२ ॥

ककुभाविति गौतमो नावृत्तिमेतत् स्तोमस्य दर्शयतीति*

॥ १३ ॥

गौतम आचार्य आह ककुभावुत्तरे स्याताम एव क्रिय माणे साम्नाश्च विकारो न कृतो भवत्यैत्युत्तिका गीते पराक्वाश्च कृत भवति अनावृत्तैव स्तोमस्य पराचीषु रथन्तरमित्येतद्वाङ्मण मनभ्यासम ॥ १३ ॥

ऽव ब्रह्मसाम कुर्वन् ष्येतस्यक्षु कुर्यात् † ॥ १४ ॥

ऽव ब्रह्मसाम कुर्वन् वृहत्पृष्ठे ष्येतस्यक्षु कुर्यात् ॥ १४ ॥

वृत्तिर्द्वातस्मिन् स्थान पावमानोनां न विद्यते † ॥ १५ ॥

एतस्मिन् स्थाने पावमानोना वृत्तिन विद्यते ॥ १५ ॥

नव नव दक्षिणा इति नववर्गान्यथोत्साह दद्यात् काण खोरकूटबण्डानाम् † ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणयज्ञेनैतेन सूत्रद्वय कृतम

† ब्राह्मणयज्ञोऽप्येषम् ।

ब्राह्मण नव नव दक्षिणा भवन्तीति अयं किदक्षिण इति उच्यते
नव वर्गान् कृत्वा ययोत्साह दद्यादिति यावच्छक्ति काणा अन्त्या
विकृता खेरा खञ्जा कुञ्जा कूटा भग्नशङ्गा बण्डा बालधि
विकृता ॥ १६ ॥

तासामपि दक्षिणावेलायां लोहित जनयेयु * ॥ १७ ॥

तासामपि दोयमानाना सतीना दक्षिणाकाले अपोडया लोहि
तमुत्पादयेयु ॥ १७ ॥

एकत्रिके सद्य सर्व कुर्यु * ॥ १८ ॥

उक्त श्येन अनन्तरमेकत्रिक उच्यते तस्मिन्नेकत्रिके षष्ठेऽहनि
सद्य सर्व कुर्यु तन्किमिदमारभ्यते यदा उक्तमेकत्रिकान्ता षट्
साद्य क्रा इति उच्यते विकन्याथमारभ ॥ १८ ॥

एकदीक्षस्त्र्युपसत्क इति गौतम * ॥ १९ ॥

गौतम आचार्य आह एकदीक्षस्त्र्युपसत्क स्यात् ॥ १९ ॥

तस्य गायत्रपाश्वर्माभ्वोऽयारुचेति* ॥ २० ॥

तस्य एकत्रिकस्य गायत्रपाश्वमाभव अयारुचेत्येतस्यामृचि अ
त्रापि विकल्पाथ एवारभ ॥ २० ॥

पुरोजित्यामिति शाण्डिल्यस्तस्या सत्सुत्वेयो वसूनामि-
त्येतां मध्ये कुर्यात् † ॥ २१ ॥

* ब्राह्मणनोद्येवम् ।

† ब्राह्मणनोद्येनैतेन वृत्तद्वयं कृत

'शाण्डिल्य आचार्य्य आह पुरोजित्या गायत्रपार्श्वं स्यात् किन्तु तस्यासु मध्य समुत्वेयोवसुनामित्येतामेव कुर्यात् एव सम्पदा भवति उक्त संवेषा वा एषा कृन्दसा रूपमिति ॥ २१ ॥

प्राचीमनुप्रदिश याति चेकितदित्येतस्यामुदृशीय कुर्या-
दुदृत्य गायत्रपार्श्वमिति लामकायन* ॥ २२ ॥

लामकायन आचार्य्य आह प्राचीमनुप्रदिश याति चेकितदित्ये
तस्यामृचि उदृशीय कुर्यात् उदृत्य गात्रपार्श्वमिति ॥ २२ ॥

त्रिक वहिष्यवमानः स्यादिति धानञ्जय पञ्चो मध्य-
न्दिन सप्तगर्भव एकोनीतराणीति* ॥ २३ ॥

धानञ्जय आचार्य्य आह त्रिक वहिष्यवमान स्यात् पञ्चोति
मध्यन्दिन पवमान आभव सप्ती इतराणि स्तोत्राणि सर्वाण्येकी
नीति ॥ २३ ॥

पवमानाश्च द्वादशामाणि च त्रिकाण्येकीनीतराणीति †
॥ २४ ॥

पवमानाश्च द्वादशामाणि च त्रिकाणि स्यु इतराणि स्तोत्राण्ये
कीनि भवन्ति ॥ २४ ॥

चतुरुत्तरसम्पन्नो द्वे द्वे त्रिकपञ्चिनी प्रत्यवरोद्दिण ‡ ॥२५॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणीये विशेषोऽस्ति ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रयं ह्यतम् ।

अस्मिन्नेव ब्राह्मण ता उ चतस्र सम्यद्यन्त इति चातुरन्त्येण
 स्तोत्रोद्यान्ते सप्तह्रन्दासि सम्यद्यन्ते तासा सम्यदुच्यते तस्मिन्सतुरन्तर
 सम्यन्ने द्वे द्वे त्रिकपञ्चिनो स्तोत्रे कर्त्तव्ये प्रत्यवरोहेण प्रत्यवरोह
 प्रातिलोम्यम उपरिष्ठादारभ्य गायत्रीसम्यन्नस्तावदुक्त साम्प्रत तस्मि
 न्नेव विशेष उच्यते उष्णिकसम्यन्ने आर्भवस्त्रिक पञ्ची अग्निष्टोमसाम
 अनेन प्रकारेण प्रत्यवरोहेत यावज्जगतीसम्यन्नमिति ॥ २५ ॥

तस्य षट्षष्ठ शत दक्षिणा * ॥ २६ ॥

प्रत्यवरोहेणेत्यनुवक्तत एव ता एता दक्षिणा प्रत्यवरोहेण
 भवन्ति गायत्रीसम्यन्ने तत् षट्षष्ठ शतम उष्णिकसम्यन्ने द्विषष्ठ
 शतम अनुष्टुप्सम्यन्ने अष्टापञ्चाश शत बृहतीसम्यन्ने चतु पञ्चाश शत
 पङ्क्तिसम्यन्ने पञ्चाश शत त्रिष्टुप्सम्यन्ने षट्चत्वारिंश शत जगती
 सम्यन्ने द्वाचत्वारिंश शतम एवमेषा ज्यातिषि स्तोत्रोद्यासम्यन्नस्य न
 भवति शत स्तोत्रोद्या इति दक्षिणाभिश्च सम्यद्यते ॥ २६ ॥

इति अष्टमस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी कण्डिका ।

ब्राह्मणस्तोमैर्यच्च्यमाणा पृथग्गीनाधाय यज्ञोपकरणानि
 चेद्वा य एषामध्ययनेऽभिक्रान्तितम स्याद्भिजनन वा तद्-
 भावेऽपि भागलाभेन तस्य गार्हपते दीक्षेणन् भक्षाऽश्वाणु
 भक्षयेयु * ॥ १ ॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

उक्ता साद्यक्ता साप्प्रत ब्राह्मणोमा उच्यन्ते तान विवक्षुरिदं
 सूत्रमारभते ब्राह्मणोमैरिति ब्राह्मणा स्तोमा किलक्षण पुन
 ब्राह्मणा इति उच्यते पठिता ब्राह्मणेन होना वा एते हीयन्ते ये ब्राह्मणा
 प्रवसन्ति न हि ब्राह्मण्य रचन्ति न कृषि न वणिज्यमिति तथा गर-
 गिरा वा एते ये ब्राह्मण्य जन्म मन्त्रमदन्त्यदुरुक्तवाक्य दुरुक्तमाङ्गरद
 ष्य दण्डेन घ्नन्तश्चरन्त्य दीक्षिता दीक्षितवाच वदन्तीति एवप्रकारा
 ब्राह्मणा पठिता ये चान्ये शाखान्तरेषु पथन्ते ते सर्वे ब्राह्मणा ब्राह्मण्य
 स्तोमैरिति करण्णे तृतीया यच्च्यमाणा इति भविष्यतकालोपदेशे ते
 ब्राह्मणा ब्राह्मण्यस्तोमैर्यच्च्यमाणा पृथग्ग्रीनाधाय पृथङ्दानेत्यर्थं पृथ
 गग्न्याधानानि कृत्वा यज्ञोपकरणानि चेष्ट्वा यज्ञोपकरणानि यज्ञसाध
 नानि द्रव्याणि अर्जयित्वा य एषा ब्राह्मणानामध्ययनेऽभिक्रान्तितम
 स्यात् अभिक्रान्ता अथयनेन सव इमे अभिक्रान्तिन अथमेषामभि
 क्रान्तितम अतिशयेन तमतिष्ठिनौ अभिजनेन वा योऽतिरिच्यते
 अभिजन कुल य कुलेन वाधिक स्यात् तदभावेऽपि भोगलाभेन
 तयोर्भावस्तदभाव तयोः स्वाध्यायाभिजनातिरेकयोसम्भवे भोग
 लाभेन योऽतिरिच्यते द्रव्यवत्तम स्यात् तस्य गार्हपते दीक्षेरेन स
 तेषा मुख्य स्यात् भक्षाश्च तस्यानु सवे भक्षयेयु ॥ १ ॥

केके च ब्राह्मणा सम्पादयेयुस्ते प्रथमेन यजेरन्* ॥ २ ॥

एते ब्राह्मणोमाश्चत्वार पठिता तत्र प्रथमोऽविशेषेण सर्वान्
 ब्राह्मणानधिकृत्य पठित अन्ये तु द्वितीयादयो विशिष्टविषया उक्ता

* ब्राह्मण्योऽप्येव एतस्मात् पूर्वन्तश्च समसूत्राण्यधिकानि दृश्यन्ते ।

ते यथाम्मान भवति साम्प्रत प्रथमस्य तावद्विधिरुच्यते ये केचिद्ब्राह्म्या
सम्पादयेयुरिति नात्र नियम ये केचित् सम्पादयेयु सख्या ते प्रथमेन
ब्राह्म्यस्तोमेन यजेरन कियन्त स्तामसख्यया उक्त त्रयस्तिशङ्खि देवा
आद्भुवन्निति ॥ २ ॥

ब्राह्मणेनेतर उक्ता * ॥ ३ ॥

इतरे ब्राह्म्यस्तोमा ये च येषाञ्चेति ते ब्राह्मणेनेवोक्ता अथैष षट्
षाड्शीत्यधिकृत्याह ये नृशसा क्रूरकमकारिण निन्दिता सन्तो
ब्राह्म्या प्रवसेयुस्तएतेन यजेरन्निति तथा द्विषोडशिनमधिकृत्याह ये
कनिष्ठा सन्तो ब्राह्म्या प्रवसेयुस्तएतेन यजेरन्निति ज्येष्ठकनिष्ठता
कृता ग्रन्थान्तरे एवमेते ब्राह्मणेनेवोक्ता ॥ ३ ॥

स्थविरादपेतप्रजनना ये ते शमनीचामेद्वा * ॥ ४ ॥

उक्त अथैषशमनीचामेद्वाणा स्तोम इति साम्प्रत परीच्यते के ते
शमनीचामेद्वा इति तदुच्यते स्थविरपदेन प्रजनन उक्त स्थविरभाव
स्थाविर स्थविरभावादपेतप्रजनना ते शमनीचामेद्वा शमनीची
भूत मेद्वा येषा ते निवृत्तप्रजनना ॥ ४ ॥

यन्निरुक्त निधनमुपेयुरितोन्द्रेति द्यौताने निधन निराहु
स्तस्य प्रतिषेध † ॥ ५ ॥

ब्राह्मण यन्निरुक्त निधनमुपेयुर्गृहपतिरेवर्धुयादिति तत्राय सशय

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येव तत्र केदविषये विशेषोऽस्ति सूत्रमप्येकमधिक
दृश्यते ।

कतमस्य सान्नोऽनिरुक्त निधन यस्याय प्रतिषेध इति ब्रवीति इन्द्रेति
 द्यौताने निधन निराङ्गस्तस्य प्रतिषेध इति द्यौताने स्वाध्यायाच्छ्रद्ध
 निधन पठित तस्य प्रयोगकाले निधनान्तरमुक्तम इन्द्रेति तस्य
 ब्रात्यस्तोमेषु प्रतिषेध क्रियते कथं तद्दि कत्तव्यम् उच्यते ॥ ५ ॥

यथाम्नायमेवोपयं * ॥ ६ ॥

यथापठितमेवोपेयं, आ ऊहा इति ॥ ६ ॥

उष्णीषञ्च प्रतोदश्चेत्युष्णीष यत्तिर्यङ्गनद्ध भवति ब्रात्या-
 नाम † ॥ ७ ॥

उष्णीषञ्च प्रतोदश्च ज्याङ्गोडश्च विपथश्च फलकास्तीर्ण इत्येत
 दादि ब्राह्मण तान्येतानि येषु मशयस्तान्युच्यन्ते उष्णीष नाम तिर्यक्
 शिरोवेष्टन ब्रात्याना तदुष्णीषमित्युच्यते ब्रात्या हि उष्णीषिणश्चरन्ति
 वेष्टितशिरस प्रतोद प्रतुद्यतऽनेनेति प्रतोद ॥ ७ ॥

धनुष्केणानिषुणा ब्रात्या प्रसेधमाना यन्ति स ज्याङ्गोड †
 ॥ ८ ॥

उक्त ज्याङ्गोडश्चेति क पुनर्ज्याङ्गोड इति उच्यते धनुष्केण
 अनिषुणा ब्रात्या प्रसेधमाना यन्ति अल्पक धनु धनुष्क तेन धनु
 ष्केण अनिषुणा अकाण्डेन ब्रात्या लोक प्रसेधमाना असेधन्त चास
 यन्तो यन्ति स ज्याङ्गोड ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायथोऽप्येव तत्र छेदविषये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायथोऽप्येवम ।

विपथश्च फलकास्तीर्ण इति प्राच्यस्थो नास्तीर्णो विपथ *

॥ ९ ॥

विपथश्च फलकास्तीर्ण इति ब्राह्मण तत् को विपथ कथञ्च
फलकास्तीर्ण इति उच्यते विपथस्तावत् प्राच्यस्थ उक्तकर्म पन्थान
याति विपथ अन्यदेव तस्य मान फलकास्तीर्ण यथा पतित एव
वशफलाभिरेव नास्तीर्ण न चान्येनास्तरणेन स विपथ ॥ ९ ॥

कम्प्रमिश्राभ्यामश्वाश्वतराभ्यां युक्त स्यादिति शाण्डि-
ल्य † ॥ १० ॥

शाण्डिल्य आचार्य्य आह प्राच्यस्थो न विपथ कम्प्रमिश्राभ्या
मश्वाश्वतराभ्या युक्त स्यात् स विपथ कम्पनशील कम्प्र अश्वश्च
अश्वतरश्च अश्वाश्वतरौ तयोरेक कम्पनशील कञ्चन ताभ्यामवश्य
मेवात्पथ क्रियते गतिवैषम्यात् एवमसौ विपथो भवति ॥ १० ॥

याभ्यां काभ्याञ्चाश्वाभ्यामश्वतराभ्यां वेति धानञ्जय ‡
॥ ११ ॥

धानञ्जय आचार्य्य आह याभ्यां काभ्यामश्वतराभ्या युक्त स्यात्
अश्वाश्वतराभ्या वेति कम्प्राभ्यामकम्प्राभ्या वा अवश्यमेव ताभ्या
मुत्पथ क्रियते स्वभावादेव ॥ ११ ॥

कृष्णशवास इति कृष्णङ्क ह्रमिश्रमिति शाण्डिल्य ‡ ॥ १२ ॥

* ब्राह्मणायनीयेषु तत्र तु किञ्चिन् न्यूनमस्ति ।

† ब्राह्मणायनीयेषु तत्र तु युक्तशब्दात् परतो रथ इत्यधिकशब्दोद्दिश्यते ।

‡ ब्राह्मणायनीयेषु ।

ब्राह्मण कृष्णशवास कृष्णबलचे अजिने रजतो निष्कस्तद्गृहपते
रिति तत्कृष्णशवास इत्येतस्मिन्नर्थे आचार्याणामनेकधा प्रवृत्ति
शाण्डिल्यस्तावदाह तत्कृष्णशवास इति कृष्णङ्गमिअ कृष्णशमित्यु-
च्यते ॥ १२ ॥

शुक्ल कृष्णदशमिति गोतम * ॥ १३ ॥

गौतम आचार्य आह शुक्ल वाम कृष्णदश वा एतत्कृष्णदश-
मिति सोऽय मध्वणलोपी समास ॥ १३ ॥

कृष्णमित्येव मन्य इति धानञ्जय * ॥ १४ ॥

धानञ्जय आचार्य आह एवमहमन्ये कृष्णमेव कृष्णशमिति
स्वार्थे तद्धित इति ॥ १४ ॥

यावविकौ द्वाभ्यामविभ्यामेकैक क्रीत स्यात्तयो पार्श्व-
सहिते कृष्णबलचे अजिने स्याताम * ॥ १५ ॥

उक्त कृष्णबलचे अजिने इति यावविकौ मेलौ द्वाभ्या द्वाभ्या
मविभ्या मेषाभ्या एकैक क्रीत स्यात् तयो अजिने पार्श्वसहिते
स्यात्ता कृष्णबलचे कृष्ण प्रज्ञात बलत्र किमिति उच्यते ॥ १५ ॥

बलक्षमिति श्वेतारव्या * ॥ १६ ॥

श्वेतोवर्णा बलक्षारव्य कृष्णञ्च बलक्षञ्च कृष्णबलचे ॥ १६ ॥

रजतो निष्क * ॥ १७ ॥

* द्राक्षाथणोऽप्येवम् ।

। द्राक्षाथणोऽप्येव किन्त तत्र केदविषये विश्वेषोऽस्ति ।

निष्क प्रजात निष्को नामालङ्कार इनि सराजतो भवति ॥१७॥

तद्गृहपतेरित्येतत् सव गृहपतिराहरेत्रयस्त्रिंशत्तच्च*

॥ १८ ॥

यदेतदुक्त उष्णोषञ्च प्रतोदधेत्येतदादि एतत्सर्वं गृहपतिराहरेत् त्रयस्त्रिंशत्तच्च कस्य त्रयस्त्रिंशत्तमिति उच्यते उक्त मख्यामात्रे च दक्षिणा गाव इति एतत् त्रयस्त्रिंशद्दक्षिणा आहरेत् ॥ १८ ॥

द्वित्रयस्त्रिंशत्तमिति शाण्डिल्य † ॥ १९ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह गवा द्वित्रयस्त्रिंशत् गृहपतिराहरेदिति ॥ १९ ॥

वलूकान्तानि दामदृषाणीतरेषामित्याविकानि लोहितप्रवाणानि वसनानि स्यु † ॥ २० ॥

तद्गृहपतेरित्युक्ताह वलूकान्तानि दामदृषाणीतरेषामिति इतरेषा व्रात्याना वसनान्याह तान्युच्यन्ते वलूकान्तानोतिशब्द प्रतीतपदार्थक अतो ब्रवीति आविकानि ऊर्षानि लोहितप्रवणानि आविकेन शुक्लेन सूत्रेणोतानि स्यु लोहितेन प्रोतानि लोहितप्रवणानि ॥ २० ॥

दामदृषाणीति दामदृशानि स्युर्दृशाख्या दृषमिति ‡ ॥२१॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् किन्तु छेदविषये विशेषोऽस्ति

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

दामनीव दशा स्यु यथा गोवन्धनानि दामानि तत्प्रकाराणि
स्यु तेषा वाससाम एकैकस्मिन् पाशे ग्रन्थि अन्यपार्श्वे तृषमिति
दशाख्यातृषम ॥ २१ ॥

द्वे द्वे दामनी इति द्वे द्वे एकैकस्य वसनस्य दशे स्या-
ताम* ॥ २२ ॥

द्वे द्वे दामनी इति ब्राह्मणम एकैकस्य वसनस्य द्वे द्वे दशे
स्याताम उक्त ग्रन्थि पाशे चेति ॥ २२ ॥

द्वे द्वे उपानहाविति कृष्णा कर्णिन्य इति शाण्डिल्य †
॥ २३ ॥

द्वे द्वे उपानहाविति ब्राह्मण ता कृष्णा वषत स्यु उपानह
कर्णिन्य कर्णा आसा विद्यन्त इति कण्विन्य ॥ २३ ॥

या काशेति धानञ्जय † ॥ २४ ॥

धानञ्जय आचार्य आह या काशोपानह स्यु अनियमो वर्ण
कर्णयो ॥ २४ ॥

द्विषद्दितान्यजिनानीति पूर्वाभ्यामजिनाभ्या व्याख्या-
तानि* ॥ २५ ॥

द्विषद्दितान्यजिनानीति ब्राह्मण तान्यजिनानि पूर्वाभ्यामजिनाभ्यां

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायशेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रे कृतम्

व्याख्यातानि यावविकौ द्वाभ्यामविभ्यां कौकौ क्रोत स्यात्तयो पार्श्व
सहिते कृष्णबलत्ते अजिने स्यातामिति ॥ २५ ॥

तच्चैतरेषामेकैक आहरेत्त्रयं स्त्रिंशत् तच्च त्रय-
स्त्रिंशता गृहपतिमभिसमायन्तीति ह्याह* ॥ २६ ॥

यच्चैतदुक्तं बलूकान्तानि दामतूषाणोतरेषामित्येतदादि यच्च
इतरेषां ब्राह्मणानाम् एकैक आहरेत् त्रयस्त्रिंशतञ्च उक्तं सख्यामात्रे च
दक्षिणा गाव इति त्रयस्त्रिंशता गृहपतिमभिसमायन्तीति यद्ब्राह्मण
मेवाह ॥ २६ ॥

ते त्रयस्त्रिंशत चत्विगभ्यो दद्यु † ॥ २७ ॥

ते गृहपतिमुख्या ब्राह्मणा यास्ता त्रयस्त्रिंशत आहृतास्ता चत्विग्
भ्यो दद्यु ॥ २७ ॥

ब्राह्मणेभ्यो ब्राह्मणधनानि ये ब्राह्मणचयाया अविरता स्युर्ब्र-
ह्मबन्धवे वा मागधदेशीयाय यस्मा एतद्दति तस्मिन्नेव मृजा
नायन्तीति ह्याह ‡ ॥ २८ ॥

ब्राह्मणेभ्यो ब्राह्मणधनानि दद्यु उष्णीषञ्च प्रतोदश्चेत्येतद्दादीनि
यानि गृहपतिना हृतानि बलूकान्तादीनि च यानि ब्राह्मणैराहृतानि
एतानि सर्वाणि ब्राह्मणेभ्यो दद्यु उक्तम् एतद्वै ब्राह्मणधनमिति ये
ब्राह्मणा ब्राह्मणचयाया अविरता अनवसिता स्यु तेभ्यो दद्यु ब्रह्म

* ब्राह्मण्ययोगेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

† ब्राह्मण्ययोगोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मण्ययोगेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

बन्धवे वा मागधदेशीयाय दत्त्वा बन्धुष्वस्य ब्रह्म अवस्थित न तस्मिन्
 सोऽय ब्रह्मबन्धु मागधदेशीयाय मागधो नाम गायन वन्दी स्रत
 मागधवन्दिन इति उच्यते गाथाभिर्लोकं स्तुवन्ति ते गायका इत्यु-
 च्यन्ते ईषत मागधो मागधदेशीय असम्यग्गायन नोद्वाटितशिरास्तु
 मागधञ्च कगेति स उच्यते मागधदेशीय अपरे ब्रुवते मगधो
 देश इति तस्मिन् य उत्पन्न स मागधदेशीय इति पूर्व एव त्वर्थ
 यस्मै एतत् ब्राह्मणं ददति ब्राह्मणं तस्मिन्नेव यत्किञ्चित्कल्पयत्
 मृजानायन्तीति ह्याह ब्राह्मणम् ॥ २८ ॥

ब्राह्मणोमैरिष्टा त्रैविद्यवृत्तिः समातिष्ठेयुः * ॥ २९ ॥

ब्राह्मणोमैरिष्टा ते ब्राह्मणा या त्रैविद्यवता वृत्तिस्ता समाति-
 ष्ठेयु द्विजानामध्ययनमिज्यादानमित्यतदादि ॥ २९ ॥

तेषान्तत ऊद्भु भुञ्जीतापि चैनान काम याजये-
 दिति † ॥ ३० ॥

तेषा ब्राह्मणानामिष्टब्राह्मणोमाना तत ऊद्भु भुञ्जीत अपि
 चैनान काम याजयेदिति एतदादशयति अतो अर्वाक यैश्च तेषा
 पूव याजन कृत भुक्त वेति अव्यवहार्या अकृतप्रायश्चित्ता इति ॥३०॥

* ब्राह्मणायणाऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणीय विशेषेण्स्ति ।

इति अष्टमस्य षष्ठी कण्डिका ।

अथ सप्तमी कर्णिका ।

अग्निष्टुत्स्वनडुहामश्वानामजानामिति यथोत्साह दद्यात्
तथा हिरण्यस्य* ॥ १ ॥

उक्ता ब्राह्मणोऽसौ अनन्तरमग्निष्टुत्स्वनात् तेषु न किञ्चिद्
दवशिष्यते यद्वक्तव्यं सवमेवोक्तं दक्षिणारूपं चान्ते अग्निष्टुत्स्विति
सर्वानग्निष्टुतोऽधिकृत्य सप्तमी तेषु अग्निष्टुत्स्वु अनडुहामश्वानाम
जानामिति यथोत्साह दद्यात् अनेो वदतीत्यनङ्गान् यथोत्साहमिति
शक्त्यपेक्षा कुत वाक्यात् यथा असमास किमर्थमिति चेत् अनडुहा
श्वजहिरण्यानां यथोत्साह दद्यादिति वक्तव्ये उच्यते यदि समास
क्रियते प्रतिद्रव्यं बज्रत्वं न गम्यते यथोत्साहमित्युच्यते प्रतिद्रव्यं
बज्रत्वानियमं स्यात् अनडुहामश्वानामजानामिति यो य प्रतिद्रव्यं
बज्रवचनं करोति बज्रत्ववचनाद्भ्यते कथं प्रतिद्रव्यं बहूनां दानं
स्यादिति यथा हिरण्यस्येति यथोत्साहमिति प्रकृतम् ॥ १ ॥

कञ्चिदर्धमर्हन्वो न प्राप्नुयात्स त्रिवृतां प्रथमेन यजेत ।
॥ २ ॥

इह ब्राह्मणं त्रिवृदग्निष्टोमं तस्यातिरुक्तं प्रातःसवनमिति तत्र
पठति ग्रामदामो यजेतेति सोऽयमाचार्ये तस्याहरणे अपरमप्यर्थं
दर्शयति कञ्चिदर्धमर्हन्वो न प्राप्नुयादिति अर्हन्वोऽप्यसौ तमर्थं न च
प्राप्नोति तस्य प्राप्नये अनेन त्रिवृता प्रथमेन यजेत ॥ २ ॥

* ब्राह्मयज्ञेनैतेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् तथा विशेषश्च कृतम्

† ब्राह्मयज्ञेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

तस्य चतुर्युगश्वरथो दक्षिणा तेषामेक श्याव स्यात्*
॥ ३ ॥

तस्य त्रिवृता प्रथमस्य चतुर्भिर्गव्यै रथो दक्षिणा तेषामेक
श्याव स्यात् तस्येति निर्देश यदि ग्रामकामो यद्यन्यार्थप्राप्तये इति
वेषामश्वानामेक श्यावो वर्णत स्यात् आनिस्त्यमम्बन्धात् ॥ ३ ॥

य ब्राह्मणा स्वराजान पुरस्कुर्वीरन् स वृहस्पतिसवेन
यजेत † ॥ ४ ॥

यमिति निर्देश क्रियते य ब्राह्मणा स्वराजान पुग्त कुर्वीरन्
स पुन पुरस्कार आधिपत्ये स्थापनम् अथ के ब्राह्मणा स्वराजान
येषा राजनिष्ठे केषा निष्ठे ये स्वकमनिष्ठा उक्त राजा सर्वस्येष्टे
ब्राह्मणवजमिति तत्र राजा सर्वस्येष्टे यतस्ते कमनिष्ठा ब्राह्मणवृत्तेऽव
स्थिता अविचलितव्रतविदास ते स्वराजान ते य पुरस्कुर्वीरन् स
वृहस्पतिसवेन यजेत ॥ ४ ॥

तस्य प्रातःसवने सन्नेषु नाराशासेष्वेकादशदक्षिणा
व्यादिशेष्ट्विगभ्यो नापाकुर्यात् † ॥ ५ ॥

तस्य वृहस्पतिसवनस्य प्रातःसवने आसादितेषु नाराशसेषु

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

चमसेषु एकादशदक्षिणा व्यादिशेदृत्तिगभ्य व्यादेशमात्रं कुर्यात्
अपाकरणं न कुर्यात् ऋत्विग्भ्यो व्यादिशेत अपाकरणमपणम ॥ ५ ॥

अथ द्वादशा मध्यन्दिने* ॥ ६ ॥

अपरमपाकरोति मध्यन्दिने एकादशदक्षिणा अथद्वादशा अथै-
द्वादशो यासा ता इमा अथद्वादशा ॥ ६ ॥

ता उभयोरपाकरोति † ॥ ७ ॥

याश्च प्रातः सवनीयाया ता अथद्वादशा उभयोमध्यन्दिने
ददाति सन्निहितेषु नाराशसेष्विति प्रकृतम एव ब्राह्मणम् ॥ ७ ॥

एकादश तृतीयसवने ता अनुबन्ध्य वपायाः ऊताया-
मपाकुर्यात् ‡ ॥ ८ ॥

एव ब्राह्मणम् एकादशतृतीयसवने ता वशायामपाकरोतीति
तृतीयसवने एकादशदक्षिणा ता अनुबन्ध्यस्य पशोवपाया ऊताया
मपाकुर्यात् वशापत्ने ब्राह्मणात् तत्राप्येकादश एव ॥ ८ ॥

तान्यप्येकादशैकादशशतानि स्युः सहस्राणि वा नित्यं
स्त्वथो मध्यन्दिने ‡ ॥ ९ ॥

याश्च प्रतिमवने एकादशदक्षिणा आदिष्टा तान्यापे सर्वाण्येका-

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणयोगे विशेषोऽस्ति ।

‡ ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् किन्तु द्वेदविषये विशेषोऽस्ति ।

दशैकादशशतानि स्युः सहस्राणि वा प्रतिषवनस्युः वाशब्दो विकल्पार्थं नित्यस्त्वश्च सर्वेषु कल्पेषु मध्यन्दिने ॥ ९ ॥

य एन पुरस्कुर्वीरन्नन्वगभूतवृत्ति तत ऊद्ध तेषु वर्त्तयेत्* ॥ १० ॥

य एन यजमान पुरस्कुर्वीरन अन्वगभूतेषु या वृत्ति तत ऊद्ध ता वृत्ति तेषु वर्त्तरन अन्वगभूता नाम ये आश्रिता तान विभ्रयात् योगक्षेमन्तेषु कल्पयेत् ॥ १० ॥

स्थपतिरिति चेन्नन्त आचक्षीरन्* ॥ ११ ॥

ते अन्वगभूता एन यजमान स्थपतिरिति आचक्षीरन् ॥ ११ ॥

श्यनेनेषुव्याख्यातोदीक्षोपसदस्त्वस्येकाहिक्य । ॥ १२ ॥

इषु श्यनेनैव व्याख्यात यावान श्येनस्य सूत्रकारेण विधिरुक्तं स सर्व एव इषो भवति अयन्तु विशेष एकाहिक्या दीक्षोपसद इति द्वेषो भवन्ति श्येन्यस्तु सद्योपक्रम ॥ १२ ॥

इति अष्टमस्य सप्तमी कण्डिका ।

अथ अष्टमी कण्डिका ।

सर्वस्वारेण यच्च्यमाणो दीक्षाप्रभृति प्रयतेत यथा सौत्येऽहनि प्रेयामिति । ॥ १ ॥

* द्राक्षाद्यशोऽप्येवम

† द्राक्षाद्यशेनेनेन सूत्रद्वयं कृतम्

अग्निष्टुत प्रकृता तत्र सर्वस्वारस्य ब्राह्मणं त्रिवृदग्निष्टोमं स सर्वं
स्वारो यः कामयेतानामयतासु लोभमियामिति स एतेन यजे
तेति तस्य सर्वस्वारस्य विधिरुच्यते सर्वान् रास्मिन् स्वाराणीति स
सर्वस्वारं तेन सवस्वारेण यज्यमाणो दीक्षाभ्य आरभ्य प्रयतेत
प्रयत्नं कुर्यात् यथा सौत्येऽहनि प्रेषा म्रियेयमिति दीक्षास्तस्या
परिमिता कुर्यात् ॥ १ ॥

प्राणभक्षः सर्वत्र भक्षान् भक्षयेत्* ॥ २ ॥

दीक्षाभ्य आरभ्य यावन्तो भक्षा सर्वान् प्राणभक्षान् भक्षयेत
न प्रत्यक्षभक्षान् सवयह्णत व्रतमपि प्राणभक्ष एव ॥ २ ॥

तानपोभ्यवहारयेत्कर्त्तवानुषेचयेत्* ॥ ३ ॥

तान् भक्षानपोभ्यवहारयेत् अप्सु प्रक्षिपेत् कर्त्तं वा प्रक्षिपेत्
खाते वा अनुषेचयेत् ॥ ३ ॥

सोममद्भिः सः सृज्य मार्जालीयसदृशे निनयेयु* ॥ ४ ॥

सोमं प्राणभक्षं भक्षितमद्भिः सृज्य मार्जालीयं उत्कृष्टदेशे
निनयेयुः ससर्गो मिश्रणम् ॥ ४ ॥

आर्भवे पवमाने स्तूयमानं उदुम्बर्या दक्षिणां प्रावृतेनो
निपद्यत कृष्णाजिनमुपस्तीर्य दक्षिणाशिरास्तदेव सगच्छते
तदेव म्रियत इति* ॥ ५ ॥

इह ब्राह्मणम् आर्भवे पवमाने स्तूयमानं औदुम्बर्या दक्षिणे

प्रदेशे कृष्णाजिनमुपस्तीर्य च्छिणाशिरा निपद्येत सविशित् तदेव
सङ्गच्छते तदेव धियत इति सङ्गमन मरणम् ॥ ५ ॥

एत मृत यजमानश्च हविर्भि सहजोषे यज्ञपात्रैश्चाहव-
नीये प्रहृत्य प्रव्रजेयुरिति शाण्डिल्य * ॥ ६ ॥

एत मृत यजमान हविर्भि सहजोषेण यज्ञपात्रैश्चाहवनीये
प्रहृत्य प्रव्रजेयुरित्येव शाण्डिल्यो मन्यत प्रहरण प्रक्षेप प्रव्रजेयुरिति
एतावन्तमेतत्कमेति विज्ञापयति अथ एत मृत यजमानमिति
किमर्थम् उच्यते एतमेव सवस्वारे यजमान मृतम् एव कुर्यु अन्यत्र
तु मृते यजमाने समापयेयु शेषमिति ॥ ६ ॥

समापयेयु शेषमिति धानञ्जय * ॥ ७ ॥

धानञ्जय आह समापयेयुरेव शेषमिति ॥ ७ ॥

समापयेयुश्चेदिति शाण्डिल्यायनो नेदिष्टो तत् कृष्णा
जिन प्रतिमुच्य याजमान कुर्यात् भक्षाञ्च भक्षयेत् * ॥ ८ ॥

शाण्डिल्यायन आह यदि समापयेयु शेष कम ततो यद्यज
मानस्य कृष्णाजिन तत्पुत्रो भ्राता वा यो वा नेदिष्टो स्यात् स तत्
प्रतिमुच्य आहृत्य याजमान कर्म कुर्यात् भक्षाञ्च भक्षयेत् तत्र हि
यजमानस्य प्राणभक्ष सवच भक्षान भक्षयेदित्युक्तम् अथन्तु पुनर्भक्ष
भक्षयेत् ॥ ८ ॥

ऋत्विजो याजयमानं कुर्यु सर्वङ्गतो भक्षान् जुहुयुरिति
धानञ्जय * ॥ ९ ॥

* द्राक्षाद्यणोऽप्येवम् ।

धानञ्जप्य आह च्छलिजो याजमानं कुयु ये याजमानस्य भक्षा
स्नानं सवज्जतो जुञ्जयुरिति ॥ ८ ॥

संस्थितेऽहनि सन्त्वा त्विन्व त्रीत्यासन्द्यङ्गानि समाहरे-
यु * ॥ १० ॥

संस्थिते समाप्तेऽहनि ज्ञो समिष्टयजूषि सन्त्वाहिन्वन्तीत्यनेन
साम्ना आसन्दोरङ्गानि समाहरेयु आसन्दी यञ्चो ॥ १ ॥

सन्त्वा रिणन्तीति प्रक्षालयेयु * ॥ ११ ॥

सन्त्वा रिणन्तीत्यनेन साम्ना प्रक्षालयेयु तान्यासन्द्यङ्गानि ॥ ११ ॥

सन्त्वा ततक्षुरिति तक्षुयु * ॥ १२ ॥

सन्त्वा ततक्षुरित्यनेन साम्ना तक्षुयु तान्यङ्गानि ॥ १२ ॥

सन्त्वा शिशन्तीति विवयेयु ॥ १३ ॥

सन्त्वा शिशन्तीत्यनेन साम्ना तान्यासन्द्यङ्गानि विवयेयु ॥ १३ ॥

तथैनमवमृथं हत्वा सोमोपनहनेन प्रक्खाद्यानूबन्धवपा
याञ्जतायां दक्षिणे वद्यन्ते केशश्मश्रूण्यस्य वापयेयु * ॥ १४ ॥

तथा आभन्त्या एन यजमानम अवमृथं हत्वा सोमोपनहनेन
वाससा प्रक्खाद्य अनूबन्धवपायाञ्जताया महावेदेर्दक्षिणे प्रदेशे
केशश्मश्रूण्यस्य यजमानस्य वापयेयु वपनङ्कारेयेयु ॥ १४ ॥

अनूबन्धशेष समाप्य मध्ये देवयजनस्य चितां चिनु-
यु * ॥ १५ ॥

अनबन्धस्य पशो शेष संमाप्य देवयजनस्य मध्ये काष्ठैश्चिताञ्चि
नुयु ॥ १५ ॥

पश्चाद्गार्हपत्यमुपदध्नुः पुरस्तादाहवनीय पश्चिमेन गार्ह-
पत्य दक्षिणत आग्नीध्रीय परिहरेयुः * ॥ १६ ॥

तस्याश्चिताया पश्चिमे प्रदेशे गाहपत्यमग्नि स्थापयेयुः पुरस्तात्
आहवनीय पूर्वे प्रदेशे आहवनीयमग्नि स्थापयेयुः गाहपत्य पश्चि
मेन प्रदेशेन परिहृत्य चिताया दक्षिणे प्रदेशे आग्नीध्रीयमग्नि नि
दध्नुः ॥ १६ ॥

त दक्षिणाशिरस चितावाहित यज्ञपात्रैः कल्पयेत् । ॥ १७ ॥

त यजमान दक्षिणाशिरसश्चितावाहितम् आरोपित निरहर्दभि
यज्ञपात्रैः कल्पयेत मयोजयेत यध्वयुः तस्य हि व्यापारो यज्ञ
पात्रैः ॥ १७ ॥

शिरसि कपालानि युञ्ज्यात् । ॥ १८ ॥

शिरसि यजमानस्य कपालानि कुर्यात् कपालानि येषु पुरो-
डाशा संस्क्रियन्ते ॥ १८ ॥

समोपप्रधानञ्च चमसम् । ॥ १९ ॥

समोपप्रधान यस्मिन् हवीषि सर्वाणि समोप्यन्ते इडापात्रमित्यर्थ
तच्च शिरसि स्थापयेत् ॥ १९ ॥

द्राक्ष्यायमीये विश्वेषोऽस्ति ।

द्राक्ष्यायसोऽप्येवम् ।

ललाटे प्राग्निचहरणम्* ॥ २० ॥

येन प्राग्निच द्वियते चमसे तल्ललाटे स्थापयेत् ॥ २ ॥

नासिकयो सुवौ* ॥ २१ ॥

नासिकयो स्रोतमि सुवौ स्थापयेत् ॥ २१ ॥

आस्ये हिरण्यमवधायानुस्तरणिक्या गौर्मुख वपया प्र
च्छाद्य तत्राग्निहोत्रहवनी तिरश्चीम्* ॥ २२ ॥

यजमानस्यास्ये मुखे हिरण्य प्रक्षिप्य यानुस्तरणिकी गौस्तस्या
वपया मुख प्रच्छाद्य यजमानस्य तत्र तस्मिन्मुखे अग्निहोत्रहवनी
सुचन्तिरश्ची स्थापयेत् प्राङ्मुखीम् ॥ २२ ॥

दक्षिणे पाणौ जुहूम* ॥ २३ ॥

दक्षिणे पाणौ जुहू सुच स्थापयेत् तिरश्चीमिति वत्तते ॥ २३ ॥

सव्यउपमृतम्* ॥ २४ ॥

सव्ये पाणौ उपमृत सुच स्थापयेत् तिरश्चीमेव ॥ २४ ॥

तथा वृक्षौ* ॥ २५ ॥

यथा सुचौ तथा वृक्षौ दक्षिणे दक्षिण सव्ये सव्यम् ॥ २५ ॥

उरसि ध्रुवाम्* ॥ २६ ॥

सुच स्थापयेत् तिरश्चीमेव ॥ २६ ॥

उदरे पात्रीम्* ॥ २७ ॥

* ब्राह्मण्यगोऽप्येवम् ।

उदरे पात्री स्थापयेत् ॥ २७ ॥

उपस्थे कृष्णाजिनम्* ॥ २८ ॥

उपस्थे कृष्णाजिन स्थापयेत् ॥ २८ ॥

अन्तरेण सकृष्टणी शम्यादृषदुपले यच्च नादेच्याम* ॥ २९ ॥

सकृष्टी अन्तरेण शम्या स्थापयेत् शम्या च दृषदुपलञ्च शम्या
दृषदुपले यच्च नादिश्यत यज्ञपात्र तच्चास्मिन्नेव देशे स्थापयेत् अर
ण्यादि ॥ २९ ॥

दक्षिणस्याखस्य दक्षिणत उलूखलम्* ॥ ३० ॥

दक्षिणस्योखस्य कटिसन्निकृष्टजघनप्रदेशे उखलस्य दक्षिणे प्रदेशे
उलूखल स्थापयेत् ऊर्ध्वन्तु ॥ ३० ॥

अनुसक्त्य मुषलम्* ॥ ३१ ॥

सक्थिमनु अनुसक्त्य तत्रैव मुषल स्थापयेत् पुन सकृष्ट
ऊर्ध्वम् ॥ ३१ ॥

पादयो रूर्पम्* ॥ ३२ ॥

पादयो रूप स्थापयेत् रूप प्रज्ञातम् अनुकरणद्रव्यम् ॥ ३२ ॥

सर्वाण्युत्तानानि पृषदाज्यवन्ति कृत्वा सर्वभ्योऽग्निभ्य
उलपराजोस्तृण्युर्यथास्मिन्नग्नय समवेध्यन्तीति* ॥ ३३ ॥

यावन्त्युत्तानानि यज्ञपात्राणि तानि सर्वाणि पृषदाज्येन पुर

* आह्वायणोऽप्येवम् ।

यित्वा सर्वभ्योऽग्निभ्य उलपराजीस्तृण्यु यथास्मिन् यजमानस्य शरीरे
 ऽग्नय एकव समाधान करिष्यन्तोति । अथ सर्वग्रहण किमर्थमिति
 अग्निभ्य इत्युक्ते बह्वचनसामर्थ्यात्सिद्धमि । यथा सर्वभ्य इति उच्यते
 सर्वग्रहण क्रियते गृह्यस्याप्यग्नेरेवोपयोग इति अथ कि स्थान तस्येति
 उच्यते उक्त यच्च नादेत्याम इति ॥ ३३ ॥

आहवनीयाच्चेत्यथममेयात् ब्रह्मलोकमेक्षतीति विद्यात्
 गार्हपत्याद्देवलाक दक्षिणाग्नि पितृलोकम* ॥ ३४ ॥

उक्तम अनन्तो वै स्वरोऽनन्तोऽसौ लोकोऽनन्तमेवेन स्वगलोक
 गमयन्तीति अप्रत्यक्षश्चासौ स्वग तस्य स्वगस्य प्राप्तिरुच्यते यद्या
 हवनीय प्रथममागच्छेत अग्निं यजमान तत एव जानीयात् ब्रह्मलोक
 गमिष्यति यजमान इति यदि गार्हपत्य प्रथममागच्छेत देवलोक
 यास्यतीति विद्यात् अथ दक्षिणाग्नि प्रथममागच्छेत पितृलोक यास्य
 तीति विद्यात् यदुक्त अनन्तरमेवेन स्वर्ग लोक गमयतीति तदेषु
 स्थानेषु स्वर्गसंज्ञा यत स्थानमागच्छति तदस्यानन्त भवति ॥ ३४ ॥

ऋतेषु यज्ञपात्रेषु त्रिष्कन्दोऽग परिगायेत् नाके सुपर्ण-
 मिति † ॥ ३५ ॥

यदा यज्ञपात्राणि ऋतानि भवन्ति तस्मिन् यजमाने तत
 ष्कन्दोऽगस्ति परिगायेत् नाके सुपर्णमित्येतन्नाम अथ कन्दोऽगग्रहण

* द्वाच्यायणीऽप्येवम

† द्वाच्यायणीये विप्रबोऽन्ति

किमथमिति यस्य परिसमगान प्राप्त स गास्यत्येव उच्यते वक्ष्यत्यथ
 एषैवावृत्सर्वाहिताग्नीनामिति { तदस्मिन्नपि त्रिश्चन्दोग परिगाद्ये
 दिति ॥ ३५ ॥

धूम उदिते त्वेषस्ते धूम ऋणवतीति* ॥ ३६ ॥

यदा धूम उद्गच्छत तदा तस्मिन्नुदिते त्वेषस्ते धूम ऋणवतीति
 एतत्साम गायत् चिरिति प्रकृतम् । ३६ ॥

प्रज्वलितेऽग्ने मृडमहाम् असीत्येतयोरन्यतरेण* ॥ ३७ ॥

प्रज्वलितेऽग्नौ अग्ने मृडमहाम् असीत्येतयो साम्नो अन्यतरेण
 परिगाद्येत् अन्यतरेणेति विकल्प ॥ ३७ ॥

एषवावृत् सर्वाहिताग्नीनाम् † ॥ ३८ ॥

येयमावृदुक्ता सवस्वार्गमित्यधिकृत्य एषेव सर्वाहिताग्नीना भवत्य
 सर्वस्वारेऽपि ॥ ३८ ॥

जीवेच्चेत् यजतोदवसानोयया † ॥ ३९ ॥

एतत् तावत्कृतस्य सावस्वारिकमुक्तं कम यावत्परिमाणमिति
 अथ पुनर्जीवेन्नैव म्रियत यजमान तत् उदवसानीयया यजेत उद
 वसानोयान्तं कृतस्य कम समापयेयुरिति एतदुक्तं भवति मृते तु परि
 गृह्णान्तिमेव कामं मोदवसानोयान्तम् ॥ ३९ ॥

अभोजनेन तत् ऊञ्जमुमूर्षित्* ॥ ४० ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम

† ब्राह्मणायणं सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

यित्वा सर्वेभ्योऽग्निभ्य उलपराजीकृत्यु यथास्मिन् यजमानस्य शरीरे
 ऽग्नय एकत्र समाधान करिष्यन्तोति । अथ सर्वग्रहण किमर्थमिति
 अग्निभ्य इत्युक्ते बह्वचनसामर्थ्यात्सिद्धमि, यथा सर्वेभ्य इति उच्यते
 सर्वग्रहण क्रियते गृह्यस्याप्यग्नेरेवोपयोग इति अथ किं स्थान तस्येति
 उच्यते उक्त यच्च नादेव्याम इति ॥ ३३ ॥

आहवनीयाच्चेत्प्रथममेयात् ब्रह्मालोकमेक्षतीति विद्यात्
 गार्हपत्याद्देवलाक दक्षिणाग्ने पितृलोकम्* ॥ ३४ ॥

उक्तम् अनन्तो वै स्वरोऽनन्तोऽसौ लोकोऽनन्तमेवेन स्वर्गलोक
 गमयन्तोति अप्रत्यक्षश्चासौ स्वर्ग तस्य स्वर्गस्य प्राप्तिरुच्यते यद्या
 हवनीय प्रथममागच्छेत अग्निं यजमान तत एव जानीयात् ब्रह्मलोक
 गमिष्यति यजमान इति यदि गार्हपत्य प्रथममागच्छेत देवलोक
 यास्यतीति विद्यात् अथ दक्षिणाग्नि प्रथममागच्छेत पितृलोक यास्य
 तीति विद्यात् यदुक्त अनन्तरमेवेन स्वर्ग लोक गमयतीति तदेषु
 स्थानेषु स्वर्गमज्ञा यत् स्थानमागच्छति तदस्थानन्त भवति ॥ ३४ ॥

ऋतेषु यज्ञपात्रेषु त्रिम्बन्द्वाग परिगायेत् नाके सुपर्ण-
 मिति † ॥ ३५ ॥

यदा यज्ञपात्राणि ऋतानि भवन्ति तस्मिन् यजमाने तत्
 ऋन्दोगस्ति परिगायेत् नाके सुपर्णमित्येतन्नाम अथ ऋन्दोगग्रहण

* ब्राह्मणायनीयेषु ।

† ब्राह्मणायनीये विश्वेदेवेति ।

किमर्थमिति यस्य परिसरमगान प्राप्त स गायत्येव उच्यते वक्ष्यत्यथ
एषैवावृत्सर्वाहिताग्नीनामिति । तदस्मिन्नपि त्रिष्व्छन्दोग परिगाये
दिति ॥ ३५ ॥

धूम उदिते त्वेषस्ते धूम ऋण्वतीति* ॥ ३६ ॥

यदा धूम उद्गच्छत तदा तस्मिन्नुदिते त्वषस्ते धूम ऋण्वतीति
एतत्साम गायत् चिरिति प्रकृतम् । ३६ ॥

प्रज्वलितग्ने मृडमहाम् असोत्येतयोरन्यतरेण* ॥ ३७ ॥

प्रज्वलितेग्ना अग्ने मृडमहाम् असोत्येतयो साम्ना अन्यतरेण
परिगायेत् अन्यतरेणेति विकल्प ॥ ३७ ॥

एषवावृत् सर्वाहिताग्नीनाम् । ॥ ३८ ॥

यथमावृदुक्ता सवस्वारमित्यधिकृत्य एषेव सर्वाहिताग्नीना भवत्य
सर्वस्वारेऽपि ॥ ३८ ॥

जीवेच्चेत् यजतोदवसानोयया † ॥ ३९ ॥

एतत् तावत्कृत्स्न सावस्वारिकमुक्त कम यावत्परिमाणमिति
अथ पुनर्जीवेन्नैव म्रियत यजमान तत उदवसानीयया यजेत उद-
वसानोयान्त कृत्स्न कर्म समापयेयुरिति एतदुक्त भवति मृते तु परि-
ग्रानान्तमेव कर्म मोदवसानीयान्तम् ॥ ३९ ॥

अभोजनन तत ऊद्ध मुमूर्षित* ॥ ४० ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

। ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

ततस्तस्मात्कर्मण ऊर्ध्वम् अभोजनेन समूषेत मर्त्तुमिच्छेत् यज
मान तावन्न भुञ्जीत यावन्मृत इति १४ ॥

भुञ्जीत जिजीविषदेवेति धानञ्जय १ ॥ ४१ ॥

धानञ्जय आचाय्य आह भुञ्जीत जिजीविषदेवेति जीवितुमि
च्छेत् ॥ ४१ ॥

तस्य कृतान्नदक्षिणा* ५ ४२ ॥

तस्य सवस्वारस्य कृतान्न सकूतण्डुलादि दक्षिणा तस्य ग्रहण
किमथमिति उच्यत जीवितस्य मृतस्य चेति ॥ ४२ ॥

फाल्गुन्यां पौर्णमास्याञ्चातुर्मास्यान्यारभेत † ॥ ४३ ॥

फाल्गुनीभ्या युक्ता फाल्गुनी तस्या फाल्गुन्या पौर्णमास्या
चातुर्मास्यान्यारभेत उक्त चित्रदग्निष्टोमो वैश्वदेवस्य लोक इति
विधानम् ॥ ४३ ॥

उक्त कालान्तर ब्राह्मणेन ‡ ॥ ४४ ॥

कालान्तरमुक्त ब्राह्मणेन ततश्चतुर्षु मासेषु ॥ ४४ ॥

यजनीयेऽहनि वैश्वदेवशूनासीर्ये स्यातामुत्तरञ्च वारुण-
प्रघासिकम्* ॥ ४५ ॥

फाल्गुन्या पौर्णमास्या दीक्षितस्य यदन्तरस्मिन् पूर्वपक्षे यज

* ब्राह्मणायणाऽप्यवम् ।

† ब्राह्मणायणीये एतन्नास्ति ।

‡ ब्राह्मणायणीये विधेयोऽस्ति

नीयमह तत्र वैश्वदेव स्यात् यजनीयमह प्रतिपत् एवमेव शुना
 सीथ्य यथाकालम उत्तरञ्च वारुणप्रघासिकमह यजनीय एवाहनि
 स्यात् ॥ ४५ ॥

पर्वण्युत्तमं साकमेधानाम्* ॥ ४६ ॥

उत्तममह पर्वणि स्यात्साकमेधानां सप्तदशस्य एव पूर्वपक्षे
 यज्ञपुच्छं सम्पद्यते ॥ ४६ ॥

द्वादशशतशुनासीर्यस्य दक्षिणा* ॥ ४७ ॥

तत्किमिदमारभ्यते यदा सिद्धमेव ब्राह्मणे द्वादश शत दक्षिणा
 इति उच्यते इतरार्थं आरम्भ ॥ ४७ ॥

पञ्चाशदितरेषामङ्गामेकैकस्यैकैकस्य ॥ ४८ ॥

इतरेषा वैश्वदेवादीना एकैकस्याङ्गं पञ्चाशत पञ्चादशदक्षिणा
 वरुणप्रघासे शत दक्षिणा इति पठित साकमेधे पञ्चाशच्छतमिति
 सा प्रत्यहं समत्वविभागेन कल्पयति ॥ ४८ ॥

इति अष्टमस्य अष्टमी कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका ।

उपह्वये देवतानामधेयानि परोक्षं ब्रूयु स्वस्थानासु* ॥१॥

उपह्वयस्य ब्राह्मण सप्तदशोऽग्निष्टोमो देवाश्च वा असुराश्च प्रजा

* ब्राह्मणायबोऽप्येवम् ।

पतेर्द्वया पुत्रा आसस्तेऽसुरा भूयासो बलीयास आसन कनीयासो
 देवा ते देवा प्रजापतिमुपाधावन † एतमुपह्वयमपश्यन् स ऐक्षत
 यन्निरुक्तमाहरिव्याम्यसुग मे अज्ञ ऋनिव्यन्तीति सोऽनिरुक्तमाहरे
 दिति तत्राय सशय किमानिरुक्त्यमिति तद्विवक्षुराचार्य इदं सूत्र
 मारभते उपह्वय इति उपह्वये क्रतौ देवतानामधेयानि परोक्ष ब्रूय
 स्वस्थानासु देवतासु परोक्षता परोक्ष देवताशब्दमुद्धृत्यान्वेन शब्दा
 न्तरेणोच्चारण देवताया अनिवचनम एतदानिरुक्त्यम एव स्वस्था
 नासु कुर्यात् ॥ १ ॥

प्रत्यक्षमस्वस्थानासु* ॥ २ ॥

अश्वस्थानासु प्रत्यक्षमेव शब्द प्रयुञ्जीत देवतास्थानानि न्याय्या
 न्युक्तानि किमुदाहरण सोमातिरेकादिति ॥ २ ॥

दंशब्द सर्वत्र वर्जयेयु* ॥ ३ ॥

उक्त स्वस्थानास्विति देवशब्द भवत्र वर्जयेयु ॥ ३ ॥

होता देवो महीमित्रस्यत्येत होता यज्ञे महीयज्ञस्येति
 ब्रूयुरिन्दुरिति सोमम् । ॥ ४ ॥

होता देवो महीमित्रस्यत्येतौ शब्दौ एव ब्रूयात् होता यज्ञे
 महीयज्ञस्येतौ सोमशब्द इन्दुगिति ब्रूयात् ननु मशकेन च्छकसाम
 द्रव्य पठितमेवोपह्वयस्थानिरुक्त मशकश्चास्य प्रमाण तत्किमिदं पुनरा

* आह्वयणोऽप्येवम्

† आह्वयणनेतेन सूत्रद्वयं कृतम्

रभ्यते देवतानामधेयानि परोक्ष ब्रूयुरिति उच्यते नैतदानिरुक्त्य
केवल स्तोत्राणि भजते प्रतिक्रिात्रेषु चानिरुक्त्य भवति महदादिषु
च यज्ञेषु तद्यदीद नारभ्येत नतोमहदादीना यजुषा कथमानि
रुक्त्य गम्यते एवमेव स्तोत्रेष्वपि ज्ञेया देवो महोमित्रस्येत्येतौ शब्दौ
प्रत्यक्षौ पठितौ तयोस्तावच्छब्दान्तर विधेय तथा यज्ञशब्दस्य विभ-
क्त्यन्तर विधेय तथा वृहत्या सोमदेवशब्दयो परोक्ष कल्पयितव्य
तत्र क्लृप्तिषु च एतत्परोक्ष कल्पयितव्य सोमवशादपि अधिकद्रव्य
सोमकृते च द्रव्यान्तर सोऽयमाचार्य एतदथ सूत्रमारभते ॥ ४ ॥

आदिष्टा दक्षिणा ब्राह्मणेन* ॥ ५ ॥

ब्राह्मणेनादिष्टा दक्षिणा यावत् यस्य चेति अश्रु श्रावो दक्षिणा
स ह्यनिरुक्त स ब्राह्मणे तेय इति ॥ ५ ॥

इतरेभ्यश्च किञ्चिद्दद्यात् ॥ ६ ॥

इतरेभ्यश्च अविगम्य किञ्चिद्दद्यात् चशब्द समुच्चयार्थं ब्राह्मणे
चाश्च दद्यादितरेभ्यश्च किञ्चिद्दद्यादिति किञ्चिच्छब्दोक्तम् ॥ ६ ॥

ऋतपेये तस्य द्वादशदोक्षोपसद इति तिस्र उपसद * ॥७॥

ऋतपेये पठति तस्य द्वादशदोक्षोपसद इति तत्र असमश्रुते
दोक्षोपसदा विभागसशये विशिनष्टि तिस्र उपसद इति नव दोक्षा
इति सामर्थ्यात्सिद्धम् ॥ ७ ॥

घृतन्नतो भवतीति यथोत्साह दीक्षासु प्राश्नीयात्* ॥ ८ ॥

ब्राह्मणायणा प्येवम् ।

घृतव्रतो भवतीति ब्राह्मणम एतद्दीक्षासु यावदुत्साहन्तावत्
घृतस्य प्राश्नीयात् यावतास्य शरीरं नोऽप्रहृष्यते ॥ ८ ॥

उत्तरेणोत्तरेण काण्डेनोपैतीति पृथगुपसत्स्वङ्गुलिपर्वभि
प्रतिलोमै प्राश्नीयादिति धानञ्जप्य * ॥ ९ ॥

उत्तरेणोत्तरेण काण्डेनोपैतीति ब्राह्मण यत्राय सशय कि
काण्डमिति सोऽयमाचार्यस्तद्ब्रवीति पृथगुपसत्स्वङ्गुलिपर्वभि प्रति
लोमै प्राश्नीयादिति पृथङ्ज्ञानेत्यर्थ उपसत्स्वङ्गुलिपर्वभि प्रति
लोमै उपरिष्ठादारभ्य घृतं प्राश्नीयादिति एव धानञ्जप्य आचार्य
आह अङ्गुलिपर्वसु काण्डशज्ञा ॥ ९ ॥

एकाङ्गुल्या पृथक् पर्वभि सर्वान्देशाश्चमसा मित्वा स्यु
स्तैरनुलोमेरिति शौचिवृत्ति * ॥ १० ॥

शौचिवृत्तिराचार्य आह एकाङ्गुल्या पृथक् पर्वभि पृथङ्ज्ञाने
त्यर्थ सर्वान्देशान प्रति चमसा मित्वा स्यु एकैकेनाङ्गुलिपर्वणा एकै
कश्चमसा मित्वा स्यात् तैश्चमसैरनुलोमै प्राश्नीयादिति ॥ १० ॥

प्रतिलोमेरिति शाण्डिल्य * ॥ ११ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह तै प्रतिलोमै प्राश्नीयादिति ॥ ११ ॥

चरतमुक्त्वा प्रसर्पन्तीति प्रस्रप्यत मदो भक्षयिष्यन्तश्च
देव सत्यानि ब्रूयुरियं भूमिरसावादित्य इति* ॥१२ ॥

ब्राह्मणम ऋतसुक्ता प्रमर्पन्तीति तदुच्यते सद् प्रतिगमन विव
 चन्तश्चमसाश्च भक्षयिष्यन्त प्रमर्पणकाले भक्षणकाले चेत्येतदुक्तं भवति
 तद्देव सत्यानि तदेवानधिकृत्य साधप्रणानि ब्रूयु इय भूमि असावा
 दित्य अमृनि नक्षत्राणि असौ चन्द्रमा उदेति प्रातरादित्य एतान्य
 व्यभिचरणानि ॥ १२ ॥

या देवताश्चमसैरिज्येरऽस्तत पीतवद्भक्षमन्त्रानूद्ध्युरिति
 शाण्डिल्य * ॥ १३ ॥

या देवताश्चमसरिज्येरन ताभिर्देवताभिस्ते चमसा पीता भवन्ति
 तस्मात्पीतवदेव भक्षमन्त्रानूद्ध्युरिति ऋतपेयत्वात् एव शाण्डिल्य
 आचार्यो मन्यते ॥ १३ ॥

अविकारेण तु नाराशंसानाम्* ॥ १४ ॥

नाराशंसाना चमसानाम अविकारेण भक्षमन्त्र स्यात् ॥ १४ ॥

सोमचमसो दक्षिणेत्यभिषुतस्य स्यात्तस्मिन्दि चमस प्रमा
 णम् † ॥ १५ ॥

ब्राह्मण सोमचमसो दक्षिणेति चमस अभिषुतस्य सोमस्य पूर्ण
 स्यात् तस्मिन् हि अभिषुते सोमे चमस प्रमाण यद्यनभिषुतस्य
 पूर्णं स्यात् तत्र चमसमज्ञा स्यात् ॥ १५ ॥

त मध्यन्दिने सवनमुखीयै सहोन्नययुर्जुङ्गयुश्चास्य ऊतौ
 देय इति हि ब्राह्मणम् † ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

त चमस मध्यन्दिने सवनमुखीयैश्चमसै सह उन्नयेयु जुञ्जयु
त्रास्य उन्नोतस्य चमसस्य ब्राह्मणञ्च ऊत्ता देय इति ॥ १६ ॥

त दक्षिणावेलायां पूर्वेणऋवनीयमनिर्हरन्तो वेदेर्दक्षि-
णेन सदोहविर्द्धानानि हारयित्वा पूर्वया द्वारा सद प्रवेश-
येयु * ॥ १७ ॥

त चमस दक्षिणाकाले आहवनीयस्य पूर्वेण प्रदेशेन अनिर्गम
यन्तो वेदे यूपऋवनीयान्तरेण हत्वा सदो हविर्द्धानयोश्च दक्षिणेन
हारयित्वा पूर्वया द्वारा सद प्रवेशयेयु ॥ १७ ॥

संस्थितेऽह्नृत्यगभ्य किञ्चिद्दद्यात् ॥ १८ ॥

संस्थिते समाप्तेऽहनि ऋत्विगभ्य किञ्चिद्दद्यादिति ॥ १८ ॥

इति अष्टमस्य नवमी कण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

आदिष्टा दक्षिणा ब्राह्मणेन दूणाशस्य* ॥ १ ॥

ऋतपेय उक्त तदनन्तर पठित सप्तदशोऽग्निष्टोमस्तस्य दीक्ष
षीत्यायामिष्टौ द्वादशमान हिरण्य ददातीति सोमसस्था दक्षिणा
फलाणि श्रूयन्ते कर्मनामधेयञ्च श्रूयते सोऽयमाचार्य्य सर्वज्ञ श्रुत्यन्तर
दृष्ट्वा नामधेय कल्पयतीति आदिष्टा दक्षिणा ब्राह्मणेन दूणाशस्येति

* ब्राह्मणाययोऽप्येवम् ।

कथमादिष्टा तस्य दीक्षणीयायामिष्टो द्वादशमान हिरण्य ददाती
त्यत आरभ्य यावदष्टाविंशतिशतमानानि वशाया वपायामिति ॥ १ ॥

एतावन्यष्टाविंशतिशतमानानीति यत्र स्याच्चतुर्विंश
तिमानानान्तावन्यष्टाविंशतिशतानि दद्यात्* ॥ २ ॥

यत्र स्यादेतावन्यष्टाविंशतिशतमानानीति यथा द्वे अष्टाविंशति
शतमाने अग्नीषेमीयस्य पशोवपायाञ्चत्वायष्टाविंशतिशतमानानि
प्रातः पशोवपायामष्टाविंशतिशतमानानि प्रातः सवनेषु नाराशमे
ष्वित्येतदादि तत्र चतुर्विंशतिशतमानानान्तावन्ति तावत्परिमा
णानि अष्टाविंशतिशतानि दद्यात् ॥ २ ॥

रुक्मो हेतुरिति निष्कोनामालङ्कारस्त दद्यात् † ॥ ३ ॥

उक्त रुक्मो हेतुः स्रगुद्गातुरिति रुक्मो हेतुरित्युक्ते निष्को
नमालङ्कारः सौवर्णस्त दद्यात् ॥ ३ ॥

स्रगुद्गातुरिति हिरण्मयी स्यात् † ॥ ४ ॥

स्रगुद्गातुरिति ब्राह्मण सा स्रक् हिरण्मयी स्यात् सौवर्णा इत्यर्थ
॥ ४ ॥

वैश्वस्तोमे सदो दुग्धेन पयसा सोम मिश्रङ्कर्यु प्रातः
सवने ष्टतेन मध्यन्दिने दध्ना ततोयसवने ‡ ॥ ५ ॥

* ब्राह्मणायगेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायगेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

‡ ब्राह्मणायगेऽप्येवम् ।

अस्थानन्तरतो वैश्वस्तोम तत्र पठति सप्तदशोऽग्निष्टोमस्तस्य
 प्रातः सवनीयान् स्तोमान् प्रति दुहा श्रीणाति ष्टुतेन मध्यन्दिने दध्ना
 तृतीयसवने इति तत्र प्रति दुहा ऽति सशय तदुच्यते वैश्वस्तोमे सद्यो
 दुग्धेन पयसा क्षीरेण सोम मिश्रं कुयु प्रातः सवने सद्यो दुग्धे पयसि
 प्रतिधुक्सजा ष्टुतेन पयसा सोम मिश्रं कुर्युर्मध्यन्दिने तृतीयसवने
 दध्ना सोम मिश्रं कुयु ॥ ५ ॥

तस्य द्वादशशत दक्षिणा सहस्र वा यथारूपा पञ्च-
 शारदीये पशव आलभ्यन्ते* ॥ ६ ॥

तस्य वैश्वस्तोमस्य द्वादश शत दक्षिणा सहस्र वा वाग्ब्रह्मो विक-
 ल्यार्थं अयन्तु विशिष्टो यथारूपा पञ्चशारदीये पशव आलभ्यन्ते
 तद्रूपा दक्षिणा स्युः ॥ ६ ॥

तीव्रसुति सोमातिपवित याजयेदिति* ॥ ७ ॥

तीव्रसुति यज्ञे अनेके अधिष्ठता श्रूयन्ते सोमातिपवित याजये-
 दित्यत आरभ्य तत्र अन्ये शब्दाः प्रतीतपदार्थका सोमातिपवित इति
 उच्यते ॥ ७ ॥

य इष्ट्वा पापीयान् स्यात् स सोमातिपवित इति शाण्डि-
 ल्य* ॥ ८ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह इष्ट्वा य पापीयान् भवेत् स सोमा
 तिपवित इति सर्वथा इष्ट्वा श्रेयसा भवितव्यं यस्तु पापीयान् भवति

स सोमातिपवित अत्रिपवन नाम असम्यक् परिणाम तस्य सम्यक् सोम परिणत ॥ ८ ॥

य सोम पीत्वा कर्दयेत विरिच्येत वेति धानञ्जप्य * ॥९॥

धानञ्जप्य आचाय्य आह य सोम पीत्वा कर्दयेत विरिच्येत वा स सोमातिपवित इति वाजसनेय्यपरा श्रुति ॥ ९ ॥

तत्र भक्षावृताश्चमसानवजिघ्रेयुरक्वावाकस्तोत्रेण स्तुत्वा भक्षयेयुरभक्षयन्त ऋत्विजश्चमसानवजिघ्नन्ति तानक्वावाकस्य स्तोत्रे भक्षयन्तीति ह्याह † ॥ १० ॥

तत्र तस्मिन्तीव्रसुति ये भक्षा आन्नाता तथा वृता तेनैव विधिनेत्यथ चमसानवजिघ्रेयु अवजिघ्रणमात्रं कुयु भक्षयेयु यस्मादाह अभक्षयन्त ऋत्विजश्चमसानवजिघ्नन्तीति ताश्चाक्वावाकस्य स्तोत्रे स्तुत्वा भक्षयेयु यस्मादेव ब्राह्मणमाह तानक्वावाकस्य स्तोत्रे भक्षयन्तीति ॥ १ ॥

एव ७ सर्वेषु सवनेषु † ॥ ११ ॥

अनेन प्रकारेण सवेषु सवनेषु चमसाना भक्षणविधि ॥ ११ ॥

अभ्यभिसोमानुन्नयन्तीति यानवजिघ्रयुस्तेष्वेवाभ्युन्नयेयु * ॥ १२ ॥

ब्राह्मणम अभ्यभिसोमानुन्नयन्तीति तत यान चमसान अवजिघ्रेयु^{*} तेष्वेव पुन पुनरुन्नयन कुर्यु^{*} अभ्यभिश्च पोन पुन्ये ॥१२॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् किन्तु तत्र ह्येदविषये विशेषोऽस्ति ।

शतमाशिर दुहन्तीति धेनुशत दोहयित्वा त्रैध विभज्य
सोम मिश्र कुर्युर्यथा वैश्वस्तोमे* ॥ १३ ॥

ब्राह्मण शतमाशिर दुहन्तीति धेनूना शतन्दोहयित्वा त्रैधन्तत्वीर
विभज्य तेन सोम मिश्र कुर्यु येन प्रकारेण वैश्वस्तोमे सद्यो दुग्धेन
प्रातः सवने षट्तेन मध्यन्दिने दध्ना तृतीयसवने ॥ १३ ॥

तस्य तदेव धेनुशत दक्षिणास्ताउ एव दक्षिणा इति
ह्याह* ॥ १४ ॥

तस्य तीव्रसुत यदेतच्छतमाशिर दुहन्तीति तदेव धेनुशत
दक्षिणा एव हि ब्राह्मणमाह ता उ एव दक्षिणा इति ॥ १४ ॥

इति अष्टमस्य दशमी कण्डिका ।

अथ एकादशी कण्डिका ।

य ब्राह्मणा राजानञ्च पुरस्कुर्वीरन् स वाजपेयेन य-
जेत* ॥ १ ॥

तीव्रसुदक्ता साम्यत वाजपेयेन वाजपेय आन्नात स उच्यते
य ब्राह्मणा यमित्युद्देशे राजानञ्च पुरस्कुर्वीरन स पुरस्कारो नाम
पूजा महत्स्यापन पुरस्कृत सन वाजपेयेन यजेत यथोद्देशेन निर्देश
किमर्थं य स इति ब्राह्मण राजभि पुरस्कृतो वाजपेयेन यजेते

* ब्राह्मणायनीयेवम् ।

त्येव वक्तव्यमासीत् उच्यति तैत्तिरीयके श्रुति ब्राह्मणत्रययोरेव
वाजपेयो न वैश्वस्येति यथा एतस्मिन् कल्पकार आह वाजपेय
श्रद्धाऽवैश्वस्येति सोऽयमाचार्य एतं विधि उद्देशनिर्द्देशाभ्यामाह ॥१॥

तस्य पौर्णमास्यां दीक्षित्वा त्रयोदश दीक्षा स्युः * ॥ २ ॥

तस्य वाजपेयस्य पौर्णमास्या दीक्षित्वा त्रयोदश दीक्षा भवेयुः ॥२॥

सप्तदश वा* ॥ ३ ॥

सप्तदश वा दीक्षा भवेयुः ॥ ३ ॥

अमावास्यायां दीक्षित्वा मासमिति गौतम * ॥ ४ ॥

गौतम आचार्य आह अमावास्याया दीक्षित्वा मासन्दीक्षा
स्युरिति ॥ ४ ॥

सवत्सरमिति धानञ्जप्य षडुपसत्कञ्च साग्निचित्य स्या-
दिति † ॥ ५ ॥

धानञ्जप्य आचार्य आह अमावास्यायामेतद्दीक्षित्वा सवत्सर
दीक्षा स्युः षडुपसत्कञ्च स्यात् साग्निचित्यञ्चेति षडुपसत्क इति
नियम ॥ ५ ॥

याष्टिं कान् स्तोमान् ज्योतिष्टोमतन्त्रे कल्पयित्वा तैर्ज्योति-
ष्टोमादिभिस्तद्भवेतैः सवत्सर पूर्वपक्षेषु यजेत त्रयोदशे पूर्व-

* द्राह्मण्यगोऽप्येवम् ।

† द्राह्मण्यगोनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

पक्षे वाजपेयेनेष्टैरैरेवावृत्तैरपरः सवत्सर ते यथोत्साहदक्षिणा स्युः* ॥ ६ ॥

इदं पुरस्तात् तथोपरिष्ठाञ्चास्य वाजपेथस्य विधानमुच्यते पार्थिकान् स्तोमान् ज्योतिष्टोमतन्त्रे कल्पयित्वा त्रिवृदादीस्तयस्त्रिंशान्तान् तन्त्रलक्षणमुक्तं तैर्ज्योतिष्टोमादिभिर्ज्योतिष्टोमेनैव व्यवेतैः सवत्सरं पूर्वपक्षेषु यजेत प्रथमे पूर्वपक्षे ज्योतिष्टोमं कृत्वा द्वितीये पूर्वपक्षे ज्योतिष्टोमतन्त्रे त्रिवृतं कल्पयित्वा तेन यजेत एवमेतेषां पार्थिकानां स्तोमानां ज्योतिष्टोमेन व्यवहितानां तन्त्रपूर्वेण क्रिया ततस्त्रयोदशे पूर्वपक्षे वाजपेयेन यजेत तत इष्ट्वा वाजपेयेन एतैरेवावृत्तैर्यैः पूर्वस्मिन् सवत्सरे कृतास्तैरपरं सवत्सरं यजेत तैस्त्रयस्त्रिंशद्भिर्ज्योतिष्टोमव्यवहिते प्रातिलोभ्येन यथोत्साहदक्षिणा स्युः ते सर्वे चतुर्विंशति यथोत्साहशब्दं शक्त्यपेक्ष ॥ ६ ॥

राजसूयविधेन यजेतेति लामकायन † ॥ ७ ॥

लामकायन आचार्य आह राजसूयविधेन यजेतेति यद्विधो राजसूयस्तद्विधेनेति राजसूयसदृशेनेति ॥ ७ ॥

त्रिवृतपञ्चदशोऽभ्यारोहणीयस्य स्थाने स्यात् † ॥ ८ ॥

अभ्यारोहणीयस्य स्थाने त्रिवृतपञ्चदशस्तोमो ज्योतिः स्यात् ॥ ८ ॥

वाजपेयोऽभिषेचनीयस्य † । ९ ॥

* आचायनीयेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

† आचायनीयोऽप्येवम् ।

अभिषेचनीयस्य स्थाने वाजपेय स्यात् ॥ ९ ॥

पञ्चदशत्रिवृत् केशवपनीयस्य* ॥ १० ॥

केशवपनीयस्य स्थाने पञ्चदशत्रिवृत् स्तोम ज्योति स्यात् ॥१०॥

व्युष्टिस्तत्रधृत्योर्ज्योतिष्टोमौ* ॥ ११ ॥

व्युष्टिद्विरात्रस्य स्थाने तत्रस्य धृतेश्च ज्योतिष्टोमौ स्याता
पृथक् ॥ ११ ॥

बृहस्पतिसवेनेव पुरस्तादुपरिष्टाच्च परियजेतेति धान
ञ्जप्य* ॥ १२ ॥

धानञ्जप्य आचार्य्य आह वाजपेयस्य पुरस्तादुपरिष्टाच्च बृहस्पति
सवेनेव यजेत एवञ्जन्दोऽवधारणार्थं बृहस्पतिसवेनेव नान्येनेति ॥१२॥

मासमात्रे पुरस्तात् ज्योतिष्टोमेन तथोपरिष्टादिति शा
ण्डिल्यायन* ॥ १३ ॥

शाण्डिल्यायन चाचार्य्य आह मासमात्रे पुरस्तात् ज्योतिष्टोमेन
यजेत तथोपरिष्टाज्ज्योतिष्टोमेनैवेति ॥ १३ ॥

प्रत्यवरोहणीयेनैवान्ततो यजेत नेतरेषां केनचिदिति गौ
तम* ॥ १४ ॥

गौतम आचार्य्य आह प्रत्यवरोहणीयेनैवान्ततो यजेत इत
रेषा न केनचिदिति इतरे कन्यास्त्रेकेषामेव गौतमस्यानिष्टा ॥१४॥

सदस्य सप्तदशान पृथगृत्वजो वृषीत* ॥ १५ ॥

* ब्राह्मण्यष्टोत्थेवम् ।

एकैकस्य पृथक्त्वेन वरणं कुर्यात् अथर्विग्राहणं किमर्थमिति
सदस्यसप्तदशान् वृणीतेति वक्तव्ये न चान्येषां वरणप्रवृत्ति उच्यते
अस्योपरिष्ठात् प्रयोजनं वक्ष्याम ॥ १५ ॥

तस्य दक्षिणा दासीनिष्करयद्दक्षिणानगवां पृष्ठानाञ्चा-
श्वानां सप्तदशैकैकस्य जातस्य* ॥ १६ ॥

तस्य वाजपेयस्य दक्षिणा दास्यादीनां दक्षिणानां सप्तदश सप्तदश
एकैकस्यैकैकस्य जातस्य स्यु दास्य कमकार्थं निष्क उक्तलक्षण
सोवणा अलङ्कारा रथा प्रजाता तथा हस्तिन यानानि शकटा
दीनि गाव प्रसिद्धा पृष्ठेन वहन्तीति पृष्ठ्या अश्वा एतेषा यथो
द्दिष्टानां जातानाम एकैकस्य सप्तदश सप्तदश स्यु तस्य ग्रहणं क्रियते
तस्य सर्वेषु कल्पेऽस्त्विति ॥ १६ ॥

सहस्राणि गवां शनानि वा* ॥ १७ ॥

उक्तं सप्तदशैकैकस्य जातस्येति तद्गवामपि प्राप्तं तथैव ततो
विशिनष्टि सहस्राणि गवां सप्तदश स्यु शतानि वेति ॥ १७ ॥

सप्तदश वैव गावस्तं कुरुवाजपेय इत्याचक्षते* ॥ १८ ॥

सप्तदश वैव गाव स्यु अन्या सर्वाणि वर्त्तन्ते तदेव कुरुवाजपेय
इत्याचक्षते एके तावत् भवते कर्त्ता वाजपेय तं कुरुवाजपेय इति
अथवा तं कुरुवाजपेय इत्याचक्षते अल्पको वाजपेय यथा अल्पिका
नदिका कुरुनदिका इत्युच्यते सुपूरा वै कुनदिकेति ॥ १८ ॥

ता सममृत्विग्भ्यो विभजेत्* ॥ १९ ॥

ता दक्षिणा सममृत्विग्भ्यो विभजेत एतत् ज्ञापयति अन्या
सांख्यनादिशात् तत शीर्वचिको विभाग इति ता इति निर्देश क्रियते
सप्तदशगावोऽधिहता शत सहस्र तस्मादाहता इति तास्ता अथर्लिक्
ग्रहण किमर्थम् उच्यते योऽसावृत्तिजा मध्ये वृत पूर्वसदस्य तस्याप्यत्र
विभाग स्यादिति ॥ १९ ॥

श्रेष्ठतो वा मध्यत कारिभ्य* ॥ २० ॥

अथवा तेषु दक्षिणाजातेषु यद्यच्छ्रेष्ठ तन्मध्यत कारिभ्यो दद्यात्
इतरेभ्य सम विभजेत् ॥ २ ॥

येन रथेनाजिन्धावेत्तमुद्गात्रे दद्यादासन्दीञ्च सास्तरणा
यामभिषिक्त आरोहेत* ॥ २१ ॥

येन रथेनाजिन्धावेत्त रथमुद्गात्रे दद्यात् आसन्दीञ्च सास्तरणा
यामासन्दीमभिषिक्त सन्नारोहेत आसन्दी उक्तलक्षणा ॥ २१ ॥

बस्तचर्म सरुक्कण्ठे होत्रे यस्मिन्नासीनोऽभिषिच्येत* ॥ २२ ॥

बस्तस्य चर्म बस्तचर्म बस्त काग तच्चर्म सरुक्कण्ठे समुवर्णं होत्रे
दद्यात् यस्मिन् चर्मण्यासीनोऽभिषिच्येत ॥ २२ ॥

वसनमथो रसना अध्वर्यवे* ॥ २३ ॥

वासोभिनिर्दृत्ता रसना तत्र अध्वर्यवे दद्यात् ॥ २३ ॥

द्विरण्यस्थाल मधुन पूर्णं ब्रह्मणे ॥* २४ ॥

* द्राह्यायणोऽप्येवम्

सौवण स्थाल पात्र मधुन पूर्ण मधु इति द्रव्यनिर्देशे तद्
ह्वणे दद्यात् ॥ २४ ॥

क^५सस्थाले वा हिरण्यतुषान्मधुमिश्रान्* ॥ २५ ॥

अथवा कसस्थाले हिरण्यतुषा हिरण्यशकला तान्मधुमिश्रान्
दद्यात् ॥ २५ ॥

इति अष्टमस्य एकादशी कण्डिका ।

अथ द्वादशी कण्डिका ।

तस्य व्रतानि चत्त्रवृत्ति वर्त्तयेत् † ॥ १ ॥

तस्य वाजपेययाजिन व्रतान्यादिश्यन्ते व्रतमिति कर्मनाम
चत्त्रवृत्ति वर्त्तयेत् चत्त्रस्य या वृत्तिस्ता वृत्ति वर्त्तयेत् अधीयते
नाध्यापयेत् दद्यात् न प्रतिगृह्णीयात् एता चत्त्रवृत्ति वर्त्तयेत् ॥ १ ॥

प्रत्यवरोहणाभिवादाने जघन्यव्रज्या^५समानशय्यतामिति
वर्जयेद्वाजपेययाजिभि* ॥ २ ॥

प्रत्यवरोहणञ्चाभिवादनञ्च प्रत्यवरोहणाभिवादाने प्रत्यवरो-
हण प्रत्युत्यान्न यद्यन्यव्रज्या किम् आदेशकारित्वेन गमन समान
शय्यतामेकस्मिन्नेव शयने शयनम एतान्यवाजपेययाजिना सह न
कुर्यात् ॥ २ ॥

* ब्राह्मण्ययोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

यथावयस वाजपेययाजिभि * ॥ ३ ॥

ये वाजपेययाजिन तैर्यथावयसम एतानि कुर्यात् ये ज्येष्ठा
स्तेषां प्रत्यवरोहणादि कुर्यादित्यर्थ ॥ ३ ॥

प्रत्यवरोहणीयेनेष्टा नैतानि व्रतानि चरेदिति लामका-
यन † ॥ ४ ॥

कियन्त पुन कालमेतानि व्रतानि भवन्तीत्यत्र लामकायन
आचार्य आह प्रत्यवरोहणीयेनेष्टा ततो नैतानि व्रतानि चरेदिति
प्रत्यवरोहणीय उक्त कृप्तो ज्येतिष्टोम प्रत्यवरोहणीय इति ॥ ४ ॥

तस्य विकल्पा † ॥ ५ ॥

तस्य वाजपेयस्य विकल्पा आरभ्यत इति वाक्यशेष ॥ ५ ॥

प्राकृतएव वाजापेय एकप्रभृतीद्भ्युत्तरान सप्तदशत्रयस्त्रि-
शान्तान् स्तोमान कल्पयेत्समयूरोनीकर्षीत्याचक्षते † ॥ ६ ॥

योऽथ प्राकृतो वाजपेय पथ एतस्मिन्नेव एकप्रभृतीन् द्युत्त-
रान् सप्तदशसख्यातस्त्रयस्त्रिशान्तान् स्तोमान कल्पयेत् स वाजपेय
एव स्तोमकृप्त सन मयूरो नीकर्षीत्येवमुच्यते मयूर कलापो
अथ सप्तदशग्रहण किमर्थमिति चेत् एकप्रभृतयो द्युत्तरोभावेन
कल्पमाना त्रयस्त्रिशान्ता सप्तदशैव सम्पद्यन्ते वक्ष्यत्यथ ब्रह्मसामैव
प्रत्येतेनेष्टा स्वर्ग लोकमक्रमेतेति सोऽथमाचार्यो नियमार्थं सप्त-
दशग्रहण करोति प्रत्यवरोहणविधाने सप्तदशैव त्रयस्त्रिशान्तानिति ॥ ६ ॥

* ब्राह्मणायणीये एतन्नान्ति ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

तस्योपास्मै गायतेति बहिष्पवमानम्* ॥ ७ ॥

तस्यैव ऋषस्य वाजपेयस्य उपास्मै गायता नर इत्येतद्वहिष्पव-
मान स्यात् ॥ ७ ॥

ब्रह्मसामैव प्रयेतेनेष्टा स्वर्ग लोकमाक्रमेतेति धान-
ञ्जय* ॥ ८ ॥

धानञ्जय आचार्य आह ब्रह्मसामैव प्रति एतेन इष्टा स्वर्ग
लोकमाक्रमेतेति इष्टैव ब्रह्मसाम्ना कामानवाप्नोतीति ॥ ८ ॥

ज्योतिष्टामोऽतिरात्रोऽषोडशिकोऽनतिरात्रो वा षोडशि
मान् † ॥ ९ ॥

अपरो विकल्प ज्योतिष्टामोऽतिरात्र अषोडशिक स्यात् अन
तिरात्रो वा ज्योतिष्टाम स्यात् षोडशिमान् ॥ ९ ॥

तस्य बृहत्सप्तदशऽस्तोत्रऽस्यात् पञ्चदशस्तोमऽस्वास्तु*
॥ १० ॥

प्राकृते हि शिपिविष्टवतीषु बृहत् ऋष तेन इह स्वास्वित्याह ॥१०॥

अग्निष्टामो वा* ॥ ११ ॥

अग्निष्टामो वा स्यात् ज्योति ॥ ११ ॥

तस्याभीवर्त्तो ब्रह्मसामानुष्टुभि यज्ञायज्ञीयमनुकल्पयेद्
द्वदग्निष्टामसाम ‡ ॥ १२ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

‡ ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकद्वयं कृतम् ।

तस्याग्निष्टोमसख्यस्य ज्योतिष अभीवर्त्तो ब्रह्मसाम स्यात् अनु
ष्टुभि यज्ञायज्ञीयमनुकल्पयेत् बृहदग्निष्टोमसाम स्यात् यज्ञायज्ञी
यस्यर्त्तु ॥ १२ ॥

पञ्चविंश पृष्ठानां ब्रह्मसामाक्वाकसाम वा चतुर्विंश-
शमितरत्* ॥ १३ ॥

पञ्चविंशस्तोम पृष्ठाना ब्रह्मसाम स्यात् अक्वाकसाम वा इत
रत्सर्वं चतुर्विंशम ॥ १३ ॥

एतस्य वैव चतुस्त्रिंशानि पृष्ठान्यग्निष्टोमसाम च सप्त
दशमितरत् † ॥ १४ ॥

अथवा एतस्यैव यथाकृत्प्रस्य सामद्रव्यस्य चतुस्त्रिंशानि पृष्ठानि
स्यु अग्निष्टोमसाम च चतुस्त्रिंशमेव इतरत्सर्वं सप्तदश स्यात् ॥ १४ ॥

नैतेषां कश्चन वाजपेय इति गौतमो यजमानश्चेभिर्न
वाजपेयदक्षिणा दद्यादिति दद्यादिति † ॥ १५ ॥

गौतम आचार्य आह य एते ज्योतिष्टोमः†ऽतिरात्रषोडशिक
द्वयारभ्य विक्र्या उक्ता नैतेषा कश्चिदपि वा वाजपेय इति नात्र
प्रतिषेधो यजमानस्येति एभिर्यजमानो न वाजपेयदक्षिणा दद्या
दिति ॥ १५ ॥

* द्राह्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† द्राह्यायणोऽप्येवम् । ‡ द्राह्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

इति अष्टमस्य द्वादशी कण्डिका ।

इति अष्टम प्रपाठक समाप्त ।

नवम प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

राजा राजसूयन यजेत* ॥ १ ॥

उक्तो वाजपेय अनन्तर राजसूयो वक्तव्य त विवक्षुरारभते
राजा राजसूयेन याज्य इति अथ सूत्राथ प्राप्ताभिषेकत्रियो राज
सूयेन यजेतेति ॥ १ ॥

फाल्गुनीपक्षस्य प्रथमायां दीक्षेताभ्यारोहणीयाय ज्यो-
तिष्टोमाय* ॥ २ ॥

फाल्गुनीभ्या युक्ता फाल्गुनी फाल्गुन्या पक्ष फाल्गुनीपक्ष
तस्य फाल्गुनीपक्षस्य या प्रथमा तिथिस्तस्या दीक्षेता अभ्यारोहणीयाय
ज्योतिष्टोमाय उक्तम अग्निष्टोम प्रथममाहरतीत्यादि मशकेनायुक्त
कृत्वा ज्योतिष्टोम इति सोऽभ्यारोहणीयाय ज्योतिष्टोम स्यात् तस्यै
तदर्थं दीक्षेता ॥ २ ॥

तस्यैका दीक्षा द्वादशशत दक्षिणा* ॥ ३॥

तस्य अभ्यारोहणीयस्य ज्योतिष्टोमस्यैका दीक्षा स्यात् द्वादश
शत दक्षिणा एव परिभाषित तेषामेका दीक्षाऽनादेशे तिस्रश्चतस्रोऽ

परिमिता वेति सोऽयमाचार्या नियमयति तस्यैका दीचेति ननु
दक्षिणापरिमाणं न कत्तव्यं कुत तस्यानतिरात्रस्य द्वादशं शतं
दक्षिणा इति परिभाषितत्वात् उच्यते तत्र तस्य प्रधानस्योक्तम् अथ
न्वङ्गभूतोऽखतन्वस्तस्माद्त्रयं वक्तव्यम् ॥ ३ ॥

सवत्सरादूर्द्ध्वमभिषेचनीयेन यजेत तस्मिन्नेव काले ॥४॥

इष्ट्वाभ्यारोहणीयेन सवत्सरमासिवा ततोऽभिषेचनीयेन यजेत
अभिषेचनीय इति सञ्ज्ञा तस्मिन्नेव काले यस्मिन् कालेऽभ्यारोहणीये
नेष्ट फाल्गुनीपक्षस्य प्रथमायामिति ॥ ४ ॥

तस्य तथैव दीक्षा † ॥ ५ ॥

तस्याभिषेचनीयस्य यथैवाभ्यारोहणीयस्य तथैव दीक्षा स्यात्
एकेत्यर्थं ॥ ५ ॥

द्वे इति गोतम † ॥ ६ ॥

गौतम आचार्य्य आह द्वे दीचे स्यातामभिषेचनीयस्यति ॥ ६ ॥

तथा सत्यभ्यारोहणीयस्यापि द्वे ‡ ॥ ७ ॥

तथा सति कल्पे अभ्यारोहणीयस्यापि द्वे दीचे स्याताम् अभिषेच
नीये च परस्य मतम् ॥ ७ ॥

* द्वाद्यायणीये तस्मिन्नेव काले इति नास्ति

† द्वाद्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

‡ द्वाद्यायणोऽप्येवम् ।

एकाभ्यारोहणीयस्य तिस्रोऽभिषेचनीयस्येति शाण्डिल्य-
स्त्वयोदश्यान्वपरपक्षस्य दोक्षेते* ॥ ८ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह एकाभ्यारोहणीयस्य दीक्षा स्यात्
अभिषेचनीयस्य तिस्रः स्युः अयन्तु विशेष त्रयोदशापमरपक्षस्य
दोक्षेते ॥ ८ ॥

तस्य दक्षिणा द्वात्रिंशत् मध्यत कारिभ्य सहस्राणि
दद्यादेकैकस्मै † ॥ ९ ॥

तस्याभिषेचनीयस्य दक्षिणा उच्यन्ते द्वात्रिंशत् सहस्राणि मध्यत
कारिभ्य एकैकस्मै दद्यात् मध्यत कारिण्युः होत्रध्वयुः ब्रह्मोद्गा
तार ॥ ९ ॥

षोडश प्रस्तोतमैत्रावरुणप्रतिप्रस्थातब्राह्मणाक्व०सिभ्य ‡ ॥१०॥

षोडशसहस्राणि प्रस्तोत्रादिभ्यो दद्यात् एकैकस्मा इति वर्त्तते
॥ १० ॥

ता अद्भिन्य ॥ ११ ॥

ता एता चत्विज अद्भिन्य उच्यन्ते ॥ ११ ॥

अष्टौ प्रतिहर्तपोतनेष्ट्राक्षावाकेभ्यस्तास्तृतीयिन्य † ॥१२॥

अष्टौ सहस्राणि प्रतिहर्त्रादिभ्यो दद्यात् एकैकस्मा इति प्रकृत
तास्तृतीयिन्य इत्युच्यन्ते ॥ १२ ॥

* ब्राह्मणायनीयेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायनीयेऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायनीयेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

चत्वारि सुब्रह्मण्याग्नीध्रोन्नेतग्रावस्तुज्ञस्ता पादिन्य *

॥ १३ ॥

चत्वारि सहस्राणि सुब्रह्मण्यादिभ्यो दद्यात् एकैकस्मा इत्यनुवर्त्तत
एव ता एता हेत्रा पादिन्य इत्युच्यन्ते ता एता सज्ञा मध्यत
कारिभ्योऽद्भिन्त्यस्तृतीयिन्य पादिन्य इति सज्ञा सव्यवहारार्था वक्ष्यति
चायमष्टाचत्वारिंश शत वा मध्यत कारिभ्य सहस्राणि दद्यादित्येव
मादि तथा गर्गस्त्रिगत्रादिषु दक्षिणाप्रतिविभाग वक्ष्यति एतदृशयति
यत्र यत्र दक्षिणाना सविभाग प्रतिविशिष्टो नोच्यते तत्राय
सविभागन्याय इति मध्यत कारिभागात् षता उत्पद्यन्ते ॥ १३ ॥

अबलानस्य ज्ञातीन्सवित्तानावहेय † ॥ १४ ॥

अस्य राज्ञो यजमानस्य ज्ञातय प्रतिगजान तान अबलान
कृत्वा निर्जित्य सष्ट वित्तेनानयेयु राजभृत्या ॥ १४ ॥

ताञ्जिनोयाद्दक्षिणावेलायाम् † ॥ १५ ॥

तानबलानानोतान राजा जिनोयात् दक्षिणावेलायाम् ॥ १५ ॥

इषूँश्चैभ्योऽस्येत्* ॥ १६ ॥

इषूँश्चैभ्य अस्येत्क्षिपेत दक्षिणावेलायां यजमान ॥ १६ ॥

ताँस्त एव प्रत्याहरेयुर्बिजयस्व राजन्निति* ॥ १७ ॥

* द्राष्ट्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राष्ट्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

तानिषून क्षिप्रान त एव राजान प्रत्याहरेयु विजयस्य राज
न्निति भ्रुवन्त ॥ १७ ॥

तेषां वित्तस्य तृतीयमृत्विग्भ्यो दद्यात्* ॥ १८ ॥

तेषा राज्ञा वित्तस्य तृतीय भागमृत्विग्भ्यो दद्यात् ॥ १८ ॥

दशपेयऽनुप्रसृप्तिभ्यस्तृतीयम* ॥ १९ ॥

दशपेयेऽनुप्रसृप्तिभ्य तृतीय भाग विभज्य दद्यात् अनुप्रसर्पका
वक्ष्यन्ते शेष तेभ्य एव प्रत्युत्सृजेत् तस्य वित्तस्य ॥ १९ ॥

शेषन्तेभ्य एव प्रत्युत्सृजेत्* ॥ २० ॥

तस्य वित्तस्य शेषन्तेभ्य एव राजभ्य प्रत्युत्सृजेत् प्रतिदद्यात् ॥ २० ॥

ग्रामानभ्योऽपि दद्यात्* ॥ २१ ॥

ग्रामांश्चैभ्यो दद्यात् ॥ २१ ॥

राजन्यास्ते स्युस्तत ऊर्द्धमनभिषेक्या * ॥ २२ ॥

तत ऊर्द्धन्ते राजन्या स्यु राजसमानत्व प्राप्नुयु न अभिषेकार्हा
स्यु ॥ २२ ॥

तेनेष्टा न साक्षादवभृथमभ्यवेयात कृष्णविषाण कृष्णा-
जिनपाद वावदध्यात्* ॥ २३ ॥

तनाभिषेचनीयेनेष्टा न प्रत्यक्षमवभृथमभ्यवेयात् अवभृथ नास्यु
मञ्जेत् कृष्णविषाण वा कृष्णाजिनस्य ' पाद वा अप्स्रवदध्यात्
मञ्जयेत् ॥ २३ ॥

* द्राक्षायणोऽप्येवम् ।

वाराहोभ्यामित उपानङ्गां व्रजेत्काष्णीभ्यां प्रत्याव्र-
जेत्* ॥ २४ ॥

इतो देवयजनं देवभ्य वाराहोभ्यामुपानद्भ्या व्रजेत् वराह
चमणा निवृत्ता वाराहो काष्णीभ्या कृष्णसारचमणा निवृत्ताभ्या
मुपानङ्गा प्रत्याव्रजेत् ॥ २४ ॥

इति नवमस्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

तद्दीक्षितएव दशाहे ततो दशपेयेन यजेत* ॥ १ ॥

उक्त तेनेष्टा न साक्षादवभ्यथमभ्यवेयादिति साम्प्रतञ्चास्मिन्नेव
दीक्षितोऽभिषेचनोयस्य दशाहान्ते ततो दशपेयेन यजेत दशाहे सप्त
दाक्षेष्टयस्तिष्ठोपसद् दशपेय इति सञ्ज्ञा ॥ १ ॥

तस्य ब्राह्मण दश दश चमसमभियन्तीति* ॥ २ ॥

तस्य दशपेयस्य ब्राह्मण दश दश चमसमभियन्तीति यत्, अभि
यन्तीत्यस्य पदस्य कोऽथ अत्राह ॥ २ ॥

*सुब्रह्मण्यचतुर्था उद्गातृचमस भक्षयेयु षड्वान्ये ॥ ३ ॥

सुब्रह्मण्य चतुर्थो भेषान्तं इमे सुब्रह्मण्यचतुर्था ते उद्गातार
सुब्रह्मण्यचतुर्था उद्गातृचमस भक्षयेयु षड्वान्ये ब्राह्मणा यदेतद्गा

ह्यण दश दश चमसमभियन्तीत्यस्यायमर्थं दश दश चमस भक्ष
यन्तीति तक्षयमेतद्गम्यते अभियन्तीत्यक्ते भक्षयन्तीति गम्यते उच्यते
लिङ्गात् दशपेय इति अथोद्गाढग्रहण किमर्थमिति चमस भक्षय
न्तीति सिद्धे प्रकृते उद्गातार इति उच्यते अन्यत्रापि यत्र सुब्रह्मण्य
सोम भक्षयेत तत्रोद्गाढचमसेनैव ॥ ३ ॥

एवमितरेषामेकेक यावता दश पूर्येरन्यजमानञ्चमसा
दन्याम* ॥ ४ ॥

एवमितरेषाञ्चमसाना भक्षयेयु यावता दशपूर्येर्गन तावता ब्राह्म
णान गृहीत्वा एकैक चमस भक्षयेयु यजमानचमसन्तु यजमान एव
भक्षतेत नान्य ॥ ४ ॥

ते दशमातृर्दशपितृनित्यन्वाख्याय प्रसर्पयुरादशमात् पु-
रुषादिति ह्याह* ॥ ५ ॥

ते ब्राह्मणा ये चमसान भक्षयन्ति दशमातृर्दशपितृनिति ऋन्वा
ख्याय प्रसर्पेयु मातृ पितृनिति द्वितीया कर्मणि आदशमात् पुरुषा
दन्वाख्याय प्रसर्पन्तीत्येव ब्राह्मणमाह मातृतश्च दश पितृतश्च दश
आचक्षीरन ॥ ५ ॥

यत्राब्राह्मणीमधिगक्केयुर्ब्राह्मण्यैवाभ्यास दशसम्पूरयेयु*
॥ ६ ॥

यस्या आग्भ्य ब्राह्मणत्व प्रवृत्तन्तामेवाभ्यस्येयुर्यावद्दशम पूर्ण इति
क पुनरस्य विषय वर्षान्तरागमनमुत्कर्षाभ्यामिति ॥ ६ ॥

* ब्राह्मण्ययोग्यैवम ।

अस्मरन्तश्च यत स्मरेयु * ॥ ७ ॥

अस्मरन्तश्च नामानि यत स्मरेयुस्तस्यैवाभ्यास कुयुर्नान्नि ॥ ७ ॥

ऋत्विग्भि सह धिष्णानुपतिष्ठेरन* ॥ ८ ॥

ते प्रसपक्य ऋत्विग्भि सह धिष्णोपस्थान कुयु ॥ ८ ॥

स्रग्दुगातुरिति स्रस्यतेऽस्मै बहिष्पवमानोऽहिरण्यस्रज
त्रिपुष्करां प्रतिमुञ्चेत् † ॥ ९ ॥

स्रग्दुगातुरिति ब्राह्मण स्रस्यतेऽस्मै उद्गातुबहिष्पवमान सपण
काल इत्यर्थं सौवर्णी स्रज माला त्रिपुष्करा त्रिभि सौवर्णपद्मै
सयुक्ता प्रतिमुञ्चेत् बध्नीयात् ॥ ९ ॥

आस्तावउपविष्टाय यजमान औदकी द्वादशपुष्करां
यास्य स्वा स्यात्* ॥ १० ॥

आस्ताव उपविष्टाय कस्मै उद्गात्रे यजमान औदकी उदके भवा
मौदकी द्वादशपुष्करा द्वादशपद्मसयुक्तामाबध्नीयात् यास्य यज
मानस्य स्वा भवेत् ॥ १० ॥

स्तुत्वा बहिष्पवमानेन यजमानायैवौदकी प्रच्युत्सृजेत्
॥ ११ ॥

स्तुत्वा बहिष्पवमानेन औदकी द्वादशपुष्करा ता यजमानायैव
पुनदद्यात् ॥ ११ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणोऽनैतन् सूत्रद्वयं कृतम् ।

इतरया प्रतिमुक्तया सर्वमह कृत्वा ताऽसएव हरेत्*
॥ १२ ॥

इतरया हिरण्यस्रजा आवद्धया सर्वमह कृत्वा सर्वशब्दो निरव
षेषवाचो यावत् समिदाधानमिति स एवोद्गाता गृह्णीयात् ॥ १२ ॥

प्राकाशावध्वस्वोरिति सौवर्णाऽध्वस्वार्द्धक्षिणत स्याद्रा-
जत प्रतिप्रस्थातु सव्यत † ॥ १३ ॥

ब्राह्मण प्राकाशावध्वस्वोरिति सौवर्णं प्राकाशोऽध्वर्योर्दक्षिणे प्रदेशे
शिरसा आवद्ध स्यात् प्राकाश आदश प्राकाशकर प्राकाश अपरे
ब्रुवते कणेत्सानू प्राकाशाविति प्रतिप्रस्थातु रौप्यप्राकाश सव्ये पार्श्वे
स्यादावद्ध ॥ १३ ॥

वास पोतुरिति कार्पासऽस्यात् । ॥ १४ ॥

ब्राह्मण वास पोतुरिति तद्वास कार्पास स्यात् कार्पासस्य
विकार कार्पासम ॥ १४ ॥

बरासी नेष्टुरिति क्षौमी स्यात् । ॥ १५ ॥

ब्राह्मण बरासी नेष्टुरिति सा बरासी क्षौमी स्यात् क्षुमाया
विकार क्षौमी ॥ १५ ॥

ब्राह्मणेनैवेतरा विज्ञाता । ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

इतग दक्षिणा याञ्च देया येभ्यस्र ता ब्राह्मणेनैव विज्ञाता वि
स्यष्टा पठिता ॥ १६ ॥

तस्यावभृथादुदेत्य सवत्सरन्देवव्रतानि चरेत्* ॥ १७ ॥

तस्य दशपेयस्यावभृथादुदेत्य सवत्सर देवव्रतानि चरेत् तस्य
ग्रहणमभिषेचनीयोऽपि अधिकृत इति । कानि पुनर्देवव्रतानि उच्यते
॥ १७ ॥

उन्नृन्नीता नाप्लवमान * ॥ १८ ॥

उन्नदन कुर्याच्छरीरस्य उदकेन स्नान न कुर्यात् ॥ १८ ॥

धावेत् दन्तान † ॥ १९ ॥

शोधयेत् दन्तान दन्तकाष्ठ भक्षयेत् ॥ १९ ॥

निकृन्तयेत् नखान † ॥ २० ॥

नखाञ्छेदयेत् ॥ २० ॥

श्लश्रूणि वापयेत् न केशान † ॥ २१ ॥

श्लश्रूणि वापयेत् न केशान ॥ २१ ॥

वैयाघ्रे चर्मण्युत्तरलोम्न्यग्न्यगारे सविशेत्* ॥ २२ ॥

व्याघ्रस्य विकारो वैयाघ्र तस्मिन्वैयाघ्रे चर्मण्युत्तरल्भेऽग्नि आसृ
तस्त्रिवेपरिष्ठात्तोमानि स्य अग्न्यगारेऽग्निशरणे तस्मिन् चर्मणि शयीत
॥ २२ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्रत्रयेणैकसूत्रेण कृतम् ।

अहरह समिध आदध्यात्* ॥ २२ ॥

अहन्यहन्यग्नौ समिध आदध्यात् ॥ २३ ॥

नानुग्राम प्रविशेत्* ॥ २४ ॥

न ग्रामान्तं प्रविशेत् एतत् ज्ञापितं भवति यथा देवयजनम
रण्ये भवतीति अपरे ब्रुवते नानुग्रामं प्रविशेदिति मैथुनप्रतिषेधे
ग्राम्यं कम न कुयादिति ॥ २४ ॥

नास्याब्राह्मणा राष्ट्रे वापयेरन्* ॥ २५ ॥

अस्य राज्ञो राष्ट्रे नाब्राह्मणा वापयेरन् केशशमश्रुरोमनखानि
न कारयेयु ॥ २५ ॥

अश्वानाञ्च न केशाच्छिन्द्यु* ॥ २६ ॥

अश्वानाञ्च केशच्छेदनं न कुर्यु ॥ २६ ॥

न तेजनी दन्तान् ॥ २७ ॥

तेजानना दन्तान् च्छिन्द्यु तेजनी विकट ॥ २७ ॥

न प्रस्रवणानि † ॥ २८ ॥

प्रस्रवणानि न च्छिन्द्यु ॥ २८ ॥

ब्राह्मणास्तु यथाभिप्रेत ये च ताननुस्यु* ॥ २९ ॥

ब्राह्मणास्तु यथाभिप्रेत यथेष्टं क्षेदनं कुर्यु तथा ये चान्यान
ब्राह्मणानाश्रिता अन्ये वर्णास्तेऽपि यथाभिप्रेत कुर्यु ॥ २९ ॥

* ब्राह्मणयोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणनीये शतमूर्तिः ।

इति नवमस्य द्वितीया कथिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

• सवत्सरादूर्द्ध्वं केशवपनीयाय दीक्षेत यस्मिन् कालेऽभिषेचनीयेन यजेत* ॥ १ ॥

उक्तं दशपेय तस्यावष्टथादुदेत्य सवत्सरन्देवव्रतानि चरेदिति ततस्तस्मात् सवत्सरादूर्द्ध्वं केशवपनीयाय दीक्षेत केशवपनीय इति सजा सवत्सरधृतानां केशानां तस्मिन् वपनं क्रियते केशवपनीयायेति तादर्थ्यं चतुर्थी दीक्षेतेति यजमानस्य क्रियापदेशं यस्मिन् कालेऽभिषेचनीयेन यजेतेति अभिषेचनीयस्य काल उक्तः ॥ १ ॥

तस्य पौर्णमास्यामतिरात्र* ॥ २ ॥

तस्य केशवपनीयस्य पौर्णमास्यामतिरात्रं स्यात् ॥ २ ॥

• दशपेयेनेष्ट्वा य उत्तरं पूर्वपक्षस्तस्मिन्नेव केशवपनीयेन यजेतेति धानञ्जप्य पौर्णमास्याञ्चेवातिरात्रं † ॥ ३ ॥

धानञ्जप्य आचार्यं आह दशपेयेनेष्ट्वा यस्तस्योत्तरं पूर्वपक्षं अनन्तरन्तस्मिन्नेव केशवपनीयेन यजेतेति पौर्णमास्यामेव चातिरात्रं स्यादिति ॥ ३ ॥

• तस्य सहस्रं दक्षिणा* ॥ ४ ॥

तस्य केशवपनीयस्य सहस्रं दक्षिणा तस्य ग्रहणं यदि सवत्सरां दूर्द्ध्वं यद्यनन्तरं पूर्वपक्ष इति ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायणाऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

तस्योदवसानीययेष्टानिष्टा पौर्णमासेन व्युष्टिदिरात्राय
दीक्षेतामावास्यायां पूर्वमह्ररिति चेच्चिकीषेत्* ॥ ५ ॥

तस्य केशवपनीयस्य उदवसानीययेष्टा गृह्यन्तर पौर्णमास
प्राप्त अनिष्टा तेन व्युष्टिदिरात्राय दीक्षेता यद्यमावास्याया पूर्वमह
कर्तुमिच्छेत् उक्तम अमावास्याया पूर्वमहर्दृष्ट उत्तरन्नानैवाद्भुमा
सये। प्रतितिष्ठति पौर्णमास्या पूर्वमहव्युष्टकायामुत्तर नानैवमासीत्
प्रतितिष्ठतीति ॥ ५ ॥

पौर्णमास्यामिति चेत्यूर्वपक्षेणैव दीक्षेत् ॥ ६ ॥

पौर्णमास्या पूर्वमह्ररित्येवञ्चेच्चिकीषेत् पूर्वपक्ष एव दीक्षेता
कृत्वादशम् ॥ ६ ॥

उभयोर्विचारयोर्यजनीय उत्तरमह * ॥ ७ ॥

उभयोर्विचारयोश्चद्यमावास्याया यदि पौर्णमास्या यजनीयेऽङ्गि
उत्तरमह स्यात् प्रतिपदीत्यथ कुत पुनरय सशय यथा अमा
वास्याया पौर्णमास्या वा पूर्वस्मिन्नङ्गि कृतेन यजनीयेऽङ्गि उत्तरमह
स्यादिति उच्यते ब्राह्मणम अमावास्याया पूर्वमहर्दृष्ट उत्तरमिति
तद्यस्मिन्नहनि दर्शन भवति चन्द्रमसस्तदुदृष्ट नाम तस्य तु दर्शन
कदाचिद्यजनीयेऽहनि भवति नित्यन्तु द्वितीयाया तदत्र दर्शनशङ्कया
कदाचिद्यजनीयमहलङ्घयेत् सोऽयमाचार्यो निशमार्थमारभते यज
नीयेऽहनोति यद्यपि तस्मिन्नहनि न दृश्यते काल एवाय साधुदर्शन
स्तस्याविकृष्टा एव द्वितीया भवति तस्मिन्नहनि ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

व्यष्टकायामुत्तरमिति तामिस्रप्रथमा तिस्रोव्यष्टका इत्या-
चक्षते* ॥ ८ ॥

ब्राह्मण व्यष्टकायामुत्तरमिति तामिस्रोऽपरपक्ष विगता व्याप्ति
रस्मिन्नित्यपरपक्षप्रतिपदि चन्द्रमसस्तस्मादसौ व्यष्टकेत्युच्यते तेन
सर्वव्याप्तेरेकया कन्वयोनाभवति अथ तिस्रो व्यष्टका इति किमिद
यदा व्यष्टकाय कृत प्रतिपद्येव उच्यते एतद्दृश्यति यद्येव पूर्वपक्ष
उत्थानाय तथैव तामिस्रप्रथमानि त्रीण्यहान्युत्थानीयानि भवन्ति
लोके हि यात्रि पूर्वपक्षकार्याण तान्येतेष्वहस्तु क्रियेरन्निति ॥ ८ ॥

उभेवा पूर्वपक्षे स्यातां ये एव समानपक्षे पुण्याहनी
स्यातां तयोरेव कार्यमिति ह्याहेति* ॥ ९ ॥

अथवा उभे एवैतेऽव्युष्टिद्विरात्रस्याहनी पूर्वपक्षे स्याता यस्मा
देव ब्राह्मणमाह ये ष्वेत्यादि ॥ ९ ॥

पूर्वेण दक्षिणा व्याख्याता ॥ १० ॥

अस्य व्युष्टिद्विरात्रस्य पूर्वेण केशवपनीधेन दक्षिणा व्याख्याता
तस्य सहस्र दक्षिणा इति ॥ १० ॥

तस्मिन्नेव पूर्वपक्षे क्षत्रस्य धृतिना यजेतावकाशश्चेत्
स्यात्* ॥ ११ ॥

इष्ट्वा व्युष्टिद्विरात्रेण यदि तस्मिन्नेव पूर्वपक्षे श्रवकाश स्यात्
अन्तर स्यात् तस्मिन्नेव पक्षे क्षत्रस्य धृतिना यजेत उक्त क्लृप्तो ज्योति-
ष्टोम क्षत्रस्य धृतिरिति ॥ ११ ॥

अविद्यमाने य उत्तर पूर्वपक्षस्मिन्* ॥ १२ ॥

अविद्यमाने अवकाशे य उत्तर पूर्वपक्षस्मिन् चक्षस्य धृति
ना यजेत ॥ १२ ॥

सोऽभ्यारोहणीयेन व्याख्यात* ॥ १३ ॥

स चक्षस्य धृतिरभ्यारोहणीयेन ज्योतिष्टोमेन व्याख्यात योऽ
भ्यारोहणीयस्य विधि स तस्य तस्यैका टीक्षा द्वादश शत दक्षिणा
इत्येतदादि ॥ १३ ॥

तयो पृथक्सहस्रे दक्षिणा इति गौतमधानञ्जयौ द्वे च
सहस्रे केशवपनीये तथा व्युष्टौ † ॥ १४ ॥

तयो चक्षस्य धृत्यभ्यारोहणीययो पृथक् सहस्रे दक्षिणा पृथ
ङ्जानेत्यथ एकस्मिन्नपि सहस्रमन्यस्मिन्नपि एव गौतमधानञ्जया
वाचार्थ्यावाहृतु केशवपनीये च द्वे सहस्रे दक्षिणा स्यु चशब्द
आचार्य्यमतानुकषणाय तथा व्युष्टौ व्युष्टिद्विरात्रे द्वे सहस्रे दक्षिणा
तथोरेवाचार्य्ययोर्मतम् ॥ १४ ॥

चत्वार्यभिषेचनीये गौतम ‡ ॥ १५ ॥

अभिषेचनीये चत्वारि सहस्राणि दक्षिणा स्यु इति गौतम
आचार्य्या मन्यते ॥ १५ ॥

पञ्च धानञ्जयो नित्य त्वबलानां ज्ञानीनां वित्तम् ‡ ॥ १६ ॥

* प्राङ्गायणेन सूत्रद्वयेनकसूत्रं कृतम् ।

† प्राङ्गायणेनेतेन सूत्रं त्रयं कृतम् ।

‡ प्राङ्गायणोऽप्येव किन्तु तत्र हेतुविषये विशेषोऽस्ति ।

धानञ्जय आचार्य आह अभिषेचनोये पञ्चमहस्त्राणि दक्षिणा
स्यु अत्राबलाना ज्ञातीना वित्त स्यात नित्य दान तुशब्दो विशि-
षणाय सर्वेषु दक्षिणाकल्पेषु ॥ १६ ॥

इति नवमस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

राज्येकविंशतिवर्गान्यथोत्साह दद्यादन्द्रेण त्वृषभेण पुर
स्तादुपरिष्ठाच्च परियजेत* ॥ १ ॥

उक्तो राजसूय साम्प्रत इन्द्रा वक्तव्या तेषा राज्यकामयज्ञ
प्रथमो गट् स उच्यते राजीत्यधिकरणा सप्तमो तस्मिन् राजि एक-
विंशतिवर्गान् कृत्वा यथोत्साह दद्यात् लिङ्ग अष्टावेकविंश मस्तुतो
भवतीति ऐन्द्र ऋषभ इन्द्रो देवता अस्येत्यैन्द्र ऋषभ इति गौश्वी
द्यते वयोविशिष्टस्तेन पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च यजेत पग्निशब्द उभयतो
वाची ॥ १ ॥

विराजि दशवर्गान्यथोत्साह दद्यादाग्नेयेन तु पशुना
पुरस्तादुपरिष्ठाच्च परियजेत † ॥ २ ॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणायणाऽऽप्येवम् ।

विराजि क्रतौ दशश दशवर्गान कृत्वा यथात्साह दद्यात् अत्रापि
सामान्याद्दश दश भवन्तीति अथन्तु विशेष आग्नेयेन पशुना पुरस्ता
दुपरिष्ठाच्च परियजेत् अविशिष्ट पशुशब्दश्लोके वक्तते ॥ २ ॥

वैश्वदेवेनोपशटे* ॥ ३ ॥

श्रौपशदे क्रतौ वैश्वदेवेन पशुना पुरस्तादुपरिष्ठाच्च यजेत् ॥३॥

तस्य चतुर्विंशत्शत दक्षिणा * ॥ ४ ॥

तस्यौपशदस्य चतुर्विंशमेकशत दक्षिणा अत्रापि सामान्यम
एकैका स्तोत्रीयोपजायत इति द्वादशस्तोत्रीया उपजायन्ते प्राकृतेभ्य
ऊङ्घ्र दक्षिणा अपि द्वादशैवोपजायन्ते ॥ ४ ॥

पूर्वे वयस्युच्चावचान्याजयित्वापनीय वा तेभ्य समावर्त्यन
पुन स्तोमेन यजेत* ॥ ५ ॥

उक्त पुन स्तोममधिकृत्य यो बद्ध प्रतिगृह्य गरगीरिव मन्यते
स एतेन यजेतेति तदुच्यते पूर्वे वयसि उच्चावचान्याजयित्वा उपनीय
वा तेभ्य समावर्त्यन निवर्त्तयिष्यमाण पुन स्तोमेन यजेत् ॥ ५ ॥

तस्य द्वादशमिथुना दक्षिणा इति धानञ्जय * ॥ ६ ॥

तस्य पुन स्तोमस्य द्वादशमिथुना दक्षिणा स्यु द्वादश मास्यदिन
सुवनमिति सामान्यता पुन द्वादश मिथुना दक्षिणा स्यु मिथुनशब्द
स्तोपससम्भव द्विय पुमासश्च एव धानञ्जय आचार्यी मन्यते ॥ ६ ॥

* द्राक्षायणोऽप्येवम् ।

पुन सङ्स्कृतो रथ पुनरुत्स्यूतः शमूल पुनर्धेनु पुन
र्वत्स इति शाण्डिल्य एतेषां यथोत्साह दद्यात्* ॥ ७ ॥

शाण्डिल्यो दक्षिणा विकल्पयति शीणो यो रथ पुनः सङ्कृत
पुनरुत्स्यूत शमूल जोष शमूल पुनः सूत्रेण सङ्कृत शमूलमिति
ऊष वास पुनर्धेनु विशुष्का गौ प्रवृत्तशीर्षा पुनर्धेनु पुनर्वत्स
स्नानपानान्निवृत्त मन पुनः प्रवृत्त एतेषां द्रव्याणां यथोत्साह दद्यात्
इत्यतश्चाण्डिल्य आह पुनस्त्वसामान्यात् ॥ ७ ॥

चतुष्टोमयोरेकखुराणां पूर्वस्मिन्यथोत्साह दद्यादुभये-
पामुत्तरस्मिन्* ॥ ८ ॥

द्वौ चतुष्टोमौ तयोः पूर्वस्मिञ्चतुष्टोमे एकखुराणां अथाश्वतरगद
भाना यथोत्साह दद्यात् उभयेषामुत्तरस्मिन् चतुष्टोमे एकखुराणाञ्च
द्विखुराणाञ्च यथोत्साह दद्यात् ॥ ८ ॥

उद्भिद्वलभिद्भ्यामविप्रयोगेण यजेत । ॥ ९ ॥

उद्भिच्च बलभिच्च उद्भिद्वलभिदौ ताभ्यामुद्भिद्वलभिद्भ्यामविप्रयो
गेण यजेत उद्भिदा इष्ट्वा अवश्य बलभिदा यजेत सम्बन्धेन फलश्रुते
अश्वशेषत्वाच्च ॥ ९ ॥

तावभौ सप्तापवर्गौ स्याताम वसन्ते च † ॥ १० ॥

* द्राह्यायणेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

‡ द्राह्यायणीये ऋदविषये विशेषोऽस्ति

तावुद्भिद्भलभिदौ सप्तापवर्गौ स्याताम अपवग समाप्तिश्च उभा
विति प्रत्येक सप्तापवर्गौ वसन्ते च स्यातामुभावपि ॥ १० ॥

अर्द्धमास एनावन्तरेण स्यान्मासो वा सवत्सरो वा* ॥११॥

अर्द्धमास एनयारन्तरेण स्यात् मासो वा सवत्सरो वेति काल
विकल्प अन्तरान्तरेण युक्ते इति द्वितीया ॥ ११ ॥

तयो प्रथक चतुर्विंशतिवर्गान यथोत्साह दद्यात् †
॥ १२ ॥

तयोर्द्विद्भलभिदोश्चतुर्विंशतिवर्गान कृत्वा यथोत्साह दद्यात्
पृथङ्गानेत्यथ प्रत्येक चतुर्विंशतिवर्गान यथोत्साह दद्यात् चतु
र्विंशतिवर्गमामान्यात् गायत्री सम्पद्यते इति ॥ १२ ॥

पृथक चतुर्गुणवश्वरथावपचित्यो ‡ ॥ १३ ॥

अपचित्यो क्रत्वो पृथक नाना चतुर्गुणवश्वरथौ दद्यात् चतु
र्भिर्युक् चत्वारो वास्मिन् युक्ताश्चतुर्गुण ॥ १३ ॥

उभयत कास्यकवचौ ॥ १४ ॥

तौ रथौ उभयत कास्यकवचौ स्याता कास्यैव कवचे एकैकस्य
रथस्योभयत स्याता कस्य विकार कास्य कवच सन्नहनम् ॥ १४ ॥

शतार्द्धा स्युरश्वा शतक्रियो वा † ॥ १५ ॥

* ब्राह्मणायनीये ऋदविषये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायनीयेऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायनीयेन सूत्रद्वयेनैकस्यैव कृतम् ।

तथोरथयोश्चत्वारोऽपि शताहा अथा युक्ता स्युः शतम एकैको
ऽहति मूल्यामिति शताह शतक्रियो वा शतेनैव वा एकैक क्रीत
स्यात् ॥ १५ ॥

राजैताभ्यां यजेतेति धानञ्जय * ॥ १६ ॥

धानञ्जय आचाय्यो मन्यते राजैताभ्यामपचिद्भ्या यजेतेति
स हि सवस्मात् पूजा कामयते ॥ १६ ॥

य कश्चापचितिकाम इति शाण्डिल्य* ॥ १७ ॥

शाण्डिल्य आह य कश्चापचितिकाम स एताभ्या यजेतेति ॥ १७ ॥

एकाहिकेन व्रतेनाक्त उपायोऽग्ने स्तोमयो * ॥ १८ ॥

अग्ने स्तोमयोरैकाहिकेन व्रतेनाक्त उपाय एकाहेषु भव एका
हिकः उपगमनमुपाय तिश्र उपसदो व्रतस्थैकाहिकस्य गौतमीयेन
षड वा द्वादश वेति ॥ १८ ॥

तयो पृथक् चत्वारि धान्याचितानि दक्षिणा षड गवानि
पूर्वस्य चतुर्गवान्युत्तरस्य † ॥ १९ ॥

तथोरग्ने स्तोमयो पृथक् एकैकस्मिन् चत्वारि धान्याचितानि
दक्षिणा स्युः धान्याचितानीति धान्यपूर्णानि शकटानि एकैकस्मिन्नपि
चत्वारि अन्यस्मिन्नप्येति कथमेतद्गम्यते यथा चत्वारि चत्वारि न द्वे द्वे
इत्युच्यते बद्धवचनसामर्थ्यात् षडगवानि चतुर्गवान्नीति चत्वारि

* द्राक्षायज्ञोऽप्येवम ।

† द्राक्षायज्ञेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

धान्याचितानीति पूर्वस्य षड्गवानि दक्षिणा स्यु उत्तरस्य चतुर्गवा
नीति षड्भि षड्भि गोभियुक्तानि षड्गवानि चतुर्भिश्चतुभि
युक्तानि चतुर्गवानि ॥ १९ ॥

ऋषभाणां द्वादशशत दक्षिणा सहस्र वर्षभे* ॥ २० ॥

ऋषभाणामनडुहा द्वादश शत दक्षिणा स्यु ऋषभे सहस्र वा
वाशब्दो विकन्याथ राजयज्ञत्वात् ॥ २ ॥

अविद्यमानेषु कतिपया अष्टृषभा स्यु साण्डा इतरे
वत्सतरा* ॥ २१ ॥

अविद्यमानेष्वष्टृषभेषु संवेषु कतिपया अष्टृषभा स्यु इतरे
वत्सतरा स्यु वत्सतरेषु बज्रत्वमतन्त्र वत्सतरा साण्डा स्यु सेचन
समर्था ॥ २१ ॥

वैश्य य विश्व स्वराजान पुरस्कुर्वीरन स गोसवेन यजेता
॥ २२ ॥

वैश्यमिति वणनिर्देशे वैश्य य वैश्या स्वराजान पुरस्कुर्वीरन
स्वराजान येषा स्वो राजा वैश्याना यथा आर्थ्य ब्राह्मण पुरस्कार
आधिपत्ये स्थापन स गोसवेन यज्ञेन यजेत ॥ २२ ॥

स वृहस्पतिसवेन व्याख्यात † ॥ २३ ॥

स गोसवो वृहस्पतिसवेनोक्तो व्याख्यात अभिषेकादिविधन्त

* द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राह्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

सामान्यं च एनं पुरस्कुर्वीश्वन्वगभृतवृत्तिं तत ऊर्ध्वं तेषु वर्तयेत्
स्थपतिरिति चैनन्त आचक्षीरन्निति ॥ २३ ॥

अयुत त्वस्य दक्षिणा * ॥ २४ ॥

अयुतन्तु अस्य दक्षिणा स्युः श्रुतत्वात् तुशब्दा विशेषणार्थं
अन्यतः समानं वृहस्पतिमवेन स्यात् दक्षिणाः, अत्रायुत स्युः ॥ २४ ॥

सखायो भ्रातरो वा ये सम्पादयेयुस्ते मरुतस्तोमेन यजे
रन* ॥ २५ ॥

मरुतस्तोमे ब्राह्मणं पठति एतेनैव चीन्या यजेदिति अत आर
भ्यते सखायो भ्रातरो वा ये सम्पादयेयुः ते मरुतस्तोमेन यजेरन्निति
सखिल्व नाम प्रीतिपूर्वकं भवति तद्ये समानजातीया एकत्र सम्पा
दयेयुः भ्रातरो वा ते मरुतस्तोमेन यजेरन्निति ॥ २५ ॥

तस्य दक्षिणा यथा रूपा पञ्च शारदीये पशव आलभ्यन्ते
तेषां यथोत्साहं दद्या* ॥ २६ ॥

तस्य मरुतस्तोमस्य दक्षिणा तद्रूपाणां पशूनां यथोत्साहं
दद्यात् तस्येति निर्देशं क्रियते अयमेकमस्य वा भवति त्रयाणां वेति
तद्यदेकस्य स्याद्यदि त्रयाणां तस्य तस्य पञ्चशारदीये सामान्यं मरुत्
स्तोमत्वम् ॥ २६ ॥

येषां केषाञ्चेति धानञ्जय ॥ २७ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

धानञ्जय आचार्य आह येषा केषाञ्च पशूना यथोत्साह
दद्युरिति ॥ २७ ॥

कुलदक्षिण इन्द्राग्नेया कुलाय * ॥ २८ ॥

इन्द्राग्न्यो कुलाये गवा कुलानि कृत्वा सरस्वत्या कुलमिद
विश्वरूपाया इद गङ्गाया इत्येवमादिमस्य प्रकृति प्रग्येत् कुलादाने
प्रयोजन कुलाय इति शब्दसामान्यात् ॥ २८ ॥

सहस्रमिन्द्रस्तोमे * ॥ २९ ॥

इन्द्रस्तोमे सहस्र दक्षिणा राजयज्ञत्वात् ॥ २९ ॥

राजपुरोहितौ यजेयातामिन्द्राग्न्यो स्तोमेन * ॥ ३० ॥

राजा च पुरोहितश्च राजपुरोहितौ तावेकत्र यजेयातामि
न्द्राग्न्यो स्तोमेन एव हि ब्राह्मण राजा च पुरोहितश्च यजेयाता
मिति ॥ ३० ॥

गायत्रीसम्पन्ना दक्षिणा ब्राह्मणो दद्यात् जगतीसम्पन्ना
राजा * ॥ ३१ ॥

ब्राह्मण गायत्रीञ्च जगतीञ्च सम्पद्यत इति ब्राह्मणो गायत्री
सम्पन्ना दक्षिणा दद्यात् गायत्रीसम्पच्चतुर्विंशति राजा जगतीसम्पन्ना
दक्षिणा दद्यात् जगतीसम्पन्ना अष्टाचत्वारिंशत् ॥ ३१ ॥

कामन्तु पृथग्यजेयातां तयोरेवमेव दक्षिणा † ॥ ३२ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणायणैतेन सूत्रद्वय कृतम

कामन्तु पृथङ्गाना र्यजेयाता तयोरेवमेव दक्षिणा स्यु गायत्री
सम्यन्ना ब्राह्मणस्य जगतोसम्यन्ना राज्ञ ॥ ३२ ॥

विघनाभ्यां पशुकामो यजेताभिचरन्वा* ॥ ३३ ॥

विघनौ द्वै पठितौ ताभ्या पशुकामो यजेताभिचरन्वा उभ
यथा श्रुति पशुकामस्यापि तौ भवत अभिचरतोऽपि श्रुतिसाम
र्थ्यात् ॥ ३३ ॥

सोमसामाथर्वण वेत्याथर्वण पशुकामयज्ञे कुर्यात् सोम-
सामाभिचरत* ॥ ३४ ॥

मशक पठति सोमसामाथर्वण वेति तत्किमय तुल्यविभाषा
अथ विनिविष्टविभाषेति सोऽयमाचार्यो विनिवेश कल्पयति यदा
पशुकाम स्यात् तदास्मिन्नाथर्वण कुर्यात् अभिचरत सोमसाम
कुर्यात् ॥ ३४ ॥

वृहतीसम्यन्ना दक्षिणा पशुकामस्य* ॥ ३५ ॥

पशुकामस्य वृहतीसम्यन्ना दक्षिणा स्यु षडत्रिंशदक्षरा वृह
तीति ॥ ३५ ॥

इषुणाभिचरतो व्याख्यातौ* ॥ ३६ ॥

अभिचरत एतौ विघनौ इषुणा व्याख्यातौ इषोर्योविधिरुक्त
म सर्वोऽपि भवतीति ॥ ३६ ॥

सन्दुश्वज्जो च* ॥ ३७ ॥

* द्राक्षाथर्वणोऽप्येवम् ।

सन्दशवज्जौ च क्रतू द्रुणा व्याख्यातौ ॥ ३७ ॥

राजान् सन्दशेनाभिचरेज्जनपद वज्रेण* ॥ ३८ ॥

राजान् सन्दशेन क्रतुना अभिचरेत जनपद वज्रेण ॥ ३८ ॥

राजानमभिचरन्वत्यासमेनौ प्रयुञ्जीत* ॥ ३९ ॥

राजानमभिचरन् एनौ सन्दशवज्जौ व्यत्यास प्रयुञ्जीत व्यत्यास
सन्दश कृत्वा वज्र वज्र कृत्वा सन्दश अनेन न्यायेन ॥ ३९ ॥

ज्योतिष्टोमेनैवान्ततो यजेत शान्त्यर्थं शान्त्यर्थ* ॥ ४० ॥

एताभ्यां सन्दशवज्जाभ्यामिष्ट्वा ज्योतिष्टोमेन यजेत शान्त्यर्थं
ननु मशकेनोक्तं ऋषो ज्योतिष्टोमं शान्त्यर्थ इति उच्यते तत्र सन्दश
वज्जावनधिहृत्योक्तं इह सन्दशवज्जावधिहृतौ अतः पुनराह ॥ ४० ॥

इति नवमस्य चतुर्था कण्डिका ।

अथ पञ्चमी कण्डिका ।

पौर्णमासीदीक्षामागपवर्गा अहीना* ॥ १ ॥

उक्ता एकाहा साम्प्रतमहीना विवक्षिता तेषां परिभाषा
भारभ्यते पौर्णमासीदीक्षेत्यादिना पौर्णमास्या दीक्षित्वा मासेनाप
वर्गो येषान्त इमे पौर्णमासीदीक्षामागपवर्गा इति अपवर्गं
समाप्तिं अहीना इति व्यावहारिकी सञ्ज्ञा त्रिकाण्डो यज्ञ एकाहा

होना सत्राणीति अयं निश्चय ज्योतिष्टोमातिरात्रादय एते सर्वे पोणमासीदोक्षामासापवर्गाश्चेति केचित्तु प्रलोभना कुर्वन्ति ये मासापवर्गास्ते पौर्णमासीदोक्षा इति मासापवर्गा तथा पौर्णमासीदोक्षात्वमुपपद्यत इति के पुनस्त्रामासापवर्गा इत्युच्यते ये सुत्याभ्युच्चयिनस्ते मासापवर्गा इति वक्ष्यति एकत्रिंशद्गृह्णन्ति यज्ञपुच्छत्रिंशे वा सुत्याभ्युच्चय इति सूत्रं कृत्वा वयन्तु ब्रूम ये च सुत्याभ्युच्चयिनो ये च न सव्वषामहोनशब्द सामान्य श्रुतिप्रामाण्यात् ज्योतिष्टोमातिरात्रादारभ्य यावत्पौण्डरिक इति उच्यते यदि च ये सुत्याभ्युच्चयिन तेषु पोणमासीदोक्षता मासापवर्गता चेष्टाभविष्यत् न शेषेषु विधिरारभ्येत अस्मिन् काले दीक्षा इत्यत्यश्च दोक्षोपसद इति येन पुनर्विशेषेण विधिगारभ्यते तेन च मन्यामहे सर्वेषामय सामान्यो विधिरिति ॥ १ ॥

तेषां द्वादशोपसद * ॥ २ ॥

तेषामहीनानां द्वादशोपसदस्य तेषामिति निदेशं क्रियते अन्यत्रास्मात् समाहृत्यानादेश इति इह पुन किमनादेश इति न प्रतीति अनादेशग्रहणात् सामान्यस्य, विधेर्विशेषकस्य च विकल्प प्राप्नोति जमदग्निपञ्चशरदीयादिवत् तेन तेषामित्यारभ्यते तेषामेव पौर्णमासीदोक्षणा मासापवर्गाणां द्वादशोपसदस्य 'अन्यत्र यथा देशमेवेति अपरे पुनर्ब्रुवते अनादेशग्रहणाद्विकल्प एवेति ॥ २ ॥

षडिति धानञ्जय * ॥ ३ ॥

* द्राष्ट्यायणेन सूत्रद्वयेणैकसूत्रं कृतम् ।

धानञ्जय आचार्य आह षडुपसद स्युर्गिति ॥ ३ ॥

एकत्रिंशोऽहनि यज्ञपुच्छ त्रिंशे वा* ॥ ४ ॥

यज्ञपुच्छमतिरात्र सेय विनिविष्टविषया विभाषा त्रिंशिनि
मासे एकत्रिंशोऽहनि यज्ञपुच्छ स्यात् एकोनत्रिंशिनि त्रिंशे एव पौण
मास्या दीक्षितस्य पौणमास्यामेव यज्ञपुच्छ भवति ॥ ४ ॥

सुत्याभ्युच्चये दीक्षा प्रति द्वास ॥ ५ ॥

उपसदा नियम इत द्वादश षडिति वा सुत्यार्खापि नियतविषय
एव तत्सुतोपसत्सु शेषेण दीक्षा भवति द्विगत्रप्रभृतिषु सुत्याभ्युच्च
येन प्रतिसुत्य दीक्षाणा द्वास स्यात् ॥ ५ ॥

सर्वेऽतिरात्रा अहीना द्विरात्रप्रभृतयश्चाहर्गणा अश्व-
मेधादन्ये सहस्रदक्षिणा प्राक् चत्तरात्रेभ्य ॥ ६ ॥

सवशब्दो निरवशेषवाचो सर्वेऽतिरात्रा अहीना सिद्धे सति
विध्यन्तरमारभते द्विरात्रादयश्चाहर्गणा सर्वेऽहीना अश्वमेधादन्ये
सर्वे सहस्रदक्षिणा प्राक्चत्तरात्रेभ्य सर्वग्रहण किमर्थमिति चेत्
उच्यते येऽप्यहीनकाण्डेन सन्त्यतिरात्रा यथा केशवपनीयसाकमेध
दुष्टिद्विरात्रादयश्चेति ये चान्ये शाखान्तरदृष्टा सन्त्यतिरात्रादय सर्वे
सहस्रदक्षिणा इति क पुनर्विशेष आहीनिक्ये यदा दीक्षाकालोऽपि
प्रतिविशिष्ट दक्षिणा अपि रात्रितिशेषे पृथक् समाश्रायान्तरतया

* ब्राह्मणायस्योऽप्यवम् ।

† ब्राह्मणायनीये क्तेदविषये त्रिंशोऽस्ति

निवृत्ता तदाहीनिक्ये मति को विशेष स्यादिति उच्यते उपसद
स्तावदाहीनिक्य स्यु षष्ठा सम्भवोऽस्ति एव कृत्वा निदानकारोऽपि
सिद्धमहीनेष्वित्युपक्रम्य केशवपनीयप्रकरणमाह प्राचीनस्तोम उत्तर
इत्येवमधिकृत्य अथापीद द्वितीय यज्ञस्थान यदहीनो द्वितीयो वण
श्चक्षिद्य इति ॥ ६ ॥

तत्प्रभृतीनां भृयस्य सुत्याभ्युच्चयेन* ॥ ७ ॥

यदिति पूर्वनिदेश चतुरात्रप्रभृतीना भृयस्य सहस्रा दक्षिणा स्यु
सुत्याभ्युच्चयेन यथा यथा सुत्या वद्धयेरन तथा तथा दक्षिणा वद्ध-
येरन क पुनरुपजन स्यादिति उच्यते दो न्यायो दृष्टौ एकस्त्रै
रात्रिक प्रतिविनाशो दृष्ट त्रयस्त्रिंशच्च त्रीणि च शतानि प्रथमेऽहनि
देयास्तथा द्वितीये तथा तृतीये तथानुकारवचने अथ चतुर्थादि
ष्वपि प्रतिसुत्य अपरोन्याय यथा दीयमानासु पौण्डरीके अयुत-
सुंपपद्यते तथोपजन कुर्यादिति पञ्चविंश शत सहस्रञ्चोपजन इति
एका एवमयुतोत्पत्ति पौण्डरिक इति ॥ ७ ॥

ता समं सवेध्वद्द सु विभाज दद्यात् † ॥ ८ ॥

विभज्य विभज्य विभाजम ॥ ८ ॥

समानुपपत्तावुत्तमेऽहनि भृयिष्ठा † ॥ ९ ॥

यत्र समप्रविभागो नोपपद्यते तत्र उत्तमेऽहनि भृयिष्ठा दद्यात्
या सम विभाग नोपपद्येरन ता सर्वा उत्तमेऽहनि दद्यात् ॥ ९ ॥

* द्राघ्यायणीये क्तेदविषये विशिष्टोऽस्ति ।

† द्राघ्यायणोऽप्येवम ।

अयुतमेकादशरात्रे दद्यात्* ॥ १० ॥

एकादशरात्रे पोण्डरीके अयुत दद्यात् ननु तत्किमिदमारभ्यते
यदा अयुतमेव अयुत तत्र उच्यते, प्रविभागायमारभ्यते ॥ १ ॥

नव नव पूर्वेष्वह सु शतानि सहस्रमुत्तमे* ॥ ११ ॥

नवनवशतानि पूर्वेष्वह सु प्रथमादिषु यावद्दशममिति उत्तमे
एकादशे सहस्र दद्यात् तत्र हि यद्दशममधिकं शतं तत्र मम प्रवि-
भागं कर्तुमेकादशसु अहं सु नव नव भवन्ति एकावशिष्यते सा उत्त-
मेऽहनि दीयते एव प्रविभागो माभूदित्यत आह यद्येव नव नव पूर्वेष्व-
हं सु शतानीति उक्ते सहस्रमवशिष्यते तदुत्तम एव दास्यते तत्किमि-
दमारभ्यते सहस्रमुत्तम इति उच्यते उत्तमेऽहनि द्वादशाहो उपजन-
न्यायेन दक्षिणविभागा प्राप्ता ताषु प्राप्तास्वाहं सहस्रमुत्तम इति
उच्यते नैतद्युक्तं प्रधाने ज्ञापकज्ञापिता दक्षिणा इति न युक्ता अन्य-
प्रविष्टा द्वारेण सूचिनानाहता तस्मादत्र प्रत्यहं सहस्रं दद्यात्
दक्षिणा प्रवादमात्रं भवति सहस्राष्ट्यादित्सतामिति ॥ ११ ॥

अप्नोर्यामिण कृता गर्भा कल्पन † ॥ १२ ॥

अप्नोर्यामिणि पठति विश्वजितानि पृष्ठानां गर्भा इति ॥ १२ ॥

रथन्तरं वा पृष्ठम् + ॥ १३ ॥

भवत्यप्नोर्यामिणि वाशब्दे विकल्पार्थं ॥ १३ ॥

तस्य स्थाने वार्धतं वाजजित् † ॥ १४ ॥

* ब्राह्मणायनेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

तस्य रथन्तरस्य स्थाने यत्प्रकृतेऽप्नोर्धामणि बृहत्या कल्पित
तस्य स्थाने बार्हत वाजजित स्यात् बृहत्या भव बार्हत तस्य ग्रहण
क्षियते अन्यत्रापि रथन्तर कल्पकेन बृहता रथन्तरस्थाने बार्हत
वाजजित स्यात् यथा चतुर्विंशे चतुर्विंशमरथन्तरपृष्ठ वा बृहदनु
ष्टुप्कमिति ॥ १४ ॥

बृहद्दारवन्तीये उत्तरे पृष्ठे* ॥ १५ ॥

एतस्मिन् कल्पे बृहद्दाग्वन्तीये उत्तरे पृष्ठे स्याता तृतीय
चतुर्थे ॥ १५ ॥

कालेयस्यर्क्षु वारवन्तीयम्* ॥ १६ ॥

कालेयस्यर्क्षु वारवन्तीय स्यात् चतुर्थं प्रष्ठम् ॥ १६ ॥

तस्य स्थाने पूर्वम्* ॥ १७ ॥

तस्य वारवन्तीयस्य स्थाने अतिरिक्तस्तोत्रेषु पूव वारवन्तीय
स्यात् ॥ १७ ॥

सम तस्य च कालेयम् † ॥ १८ ॥

समं तस्य स्थाने यद्बृहत्या कल्पित तस्य स्थाने कालेय स्यात्
चशब्दे विकल्पानुकषणार्थं ॥ १८ ॥

पार्थस्यौशनम् † ॥ १९ ॥

पार्थस्य स्थाने माध्यन्दिनान्धमौशन स्यात् ॥ १९ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

त एव गर्भा पृष्ठेषु* ॥ २० ॥

पृष्ठेषु त एव गर्भा स्यु ये मशकेनोक्ता ॥ २ ॥

वैश्वजिता न्याज्यान्याज्येषु गर्भान् कुथ्यादिति धानञ्जप्य
षाष्टिकान्युकथान्युकथेषु* ॥ २१ ॥

अपर विकल्प्य धानञ्जप्य आचार्य्य आह मशककृप्तेऽप्तेर्यामणि
वैश्वजिता न्याज्यान्याज्येषु गर्भान् कुथ्यादिति विश्वजिति भवानि वैश्व
जितानि षाष्टिकानि उक्त्यान्युक्थेषु गर्भान् कुथ्यादिति षष्ठेऽहनि
भवानि षाष्टिकानि अपर पक्ष ॥ २१ ॥

यथैवार्षेयकल्पेन कृतमिति शौचिवृत्ति* ॥ २२ ॥

शौचिवृत्तिराचार्य्य आह यथैवार्षेयकल्पेन कृत विधान तथैव
स्यात् अवधारितमिति अपर पक्ष ॥ २२ ॥

ज्योतिष्टोमे वातिरात्रेऽतिरिक्तस्तोत्राण्यादध्यात् षोडश
मतीति शाण्डिल्य* ॥ २३ ॥

शाण्डिल्य आचार्य्य आह यथा मशकेन क्लृप्त तथैव स्यात् अथवा
ज्योतिष्टोमे वातिरात्रे षोडशमिति अतिरिक्तस्तोत्राणि कुथ्यात्
षोडशमतीति अषोडशिको ज्योतिष्टोमोऽतिरात्रेऽपि इत्यज्योति
ष्टोमोऽपोत्येव ज्ञापयति ॥ २३ ॥

त एव गर्भा पृष्ठेषु यज्ञायज्ञीयञ्च बृहद्गर्भम्* ॥ २४ ॥

त एव गर्भा मशकोक्ता स्यु यज्ञायज्ञीयञ्च बृहद्गर्भं स्यात् चशब्द

* ब्राह्मण्यशाठ्यवम् ।

एवमपि सूचकारस्य कल्प दर्शयति अपि वा सर्वाण्यावर्त्तानि वैश्व
जितैरावर्त्तिभिर्गर्भवन्ति कुर्यात् तत्र हृत्सञ्चरते तस्य वैरूप
विधृत्या इति ॥ २४ ॥

इति नवमस्य पञ्चमी कण्डिका ।

अथ षष्ठी प्रकाश ।

त्रिरात्राणां प्रथमेऽहनि वषट्कारिभ्यो दद्यात् ग्रावस्तुते
च ॥ १ ॥

त्रिरात्रे सहस्र श्रुत दक्षिणा ता प्रतिविभाग प्रविशिष्टो
विभाग उच्यते उत्तम अश्वमेधादन्ये सहस्रदक्षिणाइति तत येऽश्व
मेधादन्ये त्रिरात्रास्तेषामय दक्षिणाप्रविभाग उच्यते त्रिरात्राणा
प्रथमेऽहनि वषट्कारिभ्यो दद्यात् हेतुमेत्रावरुणब्राह्मणाक्षिपोह
नेष्ट्रक्वाकाग्नीध्रिभ्योग्रावस्तुते च प्रथमएव दद्यात् सा च मात्रा वक्ष्यते
यस्य यावती दिया ॥ १ ॥

कन्दोगेभ्य उत्तमे* ॥ २ ॥

उत्तमेऽहनि कन्दोगेभ्यो दद्यात् ॥ २ ॥

मध्यमदूतरेभ्य* ॥ ३ ॥

ये अनुक्तास्तेभ्यो मध्यमेऽहनि दद्यात् ॥ ३ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येव किन्तु एतत् स्थानान्तरेऽस्ति ।

शतमेकैकस्मै मध्यत कारिभ्यो दद्यात्* ॥ ४ ॥

एकैकस्मै मध्यत कारिभ्यो होत्रादिभ्यो महर्त्विग्भ्य शत शत
दद्यात् ॥ ४ ॥

पञ्चाशतमर्द्धिनीभ्य * ॥ ५ ॥

अर्द्धिनीभ्यो होत्रादिभ्य पञ्चाशत पञ्चाशत दद्यात् एकैकस्मा
इति प्रकृतम अर्द्धिन्य उक्ता अर्द्धिन्यस्तृतीयिन्य पादिन्य इति ॥ ५ ॥

तृतीयिनीनां विंशति पोत्रे तथा नेष्ट्रे* ॥ ६ ॥

तृतीयिनीनां होत्राणां विंशति पोत्रे दद्यात् तथा नेष्ट्रे विंशति
दद्यादित्येतदुक्तं भवति ॥ ६ ॥

त्रिंशतमितराभ्यामाग्नीध्राय च पादिनीनाम् † ॥ ७ ॥

इतराभ्या तृतीयिनीभ्या होत्राभ्या त्रिंशत दद्यात् आग्नीध्राय च
पादिनीनां त्रिंशतमेव दद्यात् ॥ ७ ॥

नवोन्नेत्रे दशेतराभ्याम् † ॥ ८ ॥

पादिनीनामुन्नेत्रे नव दद्यात् इतराभ्या पादिनीभ्या दश दश
दद्यात् ॥ ८ ॥

अन्वहन्तून्नेत्रे सम दद्यात् † ॥ ९ ॥

* प्राच्यायणेऽप्येव किन्तु एतत् स्थानान्तरेऽस्ति ।

† प्राच्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

‡ प्राच्यायणेऽप्येवम् ।

यास्तुक्ता उन्नेत्रे नव दक्षिणास्ता एव विभज्यान्वह दद्यात् तिस्र
स्त्रिस्र ॥ ८ ॥

दश सदस्याय प्रथमेऽहनि सप्तति द्वितीये विंशति त्र
तीये* ॥ १० ॥

सदस्याय प्रथमेऽहनि दश दद्यात् द्वितीयेऽहनि सप्तति दद्यात्
तृतीये विंशति दद्यात् ॥ १ ॥

दशदशाषेयप्रवादिभ्यो य उक्ता ब्राह्मणेन* ॥ ११ ॥

आर्षेयप्रवादिभ्यो दश दश दद्यात् ये ब्राह्मणेनोक्ता य आर्षेयो
विद्वानित्येवमादय, विद्वानविद्वानित्येतस्मिन् मशय आच ॥ ११ ॥

अनूचानौ पूर्वयोरङ्गोरननूचान उत्तमे* ॥ १२ ॥

विदाषौ पूर्वयोरङ्गोरविदानुत्तमे ॥ १२ ॥

दशशतं शिष्यन्ते ता ऋत्विग्भ्यो दद्यात् प्रसर्पकेभ्यो
वा* ॥ १३ ॥

दशाधिक शतमेव शिष्यते दक्षिणाना ता सर्वेभ्यो ऋत्विग्भ्यो
विभज्य दद्यात् प्रसर्पकेभ्यो वा दद्यात् ॥ १३ ॥

सहस्रतमी मध्यमेऽहनि ब्रह्मण आग्नीध्राय च † ॥ १४ ॥

सहस्रस्य पूरणो सहस्रतमी ता सहस्रतमी मध्यमेऽहनि ब्रह्मणे

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणायणीयेऽतिरिक्तपाठोऽस्ति ।

दद्यात् आग्नीध्राय च दद्यात् उक्तम अथैषा द्विदेवत्या त्रिरूपा ब्रह्मणो
द्वे ततोद्ये ततोयमग्नीध्र इति कानि पुनस्तानि रूपाणोत्युच्यते ॥१४॥

शुक्ल कृष्ण रोहितमित्यस्या रूपाणि* ॥ १५ ॥

शुक्लादीनि अस्या सहस्रतम्या त्रीणि रूपाणि ॥ १५ ॥

दशकला ब्रह्मणे पञ्चाग्नीध्रायैका ममेत्यपाकुर्वीत* ॥१६॥

ता सहस्रतमी षोडशधा कलशो विभज्य यजमानो दश कला
ब्रह्मणे पञ्चाग्नीध्राय एका मम इत्यपाकरण कुर्वीत ॥ १६ ॥

तामन्यया गवा निष्क्रीय दक्षिणेऽस्या कणे गोनामानि
जपित्वा गोष्वपि सृजेत* ॥ १७ ॥

ता सहस्रतमी यजमान अन्यया गवा निष्क्रीय दक्षिणे अस्या
गो कणे गोनामानि जपित्वा काम्यासीत्येतदादीनि अन्यासु गोष्वपि
सृजेत ॥ १७ ॥

ज्योतिष्टोमविधिरनन्तराम्नानात् द्वादशाहभृतस्य स्यात् †
॥ १८ ॥

इह ब्राह्मण कृतस्य ज्योतिष्टोमविधिमान्नायानन्तर द्वादशाह
विधिमामनति ततो द्वादशाहानन्तर पुनरेकाहादौ पुनर्ज्योति
ष्टोमविधि समामनति तत एकाहान समाप्याहीनानामादौ पुनर्ज्यो
तिष्टोमविधिमामनति तत्राय सशय किमस्य ज्योतिष्टोमविधि अन

* ब्राह्मणयोगोऽप्येव किन्तु एतेषु क्वेदविषये विशिष्टोऽस्ति

† ब्राह्मणयोगोऽप्येवम ।

नतराम्नानात् द्वादशाहभृतस्यैव ज्योतिष्टोमस्य भवति उत स्वतन्त्रस्य
ज्योतिष्टोमस्येति किं पुनरेतस्याश्चिन्ताया प्रयोजनमिति चेत् उच्यते
यदि तावद्द्वादशाहभृतस्यैव ज्योतिष्टोमस्य स्यात् तदा उत्तरयोराम्ना
यथोद्भव्यान्तर कल्पयितव्यम् अथ पुन सावच्चिक तत् पुनराम्नाये
प्रयोजन वक्तव्यम् एतस्मिन् सशयेऽयमाचार्य्यं शास्त्रमारभते ज्योति
ष्टोमविधिरित्यादिना ज्योतिष्टोमस्यासौ विधि द्वादशाहभृतस्य
स्यादिति किकारणम् अनन्तराम्नानादिति यस्मादनन्तरं द्वादशाह
आम्नात् ॥ १८ ॥

तस्मिद्गदर्शनाच्च यथा पृष्ठानाम्* ॥ १९ ॥

किञ्चान्यत् द्वादशाहिकनिद्गदर्शनात् याल प्रकारवचने यथा
पृष्ठाना यथा स्तोमानाञ्च ॥ १९ ॥

पुनराम्नानाच्चाहीनैकाहादौ ॥ २० ॥

किञ्चान्यत् यस्माच्चाहीनैकाहादौ पुनर्ज्योतिष्टोमविधिराम्नात्
तस्मात् द्वादशाहभृतस्य स्यादिति ॥ २ ॥

नाना प्रकरणवत्तु चोदितानामानन्तर्यात् सम्बन्धो न
स्याद्यथोपह्वयर्त्तपेययो* ॥ २१ ॥

नत्वेव स्यात् तुशब्द पूर्वपक्षव्यावर्त्तकं यदुक्तं द्वादशाहभृतस्य
स्यादिति तत्र नाना पृथक् तस्मिन् स्वस्मिन् प्रकरणे चोदितानां
क्रमेण आनन्तर्यात् सम्बन्धो न स्यात् नह्यानन्तर्य्यं सम्बन्धकारण

यथा उपह्वयस्य च चतपेयस्य च प्रकणवच्चादित्येन सम्बन्धो भव
त्यानन्तर्यात ॥ २१ ॥

लिङ्गग्रहणञ्चान्यार्थेन यथा षष्ठेऽहनि शकरीणाम* ॥२२॥

अथ यदुक्तं तन्निङ्गदर्शनाच्चेत्यत्र ब्रूम लिङ्गग्रहणं अन्याथेन
कृतं किञ्चिदेवाथमुद्दिश्यान्नदथेन कृतं यथा षष्ठेऽहनि शकरीणा
ग्रहणं कृतं मृज्यमानं सुहस्येति सिमाना रूपं समानं वै सिमानाञ्च
रूपं रेवतीनाञ्च सिमाभ्यो ह्यधिरेवत्यं प्रजायन्त इति ॥ २२ ॥

शेषविधे पुनराम्नानम्* ॥ २३ ॥

अथ यदुक्तं पुनराम्नानाच्चाहीनैकाहादावित्यत्र ब्रूम शेषस्य
विधे पुनराम्नानं न सवस्य शेषविधेरिति सम्बन्धलक्षणा षष्ठी क
पुन शेषविधिरिति उच्यते प्रतिषवनं तावत् स्तोमविन्यासं त्रिवृत्यञ्च
दशौ प्रातः सवनमिति तस्य नवतिशतं स्तोत्रीया इति सस्यादेश
तस्य द्वादशं शतं दक्षिणा इति दक्षिणानियमं तथा अहीनादौ
त्रिवृद्दक्षिण्यवमानमित्यत आरभ्य प्रतिस्तोत्रं स्तोमविन्यासं अति
रात्रेणेति सस्याचोदना च्छुद्धिकामफलचोदना एतदर्थं पुनराम्ना-
नस्य ॥ २३ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

इति नवमस्य षष्ठी कण्डिका ।

अथ सप्तमी कण्डिका ।

तस्मिन् स्वतन्त्रेऽहोरात्रि स्यादविशेषेण ह्यहोनेषु
चोद्यते* ॥ १ ॥

तस्मिन् ज्योतिष्टोमेऽतिरात्रे स्वतन्त्रे नाङ्गभृते आहोनीकी रात्रि
स्यात् यस्मादविशेषेण अहोनेषु चोद्यते हिशब्द कारणोपदेशार्थं
सर्वेऽतिरात्रा अहोना इति ॥ १ ॥

प्राकृती त्वेव स्यादधिकृत्याम्नानात्* ॥ २ ॥

प्राकृतो त्वेव स्यात् प्राकृतो भवा प्राकृतो तुशब्द पक्षान्तर
निवृत्तये यदुक्तमाहोनीकी स्यादित तन्न एवशब्देऽवधारणार्थं
नैवाहोनीकी स्यात् किकारणम अधिकृत्याम्नानात् यस्मादधिकृत्य
ज्योतिष्टोम सा रात्रिराम्नाता ॥ २ ॥

अविशेषचोदना शेषे यथा चतुरवत्तम* ॥ ३ ॥

अथ यदुक्तमविशेषेण ह्यहोनेषु चोद्यत इति तत्रोच्यते अविशेष
चोदना शेषे स्यात् सर्वस्तोमादिषु यथा चतुरवत्त सवनाविशेषेण
भवति पञ्चावत्तन्तु भृगूणामिति तच्चतुरवत्त भृगुणाविशेषेण भवति
एवमविशेषचोदना ज्योतिष्टोमशेषे भवति ॥ ३ ॥

एतेनोक्तमाङ्कारस्य प्रत्याम्नान वाचा रथन्तरे* ॥ ४ ॥

एतेन न्यायेनोक्तमाख्यातम् आङ्कारस्य प्रत्याम्नान वाचा रथन्तरे

* ब्राह्मणाययोऽप्येवम् ।

अविशेषचेदित सर्वेषा साम्नामोद्गारेणोद्गीथादानन्तद्रथन्तरे प्रत्या
स्नात वाचा वागित्यादेर्यमिति ॥ ४ ॥

समुच्चयस्तु नानार्थत्वात् प्रस्तावशान्त्यर्था हि वागुद्गीथादे
रोद्गार* ॥ ५ ॥

तुशब्द पूर्वपक्षनिवृत्त्यथ यदुक्तमोद्गारो वाचा निवृत्तित
तत्र समुच्चय स्याद्वागोद्गारयो कस्मात् नानार्थत्वात् वाक् प्रयोग
प्रस्तावशान्त्यर्थ उद्गीथादेरोद्गार शान्त्यथ कथ पुनर्वागोद्गारयो
शान्त्यथतेति उच्यते एव ब्राह्मणमाह वज्रेण वा एतत् प्रस्तोतोद्
गातारमभिप्रवृत्तयति यद्रथन्तर प्रस्मैति समुद्रक तर्ह्योद्गीथादे
वागित्यादेय वाग्वै समुद्र समुद्रमेवान्तदधात्यहिसाया इति तत्
यत् वज्रेणाभिप्रवृत्तन तस्य वाचा समुद्रभृताया अन्तर्द्वान क्रियते
अहिसाथम ओद्गारस्त्रोद्गीथादे शान्त्यर्थ प्रसुत वै सामावसीदति
तदुद्गातौद्गारेण विष्टभ्नेति तत्प्रसुत सामावसीयमानमुद्गातौद्गारेण
चिपति तदेव नानार्थत्वात् वागोद्गारयो समुच्चय स्यात् उभयो
क्रिया ॥ ५ ॥

वाक्त्तु पूर्वमेव यथार्थप्रत्यासत्ति † ॥ ६ ॥

एव वागोद्गारयोरेकत्र समुच्चयीभूतयो कस्य पूर्व प्रयोगोऽस्ति
त्यतश्चाह वाक् तु पूर्व स्यात् एव क्रियमाणे ऋदर्थ वाक् प्रयुज्यते

* ब्राह्मणायनीये विशेषोऽस्ति

† ब्राह्मणायनीये एतन्नास्ति ।

सोऽथ प्रत्यासन्नतरो भवति प्रस्तावानन्तर वाचि क्रियमाणा
याम ॥ ६ ॥

उत्तरा वा जघन्यविधेराचाराच्च* ॥ ७ ॥

उत्तरा वा वाक स्यात् यस्मादादित आग्भ्य सोत्राणाम
श्रोद्धारेण प्रवृत्तमुद्गीथादान वाचा जघन्यविधान रथन्तरे किञ्चा
न्यत् समाचारश्च दृश्यते आचार पारम्यर्थमविद्विन्न लोकेऽपि
ब्रह्मण आदानमोद्धारपूर्वकमेव भवति तस्मादाद्धार एव पूर्वमुत्तर
काला वाक् ॥ ७ ॥

एकस्तोमेषु वैदत्रिरात्रे च स्वस्तोमा रात्रि स्यात्तथा
सन्धिरुभयर् ह्यविकारेण वर्तते ॥ ८ ॥

• इह त्रिवृतातिरात्रेण ब्रह्मवचसकामो यजेतेत्याग्भ्य चतुर
एकस्तोमानामनति तथा त्रयस्त्रिवृतो तिगात्रा सर्वे षडङ्गिमन्त
इति वैदत्रिरात्रे श्रुति तत्राय मशय किमयमह स्तोमो विधीयते
भृयस्त्वादकृतस्त्रसयोग रात्रियथाकृत्स्नस्तोमैव अथवा कृतस्त्रसयोगात्
सरात्रिकाण्यहानि ततस्तोमान्येवेति एतस्मिन् मशये आचार्य
शास्त्रमारभते एकस्तोमेष्विति एकस्तोमेषु चतुर्षु वैदत्रिगात्रे च
स्वस्तामारत्रिभवंत् यथा सन्धि स्वस्तोमक क पुन रात्रे स्वस्तो
मक इति उच्यते स्वजातित् पशुदशी रात्रिस्त्रिवृत्सन्धिरिति ॥ ८ ॥

* ब्राह्म्यायणीये एतन्नास्ति ।

† ब्राह्म्यायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

पराकत्वञ्च त्रिवृतोऽन्यत्र सन्धेर्नोपपद्यते त्रिवृतातिरा-
त्रेणेति च विशेषचोदना* ॥ ९ ॥

अथ व्यावृत्त पक्षे यदुक्तमेकस्त्वामे वैद्विरात्रे च स्वस्तोमा
रात्रि स्यादिति तथा सन्धिगिति तत्र त्रिवृतातिरात्रेणेति त्वविशेष
चोदना नाय विशिष्टाष्टि अर्द्धस्त्रिवृता स्वस्तोमा रात्रिस्तथा सन्धिगिति
कृत्याह त्रिवृतेति ॥ ९ ॥

वृत्त्यपक्षा चादेशेन विद्यते यथा षोडश प्रथम रात्रि-
षामेति † ॥ १० ॥

यदुक्तमुभय ह्यविकारेण वक्तव्य इत्यत्र ब्रूम आदेशे वृत्त्यपेक्षा
न विद्यते आदेशो हि बलवान् यथा षोडश प्रथम रात्रिषामेति
आदेशेन सामान्यावृत्ति प्रत्याम्नाता ॥ १० ॥

अथोक्ति सन्धावावाप ‡ ॥ ११ ॥

यदुक्तं पराकत्वञ्च त्रिवृतोऽन्यत्र सन्धेर्नोपपद्यते इत्यत्राप्यर्थोक्त
आवाप स्यात् कोऽर्थ पराकत्वञ्च ॥ ११ ॥

अभ्यासो वा ‡ ॥ १२ ॥

अभ्यासो वा स्यात् अथोक्त एव कथमर्थोक्त न हि पराकत्व
स्युत सन्धौ त्रयस्तृचाशोदिता तेषां स्तोमवशेन परीकृत कृत इहापि
स्तोमवशेनाभ्यास क्रियता ॥ १२ ॥

* ब्राह्मणायणनेन सूत्रद्वय कृत विशेषोऽपि कृत ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकस्त्र कृतम् ।

ब्राह्मणमाज्यदोहानामग्निमुपनिधाय स्तुवत इति होतुर्धि-
षण्येऽग्निं धारयेयु प्रथमेऽहनि य मध्यन्दिन आनयेयु * ॥१३॥

• आज्यदोहाना ब्राह्मणमग्निमुपनिधाय स्तुवत इति तत्राय सशय
कस्मिन् देशे तदुपनिधानं कुतश्चाग्निराहृतव्य इति अत आह होतु-
धिष्णोऽग्निं धारयेयु प्रथमेऽहनि य मध्यन्दिने धिष्णप्रविरहण आन-
येयु यावदाज्यदोहकाल इति तत्र ह्याभवे आज्यदोहम् ॥ १३ ॥

प्रातः सवन उत्तरयोरङ्गो † ॥ १४ ॥

द्वितीयतृतीययोः प्रातः सवने धिष्णप्रविरहणाय यमानयेयु
त धारयेयु यावदाज्यदोहकाल इति तयोर्हि मध्यन्दिने आज्य
दोहे ॥ १४ ॥

स्तोत्रवेलायामेन प्रज्वलयेयु † ॥ १५ ॥

• स्तोत्रवेलायामेनमग्निं प्रज्वलयेयु सर्वेष्वहं सु ॥ १५ ॥

तमनुमन्त्रयेताग्निरसि वेश्वानरो नमस्तेऽस्तु मा मा हो ॥
सोर्गिति ॥ १६ ॥

तमग्निमनुमन्त्रयेतोद्गाता प्रज्वलितमग्निरसीति मन्त्रेण यथा
सूत्रितेन ॥ १६ ॥

* द्राह्मणायणेनेति सूत्रद्वयं कृतम् ।

† द्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

‡ द्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

इति नवमस्य सप्तमोऽध्यायः ।

अथ अष्टमी कण्डिका ।

सहस्रपोषकाम शबलीहोम कुर्वीत* ॥ १ ॥

गगत्रिरात्रस्थानन्तर शबलीहोमस्य ब्राह्मणम तस्य विधान मुच्यते सहस्रपोष कामयते सहस्रपोषकाम य कामयन्ते सहस्र मम पोष स्यादिति स शबलीहोम कुर्वीत कि तत्सहस्र पशूनामित्य परे वर्णयन्ति सहस्रपोषकाम इति सहस्र विभ्यदादिति पूव एवत्वथ कथ गम्यते वक्ष्यति प्रथमतश्चेत्तु श्या गदभो वा प्रतिवाशेयत न पशू नामाशास्तीति विद्यादिति तेन पशुकामस्येति सुतरामुपपद्यते ॥१॥

नात्रिरात्रयाजीति शाण्डिल्यस्त्रिरात्रो वा एतां प्रदापयतीति ह्याह † ॥ २ ॥

शाण्डिल्य आचार्य्य आह न अत्रिरात्रयाजी शबलीहोम कुर्वीत यस्माद्ब्राह्मण सम्बन्ध दर्शयति त्रिरात्रो वा एता प्रदापय तीति ॥ २ ॥

य कश्च सहस्रपोषकाम इति धानञ्जय * ॥ ३ ॥

धानञ्जय आचार्य्य आह य कश्च सहस्रपोषकाम स्यात् त्रिरात्रयाजी अत्रिरात्रयाजी वा शबलीहोम कुर्वीतेति नास्य त्रिरात्रो निमित्त कामो निमित्तम् ॥ ३ ॥

* द्राक्षायणोऽथेवम ।

† द्राक्षायणेनेतेन सूत्रद्वय कृतम्

वसन्ते प्रथमायां पूर्वपक्षस्य केशश्मश्रूणि वापयित्वाहृत
वसन परिधायानन्तर्हिते स्थण्डिले द्वादशरात्रिरध शयीत
तत्र क्षीर पिवन्* ॥ ४ ॥

वसन्ते प्रथमाया पूर्वपक्षस्येति नियम केशश्मश्रूणि वापयित्वा-
हृत वसन परिधाय अहृतम अभुक्तपूर्वम अनन्तर्हिते स्थण्डिले
आस्तरणेनास्तते द्वादशरात्रोरध शयीत ब्राह्मण द्वादशरात्रोरध
शयीतेति तत्रास्तरणे प्राप्ते सूत्रकार आह्वानन्तर्हि ते स्थण्डिल इति
ब्राह्मण तत्र पिवन्निति तत्किन्तन्नमिति तद्गव्यं निर्दिष्टं मोऽयमाचार्य
आह क्षीरमिति ॥ ४ ॥

नित्याभ्याहितोऽस्याग्निरावसथे स्यात् † ॥ ५ ॥

अस्यावसथेऽग्निन्नित्याभ्याहित स्यात् न जागरयेत् द्वादशा-
हानि ॥ ५ ॥

नैनमन्य सुहृद् प्रैषकतोऽनुप्रविशेत् ॥ ६ ॥

एन कर्मिण सुहृत य स्यात् प्रैषकत् एवैनमनुप्रविशेत् नान्य
कश्चित् प्रैषकदन्ये सुहृद् स्यात् ॥ ६ ॥

अल्पव्याहारी च स्यात् ‡ ॥ ७ ॥

अल्पव्याहारी च भजेन नासद्भज भाषेत् ॥ ७ ॥ ,

अदूरगामी § ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येव किन्त तत्र पाठक्रमवैपरोक्षमस्ति ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

‡ ब्राह्मणायणीये एतन्नास्ति ।

न च दूर यायात अत्रशक्यकार्थ्याथ वा श्मिदथ वा ॥ ८ ॥

द्वादश्या उपव्युष परिममुह्याग्नि परिस्त्रीर्य्यादुम्बर इध्म
स्यात् सुक् सुवा च तथा चमसस्तस्माद्दधिमधुसर्पिरिति सुवेण
सुचि गृह्णीयाच्चतुर्गृहीतमष्टगृहीत वा* ॥ ९ ॥

द्वादश्या रात्ररूपयुषम उपारात्रेपर काल विगता उषा व्युषा
व्युषाया समीपे उपव्युष परिममुह्याग्नि परिस्त्रीर्य्य परिममूहन
परिस्तरणे सिद्धे औदुम्बर इध्म स्यात् उदुम्बरस्य विकार औदु-
म्बर सुकसुवौ च औदुम्बरे दारवे स्याता तथा चमस औदु-
म्बर स्यात् तथा चमस इति किमर्थं सुक्सुवचमसाच्चेति वक्तव्ये
उच्यते वक्ष्यथय तस्माद्दधिमधुसर्पिरिति सुवेण सुचि गृह्णीया
दित्येतदथ पृथक् चमसग्रहणञ्चमन्त्यस्मिन्निति चमस तस्माच्चमसा
द्दधिमधुसर्पिरित्येतानि द्रव्याणि मयुतानि सुवेण सुचि गृह्णीयात्
चतुर्गृहीतमष्टगृहीत वा ॥ ९ ॥

तज्जुङ्गयाच्छबन्नि समुद्रोऽसीति* ॥ १० ॥

तदिति निदेश यदि चतुर्गृहीत यद्यष्टगृहीत तज्जुङ्गयात्
शबन्नि समुद्रोऽसीत्यतदादिना यजुषा यथाम्नातेन उक्त मन्त्रविधि
श्चादियद्वेनेति ॥ १० ॥

स्वाच्चाकारेणोत्तराम् † ॥ ११ ॥

* ब्राह्मणायणेन/सुक्द्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेनोप्येवम् ।

तथैव गृहीत्वा चतुर्गृहीतमष्टगृहीत वा उत्तरामाहुति स्वाहा
कारेण जुहुयात् ॥ ११ ॥

सुचि य शेष स्यात्त चमसु आनीय प्राश्रीयात्* ॥ १२ ॥

तस्य द्रव्यस्य य शेष स्यात् आचम्य त चमसे कृत्वा प्राश्रीयात्
॥ १२ ॥

प्रक्षाल्य सुक्षुवौ चमसञ्च निदध्यात् ॥ १३ ॥

स्थापयत् ॥ १३ ॥

तत्र वानुप्रचरेदिति शाण्डिन्यायन* ॥ १४ ॥

शाण्डिन्यायन आचार्य आह कृताथत्वात् सुक्षुवचमसाना
प्रक्षाल्यास्मिन्नेवाग्नौ प्रक्षिपेदिति ॥ १४ ॥

प्राड्वोदड्वा ग्रामान्निष्क्रम्य यत्र ग्राम्यस्य पशोर्नाश्टणु
याज्जदरण्य परेत्य दर्भस्तम्बमालभ्य शबलि शबलीति त्रि
परमकण्ठेन क्रोशेत्* ॥ १५ ॥

सुक्षुवचमसान्निधायाग्नौ वा प्रक्षिप्यानन्तर प्राड्वोदड्वा
ग्रामान्निष्क्रम्य यस्मिन् देशे ग्राम्यस्य पशो शब्द न श्टणुयात् तदरण्य
परेत्य गत्वा दर्भस्तम्बमालभ्य शबलिशबलीत्यनेन कृतव्यपेण मन्त्रेण
त्रि परमकण्ठेन क्रोशेत् आह्वयेत् परमेण स्वरेणेति न तस्मात्पर-
तरोऽन्य स्यात् ॥ १५ ॥

* आह्वायणोऽप्येवम् ।

यदन्यच्छुनो गर्दभाद्वा प्रतिवाश्येत समृद्ध कर्मेति वि
द्यात् ॥ १६ ॥

तस्मिन्नाङ्गाने क्रियमाणे कृते वा शुनो वा गर्दभाद्वा यदन्यत
सर्व प्रतिवाश्येत समृद्ध कर्मेति जानीयात् ॥ १६ ॥

एवमात्ततीयः सवत्सरात्यासमप्रतिवाश्यमाने कुर्वीत
॥ १७ ॥

एवमनेन प्रकारेण आत्ततीय सवत्सरात्यास सवत्सर क्षिप्त्वा कुर्वी
त उक्त यदि न प्रतिवाश्येत सवत्सरेण पुनराङ्गयेदिति ॥ १७ ॥

प्रथमतश्चेत्तु आ गर्दभो वा प्रतिवाश्येत न पशूनामाशा-
स्तीति विद्यात्* ॥ १८ ॥

यदि प्रथमत आ गर्दभो वा न प्रतिवाश्येत सवत्सरे पुनराङ्गयेत
यदि प्रतिवाश्येत न पशूनामाशास्तीति विद्यात् ॥ १८ ॥

आत्ततीयच्चाप्रतिवाश्यमाने* ॥ १९ ॥

आत्ततीय यावत् त्ततीय कर्मेति तावदन्यस्मिन्न प्रतिवाश्यमाने
स तेन पशूनामाशास्तीति विद्यात् ॥ १९ ॥

शान्तिर्वामदेव्यः शान्तिर्वामदेव्यम* ॥ २० ॥

अन्ते कमण शान्तिर्वामदेव्य गायेत् समृद्धे चासमृद्धे च नित्य
वामदेव्यगानम ॥ २० ॥

* द्राक्षाद्यणोऽथवम् ।

इति नवस्य अष्टमी कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका ।

राजाश्वमेधेन यजेत* ॥ १ ॥

सबलिहोमउक्त साम्प्रतमश्वमेध उच्यते सत्त्वनन्तर तस्यान्वान
राजा प्राप्ताभिषेक क्षत्रिय पृथिवीश्वर अश्वमेध इति कमणो नाम
धेयम अश्वमेधेन यजेतेति विधायक वाक्यम् ॥ १ ॥

तस्योपायो यथा महाव्रते गौतमीयम् । ॥ २ ॥

तस्याश्वमेधस्य उपाय उपगमनमुपाय यथा येन प्रकारेण महा
व्रते गौतमीय विधानम् अमावास्याया दीक्षित्वेत्येतदादि ॥ २ ॥

उपसदस्त्वस्याहीनिक्य † ॥ ३ ॥

तिस्र उपसदो व्रतस्यैकाहिकस्य गौतमीयेन षड्वा द्वादश वेति
गान् आह उपसदस्त्वस्याहीनिक्य इति षड्वा द्वादश वोपसद स्यु इति
उपसतपन्न निवतयति ॥ ३ ॥

दीक्षित्वाश्वमुतसृजेत श्वत ऋषामण्डलमह्लो रूप यो
जवेन सम्पन्न ‡ ॥ ४ ॥

दीक्षित्वा यजमान नियम गृहीत्वा यदेतद्भूतप्रलम्बनादि दी
क्षणीयायामिष्टावासमाप्तेस्तस्या एतत् सर्वानुष्ठीयाश्वमुतसृजेत्
अश्वस्योत्सगविधानमाह्वर्यवे दृष्ट श्वेत ऋषामण्डल श्वेतमिति वर्ष

* ब्राह्मण्यणीये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मण्यणोऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मण्यणैतेन सूत्रत्रयं कृतम्

निर्देशं कृष्ण मण्डल यस्य शरीरे एतदन्तो रूपम उक्तं कर्मिति वि
अन्तश्च यत्तत्परापतत्तदश्वोऽभवदिति यो जवेन सम्पन्न स्यात् जव
तिगत्यर्थं शीघ्रगतितम इत्यर्थं ॥ ४ ॥

तमनावर्तयन्तो दिग्भ्यः सवत्सरं रक्षित्वा राजक्रये बध्नी
यु* ॥ ५ ॥

तमेव लक्षणमश्च कामतस्वरन्तः अनावर्तयन्तो रक्षेयुः दिग्भ्यः
सवत्सरं सोमस्य राज्ञः क्रये बध्नीयुः अथ दिग्भ्य इति किमथम्
उच्यते दिग्भ्यः अनावर्तयन्तो रक्षेयुः विषमेभ्यश्च श्वभ्यः पर्वतादि-
भ्यश्च आवर्तयेयुः अथ क्रय इत्युक्ते राजग्रहणे किमथ राजक्रय इति
उच्यते एतदादि दर्शयति सर्वकामसु प्रत्यक्षं सोममुपलभ्य दीक्षते
प्रतिनिधिना आरम्भो न स्यादिति ॥ ५ ॥

श्रीश्वोपक्रमेति धानञ्जय ॥ ६ ॥

धानञ्जय आचार्यं माह गोश्वे आरभ्येतेति ॥ ६ ॥

वसन्त इति शाण्डिल्य ॥ ७ ॥

शाण्डिल्य आचार्यं माह वसन्ते उपक्रमेतेति गोश्वे वसन्त इति
काल निर्देशं ॥ ७ ॥

चेत्रवैशाखयोरेन्यतरस्य सप्तम्यामष्टम्यां वा पथ्यत का-
रिण ऋत्विजो ब्रह्मोदरं भोजयित्वा तेभ्यः पृथक् सहस्राणि
दद्यात्* ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायणेऽप्येवम् ।

। ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

श्रौतसूत्रे चैत्रवैशाखस्य वा सप्तम्यान्निधावष्टम्या
 वा यजमानो मध्यत कारिण च्छ्वित्तिजो होत्राध्ययुब्रह्मोद्गातृन ब्रह्मो
 ऽग्नि भोजयित्वा ब्रह्मोदन सिद्ध अध्वयवे तेभ्यो महत्विगभ्य
 पृथगेकैकस्मै सहस्राणि दद्यात् ऋक्त सख्यामात्रे च दक्षिणा गाव इति
 अथ पृथक्पृथक् किमर्थमिति चेत् उच्यते सहस्राणीति ब्रह्मवचन
 सामर्थ्यात् सिद्धे उच्यते त्रिप्रभृतिब्रह्मत्वात् सहस्राणीत्युक्ते ऋभ्य
 आरभ्य अनियम सहस्राणा स्यात् सोऽय नियमाद्यमारभते पृथ
 गिति चतुर्णामिति ॥ ८ ॥

पौष्ण्यामिष्टो विततायाः सःस्थितायां वाश्वमृत्सृजेत्
 तन्तयेवावृता रक्षेयुः * ॥ ९ ॥

तेनैव विधिना रक्षेयु यथोक्तेन दीक्षित्वाऽश्वमुत्सृजेदित्येतस्मिन्
 कल्पे पूषा देवता अस्तेति पौष्णी तस्या पौष्ण्यामिष्टो वितताया
 प्रारभ्याया सस्थिताया समाप्ताया वाश्वमुत्सृजेत् तन्तयेवावृता रक्षेयु
 ॥ ९ ॥

तिस इष्टय सावित्यो भवन्ति तासु सःस्थितासु दक्षिणत
 आहवनीयस्य हिरण्मये कूर्चे प्राङ्मुख आसीनो यजमान
 सुवत्सरमहरहर्हत्वात् प्रारिप्तवमाचक्षते ष्टणुयात् † ॥ १० ॥

अनन्तरमश्वोत्सृजनात् तिस इष्टय सावित्ये भवन्ति सविता
 देवता आसामिति सावित्य तासु सस्थितासु समाप्तासु आहवनीयस्य

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतम् ।

दक्षिणे प्रदेशे हिरण्यये कूर्चे सौवर्णे पीठे प्राङ्मुख ऋर्षेति वि
मान सवत्सरमहरह अहन्यहनि पारिप्लवमाख्यान हेतुराचक्षा
णस्य शृणुयात् ॥ १ ॥

हिरण्यकशिपुनि ब्रह्मोद्गाता चोदडमुखौ* ॥ ११ ॥

सौवर्णे कशिपुनि ब्रह्मा उद्गाता च पृथक् उदङ्मुखवासीनौ
सवत्सरमेवाहरहर्होतु पारिप्लवमाचक्षाणस्य शृणुयात् हिरण्यकशि
पुनि सौवर्णे विचित्रे अमले ॥ ११ ॥

शत५ होत्रे दद्यात् दशाध्वर्यवे । ॥ १२ ॥

तत्पारिप्लव श्रुत्वा यजमान शतङ्गा हेत्रे दद्यात् दशाध्वर्यवे
॥ १२ ॥

सहस्र वा होत्रे शतमध्वर्यवे किञ्चिच्चेतराभ्याम् । ॥ १३ ॥

इतराभ्या ब्रह्माद्गाढभ्या किञ्चिद्दद्यात् किञ्चिच्छब्दोऽनियमे
वाशब्द उभयकल्पाय ॥ १३ ॥

तस्य देवव्रतानि यथा राजसूये* ॥ १४ ॥

तस्य यजमानस्य पारिप्लव शृण्वत सवत्सर देवव्रतानि भवन्ति
यथा राजसूये उन्मत्तीतानास्रवमान इत्येतदादीनि । १४ ॥

सवत्सरादूर्द्धमश्च बद्धा दीक्षेत* ॥ १५ ॥

* ब्राह्मणायनोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायनोऽप्येव किन्तु क्तेदविषये विशेषोऽस्ति

अर्वाख्यानिके सर्वत्सरे प्राप्ते तस्माद्दूद्धमथ बध्वा अश्वमेधाय
दोक्षेत् नियम गृह्णीयात् ॥ १५ ॥

तद्दहरेतान्मृत्विज आसनानि यथास्व ७ हरेरन* ॥ १६ ॥

तद्दहस्मिन्नहनि एतान्यासनानि हिरण्यकपिपुप्रभृतीनि यथास्व
गृह्णीयु यद्यस्य यथास्व तस्मिन्नेव काले दशयति यथा तेषा सर्वेषा
पृथक् हिरण्यकशिपुप्रभृत्यसनानीति ॥ १६ ॥

तस्य द्वादशदीक्षा द्वादशापसद् सर्वेषामङ्गां बहिर्बहि-
ष्पवमानै स्तुवीरन् † ॥ १७ ॥

उक्तम अहीनबहिष्पवमानै सदसो स्तुवीरन् प्रथमादङ्गोऽन्य-
त्रिति सोऽयमत्र विशेष आरभ्यते सर्वेषामेतेषामङ्गा बहिर्बहिष्पव-
मानै स्तुवीरन्निति अथ सवग्रहण किमथ बज्जवचनात्सिद्धे बहिष्पव
मानैरिति उच्यते उभयो कल्पयो भवत्सरदीक्षे द्वादशदीक्षोप
सदे च ॥ १७ ॥

मध्यमेऽहन्यश्वस्य बालधिमालभ्य बहिष्पवमान ७ सर्पे-
यु* ॥ १८ ॥

मध्यमेऽहनि अश्वस्य बालधिम आलभ्य गृह्णीत्वा बहिष्पवमान
सर्पेयु बाला अस्मिन्धीयन्ते इति बालधि ॥ १८ ॥

सर्पतस्तु यजमान उद्गातार ब्रूयात् उद्गातरप त्वावृणो
शृतेन च निष्क्रेण चाश्वोम उद्गास्यतीति ॥ १९ ॥

* आह्वायणाटप्येवम ।

† आह्वायणेनतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

सर्पत्सु बहिष्पवमान यजमान उद्गातार ब्रूयात् उर्ध्वेति वि
वृणे शतेन च निष्केण च अपवृणे वा गवा शतेन च सौवणेन च
निष्केण चकारेण कृतपरिमाणेन अश्वोम उद्गास्यतीति ॥ १९ ॥

अश्वमास्तावमाक्रमथ्य वडवां दर्शयेयु* ॥ २० ॥

एवमुक्त्वाथानन्तरम अश्वमास्तावमाक्रमथ्य वडवा दर्शयेयु ॥२ ॥

तां यदाभिक्रन्देदथ यजमान उद्गातार ब्रूयादुद्गात-
रूप त्वाङ्गये शतेन चैव निष्केण च त्वमेव म उद्गास्यसीति*
॥ २१ ॥

ता वडवा अश्वम आभिसुख्येन यदा क्रन्देत शब्द कुर्यात्
अथानन्तर यजमान उद्गातार ब्रूयात् उद्गातरूप त्वाङ्गये शतेन
चैव निष्केन च त्वमेव म उद्गास्यसीति ॥ २१ ॥

उदञ्चमश्वमुत्क्रमथ्यास्ताव उपविश्योद्गाताश्वव्रतेन स्तु-
यादभिवाजी विश्वरूप इत्येतासु* ॥ २२ ॥

उदञ्चमश्वन्तस्मादास्तावादुत्क्रमथ्य नीत्वा आस्तावे उप-
विश्योद्गाता अश्वव्रतेन साक्षा आत्मना स्तुयात् अभिवाजी विश्वरूप
इत्येतास्त्रुञ्च उद्गात्ग्रहणे इतरयोनिवृत्त्यथम ॥ २२ ॥

द्विरण्यर्काशपुन्यासीनो बहिष्पवमागन स्तुत्वा स एव
तद्वरेत्* ॥ २३ ॥

* द्राघ्यायणोऽप्येवम

हिरण्यकशिपुनि आसीनो बहिष्पवमानेन स्तुत्वा स
एवाद्गाता गृह्णीयादिति आसनम एवशब्द क्रियते वचनात् गृह्णीया
दिति ॥ २३ ॥

इति नवमस्य नवमी कण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

या पत्नीनां प्रियतमा यजमानस्य सा वावाता राजपुत्री*
॥ १ ॥

या पत्नीना प्रियतमा यजमानस्य पत्नीना प्रियतमा राजपुत्री
राजदुहिता क्षत्रिया तस्या साव्यवहारिकी मज्ञा वावातेति मथ्यव
हार वक्ष्यति ब्रह्मा वावातामभिमेधेदिति ॥ १ ॥

अनपचिता परिवृत्ती † ॥ २ ॥

यजमानस्य या अनपचिता पत्नी स्यात् अपूजिता तस्या सा
व्यवहारिक्येव मज्ञा परिवृत्तीति वक्ष्यति उद्गाता परिवृत्तीमभिमेधे
दिति ॥ २ ॥

सज्ञप्तेषु पशुषु होत्राभिमेधिते ब्रह्मा वावातामभि-

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणायणोऽप्ये एतन्नास्ति ।

मेथदूर्द्धामेनामुच्छ्रयतादगिरो भार५ हरन्निवाथार्त्तेति वि
जतु शीते वाते पुनर्निवेति निर्दिशेत* ॥ ३ ॥

सङ्गत्तेषु पशुषु शमित्रा सवेषु हेत्राभिमेथिते सति ब्रह्मा वावा
तामभिमेथेत ऊर्द्धामेनामुच्छ्रयतादित्येतदादिना यथोदिष्टेन अभि
मेथन नाम तदाक्रोशनमभिमेथनम असयतया वाचा मन्त्रवत्या
उक्तिप्रत्युक्ति ॥ ३ ॥

शतमस्या राजन्यानां दुहितरोऽनुचर्य्य स्युस्तास्त प्रत्यभि-
मेथेयुरूर्द्धमेनमुच्छ्रयताद्गिरौ भार५ हरन्निवाथास्य मध्य
मे जतु शीते पुनर्निवेतेति निर्दिशेयु ॥ ४ ॥

शतम अस्या वावाताया राजन्याना चत्रिपाणा दुहितर
अनुचर्य्य अनुगामिन्य स्यु तास्त ब्रह्माण प्रत्यभिमेथेयु प्रतिब्रूयु
ऊर्द्धमेनमुच्छ्रयतादित्येतदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ ४ ॥

उद्गाता परिवृक्तीमभिमेथेद्यदस्या अणुहोत्र्या अणुस्थूल
मपातसन् मुखौ यदस्या एजतो गोशफे शकुला विवेति
निर्दिशेत* ॥ ५ ॥

उद्गाता परिवृक्ती यजमानस्य पत्नीमभिमेथत यदस्या अणु
होत्र्या अणुस्थूलमित्येतदादिना यथासूत्रितेन मन्त्रेण ॥ ५ ॥

* ब्राह्मणानेतेन सूत्रद्वय कृतम्

† ब्राह्मणानेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

अथा सूतग्रामणीनां दक्षितरोऽनुचर्य्यं स्युस्तास्त
प्रत्याभिमेथेयुयु देवासो ललामग् प्रस० हृष्टिनमाजिषुरिति
निर्दिश्येयु सकृन्वा देदिश्यते नार्यृतस्यात्तिभुवो ययेति* ॥६॥

अस्या परिवृत्तया शत सूतग्रामणीना दक्षितर अनुचर्य्यं
अनुगामिन्य स्यु सूताश्च ते ग्रामणश्च सूतग्रामण्य ग्रामन्नयतीति
ग्रामणो तास्तमुद्गातार प्रत्यभिमेथेयु प्रति ब्रूयु य देवासो ललाम
गुमित्येतदादिना यथासूचितेन ॥ ६ ॥

अप उपस्पृश्य वामदेव्य गोत्वा तस्यच्चाऽनुजपेयु † ॥७॥

तदभिमेथन कृत्वा ब्रह्मा उद्गातारश्च वामदेव्य साम गायेयु
उद्गोत्वा च्चवोऽस्यानुजपेयु अस्याभिमेथनस्यैतच्छान्थय वामदेव्य
गानम् अथ तस्येति किमथम् उच्यते यत्र यत्र वामदेव्यगानमादि
श्यते शाखान्तरेऽपि तत्र तत्र गोत्वा तस्यचोऽनुजपेयु ॥ ७ ॥

स्वाहाकृतिभि श्वरिते पूर्वेण सद उपविश्य ब्रह्मोद्य वदे-
यु † ॥ ८ ॥

स्वाहाकृतयो नाम पशुप्रजयाजेषु तै कमणि कृते हेच
ध्वर्य्युभि सदस पूते प्रदेशे ब्रह्मोद्य वदेयुः * , य वक्ष्यति कि तद्
ह्योद्यम् ॥ ८ ॥

होत्राध्वर्युणा चोक्ते ब्रह्मा पृच्छेदुद्गातार पृच्छामि

* ब्राह्मणयोगैस्तेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणयोगोऽप्येवम् ।

त्वा चितय देवसख यद्यत्त्वमत्र मनसानुवेत्य येषु^१र्पेति वि
पदेष्वष्ट येषु विश्व भुवनमाविवेशेति* ॥ ८ ॥

होषाध्वयुणा च उक्ते ब्रह्मोद्ये ब्रह्मा पृच्छेद्दुद्गाताः पृच्छामि
त्वाचितय देवसखेत्येतदादि यथासूचित प्रश्नम् ॥ ८ ॥

त प्रति ब्रूयादपि तेषु त्रिषु पदेष्वस्मिन् येषु विष्णुस्त्रिषु
पदेष्वष्ट येषु विश्व भुवनमाविवेश सद्य पयमि पृथिवी
द्यामुते मामेकेनाङ्गेन दिवो अस्य पृष्ठमिति* ॥ १० ॥

त ब्रह्माण प्रति ब्रूयादुद्गाता अपि तेषु त्रिषु पदेष्वस्मिन्नेतदादि
यथासूचित प्रतिवचनम् ॥ १० ॥

उदगाता पृच्छेद् ब्रह्माण किं^१स्विदन्त पुरुष आविवेश
कान्यन्त पुरुषे अर्पितान्येतद् ब्रह्मन्नुपबलिहामहे त्वा किं^१
स्विन्नस्त्व प्रतिवोचास्यत्रेति † ॥ ११ ॥

उद्गाता ब्रह्माण पृच्छेत् किस्विदन्त पुरुष आविवेशेत्येतदादि
यथासूचित प्रश्नम् ॥ ११ ॥

त प्रति ब्रूयात् पञ्चस्वन्त पुरुष आविवेश तान्यन्त पुरुषे
अर्पितान्येतत्तान प्रतिमन्वानो अस्मिन्न मायया भवस्युत्तरेम-
दिति † ॥ १२ ॥

* शाङ्खायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

† शाङ्खायणोप्येवम् ।

॥२२॥ प्रति ब्रूयाद्ब्रह्मा पञ्चस्वन्त पुरुष आक्विवेशेत्येतदादि
यथासूचितेन प्रतिवचनेन ॥ १२ ॥

सवे यजमान पृच्छेयुः पृच्छामस्वा परमन्त पृथिव्या
पृच्छामो यत्र भुवनस्य नाभि पृच्छामस्वा वृष्णो अश्वस्य रेत
पृच्छामो वाच परम व्योमेति* ॥ १३ ॥

सर्वे ब्रह्मोद्यवकारो यजमान पृच्छेयुः पृच्छामस्वा परमन्त
पृथिव्या इति यथासूचित प्रश्नम् ॥ १३ ॥

तान प्रति ब्रूयादिय वेदि परो अन्त पृथिव्या अय
यज्ञो भुवनस्य नाभिरयत्सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मा-
य वाच परम व्योमेति* ॥ १४ ॥

तान सर्वान प्रति ब्रूयात् यजमान इयवेदि परो अन्त
पृथिव्या इत्येतदादि यथासूचितेन प्रतिवचनेन ॥ १४ ॥

तस्य दक्षिणा सहस्र प्रथमेऽहनि दद्यात्तथोत्तमे* ॥१५॥

तस्य अश्वमेधस्य दक्षिणा उच्यन्ते प्रथमेऽहनि सहस्र दद्यात्
तथोत्तमे सहस्रमेव दद्यात् परिभाषितमिदं सख्यामात्रे च दक्षिणा
गाव इति तस्य ग्रहणमनेकान विकल्पानस्य वक्ष्यन्ते* तस्य तस्य
च स्यात् ॥ १५ ॥

मध्यमेऽह्नयेकजनपदे यदब्राह्मणानां वित्तं स्यात् तत्
दद्यात्* ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

अथ राजानेकजनपदेश्वरस्तदेकस्मिन् जनपदेश्वरौ द्वि वि
 स्यात् तत् दद्यात् जनपदा पञ्चाला कुरवो मत्स्या सूरसेनीय
 चेद्यमालवादय ॥ १६ ॥

विजितस्य वा मध्ये यजेत* ॥ १७ ॥

अथवा न केवल पृथिवीश्वरो राजाश्वमेधेन यजेत मण्डले
 श्वरोऽपि यजेत यो यस्य देशो विजित स्यात् स तस्य मध्ये
 यजेत ॥ १७ ॥

इति नवमस्य दशमो कण्डिका ।

अथ एकादशो कण्डिका ।

प्राचीं चोत्रे दिश दद्यात् दक्षिणां ब्रह्मणेऽध्वर्यवे प्रती-
 चीमुदीचीमुद्गात्रे यदन्यत्त्रे च पुरुषेभ्यश्चेत्यभयोर्विचा-
 रयो † ॥ १ ॥

दक्षिणा उच्यन्ते अश्वमेधे विहिता पृथिवी दक्षिणा श्रूयते
 तद्यदि तावत्पृथिवीश्वरू साक्षात् पृथिवीमेव दद्यात् चतुर्द्धा कृत्वा
 यो न्यायो वक्ष्यते अथ मण्डलीक स्यात् यस्य देशस्वेश्वरस्तस्य मध्ये
 यजमानो मध्यमेऽहनि होत्रे प्राचीन्दिश दद्यात् दक्षिणा ब्रह्मणे
 दद्यात् अध्वर्यवे प्रतीची दद्यात् उद्गात्रे उदीची दद्यात् यदन्यत्त्रे-

* ब्राह्मणायशोऽप्येवम

† ब्राह्मणायशेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

क्षति भूपुरुषवजमित्येतदुक्तं भवति भूमिश्च न देया
पुरुषश्च पुरुषशब्देन जातियहणं यत तत्र राजगामिभोगफल
देयादित्यतदुक्तं भवति भूमिश्च न देया उभयोविचारयोरेतत्
अस्मिन् कल्पे यच्चोक्तं मध्यमेऽहन्येकजनपदे यद्ब्राह्मणानां वित्त
स्यात् तत दद्यादिति तत्र च ॥ १ ॥

यावदा ब्रूयुनेतोभूय इच्छाम इति ॥ २ ॥

अपरो विकल्पे तावदा दानं स्यात् यावद्ब्रूयुनेतोभूय इच्छाम
इति तस्मात् स इति ॥ २ ॥

अष्टाचत्वारिंशत् वा मध्यत कारिभ्य सहस्राणि दद्या
देकैकस्मै चतुर्विंशतिमद्भिर्नोभ्यो द्वादश तृतीयिनीभ्य षट्-
पादिनीभ्य * ॥ ३ ॥

अपरं कल्पे उच्यते अष्टाचत्वारिंशत् वा सहस्राणि मध्यत
कारिभ्य एकैकस्मै दद्यात् चतुर्विंशतिमद्भिर्नोभ्य चतुर्विंशति
सहस्राणि अद्भिर्नोभ्यो दद्यात् एकैकस्मा इति वक्तव्यं द्वादश तृतीयि
नीभ्य तृतीयिनीभ्यो हेत्राभ्यो द्वादशसहस्राणि दद्यात् षट् पादि
नीभ्य पादिनीभ्यो हेत्राभ्य एकैकस्मै षट्सहस्राणि दद्यात् उक्तं
संख्यामात्रे च दक्षिणा गात्र इति ॥ ३ ॥

अवरार्धा एतां कामन्तु भूयसीर्दद्यात्* ॥ ४ ॥

य एते दक्षिणाविकल्प्या उक्ता एतेषामष्टाचत्वारिंशादयो

* ब्राह्मण्यखोट्येवम् ।

दक्षिणा अवराधा सर्वनिष्ठा भूयस्त्वे बज्रव कुत पुनरे वि
 यथा नियमिताभ्यो न अवराधा इति उच्यते उक्तमनेन यावद्वा
 ब्रूयन्तेतो भूय इच्छाम इति तदेतस्मिन् विकल्पे अवराधा एव
 भ्योऽपि नैव दद्यात् अवराधा एता ॥ ४ ॥

तस्य विकल्पा * ॥ ५ ॥

तस्य अश्वमेधस्य विकल्पा वर्त्तिष्यन्त इति वाक्यशेष ॥ ५ ॥

एतान्येव पञ्चदशस्तोमान्यहानि कल्पयेत् स पतन्तको-
 ऽश्वमेध * ॥ ६ ॥

एतान्येव प्रथमकल्पितान्यहानि पञ्चदशस्तोमविकृतानि कल्प
 येत सपतन्तकोऽश्वमेध श्रुत्यन्तरदृष्ट अश्वमेधग्रहण किमथमिति
 उच्यते न तत्कर्मान्तर द्रष्टव्यम अश्वमेधविचारोऽश्वमेधेन यजेत
 योऽसौ प्रकृतोऽश्वमेध सवत्सरमश्वस्य चारणकाल स विकल्प्यते ॥६॥

अर्द्धमासमश्वचारयित्वैतेन यजेत* ॥ ७ ॥

अर्द्धमासमश्व चारयित्वा एतेन पतन्तकेन यजेत ॥ ७ ॥

ज्योतिष्टोमो वै तस्यातिरात्रस्तृतीयमह स्यात् तेन
 मासम* ॥ ८ ॥

ज्योतिष्टोमो वा अतिरात्र एतस्य पतन्तकश्च ॥ ८ ॥

गौर्वा तेन त्रीन्* ॥ ९ ॥

* शास्त्रायणोऽप्येवम् ।

तरात्रस्तृतीयमह स्यात् तेन यजमानस्त्रोन्मासानश्च
चारयेत् ॥ ९ ॥

आयुर्वा तेन षट्* ॥ १० ॥

आयुर्वातिरात्र एतस्य पतन्तकस्य तृतीयमह स्यात् तेन यज
मान षण्मासानश्च चारयेत् ॥ १ ॥

प्राकृतस्य वैतेषामङ्गां किञ्चित्तृतीयमह स्यात्* ॥ ११ ॥

प्राकृतस्याश्वमेधस्य वा एतेषा ज्योतिष्टोमादीना यथोद्दिष्टाना
त्रयाणां किञ्चिदेक तृतीयमह स्यात् ॥ ११ ॥

विश्वजिदभिजिद्भूताप्तोर्यामाणां वातिरात्राणामेव* ॥ १२ ॥

अथ वा प्राकृतस्यैव विश्वजिदादीना यथोद्दिष्टाना किञ्चित् तृतीय
मह स्यात् अतिरात्राणामेव ॥ १२ ॥

तेषां स्तोमचोदनैव स्यात् यथा चतुष्टोमसर्वस्तोमयो-
स्तिरात्रेषु च तन्त्रविलोपो न विद्यते † ॥ १३ ॥

तेषां ज्योतिष्टोमादीनामप्तोर्यामात्तानां स्तोमचोदनैव स्यात् न
द्रव्यचोदना यथा चतुष्टोमसर्वस्तोमयो प्रत्याक्षिष्टयो स्तोमचोद
नामात्र भवति एवमेतेषां स्तोमचोदनामात्र स्यात् किं कारण
यस्मात् त्रिरात्रेषु तन्त्रविलोपो न विद्यते ॥ १३ ॥

* द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राह्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतं तथा विशेषश्च कृतः ।

स्वतन्त्रास्त्वेव स्युः कृतलक्षणा हि पुरस्ताच्चोद्युष्मन्निर्वि
विकारात् स्तोमचोदना चतुष्टोमसर्वस्तोमयो * ॥ १४ ॥

अथ यदुक्तं यथा चतुष्टोमसर्वस्तोमस्य प्रत्यक्षशिष्टयोः स्तोम
चोदनामात्रं भवति एवमेतेषां स्तोमचोदनामात्रं स्यात् किं कारणं
यस्मात् त्रिरात्रेषु च तन्त्रविलोपो न विद्यत इति तन्न नत्वेव स्यात्
तुशब्दं पूर्वपक्षनिवृत्त्यर्थं यदुक्तं तेषां स्तोमचोदनैव स्यादिति
तन्न स्वतन्त्रा एव स्युः किं कारणं यस्मात् पुरस्तात् कृतलक्षणा हि
चोद्यन्ते तेषां कृतलक्षणं न चोद्यमानानां स्तोमचोदनामात्रं प्रती
यात् अथ यदुक्तं यथा चतुष्टोमसर्वस्तोमयोरित्यत्र ब्रूम प्रत्यक्ष
विकारात् चतुष्टोमसर्वस्तोमयोः स्तोमचोदनामात्रं प्रतीयते प्रत्यक्ष
विकारं कृत एव मशकेन ॥ १४ ॥

वचनात्तन्त्रविलोपो यथा जामिकल्प सर्वस्वारे † ॥ १५ ॥

अथ यदुक्तं त्रिरात्रेषु च तन्त्रविलोपो न विद्यत इत्यत्र ब्रूम
तन्त्रविलोपो वचनाद्भवति वचनं बलीयं न हि तदस्ति यद्वचनाद्भवति
भवति प्रत्यक्षशिष्टत्वात् ज्योतिष्टोमादीनां श्रुत्यन्तरे ॥ १५ ॥

इति नवमस्य एकादशी कण्डिका ।

* द्राह्यायनीये विशेषोऽस्ति ।

† द्राह्यायनीयेऽप्येषम् ।

अथ द्वादशो कण्डिका ।

त्रयोदश्यामपरपक्षस्य दोक्षेत् जामदग्न्याय* ॥ १ ॥

अश्वमेध उक्त अनन्तर वैत्रिगात्रादय परिभाषासिद्धा
सवे यावज्जामदग्न इति साम्प्रत जामदग्निविगणा विवक्षित स
उच्यत त्रयोदश्यामपरपक्षस्य दीक्षत जामदग्न्यायेति त्रयोदश्या
मिति तिथिनिदेश अपरपक्षस्यति सामान्यविधिप्राप्तस्य प्रतपक्षस्य
प्रत्यास्त्राय दोक्षेत्ति क्रियानिदृश जामदग्न्यायेति जामदग्न्याय
तादर्थ्ये चतुर्थी एष सूत्राय जामदग्नेन चक्षरात्रेण यन्त्यमाण
स्त्रयोदश्यामपरपक्षस्य दीक्षत ॥ १ ॥

तस्य विंशतिर्दोक्षा द्वादशापसद* ॥ २ ॥

तस्य जामदग्नस्य विंशति दोक्षा द्वादशापसद स्यु इह सामान्य
परिभाषा षोणमासी दोक्षा मामापवगा अहोना तथा द्वादशाप
सद षडिति धानञ्जय इति तदिदं सववचनात विक षान् ॥ २ ॥

तत्रोपसत्सु पृथग्घोमानध्वर्युज्जयात् पुरोडाशाः^१स्त
उक्ता ब्राह्मणेन † ॥ ३ ॥

तत्रोपसत्सु पृथग्घोमा पुरोडाशा भवन्ति उक्त जामदग्नि
ब्राह्मणे पुरोडाशिन्य उपसदे भवन्तीति तत्तस्मिन् जामदग्न
उपसदिष्टि पृथग्घोमा पुरोडाशा भवन्ति पृथकशब्दा नानार्थवाची

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम्

नाना उपसदानि प्रधानानि पृथगघोमा एव ते भवन्ति तानध्वयु
 जुञ्ज्यात् पुरोडाशान्ते ब्राह्मणेनैवोक्ता आग्नेय एककपाल इत्ये
 तदादयो द्वादशकपालान्ता अध्वयुग्रहणं कृन्दोग्य आम्नानात्
 तेषां पवमानादेवकोष्णतुसैः स्यातां पौर्वाह्निक्याम उपमद्यामाप
 राह्निक्याञ्च ॥ ३ ॥

समानदेवतो पूर्वाह्णापराह्णयो * ॥ ४ ॥

समानदेवतो तु यदेवतो पुरोडाशौ स्यातां पूर्वाह्निक्यामप
 सदि अपराह्निक्याञ्च ॥ ४ ॥

अग्नेवेहोत्रमित्येतत्प्रभृतय एषां ह्येमा * ॥ ५ ॥

अग्नेवेहोत्रमित्येतदादिभियथाम्नातैमन्त्रैः अनुपूर्वे हेमा भवन्ति
 एकैकेन मन्त्रेण एकैकं पुरोडाशां ह्यते ॥ ५ ॥

तस्यावभृथादुदेत्य द्वादशाहमिष्टिभिर्यजेत ॥ ६ ॥

तस्य जामदग्नस्यावभृथादुदेत्य द्वादशाहमिष्टिभिर्यजेत तस्येति
 पुन शब्दो नियमार्थं नासौ सामान्येन विधिना विकल्पिते निय
 मार्थं तस्यशब्द ॥ ६ ॥

तास्त्रैकएव प्रतिलोमा पुरोडाशा ॥ ७ ॥

तास्त्रिष्टिषु एत एव पुरोडाशा ये उपरिष्ठात् उक्तास्ते स्युः तेनैव
 विधिना समानदेवतो पूर्वाह्णापराह्णयोरिति अयन्तु विशेषं प्रति

* आङ्घ्रायणोऽप्येवम् ।

लोमा द्वादशकपालादथ एककपालान्ता न मन्त्रै प्रातिलोम्यम
 श्रथ दीक्षोपसन्नियमो विशति दीक्षा द्वादशोपसद इति सम्पद्यथ
 उक्त ह्यस्य ब्राह्मणे जगतीच्छदेभि सम्पद्यत इति न दीक्षाभिरुपसद्भि
 उपरिष्ठात् द्वादशभिरिष्टिभि जगती सम्पद्यते कथ पुरोडाशैरुपसत्सु
 च चतुर्विंशतिग्न्यास्त्रिष्टिषु चतुर्विंशत्येव जगतो सम्पद्यते ॥ ७ ॥

वसिष्ठस्य जनित्रे भवत इति स७सर्पस्य चतुर्थेऽहनि
 बृहत्त्यनुष्टुभो पृथगनपूर्वमनुकल्पयेच्चतुर्थे^{११} हि जनित्र
 स्थानम* ॥ ८ ॥

उक्त वसिष्ठस्य जनित्रे भवत इति ते कल्पयत्याचाय्य ससपस्य
 क्रतो चतुर्थेऽहनि बृहत्त्यनुष्टुभो पृथङ्गाना अनुपूर्वम अनुकल्प
 येत् बृहत्या पूर्वम अनुष्टभि उत्तर यस्माच्चतुर्थमहजनित्रस्य
 स्थानम ॥ ८ ॥

तयोर्विकल्प स्यादाषयकल्पन † ॥ ९ ॥

वसिष्ठस्य जनित्रे मशकेनानुकल्पिते तयोराचाय्यकल्पन विकल्प
 स्यत् न तयोर्नियम ॥ ९ ॥

पञ्च शारदीये पशुबन्धर्यजेत सप्तम्यामष्टम्यां वाश्वयुजी-
 पक्षेषु ‡ ॥ १० ॥

पञ्च शारदीये विशेष उच्यत तस्मिन् पञ्च शारदीये ब्राह्मणेन

* ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

‡ ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रद्वय कृत तथा विशेषश्च कृत ।

पशव आम्नाता मप्तदश पृश्नीनुत्ण पञ्चवर्षानित्यवमादय तेषा
विधिविशेष उच्यते पञ्चशारदोये क्रतौ प्रतिमवत्सर पशुबन्धैयजेत
सप्तम्याम अष्टम्या वाश्वयुजोपक्षेषु ॥ १ ॥

वत्सतरीरेवालभेरन्नुश्लोणो विसृजेयु * ॥ ११ ॥

उक्त मप्तदश पृश्नीनुत्ण पञ्चवर्षान मप्तदश पृश्नीस्त्रिवत्सा अप्र
वोतास्तान पयग्निकृतान प्रोक्षितानेतरा लभन्ते प्रेतरेण सृजन्तीति
तत्राय सशय केऽत्रारत्त्रव्या के चोत्सृष्टव्या इति तदयमाचाथ्या
विशिष्टवत्सतरीरेवालभेरन्नुश्लोणे विसृजेयु याम्नात्र वत्सतर्यस्ता
आलम्ब्या ये उच्चाणस्ते उत्सृष्टव्या तेषामालम्बा सोमे भवि
ष्यति ॥ ११ ॥

तेषां यावन्तो भेषमापद्येरुस्तावतोऽन्यानयजुष्कृता-
नपि सृजेयुस्तथाहूपास्तावद्वर्षान* ॥ १२ ॥

पठित यदि रुद्रीभि मन्यताग्रये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपाल
निरूप्याथान्यमालभेत इत्यवमादयोभ्रेषा पठिता अन्येषा चाल
म्भन तेषामुतसृष्टाना उत्तणा यावन्तो यावत्परिमाणा भेषमाप
द्येयु तावन्त अन्यानयजुष्कृतान अकृतसंस्कारान तेष्वपि सृजेयु
तद्रूपास्ते पृश्नि चित्रा अप्रवीता अनामितः नवनीतवच्चित्रा राजीवा
पद्मवच्चित्रा सारङ्गोवर्णान्तराषध्वस्ता पिशङ्गो मासवर्षा अरुणा
गरुडकपिला भेषमापन्ना यद्रूपानेव यावद्वर्षास्तःवद्वर्षानेव च ॥१२॥

* वाच्यायनीोऽप्येवम् ।

पष्ठ्यां शरदि कार्तिके मासि यजेत * ॥ १३ ॥

पञ्चसु सवत्सरेषु गतेषु या षष्ठो शरत त । कार्तिके मासि
पञ्चशरदीयेन यजेत ॥ १३ ॥

तस्य द्वादशापमद * ॥ १४ ॥

तस्य पञ्चशरदीयस्य द्वादशापमद स्य षडिति धानञ्जय
इत्येतन्निवत्तयति ॥ १४ ॥

ततोये षड्रात्रे पञ्चमस्याङ्ग प्रत्यवरोहीण्यकथानि स्यु
रित्याचार्या अभ्यासग्योच्छत्र यथा देवानां पञ्चरात्र † ॥ १५ ॥

द्वौ षट्हा परिभाषितौ क्रतौ षडह आयु कामषडहश्च
ततोय किञ्चिद्विवक्षित तदुच्यत तत्र पठति अभ्यासञ्च पञ्चाह
इति ततोय षड्रात्रे पञ्चमस्याङ्ग प्रत्यवरोहीण्यकथानि स्युगिति
एवमाचार्या मन्यन्ते कस्मात् यस्माद्त्राभ्यासगृह्णाद्यत यथा देवाना
पञ्चरात्रे तत्र पञ्चमेऽहनि प्रत्यवरोहीण्यकथानि तस्मादिहापि तथैव
स्यात् अभ्यासग्रातिदेशात् ॥ १५ ॥

रात्रिकारितस्तत्र प्रत्यवरोह इति गौतमस्वर्यास्त्रशा-
न्येव स्युरिति † ॥ १६ ॥

† गौतम आचार्य आह देवाना पञ्चरात्र पञ्चमेऽहनि रात्रिभवति

* ब्राह्मणायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्र कृतम् ।

† इत्यायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृत तथा विशेषश्च कृत

तच्चारितस्तत्र प्रत्यवरोह इह पुन पञ्चममह उक्थसस्यम एव भवति
तस्मात् तत्र त्रयस्त्रिंशान्येव स्वरिति यातु प्रत्यवरोहस्य निमित्त
रात्रि सा विप्रजिति करिष्यति तत्र प्रत्यवरोहो भविष्यति ॥ १६ ॥

सप्तरात्राणां प्रथमस्यातिरात्र एकविंशान्युक्त्यानि
स्युज्योतिष्टोमप्रदेशात् ज्योतिष्टोमप्रदेशात्* ॥ १७ ॥

सप्तरात्राणां प्रथमे पठति पृश्च षडङ्गो महाव्रतमतिरात्र इति
तत्राय मशय महाव्रते किमुक्त्यानि व्रतस्त्रोममनुवत्तताम अथैक
विश्वस्त्रोमानि भवन्ति एतस्मिन् मशये अथमाचार्य्य आरभते सप्तदश
रात्राणां प्रथमस्यातिरात्र एकविंशान्युक्त्यानि स्वरिति यस्मात्
ज्योतिष्टोमप्रदेश क्रियते तस्य ज्योतिष्टोमोऽतिरात्र षोडशिमानीति
शेषा अहोना परिभाषासिद्धा यावत्पौण्डरीक इति ॥ १७ ॥

* द्राक्ष्यायणेनेतेन सूत्रद्वय कृत तथा विशेषश्च कृत ।

इति नवमस्य द्वादशी कण्डिका ।

इति नवम प्रपाठक समाप्त ।

दशम प्रपाठक ।

अथ प्रथमा कण्डिका ।

दीक्षाक्रयप्रसवोत्थानानि सर्वमन्त्रेषु पूर्वपक्ष उपपाद-
येय* ॥ १ ॥

अहोनानन्तर मन्त्राणि वक्तव्यानि तानि विवक्षुर्गाचार्य्य परि
भाषामारभते दीक्षाक्रयप्रसवोत्थानानि मन्त्रेषु पूर्वपक्षउपपा
दयेयुरिति दीक्षा च क्रयश्च प्रसवश्च उत्थानञ्च दीक्षाक्रयप्रसवो
त्थानानि तस्मिन्नहनि दीक्षेरेन यथैतानि मन्त्राणि पूर्वपक्षे भवन्ति
सवशब्दो निरवशिषवाची ॥ १ ॥

तेषामेकस्थानुपपत्तौ क्रयोऽपरपक्षे स्यात* ॥ २ ॥

तेषा दीक्षादीनामेकस्थानुपपत्तौ क्रय अपरपक्षे स्यात अनुप
पत्तिरसामर्थ्य कालस्य सम्पादने ॥ २ ॥

प्रसवश्च यदि द्वे* ॥ ३ ॥

यदि द्वे न सम्भवेयाता प्रसवश्च अपरपक्षे स्यात क्रयश्च इति
प्रकृतम् ॥ ३ ॥

* द्राक्ष्यायणोऽप्येवम् ।

त्रिषूत्यानमेव पूर्वपक्षे स्यात्* ॥ ४ ॥

त्रिष्वनुपपद्यमानेषु उत्थानमेव पूर्वपक्षे स्यात् एषामुदाहरणमात्रमुच्यते क्षुल्लके द्वादशाहे तथा विश्वसृजामयने सप्तत्रिंशत्समाख्य चत्वारि स्यु यथाक्रम क्षुल्लकतापश्चिते तावद्दीक्षाक्रयप्रसवोत्थानानि सर्वाणि पौणमास्या दीक्षितानां पूर्वपक्षे उपपद्यन्ते द्वादशाहे पूर्वपक्षस्य सप्तम्या दीक्षित्वा द्वादशदीक्षास्ततः अपरपक्षस्य चतुर्थ्या क्रय सम्यद्यत एव दीक्षाक्रयप्रसवोत्थानानि त्रीणि पूर्वपक्षे सम्यद्यन्ते विश्वसृजामयने पूर्वपक्षस्य षष्ठ्या दीक्षित्वा अपरपक्षस्य तृतीयाया क्रय सम्यद्यते अमावस्या प्रसवे सहस्रमवत्सर इति सप्तत्रिंशद्द्राघेषु व्रतवत्सु सर्वेष्वमावास्याया दीक्षित्वा तस्मिन् काले सह सत्याभिषडहानि मन्वतसरादधिकानि कृत्वोत्तिष्ठेयुरिति अमावास्याया दीक्षितानां दीक्षाक्रयप्रसवा अपरपक्षे भवन्ति उत्थानमेव केवलपूर्वपक्षे सम्यद्यते ॥ ४ ॥

तेषां द्वादशदीक्षास्तथोपसर्गोऽनादेशे ॥ ५ ॥

तेषां सत्राणां द्वादशदीक्षा स्यु तथोपसर्गो द्वादशैव अनादेशे तेषां ग्रहणं त्रिषूत्यानमेव पूर्वपक्षे स्यादेतदनन्तरमनादेशे मासदीक्षिता भवन्ति सवत्सरमुपसृज्जिञ्चरन्ति ॥ ५ ॥

सांवत्सरिकेभ्यश्चाङ्गं दीक्षाणां यथाकानो ॥ ६ ॥

* ब्राह्म्यायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्म्यायणेनेतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

सर्वत्सरिकेभ्यश्च सत्रेभ्य ऊर्द्ध दीक्षाणा यथाकामो स्यात् या-
धाकाम्यमिष्टत प्रवृत्ति सावत्सरिकानि गवामयनादीनि सत्राणि ॥६॥

प्रथमे पञ्चदशरात्र एकान्नविंशतिर्दीक्षा इति धानञ्जय्य
एकाष्टका महाव्रतममावास्यातिरात्र इति ह्याहेति* ॥ ७ ॥

प्रथमे पञ्चदशरात्रे एकान्नविंशति दीक्षा स्यु इत्येव धानञ्जय्य
आचार्य्य आह एव हि ब्रह्मणमाह एकाष्टकामहाव्रतममावास्याति
रात्र इति एव क्रियमाणे एष कल्प सम्पद्यते पौर्णमास्या दीक्षिताना
एकान्नविंशति' दीक्षा कृत्वा पूर्वपक्षस्य चतुर्थ्या क्रथ तत अपरपक्षस्य
प्रतिपद्यतिरात्र कृत्वा षडहकृत्वा अष्टम्या महाव्रत तत पुन षडह
कृत्वा अमावास्यायामतिरात्र ॥ ७ ॥

अष्टादशेति गौतम पौर्णमास्यतिरात्र इति ह्याहेति* ॥८॥

गौतम आचार्य्य आह अष्टादशदीक्षा स्वरिति यस्मादेव ब्राह्मण
माह पौर्णमास्यतिरात्र इति अत्रापि पौर्णमास्या दीक्षिताना
अष्टादशदीक्षा कृत्वा तृतीयाया पूर्वपक्षस्य क्रयो भवति तत पौर्ण-
मास्या प्रायणीयोऽतिरात्र तत षडह कृत्वा सप्तमी लङ्घयित्वा
अष्टम्या महाव्रत कृत्वा अमावास्यायामतिरात्र नत्वेषन्यायो युक्त न
हि लङ्घनमङ्गो युक्त सन्तानविरोधात् तस्मात् न्यूनमपरूपक्ष विधाय
कल्प कुर्यात् ॥ ८ ॥

आतिकल्पो वा* ॥९॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

जातिकल्पो वा स्यात् दीक्षोपदा जातिकल्पस्तु तेषां द्वादश
दीक्षासंघोपसर्गादेऽनादेश इति ॥ ९ ॥

षोडशरात्रप्रभृतीनि त्रिंशद्रात्रान्तान्यष्टादशदीक्षाण्यै
कान्नपञ्चाशद्रात्राणि च* ॥ १० ॥

षोडशरात्रादारभ्य यावत् त्रिंशद्रात्रमिति एतानि सर्वाण्यष्टा
दशदीक्षाणि स्युः एकान्नपञ्चाशद्रात्राणि च सर्वाणि अष्टादशदीक्षाणि
स्युः एतेषां सर्वेषां पौर्णमासी दीक्षा क्रयप्रसवोत्यानानि सर्वाणि
पूर्वपक्षे सम्पद्यन्ते ॥ १ ॥

द्वादशाहप्रभृतीनि सत्राणि* ॥ ११ ॥

द्वादशाहप्रभृतिसत्रस्यारभन्ते प्रभृतिशब्द आदौ वर्तते इदं हि
द्वादशाहप्रकरणे तेनारभ्यते द्वादशाहप्रभृतीनीति विशेषश्च विव
क्षित ॥ ११ ॥

तेन यजेताप्यहीनभूतेनाहीनलिङ्गानि ह्यस्मिन् ब्राह्मण
दर्शयति यथैकदीक्षणम् † ॥ १२ ॥

तेन द्वादशाहेनाप्यहीनभूतेन यजेत् अपि सत्रभूतेन अपिशब्द
अप्यहीनभूतेन यजेत् किं पुन सत्रभूतेनेति यस्मात् अस्मिन्नहीन
लिङ्गानि ब्राह्मण दर्शयति यथा एको वा शीघ्रेतेति यद्गौरीवितेना-
हीनानीति यजमान वा अनुप्रतिष्ठन्तमित्येवमाशीनि ॥ १२ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रयं कृतं तथा विशेषश्च कृतं

प्रथमेऽहन्याचार ब्रह्मसाम कुर्वन्नौधसस्यर्त्तुं कुर्यात्*

॥ १३ ॥

य पुरा पुण्ये भूत्वा पश्चात् पापीयान स्यादाचार ब्रह्मसाम कुर्वीतेति तदाचार प्रथमेऽहनि ब्रह्मसाम कुर्वन्नौधसस्यर्त्तुं कुर्यात् ॥ १३ ॥

तस्यौष्णिहमकाक्षरणिधनेऽस्थाने स्यान्नौधस वा † ॥ १४ ॥

तस्याचारस्य यत्किञ्चिदौष्णिह साम एकाक्षरणिधनं स्यात्
आचारं ह्येकाक्षरणिधनं नौधसं वा तस्य स्थाने स्यात् ॥ १४ ॥

अनाचारस्तूष्णिह्यु वाहृतानामनेकाक्षरणिधनानि चात्र
भ्यिष्ठानि सामानि † ॥ १५ ॥

नन्वेव स्यादनाचारस्तूष्णिह्यु वाहृतानां अक्रिया किञ्च अने-
काक्षरणिधनानि चात्र उष्णिहि दृश्यन्ते भ्यिष्ठानि सामानि क्रिय-
माणानि ॥ १५ ॥

तत्र पौष्कलं कुर्यात् ज्योतिष्टोमप्रायाणि च्यात्र सामानि†
॥ १६ ॥

तत्र तस्मात्तूष्णिहि पौष्कलं कुर्यात् यस्मात् तस्मिन्नहनि ज्योति-
ष्टोमप्रायाणि सामानि प्रायेण ज्योतिष्टोमसामानि ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणायणीये विशेषोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रेणैव ज्ञातम् ।

इति दशमस्य प्रथमा कण्डिका ।

अथ द्वितीया कण्डिका ।

शर्करीषु षोडशिना स्तुवीतेति गौरीवित महानाम्नीषु
स्यादृकचोदना हि तत्प्रकरणे* ॥ १ ॥

षोडशप्रकरणे चतुर्थेऽहनि पठति गौरीवितमधिकृत्य शर्करीषु
षोडशिना स्तुवीतेति तत्राय मशय किमत्र शक्यं गौरीवितस्य
अचञ्चोद्यन्ते अथ सामचोदनैवेयम इति कुत पुनरय मशय चोद-
नात् एव शर्करीषु षोडशिना स्तुवीतेति अधिकरणे पक्षेण सप्तमी
श्रूयते शर्करीषु अथ गौरीवितेन साम्ना स्तुवीरन्नाति अथ दृष्टा
एता महानाम्ना षोडशिसामेति क्त्वा अग्नि सामचोदनेति अग्नि
राश्रयेण साम्ना आश्रयेण च चोदनेति मशये आचार्य इदं सूत्रमा
रभते शर्करीषु षोडशिना स्तुवीतेति यदेतद्वाङ्मण तत्र गौरीवित
महानाम्नीषु अथ स्यात् कि कारण तस्य प्रकरणे यस्मादृकचो
दना ॥ १ ॥

महानाम्न्यस्त्वेव षोडशिसाम स्युर्नद्येतास्वन्यत्सामाप-
द्यते* ॥ २ ॥

तुशब्द पक्षमिदृत्त्यर्थं यदुक्तं गौरीवित महानाम्नीषु स्यादिति
तत्र महानाम्ना एव षोडशिसाम स्यु यस्मादेतासु न कदाचिदपि
अन्यत्सामापद्यते अन्यासु अथ दृश्यन्ते अन्यानि सामानि आपद्य
मानानि एतासु न कदाचिदप्यन्यत्सामापद्यते ॥ २ ॥

* वाचायनीयेन सूत्रस्य कृतम् ।

अपि च पृष्ठस्तोत्रीयेषु परोक्षाणि कुर्वन्नैतासु नित्य
वत्सा करोति* ॥ ३ ॥

अपिह भगकाचार्य्यं पृष्ठस्तोत्रीयेषु परोक्षाणि कल्पयन् पञ्च
मात्परोक्षाणि प्रत्यक्षाणि प्रत्यक्षेषु पृष्ठस्तोत्रीयेषु कल्पयति पाञ्च-
मिक परोक्ष नित्यवत्सा नैतासु करोति एतमेव न्यायमनुपगम्य न ॥३॥

कृताश्चैतस्मि स्थाने वज्रस्य* ॥ ४ ॥

कृता महानाम्न्र षोडशिसाम वज्रस्य न ह्येतास्वन्यत्साम किञ्चि
दृष्ट प्रतीयते दृष्टप्रत्ययोन्यायतस्मान्महानामन्य एव षोडशि
साम स्यु न तासु गौरीवित स्यात् ॥ ४ ॥

विराट्स्वनुष्टुप्सु च गौरीवितमेव स्यात्स्वाग्प्रायाणि हि
षोडशिसामानि † ॥ ५ ॥

विराट्स्वनुष्टुप्सु चाद्यमान गौरीवितमेव स्यात् यस्मात्स्वार
प्रायाणि हि षोडशिसामानि दृष्टानि आसितादीनि ॥ ५ ॥

शर्करोणां काम्यानि निधनानीडास्थानेषु स्युरित्याचार्या
स्तद्वि भ्रयिष्ठम्* ॥ ६ ॥

शर्करोणा काम्यानि निधनानि चोदितानि गायत्रमयन स्वणि
धत्त ब्रह्मवर्चसकामस्य वैष्टुभमयनमथकारनिधनमीजस्कामस्य
जागतमयनमिडानिधन पशुकामस्य इति तदेतेषा निधनानां

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम्

किं स्थानमिति उच्यते यावत् इडा महानास्त्रीषु तासां स्थानेषु
तानि निधनानि स्युरिति तस्माद्भूयिष्ठ निधनमिडामहानास्त्रीषु ॥६॥

ऊध स्वेवेति गौतमधानञ्जप्यावत्र हि निधनवाद वदति*

॥ ७ ॥

गौतमधानञ्जप्यावाचार्यावाहतु एतानि काम्यानि निधनानि
ऊध स्वेन स्यु यस्मादेतस्मिन्निधनवाद वदतीति इडे अभितोऽथ
कारमिति एतदधिष्ठत्य काम्यानि निधनानि पठन्ति ॥ ७ ॥

अथकारस्थान इति शौचिवृत्तिरेवमन्वीयान विकार †

॥ ८ ॥

शौचिवृत्तिराचार्य आह अथकारस्थाने काम्यानि निधनानि
स्युरिति एव क्रियमाणे अन्वीयान विकारो भवति ऊध सु क्रिय-
माणेष्वनन्वो विकारो भवति अथकारस्थाने च क्रियमाणे अन्वी-
यान् विकारो भवति ॥ ८ ॥

अनियमात्सर्वेषु निधनस्थानेष्विति कौत्स † ॥ ९ ॥

कौत्स आचार्य आह न नियमितमस्य निधनस्य स्थाने काम्यानि
निधनानि स्युरिति अत्र अनियमात्सर्वेषु निधनस्थानेषु स्युरिति ॥ ९ ॥

* ब्राह्मणसूत्रेणैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणसूत्रेष्वेवम् ।

‡ ब्राह्मणसूत्रेषु विशेषोऽस्ति ।

उत्तमया स्तोत्रीयया सयुक्त पुरीषमानन्तर्यादिति
ञ्जप्य * ॥ १० ॥

तिस्रः स्तोत्रीया पठित्वा पुरीष पठति तत्किं पुरीष ऋ
नाम्नीषु सकृत्प्रयोक्तव्यम् अथ पृथगेव तदिति उच्यते उत्तम
स्तोत्रीयया सयुक्त पुरीषम आनन्तर्याद्धेतास्तस्मिन् मयोज्यम उत्त
मया सह युज्येत यावत्काल उत्तमता प्रयुज्यत तावत्काल पुरीषाणि
प्रयुज्यन्ते ॥ १ ॥

शर्करोभिः स्तुत्वेत्यपवर्ज्यं पुरीषेणेत्याह तस्मादसयुक्त
स्यात् † ॥ ११ ॥

शर्करोभिः स्तुत्वा पुरीषेण स्तुवते पशवो वै शक्यागोष्ठ पुरीष
मिति ब्राह्मण शर्करोभिः स्तुत्वेत्यपवर्ज्यं अपवर्गं कृत्वा समाप्तिं कृत्वा
पुरीषेणेत्याह तस्मादसयुक्तं स्यात् सकृत्कुर्यादित्यथ ॥ ११ ॥

पर्यायान्ते स्यात् स्तोत्रान्ते वा ॥ १२ ॥

पुरीषप्रयोग इति शेष ॥ १२ ॥

पञ्चमेऽहनि रायोवाजीय ब्रह्मसाम कुर्वन्स्तस्य स्थाने
कुर्यात् यत् कल्पवृत्तेनोपपन्नम् † ॥ १३ ॥

ऽ उक्तं बौहद्विर ब्राह्मणाय रायोवाजीय वैश्वार्येति तत् यदा

* ब्राह्मणायणीये विशिष्टेऽस्ति ।

† ब्राह्मणायणीयेऽप्येवम् ।

‡ ब्राह्मणायणीये एतन्नास्ति ।

किं स्या

तानि तेष्वहनि राघोवाजीय ब्रह्म साम स्यात् तत् कुर्वन् तस्य स्थाने
 च यत् कल्पवृत्तेनोपपन्नं तदेतत् कल्पवृत्तं साम यदरण्ये गेयम्
 वा कल्पेन च वृत्तेन च वृत्तं हृन्द ॥ १३ ॥

॥ ७

बार्हद्गिरि कुर्यादरण्ये गेयं हि सच्छन्दस्यञ्च समाने

चाहनि दृष्टम्* ॥ १४ ॥

उ

बाहद्गिरिमेव कुर्यात् ब्रह्मसाम यस्मादरण्ये गेयं तत् सच्छन्दस्यञ्च
 तस्मिन्नेवाहनि दृष्टं तदेव कल्पवृत्तनोपपन्नम् ॥ १४ ॥

पार्थुरश्म कुर्वन् बार्हद्गिरिस्यर्क्षुं कुर्यादचामसञ्चाराय ।

॥ १५ ॥

पार्थुरश्म ब्रह्मसाम कुर्वन् बाहद्गिरिस्यर्क्षुं कुर्यात् अचामसञ्चाराय
 रार्थं यदि हि स्वासु कुर्यात् अचा सञ्चारं स्यात् अतएव राघो
 वाजीय करिष्यन्ते ॥ १५ ॥

इति दशमस्य द्वितीया कण्डिका ।

अथ तृतीया कण्डिका ।

दशमस्थाङ्कोऽनङ्गमेकं मानसं ब्रुवते वह्निष्पत्नीसयाज-
 त्वादस्तोत्रस्थानं हि* ॥ १ ॥

* ब्राह्मण्ययोगैस्तेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मण्ययोगैस्तेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

गवामयनप्रकरणे द्वादशाहस्य दशाहानि भवन्तोत्येवम्
 कृत्याह अथैतत् दशममहरिति तस्मिन्नधिकरण मानसम्
 तत्राय सशय किमेतन्मानस दशमस्याङ्गम अथानङ्गमिति कुत पु
 रय सशय अङ्गमनङ्गमिति तत्कारणमस्मिन्नव वन्ध्यत अथाङ्गमनङ्ग
 मिति कि पुनरेतस्याश्चिन्ताया प्रयोजन यद्यनङ्ग तत को विशेष
 स्यादिति उच्यते मशकेन द्वादशाहविचारेषु अथापरे दश भवन्ति
 यथा स्नाम प्रथममहस्तथा स्तोमोऽय सवा दशरात्र स्यात् तेन तेज
 स्नामो ब्रह्मव्रचमकामो वा यजेतेति एव द्वितीयादिव्वह सु य
 स्तोमास्तै प्रतिकाममेकैकन स्तोमेन सर्वाणि दशाहानि भवन्ति
 तद्यदि तावन्मानस दशमस्याङ्ग ततस्त्विवृदादिभि स्तोमे पतिकल्प
 मानसेनापि भवितव्य तथा दशमिकेन स्तोमेन दशरात्र क्रियमाने
 मानसेनापि स्तोमेनात्र भवितव्यम् अथ पुनरनङ्ग तत मान
 सिकेन स्तोमेन नात्र भवितव्य सोऽयमाचार्य एवमथ परिविवक्षु
 पुनरारभते दशमस्याङ्गोऽनङ्गमिति दशमस्याङ्ग एके आचार्या
 मानसम् अनङ्ग ब्रुवत गुणप्रधानमेकदेशोऽङ्गम् अवयवइत्येकोऽर्थ
 न अङ्गम् अनङ्ग कस्मादनङ्ग ब्रुवते बहिष्पत्नीसयाजत्वादिने यस्मात्
 पत्नीसयाजेभ्यो बहिरेतत अस्तोत्रस्थाने ह्येतत स्त चाणि सर्वाणि
 प्राक् पत्नीसयाजेभ्योऽपवृज्यन्ते ऊह्व पत्नीसथाजेभ्य स्तोत्रानाम
 प्रवृत्ति तस्मादनङ्गम् ॥ १ ॥

अग्निष्टोमावभित इति* ॥ २ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

किं स्या

दादशाहत्राह्ण अथै मध्य उक्थ्या अग्निष्टोमावभित इति
 तानि हि मानस दशमस्याङ्गमभविष्यत अग्निष्टोमत्वेन तस्यापवर्णन
 उभविष्यत दशमस्य मानस हि तत्रयोदश स्तात्र तत्र दशममहर्त्य
 ॥ ७ 'प्रष्टोमोऽभविष्यत ॥ २ ॥

- अवयवेन चास्य सर्ग वदति* ॥ ३ ॥

किञ्चान्यत अस्य मानसस्य अवयवेन एकदेशेन सर्ग वदति सर्ग
 सृष्टिरित्यनर्थान्तरम अह सोत्राणा सर्वेषा आत्माभ्यासक्रिया अस्य
 पुनर्मानसस्य अवयवेन एकदेशेन क्रिया वदति मनसोऽपावतयति
 मनसा हिङ्गरोति मनसा प्रस्रौति मनसोऽजायति मनसा प्रतिहरति
 मनसा निधनमुपयन्तीति एव एभि कारणैरनङ्ग सदित्युच्यते ॥३॥

अङ्गन्तु स्यादधिकृत्याम्नानात* ॥ ४ ॥

तु शब्द पक्ष व्यावर्तयति यदुक्तं दशमस्याङ्ग अनङ्ग मानस
 मिति तत्र अङ्गमेव स्यात् यस्मादधिकृत्य दशममह मानसमाज्ञात
 कथमनङ्ग स्यात् ॥ ४ ॥

अस्तोत्रस्थानमित्येकस्तोत्रस्यापि स्वातन्त्र्य न विद्यत*

॥ ५ ॥

न हि कदाचित् पश्याम एकस्तोत्रस्य स्तन्त्रभावो वर्तमान
 तस्मादस्तोत्रस्थानमित्याह ॥ ५ ॥

अग्निष्टोमावभित इति वादमात्रं यथा यदुक्थो य
क्रतोरनन्तरयायेत्यतिरात्रस्य गवामयने* ॥ ६ ॥

अथ यदुक्तमग्निष्टोमावभित इति चाहेत्यत्र ब्रूम वादमा
मेतत् यथा गवामयने अतिरात्रस्य वादमात्रं ज्योतिष्टोमो
भवति यज्ञसुखं तदृध्नुवन्ति यदुक्थो यज्ञक्रतोरनन्तरयाजेति न
कदाचित् ज्योतिष्टोम उक्थ्य प्रायणोभ्यो भवति गवामयन उक्था
नि दृष्ट्वा वादमात्रं प्रवृत्त एवमेतद्वादमात्रं अग्निष्टोमावभित
इति ॥ ६ ॥

नच सर्गावयवादाधिकृत्यान्नातमनङ्गं ७ स्यात् यथा रथ
न्तरं ज्योतिष्टोमस्य ॥ ७ ॥

यदुक्तं अवयवेन चास्य सग वदतीत्यत्र ब्रूम अहेतुरथ न हि
अधिकृत्यान्नातं सगावयवमात्रादनङ्गं स्याद्यथा रथन्तरं ज्योति
ष्टोमस्य ज्योतिष्टोममधिकृत्य आन्नातं रथन्तरं मावायथन्तरमन्व-
पद्यतेत्येकदेशान्नातं न हि रथन्तरं ज्योतिष्टोमस्य अनङ्गं भवति
प्रजापतिरकामयत बज्रं स्या प्रजायेयेति मत्स्यो मनमा ध्यायेत् तस्य
यन्मनस्यासीत् तद्गृह्णन्मभवत्स आदीधीत गर्भो वै मेऽयमन्तहितस्त
वाचा प्रजनथा इति सुवाच व्यसृजत सा प्राग्रथन्तरमन्वपद्यतेति
एवमेते हेतव प्रसक्तास्तस्मादङ्गमेव मानसं स्यात् इत्यमस्येति ॥ ७ ॥

अतिरात्रयो षोडशिन्यनादिष्टे प्रतिषिद्धे वा क्रियमाणे

* द्राक्षायणोऽप्येवम् ।

किंस्वा

तानि ते विराडुपपद्यते कुर्यादेन तत्रेत्याचार्या द्वादशाहे हि

यते न गवामयने तत्र तथोपपद्यते* ॥ ८ ॥

॥ ७ ॥ इह सचेपु प्रायणीयोदयनीयाप्रतिगात्रो पठति तत्र कस्मि
 षत षोडशिनमादिशति कस्मिञ्चित्प्रतिषेधति यत्र पुननादेशि न
 प्रतिषेध तत्र कथ षोडशी कत्तव्यो न कत्तव्य इत्येतस्मिन्नथे आचार्य
 परीक्षामागभते अतिरात्रयो प्रायणीयोदयनीययो षोडशनि
 अनादिष्टे अप्रतिषिद्ध क्रियमाणेऽस्मिन्यत्र विराट् उपपद्यते कुर्यादेन
 षोडशिन तत्र इत्याचार्या आहु यस्मात् द्वादशाहे क्रियते न गवा
 मयने तत्र तथोपपद्यते तत्र तयोर्द्वादशाहगवामयनयो क्रियमाणे
 चाक्रियमाणे च षोडशनि विराडुपपद्यते तत्र दशाहे यदि षोडशि
 क्रियते अतो विराट् सम्पद्यते गवामयने क्रियमाणे प्रायणीयोदय
 नीययोरतिगात्रयो षोडशनि विराट् सम्पद्यते ॥ ८ ॥

अकारणान्तु सम्पद्बहवो ह्यविराट् सम्पन्ना कारणञ्चा
 पूर्वस्य विधेर्न विद्यते* ॥ ९ ॥

प्रतिपत्ते यदुक्त सम्पत्कारण षोडशिन इति तत्र न कारणम
 अकारणम अनिमित्त सम्पत् हेतु निमित्त प्रमाण कारणमित्यनर्था
 न्तर बहवो ह्यविराट्सम्पन्ना बहवो हि यज्ञा न विराट् सम्पन्ना
 किञ्चान्यत्कारणमपूर्वस्य विधेर्न विद्यते अपूर्वस्य प्रथमौत्पत्तिकस्य
 विधे कारण न विद्यते यस्मात् द्वादशाहगवामयनयो, षोडशिका

षोडशिन न विराटसम्पद्यम अपूवणवासो तयोगैत्यत्तिको विदि
प्राकृतस्य ॥ ९ ॥

याथाकामी स्वतिरात्रस्य प्रकृतौ तस्मादिहापि तत्र
स्यात् ॥ १० ॥

अतिरात्रस्य तु ज्योतिष्टोमस्य प्राकृतस्य तत्र याथाकामा
भवतीति षोडशिन क्रियमाणे अक्रियमाणे वा याथाकाम्य नाम
दृष्टत प्रवृत्ति ज्योतिष्टोमोऽतिरात्र षोडशिनानिति तस्मात् येषु
सत्रेषु प्रायगीयोदयनोययोगतिरात्रयो षोडशी नादिश्यते नापि
प्रतिषिध्यते तेषु याथाकाम्य स्यात् ॥ १ ॥

नियमार्थो तु विधिप्रतिषेधो । ॥ ११ ॥

यौ तौ विधिप्रतिषेधो कचिद्धिधान कचित्प्रतिषेध तौ निय
मार्थौ ॥ ११ ॥

पूर्वस्मिन्स्त्रयोदशरात्रे व्यूढाश्कन्दोमा सोमसामा-
देशाद्गोर्वितस्य चानादेशात् † ॥ १२ ॥

पूर्वस्मिन्स्त्रयोदशरात्रे पठति अतिरात्र पृथ्व्युदह सर्वस्तोमोऽ
तिरात्रस्त्रवारश्कन्दोमा अतिरात्र इति तत्राय मशय कि कन्दोमा
व्यूढा भवन्ति न व्यूढा इति सर्वस्तोमेन व्यवधानात् अत आचार्य
आरभते पूर्वस्मिन्स्त्रयोदशरात्रे व्यूढाश्कन्दोमा स्युरिति कस्मात्

* आह्वाययोगैतेन सूत्रद्वय कृत तथा विशेषश्च कृत ।

† आह्वाययोऽप्येवम ।

किं च तानि । मास आदेशात् गौरोवितस्य चानादशात् यदि हि समूढा
 १५ व्यन इह सोम माम नादेक्ष्यत् तस्मात् समूढेषु क्कन्दोमेष्ववस्थित
 १६ माम गौरोवितञ्चादेक्ष्यत् यस्मात् समूढेषु क्कन्दोमेषु गौरो
 ॥ ७ ॥ त नास्ति न हि समूढेऽस्ति क्कन्दासना प्रकृतौ प्राक् गौरोवित
 १७ वः तस्मात् ब्यूढाक्कन्दोमा भवन्ति ॥ १२ ॥

गवामयनन्यायेन पृष्ठेऽवच्छिन्ना हि तथा प्रवर्तते*

॥ १३ ॥

गवामयनन्यायेन पृष्ठ्य स्यात् यो गवामयनन्याय स ब्यूढो वा
 समूढो वा तच्चकृष्टवह्विष्यवमान तस्मात् यत्र यत्रावच्छिन्नस्तत्र तत्र
 तथा प्रवर्तते ॥ १३ ॥

दशरात्रवत्त्वव्यतिरेकात् † ॥ १४ ॥

दशरात्रवत् तु स्यात् न गवामयनन्यायेन अव्यतिरेकात् नाय
 व्यतिरिक्तो दशरात्रात् ॥ १४ ॥

सक्कन्दोमत्वात् † ॥ १५ ॥

अव्यतिरेकात् ॥ १५ ॥

ब्यूहसमाधे † ॥ १६ ॥

ब्यूहसमाधिदत्त ब्यूढाक्कन्दोमा पृष्ठेऽपि ब्यूढे क्रियमाणे समा
 धि कृतो भवति ॥ १६ ॥

* ब्राह्मणायनेतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मणायनीये विशेषेण ६ ।

प्रत्नवचाद्यबहिष्पवमान परेण ह्येतदस्य प्रत्नानुद्धो
इत्याह* ॥ १७ ॥

प्रत्नवचाद्यबहिष्पवमान सिद्ध यस्मात्परेण एतन्मात्र त्रयोदश
रात्रम अस्य प्रत्नानुरूप इत्याह मशक अपवृज्य त्रयोदशरात्र अस्य
प्रत्नानुरूप इति पठति द्वादशाहस्य षोडशमन्तावतिरात्रो त्रयो
दशरात्रे प्रथमस्य कन्दोमस्य कण्वरथन्तरस्य लोके सोमसाम पुनान
सोम धारयत्येतत्सावत्सरिक व्रत मन्त्रेषु यत्रातिरात्रात्पृष्ठसुपयन्ति
प्रथमस्याङ्गोऽस्य प्रत्नानुरूप इति ॥ १७ ॥

इष्टान् दशमस्य प्रत्नानुद्धे । ॥ १८ ॥

कन्दो भवति दशरात्रे ॥ १८ ॥

नवाहयोगाच्च † ॥ १९ ॥

भवत्येतद्बहिष्पवमाने नवाहस्य युक्त्या इति स चेह नवाहोऽस्ति
॥ १९ ॥

सवत्सरादेशाद्रात्रिसन्त्रेषु तथेवाभिप्रववानामभ्यास इति
गौतम † ॥ २० ॥

सवत्सरेऽभिप्रवस्याभ्यासो दृष्ट तत्र च विशेषो दृष्ट अर्षामिम
द्युभक्तम इति गायत्रञ्च यएवञ्चापत्यसन्तनिशाक्करवर्णान्युत्तरेष्विति
तदभिप्रवस्याभ्यास रात्रिसन्त्रेष्वपि केषुचिद्भवति ततसवत्सरे आदेशा

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

किं स्था
तानि ते षष्ठस्य रात्रिसत्रेष्वेवाभ्यासस्तथैव स्यात् एव गौतम आचार्यो

वृत्ते ॥ २० ॥

॥ ७ ॥ त्रयस्त्रिंशद्रात्रे निवृत्तिमुत्तरेषां दर्शयतोचपरे ॥ २१ ॥

त्रयस्त्रिंशद्रात्रे सत्रे निवृत्तिमुत्तरेषाम अपत्यादीना दर्शय
तीति अपर मत नास्य परमपरम अथवा इदमन्यत् इदमपर तस्मा
दन्येषु सावत्सरिको अभ्यास स्यादिति ॥ २१ ॥

इति दशमस्य तृतीया कण्डिका ।

अथ चतुर्थी कण्डिका ।

आवृत्तानां पञ्चाहानां प्रथमस्य पञ्चाहस्य प्रथमस्याङ्को
मानवादिर्बृहती तज्जामि स्यात्सन्तनिना † ॥ १ ॥

कथं निवृत्तिमुत्तरेषा दर्शयतीति तदुच्यते आवृत्ताना पञ्चा
हाना त्रयस्त्रिंशद्रात्रे प्रथमस्य पञ्चाहस्य प्रथमस्याङ्को मानवादि
र्बृहती भवति अथैतथैव पञ्चाहा आवृत्ता आवृत्ताना पञ्चाहाना
प्रथमस्य पञ्चाहस्य प्रथमस्याङ्कोऽभिसेमास आचव इति मानव
मेकस्य तस्यामेवानूप इति तत् यद्यपत्यादीना प्रवृत्ति स्यात्
तत्र तृतीये पञ्चाहे सन्तनि स्यात् तदावृत्तस्य प्रथम तदेव सन्तनि

* आचार्ययोगे एतन्नास्ति ।

† अथैतथैव पञ्चाहा आवृत्ता आवृत्ताना पञ्चाहाना प्रथमस्य पञ्चाहस्य प्रथमस्याङ्कोऽभिसेमास आचव इति मानव मेकस्य तस्यामेवानूप इति तत् यद्यपत्यादीना प्रवृत्ति स्यात् तत्र तृतीये पञ्चाहे सन्तनि स्यात् तदावृत्तस्य प्रथम तदेव सन्तनि

मानवयोजामि स्यात् अनेन कारणेन मन्यामहे अपत्यादीनां स्त्री
सत्रेषु निवृत्तिर्भवति ॥ १ ॥

वैकृतत्वात् तु निवृत्ति* ॥ २ ॥

वैकृतत्वान्तु तेषु पञ्चाहेषु अपत्यादीनां निवृत्ति पञ्चाहाह
ते षडहास्तेषु पञ्चाहेष्विति ॥ २ ॥

पञ्चाहेष्वभिज्ञवन्नं प्रसजेत्* ॥ ३ ॥

पञ्चाहेष्वभिज्ञवप्रसङ्गं न कुर्यात् तस्मादभिज्ञवाभ्यासो रात्रि
सत्रेषु स्यात् सावत्सरिकेभ्योऽयं विशेष ॥ ३ ॥

~~तान् पृष्ठस्तोमपञ्चाहानेकानादेशं प्रकृतं स्यात्~~ ^{स्त्री}

जिदन्ववायान्नाना ब्रह्मसामत्वात्पृष्ठगत षष्ठस्यालोप
ज्योतिर्गौरायरित्यनादेशात् त्रिवृता प्रयन्ति त्रिवृतेः ^{स्त्री} त्रिवृताश्च
चाह † ॥ ४ ॥

य एते पञ्चाहास्त्रयस्त्रिग्रात्रे चोदिता ते अनादेशे ^{स्त्री} सहेप
यादित्यतदादिभिर्हेतुभिः पृष्ठस्तोमपञ्चाहानिति पञ्च ^{स्त्री} तै
तान् प्रत्येकमुन्मीलयिष्याम तान् पञ्चाहानेक आचारि ^{स्त्री} स्वह सु
स्तोमपञ्चाङ्गान् मन्यन्ते किं कारणम् अनादेशे प्रकृति ^{स्त्री} च स्वर
यत्र ह्यादेशो नास्ति तत्र प्रकृते प्रत्ययो भवति इह सर्वे ^{स्त्री}
ह्यशरात्राङ्गवन्ति उच्यते यद्यव पृष्ठस्तोमपञ्चाहानित्येक ^{स्त्री}

* शाङ्खायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

† शाङ्खायणेनैतेन षट्संख्यानानि सूत्रं कृतानि ।

तरणिरिक्षिषासतीति कालेय^५ स्याद्यदहस्तस्य स्तोत्रोये
ऽभीवर्त^६ ॥ ९ ॥

यस्मिन्नहनि कालेयस्तोत्रोयेऽभीवत्त स्यात् तस्मिन्नहनि तरणि
रिक्षिषासतीति कालेय स्यात् असञ्चाराद्भूतो ॥ ९ ॥

स्वरसाम्नोर्वान्यतरस्मिन् रथन्तरस्तोत्रोय कुर्यात् कृता
हि तत्रान्या रथन्तरस्येव व्याचक्षत आचार्या^१ ॥ १० ॥

अथवा स्वरसाम्नो प्रथमवृत्तीययोरन्यतरस्मिन्नेकस्मिन् रथन्तरे
स्तोत्रोय ब्रह्मसाम्नि कुर्यात् यस्मात्तत्र पृष्ठगतस्य रथन्तरस्य अन्या एव
ऽचक्ष कृता एवमाचार्या व्याचक्षते ॥ १० ॥

विशतिशत त्वपि प्रगाथा न धीयते तेभ्यएव प्रयुञ्जीत
स^२रोधो हि चतु शते ॥ ११ ॥

विशतिश्च शतञ्च विशतिशत विशतिशतन्त्वपि प्रगाथा न धीयते
अपरे तुशन्दो हेत्वथ यस्मात् तत्र स एव प्रयुज्यते चतु शते सरोध
स्वस्य पक्ष एव ॥ ११ ॥

तत्र तथैव स्तोत्रवृद्धतो कुर्यात्* ॥ १२ ॥

तत्र तस्मिन् कल्पे तथैव सतोवृद्धतो कुर्यात् यथा चतु शते
द्वतीयेऽहनि ॥ १२ ॥

उद्धरेत्तु पञ्चमादङ्ग * ॥ १३ ॥

यथा सतोऽहृत्य पञ्चमे मासि अस्यामिऽवस्य पञ्चमेऽहनि कृता ता उद्धरेत् प्रभवन्ति हि प्रगाथा हिशब्दो हेत्वथ यस्मात् प्रभवन्ति प्रगाथा ॥ १३ ॥

शौचिवृक्षे पुनर्विपर्यासोऽन्यायेनाकृतक्रिया हि विधान कृता पुनर्वृद्धद्रथन्तरकालेयस्तोत्रीया † ॥ १४ ॥

य पुनरथ शौचित्वे हृहतोत्रिष्टभाविपर्यास षष्ठे मासि अथमन्यायेन कृत कथमन्याय यस्मादकृतक्रिया हि य आस्तुत कुत्रतो यथादुग्धामुप्रमोटेऽन्वन्तदिति अप्रयुक्तप्रतिषेध कृत पुनर्वृद्धद्रथन्तरकालेयस्तोत्रीया तेषा कृताना सता स्वेषु म्यानेषु कृता पुनर्वृद्धसामि प्रयोग ॥ १४ ॥

इति दशमस्य सप्तमी कणिका ।

अथ अष्टमी कणिका ।

विश्रुतिश्रुतस्य तु शेषो विद्यते तेषां सप्तभिः सानो-
वार्द्धतेऽस्तुभिर्धृत्यस्येत्* ॥ १ ॥

विश्रुतिश्रुतस्य प्रगाथानां शेषो विद्यते तेषां सप्तभिः प्रगाथैः

* ब्राह्मणायणाऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

ये च नव सतोबाहतास्तु च तेषां चतुर्भिः षष्ठे मासि त्रिष्टुभोऽव्यत्य
न्येत ॥ १ ॥

त्रयस्त्रिंशत्प्रभृतोन् सह चतुर्विंशेषु कुर्यादुत्तमे च
स्वरसाम्नोत्याचार्या अभिर्वर्तप्रकरणे हि श्रूयन्ते सोऽत्राप्य-
भोर्वर्त इति* ॥ २ ॥

अनन्तर पठति त्रयस्त्रिंशत् प्रगाथेरेतव्य त्रयस्त्रिंशद्देवतास्त्रेव
प्रतिष्ठन्त्यायन्ति चतुर्विंशत्येतव्य द्वादशभिरेतव्य षड्भिरेतव्य चतु-
भिरेतव्य त्रिभिरेतव्य द्वाभ्यामेतव्यमिति त्रयस्त्रिंशत्प्रभृतय कन्या
श्रूयन्ते तान त्रयस्त्रिंशत्प्रभृतोन् प्रगाथान सह चतुर्विंशस्त्रिंशत्प्रभृतवेषु
कुर्यात् उत्तमे च स्वरसाम्न इत्येवमाचार्या आज्ञा यस्मादेते त्रय
स्त्रिंशत्प्रगाथादय कन्या अभिर्वर्तप्रकरणे श्रूयन्ते सोऽत्राप्यभोर्वर्त
इति चतुर्विंशे स्वरसामसु च उत्तम स्वरसामान उद्गृह्णाति तत्र तु
सतावृहतीत्वन भवति सतावृहती उद्गृह्णीति ॥ २ ॥

अन्तरेण त्वेतावार्षेयकल्पेन कृतं षट् प्रगाथमिहापि
तथैव स्यात् † ॥ ३ ॥

नत्वेव स्यात् अन्तरेण चतुर्विंशत्स्वरसाम्नो अपेयकल्पेन मश
केन कृतं षट्प्रगाथम अथने इहापि तथैव स्यात् ॥ ३ ॥

तेषां यत्र सप्तप्रयोगे तृतीये तृतीयेऽहनि सतोवृहत्य उप
पद्येरन् कुर्यादेनास्तत्र † ॥ ४ ॥

(* ब्राह्मण्यगोर्नैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मण्यगोऽप्येवम् ।

तेषां प्रगाथानां यत्र समप्रयोगे कियमाणे तृतीये तृतीये, हनि
सतो बृहत् उपपद्येरन कुर्यादेनास्तत्र ॥ ४ ॥

अनपपद्यमानासु प्रगाथाणव स्युरनाचारो हि षडहेऽ-
न्यत्र तृतीयादङ्ग सतो बृहत्तोनाम्* ॥ ५ ॥

अनुपपद्यमानासु समप्रयोगेण प्रगाथा एव स्युः तृतीयेष्वहं सु
यथा अनाचार षडहेऽन्यत्र तृतीयादङ्ग सतो बृहत्तोनाम अथ हि
समप्रयोग षट्प्रगाथे एवोपपद्यते ॥ ५ ॥

स यथैव पुरस्तात् भोवत्तस्तोत्रीय कुर्यात् तथोपरिष्ठा
दिन्द्रक्रतौ ब्रह्मसामानि निधनवन्त्येव† छाषेयकूपेन कृ-
तम् † ॥ ६ ॥

स येनैव कल्पेन पूर्वस्मिन् पक्षसि अभीवत्तस्तोत्रीय कुर्यात्
आदिकत्यादाग्भ्य यावद्धि प्रगाथ इति तथैतस्मिन् पक्षसि इन्द्र-
क्रतौ प्रगाथे ब्रह्मसामानि निधनवन्ति एव कल्पयेत् यस्मादेवमाषेय
कल्पेन कृतं पूर्वस्मिन् पक्षसि षट् प्रगाथेषु अभीवत्त कृतं उत्तरस्मिन्
इन्द्रक्रतौ षट् सामानि कृतानि ॥ ६ ॥

अतिरात्रचतुर्विंशत्शुभ्यां‡ सह षष्ठो मास पूर्वस्मिन्
पक्षसि ब्रह्मतिरात्राभ्यां प्रथम उत्तरस्मिन्* ॥ ७ ॥

पूर्वस्मिन् पक्षसि अतिरात्रचतुर्विंशे पठित्वा पञ्चायनमासान्
पठति तत्र षष्ठे मासि तत्र पठति उत्तरस्मिन् पक्षसि प्रथम

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायणीये विशेषोऽस्ति ।

व्रत पठित्वा चतुरयनमासान पठति ततो दशरात्रमिश्च मास पठति
तत्र व्रतातिरात्रमधिक पठति तत् षष्ठसप्तमयोर्मासयो पूरण
ददाति अतिरात्रचतुर्षि शाभ्या सह पूर्वस्मिन् पक्षसि षष्ठोमास सम्पूर्णा
भवति उत्तरस्मिन् पक्षसि प्रथमोव्रतातिरात्राभ्याम् ॥ ७ ॥

यदेतानि सामानि न च्यवन्त इति गौरीवितस्योत्तरयो-
र्निहवश्यावाश्वे स्याताऽ सवत्र गवामयनेऽनारभ्य च्यवन्
विदधातीत्येके* ॥ ८ ॥

उक्त ये वै वाचमन्नमादयन्त्यन्नादा भवन्तीति ये वितर्षयन्ति
रूक्षा भवन्ति गौरीवित श्यावाश्वन्निहव एतानि वै सामानि वाचोऽ
न्नमेतेषा वागन्न यदेतानि सामानि न च्यवन्ते वाचमेव तदन्नमा
दयन्ति तेन सर्वेऽन्नादा भवन्ति तद्यदेतानि सामानि न च्यवन्त इति
गौरीवितस्योत्तरयोस्तोत्रीययोर्निहवश्यावाश्वे स्याता सर्वास्मिन् गवा
मयने हि यस्मादनारभ्य एतेषा स्यान्म अच्यवन्त च विदधाति एवमेके
आचार्या मन्यन्ते ॥ ८ ॥

अन्ववेत्य विधिस्त्वार्षेयकल्पेन कृतो गौरीवितश्यावाश्वयो-
र्निहवस्य च ब्राह्मणेन तथा सत्यच्यवनऽ स्यात्* ॥ ९ ॥

अन्ववेत्यन्वगत्य गौरीवितश्यावाश्वयो आर्षेयकल्पेन विधि-
कृत अनुगमनमन्ववाय निहवस्य च अन्ववेत्य विधि कृतो ब्राह्म-
णेन तथा सति कन्ये तेषाम अच्यवन स्यात् ॥ ९ ॥

* द्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

इति दशमस्य अष्टमी कण्डिका ।

अथ नवमी कण्डिका ।

सर्वे सहत्विजो महाव्रतेन सुवीरन्नित्युद्गातविकार एव
स्यादश्रुतिभूता ह्यन्ये* ॥ १ ॥

महाव्रतप्रकरणे सव सहत्विजो महाव्रतेन सुवीरन्नित्येवमधि
कृत्याध्वर्यु शिरसोद्गायदिति परिसंख्यान करोति तत्र किं सवशब्दस्य
निरवशेषवाचित्वात् सर्वेषां स्तवनं अथ परिसंख्यानादध्वर्यादयो
ये परिसंख्यातास्तेषामिति एतस्मिन् मशय आचार्य आग्भते सर्वे
सहत्विजो महाव्रतेन सुवीरन्निति तदेतद्ब्राह्मणम अयमुद्गातविकार
एव स्यात् येनोद्गाता विक्रियते अध्वर्युमैत्रावरुणब्राह्मणाद्वसि
गृहपतिभिस्त एव स्यु अश्रुतिभूता ह्यन्ये न श्रुतिभूता अश्रुतिभूता
अन्य सहत्विज न श्रुतिभूता उच्यन्ते नन्विय श्रुति सवे सहत्विज
इति अत्राह ॥ १ ॥

अवाप्यते च सर्वशब्दस्तेष्वेव † ॥ २ ॥

योऽग सर्वशब्द अयन्तेष्वेवावाप्यते एतद्ब्रु ब्राह्मणम अध्वर्यादीन्
मनसि कृत्वा सर्वशब्द प्रयुङ्क्ते तेन तस्याधिकृतेषु सवशब्दोऽर्थवान्
यथा सवशब्दोऽनभुक्त सर्वैर्ब्राह्मणैर्भुक्तमिति ॥ २ ॥

सह सुवीरन्निति • कर्मसमवायात् भौर्वापय्यचोदनादनु-
पूर्वत्वं स्तवनत्वं स्यात्* ॥ ३ ॥

* द्राष्ट्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† द्राष्ट्यायणोऽप्येवम् ।

सह सुवीरन्निति यदेतत् तदेतस्मिन् कर्मणि समवायात् पौर्वा
पर्य्येचोदनादनुपूर्वं स्तवनं स्यात् यत्तु स्तवनं तद्वद् आनुपूर्व्येण स्यात्
पूर्वापरभावः पौर्वापर्य्यम् ॥ ३ ॥

तिसृभिरुद्गातात्मन उद्गोयेति चोत्तमना जघन्यस्तवनं दर्श
यति* ॥ ४ ॥

तिसृभिरुद्गातात्मन उद्गोयेति चैतदादि ब्रह्मणम आत्मना
जघन्यस्तवनं दर्शयति एव चैतत्सव भवति यथानुपूर्व्येण स्तवन
मिति ॥ ४ ॥

नानादेशस्तवनं कन्दोगानामेव स्यादुद्गातैव सर्वेणोद्गाये-
दिति ह्युक्त्वा तस्य देशान् विदधाति हविर्द्धाने शिरसा स्तुत्वा
सर्वाभ्यां प्रत्यञ्च एयुस्ते दक्षिणेन धिष्णान् परीत्य पश्चान्
मैत्रावरुणस्य धिष्णान्स्थीपविश्येति च ये शिरसा स्तुवते तेषा-
मेवेतरैः स्तवनं दर्शयति † ॥ ५ ॥

यदेतन्नानादेशस्तवनञ्चोदितं हविर्द्धाने शिरसा स्तुत्वा इत्येतदा
दिना तच्छब्दोद्गातामेव स्यात् नेतरेषा यस्मात् अथो ब्रह्मवाङ्म कथं
मध्यर्थुर्ब्रह्मच साम गाथेदित्युद्गातैव सर्वेणोद्गार्येदिति ह्युक्त्वा तस्य
देशान्निदधाति तस्य स्थानान्नि विदधाति उद्गातुं किञ्चान्यत् हवि
र्द्धाने शिरसा स्तुत्वा मरुत्या प्रत्यञ्च एयुस्ते दक्षिणेन धिष्णान् परीत्य

* द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राह्यायणेभ्येतेन सूत्रत्रयं कृतम्

पश्चात् मैत्रावरुणस्य धिष्णप्रस्थोपविश्येति चैष समानकर्त्तृक आदेश
ये शिरसि स्तुवते तेषामेवेतरै स्तवन दर्शयति ॥ ५ ॥

इलान्दमग्निष्टोमसाम कार्यमित्यग्ने तव अवी वय इत्ये-
तासां पूर्वासु तिसृषु स्यात्* ॥ ६ ॥

इलान्दमग्निष्टोमसाम काव्यमिति ब्राह्मण तदिलान्दमग्निष्टोम
साम क्रियमाणम् अग्ने तव अवीवय इत्येतासा षष्णामृचा पूर्वासु
तिसृषु चक्षु स्यात् ॥ ६ ॥

दशाक्षरेष्वार्चिकान्यनुगानान्येव त्वचे भवति यथान्यानि
सामानि* ॥ ७ ॥

तासान्तिस्तृणामृचां दशाक्षरेषु आर्चिकान्यनुगानानि स्यु दशा
क्षराणि दशाक्षरे दशाक्षरे एकैकमार्चिकमनुगान स्यात् एव क्रिय
माणन्तृचे भवति यथान्यानि सामानि ॥ ७ ॥

षड्वृचे स्वस्मिन्नित्याचाया अर्द्धचेष्वनुगानान्येवमसृ
रोधतरोगीतानाम् † ॥ ८ ॥

षड्वृचे सर्वस्मिन् कार्यमित्येवमाचार्या मन्यन्ते एव क्रियमाणे
असरोधतर* पर्वणा ह्यनो भवति अयमृतिषरोध पूर्वस्मिस्तु कन्ये
सरोध ततस्त्वक्रियत् ॥ ८ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणीये विशेषोऽस्ति ।

द्वादशर्च इति शाण्डिल्यस्तत्रापरावाग्नेयो तृचावाहरे
दाते अग्नेऽग्निं त मन्य इत्येवमृत्स्वनुगानानि* ॥ ९ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह द्वादशर्चं स्यात् तत्र तस्मिन् वक्त्रुचा
वुक्त्रौ अपरावाग्नेयो तृचावाहरेदाते अग्नेऽग्निं त मन्य इति एव
क्रियमाणे ऋगुत्पन्नान्यनुगानानि सर्वाणि कृतानि भवन्ति ॥ ९ ॥

चतुर्थमेवानुगानं तृचे स्यादिति वार्षगण्येऽत्र हि निधन-
वाद वदति व्रतमिति भवति स्वरिति भवति शकुन इति
भवतीति भक्तयश्च कल्प्यन्ते नानासामवच्चैनान्येकेऽधीयते-
ऽधीयते † ॥ १० ॥

वाषगण्य आचार्य आह चतुर्थमेवानुगानन्तृचे स्यात् यस्मादत्र
हि निधनवाद वदति व्रतमिति भवति स्वरिति भवति शकुन इति
भवतीति एष निधनवाद भक्तयश्च सर्वा प्रस्तावादय अस्मिन्नेव
कल्प्यन्ते एके च छन्दोगा एतानि पञ्चाप्यनुगानानि नानासामवदेवा
धीयते ॥ १० ॥

* ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रद्वयं कृतं किन्तु तत्र किञ्चिन्व्युत्पन्नमस्ति

† ब्राह्मण्येनेतेन सूत्रचतुष्टयं कृतम् ।

इति दशमस्य नवमी कण्डिका ।

अथ दशमी कण्डिका ।

कन्दोमदशाहयोर्दशमस्य त्रयस्त्रिंशमग्निष्टोमसाम स्या
दित्येके त्रिकं सर्पराज्ञ दशमप्रदेशात्* ॥ १ ॥

गवामयने यत्किञ्चित्वाङ्घ्रि तद्विचारितम् अनन्तरमादित्या-
नामयनमङ्गिरसामयनञ्च तयो सामान्य विचार्यते आदित्यानामयने
अहव्यूह विधाय पठति कन्दोमदशाहोऽष्टाचत्वारिंश प्रथममहरिति
एव दशस्वह सु अष्टाचत्वारिंशादिभि स्तोमै प्रकृतान सोमान प्रत्या
मनति दशमेऽहनि चतुर्विंशन्तोममामनति एवमेवाङ्गिरसामयने च
चतुर्विंशादोसोमान पठति पुनदशमे चतुर्विंशमेवामनति मशकेन
प्रायणीयादृक्क्षामद्रव्य कल्पयित्वा कन्दोमदशाहयोरेकत्र दशमेऽ
हनि पठति मशक अथ यदेव कन्दोमवतो दशरात्रस्य महाव्रतान्ति
ममहस्तदत्र दशरात्रमिति अपरत्र पठति अथ यदेव पूर्वस्य कन्दो
मदशाहस्य दशममहस्तदत्र दशममिति तत्राय सशय कि मशकेन
दशमप्रदेशात् त्रिकत्रयस्त्रिंशौ मानसाग्निष्टोमसाहो स्तोमौ कत्तव्यौ
अथ प्रत्यक्षविधानात् सर्वत्रैव चतुर्विंश इति एतस्मिन् सशये अथ
माचार्य आरभते कन्दोमदशाहयोर्दशमस्य त्रयस्त्रिंशमग्निष्टोम
साम स्यादित्येके त्रिकं सर्पराज्ञ दशमप्रदेशादिति कन्दोमदशाहयो
रुभयोरपि दशमस्याऋ त्रयस्त्रिंशमग्निष्टोमसाम स्यादित्येके आचार्या
मन्यन्ते त्रिकञ्च सर्पराज्ञम् एते उभे मानसाग्निष्टोमसामनौ त्रिक
त्रयस्त्रिंशस्तीमयो स्यातां कि कारण दशमप्रदेशात् यस्मात् दशमे

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

उभयोरप्येतयो प्राकृतेन दशमेनाङ्ग प्रदिश करोति अन्योन्य स्यात्
यद्येव तदिदं ब्राह्मणं चतुर्विंशमिति अस्य कृतस्त्रसयोगस्थानर्थक्य
प्राप्नोति उच्यते ॥ १ ॥

यथा भूयसोवाद् चतुर्विंशमिति* ॥ २ ॥

यदेतद्ब्राह्मणं चतुर्विंशमिति एष यथा भूयसोवाद् भूयस्त्व
गृहीत्वा प्रवृत्तं आस्रवणवत् ब्राह्मणग्रामं यस्मिन्नन्येऽपि वृत्ता
विद्यन्ते तथापि आस्रवणमिति उच्यते तथा अन्येऽपि वर्णा
विद्यन्ते तथापि ब्राह्मणग्रामइत्युच्यते न चतुर्विंशत्यन्तेऽपि वर्णा न
सन्ति किन्तु भूयस्त्वाद्वादं सन्निविष्टो यथा प्राधान्यभूयस्त्वान्नित्य
त्वाच्च वादा सन्निविशन्ते एवमयं चतुर्विंशमिति भूयस्त्वाद्वादं सन्नि
विष्टं ॥ २ ॥

ऋक्सामानि तु प्रदिश्यन्ते दशमात्मवत् च्छहरधिकृत्य
चोद्यते चतुर्विंश * ॥ ३ ॥

तुशब्दं पूर्वपक्षनिवृत्त्यर्थं यदुक्तं त्रयस्त्रिंशमग्निष्टोमसाम स्यात्
त्रिकं सार्पराङ्गमिति तन्न ऋक्साममात्रं प्रदिश्यते दशमस्तोमस्तु
चतुर्विंशस्तोमं प्रथममहरधिकृत्य अष्टाचत्वारिंशं प्रथममहरधिकृत्य
सर्वेषामङ्गा कृतस्त्राधिकार ॥ ३ ॥

प्रत्यक्षविकारश्च यथा भूयसो वादात् † ॥ ४ ॥

यदुक्तं भूयसोवाद् चतुर्विंशमिति एव न स्यात् किं कारणं

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणीये विभेदोऽस्ति ।

यस्मात् प्रत्यक्षविकारे बलीयान यथा भूयसोवादात् चतुर्विंशमिति
प्रत्यक्षेण शब्देऽ विकरोति त्रिकत्रयस्त्रिंशे ॥ ४ ॥

ब्राह्मणविहिते च स्तोमे कल्पप्रदेशे ऋकसाम्ना भवति*
॥ ५ ॥

यदुक्तं मशकेन प्रदेशादिति ब्राह्मणविहितेन स्तोमेन कल्पप्रदेशेन
ऋकसाम्ना भवति मशको हि ब्राह्मण उपकृतस्य स्तोमस्य वशेन प्रदेश
स्येष्टेन हि ब्राह्मणविहिते स्तोम मशकस्य विकल्पयितु इक्षितम् ॥ ५ ॥

त्रिंशिनं सुत्या मासान सर्वत्र सञ्चक्षीरन् कौण्डपा-
यिने च हाविर्यज्ञिकां स्तापश्चिते च दैक्षोपमदान † ॥ ६ ॥

सर्वसत्रेषु त्रिंशिनं सुत्या मासान सर्वत्र सञ्चक्षीरन् कौण्डपायिने
च हाविर्यज्ञिकान मासान कौण्डपायिने चाग्निहोत्रादयो विहिता
शुनामोर्था मासमग्निहोत्रं जुङ्गतीत्यत आरभ्य तासु हाविर्यज्ञिकान
मासान कौण्डपायिने त्रिंशिनं सञ्चक्षीरन् तापश्चिते पठति सवत्सर
दीक्षिता भवन्ति सवत्सरमुपसङ्गिश्चरन्ति सवत्सरं प्रसृतो भवति तासु
दैक्षोपसदान्नामास्तापश्चिते त्रिंशिनं सर्वान सञ्चक्षीरन् सौत्यासु
सर्वशब्देनैव सिद्धा ॥ ६ ॥

इतिपातवतोरयत्रे द्वावेकोनौ मासौ सुनयस्त्रिवृताविति
गौतम ‡ ॥ ७ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनतेन सूत्रत्रयं छतम

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं छतम ।

दृतिवातवतोरयने अतिरात्रस्त्रिवृता मासमित्यधिकृत्य पार्ष्टिके
यज्ञलोमैरेकेन स्तोमेन क्रियाविधान पूर्वस्मिन् पक्षसि तदनन्तरमुक्त
रस्मि स्त्रैरेव प्रतिलोमे तत्र गौतम आचार्य्य आह द्वौ मासौ प्रथमो
त्तमौ त्रिवृतौ एकोनौ सुनुयुरतिरात्राभ्यान्तयो पूरणमिति ॥ ७ ॥

त्रयस्त्रिंशदिति धानञ्जय * ॥ ८ ॥

धानञ्जय आचार्य्य आह त्रयस्त्रिंशो मासौ षष्ठसप्तमौ एकोनौ
सुनुयुरिति गवामयने द्वितौ एकोनौ दृष्टाविति ॥ ८ ॥

उभौ वा त्रिंशिनो स्यातां यथेतद्ब्राह्मणम् * । ९ ॥

अथवा उभावेव त्रिंशिनो स्यातां प्रथमोत्तमौ वा षष्ठसप्तमौ
वा यथेतद्ब्राह्मण ब्राह्मण समधिकावेवातिरात्रौ पठति ॥ ९ ॥

तथा सत्यष्टम्यां दीक्षित्वा पञ्चदशदीक्षा कुर्वीरन * ॥ १० ॥

तथा सति कन्ये अष्टम्या दीक्षित्वा पञ्चदशदीक्षा कुर्वीरन ॥ १० ॥

पञ्चदशानां दशमस्याष्टादशान्तान्युक्त्यानि स्युरित्या
चार्या षोडशपायाद्वि निवृत्त नार्मेधमिति * ॥ ११ ॥

मशक पठति विष्टतिभिः क्लृप्त दृतिवातवतोरयनमात्रिणवेभ्य
त्रिवृद्भ्य उद्धरत्युक्त्यानि पञ्चदशेभ्य षोडशिनमिति षोडशिन उद्धार
पठति तत्र च विष्टतोना दशमेऽहनि पञ्चदशाना नार्मेधमुक्त्यानेव
पठति यदि षोडशिनमुद्धरति तत्राय मशय कि नार्मेधस्य तत्र
षोडशो निमित्तम अथ वचन कारणमिति तदिह आचार्य्यैर्विदा

* आच्याययोऽप्येवम् ।

र्थेने पञ्चदशतोमानामङ्गा त्र्यमस्याङ्ग आष्टादष्टान्युक्त्यानि स्युरि
त्येवमाचाख्या मन्यन्ते कस्मात् षोडश्यापायात् नामधस्य हि तत्र षोड
शी निमित्तं सचेत् षोडशी तस्मादेवमपि स्यात् अवयवाना निवृत्ति
स्यात् ॥ ११ ॥

अवचनात्तु निवृत्तिर्न स्याद्यथान्येषां साम्नाम* ॥ १२ ॥

तुशब्द पक्षविनिवृत्त्यर्थं यथा अन्यानि सामानि निवृत्तानि
भवन्ति तत्प्रदेशात्त्रमेव नामधमपि स्यात् न हि वचनमस्ति येन
नामध निवृत्तत इति यस्मात् षोडशिनो निवृत्तं न तत्र नामधमित्येव
वचनम् ॥ १२ ॥

वचनञ्च कारणं नामधस्य न षोडशी । ॥ १३ ॥

वचनञ्च तत्र कारणं नामधस्य न षोडशी निमित्तं भवति ॥ १३ ॥

दृश्यते वाभीक्षणमषोडशिकेषु † ॥ १४ ॥

दृश्यते चेतदेवमाभीक्षणं पुन पुन प्रयुज्यमानम् अषोडशिकेषु
यज्ञेषु यथा गृहं त्रककुभञ्च नामधमित्युत्थानानीत्येतदादिवत् ॥ १४ ॥

तस्यायनविचारा पृष्ठप्रनेकेको मासो वर्ततेत्येके ‡ ॥ १५ ॥

तस्यायनविचारा वर्त्तन्त्यन्ते पृष्ठनेकैको मासो वर्त्ततेत्येव श्रुति
त्रिवृतामासमित्येवमादि अत्र पृष्ठेन षड्वर्त्तमानेन त्रिवृदादि स्तोम

* द्वाद्यायणोऽर्थवम् ।

† द्वाद्यायणेन सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतम् ।

‡ द्वाद्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

विक्रतेन एकैको मासो वर्त्तेत एवमेके आचार्या मन्यन्ते लिङ्गात्
यस्मात् पाठिका स्तोमाश्चोद्यन्ते ॥ १५ ॥

पृथ्यस्तोमेनेति शाण्डिल्य ॥ १६ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह पृथ्यस्तोमेन त्रिवृदादिस्तोमविक्रतेन
क्रमेण एकैकोमासो वर्त्तेत ॥ १६ ॥

अभिप्रवपृष्ठगभ्यामिति शौचिवृत्ति x ॥ १७ ॥

शौचिवृत्तिराचार्य आह अभिप्रवपृष्ठगभ्या त्रिवृदादिस्तोम
विक्रताभ्याम् एकैकोमासो वर्त्तेति सवत्सरप्रकृतित्वात् ॥ १७ ॥

पृष्ठगङ्गेकेकेनेति शाण्डिल्यायनधानञ्जप्या* ॥ १८ ॥

शाण्डिल्यायनधानञ्जप्यावाचाय्यावाहतु प्रथ्याङ्गेकेकेन त्रिवृ
दादि एकैको मास वर्त्तेति यस्मात् तेन लिङ्गेन तस्य तस्य हि
स्तोमचादना ॥ १८ ॥

ज्योतिष्टोमेनेति लामकायनस्तस्य रथन्तर पृष्ठ बृहच्च
व्यत्यासम् । ॥ १९ ॥

लामकायन आचार्य आह ज्योतिष्टोमेन त्रिवृदादिस्तोम
विक्रतेन एकैकोमासो वर्त्तेत यस्मात् सर्वेषामङ्गामसौ प्रकृति अयन्तु
विशेष तस्य रथन्तरपृष्ठ बृहच्च पृष्ठानुयहाथ ततप्रकृतीनि हि स-
र्वाणि ॥ १९ ॥

* द्राङ्घायनीयेवम् ।

† द्राङ्घायनीयेनेन सूत्रद्वय कृतम्

यथैवार्षेयकल्पेनोक्तमिति क्षैरकलम्भि * ॥ २० ॥

क्षैरकलम्भि आचार्य्य आह यथैवाषयकल्पेनोक्तमयन तथैव
स्यादिति पर न प्रमाण मशक इति एवमेते सर्वे कन्या प्रमाणम्
॥ २

इति दशमस्य दशमी कण्डिका

अथ एकादशी कण्डिका

पोर्णमभ्सीप्रभृतयो दीक्षा कोण्डपायिनस्य । ॥ १ ॥

विचारित दृतिवातवतोरयन साम्प्रत कौण्डपायिन विचा
र्यते तत्र पठति मास दीक्षिता भवन्ति माम सोम कोणन्ति तेषा
द्वादशीपसद उपसद्भिश्चरित्वा सोममुपनह्य माममग्निहोत्र जुहति
माम दर्शपूर्णमासाभ्या यजन्ते मास वैश्वदेवेन मास वरुणप्रघामैर्मास
शाकमेधैर्मासु गृणन्शीयेण त्रिवृता मास पञ्चदशेन मास सप्तदशेन
मासमेकविंशत मासन्त्रिणवेन मासमष्टादशत्रयस्त्रिंशान्यहानि द्वादशा
न्यहानि द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतञ्चातिरात्रञ्चेति तत्र उप-
सद्भिश्चरित्वा सोममुपनह्य विधाय प्रायणीयमतिरक्तनाग्निहोत्रादीन
हविर्यज्ञानुपदिशति त्रिवृत्तमासादीञ्चान्यान मासान तत्राय मशय
कि सत्रन्याखेन प्रायणोयोऽतिरात्रेषु अथाश्रवणान माभृदिति एत

* द्राह्यायणीये विशेषोऽस्ति ।

† द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

स्मिन् सशये आचार्यै स्व स्व मत परिगृह्याथमर्थो विचार्यते
 पौर्णमासीप्रभृतयो दीक्षा कौण्डपायिनस्येति पोणमासारम्भा पौर्ण
 मासीप्रभृतय दीक्षा प्रभृतिशब्द आद्यथ कौण्डपायिनस्येति सम्बन्ध
 लक्षणा षष्ठी ॥ १ ॥

तस्योपसदन्त उपवसथकर्म कृत्वातिरात्रमुपेयुरिति शा-
 ण्डिल्य एव १५ हि गृह्यते वृत्ति * ॥ २ ॥

कौण्डपायिनस्य उपसदन्त उपवसथकर्म कृत्वातिरा- उपेयुरिति
 शाण्डिल्य आचार्य आह कि कारण यस्मादिव वृत्तिगृह्यते सत
 सत्राणाम ॥ २ ॥

तत ऊर्ध्वं प्रातराहुत्युपक्रमा सायमाहुतिसंस्था एका
 न्त्रिंशत्तमहान्यग्निहोत्र जुहुयु * ॥ ३ ॥

ततस्मादतिरात्रादूर्ध्वं प्रातराहुत्युपक्रमा प्रातराहुत्यारम्भणा
 सायमाहुतिमथा सायमाहुत्युपवर्गा एकान्त्रिंशत्तमहान्यग्निहोत्र
 जुहुयु एव शाण्डिल्या मन्यते ॥ ३ ॥

मासमेवति गौतम सुत्यानान्तु पुरस्तादुपवसथकर्म
 स्यादतिरात्रश्चैवञ्च गृह्यते वृत्तिरव्यवायश्च हविर्यज्ञै सुत्या-
 नाम † ॥ ४ ॥

गौतम आचार्य आह मासमेवाग्निहोत्र जुहुयु मासो हि अत

* ब्राह्मण्यणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यणैतेन सूत्रत्रयं क्वम् ।

तस्य कुत खण्डनमृते वचनात् किन्तु सुत्यानान्तु पुरस्तादग्निहोत्रा-
दीन शुनासीर्थान्तान हवियज्ञान उपरिष्ठात्क्रमेण समाप्य तत
सुत्यानान्तु पुरस्तादुपवसथकर्म स्यादतिरात्रश्चैवञ्च गृह्यते वृत्ति सर्व
कमसु सुत्याना पुरस्तादुपवसथकर्म भवति तिस्रान्यत अव्यवायश्च
हवियज्ञैरेव क्रियमाणे सुत्याना भवति ॥ ४ ॥

अश्रवणादतिरात्रो न स्यादिति धानञ्जय प्रत्यन्ताङ्घ्र-
न्येषु चोदयन्नेह विदधाति* ॥ ५ ॥

धानञ्जय आचार्य आह अश्रवणादतिरात्रो न स्यादिति यदि
अतिरात्रो दृष्टाऽभियुष्यत् अश्रापत येन पुनस्तपु र्त्रेषु प्रतिमत्र
चोदयन् यावदन्त इति नेह विदधाति तस्मादकन्था न श्रुतमति
रात्र कल्पयितुम् ॥ ५ ॥

उपसदन्त एवोपवसथकर्म स्यात् † ॥ ६ ॥

उपसदन्त एव उपवसथकर्म भवेत् न सुत्यानन्तरम् ॥ ६ ॥

अष्टादशभ्यो वेर्द्धिः शौनासीर्थेभ्यो राजान क्रीणीयु-
रेवमनन्तरं सुत्याभ्या भवतीति † ॥ ७ ॥

अथवरऽनेकदीक्षाणामनन्तरं सोमक्रयो न स्यात् शौनासीर्थ्या
न्यहान्यष्टादश कृत्वा तत सोम राजान क्रीणीयु एव तत राजक्रया-
दि कर्म अनन्तरं सुत्याभ्या भवतीति ॥ ७ ॥

* ब्राह्मण्यग्नौ प्येवम् ।

† ब्राह्मण्यग्नौ न सूत्रद्वयेनैकसूत्रं कृतं तथा विशेषश्च कृतः ।

दीक्षोपसदां व्यवायो न्याय इति शाण्डिल्यायनस्ते मासि
सोम क्रोणन्तोति वानन्तर दीक्षाभ्य क्रय दर्शयति* ॥ ८ ॥

शाण्डिल्यायन आचाय्य आह दीक्षोपसदा व्यवाय अन्याय इति
किञ्चान्यत् ते मासि सोम क्रोणन्तोति चैतत् ब्राह्मणमनन्तर दीक्षाभ्य
क्रय दर्शयति ॥ ८ ॥

उपवसथकर्मवानन्तर^७ सुत्याभ्य स्यात् † ॥ ९ ॥

उपवसथकर्मवानन्तर सुत्याभ्य स्यादतिरात्रो न स्यात् ॥ ९ ॥

आग्नीध्रियादङ्गारान्मार्जालीय^७ हत्वा पृथक् स्थाली-
पाकान् अपयित्वा पितृयज्ञान् कुर्वीरन् । ॥ १ ॥

दशे पितृयज्ञा भवन्ति तेषां विधिरुच्यते आग्नीध्रियादङ्गारान्
मार्जालीय हत्वा पृथङ्गानां स्थालीपाकाञ्कृपयित्वा पितृयज्ञान्
कुर्वीरन् ॥ १ ॥

ततो दक्षिणातिप्रणयेयु पितृयज्ञिकायाम † ॥ ११ ॥

ततस्तस्मान्मार्जालीयात् दक्षिणे प्रदेशे अतिप्रणयेयु पितृयज्ञि-
काया पितृमेधेषु ॥ ११ ॥

आहवनीयादक्षिणतो वरुणप्रघासेषु तस्मिन् कुर्य्यर्यद्दक्षि
णाहवनीये कृत्यमुपवसथकर्म चेत् कृत^७ स्यात् ‡ ॥ १२ ॥

* ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

† ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

‡ ब्राह्मण्येनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

कृतउपवसथानन्तर आहवनीयप्रणयन भवति वरुणप्रघासेषु यो
द्वितीयोऽग्निं प्रणीयते दक्षिणतस्तमाहवनीयस्य दक्षिणे प्रदेशे प्रण
येयु तस्मिन् कुर्युर्यत कर्म दक्षिणाहवनीये कृत्य तदुपवसथकर्मपूर्वक
स्यात् ॥ १२ ॥

यथा प्रकृत्यकृते* ॥ १३ ॥

अथ पुनरुपवसथकम नैव कृत स्यात् तथा मत्यनन्तर प्रकृत तत
इह आग्नीमीयादङ्गारादित्येतदादि यथा प्रकृत्येव स्यात् ॥ १३ ॥

अग्निहोत्रमासे दीक्षितान्नस्याध्वर्युजुङ्गयादन्वारवधा इ-
तरे स्यु* ॥ १४ ॥

अग्निहोत्रमासे प्रकृताना सत्रिणा अग्निहोत्राच्छिष्टेन वृत्तिन
कथ्यते तदेव दशयति तेषामन्न क्रियत इति दीक्षितार्थमन्न तस्य
दीक्षितान्नस्याध्वर्युजुङ्गयात् उक्तान्नान्नस्याश्रीयुरिति इतरेऽध्वर्यु
मन्वारभेरन जुङ्गानम ॥ १४ ॥

हवोष्येवेष्टयन्नेषूपवद्येयु † ॥ १५ ॥

इष्टयनेषु हवोष्येवोपावद्येयु नात्र दीक्षितान्नमग्निहोत्रमासवत
स्यात् तन्किमिदमारभ्यते यथा उक्तमेवाग्निहोत्रमासे दीक्षितान्न
स्येति तत कथमिष्टयनेषु न स्यात् उच्यते अन्याथमेतदित्यादिश्यते
हवोष्येवेश्यनेषूपवद्येयुरिति हविषामावृत्तिपरिमाणमुक्तम इह तु
तथा उपावद्येयु यथा इष्टीना हवि शेषेण यजमानवृत्ति स्यात् ॥ १५ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणायणीय विशेषोऽस्ति ।

इति दशमस्य षष्ठादशी कण्डिका ।

अथ द्वादशी कण्डिका ।

अग्निहोत्रापस्थान विष्णुक्रमा समिष्टयजूषीति न
क्रियेरन्नवमृथन्यङ्गश्चेति शाण्डिल्य ॥ १ ॥

सोममुपनह्य मामग्निहोत्र जुहति इत्युक्त तस्मिन् कमणि यत्
प्राप्त कम तत्र किञ्चिद्वचनेन निवर्त्यते अग्निहोत्र तावदुपस्थान
मिष्टिषुविष्णुक्रमा समिष्टयजूषि अवमृथन्यङ्गश्चेति एतानि न क्रिये
रन् इत्येव शाण्डिल्य आचार्या मन्यते एतेषा प्राप्तप्रतिषेध ॥ १ ॥

समिधस्त्वादध्युर्थास्तत्र पुरस्तादुक्ता । ॥ २ ॥

समिधस्त्वादध्युर्था अस्मिन्नवमृथन्यङ्गेषु पुरस्तादुक्ता अवमृथ
न्यङ्ग प्राण्याभ्युत्थणप्रभृति सोत्य कम समापययारत्येतस्मिन् प्रकरणे तत्र
हि समिदाधानान्त भवति ॥ २ ॥

सर्वं क्रियेतेति धानञ्जय ॥ ३ ॥

धानञ्जय आचार्य आ२ अग्निहोत्रापस्थानादि सर्व क्रिय
तेति ॥ ३ ॥

मास दर्शपूर्णमासाभ्यामित्यामावास्येन पूर्वपक्षमितर
पौर्णमासेन* ॥ ४ ॥

मासन्दर्शपूर्णमासाभ्या यजेरन्नित्युक्त तत्रामावास्येन हविषा पूर्व
पक्ष यजेरन् इतरमपरपक्ष पौर्णमासेन यजेरन् ॥ ४ ॥

* द्राह्यायणेनैतन् सूत्रद्वयं द्यतम् ।

† द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

आमावास्त्रे पितृयज्ञ स्रष्टुत्वा न स्यादिति गौतम * ॥५॥

आमावास्त्रे कर्माणे पितृयज्ञ स्रष्टुत्वा प्रथमे इतरेषु न स्यादिति
गौतम आचार्यो मन्यते सति दर्शाङ्गत्वे कालेऽपि न स्यात् पितृ
यज्ञ अमावस्यायाम् ॥ ५ ॥

न स्रष्टुच्च न स्यादिति शाण्डिल्य * ॥ ६ ॥

शाण्डिल्य आचार्य आह असकृदपि न स्यात् पितृयज्ञ नाङ्गमेत
दृश्येति ॥ ६ ॥

अहरहं स्यादिति धानञ्जय * ॥ ७ ॥

धानञ्जय आचार्य आह यावत्काल अमावस्या तावत्काल पितृ
यज्ञ स्यात् दर्शाङ्ग हि स इति ॥ ७ ॥

मासः साकमेधैरिति गृहमेधीयेनेष्टा तदैव शषः सः
स्थापयेयुरव त्रिंशत्काल उपेता भवन्तीति † ॥ ८ ॥

मास साकमेधैरिति ब्राह्मण तत्र गृहमेधीयेनेष्टा पूर्वेषु
कम सस्थापयेयु एव क्रियमाणेन साकमेधीय कम त्रिंशत्काल उपेत
भवतीति ॥ ८ ॥

द्विहापवगस्त्वेषां प्रकृतौ पञ्चदशकाल एवाभ्यस्येयु स-
मास * ॥ ९ ॥

तुशब्दे हेत्वर्थ एषा शक्मेधाना प्रकृते द्यहेनापवर्गो दृष्ट

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम्

इहापि द्वाहापवर्गतामेव कल्पयित्वा पञ्चदशह्रस्वोऽभ्यस्येयु समासो
भवति एव मासशब्दस्याथवत्त्वं कृतं भवति ॥ ९ ॥

अग्निहोत्र दशहोतेति दशहोतार नामाध्वर्यवोऽग्नि
होत्रोपस्थानमधीयते* ॥ १० ॥

अग्निहोत्र दशहोता दर्शपृग्माम चतुर्होता चातुर्मास्थानि
पञ्चहोता सोम्याध्वरे सदा होतेति ब्राह्मणं तत्र अग्निहोत्र दशहोतेति
दशहोतार नामाध्वर्यवो अग्निहोत्रस्योपस्थानमधीयते तदभिप्रेत्यैत
द्ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

ऋत्विज उत्तरैरभिप्रेता* ॥ ११ ॥

उत्तरैवचनैर्यदुक्तं तत्र ऋत्विजोऽभिप्रेता दशपौणमासयोश्चत्वारो
होतार चातुर्मास्ये तु पञ्च ॥ ११ ॥

वषटकारिणोऽध्वरे* ॥ १२ ॥

अध्वरे सोमे वषटकारिण सप्ततामनभिप्रेत्यैतद्ब्राह्मणं सोम्यो
ऽध्वर सप्तहोतेति ॥ १२ ॥

अत्सरुकैश्चमसैर्भक्षयेयु कुण्डप्रतिरूपै † ॥ १३ ॥

ते सर्वे कुण्डपायिनोऽत्सरुकैश्चमसैर्भक्षयन्तीति अत्सरुकैरदण्ड
चमसे कुण्डप्रतिरूपै कुण्डभद्रैर्भक्षयेयु ॥ १३ ॥

होत्रा समास उक्तो ब्राह्मणेन † ॥ १४ ॥

* ब्राह्मणायणेन सूत्रत्रयेणैकसूत्रं कृतम्

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

यो हेला सोऽध्वर्यु मपोतेत्येतदादि समास सङ्क्षेप एकीभाव
॥ १४ ॥

खादासनादुपसञ्चार ब्रह्मेतरे होत्रे कुर्यात्* ॥ १५ ॥

खस्मादासनादुपसञ्चारेऽपि सञ्चार्य इतरे होत्रे नैवावस्थाय
प्रतिकर्त्रे कुर्यात् एतत् ज्ञापित भवति ब्रह्मत्वेनासौ दीक्षित इतरे
होत्रे करोति ॥ १५ ॥

तद्योद्गातृप्रसोतारावाग्नीध्रश्च* ॥ १६ ॥

तथा उद्गाता च खस्मादासनादुपसञ्चारमितरे होत्रे नेष्ट्रीया
च्छावाकोये कुर्यात् तथा प्रसोता इतरे होत्रे यावस्तु ब्राह्मण
कृषीये खस्मादासनादुपसञ्चार कुर्यात् तथाग्निधीर्येणासौ दीक्षित
इतरे उन्नेत्रे प्रतिप्रस्थात्रे कुर्यात् ॥ १६ ॥

गृहपतिर्गृहपति सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यइत्यसमासन्तयो
दर्शयति* ॥ १७ ॥

गृहपतिर्गृहपतिः सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्य इत्यनया वीक्षया ब्राह्मण
मसमासन्तयोदर्शयति विज्ञापयति ॥ १७ ॥

इति दशमस्य द्वादशी कण्डिका ।

अथ त्रयोदशी कण्डिका ।

एतेनोक्तस्तीपश्चिनस्य दीक्षादि* ॥ १ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम्

उक्त कौण्डपायिनामयनम अनन्तर तापश्चितस्य ब्राह्मण सवत्सर
दीक्षिता भवन्ति सवत्सरमुपसङ्गिञ्चरन्ति सवत्सर प्रसूतो भवतीति
तस्य दीक्षाकाल उच्यते एतेनोक्तस्तापश्चितस्य दीक्षादिरिति एतेन
कौण्डपायिनेन उक्तोव्याख्यातस्तापश्चितस्य दीक्षादि पौर्षमासी
प्रभृतयो दीक्षा इति ॥ २ ॥

तस्यायनविचारा * ॥ २ ॥

वक्ष्यन्त इति वाक्यशेष अयनस्य विकल्पित मशकेन गवा
मयनेन क्लृप्त तापश्चितामयन ज्योतिष्टोमेन वा विकृष्टेनेति तस्य
विकल्प उच्यते ॥ २ ॥

ज्योतिष्टोमोऽतिरात्र षोडशमानहरह स्यादिति धान
ञ्जप्य * ॥ ३ ॥

ज्योतिष्टोमोऽतिरात्र षोडशमानहन्यहनि स्यात् सवत्सरमिति
शेष ॥ ३ ॥

चत्वारोज्योतिष्टामा अभिजिदेष पञ्चाह षट्सु मासेष्व
भ्यस्येत महाव्रत विषुवानथैत एव मासा आवृत्ता विश्वजित्त्व
भिजित्स्थाने ततपुरुषस्य नारायणस्यायनम † ॥ ४ ॥

चत्वारो ज्योतिष्टोमा ज्योतिष्टोमश्चतुरभ्यस्त अभिजिदेष
पञ्चाह षट्सु मासेष्वभ्यस्येत महाव्रत विषुवान स्यात् अथैत

* ब्राह्मणायजोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायजेतेन पञ्च सूत्राणि कृतानि तथा विश्वेभ्यश्च कृत

एव मासा आवृत्ता स्यु अयन्तु विशेष विश्वजित्त्वभिजित स्थाने
स्यात् तत्पुरुषस्य नारायणस्यायनम् ॥ ४ ॥

अभिजिद्हरहस्तदग्नेर्ज्योतिष्टोमो वा रथन्तरपृष्ठ * ॥५॥

तेनाभिजिद्विकल्पेन रथन्तरपृष्ठमिति नियमाद्यम् ॥ ५ ॥

वृहत्पृष्ठ इन्द्रस्य † ॥ ६ ॥

वृहत्पृष्ठो ज्योतिष्टोमः सवत्सरमहरहः स्यात्तदिन्द्रस्यायनम् ॥६॥

व्यत्यास वृहद्रथन्तर पृष्ठे तदिन्द्राग्न्यो † ॥ ७ ॥

व्यत्यास ज्योतिष्टोमे सवत्सर वृहद्रथन्तरे पृष्ठे स्याता तदि-
न्द्राग्न्योरयनम् ॥ ७ ॥

उभयसामा ब्रह्मप्राजापत्यो † ॥ ८ ॥

उभयसामा ज्योतिष्टोमः सवत्सरः स्यात् तद्ब्रह्मप्राजापत्योरयन
स्यात् ॥ ८ ॥

वायोर्वैरूपपृष्ठो व्रत वा । ॥ ९ ॥

वैरूपपृष्ठो ज्योतिष्टोमः सवत्सरः स्यात् महाव्रत वा सवत्सरमहरहः
स्यात् तदायोग्यनम् ॥ ९ ॥

आदित्यस्य वैराजपृष्ठो विश्वजिद्धा † ॥ १० ॥

वैराजपृष्ठो ज्योतिष्टोमः सवत्सरः स्यात् विश्वजिद्धा तदादित्य-
स्यायनम् ॥ १० ॥

* ब्राह्मणायण्येनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

† ब्राह्मणायण्योऽप्येवम् ।

अपां शर्कारोपृष्ठ * ॥ ११ ॥

शर्कारोपृष्ठो ज्योतिष्टोम सवत्सर स्यात् तदपामयनम् ॥ ११ ॥

गवां रेवतीपृष्ठ * ॥ १२ ॥

रेवतीपृष्ठो ज्योतिष्टोम सवत्सर स्यात् तद्गवामयन स्यात् ॥ १२ ॥

प्रजापतेर्वामदेव्यपृष्ठ * ॥ १३ ॥

वामदेव्यपृष्ठो ज्योतिष्टोम सवत्सर स्यात् तत्प्रजापतेरयनम् ॥ १३ ॥

विश्वेषां देवानां स्वरपृष्ठ * ॥ १४ ॥

स्वरपृष्ठो ज्योतिष्टोम सवत्सर स्यात् एतद्विश्वेषां देवानामयनम् ॥ १४ ॥

सूर्यस्य दिवाकीर्त्यपृष्ठ * ॥ १५ ॥

दिवाकीर्त्यपृष्ठो ज्योतिष्टोम सवत्सर स्यात् तत्सूर्यस्यायनम् ॥ १५ ॥

महेश्वरस्य महाव्रतपृष्ठ * ॥ १६ ॥

महाव्रतपृष्ठो ज्योतिष्टोम सवत्सर स्यात् एतन्महेश्वरायनम् एते विचारास्तापश्चित्तस्य ॥ १६ ॥

ज्योतिष्टोमेन त्रीण्युत्तराणि तस्य रथन्तर पृष्ठं बृहच्च व्यत्यासम् † ॥ १७ ॥

तस्य तापश्चित्तस्य यानि त्रीण्युत्तराणि द्वादशसवत्सर षट्त्रिंशत् सवत्सर शतसवत्सरमिति एतानि ज्योतिष्टोमेन अभ्यस्तानि भवन्ति

* ब्राह्मण्यखोटप्येवम् ।

† ब्राह्मण्यख्येनेतेन सूत्रत्रयं कृतं तथा विशेषश्च कृतः ।

तस्य ज्योतिष्टोमस्य रथन्तर पृष्ठं लृहृष व्यत्यास व्यत्यस्य व्यत्यस्य
व्यात्यासम ॥ १७ ॥

यथैवार्षेयकल्पेनोक्तमिति श्रैरकलम्भि * ॥ १८ ॥

श्रैरकलम्भिराचार्यं अह एतेषामयनविधानं यथैवार्षेयकल्पे
नोक्तं तथैव स्यादिति इति वातवतोरयने तत् क्लृप्तं प्रजापतेर्द्वादश-
सवत्सर षट्त्रिंशत्सवत्सरं शतसवत्सरमिति ॥ १८ ॥

इति दशमस्य त्रयोदशी कण्डिका ।

अथ चतुर्दशो कण्डिका ।

अग्निष्टोमास्त्रिवृत उक्थया पर इति तत्रावचनादतिरा-
त्रा न स्युर्विषुवन्तश्चेति शाण्डिल्य † ॥ १ ॥

इह ज्योतिष्टोमेन त्रीण्युत्तराणोति प्रकृत तेषु सवेषु सवत्
सरचादना न च प्रायणीयोदयनीयावादिष्टौ नापि विषुवान तत्राय
शसय किं सवत्सरन्याय गृहीत्वा प्रायणीयोदयनीयातिरात्रवन्तो
भवन्ति अथायहणान्न भवन्तीति एतस्मिन् सशथेऽयमाचार्यं आर
भते अग्निष्टोमास्त्रिवृत इत्येनदादि सूत्रं मशक एतेषु^१ये त्रिवृदादि
सोमा सवत्सरान् अग्निष्टोमसंस्थानं कल्पयति यान पञ्चदशान्
तानुन्मसंस्थान् सोऽयमाचार्य एतदर्थं गृहीत्वा तु परोक्षितुमारभते

* ब्राह्मणायम्भिये त्रिशोवोऽस्ति ।

† ब्राह्मणायम्भेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

अग्निष्टोमास्त्रिवृत उक्त्वा पर इत्येतस्मिन् कल्पे अवचनादतिरात्रा
न स्यु विषुवन्तश्चेति एव शाण्डिल्य आचार्य्य आह ॥ १ ॥

इतर सत्रन्याय इति धानञ्जय ॥ २ ॥

धानञ्जय आचार्य्य आह इतरोर्यो वक्ष्यते सत्रन्याय स भवेत
इह क पुनरित्युच्यत ॥ २ ॥

अतिरात्रावभित स्यातां मध्ये विषुवान् वृहत्पृष्ठो रथ-
न्तरमध्यन्दिन पञ्चदश सप्तदश + ॥ ३ ॥

प्रायणीयोदयनीयावतिरात्रौ स्याताम आद्यन्तयो सत्रस्य
स्याता मध्ये विषुवान् स्यात् वृहत्पृष्ठो रथन्तरमध्यन्दिन पञ्चदश
सप्तदशौ स्तामौ स्तात्रेषु व्यत्यासेन स्याताम् एकत्रिक इव ॥ ३ ॥

एकैकस्मिन्चेतत्सवत्सरवर्गे स्यात् ॥ ४ ॥

त्रिवृदादिवर्गेषु आद्यन्तयो प्रायणीयोदयनीयावतिरात्रौ मध्ये
विषुवान् ॥ ४ ॥

उत्तममुत्तमे वा सवत्सरे † ॥ ५ ॥

वर्गाणामुत्तमे वा सवत्सरे एतत् स्यात् उत्तमस्योत्तमस्य सवत्
सरस्याद्यन्तयो प्रायणीयादयनीयावतिरात्रौ मध्ये विषुवान् ॥ ५ ॥

पृथग्वा सवत्सरेषु † ॥ ६ ॥

* ब्राह्मण्यष्टोत्थेवम् ।

† ब्राह्मण्यष्टोत्थेन सूत्रद्वयं ज्ञातम् ।

+ ब्राह्मण्यष्टोत्थं सूत्रत्रयेणैकसूत्रं ज्ञातम् ।

पृथक्सवत्सरेषु एकैकस्मिन् सवत्सर आद्यन्तयो प्रायणीयोदय
नीधावतिरात्रौ मध्ये विषुवान् ॥ ६ ॥

तेषां यथास्त्रोम विष्णुवन्त स्युः * ॥ ७ ॥

तेषां सवत्सराणां यथास्त्रोम विष्णुवन्त स्य योऽयं सस्त्रोम सवत्
सरस्तस्मिन् सस्त्रोमे विष्णुवान् स्यात् ॥ ७ ॥

रथन्तरपृष्ठो बृहद्ब्रह्मसामा त्रिवृताऽस्याद्बृहत्पृष्ठो
रथन्तरमध्यन्दिन परेषु † ॥ ८ ॥

त्रिवृता सवत्सराणां रथन्तरपृष्ठो बृहद्ब्रह्मसामा विष्णुवान् स्यात्
बृहत्पृष्ठो रथन्तरमध्यन्दिन परेषु पञ्चदशादिषु सवत्सरेषु विष्णुवान्
स्यात्

यजनीयेऽहनि प्रसव स्यात् पूर्वपक्षे यद्यविषुवतका स-
माद्भ्रमासातिवर्त्तिषु* ॥ ९ ॥

यजनीयेऽहनि प्रतिपदि प्रसवो भवेत् प्रथमं भव प्रसव यद्यवि
षुवत्का स्युः तत पूर्वपक्षे स्यात् समाद्भ्रमासातिवर्त्तिनश्च यदि
भवेथु ॥ ९ ॥

अपरपक्षे विषमेषु* ॥ १० ॥

यदि विषमाद्भ्रमासातिवर्त्तिन ऋक्विषुवत्काश्च तता अपरपक्ष
प्रसव स्यात् ॥ १० ॥

* आद्यायणोऽप्येवम् ।

† आद्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

सहस्रमाव्ये सहातिरात्राभ्यां सहस्रमहानीत्याचार्या
सहस्रसाव्यमिति ह्यादिति* ॥ ११ ॥

सहस्रमाव्ये पठति अतिरात्र सहस्रमहानीत्यतिरात्र इति तत्र
सशय कि सहातिरात्राभ्या सहस्रमह नि स उत विनातिरात्रा
भ्यामिति कुत सशय उत्पन्न इति चेत् प्रत्यक्षाया श्रुतौ अतिरात्र
सहस्रमहानीत्यतिरात्र इति उच्यते समाख्यात सहस्रमाव्य इति
सहस्रमस्मिन साव्या सहस्रमाव्यम अत आचार्य्य आरभते सहस्र
माव्ये सत्रे सहातिरात्राभ्या सहस्रमहानि स्युरिति यस्मादाह सहस्र
माव्यमिति ॥ ११ ॥

अन्तरेणेति श्रौचिवृद्धि सहस्रमहानीत्यन्तरेणातिरात्रा
वाह † ॥ १२ ॥

श्रौचिवृद्धिराचार्य्य आह अन्तरेणातिरात्रौ अन्यानि सहस्र
महानि स्युरिति यस्मादन्तरेणातिरात्रावाह सहस्रमहानीनि अति
रात्र सहस्रमहान्यतिरात्र इति अथ यदुक्त समाख्यात सशय उत्पन्न
इति न हि प्रत्यक्षाया श्रुतौ समाख्या ग्राह्या प्रथम हि विनिधोग
कारण श्रुति दुर्बला समाख्या ॥ १२ ॥

तस्यायनविकल्पस्त्रिकटुकाश्चतुषष्ठशतमभिस्रदानां द-
शरात्रो व्रतमिति दशरात्रो व्रतमिति ‡ ॥ १३ ॥

* द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राह्यायणैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

‡ द्राह्यायणीये विशेषोऽस्ति ।

तस्य सहस्रसाव्यस्यायन उच्यते अतिरात्रौ तावत्प्रत्यक्षशिष्टौ
 अन्यदत्र सहस्रमयन यच्चोदित तत् मशकेन विकल्पित ज्याति
 षोमेनाविक्रप्तेन ऋषभम अग्न सहस्रसाव्य गौरीवितस्य स्वरेण वा
 तत्राय विकल्प उच्यते अतिरात्रौ तावत् प्रत्यक्षशिष्टौ अन्यन्निक-
 द्रुकाश्चतु षष्ठ शतमभिज्ञवाना दशरात्रो व्रतमिति एतदह सहस्र
 त्रिकद्रुका ज्योतिर्गौरायुगिति चतु षष्ठ्यधिक शत अभिज्ञवाना दश
 रात्रोव्रतमिति ॥ १३ ॥

इति दशमस्य चतुदशी कण्डिका ।

अथ पञ्चदशो कण्डिका ।

दक्षिणे तीरे सरस्वत्या विनशनस्य दीक्षेन सारस्वताय
 षष्ठ्याम्पक्षस्येति गौतम * ॥ १ ॥

सहस्रसाव्यमुक्तम् अनन्तर सारस्वतान्युच्यन्ते तत्र ब्राह्मण सर
 स्वत्या विनशने दीक्षेन इति यस्मिन् देशे सरस्वत्यन्तभवति तद्धिन
 शनमित्युच्यते तस्य विनशनस्य दक्षिणे कूले तीरे सारस्वताय तादर्थ्यं
 चतुर्थी षष्ठ्या तियौ पक्षय परिभाषितम् उदगयज्ञपूर्वपक्षपुष्णाह
 मिति गौतम आचार्य्य आह ॥ १ ॥

अमावास्यायामतिरात्रे स्यादेव ७ स्वस्थानमामावास्यं प्रयु-
 ज्यते* ॥ २ ॥

* द्वाह्यायमेन सूत्रद्वयेन सूत्रत्रय कृतम्

उक्त यदहरतिरात्रो भवति तदर्हवत्मानपाकुर्वन्ति संस्थितेऽतिरात्रे सान्नाय्येन यजन्त इति तदत्सापाकरणेन सान्नाय्ययोगेन च अतिरात्रस्यैव कालो ज्ञायते वत्सापाकरणं हि अमावास्याया भवति तदनन्तरेऽहनि सान्नाय्येन याग सोऽय गौतम आचार्य्य आह अमावास्यायामतिरात्र स्यादेव स्वस्थानमामावास्य प्रयुज्यत इति अमावास्यस्य हि पूर्वपक्षादिस्थानम उक्तञ्च संस्थितेऽतिरात्रे सान्नाय्येन यजन्त इति तद्यद्यमावास्यायामतिरात्रो भवति ततस्तस्य स्वस्थानपूर्वपक्षादौ भवति ॥ २ ॥

सप्रम्यां वा दीक्षित्वामावास्याया यजनीयेऽहन्यतिरात्रस्यादिति धानञ्जय * ॥ ३ ॥

धानञ्जय आचार्य्य एवमाह ॥ ३ ॥

समाधय उत्तराभ्यां सुत्याभ्याम् † ॥ ४ ॥

वक्ष्यति हि तेषां पौणमास्याङ्गोमस्तोमो भवतीति यजनीयेऽहनि स्यादित्याचार्या इति तथैवायुं प्रदेक्ष्यते एवन्तावत् आयुषो यजनीयेऽहनि क्रियोपदेक्ष्यते तद्यद्यतिरात्रोऽपि यजनीयेऽहनि क्रियते तत गो आयुर्भृष्टं समाधि कृतो भवति एतदर्थं अतिरात्रोऽपि यजनीये एवाहनि स्यात् इति किञ्चान्यत ॥ ४ ॥

स्वस्थानञ्चैवामावास्य प्रयुज्यते * ॥ ५ ॥

* ब्राह्मणायगोऽप्येवम ।

† ब्राह्मणायगोय गतमिति

यदुक्तममावास्यायामतिरात्रे क्रियमाणे पूर्वपक्षादौ स्वस्थान
मामावास्य प्रयुज्यते इतरथा हि क्रियमाणे न स्वस्थानमामावास्य
प्रयुज्यते कि कारणम् ॥ ५ ॥

पूर्वपक्षो ह्यामावास्यस्थानमिति* ॥ ६ ॥

ह्यतस्यो हि पूर्वपक्ष आमावास्यस्थान तदा दृशित ग्रन्थान्तरे ॥६॥

पुरा रात्रे साय दोह दोहयेरन् संधस्थितेऽतिरात्रे प्रात
दोह तेन सान्नाय्येन यजेरन् † ॥ ७ ॥

प्रायात्रेणारम्भात् सायन्दोह दोहयेरन् सम्यिते समाप्तेऽतिरात्रे
प्रातदोह दोहयेरन् उक्त सम्यितेऽतिरात्रे सान्नाय्येन यजन्त इति ॥७॥

सान्नाय्येनेष्ट्वाध्वर्युं शम्यां परास्यतीत्याहवनीयन्यन्तेन
तिष्ठन् प्राङ्मुखो नित्यमिष्टिसंधस्थासु प्रास्येत्तदुक्त ब्राह्म-
णेन ‡ ॥ ८ ॥

उक्त सान्नाय्येनेष्ट्वाध्वर्युं शम्या परास्यतीति तच्छम्याप्राशन
कुत्र भवतीत्याह आहवनीयसमीपे तिष्ठन्निति क्रियोपदेशे न आसीन
तिष्ठन् प्राङ्मुखो नित्यमह्वर्युर्हनि इष्टिसंधस्थासु इष्टिसमाप्तिषु प्रास्येत्
प्रक्षिपेत् शम्या तदुक्त ब्राह्मणेन सा यत्र क्षिपति तद्गार्हपत्यस्त
षट्त्रिंशत् प्रक्रमान् प्रकामति तदाहवनीयमिति नित्यग्रहणम् अमा

* ब्राह्मणायणाधीवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रत्रय ह्यतम्

‡ ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय ह्यम् ।

वास्यानन्तर प्राश्नन प्रकृत तत्सर्वमकृतम् इष्टिसस्यासु च तत् स्यादिति
नित्यग्रहणम् ॥ ८ ॥

चक्रीवत्ता च तथापि पत्नीशाला स्याच्छामित्रञ्च* ॥ ९ ॥

पत्नीशालापि तथैव चक्रीवति स्यात् पत्नीशाला प्राग्वाशा
शामित्रमपि चक्रीवदेव स्यात् शामित्रमुक्तलक्षणम् ॥ ९ ॥

तानि यथादेश वर्त्तरन् समञ्चेद्भूमिभाग स्यात् † ॥ १० ॥

तानि सद आदोनि यथादेश वर्त्तरन यो यस्य देशो यथादेश
स्वस्वदेशेन गच्छेद्युयदि समोभूमिभाग स्यात् ॥ १० ॥

अनुपूर्व विषमे † ॥ ११ ॥

यदि विषमो भूमिभाग स्यात् आनुपूर्व्येण वर्त्तरन आनुपूर्व्य
मध्यर्थेवे सिद्ध यथा व्यवयनम् ॥ ११ ॥

वेदे पा०पू०न हरेयुस्तथोत्तरवेदेर्धिष्ण्येभ्यश्च † ॥ १२ ॥

वेद्यादीनान्नयनमशक्य इत्त तेषामवयवा नीयन्ते वदेरित्यपा
दानलक्षणा पञ्चमी तस्या पा०पू०न ग्रहोत्वा नयेयु यथा वेदेस्तथो-
त्तरवेदे पा०पू०न हरेयु धिष्ण्येभ्यश्च पा०पू०न हरेयु ॥ १२ ॥

तान्निविश्य यथायतन निवपेयु † ॥ १३ ॥

तान पा०पू०न निविश्य उपविश्य यथायतन यद्यस्यायतन तस्मि
न्निवपेयु ॥ १३ ॥

* ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम्

† ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

उलूखलबुधो यूप इति पृथुबुध् स्यात्* ॥ १४ ॥

उलूखलबुधोयूप इति ब्राह्मण तत्कथमुलूखलबुध् इत्युच्यते पृथु
बुध् स्यात् पृथु विस्तारे विस्तोणुध् स्यात् ॥ १४ ॥

प्रकृष्य इति त पूर्वं कर्षेयुरेवानुद्यकन्त ॥ १५ ॥

यप प्रकृष्य इति ब्राह्मण यूपस्थान मवषा पूव कषेयु अनुद्य
कन्त अनुतक्षिपन्त एवशब्द क्रियते कषेयुरेव नैनमुतक्षिपेयु यथा
यथान्तरे दृष्ट प्रकृष्य इत्यवस्थाने प्रकृष्यत आकृतिको ह्यत्यन्त
इति आकृतिको भवतु मा वाभूत् प्रकृष्यथ एव प्रकृष्य इति ब्राह्म
णम् ॥ १५ ॥

उपोम एवेत्यनिखातस्तिष्ठेत् पाण्डुभि पर्युप्त * ॥ १६ ॥

उपोम एवेति ब्राह्मण न निखातस्तिष्ठेत् उपोम एवेति पाण्डुभि
पर्युप्त परिवेष्टित ॥ १६ ॥

नोपरवान् खनन्तीत्यधिषवणफूलकयोरधस्तादुपरवाना
मश्वभ्रास्तेषां प्रतिषेध आलिखेयुरेर्वान्न खनेयु † ॥ १७ ॥

नोपरवान् खनन्तीति ब्राह्मण ते उपरवा कस्मिन् देशे इति
उच्यते सोमस्याधिषवणार्थो यौ फलकौ तयोरधस्ताद्भूमौ उपर
वानामश्वभ्रा विद्यन्ते श्वभ्र खात तेषामत्र प्रतिषेध आलिखनमात्र
मेवेषा कुर्यु न खनेयु अलिखेयुरेनानित्यवमेव वक्तव्ये एवशब्द

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वय कृतम् ।

किमथ क्रियते न खनेयुरिति उच्यते अन्यत्रापि यत्राश्रयत खातो
न स्यात तत्र लेखनमात्रमेव स्यात यथा साद्य क्रेषु वैश्वदेवे चा
त्वालपाशुभि प्रयोजन नास्ति तत्राप्यालेखनमात्र स्यादिति ॥ १७ ॥

इति दशमस्य पञ्चदशमि कण्डिका ।

अथ षोडशो कण्डिका ।

तेषां पौर्णमास्यां गोष्टोम स्तोमो भवतीति यजनीयेऽहनि
स्यादित्याचार्या स०स्थिते गोष्टोमे पौर्णमासमिति हि स०-
स्थानान्ताद्विदधाति* ॥ १ ॥

उक्त ते तमापूर्थ्यमाणमामावास्येन यन्ति तेषां पौर्णमास्या
गोष्टोम स्तोमो भवत्युक्त्यो बृहत्सामा सस्थिते गोष्टोमे पौर्ण
मास निर्वपन्त इति गोष्टोमसम्यानन्तर पौर्णमासस्य क्रियामादि
श्रुति पौर्णमासस्य चापरपदादि स्थान तत्किं पौर्णमासकालवशेन
यजनीयेऽहनि गोष्टोमोऽम्न अथ प्रत्यक्षत्वात् पौर्णमास्या गोष्टोम
कृत्वा तत्कालानन्तर पौर्णमास निरूप्यतामिति अतोऽर्थमाचार्य्य
परोक्षितुमारभते तेषां पाठमास्या गोष्टोम स्तोमो भवतीति
स गोष्टोमो यजनीयेऽहनि स्यात् इत्येवमाचार्या मन्यन्ते किं कारण
यस्मात् सम्मानन्तर पौर्णमासस्य क्रिया विधत्ते यस्त्वय पौर्णमासी
शब्दस्तेषां पौर्णमास्यामिति अथ पौर्णमासीसन्निहृष्टे काले ॥ १ ॥

* आध्याययोगेनैतेन सूत्रत्रय कृतम् ।

ते तमापूर्यमाण तेतमपत्नीयमाणमिति च कृत्स्नवत्यक्षा
भिधानम्* ॥ २ ॥

किञ्चान्यत् अदिदन्ते तमापूर्यमाणमामावास्येन यन्ति तेतम
पत्नीयमाण पौर्णमासेन यन्तीत्येतदभिधानं कृतञ्चैव पक्षावधिरुक्त्य
कालाध्वनोरत्यन्तभयोगे द्वितीयेति यदि ह्यथ पौर्णमास्या गोष्टोम
कुर्यादमावास्यायाचायुष्टोमम आमावास्यापौर्णमासाभ्यां कृतस्त्रयो
पक्षयोर्व्याप्तिरस्यति ॥ २ ॥

पर्वणि त्वेव स्यात्तेषां पौर्णमास्यां तेषाममावास्यागमिति
हि प्रत्यक्षेण विदधाति । ॥ ३ ॥

तुशब्दं पूषपत्नितृत्त्यथ यदुक्तं यजनोयेऽहनि स्यादिति तत्र
पवण्वेव स्यात् एवशब्दाऽवधारणाय तेषां पौर्णमास्यान्तेषाममा
वास्यायामेवेति यस्मात् प्रत्यक्षेण विदधाति यदिदं यजनोयेऽहनीत्या
चार्याणां वचनं कल्पनामात्रमिदं अयन्त्वाद्यं प्रत्यक्षशेषं कल्पना
मात्रेण शक्यं प्रत्यक्षवचनं बाधितुं कल्पनावचनयोर्वचनस्य बलीय
स्त्वात् वचनं हि श्रुतिः ॥ ३ ॥

कर्मानन्तर्यमात्रन्तं स०स्थां दर्शपूर्णमासयोः* ॥ ४ ॥

सन्धिद्वे गोष्टोमे पौर्णमासमिति यदुक्तं नान्तरान्यन्कमं प्रवर्त्तत
इत्येतदुक्तं भवति खे खे काल एव गोष्टोम खे खे काल एव पौर्णमास
स्यात् वक्ष्यत्येतेनायुर्व्याख्यत इति तत्राऽप्येष एव विधिः स्यात् ॥ ४ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

ते तमापूर्यमाणन्ते तमपक्षीयमाणमिति च यथा भूयसो
वाद * ॥ ५ ॥

अथ यन्ते तमापूर्यमाणन्त तमपक्षीयमाणमिति च कृतस्य
वत्पक्षाभिधानमिति अथ यथा भूयसोवाद गृह्यताम असम्भवात्
कृतस्यभावस्य ॥ ५ ॥

संस्थिते गोष्टोमे तदहरेव पौर्णमासेन हविषेष्टो-
द्यञ्जीरन्निति* ॥ ६ ॥

पवणि गोष्टोम कृत्वा तस्मिन्नेवाहनि पौर्णमासेन हविषेष्टा उद्-
द्यञ्जीरन्निति उद्योग कुर्युरिति तदहरेव प्रतिष्ठेन्निति एव मस्थान
न्तर पौर्णमास प्रयुक्त भवतीति ॥ ६ ॥

अयजमानास्तत्रैव तां रात्रिं वसेयुरिति गौतम* ॥ ७ ॥

गौतम आचार्य्य आह पवणि गोष्टोमेनेष्ट्वा अयजमाना पौर्ण
मासेन तस्मिन्नाव दिशि तां रात्रिं वसेयुरिति ॥ ७ ॥

उद्यञ्जीरन्नेवेति शाण्डिल्य श्चोभूते तु यजेरन्* ॥ ८ ॥

शाण्डिल्य आचार्य्य आह इष्ट्वा पौर्णमास्या गोष्टोमेन प्रति
तिष्ठेरन्नेव श्चो भूते तु पौर्णमासेन यजेरन् एव पौर्णमास स्वे स्थाने
कृत भवति ॥ ८ ॥

एतेनायर्व्याख्यात* ॥ ९ ॥

एतेन गवा आयुर्व्याख्यात यजनीयेऽहनि स्यात् पर्वणि स्यादित्ये
तदादिना । ८ ।

तत्र धानञ्जयेनामावास्यायाऽसायन्दोह द्वाहयेरन पूरा
प्रातरनुवाकात्प्रातर्दोहम्* ॥ १० ॥

तत्र तस्मिन् कर्मणि धानञ्जयेन विधानेनातिरात्रे क्रियमाणे
अमावास्याया यजनीयेऽहन्यतिरात्र स्यादिति तत्र तस्मिन्मावा
स्याया सायन्दोह द्वाहयेरन पृथमतिरात्रस्य प्रातरनुवाकात् प्रात
दोह तत मस्थितेऽतिरात्रे सान्नाय्येन यजेरन ॥ ९ ॥

अतिचिरमेव दुग्धसान्नाय्यन्तिष्ठेदिति शाण्डिल्या
यन इतरयोरवान्यतरत कुर्यरिति † ॥ ११ ॥

शाण्डिल्यायन आचार्य्य आह एव क्रियमाणे यद्यमावास्याया
सान्नाय्य क्रियते द्वितीयायाञ्च याग अतिचिर सान्नाय्य दुग्धमव-
तिष्ठेदिति तस्मादितरयोरव गो आयुर्मोयजनीयेऽहनि पर्वणि चेत्ये
तयोविधानयोरन्यतरत् कुर्यरिति अतिरात्रस्त्वमावास्यायामेव स्या
दिति ॥ ११ ॥

कौण्डपायिने भोजनमुक्तमिष्टप्रयनेषु दर्शपूर्णमासधर्मा
श्च † ॥ १२ ॥

दृश्यनेषु कौण्डपायिनेऽसत्रे भोजनमुक्तं हविष्यम दृश्यनेषूप

* द्राह्यायणोऽप्येवम् ।

† द्राह्यायणेनतेन सूत्रद्वयं कृतम् ।

पद्मेयुरिति दशपूणमासधर्माश्च कौण्डपायिन एवोक्ता अमावास्यानेन
पूर्वपक्षमितर पोणमासेनेत्यादय ॥ १२ ॥

चन्द्रप्रमाणा खेव पर्वसु स्यु * ॥ १३ ॥

प्रमाण एव पवसु काण्डपायिन हि त्रिंशिनो मासाविहिता इह
चन्द्रप्रमाणा एवेति ॥ १३ ॥

इति दशमस्य घोडशी कण्डिका ।

अथ सप्तदशी कण्डिका ।

दृषद्वत्या अप्ययेऽपोनप्त्रीयामिष्टि निर्वपेरन्यदि सोदका
स्यात्* ॥ १ ॥

उक्त दृषद्वत्या अप्ययेऽपोनप्त्रीय चरुन्निरूप्याथातियन्तीति तच्च
रूपा इष्टिश्चेद्यते दृषद्वत्य नद्या अप्यय सरस्वत्यासङ्गम एकीभाव
स्तस्मिन्नप्ययेऽपोनप्त्रीयामिष्टि निवपेरन अपोनप्ता देवता अस्या
द्वत्यपोनप्त्रीया निवपत्यालभते यजतय प्रधानशब्दास्तत्र प्रवर्त्तका
निवपतिशब्देनेष्टिश्चेद्यते यदि तस्मिन् देशे सोदका स्यादृषद
वतो ॥ १ ॥

अप्यनुदकायामिति धामञ्जप्य * ॥ २ ॥

धानञ्जप्य आचार्ये आह अनुदकायामपि निर्वपेरन् श्रुतिसाम
थात् ॥ २ ॥

* ब्राह्मण्यखोऽप्येवम् ।

शते गोवृषभमप्यृजन्तीति वत्सतरी शते गर्भिणीषु* ॥३॥

शते गोवृष्यादि ब्राह्मणं शते गोवृषभ मिश्रयन्ति तासा वध उच्यते वत्सतरी शते गर्भिणीषु घतमभावादुत्तीर्णा वत्सतर्थ्यं अयमेतासा वत्सत्व'बहुगान्न वत्सोच्चाश्वभेभ्यश्च तनुलइति टरच् प्रथमगभास्वामित्येतदुक्तं भवति ॥ ३ ॥

ता यत्र गव्यमभयं स्यात्तत्र रक्षेयु* ॥ ४ ॥

ता गावो यस्मिन् देशे गव्यं तृणोदकमभयं स्यात् गोभ्योऽहितं गव्यमभयं यत्र भयं न स्यात् व्याघ्रचौरादिभ्य एतस्मिन् देशे एता रक्षेयु गोपा ॥ ४ ॥

पुङ्गवैस्तासां भुञ्जीरन् सपिषा च* ॥ ५ ॥

ये तासाङ्गवा पुङ्गवा उत्पद्येरस्तेभुञ्जीरन् सर्त्रिणं यत्किञ्चिद् द्वाद्यम उपाजयितव्यं स्यात् ते पुङ्गवैस्तदजयरन् ते तत्र निमित्त-भूता, अपरे ब्रूवते ये तत्र पुङ्गवास्तेषां मातृर्दुग्ध्वा तेन क्षीरेण भुञ्जीरन् दध्नावा या स्त्रियस्तासां मातरौ न दोग्धव्या एव वर्द्धमाना क्षिप्रं सहस्रं सम्पद्यते एष एवमुख्याथ, अपरे ब्रूवते आलभ्यास्ते पुङ्गवा इति तैश्च पुङ्गवैर्भुञ्जीरन् सपिषा च ॥ ५ ॥

तासु सहस्रं सम्पन्नासु पूर्वपक्षे गामतिरात्रं कृत्वा दत्त्वं ताउत्तिष्ठेयु* ॥ ६ ॥

उक्तं यदा सहस्रं सम्पद्यतेऽथोत्थानं यदा सर्वज्यानिञ्जीयन्ते

अथात्यान यदा गृहपतिस्त्रियते अथोत्यान यदा स्रुत प्राश्रवण-
मागच्छन्त्यथोत्यानमिति एतान्येवोत्याननिमित्तान्युक्तानि तत्रेदन्ता
वत प्रथममुत्यानं तासु गोषु सहस्र सख्यात सम्पन्नासु मासस्य य
पूर्वपक्षस्तस्मिन् गामतिरात्रसंस्थान कृत्वा दत्त्वा' एनागा उत्तिष्ठेयु
यस्मै देयास्तदुपरिष्ठादक्ष्यते ॥ ६ ॥

यदा सर्वज्यानिञ्जीयन्त इति तासामेवाधिकार प्रकरण-
भूतत्वात्तत्र विश्वजिदतिरात्र * ॥ ७ ॥

तद्यदा सवज्यानिमिति कि सत्रिणे यथा सवज्यानिञ्जीयन्ते
अथान्य इत्यत्राह तासामेवाधिकार प्रकरणभूतत्वात् तस्मिन् हि प्रक
रणे तस्मिन्नृत्याने विश्वजिदतिरात्र स्यात् ॥ ७ ॥

मृते गृहपतावायु † ॥ ८ ॥

मृते गृहपतौ आयु स्यात् अतिरात्र इति प्रकृतम ॥ ८ ॥

प्रादुर्भावान्तादेतयोरापदोरुत्तिष्ठेयुरप्यपरपक्षे † ॥ ९ ॥

एतयोरापदो सवज्यानिगृहपतिमरणयो प्रादुर्भावसमकाल
मेवोत्तिष्ठेयु न पूर्वपक्षमाद्रियेरन अपरपक्षेऽप्युत्तिष्ठेयु ॥ ९ ॥

न सकृच्चरा सरस्वत्यामवमृथमभ्यवेयुर्देवयजनभूता ह्येषां
भवति † ॥ १ ॥

सकृदपि सरस्वत्यामवमृथमभ्यवेयु ॥ १ ॥

* प्राश्नायणेनैतेन सूत्रस्य कृतम ।

† प्राश्नायणोऽप्येवम ।

अविद्यमाने सरस्वत्या एवोद्धार पार्श्वतस्तु* ॥ ११ ॥

अविद्यमानेऽन्यत्रोदके सरस्वत्या एवोद्धारं कुर्यात् पश्चत
स्तु तस्या एव न दूरे ॥ ११ ॥

यदा स्रक्ष प्रास्वणमागच्छन्त्यथोत्थानमिति तथा प्रास्येयु
र्यथैन पूर्वपक्ष आगच्छेयुरिति गौतम † ॥ १२ ॥

प्रास्वणे भद्र प्रास्वण यदि तावदूरे स्यात् स्रक्ष सन्निकृष्टस्र
पूर्वपक्ष तदा तेन क्रमेण प्रास्येयु यथा पूर्वपक्षे आगच्छेयुरिति गौतम
आचार्य्य आह ॥ १२ ॥

यदेनाकिञ्चिदुत्थानमागच्छेदिति धानञ्जय प्रायणोय
मेवातिरात्रमुपेत्योत्तिष्ठेयुरिति ॥ १३ ॥

धानञ्जय आचार्य्य आह चतुष्णामुत्थानाना यदेनात् सत्रिण
किञ्चिदुत्थानमागच्छेत् प्रायणीयमेवातिरात्र ज्योतिष्टोम कृत्वा
त्तिष्ठेयु आद्यन्तसमाध्यथ नैव गवादीन कुर्यादिति ॥ १३ ॥

स्रक्ष प्रास्वणमागम्य पुरस्तादतिरात्रस्याग्नये कामार्येष्टि
स्यादिति शाण्डिल्य * ॥ १४ ॥

उक्तं स्रक्ष प्रास्वणमागच्छन्तीति तत् स्रक्ष प्रास्वणमागम्याग्नये
कामार्येष्टि पुरस्तादतिरात्रस्य स्यादित्येव शाण्डिल्य आचार्य्यो
मन्यते ॥ १४ ॥

* ब्राह्मणायणोऽप्येवम् ।

† ब्राह्मणायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

उपरिष्ठादिति धानञ्जय * ॥ १५ ॥

धानञ्जय आचार्य आह इष्टि उपरिष्ठादतिगात्रस्य स्वादिति ततोऽप्याहावभ्यथम् ॥ १५ ॥

तस्यामश्वाञ्च पुरुषोञ्च धेनुके यज्ञोपकरणशेषाश्चाभिरूपायान्यस्मै दद्यु * ॥ १६ ॥

तस्यामश्वाञ्च पुरुषोञ्च धेनुके दत्तेति तस्यामिष्टौ अश्वाञ्च पुरुषोञ्च धेनुके यज्ञोपकरणशेषभूताश्च अभिरूपाय विद्यादिगुणयुक्तायान्यस्मै ब्राह्मणाथ दत्त्वा उत्तिष्ठेयु ॥ १६ ॥

स्वामिनो हि सवे सत्रेषु तर्षां प्रतिग्रह न विद्यते* ॥ १७ ॥

कस्मादन्यस्मै दद्यु यस्मात् सत्रेषु सर्वे स्वामिनस्तेषां प्रतिग्रह न विद्यते विधान किमथमिति चेत् अयस्मै दद्युरिति उच्यते अन्या अपि या काश्चिद्द्रव्यद्विणा नैमित्तिन्य कर्त्तमयुक्ता सत्रेष्वगच्छेयु ता अप्ययम्। एव दद्यु ॥ १७ ॥

उक्तोऽवभ्यथो ब्राह्मणेन* ॥ १८ ॥

अवभ्यथ उक्तो ब्राह्मणन कारपचव प्रति यमुनावभ्यथमभवयन्तीति ॥ १८ ॥

अष्टसमनोयमेतत्* ॥ १९ ॥

एतत् सत्र सारस्वतम् अष्टसमनोयम् अथ कस्मादथमप्राप्त प्रतिग्रह क्रियते यदा नैव कश्चित् पृष्ठसमनोय सत्रेष्वभिहित

- अथापि इह प्रतिषेधेऽन्यत्र प्राप्तिं दर्शयति अत्यन्तरदृष्टत्वात् तस्माद्
 १ दवसानोयज्योतिष्टोमेन अग्निष्टोमेन रथन्तरपृष्ठेन सहस्रदक्षिणेन पृष्ठ
 शमनीयेन च यजेतेति ॥ १८ ॥

इति दशमस्य सप्तदशी कण्डिका ।

अथ अष्टादशी कण्डिका ।

एतेनैवांत्तरं व्याख्यातं* ॥ १ ॥

एतेनेव उत्तरे सारस्वते व्याख्याते तयो पूर्वस्मिन् पठति अति-
 रात्रस्त्रिवृत्पञ्चदशमित्यादि परत्र त्रिरात्रा ज्योतिगोरायुस्त्यह इत्या
 दि दशपौणमासिकाना हविषामेभिस्त्रिवृत्पञ्चदशत्रिकद्रुकै प्रत्याङ्ग
 रन्यत्सर्वमेतेनैव व्याख्यातमुत्तरयो दक्षिणे तीरे सरस्वत्या विनशनस्य
 दीक्षेरेन सारस्वतायेत्यारभ्य ॥ २ ॥

तत्राग्नये कामाग्रष्टिरपोनग्नीयांश्च सुवहामौ स्याताम*
 ॥ २ ॥

तद्देवतैः ॥ २ ॥

इष्टिरैवाग्नये कामाग्नयोपरिष्ठाच्चेदतिरात्रस्येति शाण्डि-
 ल्य* ॥ ३ ॥

प्रथमे अग्नये कामाग्नयेष्टि पुरस्तादतिरात्रस्य उपरिष्ठाद्वै विभा

* ब्राह्मणायखोऽप्येवम् ।

षित नत्र शाण्डिल्य आचार्य्य आह यद्युपरिष्ठादतिरात्रस्य स्यादिति
रेवाग्नेये कामाय स्यान्न सुवष्टोमाविति ॥ ३ ॥

पर्वणोरिन्द्रकुची* ॥ ४ ॥

उक्तङ्गोऽत्रायुषो इन्द्रकुची विश्वजिदभिजिताविन्द्रकुची इति
ताविन्द्रकुची पवणो स्याता तयोर्हि पूर्वस्मिस्थाने इष्टौ इन्द्रकुची
इति सज्ञा इन्द्रकुची काले तु वदति तत इन्द्रकुचीति चोक्तम् ॥ ४ ॥

पूर्वस्याग्निष्टोमौ त्रिवृती राथन्तरवार्हतं पूर्वपक्षउक्त्ये
पञ्चदशे राथन्तरवार्हत अपरपक्ष इति गौतम * ॥ ५ ॥

ये अधिकृते तयो सामान्यो विधिरुक्त साम्प्रत पूर्वस्मिस्ताव
द्विशेष उच्यते उक्तग्यो सारस्वतयो पूर्वस्य त्रिवृती अहनी राथ
न्तरवार्हते अग्निष्टोममध्ये स्याता पूर्वपक्षे उक्त्यस्ये पञ्चदशे राथ
न्तरवार्हते अपरपक्षे इति गौतम आचार्य्य आह ॥ ५ ॥

ते न पक्षयो सञ्चारयेत्* ॥ ६ ॥

ते अहनी न पक्षयो सञ्चारयेत् तयो पक्षव्यत्यासप्रयोगे ॥ ६ ॥

सर्वत्र त्वेव त्रिवृत्यञ्चदशे व्यत्यासः स्याताम्* ॥ ७ ॥

सर्वत्र त्वेव पूर्वपक्षे अपरपक्षे च त्रिवृतपञ्चदशे एव व्यत्यास
स्याताम् ॥ ७ ॥

तयोर्यस्मिन्ननुपेते पर्वागच्छेत्तेनोत्तर पक्षमुपक्रमेत* ॥ ८ ॥

तयोस्त्रिवृतपञ्चदशयोर्यस्मिन्ननुपेते असकृत पर्वागच्छेत् चा

* ब्राह्मण्ययोगोऽप्येवम् ।

अमसमेव तेनोत्तर पक्षमारभेत उक्तं हि चन्द्रप्रमाणरूपेण प्रवस्य
१ स्थुरिति ॥ ८ ॥

एतेनोक्तमुत्तरस्य त्रिकद्रुकेषु* ॥ ९ ॥

एतेनोक्त विधानमुत्तरस्य सारस्वतस्य त्रिकद्रुकेषु यस्मिन् न
संस्कृते पर्वगच्छेत तेनोत्तर पक्षमुपरुमेतेति ॥ ९ ॥

दार्ढद्रततोरयोर्व्रतानि* ॥ १० ॥

अनन्तर दार्ढद्रततौरे पठति तयो सामान्यतो विधानमुच्यते
दार्ढद्रतञ्च तौगञ्च तयोव्रतानि वक्ष्यन्त इति वाक्यशेषे व्रतानि
नियमा ॥ १० ॥

तिष्ठेद्दिवासीत नक्तं हविरुच्छिष्टभोजी स्यादध सवेश्य-
मासाग्न्यलवणाशी न स्त्रियमुपेयाद्यथा प्रकृत्याद्विनाभिवृत्ति
वर्तयेत ॥ ११ ॥

तिष्ठेद्दिवासीत नक्तं न सविशेत् छागतिनिवृत्तौ नक्तं रात्रा
वासीत उपविशेत् नापि सुविशेत् हविरुच्छिष्टभोजी स्यात् अध सवेशी
अध सुविशेत् न क्षमाया भूमावित्यर्थं अमासाग्न्यलवणाशी न मास
मश्रीयात् न लवणमिति ‡ कुत पुन सशय उच्यते न पुन प्रवृत्ति
रुपरिस्वेषनस्य मांसलवणभोजनस्य च येनाय प्रतिषेध क्रियते
यावता उक्तं तिष्ठेद्दिवासीत नक्तं हविरुच्छिष्टभोजी स्यादिति तदिदं

* द्राह्मण्यणोऽप्येषम् ।

† द्राह्मण्यणैतेन घटं सूत्राणि व्रतानि

‡ अत्र पतितमनसीयते ।

मनश्चक तस्मात् न वक्तव्यम उच्यमाने वा प्रयोजन वक्तव्यम उच्यते
 आरब्धव्यमेव उक्तं हि सवत्सर ब्राह्मणस्य गारक्षेत सवत्सर वर्षे
 नैतन्धवेऽग्निमिन्धीत सवत्सरे परोणह्यग्नीनादधीतेति तद्गोपालाग्नी
 न्धनयोरेतन्न सम्भवति गा पालयन् स्थानासन सम्भवति अग्नी
 न्धने प्रागग्याधानाद्भ्रुविषोऽभावाद्भ्रुविरुच्छिष्टभोजिष्व न सम्भवति
 एतस्मात् कारणादारब्धव्यमिदमनेन नियमो यथा सम्भवति स्त्रिय
 न्नोपेयात् मैथुनधमेणेति कुतो वा प्रवृत्ति तत्राह वक्ष्यत्यय यथा
 प्रकृत्याहिताग्निवृत्ति वर्त्तयेदिति तस्यां वृत्तावेतत् प्रकृतमृतावुपेया
 दिति तत् प्रतिषिध्यते यथा प्रकृति आहिताग्नेर्या प्रकृतवृत्ति
 ता वक्तयेत् अग्निहोत्रदशपूर्णमासाना कमणामनुष्ठानं कुर्यात् दाष-
 द्रुततौरयो सामान्यानि व्रतान्युक्तानि साम्प्रत दाषद्रुततौरयोर्योविधि
 स उच्यते ॥ ११ ॥

दार्षद्रुते सवत्सर ब्राह्मणस्य गारक्षेदित्यृत्विज आचार्य-
 स्य वा* ॥ १२ ॥

दाषद्रुते पठति सवत्सर ब्राह्मणस्य गा रक्षेदिति तद्योचस्य ब्राह्म
 णस्य अलिक् स्यात् आचार्यो वा तस्य गा रक्षेत् न यस्य कस्यचिद्ब्राह्म
 णस्य अल्निगाचार्यावुक्तलक्षणौ एतौ हि अल्निगाचार्यौ स्थानिनाव
 विचालिनौ ॥ १२ ॥

नैतन्धवाना मार्मा सरस्वत्यां नेषामेको व्यर्णस्तस्मिन् स-
 वत्सरमग्निमिन्धीत येकाग्ने परिचर्या मया* ॥ १३ ॥

* ब्राह्मण्यशाठ्येवम् ।

उक्तं सवत्सरं व्यर्णैर्नैतन्धवेऽग्निमिन्धीतति नैतन्धवाना मामां सर
स्वत्या मामां हृदा तेषामेको व्यण्, अण इत्युदकनाम विगतोदक
तस्मिन् व्यर्णे हृदे सवत्सरमग्निमिन्धीत जिहन्धी दीप्तौ केन न्यायेन या
एकाम् परिचर्यीकौ ॥ १३ ॥

अग्निहोत्रमेव जुह्वत पुरस्ताच्चेदाहिताग्नि * ॥ १४ ॥

यदि पुरस्तादाहिताग्नि स्यात् ततस्तस्मिन् व्यर्णे नैतन्धवे मामे
अग्निहोत्रमेव जुह्वत्सवत्सरमेवाभीत तदेव स्यादग्नीन्धनम् ॥ १४ ॥

इति दशमस्य अष्टादशी कण्डिका ।

अथ ऊनविशी कण्डिका ।

सवत्सरादूर्ध्वं परीण नाम स्थली कुरुक्षेत्रे तस्यामग्नीनाधाय
यथाकालमन्वारम्भणोययेद्वा प्रसृज्यतति शाण्डिल्य * ॥ १ ॥

उक्तं सवत्सरे परीणह्यग्नीनादधीतेति सवत्सरमग्निमिन्धित्वा
तस्मादूर्ध्वं परीणह्यग्नीनादधीत परीणहोति देशश्रुति परीण नाम
स्थली कुरुक्षेत्रे भूमेरुन्नतप्रदेशे तस्यां स्थल्यामग्नीनाधाय यथाकाल
मन्वारम्भणोयो य काल, तस्मिन्नेव एतयेद्वा प्रसृज्येतेति शाण्डिल्य
आचार्य्य आह ॥ १ ॥

दशपूर्णमासार्थां यजेतेति धानञ्जय * ॥ २ ॥

* द्राक्षायगोऽप्येवम् ।

धानञ्जय आचार्य्य आह अघाध न कृत्वा तस्मिन्नेव देशे यथा
काशमन्वारम्भणोययेद्वा दर्शपूर्णमासाभ्या यजेतेति ॥ २ ॥

साय प्रातराहुतो एव ऊत्वा पुरस्ताच्चोदाहिताग्नि * ॥ ३ ॥

अथ यदि पुरस्तादाहिताग्नि साय मातराहुतो एव ऊत्वा प्रसृ-
ज्येतेति ॥ ३ ॥

सरस्वतोदृषद्वत्यो सम्भेद प्राष्याग्नेयेनाष्टाकपालेन यष्टु
मुपक्रमेत* ॥ ४ ॥

ब्राह्मण सदक्षिणेन तोरणे दृषद्वत्या आग्नेयेनाष्टाकपालेन शम्या
परासीयादिति तत्सरस्वतोदृषद्वत्यो सम्भेद सङ्गम प्राष्याग्नेयेन पुरो
डाशेनाष्टाकपालेन यष्टुमुपक्रमेत उपक्रम आरम्भ ॥ ४ ॥

तत्र शम्याप्रासन यथा सारस्वतेषु* ॥ ५ ॥

तत्र तस्मिन् कमणि अष्टाकपालेन यागेन शम्याप्रासन शम्या
प्रक्षप येन प्रकारेण साग्स्वतगु आहवनीयन्यन्तेनेत्यादिना ॥ ५ ॥

नतु प्रक्रमात् प्रक्रामेत्* ॥ ६ ॥

न त्विह प्रक्रमात् प्रक्रामेत् यथा सारस्वतेषु तत्र हि सौमिक
ञ्चैत्याहवनीयम् इह पुनरैष्टिक तस्मादिह प्रक्रमात् न प्रक्रामेत् ॥६॥

काममनेर्कामिष्टिमेकैकेनाङ्गा सऽस्थापयेत्* ॥ ७ ॥

इह काममिष्टित् अनेकमिष्टिमेकैकेनाङ्गा सस्थापयेत् कुर्यात्
विप्रकृत्य ॥ ७ ॥

* द्राच्यायणोऽप्येवम ।

दृषद्वत्या दक्षिणेन तीरेणियात्* ॥ ८ ॥

दृषद्वत्या दक्षिणेन कूलेन इयाङ्कृते शम्याप्रामै ॥ ८ ॥

तस्या प्रभव्यमर्म प्राप्येतयेष्ट्येष्ट्या त्रिपञ्चावहरण प्रति
यमुनामवमृथमभ्यवेयात्* ॥ ९ ॥

उक्तं त्रिपञ्चान प्रति यमुनामवमृथमभ्यवेतीति तदेव मनुष्येभ्य
स्तिगे भवतीति तस्या दृषद्वत्या प्रभव्यमम प्राप्य यस्मादसौ प्रभ
वति प्रायात् त प्राप्येतयेष्ट्या आग्नयेनाष्टाकपालेन त्रिपञ्चावहरण देश
प्रति यमुनामवमृथमभ्यवेयात् त्रिपञ्चान प्रतीति ब्राह्मण ते ष्चा न
ज्ञायन्ते कस्मिन् कस्मिन् अवहता इति आगमेन त्वर्कच्छन्नेन पारम्यथ्ये
णादौ विज्ञायन्ते तस्मात् सूत्रकार एव कल्पयति ॥ ९ ॥

यत्र क्वच ततो दूरे यमुना स्यात् तत्रेतयेष्ट्येष्ट्या स्वयं
साम गायन्नवमृथमभ्यवेयाद्गायन्वा । ॥ १० ॥

यदि तस्माद्देशाद्यमुना दूरे स्यात् तस्मिन् कस्मिन्दिदेशे एतये-
ष्ट्येष्ट्या स्वयं साम गायन्नवमृथमभ्यवेयादित्यर्थादवगम्यते स्वयमिति
उच्यते एतद्धि अवमृथसामं ऋत्विक्कटक तदमेन लिङ्गेनाद्रियेतापि
ऋत्विक्गानाथम एवमादित आरभ्य स्वयमिति अथवा स्वयं साम
गायतीति असंप्रेषितो गायन्त् अगाथन्वा अभ्यवेद्यादवमृथम ॥ १० ॥

* ब्राह्म्यायणेन सूत्रद्वयमेकसूत्रं कृतम् ।

† ब्राह्म्यायणेनैतन्न चत्वारि सूत्राणि कृतानि ।

प्रब्रजिष्यतोऽयनमिदं मन्य इति धानञ्जयस्तदेव मन्येभ्यस्तिरो भवतीति † ॥ ११ ॥

इदं दाषद्धतमयनं प्रब्रजिष्यत एव मन्य इति धानञ्जयस्तदेव मन्येभ्यस्तिरो भवतीति एष तिराभावस्तस्य यन्नित्यमरणे वसन् ननु दृश्यते ॥ ११ ॥

न ग्रामं पुनरेयादितो व † ॥ १२ ॥

एवमिव हि तद्ब्राह्मणं भवति ॥ १२ ॥

स्वर्गं लोकमाक्रमते † ॥ १३ ॥

अथ क्रियाफलमिदमुच्यते अनेन कर्मणा भवगं लोकमाक्रमत ततो मन्येभ्यस्तिरोभूतो भवति न मन्यैरुपलभ्यते ॥ १३ ॥

व्यावर्तते श्रेयान् भवतीति वा † ॥ १४ ॥

अथवा व्यावर्तत एवासौ मन्येभ्यः नासौ मन्यैस्तुल्यो भवति श्रेयान् भवति किं पुनर्मन्येभ्यः श्रेयं ब्रह्मप्राप्तिं ब्रह्म प्राप्नोतीत्यनेन कर्मणा अपवृज्यत इत्यथ अथमात्यन्तिकस्तिरोभावः ॥ १४ ॥

उदकान्तर्द्धानाद्वा यथा सरजस इति* ॥ १५ ॥

अथवा तिराभाव उदकान्तर्द्धानात् यदासौ अवश्यमम्यवेत्येषु निमज्जति तदासौ वन्तर्द्हितो भवति न दृश्यते तस्मादुदकान्तर्द्धानात्

* द्राह्म्यायणेनैतेन सूत्रद्वयं कृतम्

| द्राह्म्यायणोऽयं एतन्नस्ति ।

| द्राह्म्यायणोऽयं प्रोक्तम् ।

तिरोभवति यथा सरजस इति दृष्टान्त उपादीयते यथा सरजसेऽ
हनि मनुष्यलोकादिवैनमन्तर्दधातीति कुशपुटैरुपयन्तीति ॥ १५ ॥

इति दशमस्य एकोनविंशो कण्डिका ।

अथ विंशो कण्डिका ।

सवत्सरमहरहस्रौरेण यजेत । १ ॥

इह ब्राह्मणमाग्नेयेऽकपालेन्द्रएकादशकपालो वैश्वदेवश्च ह
रित्येतदाद्यन्ञ्चाह एतेन वै तुरगे देवसुनि सर्वामृद्धिमाद्भ्रात
सर्वामृद्धिमृध्नाति य एतदुपैतीति आग्नेयोऽष्टाकपाल इत्यादिप्रधानत्व
चोदित नाप्यभ्यासश्चोदितो नापि कालनियम कृत सोऽयमा
चार्यो लिङ्ग गृह्यत्वा एतेन वै तुरगेदेवसुनि स सर्वामृद्धिमाधात्
सर्वामृद्धिमृध्नाति य एतदुपैति मावत्पुरिक सत्रायणमुपैतीति सवत्सर
महरहस्रौरेण यजेतेति सवत्सरमिति कालनियम अहरहरित्यभ्यास
श्चोद्यते तौरेणति करणलक्षणा द्वितीया यजेतेति क्रियोपदेश अप
स्रत्रार्थ यदेतदाष्टक विधान वक्ष्यति अनेनाहरह सवत्सर यजे
तेति ॥ १ ॥

षष्ठ्यां चैत्रीपक्षस्य पञ्चम्यामिनि गौतमोऽब्रतोपायनीय
मोदनमशित्वा केशश्मश्रूणि वापयित्वाहृत वसन परिधाय
प्ररिसमुह्याग्नीन् परिशीर्य्य प्रणीता प्रणीय मेखलामात्रध्व

* ब्राह्मणायणोऽप्येषम ।

